Міністерство фінансів України
Державний податковий університет

STU STATE TAX UNIVERSITY

МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС

«ФІНАНСИ, ЕКОНОМІКА, ПРАВО vs ВІЙНА»

27 квітня 2022 року

Збірник матеріалів

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Міністерство фінансів України
Державний податковий університет

Міжнародний конгрес

ФІНАНСИ, ЕКОНОМІКА, ПРАВО VS ВІЙНА

Збірник тез

27 квітня 2022 р.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Ірпінь
2022

УДК 338.1(477)+346(477)]:355.48](06)
ББК 65.9(4Укр)я431+67.9(4Укр)303я431
Ф 59

Рекомендовано до друку
Вченою радою Державного податкового університету
(протокол № 9 від 26.05.2022)

Редакційна колегія:

Унинець-Ходаківська Валентина Павлівна, в.о. ректора Державного податкового університету, канд. екон. наук, доцент – голова Організаційного комітету; **Пижова Марина Олександрівна,** в.о. проректора з наукової роботи та рекрутації, д-р юрид. наук – заступник голови Організаційного комітету; **Ховрак Інна Вікторівна,** в.о. проректора з науково-педагогічної роботи, міжнародної діяльності та інвестицій, д-р екон. наук, доцент; **Супруненко Світлана Анатоліївна,** в.о. проректора з навчально-методичної роботи та соціальних питань, канд. екон. наук, доцент; **Дмитрук Олександр Олександрович,** в.о. проректора з адміністративно-господарської діяльності; **Петренко Андрій Валерійович,** в.о. проректора з цифровізації та інноваційного навчання; **Біла Вікторія Русланівна,** в.о. директора Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи, д-р юрид. наук, доцент; **Зикун Наталія Іванівна,** в.о. декана факультету соціально-гуманітарних технологій та менеджменту, д-р соц. ком., професор; **Краєвський Володимир Миколайович**, в.о. декана податкової справи, обліку та аудиту, д-р екон. наук, професор; **Рябокінь Марина Валеріївна,** в.о. декана факультету фінансів та цифрових технологій, канд. екон. наук, доцент; **Топчій Василь Васильович,** в.о. директора Навчально-наукового інституту права, д-р юрид. наук, професор; **Кармаліта Марія Володимирівна,** в.о. директора Науково-дослідного інституту фінансової політики, д-р юрид. наук, доцент.

Ф 59 **Фінанси, економіка, право vs війна** [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). – Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. – 930 с. – PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний депозитарій.
ISBN 978-966-337-668-4

Збірник містить тези Міжнародного конгресу «Фінанси, економіка, право vs війна», що відбувся 27 квітня 2022 р. на базі Державного податкового університету.

Публікації відображають напрями та результати наукових досліджень, присвячених таким актуальним питанням, як новації оподаткування й обліково-аналітичного забезпечення в перспективі регіонального післявоєнного відновлення, Україна в боротьбі проти імперської свідомості: ментальний і соціогуманітарний вимір, економічна безпека держави та бізнесу в умовах воєнного стану і перспектив миру, фінансування війни в Україні – злочин людства, траєкторія та драйвери трансформації фінансового сектору й освітянського простору в умовах післявоєнного відновлення, правове забезпечення фінансової політики в умовах воєнного стану.

Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться окресленою проблематикою.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.
За точність викладеного матеріалу відповідальність
покладається на авторів.

УДК 338.1(477)+346(477)]:355.48](06)
ББК 65.9(4Укр)я431+67.9(4Укр)303я431

ISBN 978-966-337-668-4 © Державний податковий університет, 2022

ЗМІСТ

Панель 1: Новації оподаткування та обліково-аналітичного забезпечення в перспективі регіонального післявоєнного відновлення

Ліна Задорожня
УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ПОПЕРЕДНЄ УЗГОДЖЕННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЯХ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ.....25

Борис Занько
СПРАВЛЯННЯ ПДВ У ПРОЦЕСІ СПИСАННЯ З БАЛАНСУ ЗНИЩЕНИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ.....29

Ярослав Ізмайлов, Ірина Єгорова
РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....33

Олена Колісник
ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІЇ ЗНИЩЕНИХ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ 40

Марина Корж, Марина Скорика
ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС 43

Микола Корінько
УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....49

Aleksandra Kuzior, Mariya Sira
USE OF BLOCKCHAIN AS AN INNOVATION TOOL IN THE PERSPECTIVE OF THE POSTWAR RECOVERY 52

Дмитро Лазаренко, Dr. Aleksy Kwiliński
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРОМИСЛОВИХ КЛАСТЕРНИХ СИСТЕМ.....57

Наталія Мацелюх
РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ 61

Юрій Мискін, Оксана Мискіна
СУТНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ОБ'ЄКТА ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ.....66

Рафаель Міщенко, Оксана Овдієнко
БЮДЖЕТНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....71

Ольга Піжук, Володимир Плахотнюк
ВЕКТОРИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 76

Дмитро Пілевич
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ МІСТ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....84

Катерина Проскура
ПРАВИЛА ЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 87

Марина Скорик, Іван Максименко
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....93

Тетяна Сторожук
ІНФОРМАЦІЯ ЯК ТОВАР ТА РЕСУРСИ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 99

Лариса Титенко
ВПЛИВ РИЗИКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙНОЮ, НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ 103

Олександр Юрченко
КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПОБУДОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ВИТРАТ НА ВИПЛАТУ ВИНАГОРОДИ ПРАЦІВНИКАМ 107

Аліна Адамовська, Олена Колісник
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 112

Ольга Андрух, Володимир Краєвський
ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ 116

Олександр Буличов, Юрій Мискін
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВЕДЕННІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....120

Лілія Жидик, Олександра Мазіна
ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....124

Анна Климюк, Наталія Гуріна
КОНСАЛТИНГОВІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ ОБЛІКУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СВІТОВОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ 129

Роман Колос, Наталія Гуріна
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ.....133

Марина Кондратюк, Олена Колісник
АНТИКРИЗОВИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....138

Вероніка Манзюк, Олена Колісник
ВПЛИВ DIGITAL-ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ 141

Олександр Міла, Наталія Гуріна
КРИПТОВАЛЮТА: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ
ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІСЛЯВОЄННОМУ
ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 144

Назарій Новіков, Наталія Дружинська
ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ
ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ 149

Олена Середа, Олена Колісник
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ОБЛІКУ
РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ І ЗБОРАМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 153

Сергій Твердун, Юрій Мискін
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ОБЛІКУ.....157

Софія Фасоля, Марина Скорик
ВІДБУДОВА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....161

Софія Чепіль, Олена Колісник
ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 165

Ольга Шабалюк, Тетяна Поснова
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....168

Максим Шаповалов, Олена Колісник
ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 172

Альона Яковчук, Тетяна Білобровенко
БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ 175

Ігор Яремчук, Тетяна Сторожук
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МСФЗ В УКРАЇНІ 179

Маргарита Ярошенко, Олена Колісник
ОСОБЛИВОСТІ ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА
ЇЇ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В ПЕРСПЕКТИВІ
ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ 183

Панель 2: Україна у боротьбі проти імперської свідомості: ментальний і соціогуманітарний вимір

Ігор Богдановський, Олена Льовкіна
ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО
ЗНАННЯ Й ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ 189

Ірина Верховцева
ДО ВИТОКІВ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ РОСІЯН 195

Людмила Весельська
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ
ПСИХІЧНОГО СТАНУ ЛЮДЕЙ У ВОЄННИЙ ЧАС 202

Тетяна Гиріна
СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У ПАРАДИГМІ
СПРИЙНЯТТЯ СВІТОВОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ 206

Олена Готра
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ
ПРОТИ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ 210

Наталія Грабовенко
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН
ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....217

Надія Довгань
ВІЙНА В КОНТЕНТІ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ.....223

Олена Дячук, Людмила Онучак
СУСПІЛЬНІ ЦІННОСТІ В СОЦІОГУМАНІТАРНОМУ
ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 230

Антон Жидовцев
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ
У 1920-Х РОКАХ У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ.....235

Олена Жидовцева
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ НА ЗЕМЛЯХ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В XI – ПОЧАТКУ XVIII СТСТ. 238

Інна Зайцева
ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНІК
ПІД ЧАС ПЕРЕМОВИН В УМОВАХ ВІЙНИ 245

Марина Заушнікова
ТРАВМАТИЧНІ ПОДІЇ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.....249

Руслан Калениченко, Анна Коханець
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ
В УМОВАХ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ.....254

Aleksandra Kuzior, Bartłomiej Knosala
EXTRACTIVE ATTENTION ECONOMY AND WAR.
WHY AND HOW SOCIAL MEDIA SPREADS DISINFORMATION? 261

Юлія Літкович, Людмила Ковальчук
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ
ДИСКУРСУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....264

Izabela Marszałek-Kotzur
GENOCIDE IN UKRAINE – POWERLESSNESS
OF THE CIVILIZED WORLD AGAINST BARBARIC MENTALITY.....269

Ліана Науменко
МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ 274

Ірина Пєтухова
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....279

Маргарита Сова, Світлана Дєніжна
МЕТОДИКА УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....283

Тетяна Сукаленко, Алла Сірант
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЛІТАРНОЇ ЛЕКСИКИ
В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....289

Леонід Тимченко, Валерій Кононенко
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ,
ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ФІНАНСОВИХ РЕФОРМ ООН.....294

Ангеліна Трегуб
СТАДІЯ ПРОПАГАНДИ В ГЕНЕЗИСІ
СЕРВІСНО-ЕКСПЕРТНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ 300

Леонід Чупрій
ІСТОРИЧНА ПАМ’ЯТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....305

Анатолій Шевченко, Сергій Кудін
ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ПРОЯВ
МОСКОВСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ
СВІДОМОСТІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ).....311

Олена Альохіна, Олена Калита
ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ 316

Дарія Демінська, Олена Калита
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ,
УКРАЇНСЬКИЙ СУВЕРЕНІТЕТ.....321

Домініка Кондаурова, Олена Калита
ПРОБУДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ
В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗА ВЛАСНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ 325

Інна Крива, Олена Минюк
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ
В БОРОТЬБІ ПРОТИ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ 330

Єлизавета Куликівська, Олена Калита
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 334

Діана Кушнір, Олена Калита
ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 338

Євгенія Мосійчук, Олена Калита
ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ –
ДУХ СВОБОДИ ТА СУПРОТИВ НАСИЛЬСТВУ 343

Анастасія Небесенко, Олена Калита
ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ СВІДОМОСТІ
НА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 347

Анна Пастух, Олена Калита
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ.....350

Анастасія Петренко, Олена Калита
КРИЗА МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ
ЯК ОДНА З ПРИЧИН ІСТОРИЧНИХ КРИЗ І ВІЙН.....354

Сергій Поставець, Олена Калита
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....358

Дар'я Ракуть, Олена Калита
ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ ЯК ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В СИТУАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 361

Тетяна Савчук, Олена Калита
РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ 366

Юлія Сніжко, Олена Калита
ПАТРІОТИЗМ ЯК РУШІЙНА СИЛА В БОРОТЬБІ САМОСВІДОМОЇ НАЦІЇ 372

Христина Тритинник, Олена Калита
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....378

Юлія Хоменко, Олена Калита
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 383

Панел 3: Економічна безпека держави та бізнесу в умовах воєнного стану і перспектив миру

Дана Андрухович
АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ БІЗНЕСУ І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....388

Вадим Борса
ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....391

Захарій Варналій
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС 397

Михайло Ганцяк
БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....402

Юлія Горященко
СТРАТЕГІЧНІ АЛЬТЕРНАТИВИ ДЛЯ БІЗНЕСУ: ПОВОЄННІ РЕАЛІЇ 406

Вікторія Гурочкіна
ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСЛАБЛЕННЯ
ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПРОГНОЗ.....411

Надія Давиденко, Ольга Ключка
ОЦІНКА ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО
КОНТРОЛЮ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....418

Леонід Долінський
РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ У ФОРМУВАННІ НАДХОДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 424

Сергій Когут
РОЗВИТОК ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 428

Лариса Лазебник
КРИПТОВАЛЮТА: ЗМІНА СПІВВІДНОШЕННЯ
РИЗИКІВ І ВИГОД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 432

Сергій Леонтович
ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
НА НАЦІОНАЛЬНУ ТА ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ 435

Тетяна Леснік
ПІДТРИМКА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....440

Валентина Мартиненко
МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ 445

Наталія Рябініна
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК –
ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПЕРЕМОГИ 450

Ольга Соколова
СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....456

Марина Сокур, Вікторія Гурочкіна
ВПЛИВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ
НА ТЕХНОГЕННО-ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ.....463

Леонід Тулуш, Оксана Радченко
ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 469

Інна Хлєбнікова
ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРИБУТТЯ ЯК
ІНСТРУМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....475

Тетяна Яцик
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ ОДНА
ІЗ СКЛАДОВИХ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ.....481

Яна Герман, Марія Ріппа
РОЛЬ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОГО
СЕГМЕНТА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 485

Ані Греян, Ірина Минчинська
ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА
АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ.....488

Ольга Дерій, Анна Амеліна
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ, БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В РАМКАХ ЗМІНИ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 493

Дарія Жандик, Олена Минюк
КІНЦЕВИЙ БЕНЕФІЦІАРНИЙ ВЛАСНИК:
ЯК ПОЗБУТИСЯ РОСІЙСЬКИХ БЕНЕФІЦІАРІВ 498

Ірина Зінюк, Олена Минюк
ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ 503

Олександра Зубенко, Марія Ріппа
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ФІНАНСОВОЇ
ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 507

Ілона Карманикова, Марія Ріппа
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....510

Юлія Клишкова, Олена Минюк
УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВІЙНИ.....513

Вікторія Краснобока, Олександр Гребельник
ТРАНСФОРМАЦІЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....517

Катерина Науменко, Олена Роженюк
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....523

Марія Ошийко, Олена Минюк
ЗАГАЛЬНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ:
АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОДАЛЬШОЇ РОЗБУДОВИ.....528

Вікторія Пустіва, Ольга Марченко
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ ВІЙНИ 533

Олександр Соловей, Ірина Чуницька
СТАБІЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 538

Ольга Токарчук, Марія Ріппа
ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 542

Вікторія Шевчук, Олена Минюк
ДІЯЛЬНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....545

Панель 4: Фінансування війни в Україні – злочин проти людства

Марія Жариловська
ІНДИВІДУАЛЬНА КРИМІНАЛЬНА ТА ДЕРЖАВНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ВІЙНИ
В УКРАЇНІ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДСТВА.....550

Віктор Заяц
ПРОЦЕДУРА СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ:
ЗАХОДИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 557

Світлана Капітанець
ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 561

Марія Кармаліта
ПРОЦЕДУРА ПОПЕРЕДНЬОГО УЗГОДЖЕННЯ
ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТЕКСТІ ДИНАМІЧНОГО
РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....567

Тетяна Кощук, Надія Новицька
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....571

Світлана Мовчун
МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУТІНА ТА ФІНАНСУВАННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....577

Ельвіра Молдован
ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН.....582

Сергій Попель
ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....587

Маргарита Потапенко
ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ.....592

Тетяна Руда, Андрій Артеменко
РЕФОРМУВАННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК НАПРЯМ ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ.....595

Павло Селезень
ВПЛИВ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ СТОСОВНО УКРАЇНИ НА ОБМІН ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ.....599

Валерій Хома, Віта Жданова
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ МИТНОЇ СЛУЖБИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА 604

Оксана Чеберяко
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНИ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА 609

Оксана Яковенко
ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЗВЕДЕНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....615

Панель 5: Траєкторії та драйвери трансформації фінансового сектору й освітянського простору в умовах післявоєнного відновлення

Сергій Башлай
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ.....620

Олена Береславська
БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ ТА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ 625

Оксана Гордей
АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА КРЕДИТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ.....630

Natalya Dobranska
INFLUENCE OF FINANCIAL LITERACY LEVEL
ON THE FINANCIAL BEHAVIOR OF UKRAINIAN HOUSEHOLDS.....635

Світлана Камаралі, Ольга Павлюх
ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНОГО Й ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА
ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТИ.....639

Юлія Коваленко
ПІСЛЯВОЄННИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНСТРУКТИ ВИБОРУ МОДЕЛІ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ 646

Наталія Козій
СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: КРИЗА ЧИ СТІЙКІСТЬ 652

Володимир Корнєєв
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ – 2022 656

Євген Котух, Ольга Кучма
ЗАСАДИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ 661

Юлія Мацелюх
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 666

Ганна Мельничук
ФІСКАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДОХІДНОЇ ТА ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИН БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ 671

Владислав Ніжегородцев
РЕАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ 676

Юрій Прозоров
ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОКАЛЬНИХ ТА ГЛОБАЛЬНИХ БАНКІВ РОЗВИТКУВ УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЕКОНОМІКИ 680

Марина Рябокінь
FINTECH РИНОК В УКРАЇНІ ТА ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЙОГО РОЗВИТОК 685

Liliya Filipishyna, Kristina Filipishyna
DIGITALIZATION OF THE ECONOMY AS AN ELEMENT
OF DEVELOPMENT.....691

Едвард Шірінян
РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: НОВИЙ ПОНЯТІЙНИЙ
АПАРАТ БАНКІВСЬКОЇ НАУКИ.....697

Яна Борисюк, Ірина Чуницька
ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....700

Тетяна Варважицька, Ірина Чуницька
ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ ТА НАПРЯМІВ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ
В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....704

Олександра Зубенко, Ірина Чуницька
ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 707

Марина Лещенко, Ірина Чуницька
ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ОБЛІГАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 711

Віктор Палій, Ірина Чуницька
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....715

Гліб Поліщук, Ірина Чуницька
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАХОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ 719

Вадим Продан, Ірина Чуницька
ІНВЕСТИЦІЇ РЕЗИДЕНТІВ У ДЕРЖАВНІ ЦІННІ ПАПЕРИ
ЯК ПОТУЖНИЙ ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ.....722

Дмитро Роговий, Світлана Грищенко
ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАФІКУ МУЛЬТИСЕРВІСНИХ МЕРЕЖ 727

Анастасія Ясентюк, Ірина Чуницька
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА
ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ.....731

Панель 6: Правове забезпечення фінансової політики в умовах воєнного стану

Віктор Білоус, Михайло Тернущак
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ЩОДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ ПІСЛЯ ВІЙНИ 734

Олеся Бодунова
СПІВПРАЦЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 737

Ірина Бородій
БЕЗПЕКА СВІДКІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ
МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 742

Інна Вовкочин
ФІНАНСУВАННЯ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА
ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ
ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МИРУ 748

Максим Забарний
ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ
АНАЛІЗІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ 755

Юлія Касперович
АДАПТАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ДО УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ.....761

Мирон Курилич
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ
МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....768

Наталія Лугіна
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА
ЗАПОБІГАННЯ «ГРУПАМ СМЕРТІ» У КІБЕРПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....773

Наталія Новицька, Андрій Новицький
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ
В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....777

Оксана Обривкіна
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 780

Андрій Свінцицький
СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІДОЗРЮВАНОМУ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНОМУ У ВИПАДКУ ВІЙСЬКОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ 783

Ірина Чеховська
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....787

Наталя Шаптала, Наталія Камінська
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 793

Альбіна Бондаренко, Любов Менів
ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....799

Андрій Вербовий, Любов Менів
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 803

Валерія Волинець, Любов Менів
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 807

Олександра Голодиченко, Любов Менів
РИНОК СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 810

Анастасія Довматюк, Любов Менів
ДО ПИТАННЯ КРЕДИТНИХ КАНІКУЛІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....815

Владислав Іваніцький, Валентин Підгородецький, Олеся Бодунова
КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ У ВОЄННІЙ УКРАЇНІ.....819

Владислава Іванюк, Любов Менів
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМЕНШЕННЯ ПОДАТКОВОГО
ТИСКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....823

Ангеліна Іващук, Олена Минюк
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....827

Тетяна Іващук, Любов Менів
ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 831

Валентина Козлова, Любов Менів
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФІНАНСОВУ
СИСТЕМУ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ 836

Уляна Ліщук, Любов Менів
КРЕДИТНІ КАНІКУЛИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 841

Аліна Лупай, Любов Менів
ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ
УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....845

Олександра Лямзіна, Олеся Бодунова
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПОВЕРНЕННЯ
В УКРАЇНУ ЧОЛОВІКІВ ПРИЗОВНОГО ВІКУ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ
ВІЙНИ 2022 РОКУ: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ» 849

Поліна Миколаєнко, Валентин Підгородецький, Олеся Бодунова
КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ
В ПЕРІОД ВІЙНИ 2022 РОКУ: АНАЛІЗ СТАТТІ 410
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 852

Дар'я Михайлюта, Олена Минюк
ЗАХОДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....856

Марія Морозюк, Любов Менів
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ
СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 862

Дарина Новгородська, Любов Менів
НОВАЦІЇ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....866

Анна Онищук, Любов Менів
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 870

Яна Покорська, Любов Менів
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ
ФІНАНСОВОЇ ТА БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....875

Даша Полнікова, Любов Менів
ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....880

Олеся Рупа, Любов Менів
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНИХ
ОСІБ ДО СУСПІЛЬНО КОРИСНИХ РОБІТ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....884

Вероніка Скидан, Анна Амеліна
СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ 888

Вероніка Слободяник, Оксана Гладченко
ОГЛЯД ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 891

Маріанна Смородінова, Любов Менів
ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....894

Богдана Солом'янюк, Любов Менів
РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ
СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 897

Артем Теслицький, Любов Менів
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 901

Владислав Фуртак, Любов Менів
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....906

Ганна Чайка, Любов Менів
МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....912

Єлизавета Чернецька, Любов Менів
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК
СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 915

Марія Шадура, Любов Менів
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАРАНТІЙ ЗА БАНКІВСЬКИМИ
ВКЛАДАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 919

Ольга Шмигельська, Любов Менів
ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....923

Юлія Шпирко, Анна Динюк, Любов Менів
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ
СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ 926

ПАНЕЛЬ 1:
НОВАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

УДК 336.227

Ліна Задорожня,
канд. екон. наук,
провідний науковий співробітник,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ПОПЕРЕДНЄ УЗГОДЖЕННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЯХ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Ключові слова: *договори про попереднє узгодження ціноутворення, податкова визначеність, подвійне оподаткування.*

Lina Zadorozhnia,
Ph. D., leading researcher,
State Tax University (Irpin)

CONCLUSION OF ADVANCE PRICING AGREEMENTS IN CONTROLLED OPERATIONS AS A PROSPECTIVE INSTRUMENT FOR ACHIEVING TAX CERTAINTY

Keywords: *advance pricing agreements, tax certainty, double taxation.*

В умовах воєнного стану зростає значення економічного фронту: незважаючи на несприятливі умови економіка має трансформуватися і працювати ще більш ефективно і результативно. Прогнози розвитку української економіки є безпрецендентними: Міжнародний валютний фонд прогнозує падіння на 35 % [1], Світовий банк – на 45,4 % [2]. На жаль, у багатьох платників

податків виникають труднощі із безпековими питаннями, кадровим забезпеченням, логістикою, відтак, є потреба у їх комплексній підтримці, зокрема й податковій. Першими і найбільш очевидними кроками є зниження податкового навантаження та мінімальне втручання контролюючих органів. Утім є ще однин недооцінений інструмент, направлений саме на великих платників податків – укладання договорів про попереднє узгодження ціноутворення у контрольованих операціях (далі – АРА), що є прогресивною практикою щодо підвищення рівня податкової визначеності.

Ряд держав мають значний досвід у реалізації заходів з успішного розгляду заявок платників податків. Незважаючи на те, що у відкритому доступі немає багато інформації, було порівно кількість укладених договорів про попереднє узгодження ціноутворення у 30 державах у 2019 р. Дані свідчать про те, що абсолютним лідером є Бельгія, у якій діяло 827 договорів. Також значна кількість АРА була в Австралії (117), Італії (188), Нідерландах (160) та Чехії (141) [3]. Крім того, держави-члени ЄС укладають такі договори переважно з державами, які також входять до ЄС: станом на 2019 р. між державами-членами ЄС було укладено 1 041 АРА, а між державами ЄС та іншими державами діяло 593 АРА.

У більшості європейських держав (в яких діє АРА) дозволені всі типи договорів, але є держави, які законодавчо обмежили цей вибір. Зокрема, у Естонії можливі двосторонні АРА в рамках процедури МАР; у Німеччині можливі дво- і багатосторонні АРА (односторонні АРА можливі лише як виключення); в Ірландії в рамках реалізації угод про уникнення подвійного оподаткування можливі двосторонні АРА; у Латвії можливі односторонні АРА; у Швеції можливе укладення лише дво- і багатосторонніх АРА; у Сполученому Королівстві можливе укладення одно- і двосторонніх АРА.

Укладення АРА – це довгий і складний процес. Тим не менше, цінність досягнення податкової визначеності часто переважує витрати на підготовку та розгляд такої документації. Втім, досвід різних держав показав, що з огляду на різну структуру експорту і економіки в цілому, ТНК, що представлені, пріоритетів контролюючих органів успіхи в цьому питанні різні. Для кращого розуміння значущості цього інструменту було згруповано держави за відношенням ВВП до кількості АРА у 2019 р. (табл. 1). Відповідно, було отримано 5 груп держав, у якій перша група становить держави, у яких зовсім не було діючих АРА, відтак, їх досвід не є пріоритетним в контексті нашого дослідження. Виходячи з цих даних, раціонально очікувати, що за умови конструктивної співпраці платників податків і контролюючих органів доцільно очікувати укладання до 20 АРА в Україні.

Таблиця 1

Групування держав за відношенням ВВП до кількості АРА у 2019 р.

	Кількість держав	Назва держав
0	4	Болгарія, Естонія, Кіпр, Мальта
0.1–10	9	Австрія, Бельгія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Словаччина, Угорщина, Чехія
10.1–20	8	Австралія, Данія, Іспанія, Італія, Польща, Португалія, Румунія, Фінляндія
20.1–50	5	Греція, Словенія, Швеція, Сполучене Королівство, Канада
50.1 і більше	4	Франція, Хорватія, Ірландія, Німеччина

Джерело: складено автором.

З огляду на те, що АРА – доволі складний для реалізації інструмент, навіть у розвинених державах його кількість не є великою. Наприклад, у Австралії впродовж останніх 10 років діяло від 101 до 175 АРА (рис. 1) [3]. Варто відмітити, що за цей період було укладено майже однакову кількість односторонніх і двосторонніх АРА (153 і 154 АРА, відповідно), але лише один багатосторонній АРА (у 2017–2018 фінансовому році). Основною причиною є складність і тривалість процесу підготовки АРА. Зокрема, для підготовки одностороннього АРА коливався від 10 до 33 місяців, багатостороннього АРА – від 16 до 50 місяців, а для підготовки багатостороннього АРА знадобилося майже 66 місяців.

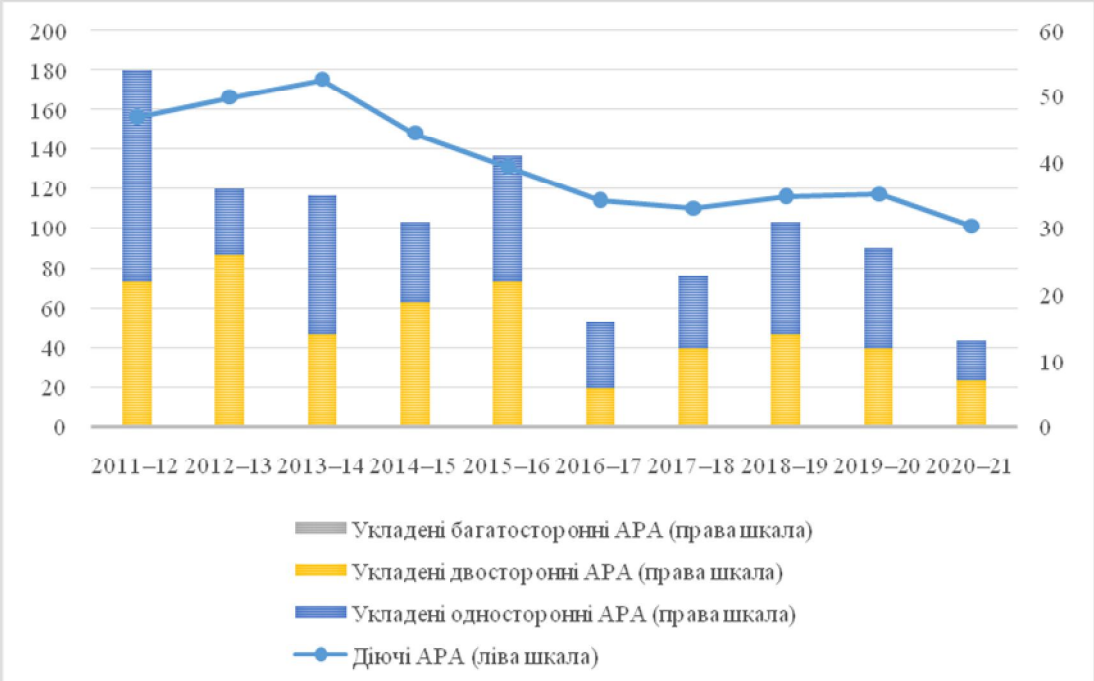


Рис. 1. Динаміка кількості АРА в Австралії

Під час воєнного стану бізнес стикається із рядом криз і більшої значущості набуває податкова визначеність. Відтак, може відновитися інтерес до інструменту АРА. Але з огляду на те, що укладати АРА можуть лише великі платники податків, перелік яких щороку переглядається, та з огляду на довгий строк розгляду заявок на АРА, що підтверджується іноземним досвідом, зокрема й австралійським, пропонуємо розширити коло платників, що матимуть право укладати АРА.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine. Country News. URL: https://www.imf.org/en/Countries/UKR (date of access: 15.04.2022).

2. Europe and Central Asia Economic Update. War in the Region. URL: https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update (date of access: 20.04.2022).

3. Statistics on APA's (Advance Pricing Agreements) in the EU at the End of 2019. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2021-04/apas_2019.docx.pdf (date of access: 18.04.2022).

4. APA and MAP statistics. URL: https://www.ato.gov.au/business/ international-tax-for-business/in-detail/advance-pricing-arrangements/?page=13 (date of access: 18.04.2022).

УДК 657:336.02

Борис Занько,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СПРАВЛЯННЯ ПДВ У ПРОЦЕСІ СПИСАННЯ З БАЛАНСУ ЗНИЩЕНИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Ключові слова: *податок на додану вартість, списання з балансу, ліквідація, основні засоби, об'єкт основних засобів.*

Borys Zanko,
PhD, Associate Professor of the Department
of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

COLLECTION OF VAT WHEN FIXED ASSETS, WHICH DESTROYED DURING THE WAR, ARE WRITTEN-OFF FROM BALANCE SHEET

Key words: *value added tax, write-off from balance sheet, liquidation, fixed assets, object of fixed assets.*

Актуальність. Податок на додану вартість (далі – ПДВ) належить до загальнодержавних податків, який справляється під час здійснення платниками ПДВ різних операцій. У певних випадках платники вимушені нараховувати податкові зобов'язання з ПДВ при списанні з балансу основних засобів.

Отже, актуальним є дослідження питання щодо того, чи повинен платник ПДВ у процесі списання з балансу знищених під час війни основних засобів нараховувати податкові зобов'язання з ПДВ.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз законодавства, яке регулює порядок справляння ПДВ, зокрема питання необхідності нарахування податкових зобов'язань у процесі списання з балансу знищених під час війни основних засобів.

Матеріали та методи. Під час проведення дослідження використовувався систематизований огляд наукової літератури з використанням бібліометричного методу. Основні аспекти відображення в обліку операцій з основними засобами вже розглядалися науковцями. Так, І. Я. Максименко та

О. І. Філатова розглянули особливості відображення в обліку операцій з ліквідації основних засобів [1].

Ю. Крот дослідила, зокрема, особливості податкового обліку та документального оформлення ліквідації основних засобів [2].

Т. О. Меліхова та О. В. Климова приділили увагу питанням удосконалення обліку та внутрішнього контролю списання основних засобів бюджетних установ [3].

Віддаючи належне науковим напрацюванням цих вчених, варто зазначити, що питання справляння ПДВ під час здійснення платником податку різних операцій з основними засобами потребує подальшого наукового дослідження. Зокрема, подальшого наукового дослідження потребує питання щодо того, чи повинен платник ПДВ у разі списання з балансу знищених під час війни основних засобів нараховувати податкові зобов'язання з ПДВ.

Результати та обговорення. Відповідно до абзацу першого п. 189.9 ст. 189 Податкового кодексу України у разі якщо платник податку, згідно із самостійно прийнятим рішенням, ліквідує основні засоби, то для цілей оподаткування така ліквідація розглядається як постачання цих основних засобів за звичайними цінами, але не нижче балансової вартості на момент ліквідації [4]. Отже, згідно з цією нормою під час ліквідації основних засобів потрібно нарахувати податкове зобов'язання з ПДВ, причому нижньою межею бази оподаткування для такого випадку є балансова вартість об'єкта основних засобів на момент його ліквідації.

Проте з цієї норми є винятки. Згідно з абзацом другим п. 189.9 ст. 189 Податкового кодексу України норма цього пункту не поширюється на такі випадки:

– коли основні засоби ліквідуються у зв'язку з їх знищенням або зруйнуванням внаслідок дії обставин непереборної сили;

– в інших випадках, коли така ліквідація здійснюється без згоди платника податку, зокрема в разі викрадення основних виробничих або невиробничих засобів, що підтверджується відповідно до законодавства;

– коли платник податку подає контролюючому органу відповідний документ про знищення, розібрання або перетворення основних виробничих або невиробничих засобів у інший спосіб, внаслідок чого вони не можуть використовуватися за первісним призначенням [4].

Щодо надання документів, які підтверджують ліквідацію, знищення, розібрання чи перетворення основних засобів, відзначимо наступне. Працівники податкової служби у категорії 101.27 Загальнодоступного інформаційно-довідкового ресурсу ДПСУ надали роз'яснення, що у випадку

ліквідації основних засобів у зв'язку з їх знищенням або зруйнуванням внаслідок дії обставин непереборної сили та у інших випадках ліквідації без згоди платника податку, в тому числі при викраденні, податкові зобов'язання з ПДВ не нараховуються, якщо факт знищення або зруйнування документально підтверджується відповідно до законодавства. Такими документами можуть бути:

– сертифікат Торгово-промислової палати України, який підтверджує факт настання обставин непереборної сили (форс-мажору), отриманий відповідно до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02 грудня 1997 року № 671/97-ВР із змінами і доповненнями;

– акт, який засвідчує факт пожежі, складений відповідно до положень Порядку обліку пожеж та їх наслідків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2003 року № 2030 (зі змінами), що підписується комісією, до складу якої входить не менш як три особи, у тому числі представник територіального органу Державної служби України з надзвичайних ситуацій України, представник адміністрації (власник) об'єкта, потерпілий;

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, що засвідчує факт реєстрації відомостей про кримінальне правопорушення, отриманий в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI із змінами та доповненнями, в разі викрадення основних засобів;

– інші документи, що відповідно до законодавства підтверджують факт знищення, зруйнування, викрадення основних виробничих або невиробничих засобів [5].

Крім того, нещодавно підрозділ 2 розділу XX Податкового кодексу України було доповнено пунктом 32^{1}. Відповідно до цього пункту тимчасово, протягом дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану, не вважаються використаними платником податку в неоподатковуваних ПДВ операціях або операціях, що не є господарською діяльністю платника податку, товари, які придбані в оподатковуваних ПДВ операціях, знищені (втрачені) внаслідок дії обставин непереборної сили у період дії воєнного, надзвичайного стану. При цьому до наведених у цьому пункті операцій норми п. 198.5 ст. 198 Податкового кодексу України не застосовуються [4].

Отже, податкове законодавство дає можливість не нараховувати податкове зобов'язання з ПДВ у випадку списання з балансу знищених під час війни основних засобів, що є суттєвою підтримкою для суб'єктів господарювання, які втратили майно під час воєнних дій.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу дійти наступних висновків:

1. У разі якщо платник ПДВ, згідно із самостійно прийнятим рішенням, ліквідує основні засоби, то для цілей оподаткування така ліквідація відповідно до абзацу першого п. 189.9 ст. 189 ПКУ розглядається як постачання цих основних засобів за звичайними цінами, але не нижче балансової вартості на момент ліквідації [ПКУ]. Отже, згідно з цією нормою при ліквідації основних засобів потрібно нарахувати податкове зобов'язання з ПДВ, причому нижньою межею бази оподаткування для такого випадку є балансова вартість об'єкта основних засобів на момент його ліквідації.

2. У випадку списання з балансу знищених під час війни основних засобів податкове законодавство дає можливість не нараховувати податкове зобов'язання з ПДВ, що є суттєвою підтримкою для суб'єктів господарювання, які втратили майно під час воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко І. Я., Філатова О. І. Особливості відображення в обліку операцій з ліквідації основних засобів в управлінні підприємством. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 19. С. 37–40.

2. Крот Ю. Ліквідація основних засобів: особливості обліку та документального оформлення. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2015. № 2–3. С. 20–27.

3. Меліхова Т. О., Климова О. В. Удосконалення обліку та внутрішнього контролю списання основних засобів бюджетних установ для підвищення якості контролю та ефективності проведення ревізії підприємством. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 20. С. 30–36.

4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-IV (із змінами) / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 15.04.2022).

5. Інформаційно-довідковий департамент Державної податкової служби України. Категорія 101.27. Відповідь на запитання «Які підтверджуючі документи щодо знищення або зруйнування основних виробничих або невиробничих засобів, подані до контролюючого органу, є підставою для не нарахування податкових зобов'язань з ПДВ (у тому числі відповідно до норм п. 198.5 ст. 198 ПКУ) у випадку ліквідації основних засобів?». Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс: вебсайт. URL: https://zir.tax.gov.ua/main/bz/view/?src=ques&id=30284 (дата звернення: 15.04.2022).

УДК 378

Ярослав Ізмайлов,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фіскального адміністрування,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Ірина Єгорова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Державний університет економіки і технологій (м. Кривий Ріг)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: *безпека, військові дії, оподаткування, відновлення.*

Yaroslav Izmaylov,
DSc, Professor of Department of Tax Policy,
University of State Fiscal Service of Ukraine;
Iryna Yegorova,
PhD, Associate Professor of the
Department of International Economics,
State University of Economics and Technology

DEVELOPMENT OF THE TAXATION SYSTEM AS A COMPONENT OF THE STATE'S INTERNATIONAL FINANCIAL SECURITY FOR EFFECTIVE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Key words: *security, military action, taxation, recovery.*

Актуальність. На сьогодні в Україні відбувається повномасштабна війна з Російською Федерацією, тому відбулося різке погіршення абсолютно всіх макроекономічних показників, які з кожним днем будуть тільки мати не втішні тенденції. Тому необхідно швидко та рішуче здійснити ефективні рішення та

провести велику кількість реформ, щоб не допустити подальшої стагнації економіки України. Тому економічний фронт стає не менш важливим за реальний військовий, адже без нього не можливо ефективно здійснювати захист України. Також важливим є формування стратегії післявійськової відбудови та відновлення України.

Мета дослідження. Мета дослідження – проаналізувати важливість економічного фронту, необхідних заходів та рішень по підтриманню економіки та громадян держави, а також розглянути перспективи післявоєнного відродження Україні.

Матеріали та методи. За допомогою методів аналізу і синтезу проведений порівняльний аналіз в динаміці макроекономічних показників до і після початку військових дій.

Результати та обговорення. З початку повномасштабної війни Росії проти України військові дії з агресором призвели до різкого погіршення макроекономічних показників для України, зокрема, через військові дії активізувалися інфляційні процеси в економіці, скакнув в рази рівень безробіття, велика кількість підприємств та організацій закрилися, або тимчасово не працюють тощо. Тому стає зрозуміло, що без працюючої і ефективної економіки перемога у війні неможлива. **За словами Міністра фінансів Сергія Марченка близько 30 % економіки перестали працювати повністю чи частково.** Дуже сильно впали бюджетні надходження у вигляді податків, тому що війна – це дорога справа, а також збільшуються військові видатки і видатки на утримування людей. Тому загальний розмір бюджету в воєнний час буде більший, ніж у мирний. На жаль, багато бізнесменів використовують війну, як підставу не платити зовсім податки, навіть з доходів, що були отримані в мирні часи. **Нині, на жаль, багато людей не можуть платити по кредитам. Отже, маємо велику кількість проблем в економіці через військові дії.**

На сьогодні Урядом України зроблено велику кількість кроків та рішень для зменшення негативного впливу військових дій на макроекономічну ситуацію в країні. Влада почала робити ряд кроків, щодо підтримки бізнесу, замінено ПДВ і податок на прибуток на 2 % податку з обороту. Тільки в перший день прийняття заявок про перехід на 2 %-ву систему оподаткування подано 50 тисяч заяв платників.

Щодо джерел фінансування видатків, то здійснено внутрішні запозичення ОВГЗ на 26 млрд гривень, також отримано 3 млрд доларів зовнішньої допомоги і 300 млн доларів грантової допомоги.

Завдяки дуже рішучим і своєчасним рішенням НБУ вдалося фактично втримати гривню. Гривня – це один з найважливіших критеріїв добробуту та міцності держави у війну. Її стабільність – абсолютна передумова нашої перемоги. І фінансовий фронт сьогодні є надважливим. Вдалося вгамувати паніку, а також можна констатувати, що валютна політика НБУ є досить вдалою, і ми повинні довіряти рішенням Національного банку України. Частиною банків перенесено сплату відсотків на потім після війни, а інші банки зменшують відсотки.

Готується законопроєкт про додаткове податкове навантаження для міжнародних компаній, які працюють в Україні і залишились працювати в Росії. Мінфіном погоджена ця концепція цього податку. Згідно з цим концептом пропонуються прямі податки, які сплачують такі компанії, стягувати з коефіцієнтом 1,5 до існуючої ставки, тобто в півтора рази більших ставках.

Було підписано Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX для підтримки українського бізнесу в умовах війни. Закон містить кардинальні зміни щодо єдиного податку, зменшення ПДВ та акцизу на пальне, податкові стимули для великого бізнесу та благодійності, зокрема:

1. **Стосується кожного, як громадян, так і військових – це пільги з реалізації пального.** Зокрема, для стабілізації цін на пальне передбачено пільги, а саме зменшено ставку податку на додану вартість на пальне з 20 до 7 %, а також скасовано акциз.

2. Оновлено спрощену систему оподаткування та надано пільги із сплати податків. Сплачувати єдиний податок зможуть не лише ФОПи-«спрощенці», але й великі підприємства за новими ставками. Для цього Законом на період воєнного стану для платників, що перебувають на 3 групі єдиного податку збільшено ліміт річного доходу з 7 млн 600 тис гривень до 10 млрд гривень, і немає обмежень щодо кількості працівників. Ставка становитиме 2 % від обороту незалежно від виду діяльності (виняток становить діяльність, пов’язана з підакцизними товарами, гральним бізнесом, обміном валют та видобуток і реалізація корисних копалин, банки, страхові компанії, ломбарди ФОП, юрособи-нерезиденти та ін.). ПДВ на цей період не нараховуватиметься і не сплачуватиметься. Звітний період квартал, сплата помісячно до 15 числа. ФОП 1,2 груп мають право не сплачувати єдиний податок. Ця норма є добровільною. Також ФОПи як на спрощеній, та і на загальній системі оподаткування, особи, які провадять незалежну професійну діяльність та члени фермерського господарства звільняються від сплати ЄСВ за себе. Ця норма стартує з 1 березня 2022 року і припиняє дію через рік після закінчення воєнного стану.

«Спрощенцям» 2,3 груп дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників. Такі суми будуть сплачені з коштів держбюджету. Протягом воєнного стану та 3 місяці потому штрафи та пеня з ЄСВ не стягується, а перевірки не проводяться.

3. Запроваджено пільги для власників земельних ділянок. З 24 лютого 2022 року до кінця 2022 року власники земельних ділянок звільняються від сплати податку за землю та орендної плати за земельні ділянки, **розташовані на територіях, де йдуть бої,** а також до кінця 2023 року – від мінімальної плати за землю.

4. Створено стимули для допомоги бійцям та надання благодійності. Зокрема, для реалізації цих норм передбачені наступні зміни:

– звільняються від сплати податків та акцизів пальне, передане військовим, примусово вилучене для потреб держави чи передане як гуманітарна допомога. Також від оподаткування звільняється примусово вилучене для потреб держави майно;

– звільнено від ПДВ та мита ввезення та постачання на територію України касок, бронежилетів, шоломів, лікарських засобів, інших товарів оборонного призначення;

– благодійна допомога, надана учасникам бойових дій та особам, які живуть на території бойових дій, не оподатковується ПДФО. Також не оподатковується ПДФО вся нецільова благодійна допомога особам, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ;

– надано право на податкову знижку у розмірі 16 % (замість поточних 4 %) на пожертвування неприбутковим організаціям;

– благодійну допомогу, перераховану закладам охорони здоров’я або на спецрахунок ЗСУ, можна відносити до витрат без обмежень (раніше такі обмеження були встановлені у розмірі 4 % від прибутку).

5. **Запроваджено певні послаблення для підприємців.** Підприємці, які втратили склади, виробництва чи магазини внаслідок бойових дій, не платитимуть ПДВ зі знищеного товару. Також не треба буде платити ПДВ з товарів, переданих на потреби оборони. Також підприємці зможуть включити до податкового кредиту з ПДВ суми, за якими ще не зареєстровані податкові накладні, але наявні первинні документи. Такі накладні треба буде зареєструвати впродовж 6-ти місяців після припинення воєнного стану. До припинення воєнного стану компанії отримують дозвіл на імпорт та реалізацію тютюнових виробів без встановленого маркування, але з маркуванням відповідно до вимог ЄС. Також

2022 року підприємства, які перебувають на території активних бойових дій, не сплачують екологічний податок. На період військового стану використання суб'єктами господарювання банківських рахунків можливе без взяття їх на облік у податковому органі. Подовжується дія ліцензій на підакцизну продукцію. Тобто не анулюються ліцензії, якщо не сплачено черговий платіж за ліцензію чи закінчився її термін. Обов'язки щодо сплати чергових платежів та продовження дії ліцензії упродовж 30 днів після закінчення воєнного стану. На період дії воєнного стану зупиняється перебіг усіх строків, визначених ПКУ.

6. Посилена увага до захисту прав споживачів та відновлено окремі перевірки. З початку війни ми отримали значну кількість звернень від громадян, яким у магазинах чи на заправках відмовляли у розрахунках картками та вимагали готівку. Цей закон передбачає відновлення фактичних перевірок, що дасть змогу перевіряти такі підприємства та зберегти права споживачів на безготівкові розрахунки. За порушення – штраф 8 500 гривень. Крім того, Законом визначено, що відновлюються всі фактичні перевірки, зокрема, які були заборонені на час карантину. Також відновлено камеральні перевірки з питань відшкодування ПДВ.

7. Зміни в застосуванні РРО (касових апаратів). До завершення воєнного стану підприємці звільняються від санкцій за порушення закону про РРО. Єдиний виняток – порушення під час продажу підакцизної продукції, а саме пального. Розширено часові рамки, в межах яких програмні РРО можуть працювати без підключення до інтернету. Санкції за порушення закону про РРО не будуть застосовуватися до завершення воєнного стану. Суми податків та зборів сплачуються протягом 180 днів після демобілізації ФОПа або ФОП може виконати всі свої податкові зобов'язання після повернення з військової служби. Підставою для такого звільнення є заява самозайнятої особи та копія військового квитка або копія іншого документа, виданого відповідним державним органом, із зазначенням даних про призов такої особи на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, які подаються до контролюючого органу за місцем податкової реєстрації самозайнятої особи протягом 10 днів після її демобілізації [1].

Данило Гетьманцев зазначає, що «після війни податкова політика повинна стати елементом загального плану розвитку України. Цей план повинен передбачати залучення великих іноземних стратегічних інвесторів в економіку України та в розвиток великих підприємств на території нашої держави. Це відновлення інфраструктури держави за рахунок залучених коштів.

При цьому, ми повинні розуміти, що податкова політика повинна бути збалансованою. Тобто йдеться передусім про забезпечення справедливого перерозподілу національного доходу. Щоб не було ситуації, що часто траплялася до війни, коли великий бізнес несправедливо зменшував податкове навантаження, деякі види діяльності взагалі були виведені з-під оподаткування, а пенсіонери отримували менше 100 доларів пенсії. Справедливий перерозподіл – це те, що повинна забезпечити податкова система передусім. А друге завдання – це стимулювання розвитку тих інвестицій з України і із-за кордону, які, безумовно, надійдуть після війни. Тут важливо зауважити ще декілька моментів. По-перше, нам треба усвідомити, що післявоєнна відбудова, це наше власне завдання і наша проблема. Ми не повинні сподіватися, що Захід це зробить все за нас і повністю все профінансує. І по-друге, ми повинні зосередитися на побудові нової економіки, де фокус буде на розвитку перш за все високотехнологічних, а не сировинних галузей. І ми повинні будемо всіляко цьому сприяти, і в податковій політиці також» [2].

За словами Прем'єр-міністра Дениса Шмигаля, для післявоєнної відбудови України планується створення фонду відбудови національної економіки. Фонд функціонуватиме як консультативно-дорадчий орган при Президентові України й буде забезпечувати координацію накопичення фінансових ресурсів для післявоєнного відновлення нашої держави. За словами Прем'єр-міністра, у рамках Фонду передбачається створення п'яти робочих груп, які відповідатимуть за різні напрями – від комунікації з міжнародними фінансовими організаціями, комунікації з країнами-партнерами до збору коштів від приватних осіб і великих світових корпорацій і компаній. Урядом подано на розгляд Главі держави проєкт указу про створення Національної ради з відновлення країни, яка займатиметься розробкою Плану післявоєнного відновлення та розвитку України. План передбачатиме не лише конкретні кроки з відновлення та розбудови інфраструктури й житла, але й структурну модернізацію та перезапуск економіки на основі європейських стандартів і правил. «Україна прагне в ЄС. Україна має бути військово та економічно сильною. Українська соціальна політика має відповідати найкращим світовим стандартам. Українська економіка має бути новітньою та конкурентоздатною. Українці мають повертатися додому із закордону – тому що тут кращі умови для життя. Такі основні цілі ми ставимо для України після завершення війни», – підкреслив Денис Шмигаль [3].

Висновки. Отже, досліджено важливість економічного фронту, проаналізовано здійснені заходи та рішення щодо підтримання економіки та громадян держави. **Доведено, що Урядом України та Національним банком України зроблено значну кількість кроків та рішень для зменшення негативного впливу військових дій на макроекономічну ситуацію в країні. Визначено основні** перспективи післявоєнного відродження України, які дозволять національній економіці відродитися та вийти на новий рівень розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нові податкові пільги для ФОПів та підприємств в умовах війни. Офіційний сайт ДПС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://if.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/576960.html

2. Бізнес та Гетманцев обговорили, як підтримати економіку в умовах війни. Дебет-кредит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://news.dtkt.ua/taxation/pdv/75841

3. Фонд відновлення України функціонуватиме при Президентові, – Прем'єр-міністр. Урядовий портал. КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/news/fond-vidnovlennya-ukrayini-funkcionuvatime-pri-prezidentovi-premyer-ministr

УДК 657

Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІЇ ЗНИЩЕНИХ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключові слова: *необоротні активи, основні засоби, інвентаризація необоротних активів, ліквідація активів.*

Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

PROCEDURE FOR LIQUIDATION OF DESTROYED IRREVERSIBLE ASSETS DURING THE WAR

Key words: *non-current assets, fixed assets, inventory of non-current assets, liquidation of assets.*

Під час воєнних дій зруйновані активи підприємства підлягають ліквідації, а її наслідки повинні бути відображені в обліку. Наразі практика відшкодування збитків за знищені під час бойових дій активи лише формується. Більшість нормативних актів, які стосуються порядку вішкодування втрат, створення спеціальних фондів на відновлення чи компенсацію втрат, перебувають у стані розробки органами державної влади.

Якщо встановлено факт знищення необоротних активів, тобто таких, що дійсно непридатні до подальшої експлуатації та не підлягають ремонту, підприємство в обов'язковому порядку повинно провести інвентаризацію. Обсяг її проведення визначається керівником підприємства відповідно до «Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» [1].

Проведення інвентаризації забезпечує достовірність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності. В умовах воєнного стану необхідною є перевірка та документальне підтвердження стану необоротних активів у разі їх невідповідності критеріям визнання.

Потрібно враховувати, що до початку війни ті підприємства, які перебували на тимчасово окупованій території та/або на території проведення антитерористичної операції (або їх структурні підрозділи (відокремлене майно) перебували на зазначених територіях), проводили інвентаризацію у випадках, обов'язкових для її проведення, тоді, коли ставало можливим забезпечити безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до активів, первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал цих підприємств [1].

Отже, ці пункти Положення [1], стосуються всієї території України, де оголошено воєнний стан. Коли з'являється можливість безпечного та безперешкодного доступу до необоротних активів, саме тоді постраждале підприємство проводить інвентаризацію майна станом на перше число місяця, наступного за місяцем, у якому закінчилися перешкоди для доступу до необоротних активів, а також відображає результати проведеної інвентаризації в бухгалтерському обліку відповідного звітного періоду.

Інвентаризація здійснюється відповідно до наказу, який підписує керівник підприємства та створюється інвентаризаційна комісія до складу якої входять: головний бухгалтер, матеріально відповідальна особа та за необхідності фахівець, якщо це стосується списання обладнання, інші члени комісії.

Результати інвентаризації необоротних активів викладаються в інвентаризаційних документах, які можна розробити самостійно або сформувати згідно визначених форм**: Інвентаризаційний опис необоротних активів (групи необоротних активів), Протокол інвентаризаційної комісії тощо** [1; 2].

Результати інвентаризації згідно затвердженого протоколу інвентаризаційної комісії відображають в обліку та фінансовій звітності того звітного періоду, у якому закінчено проведення інвентаризації.

Наступним етапом є списання знищених необоротних активів, зокрема якщо це основні засоби, то формується «Акт на списання основних засобів» або «Акт на списання автотранспортних засобів».

Відповідно до «Акта списання основних засобів», припиняється нарахування амортизації з місяця, наступного за місяцем ліквідації об'єкта та здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- відображено списання нарахованого зносу за період використання необоротних активів:

Д-т 13 «Знос необоротних активів (амортизація)»;

К-т 10 «Основні засоби»;

- відображено списання залишкової вартості основного засобу в тому періоді, у якому відбулася ліквідація об'єкта до складу інших витрат:

Д-т 976 «Списання необоротних активів»;

К-т 10 «Основні засоби».

Витрати, пов'язані з ліквідацією основного засобу, зокрема заробітна плата персоналу, зайнятого ліквідацією основного засобу, відображаються на субрахунку Д-т 976 «Списання необоротних активів».

Прямі збитки від знищення об'єктів основних засобів відображаємо на позабалансовому рахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей» та можуть залишатися на ньому протягом трьох років з дня встановлення втрат.

Конкретного винуватця у знищенні майна підприємства під час бойових дій встановити практично неможливо. Тому належну до відшкодування суму зараховуємо до складу дебіторської заборгованості і доходу звітного періоду тільки, коли буде вирішено питання щодо її компенсації, зокрема агресором, відображаємо проведенням:

Д-т 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»;

К-т 716 «Відшкодування раніше списаних активів», 746 «Інші доходи» і списуємо з забалансу.

Усе вищезазначене надає можливість сформулювати висновки: перед списанням знищених війною активів підприємство обов'язково проводить інвентаризацію, а списання з балансу знищених основних засобів проводимо в місяці, наступному за місяцем, у якому зникли перешкоди для доступу до активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text

2. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text

УДК 338.23

Марина Корж,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики;
Марина Скорика,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

Ключові слова: *об'єкти житлового будівництва, інфраструктура, міжнародні інституції, об'єднані територіальні громади, нерухоме майно, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків.*

Maryna Korzh,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Policy;
Maryna Skoryk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Policy,
State Tax University (Irpin)

POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE'S ECONOMY IN CONDITIONS OF EU INTEGRATION

Key words: *housing facilities, infrastructure, international institutions, united territorial communities, real estate, associations of co-owners of apartment buildings.*

Через збройну агресію країни-окупанта Україна зазнає непоправних втрат найціннішого – людей, а також значних збитків економіки. При цьому постійно триває вимушене переміщення громадян з метою пошуку безпечних місць перебування і прихистку в країні або за кордоном, зупинка виробництва, зростання безробіття та стрімке зниження добробуту населення. З кожним днем спостерігаються нові пошкодження виробничих, соціальних та інфраструктурних об'єктів, житла і неможливо передбачити, які ще руйнування будуть надалі.

За підрахунками експертів, економіка України вже втратила 30–50 % виробничих потужностей, переважно на Сході України. Порти, залізниці, елеватори, склади, логістичні центри, лінії електропостачання та телекомунікацій значно пошкоджені або зруйновані. Житловий фонд та комерційну нерухомість у багатьох великих містах (Харків, Маріуполь, Чернігів) фактично знищено, багато інших міст також зазнали значних руйнувань. Соціальна інфраструктура (школи, дитсадки, лікарні тощо) також зруйнована. Близько 30 % сільгоспкультур не були посіяні. Переміщені близько 30 % працівників (включно з професіоналами, такими як лікарі, інженери, механіки тощо). За перший місяць війни економічна активність знизилася на 30–50 %. Опитування керівників підприємств свідчать, що головними перешкодами для бізнесу є логістичні складнощі та брак ресурсів, включно з робочою силою. Лише 1 % компаній повідомили, що не понесли збитків. Враховуючи, що війна триває, оцінки втрат неточні, однак вони імовірно сягнуть сотень мільярдів доларів [1].

Такі виклики потребують від органів влади постійного невідкладного реагування у вигляді економічних стимулів та державної підтримки.

Державою наразі зроблено важливі невідкладні заходи для стабілізації економіки в умовах воєнного стану, зокрема прийнято законодавчі зміни для підтримки вітчизняного бізнесу та відновлення економіки (насамперед у частині зниження податкового навантаження, спрощення і поліпшення податкових правил на період дії воєнного стану), скасовано багато перевірок і дозвільних документів, вжито дії для переходу економіки до першочергового забезпечення обороноздатності держави та соціального захисту громадян, запущено програму щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих регіонів (релокація), спрямовану на збереження виробничого і трудового потенціалу, перезапуску наявних дієздатних потужностей і створення нових робочих місць.

Водночас не менш важливим є бачення влади щодо етапів відновлення України, довгострокових шляхів її розвитку та гармонізації з курсом європейської інтеграції. Зазначене потребує формування чіткої концепції щодо відбудови України і відновлення вітчизняної економіки та розроблення стратегічного плану з реалізації такої концепції. Під час підготовки таких документів належить врахувати найкращі історичні зразки планів розвитку економік у повоєнний час, опрацювати дослідження щодо трансформації економіки від сировинної до високотехнологічної, залучивши широке коло провідних вітчизняних і міжнародних експертів, громадських діячів, науковців і політиків.

В Україні вже запрацювали чотири фонди відновлення економіки після війни, кошти з них використовуватимуть залежно від спеціалізації: на бізнес, інфраструктуру тощо [1]. Уряд проводить роботу щодо залучення міжнародних партнерів, інвесторів, громадські організації, представників бізнесу та громадян надати Україні фінансову підтримку, яка сприятиме відродженню стабільності української економіки та допоможе українцям в умовах війни з Росією.

Потенційними джерелами допомоги для України у повоєнній відбудові є:

1. Двостороння допомога: Різні уряди висловили інтерес чи пообіцяли надати допомогу. Ця допомога може набути багатьох форм – гранти, кредитні гарантії, кредити, натуральні внески тощо. Деякі види такої допомоги можна адмініструвати через існуючі агенції, такі як USAID (США) та SIDA (Швеція).

2. Міжнародні інституції: Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та інші інституції, які спеціалізуються на допомозі розвитку, є природними джерелами фінансування (переважно кредитів). Організація об'єднаних націй (ООН) та гуманітарні організації, такі як «Лікарі без кордонів», можуть надавати термінову гуманітарну допомогу.

3. Європа, безумовно, має бути лідером у координації допомоги та ухваленні рішень високого рівня, враховуючи, що її економічні та соціальні стимули тісно пов'язані з українськими. МВФ та Світовий банк мають відмінні можливості для надання технічної допомоги, проте доки російська армія залишається в Україні (чи якщо починається друга Холодна війна), деякі члени цих організацій, які мають значну політичну вагу, можуть мати інтереси, які суперечать економічному успіху України, таким чином роблячи програми умовного кредитування проблематичними.

4. Приватні джерела: Приватні фонди та окремі особи, а також українська діаспора, вже зібрали значні суми на підтримку України у перший місяць війни. Хоча й менш структурована, ніж інші джерела коштів, приватна допомога, скоріше за все, продовжить грати значну роль.

5. Конфісковані російські активи: Хоча остаточно незрозуміло, як саме передати російські активи, заморожені іншими урядами, (наприклад, російський фонд національного добробуту, резерви російського центробанку) на компенсацію українцям, можна знайти спосіб (скоріше за все, після ухвал міжнародних судів чи виконавчих наказів) використати ці кошти на відбудову України.

6. Поточні доходи Росії від нафти та газу.

Велике розмаїття потенційних джерел допомоги та складність реконструкції потребує заснування спеціальної агенції схожої на Адміністрацію економічної співпраці (Economic Cooperation Administration, ECA), яка адмініструвала план Маршалла. Агенція має координувати донорів, використовувати конкурентні переваги різних донорів, щоб «закрити» певні потреби (наприклад, ООН може мати конкурентну перевагу в доставці гуманітарної допомоги) та бути єдиною точкою комунікації для української влади.

Оскільки місцеві громади краще знають, що їм потрібно (дитсадок, школа, дорога тощо), агенція може фінансувати заявки від місцевих органів влади, щоб прискорити відбудову та спрямувати кошти туди, де вони матимуть найбільший вплив. Центральний уряд має збирати заявки місцевих органів влади та надавати рекомендації з пріоритизації перед тим, як передавати їх Агенції.

Підсумовуючи вищевикладене, виділимо такі ключові принципи міжнародної допомоги для відбудови [1]:

1. Україна рухається до вступу до ЄС. Тобто в рамках програми відбудови Україна відбудовує свої інституції та інфраструктуру так, щоб стати повноправним членом Євросоюзу.

2. Під егідою ЄС створюється окрема агенція, яка має значну автономію в питаннях координації та управління допомогою і програмою реконструкції. Окрема агенція необхідна, щоб не розмивати місію цієї організації та уникнути зайвої бюрократії.

3. Україна є «власником» програми реконструкції. Відбудова проводиться в інтересах України та її громадян, а не донорів. Агенція має працювати в тісній співпраці з українським урядом. Вона також повинна мати змогу працювати напряму з місцевою владою, щоб розвинути успіх децентралізації.

4. Допомога в надходженні іноземного капіталу і технологій. Відбудова виробничих потужностей, житла, шкіл, лікарень має відбуватися з урахуванням передових технологій. Немає сенсу відновлювати «радянську спадщину». Попервах приватний капітал буде неохоче заходити в Україну, тому агенція має надати йому стимули: субсидії, гарантії, субсидоване страхування інвестицій.

5. Допомога має переважно надаватися у вигляді грантів, а не кредитів. Нерозумно навантажувати зруйновану війною країну додатковими боргами.

6. Відбудова має виходити з принципу майбутнього без вуглецевого сліду з мінімальною залежністю від викопного палива.

21.04.2022 Президент України видав Указ, яким було утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Відповідно до п. 3 Указу Кабінету Міністрів України [2] у двотижневий строк повинен визначити орган, що здійснюватиме інформаційно-аналітичне забезпечення роботи Національної ради з відновлення України від наслідків війни.

24.03.2022 ВРУ зареєстровано проєкт ЗУ «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» № 7198 [3], який вже готується до другого читання.

На отримання компенсації мають право громадяни України, які є:

– власниками пошкоджених та/або знищених об'єктів нерухомого майна;

– здійснили інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва, щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт та які не прийнято в експлуатацію;

– членами житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які викупили квартири, інші житлові приміщення кооперативу, але не оформили право власності на них;

– спадкоємцями власників такого майна;

– ОСББ, ЖБК, які здійснюють утримання відповідних будинків, щодо відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку.

Перелік зруйнованого нерухомого майна, за яке громадяни отримають компенсацію, наступний: квартири; приватні будинки (зокрема, дачні та садові); інші приміщення, на які зареєстровано право власності, об'єкти інвестування.

Але, на жаль, проєкт ЗУ № 7198 має такі недоліки:

1. Законопроєкт має звужене коло осіб та об'єктів нерухомості, пошкодження або знищення яких повинно обліковуватися і за які передбачено компенсацію. Не передбачено порядку обліку та компенсації втрат комунальної та приватної господарської інфраструктури (нежитлової нерухомості).

2. Законопроєкт не містить переліку повноважень органів місцевого самоврядування з реалізації законопроекту та порядку фінансування такої їх діяльності.

3. Законопроєкт недостатньо врегульовує порядок створення та діяльності комісій ОМС з розгляду питань щодо надання компенсації.

4. Законопроєкт не врегульовує механізм компенсації вартості знищеного/пошкодженого майна багатоквартирних будинків: 1) у частині що належить

до комунальної, державної власності, нежитлових приміщень приватної власності; 2) у частині де власники з різних причин не подали заяв на компенсацію пошкоджень.

На першому етапі відновлення відразу постане питання відновлення господарських об'єктів комунальної та приватної власності у пошкоджених багатоквартирних будинках. Очевидною проблемою буде відсутність заяв у від власників значної частини квартир з різних причин (не подали у строк, пропали без вісті, проходять військову службу, лікуються, виїхали за кордон тощо), Оскільки їх відновлення можна здійснити як найшвидше, воно має бути комплексним і одночасним по всьому будинку, тобто всі квартири разом з нежитловою нерухомістю. Без врегулювання таких питань ОМС буде вкрай складно вирішувати такі питання.

5. Законопроєкт передбачає компенсацію лише за житло, спільну сумісну власність і не включає господарські споруди окремих будинковолодінь, та багатоквартирних будинків.

6. Законопроєкт належно не визначає джерела фінансування діяльності ОМС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю., Гурієв С., Джонсон С., Мілованов Т., Рогофф К., Беатріче Ведер ді Мауро. Нарис про відбудову України. URL: https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/04/Reconstruction-of-Ukraine-2022-04-05-copy-edited_Ukr.pdf (дата звернення: 21.04.2022).

2. Сайт Кабінету Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua (дата звернення: 21.04.2022).

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації від 24.03.2022. № 7198: проєкт Закону України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275 (дата звернення: 21.04.2022).

УДК 657

Микола Корінько,
д-р екон. наук, професор,
зав. кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту (м. Київ)

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ключові слова: *управлінський облік, підприємницька діяльність, організація управління.*

Mykola Korinko,
dr. econ. sciences, professor,
head department of accounting, auditing and taxation,
National academy of statistics, accounting and auditing (Kyiv)

MANAGEMENT ACCOUNTING IN THE STRUCTURE OF ENTERPRISE MANAGEMENT

Key words: *management accounting, business activity, management organization.*

Система управління підприємством повинна забезпечувати здійснення господарських операцій та фактів господарського життя, які складають основу підприємницької діяльності суб'єкта господарювання. У загальному випадку до функцій управління діяльністю підприємством відносять: планування, облік, контроль, аналіз та прийняття управлінських рішень. Процеси планування, обліку, контролю, аналізу та регулювання діяльності суб'єктів господарювання становлять замкнений цикл здійснення управління.

Управлінський облік визначений як складова функції обліку в системі управління діяльністю підприємством. Регламентація організації управлінського обліку державними органами управління не здійснюється та не регулюється. Тобто організація управлінського обліку здійснюється за розробленою працівниками або залученими фахівцями системою і формами управлінського обліку, а також форми і дати формування звітності та контролю оформлення первинними документами здійснених господарських операцій у

процесі здійснення підприємницької діяльності. Визначення чіткої методики організації управлінського обліку на кожному окремо взятому підприємстві відноситься до компетенції вищого управлінського персоналу або його засновників. Організація управлінського обліку здійснюється менеджментом підприємства з урахуванням загальних принципів його побудови, виходячи з внутрішніх запитів менеджменту управління діяльністю. Принципи і методи управлінського обліку розробляються міжнародними та національними професійними організаціями бухгалтерів-практиків з метою гармонізації методів і прийомів управлінського обліку та враховуючи загальні принципи організації управлінського обліку для потреб управління діяльністю підприємством. Доцільно відмітити, що для здійснення вищенаведених розробок необхідні достатні знання з: теорії організації, теорії управління, організації виробництва, економіки праці, планування, прогнозування, економіко-математичного моделювання й програмування тощо. Зважаючи на викладене, одним із суттєвих етапів організації бухгалтерського управлінького обліку на підприємстві визначено – методологічний.

Інформаційні запити для забезпечення формування проєктів управлінських рішень задовольняються забезпеченням комунікації підсистем системи управління підприємством, витрат та собівартості продукції у підрозділах різних рівнів управління. Реалізація мети для кожного рівня управління забезпечується наявністю повної оперативної та достовірної інформації. Організація порядку задоволення інформаційних потреб управління в аналітичній інформації зумовлює потребу у здійсненні таких етапів:

– підготовчого, який полягає у збиранні вихідної інформації з джерел формування первинних даних про господарські операції та факти господарського життя підприємства;

– обчислювального, який передбачає здійснення процедури обробки сформованих даних, проведення аналітичних розрахунків, що завершують процес формування аналітичної інформації;

– процес споживання – використання аналітичної інформації у процесі здійснення оцінки, контролю та розробки проєктів і прийнятті управлінських рішень щодо виробничої діяльності структурних підрозділів.

Для цілей формування інформації зазвичай задіяно різні системи, які надають можливість забезпечити необхідною інформацією окремого менеджера або групу управлінців, яким надано право приймати рішення на визначеному рівні. Кожна підсистема містить механізми для обробки інформації, а також здійснення зворотного зв’язку. В інформації відображають зв’язки між підрозділами та показниками їх діяльності у процесі їх функціонування.

Витрати, які сформовані на кожному рівні управління, пов'язані з певним місцем їх виникнення. Сегмент діяльності підприємства в якому понесено витрати (кожне робоче місце) визначається як місце виникнення витрат. За умови, коли місцем виникнення витрат визначено підрозділ основного виробництва, то формуються прямі та накладні витрати. Витрати обліковуються у розрізі визначених місць їх виникнення, які називають центр виникнення витрат, визначається як первинна аналітична одиниця для якої можливо організувати: планування, облік і контроль витрат.

З'язок організації управлінського обліку та контролю полягає у тому, що здійснення функцій контролю передбачає використання інформації, сформованої у системі управлінського обліку для співставлення фактичних результатів із нормою контролю (плановими або нормативними показниками). Організація управлінського обліку повинна забезпечити не лише розробку операційних, фінансових та зведених бюджетів, а й отримання оперативних даних щодо виконання показників для функціонування контролю за виконанням як окремих завдань підприємницької діяльності, так і показників вищенаведених бюджетів у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нападовська Л. В. Управлінський облік: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. 450 с.

Aleksandra Kuzior,
Prof. SUT, PhD., DSc. *(Vice-Dean for Cooperation and Development Faculty of Organization and Management, Silesian University of Technology)*;
Mariya Sira,
Mgr. *(PhD. Student, Silesian University of Technology)*

USE OF BLOCKCHAIN AS AN INNOVATION TOOL IN THE PERSPECTIVE OF THE POSTWAR RECOVERY

Nowadays since business operates on information the use of blockchain should be taken into attention in case it has not been applied yet. The speed information is delivered, and the accuracy of information influence the success of operations. Blockchain is defined to be an optimal instrument for delivering information. The information it provides is instant, shared and completely transparent. A blockchain system can trace orders, payments, and accounts. As information is stored on an immutable ledger, access to it and the right to see all details of a transaction end to end is allowed only to network members. The appearance of blockchains with such characteristics as the promise of transforming trust and the way value is exchanged, are among approaches of the technological capabilities to gain an edge in productivity and innovation. Therefore, the use of blockchain technology is distinguished by great confidence, new efficiencies, and opportunities.

The article is based on selected publications on blockchain technology. An overview of materials covers searching in Scopus and Google Scholar as well as other specialized analytical publications. On the base of the analysed information, possible ways to use blockchain technology in the context of postwar recovery were formulated.

Briefly, blockchain technology can be characterized as a peer-to-peer networked database governed by a set of rules [1]. Blockchains provide shifting from conventional confidence agents towards transparency. A substantial part of industries aims to benefit from sharing, tracking, and auditing digital assets that embedding of blockchain as a technological building block involves in.

Blockchain application for the most part is classified as financial and non-financial ones, though there are classifications according to the application areas of blockchain technologies [2]. There is the following classification of technology applications: financial applications, integrity verification, governance,

Internet of things, healthcare management, privacy and security, business and industrial applications, education, data management and miscellaneous applications. Although the importance of mentioned applications should not be minimized, it is worth emphasizing financial applications and governance that are closely related to privacy and security.

The overview of possible applications of blockchain technology allows formulating of possible ways of technology adoption in postwar times. Cryptocurrencies that operate on blockchain technologies can be used as a source of quick fundraising and can become a key to postwar reconstruction. It was proved that using cryptocurrencies instead of traditional financial institutions can provide much faster and more nimble money transfers including disposal of third parties and powering universally acceptable stores of value [3; 4]. It is also important to foresee and develop the opportunity to pay with cryptocurrencies to different bodies. Another possibility to raise funds is the creation of NFT collections and writing smart contracts.

What is more, as long as there is a fully legal way of crypto fund operation, it will be an opportunity for all companies from around the world to work in the country in postwar time. Therefore, the country's economic recovery from the war can be expected as a consequence of the development of a legal market of virtual assets. However, one should also bear in mind the possible dangers of unethical use of these tools. This type of innovation should be approached with caution and adapted to the highest ethical standards [5].

One more case of using blockchain as a governmental service is using technology to share critical data and assess them more quickly [6]. Postwar times foresee the reconstruction of most structures and infrastructure that in its turn requires investors and donors both national and international. The technology and more precisely blockchain-based smart contracts can provide transparency and efficiency at every stage of the process and be used as a tool to mitigate the fraud.

The idea to track how the public sector spends money is no more implausible since blockchain technology has been applied. Anyone who gives priority to openness and transparency prefers automated smart contracts with preceding instructions run by blockchain technology. Contrary to traditional contracts, smart contracts allow developers to program specific conditions and performance so they can be self-executed [7]. A "multi-signature" account function can be investigated in the day-after blockchain-based fund, which means the funds can be spent only when a required percentage of people agree [8].

Such steps may build confidence among investors, as public blockchain data structure and specifically smart contracts supply flexibility without neglecting security creating a relevant space where the state, the bidders and the citizens interested in the contracting process interact providing each one with the possibility to use and participate in the network [9]. What is more, each one can efficiently connect to various actors present through all the stages of the process, get better access, data control and transparency in evaluation and adjudication.

The adoption of blockchain technology in the public sector involves the application of secure, distributed, open, and inexpensive database technology to reduce cost and bureaucracy, and increase efficiency; document verification, e-residency approaches, development of more reliable and transparent taxation mechanisms, transparent accounting, development of more robust regulatory compliance frameworks and land management [2; 4]. Mentioned applications can positively influence and improve the climate for investment. The taxation mechanism is known as one of the ways to fill the state budget. As the postwar period will demand expenses on its recovery, blockchain technology can be used to organize and administer the system for collecting taxes and issuing electronic invoices in a way to exclude widespread tax evasion.

Blockchain technology can furnish the reconstruction of the country by enabling its access to cross-border services. However, for the country, it is possible to be linked to the European Blockchain Services Infrastructure as a full member [10].

However, it is vital to mention that discussions on challenges to blockchain adoption continue. Nevertheless, each case of application warrants separate consideration. Existing frameworks, strategies, and recommendations as well as experiences of those who have already embedded disruptive technologies can be kept in mind to gain the best results. In terms of country level, such applications can require reforms and passage of laws.

To sum it up, postwar recovery times can be considered as opportunities for the application of blockchain technologies and moving into the ranks of faster-growing economies. The adoption of blockchain particularly in financial and government areas can help to improve the investment climate which is a very important point of postwar recovery. At the same time, if properly implemented and applied, it can become the key to the sustainable development of the country in various areas related to improving the quality of life [11; 12].

REFERENCES

1. Sultan K., Ruhi U. and Lakhani R. Conceptualizing Blockchains: Characteristics & Applications, 2018.

2. Casino F., Dasaklis T. K. and Patsakis C. A systematic literature review of blockchain-based applications: Current status, classification and open issues. *Telematics and Informatics*, vol. 36, no. 36, pp. 55–81, Mar. 2019. Doi: 10.1016/j.tele.2018.11.006.

3. Kwilinski A. Implementation of Blockchain Technology in Accounting Sphere. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, vol. 23 (SI2), 2019, 1–6.

4. Huet N. Digital war: How Ukraine is resisting with tech, crypto and hacking. *Euronews*, Mar. 18, 2022. URL: https://www.euronews.com/next/2022/03/18/inside-ukraine-s-digital-war-deputy-minister-bornyakov-on-resisting-with-tech-crypto-and-h (accessed Apr. 22, 2022).

5. Kuzior A., Zozuľak J. Adaptation of the idea of phronesis in contemporary approach to innovation. *Management Systems in Production Engineering*, 27(2), 2019, 84–87.

6. Scripts C. Post-war Ukraine will be a catalyst for digital assets' growth. *Coinmonks*, Apr. 10, 2022. URL: https://medium.com/coinmonks/post-war-ukraine-will-be-a-catalyst-for-digital-assets-growth-de8648f72ffe (accessed Apr. 22, 2022).

7. Rendon M. How the Blockchain Can Help Venezuela's Future Recovery. Promoting Sound Policy Foundations for Venezuela's Postcrisis Recovery and Reform, 2018.

8. Verbeek A. and Lundqvist M. Artificial intelligence, blockchain and the future of Europe, 2021. Accessed: Sep. 24, 2021. [Online]. Available: https://www.eib.org/attachments/thematic/artificial_intelligence_blockchain_and_the_future_of_europe_report_en.pdf

9. Triana Casallas J. A., Cueva-Lovelle J. M. and Rodríguez Molano J. I. Smart Contracts with Blockchain in the Public Sector. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*, vol. 6, no. 3, p. 63, 2020. Doi: 10.9781/ijimai.2020.07.005.

10. Tassev L. Ukraine Pushes for Membership in European Blockchain Partnership – Blockchain Bitcoin News. *Bitcoin News,* Mar. 30, 2022. URL: https://news.bitcoin.com/ukraine-pushes-for-membership-in-european-blockchain-partnership/ (accessed Apr. 22, 2022).

11. Kuzior A. Aksjologia zrównoważonego rozwoju. *Belianum, Banska Bystrica,* 2014.

12. Kuzior A. Innovation management as a tool for sustainable development and improving the quality of life of societies. In: Innovation management and sustainable economic development in the era of global pandemic. Ed. Khalid S. Soliman, International Business Information Management Association, 2021, 211–216.

Д. О. Лазаренко,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Dr. Aleksy Kwiliński,
President of the Foundation's Management Board
Institute for the Development of International Cooperation
Poznan, Poland

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ КЛАСТЕРНИХ СИСТЕМ

Кластерні формування оптимізують операційні витрати учасників за рахунок інтегрованого підходу щодо спільних процедур. Довкола кластерів формуються дослідницькі середовища та зростає компетенція всіх учасників. Сучасні кластерні системи охоплюють державний підхід Євросоюзу, що значно полегшує імплементацію цього процесу в Україні [2].

Кластери – це об'єднання підприємств різних галузей, що не зливаються в єдину структуру, а співпрацюють у межах спільної стратегії розвитку [9; с. 241–242].

Процес кластерної взаємодії ґрунтується на організаційно-економічній технологічній єдності виробництва, зберігання і переробки продукції на певній території. З цією метою актуальними є розробки і впровадження економічних чинників і інформаційних механізмів управління промисловими кластерами з використанням нових європейських стандартів, більш ефективних з точки зору економії і оптимальних з точки зору логістики.

Але без участі та підтримки держави як на державному, так і регіональному рівнях неможливе створення та ефективне функціонування кластерних мереж. Втручання держави не має бути надмірним і повинно реалізовуватись переважно через систему оподаткування. Сучасна європейська підтримка промислових кластерів з боку держави застосовує 3 типи кластерної політики: політика сприяння, політика зростання, політика розбудови мереж.

Державні механізми кластерної політики, що використовуються органами влади країн Євросоюзу є такими:

– пряме фінансування окремих проектів;

– полегшення бюрократичних процедур;

– забезпечення офісними приміщеннями та іншими об'єктами інфраструктури;

– сприяння розвитку «старт-апів» та «бізнес-інкубаторів»;

– послаблення фіскального навантаження на бізнес середовище.

Конкурентоспроможність національних товаровиробників в сучасному бізнес-середовищі залежить від того, наскільки буде забезпечена модель підтримки та розвитку сучасних інтеграційних кластерних структур та систем міжкластерної взаємодії бізнес-мереж [10; с. 5–15].

Європейський Союз сьогодні мотивує просування кластерної стратегії на схід, про що свідчить той факт, що 11 регіонів Центральної та Східної Європи працюють спільно в CEE – Cluster Network сформованою у Брюсселі [4].

У діяльності інституту місцевих фінансів за останні роки спостерігається багато проблем, серед яких недостатній вплив місцевих податків і зборів на обсяг доходної частини місцевих бюджетів. Питома вага місцевих податків в багатьох місцевих бюджетах є настільки мізерною, що сума надходжень не покриває витрат на адміністрування місцевих податків і зборів.

В Японії економічні кластерні системи історично формували нові галузі, держава всебічно підтримувала кластерний підхід шляхом створення спеціальних економічних зон та послаблення податкового навантаження для ефективно функціонуючих кластерів. Нині в країні налічується близько 600 активно функціонуючих кластерних утворень [5; с. 219].

Формування сучасних кластерних моделей господарювання в Україні дозволить в умовах війни збільшити обсяги виробництва продукції, робіт, надання послуг на певній території, надходжень до місцевих бюджетів у вигляді податків та зборів, забезпечити нові робочі місця, покращити рівень добробуту населення, зменшити соціальну напругу в містах, а також підвищити рівень якості задоволення потреб територіальних громад тощо [1, с. 27].

Існують декілька підходів до визначення кластеру, його характеристики та ролі в економіці. Поняття кластеру, як системи має різні значення в науці і бізнесі. Економічне тлумачення наповнене різноманітним смисловим навантаженням в різних куточках світу. Кластери варіюють від невеликих мереж малих, середніх підприємств у обмежених географічних зонах до «мега-кластерів» у Німеччині та Данії.

Кластерні формування є основними платниками податків у світі. Саме кластерні суб’єкти відіграють найважливішу роль наповнення державного бюджету, формування товарно-грошових потоків і, таким чином забезпечують розбудову територіальної інфраструктури.

У сучасних умовах актуальним є необхідність оптимізації податкової політики кластерних систем. Серед пріоритетних завдань державного регулювання мають бути наступні: створення мотиваційних умов для розширення

підприємствами кластерної групи своєї діяльності, усунення фіскального тиску, мінімізація перевірок з боку контролюючих організацій, забезпечення промоційної діяльності та іміджевої підтримки.

В Україні сучасні методи податкового регулювання кластерних бізнес-систем ще не набули необхідного розвитку, і це питання потребує наукових досліджень, особливо в умовах воєнного стану.

Іноземний досвід свідчить, що питанням кластерної політики постійно приділяється значна увага з боку територіальних одиниць. Інтегрована концепція відомих підприємств превалює серед управлінських методів, що дозволяє досягати оптимізації виробничих процесів, раціоналізує бізнес і сприяє наповненню місцевого бюджету.

Досвід багатьох країн світу свідчить, що кластерний підхід до організації та управління виробничо-інноваційною діяльністю дає змогу вирішувати завдання регіонального і галузевого розвитку, а також сприяє підвищенню ефективності взаємодії держави, бізнесу, науково-дослідних установ.

Деякі економісти розглядають кластерну політику, як систему регіональної комунікації між органами державної влади і суб'єктами господарської діяльності з приводу підвищення їх конкурентоспроможності на основі формування і розвитку кластерів [12; с. 119].

Найбільш конструктивно виглядає регіональна кластерна політика, яка як спрямована на формування системи державних заходів і механізмів підтримки кластерів, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності всіх учасників кластеру, зокрума за рахунок впровадження інновацій. [13; с. 40].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамонова В. В. Формування територіальних кластерів як інструменту регіонального розвитку : наук. розробка / В. В. Мамонова, Ю. О. Куц, О. М. Макаренко та ін. – К. : НАДУ, 2013. – 36 с.

2. Сорока Р. Ю. Промислова політика та кластеризація економік. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток».* 2010. № 2.

3. The concept of clusters and cluster policies and their role for competitiveness and innovation: main statistical results and lessons learned. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. – 77 p.

4. Europe INNOVA. Innovation and clusters: the experience of 11 networks. – 30 p.

5. Смолич Д. В. Міжнародний досвід формування і розвитку кластерних утворень та можливості його використання в Україні // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2013. Випуск 10 (39). С. 219.

6. Ляшенко В. И. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: монографія / В. И. Ляшенко; НАН Украины, Институт экономики промышленност. – Донецк, 2012. – 370 с.

7. Про індустріальні парки: Закон України № 5018-VI за станом: 21 червня 2012 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 5018-17

8. Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки: проєкт Закону України №2554а-д: станом на 25 квітня 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?Pf 3511=58867

9. Некрасова Л., Попенко С. Формування кластеру як напрямку інноваційного розвитку економіки. *Економіка: реалії часу.* 2014. № 2 (12). С. 132–138. URL: http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html (дата звернення: 16.02.2021).

10. Федоренко В. Г., Тугай А. М. Концепція кластерної політики в Україні. *Економіка та держава.* 2008. № 11.

11. Rising to the Challenge.U.S. Innovation Policy for the Global Economy. Ed. By Charles W. Wessner and Alan Wm. Wolff, National Research Council. *The National Academies Press*, Washington, D.C. 2012. 381 p.

12. Положенцева Ю. С. Формирование региональной кластерной политики. *Известия Курского государственного технического университета*. 2009. № 2 (27). С. 117–124.

13. Панкова М. О. Кластерна політика як інструмент стратегічного менеджменту. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2012. Вип. 6 (2). С. 38–43. (Серія «Економіка»).

УДК 332.145:338.244.47

Наталія Мацелюх,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри економічної політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: *територіальні громади міст, селищ, сіл, ресурсний потенціал територіальних громад, способи нагромадження ресурсного потенціалу в післявоєнний період.*

Nataliia Matseliukh,
Doctor of Economics, Professor,
Acting Head of the Department of Economic Polic,
State Tax University (Irpin)

RESOURCE POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION: WAYS OF RECOVERY

Key words: *territorial communities city, settlement, village; resource potential of territorial communities, ways of accumulating resource potential in the postwar period.*

Територіальні громади – первинна (базова) одиниця системи адміністративно-територіального устрою, у яких органами місцевого самоврядування чи самоорганізації громадян самостійно і під свою відповідальність забезпечується (у межах, встановлених Конституцією та законодавством України) вирішення питань місцевого значення та надання власних і делегованих державою публічних послуг.

У довоєнний період відбувалися процеси розвитку місцевого самоврядування, створення об'єднаних територіальних громад, передача ресурсів, повноважень на місця. В умовах децентралізації влади суттєво збільшилася суб'єктність територіальних громад. Вони стали носіями всіх функцій місцевого самоврядування, відповідальними за власний розвиток.

Усе це сприяло підвищенню фінансової спроможності, економічної, інвестиційної привабливості територій для якісного й комфортного проживання людей на них.

Розпочата військова агресія росії проти України призупинила нагромадження ресурсного потенціалу розвитку держави, територіальних громад міст, селищ, сіл. Значних втрат ворог завдав головному ресурсу – людям. З початку військової агресії загинули від 2 500 до 3 000 українських військових, ще близько 10 000 – поранені.

Київську область, яка перебувала під тимчасовою російською окупацією, звільнили Збройні сили України. Коли українські війська, журналісти, медики увійшли до звільнених від окупантів міст, побачене приголомшило – окупанти влаштували геноцид на території України. Росіяни грабували будинки людей і влаштували там безлад, палили оселі й автомобілі, морили голодом мирних громадян, катували їх, вбивали й гвалтували.

Українські міста, в яких побував «рускій мір», залишаються зруйнованими, спаленими та спорожнілими. Безліч мирного населення зникло безвісти. Спецпідрозділи армії України, які вибивають окупантів з наших територій, знаходять у населених пунктах убитих місцевих мешканців та заміновані під'їзди, дороги та навіть дитячі майданчики.

Тисячі загиблих у Харкові, Маріуполі, Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці, Краматорську та інших містах і селах України, де росія вчинила масові вбивства мирного населення.

У Гостомелі російські окупанти тренувалися вбивати. Після того, як військові злочинці РФ вийшли із населеного пункту, у ньому виявили убитими 11 цивільних. За словами місцевих мешканців, на мирних людях тренувалися снайпери. Тіла вбитих згодом знайшли в одному із гаражів. Також під завалами від артилеристських обстрілів загинули десятки людей. Ще сотні вважаються зниклими безвісти.

У Бородянці від кінця лютого населений пункт систематично став обстрілюватися російськими військовими злочинцями, які згодом зайшли та окупували нашу територію. Звільнити Бородянку ЗСУ вдалося 1 квітня.

У Бучі російські окупанти розстріляли щонайменше 320 людей. Військові злочинці стріляли у бік людей на цивільних автомобілях, які намагалися евакуюватися. Військові злочинці також влаштували під час окупації Бучі полювання на місцевих політиків.

В Ірпені російські окупанти розстрілювали людей і давили їхні тіла танками. Коли ЗСУ звільнили місто, останки вбитих довелося збирати буквально частинами. Серед загиблих є жінки та діти [1].

З початку війни пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 533 заклади освіти, 300 дитячих садочків, 196 медичних закладів, 129 заводів та підприємств.

Окупанти знищили 8 цивільних аеропортів та 10 військових аеродромів. За даними Міністерства розвитку громад і територій України, окупанти зруйнували 6 800 житлових будинків. За оцінкою KSE Institute, загальний обсяг знищеної чи пошкодженої житлової нерухомості складає близько 26 млн кв. м.

Тисячі тонн зібраного торік урожаю залишилося лежати на складах через заблоковані війною морські порти. Аграрії, які не змогли реалізувати продукцію, на старті посівної опинилися без коштів.

У повідомленні управління ООН в Україні «більше ніж 30 % сільськогосподарських полів не будуть використовуватися для посадки пшениці, ячменю, соняшнику та кукурудзи. Основними причинами є активні бойові дії, а також велика кількість мін та інших боєприпасів, залишених на полях. Безперервні військові дії можуть викликати глобальну продовольчу катастрофу, оскільки 36 із 55 країн із продовольчою кризою залежали від України та російського експорту» [2]

Дослідники з Centre for Economic Policy Research – світової мережі економістів, оцінили загальну вартість відновлення ресурсного потенціалу України після війни у понад 200–500 мільярдів євро (220–540 мільярдів доларів), що приблизно відповідає розрахункам уряду.

Попри всі труднощі та виклики, країна повертається до роботи. Про це повідомив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль. Він зазначив, що це необхідна умова для перемоги країни, тому робиться все, аби якомога більше бізнесів знову запрацювало. За підтримки держави вже більше 400 підприємств перевезені в регіони, де немає активних бойових дій. Більше ніж 200 вже працюють [3].

Міністр фінансів Сергій Марченко вважає, що на відбудову України потрібні сотні мільярдів доларів. Нині збитки тільки цивільної інфраструктури України, без урахування військової інфраструктури, оцінюють у $270 мільярдів. Втрати логістичної інфраструктури – близько $120 мільярдів. Через війну з росією лише державний бюджет України щодня втрачає 2 мільярди гривень.

За словами міністра, «у відбудові України мають бути задіяні переважно кошти росії. Є надії, можливості для того, щоб заморожені активи були використані для цього. Щоб були репатріації, можливо, додаткові податки на нафту і газ після війни, які можуть бути спрямовані в бюджет України. Це ті джерела, які я бачу. Плюс підтримка наших партнерів: наближення до вступу України в Європейський Союз дає надію на нові фінансові надходження» *[4]*.

Треба буде вирішувати що перше, друге, а що третє. Якась частина інфраструктури мусить бути відбудована пріоритетно, як і частина житла, бо люди, які поїхали, хочуть поверталися додому. Щось можна робити в другу чергу. Але великий план ми маємо наробляти, як і бачення, він має враховувати різні ідеї різного масштабу [5].

У післявоєнний період реалізація територіальними громадами покладених на них завдань неможлива без достатніх і якісних ресурсів, належного управління ними, без раціонального використання і нарощування власних ресурсів.

Вирішення територіальними громадами ресурсних проблем в післявоєнний період потребує оволодіння місцевою владою знаннями ресурсного підходу і набуття компетенцій стосовно його використання під час розробки і реалізації стратегій і планів їх розвитку.

Місцева влада повинна володіти інформацією щодо всього розмаїття місцевих ресурсів і практик ефективного управління їх потоками задля досягнення цілей розвитку та вирішення місцевих проблем. У контексті ресурсного забезпечення економічного розвитку територіальних громад місцевою владою має застосовуватися управлінсько-логістичний підхід, запропонований науковцями щодо аналізу дійсного складу і стану ресурсів (ресурсного потенціалу) територіальної громади.

Відповідно до зазначеного підходу необхідно насамперед:

– ознайомитись із поняттям і роллю ресурсів громади, визначити їх види і структуру, виокремити ресурси місцевого самоврядування;

– визначити локальне і сукупне призначення, склад, стан, сфери і тенденції використання ресурсів;

– здійснити аналіз і дати оцінку конфігурації об’єднання ресурсів під час їх використання в процесах життєдіяльності і врахуванні при розробці стратегій і планів розвитку;

– визначити суб’єктів, відповідальних за стан і ефективне використання, відтворення і поповнення ресурсів, їх міжсуб’єктну і міжоб’єктну взаємодію, функціональні зв’язки і форми використання ресурсів за сферами їх застосування: на підприємствах, в організаціях, бізнес-групах, кластерах, інноваційних проектах, інфраструктурних мережах тощо;

– об’єднати завдання з формування, використання і відтворення ресурсів у функцію управління ресурсозабезпеченням і ресурсоспоживанням.

З огляду на такий підхід можна виділити такі властивості ресурсного забезпечення:

– воно є системною діяльністю з мобілізації, накопичення, перетворення та розподілу ресурсів;

– результатом ресурсного забезпечення є потік ресурсів у різних їх формах і видах до кінцевого споживача, який може бути як усередині, так і ззовні організаційної системи;

– власне ресурсне забезпечення та ресурси є лише засобами ефективного досягнення певних цілей організаційної системи, зокрема державної політики чи суспільства загалом.

Аналіз складу і структурування ресурсів дозволили дослідникам виділити в місцевому самоврядуванні територіальних громад їх такі основні види: матеріальні, природні, матеріально-виробничі і речовинні ресурси господарюючих суб'єктів і громадян, фінансові і нематеріальні ресурси – соціальні інституційні, адміністративні, кадрові, знаннєві, інформаційні, інтелектуальні, інноваційні, організаційні, комунікативні (ресурси відносин) і ресурси часу.

Ресурси післявоєнного розвитку територіальних громад – це сукупність локалізованих на території громад структурованих джерел і передумов, що забезпечують виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних і духовних благ і послуг при існуючих на даний момент часу економічних, технологічних, політичних, соціальних умовах і відносинах, що змістовно розширює систему методів і моделей для управління ресурсним забезпеченням розвитку територіальних громад в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гостомель, Буча, Ірпінь: якими стали міста після російської окупації та щоденних обстрілів артилерією. URL: https://tsn.ua/ato/gostomel-bucha-irpin-yakimi-stali-mista-pislya-rosiyskoyi-okupanciyi-ta-schodennih-obstriliv-artileriyeyu-foto-2032105.html

2. Прогнози ООН. URL: https://tsn.ua/ato/v-oon-povidomili-skilki-poliv-v-ukrayini-ne-pridatni-do-posivu-cherez-napad-rosiyi-2040562.html

3. Підтримувати вітчизняний бізнес. URL: https://tsn.ua/ato/shmigal-promaliy-ta-seredniy-biznes-v-ukrayini-vtrati-kolosalni-2040172.html

4. *Сергій Марченко про обсяг фінансових ресурсів на відбудову України.* URL: *https://babel.ua/news/77801-na-vidbudovu-ukrajini-potribni-sotni-milyardiv-dolariv-ministr-finansiv-rozpoviv-de-jih-vizmut*

5. План Маршалла для України. Наталія Яресько називає головні кроки для відновлення економіки. URL: https://biz.nv.ua/ukr/economics/nataliya-yaresko-rozpovidaye-yak-vidnoviti-ekonomiku-ukrajini-interv-yu-nv-novini-ukrajini-50231594.html

УДК 336.221:330.322

Юрій Мискін,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики;
Оксана Мискіна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри фіскального адміністрування,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СУТНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна діяльність, активізація інвестиційної діяльності, оподаткування.*

Yurii Myskin,
Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of Accounting Technology and Business Analytics;
Oksana Myskina,
PhD in Economics,
Associate Professor of Fiscal Administration,
State Tax University (Irpin)

THE ESSENCE OF ACTIVATION OF INVESTMENT ACTIVITY AS AN OBJECT OF TAX INCENTIVE

Key words: *investments, investment activity, intensification of investment activity, taxation.*

Без активізації інвестиційної діяльності неможливо забезпечити післявоєнне відновлення економіки України. У цьому контексті принципово важливим постає питання ефективного використання оподаткування як механізму стимулювання інвестиційного забезпечення економічної відбудови країни. Це зі свого боку актуалізує необхідність осмислення сутності процесу активізації інвестиційної діяльності.

Метою дослідження є розкриття сутності процесу активізації інвестиційної діяльності та ідентифікації її напрямів.

Інвестиції є однією із категорій, яким в економічній літературі приділяється значна увага. Вивченням їх сутності займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти. Серед них: Дж. Г. Александер, Дж. В Бейлі, І. О. Бланк, М. І. Бондар, Л. Дж. Гітман, Дж. Кейнс, Ю. М. Коваленко, В. В. Корнєєв, Я. Д. Крупка, І. В. Майорова, А. С. Музичеко, А. А. Пересада, В. Г. Федоренко, В. П. Шарп та багато інших. Результати їхніх досліджень позитивно вплинули на розвиток теорії та практики інвестування. Однак, незважаючи на значу увагу науковців до поняття «інвестиції», на сьогоднішній день існує велика кількість різних за своєю природою підходів до його визначення. Така ситуація не лише характеризує відсутність єдності та неоднозначність поглядів науковців до трактування терміну «інвестиції», а й ускладнює (а часом і унеможливлює) дотримання єдності як у теоретичних поглядах вчених, на основі яких обґрунтовуються і виявляються взаємозв'язки та закономірності, які притаманні інвестиційній діяльності, так і у практиці стимулюваня активізації інвестиційної діяльності через оподаткування.

У цьому контексті важливе значення має розуміння сутності інвестицій з позиції гносеологічного підходу, в основу якого покладено пізнання даної економічної категорії у залежності від поставлених перед дослідником цілей. З таких позицій доречно виділити емпіричний та методологічний підхід.

У рамках емпіричного підходу інвестиції розглядаються у контексті забезпечення ефективності практичної реалізації функцій управління. Цьому підходу притаманне пізнання сутності інвестицій у статиці – ідентифікуються останніх у конкретний момент часу без комплексного врахування минулих та майбутніх причинно-наслідкових зв'язків. Емпіричний підхід вимагає від формулювання визначення терміну «інвестиції» чіткості, яка дасть можливість ефективно реалізовувати облікову, аналітичну, контрольну та організаційну функції менеджменту на єдиних методологічних засадах. Для визначення терміну «інвестиції» на основі емпіричного підходу притаманна чіткість, однозначність і разом з цим максимальна наближеність до комплексності розуміння та пізнання сутності даної економічної категорії. Визначення даного підходу повинні знаходити своє відображення в законодавстві та нормативно-правових актах. Трактування дефініції «інвестиції» у контексті емпіричного підходу повинно ґрунтуватися на уніфікованому розкритті сутності категорії «капітал» і разом з тим враховувати суттєві умови, які є важливими для ідентифікації вкладень капіталу як інвестицій. Вважаємо, що найобґрунтованішим визначенням терміну «інвестиції» за даного підходу є його формулювання як активів, що вкладаються в об'єкти господарської діяльності з метою збільшення (збереження) капіталу та/або досягнення соціального ефекту.

Методологічний підхід підпорядкований трактуванню терміну «інвестиції» у контексті виявлення природи причинно-наслідкових зв'язків у ході пізнання сутності фінансових, економічних та соціальних процесів. Даному підходу притаманне визначення сутності інвестицій у динаміці, тобто характеристика їх як процесу (динамічних змін у часі) обумовленого комплексним пізнанням природи причинно-наслідкових зв'язків, пов'язаних із здійсненням інвестиційної діяльності. Методологічний підхід яскраво демонструє загальне визначення інвестицій як вкладення капіталу з метою його збільшення в майбутньому. Одночасно варто зазначити, що існують і інші трактування, де за основу береться капітал, проте вони дещо по іншому сформульовані – «вклдення у капітал…», «капітальні вкладення…», «спосіб розміщення капіталу…», «придбання капіталу…», «використання капіталу…». Разом з тим і трактування самого терміна «капітал» не є однозначним.

Серед сучасних досліджень сутності капіталу варто відзначити монографію Л. Г. Ловінської «Оцінка в бухгалтерському обліку» [1], де вченим було узагальнено підходи до трактування сутності капіталу: предметно функціональний (капітал як нагромадження праці), соціально-економічний (капітал як специфічні відносини), грошовий (капітал як фінансовий ресурс), ототожнення капіталу з часом та трактування капіталу як певного вкладення, яке забезпечить надходження доходу. Особисто Л. Г. Ловінська підтримує точку зору А. А.Чухно, відповідно до якої капітал – це благо, використання якого дає можливість збільшити майбутні блага [1, с. 50].

Різні підходи до трактування сутності капіталу є першоджерелом для характеристики вченими інвестицій як: вкладення коштів, вкладення фінансових та економічних ресурсів, покупку активів, економічні ресурси, активи, відносини, розміщення коштів.

З позиції взаємозв'язку трактування терміну «інвестиції» з існуючими концепціями визначення сутності капіталу здійснював дослідження І. С. Мареха [2, с. 230]. Він виділяє чотири групи концепції трактування поняття «капітал»: предметно-функціональний підхід, соціально економічний підхід, монетарну концепцію та концепцію часової цінності, і на їх основі обґрунтовує класифікацію наукових поглядів до визначення категорії «інвестиції», відповідно до якої існують витратний, ресурсний, цільовий, майновий, гедоністичний підходи та розуміння інвестицій як соціально-економічної категорії [2, с. 237–238].

У цілому погоджуючись із доцільністю класифікації підходів до трактування сутності дефініції «інвестиції» залежно від концептуальних теорій пізнання природи капіталу, вважаємо за доцільне використовувати теорії

капіталу, запропоновані Л. Г. Ловінською [1], що дозволяє зосередити увагу на всіх особливостях прояву капіталу, і відповідно, забезпечує реалізацію гносеологічного підходу до визначення змістовного наповнення різнобічного поняття «інвестиції».

Що ж стосується безпосередньо сутнісних аспектів інвестиційної діяльності, то враховуючи, що остання є сукупністю дій з реалізації інвестицій, обґрунтованим є висновок щодо притаманності інвестиційній діяльності особливостей усіх можливих форм прояву інвестицій. Відповідно до вищесказаного доцільно розглядати ресурсний (передбачає наявність суб'єктів господарської діяльності, які мають потребу в інвестиційних ресурсах), витратний (ґрунтується на наявності суб'єктів інвестиційної діяльності, які готові понести інвестиційні витрати), соціально-економічний (оснований на розумінні інвестиційної діяльності як процесу, у межах якого перетинаються різні соціально-економічні відносини), гедоністичний (базується на розумінні суб'єктами інвестування наявності часового лагу між вкладенням капіталу та очікуваними результатами і зорієнтований на отримання прибутку) та майновий (передбачає готовність інвесторів приймати рішення щодо зміни форм капіталу) аспекти інвестиційної діяльності.

Розуміння визначених вище сутнісних аспектів інвестиційної діяльності дає можливість чітко окреслити напрями активізації інвестиційної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями активізації інвестиційної діяльності

Сутнісні аспекти інвестиційної діяльності	**Напрями активізації інвестиційної діяльності**
Ресурсний	Створення передумов для наявності у суб'єктів господарювання інвестиційних ресурсів
Витратний	Стимулювання суб'єктів господарської діяльності до інвестування
Соціально-економічний	Створення сприятливих соціально-економічних передумов (поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення високих соціальних стандартів життя тощо)
Гедоністичний	Створення передумов для прибутковості інвестування
Майновий	Стимулювання готовності прийняття рішення суб'єктами господарської діяльності щодо зміни форм капіталу

Джерело: складено автором.

Визначені напрями активізації інвестиційної діяльності є об'єктами управлінського впливу у тому числі і за рахунок використання оподаткування.

При цьому необхідно розуміти, що оподаткування може здійснювати різний вплив на інвестиційну діяльність. По-перше, за рахунок податкового інструментарію формуються загальні правила оподаткування інвестиційної діяльності. По-друге, у разі необхідності інструментарій податкового регулювання може бути використаний і на стримання або взагалі припинення певної інвестиційної діяльності. По-третє, за рахунок податкового інструментарію можна забезпечити активізацію інвестиційної діяльності.

Проте ефективність використання оподаткування з метою впливу на активізацію інвестиційної діяльності значною мірою залежить від наукової обґрунтованості та чіткого розуміння природи дії податкового інструментарію на інвестиційні процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ловінська Л. Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: монографія. К.: КНЕУ, 2006. 256 с.

2. Мареха І. С. Теоретико-методологічні засади визначення якості інвестицій: сутнісно-змістова основа та класифікаційні ознаки. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 1. С. 229–239.

УДК 336.132.11

Рафаель Міщенко,
здобувач третього (освітньо-наукового)рівня вищої освіти Державного податкового університету (м. Ірпінь);
Оксана Овдієнко,
здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

БЮДЖЕТНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПЕРСПЕКТИВІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: *податки, стимулювання, інвестиції, бюджетування.*

Rafael Mishchenko;
graduate students of the 3rd year of study, State Tax University (Irpin);
Oksana Ovdienko,
graduate students of the 3rd year of study, State Tax University (Irpin)

BUDGET INCENTIVES OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT IN THE PERSPECTIVE OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Key words: *taxes, incentives, investments, budgeting.*

На початку 2022 року в світі, в якому почалось покрокове відновлення після пандемії COVID-19 та економічне відновлення, але після нападу на Україну 24 лютого, війна спричинила найшвидше та наймасштабніше знищення міст та регіонів країни.

В умовах воєнного стану та у післявоєнний період надзвичайно важливо забезпечити оперативне, належне та безперервне наповнення місцевих бюджетів. Також важливим є внесення змін у законодавство, впровадження інновацій в сектор оподаткування та обліково-аналітичного забезпечення з метою як найшвидшого післявоєнного відновлення економічної діяльності всієї країни та кожного окремого суб'єкта, що не може бути реалізоване без внесення змін

у відповідні нормативно-правові акти України, бюджетного фінансування діяльності з впровадження відповідних новацій, залучення інвестицій, розробка відповідних державних програм з післявоєнного відновлення України та кожного її регіону.

Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери та життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану та у післявоєнний період необхідно прийняти низку швидких, ефективних, оперативних рішень.

Як свідчить досвід високорозвинених країн світу, найбільш ефективним та дієвим засобом податкового стимулювання інвестицій та інновацій є реалізація податкових пільг через механізм прямого оподаткування первинних або факторних доходів фізичних та юридичних осіб. Варто зауважити, що у вітчизняній системі прибуткового оподаткування підприємств, яка діяла до моменту прийняття Податкового кодексу України, були закладені лише окремі фрагментарні елементи податкового стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

Окремі елементи податкового стимулювання та підтримки суб'єктів інноваційної діяльності були передбачені початковою редакцією Закону України «Про інноваційну діяльність». Розділом V цього Закону передбачалося пільгове оподаткування прибутку підприємств, відповідно до якого 50 % податку на прибуток, одержаного від виконання інноваційних проектів, залишалося у розпорядженні таких підприємств та використовувалося виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності та розширення власних науково-технологічних та дослідно-експериментальних баз [1]. Крім того, цим нормативно-правовим актом передбачалося використання прискореної амортизації основних засобів третьої групи та сплата земельного податку у половинному розмірі.

Законом України «Про інноваційну діяльність» були передбачені досить суттєві пільги щодо податку на прибуток для підприємств, які належали до інноваційних та реалізовували інноваційні проекти,але починаючи з 2003 року, дія зазначених пільг щорічно призупинялася та у 2005 році відповідні положення взагалі були вилучені з цього Закону.

До норм податкового законодавства, які передбачали фінансування стимулювання розвитку інновацій, варто також зарахувати пункт 7.14 статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» [2].

У першій редакції цього Закону були передбачені особливі умови оподаткування діяльності інноваційних центрів, внесених до державного реєстру у належному порядку. Зокрема, прибуток від реалізації інноваційного продукту, заявленого при реєстрації в інноваційних центрах, оподатковувався у

половинному розмірі, причому зазначена пільга діяла лише перші три роки після державної реєстрації продукції як інноваційної.

2004 року відповідні норми про пільги під час оподаткування прибутку від продажу інноваційної продукції були вилучені із зазначеного Закону.

Законодавством України було передбачено пільгове оподаткування для окремих суб'єктів господарювання, що впроваджують інновації та виготовляють інноваційний продукт. Для прикладу, спеціальні режими інноваційної діяльності були законодавчо задекларовані для технологічних парків. У статті 3 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» зазначається, що державне сприяння інноваційній діяльності технопарків здійснюється шляхом їх державної фінансової підтримки та цільового субсидіювання проектів [3].

Надання податкових пільг, спрямованих на стимулювання інноваційних процесів, також передбачалося і у сфері трансферу технологій. У статті 22 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» було визначено особливості субсидіювання трансферу технологій, що здійснюється за пріоритетними напрямами інноваційної діяльності загальнодержавного рівня. Режим цільового субсидіювання реалізовується в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, відповідно до закону про Державний бюджет України на відповідний рік. Зазначеним Законом встановлено цільову субсидію у розмірі суми податку на прибуток підприємств, одержаного від впровадження зазначених технологій, нарахованої за період та у порядку, що встановлені Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» [4]. Проте дані положення втратили чинність внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» [5].

Податковим кодексом України передбачено досить широке коло пільг, закладених у системі прямого оподаткування та спрямованих на стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання до виробництва інноваційних видів продукції, прискореного оновлення основних засобів, використання енергозберігаючих технологій тощо. У Податковому кодексі України інвестиційно-інноваційна складова реформування податку на прибуток підприємства забезпечується шляхом [6]:

– зменшення податкової бази;

– застосування знижених ставок податку;

– використання інноваційного податкового кредиту;

– звільнення від оподаткування окремих галузей чи суб'єктів господарювання;

– використання механізму прискореної амортизації.

У воєнний та післявоєнний стан податкова система України повинна зазнати радикальних змін у сторону підтримки малого та середнього бізнесу з метою розвитку економіки країни.

Управління економікою за умов воєнного стану вимагає нестандартних і радикальних рішень. 15.03.2022 Верховна Рада України рекордними 340 голосами проголосувала за пакет рішень щодо підтримки економіки, прийнявши за основу та в цілому законопроєкт №7137-д про стимули та преференції, що набрав чинність 17.03.2022 та має назву Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [7] та 16.04.2022 набрав чинність Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» [8].

Вказаними законами передбачені такі основні зміни.

Великий бізнес зможе скористатися опцією єдиного податку: ліміт підвищено з 10 млн грн до 10 млрд грн; податок становить 2 % від обороту; знято обмеження щодо кількості робітників та за видами діяльності (крім підакцизних товарів та грального бізнесу); уряд отримує право визначати порядок сплати податку.

Фізичні особи – підприємці I та II груп сплачуватимуть єдиний податок добровільно. ФОП не сплачуватимуть єдиного соціального внеску за своїх мобілізованих співробітників. На період ввоєнного стану ФОП також не сплачуватимуть ЄСВ, якщо не отримують дохід.

Санкції за порушення закону про реєстратори розрахункових операцій (РРО) не застосовуватимуться до завершення воєнного стану.

З 24 лютого до кінця року звільняються від сплати податку за землю платники, на територіях яких точаться бойові дії:

– скасовано акциз на пальне, а ставку ПДВ за цими позиціями зменшено до 7 з 20 %;

– споживачі звільняються від відповідальності перед кредитором за прострочення споживчих кредитів;

– не сплачуватиметься ПДВ за товари, знищені під час війни, а також передані на потреби оборони;

– не нараховується та не сплачується екологічний податок за 2022 рік на територіях, де ведуться бойові дії.

З вищевказаного можемо зробити висновок, що податкова система України вимагає значних змін, але на всі інновації в цій сфері та інших необхідне бюджетне стимулювання для найшвидшого вирішення всіх проблемних питань у цей непростий для суспільства та країни час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.

2. Про внесення до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»: Закон України від 22 травня 1997 року № 283/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 27. – С. 181.

3. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV із змінами та доповненнями (остання редакція 01.02.2006) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.1024.1

4. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закону України від 14.09.2006 № 143-V із змінами та доповненнями (станом на 30.07.2010) / Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=143-16

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України: Закон України від 02.12.2010 № 2756-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2756-17

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст.112.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2173-20

УДК 336.14

Ольга Піжук,
д-р екон. наук, професор;
Володимир Плахотнюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВЕКТОРИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: *післявоєнний розвиток, державний бюджет, місцевий бюджет, розвиток регіонів, містобудування.*

Olga Pizhuk,
Doctor of Economics, Professor;
Vladimir Plahotnyuk,
Postgraduate,
State Tax University (Irpin)

VECTORS OF POST-WAR DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF UKRAINE

Key words: *post-war development, state budget, budget, regional development, urban planning.*

Актуальність дослідження. Економіка України перебуває у найскладнішому становищі за останні тридцять років історії. Війна, яка триває в Україні з 2014 року, була тягарем для державного бюджету, її різке загострення у лютому 2022 значно погіршило економічне становище країни. Найперше, варто зазначити, що погіршення економічного становища в країні має системний характер, адже утримання боєздатної, а не формальної армії, а тим більше ведення бойових дій протягом довгого часу – це системне навантаження на державний бюджет без альтернативи скорочення видатків у майбутніх періодах. Також негативними є фактори зменшення інвестицій, адже погіршується інвестиційний клімат держави, покриття збитків, які виникають через втрату інвестора, припадає переважно на державний бюджет. Також не можемо розраховувати на залучення коштів від населення, як внутрішнього інвестора, адже за місяць війни 12 млн українців змушені були переїхати у інші регіони, 4 млн з них виїхали у країни ЄС, враховуючи минулорічний вплив пандемії на

фінансовий добробут громадян, відповідно можемо визначити, що сьогодні у домогосподарств дуже мало чи практично немає активів, низькі доходи, а більшість кредитів не обслуговуються.

Метою дослідження є визначення векторів післявоєнного відновлення регіонів України з врахуванням фінансових можливостей держави та історичного досвіду Південної Кореї, Німеччини та Японії.

Результати. Важливо розуміти, що основні економічні труднощі чекають Україну попереду, коли настане етап післявоєнної відбудови. Адже через бомбардування та обстріли українських міст російськими військами в Україні зруйновано або пошкоджено 1 141 заклади освіти, крім того, невідомі обсяги знищених та пошкоджених лікарень, інших інфраструктурних об'єктів, підприємств та звичайних житлових будинків.

Агресор використав тактику тотального знищення міст, інфраструктури, архітектурно-культурної спадщини, промисловості, ускладнення ведення сільськогосподарських робіт, тощо. Усе це значно ускладнить розвиток регіонів України, над яким працює уряд України з 2014 року. У післявоєнний період можемо очікувати потужне навантаження не лише на державний, а і на місцеві бюджети, яке буде спричинено збільшенням витрат на місцях з однієї сторони і зменшення бюджетної допомоги регіонам з іншої. Варто зазначити, що попри спроби реформувати адміністративний устрій і бюджетну систему територій з метою поліпшення їх фінансового становища та підвищення рівня фінансової самостійності, досягнути бажаного результату не вдалося, як можемо спостерігати у таблиці 1, основну частку у структурі доходів місцевих бюджетів займають місцеві трансферти – кошти, які надаються на безповоротній основі з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня.

Таблиця 1

Склад та структура доходів місцевих бюджетів України за 2014–2020 рр., млрд грн

	Податкові надходження	**Неподаткові надходження**	**Офіційні трансферти**	**Кількість ОТГ**
2014	75,3	12,3	130,6	
2015	98,2	20,1	174	
2016	146,9	21,7	195,4	366
2017	201	26	272,9	665
2018	211,3	18,2	308,9	806
2019	270,5	26,1	260,3	1029
2020	285 57	21 4	161	1420

Джерело: складено автором на основі [1].

Розвиток регіонів та їх відбудова у післявоєнний період неможливий без належного фінансування, проте можемо прогнозувати зменшення бюджетних трансфертів, які сьогодні є основним фінансовим підґрунтям більшості ОТГ. Аналіз структури ВВП (рис. 1) показує, що сільське господарство і переробна та добувна промисловість є одними з основних джерел формування ВВП. Враховуючи, що станом на квітень 2022 року найбільше постраждали від військової агресії росії промислові області (Луганська, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Харківська) та аграрні області (Чернігівська, Херсонська, Миколаївська), можемо припустити ймовірне скорочення ВВП країни і відповідно скорочення доходів державного бюджету у майбутніх періодах.

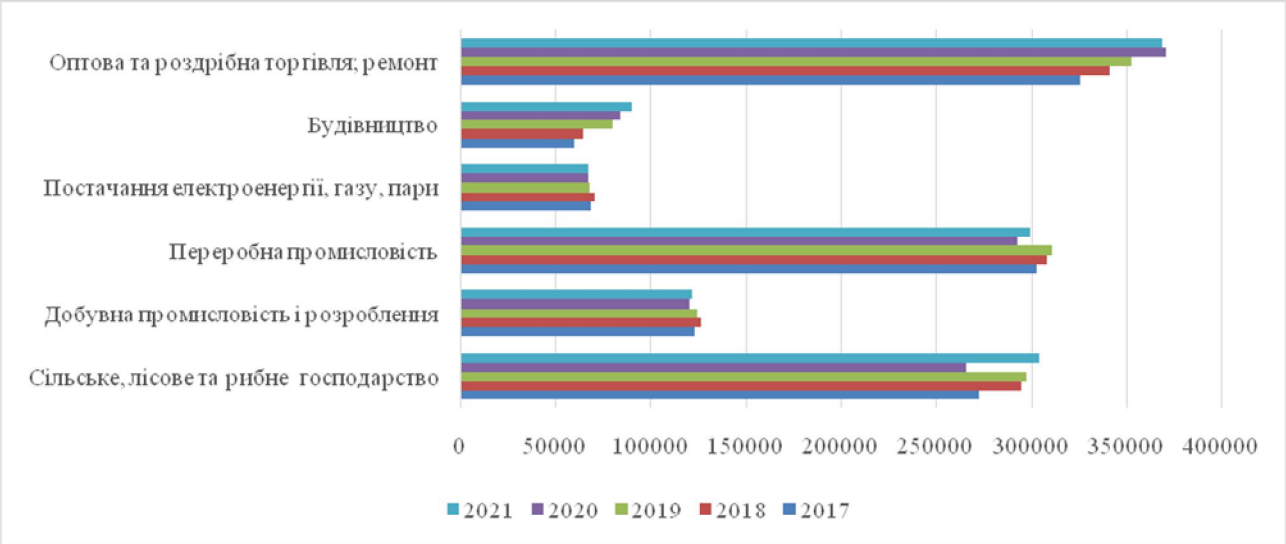


Рис. 1. Структура ВВП України за 2017–2021 роки
Джерело: складено автором на основі [2].

Загалом, станом на квітень 2022 року в Україні відсутній чіткий план післявоєнного відновлення економіки країни та відбудови її регіонів, однак ми точно розуміємо, що відбудова здійснюватиметься при потужній підтримці міжнародних організацій та країн-партнерів. Відповідно до збитків, які завданні економіці станом на квітень 2022 року, міжнародні організації оцінюють обсяг необхідної допомоги на відновлення України, який становитиме від 200 до 500 млрд євро. Проте аналіз роботи праць міжнародних організацій показав, що вони не враховують відновлення територій України, які постраждали після 24.02.2022 (тобто без територій тимчасово окупованого Донбасу до 24.02.2022) [3; 4].

Враховуючи зменшення ВВП, державі потрібно буде скорочувати частину видатків, зокрема скорочення значної частики трансфертів. Тому місцевим бюджетам потрібно буде найближчі 2–5 років самостійно вирішувати

фінансові проблеми громад. Зазначимо, станом на квітень 2022 року, урядом планується виконання 70–80 % плану розвитку сільського господарства 2022 р., якщо зазначати про аграрну галузь, то за зовнішньої фінансової підтримки вдасться відновити потенціал сільського господарства впродовж 6 місяців – 2 років. Однак зовсім інша ситуація у відновленні промислового потенціалу Україну, адже відбудова підприємств переробної та добувної галузі потребує значних фінансових ресурсів, згідно з аналітичною роботою «Нарис про відбудову України» [3] зарубіжних економістів (від 07.04.2022), на відновлення промислового потенціалу України знадобиться від 1 до 6 років.

Розділяємо думку авторів праці «Нарис про відбудову України», що в процесі післявоєнної розбудови України варто виділити три стадії реконструкції: 1. «Негайна відповідь» – тривалість 6 місяців (схожа на ту, що надається країнам у разі стихійного лиха); 2. Швидке відновлення критичної інфраструктури та послуг – тривалість 3–24 місяці; 3. Закладення фундаменту для майбутнього зростання та модернізації. Кожна із цих стадій має різні цілі та вимоги. Негайна відповідь – це набір заходів, які зазвичай вживаються після значних стихійних лих. Друга стадія має бути спрямована на відновлення базових економічних та урядових функцій. Третя фаза має вивести країну на траєкторію швидкого стабільного зростання [3]. Згідно з цим планом найбільше часу займе відновлення промислового потенціалу України. Щодо відновлення інфраструктури та відбудови постраждалих регіонів, то вважаємо, що Україні знадобиться менше часу. Проведений аналіз світових практик післявоєнного відновлення показав, що аналітики (а це переважно аналітичні центри США) не враховують ментальний фактор під час визначення термінів відбудови, для прикладу Німеччина і Японія після Другої світової війни змогли відновитися врази швидше, ніж було заплановано відповідно до плану Маршалла та уряду США, відповідно, за менше ніж десять років ці країни відновили економіку та показали зростання ВВП більший за довоєнний. Аналізуючи досвід післявоєнної відбудови за фінансової підтримки інших країн, визначено, що країна, яка надає фінансову допомогу, доволі часто у світовій практиці нав’язує свої ідеї щодо економічного розвитку країни, зокрема подібний досвід був у Південної Кореї та Німеччині. У післявоєнний час їм нав’язували ідеї аграрної країни та країни постачальника дешевої сировини (до прикладу план Моргентау). Україні важливо уникнути подібних сценаріїв. Необхідно зберігати політичну самостійність у векторах економічного розвитку попри фінансову залежність від зовнішніх дотацій.

Доцільно окремо відзначити позицію авторів праці щодо підходів до відновлення промисловості України, погоджуємось з тим, що недоцільно планувати повернення промислового потенціалу України до довоєнного стану, варто підходити з позиції повної модернізації відповідно до сучасного рівня розвитку технологій. Проте у цій праці не врахований логістичний фактор – зруйнована авіа інфраструктура в регіонах, відсутність потужних логістичних компаній, які змогли б забезпечити автовантажне перевезення країною, а також відсутність потрібної кількості вагонів та потягів у АТ «Укрзалізниця» (зокрема останні два фактори ускладнюють розвиток агробізнесу останні 8 років з позиції логістики), що відповідно значно сповільнить процеси післявоєнної відбудови. Також не можемо розраховувати, що після війни, буде знята морська блокада флотом країни агресора морських портів у Чорному та Азовському морях. Відповідно, можемо визначити, що темпи відновлення регіонів будуть нерівномірними.

Зазначимо, що процес післявоєнної розбудови певною мірою можемо розглядати сьогодні як можливість виправлення помилок містобудування, створених у часи Російської імперії та СРСР. Інертний, непродуманий та неконтрольований розвиток міст і містобудування значно ускладнило у майбутньому регулювання темпів розвитку інфраструктури та благоустрою. Зокрема, маємо на увазі помилковий підхід до створення незначних за чисельністю населених пунктів у південно-східних регіонах, які після спаду рентабельності вугільно-добувної промисловості стали депресивними регіонами та створили тягар для державного бюджету. Відповідно, Україні в процесі відновлення варто орієнтуватися на практику містобудування США – утворюючи потужні мегаполіси, де сконцентрована вся необхідна для життя інфраструктура, а в промислових районах лише підприємства та фермерські господарства. Наприклад, візьмемо Запорізьку область: замість відбудови умовно десяти населених пунктів, у кожному з яких потрібно буде будувати житлові будинки, школи, лікарні, склади, відновлювати інфраструктуру тощо, доцільно збудувати це все у вже існуючих містах, що дозволить заощадити кошти на відновлені інфраструктури та в подальшому укріпити дохідні частини бюджетів цих міст. Зокрема, економічний аналіз регіонального розвитку Запорізької області дозволяє нам визначити, що такий підхід доцільно використати для міст Запоріжжя, Василівка, Мелітополь, а міста Енергодар, Кирилівка, Приморськ, Бердянськ та інші розглядати лише як промислові райони області, з розвиненою лише промисловою інфраструктурою, не перетворюючи їх на розвинені населені пункти. По Донецькій області такими містами для розбудови повинні

стати Слов'янськ, Горлівка, Донецьк, Маріуполь (тобто орієнтація на районні центри, утворенні відповідно до останніх змін у адміністративному поділі районів, згідно з постановою ВР України № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [5]). На нашу думку, у ситуації, коли значна частина області повністю зруйнована, інвестувати кошти у відновлення кожного населеного пункту нераціонально, доцільніше провести політику прискореної урбанізації, тобто розвивати мегаполіси, це дозволить покращити інфраструктуру, скоротивши значну кількість витрат. Адже сьогодні за кошти державного та місцевих бюджетів утримуються повноцінні лікарні, школи, заклади дошкільної освіти у кожному районі та громаді, що створює значне навантаження на місцевий та державний бюджети. Вектор розвитку на утворення мегаполісів у південно-східних регіонах дозволить вирішити складні для цих регіонів питання інфраструктури, благоустрою, доступності до якісної медицини та освіти. За успішності цього підходу доцільно застосувати подібну практику для усіх областей України.

У підтримку доцільності цього підходу щодо розвитку регіонів у післявоєнний період є гіркий досвід ведення бойових дій на описаних вище територіях, адже існування дрібних населених пунктів в зоні ведення бойових дій неминуче ускладнює гуманітарну проблему в регіоні, як з позиції матеріального забезпечення так і з позиції логістики. Зазначимо, що відбудова-створення нових міст не повинно бути у близькості до кордону з країною-агресором. У межах цього доцільно розглянути питання створення «буферної зони» між Україною та Росією, відповідно, відновлювати міста у близькості до кордону недоцільно, тому з'являється необхідність переселення жителів та переведення підприємств з прикордонних районів у розвинені міста області, зазначені вище. Адже припинення війни не нівелює ризик її відновлення або ж ризик обстрілів прикордонних районів. Враховуючи, що урядом анонсується програма будування житла, для громадян, які втратили житло, можливим варіантом є розбудова житлових комплексів у великих містах, для жителів прикордонних районів. Відразу може виникнути питання: «Що ж буде на місті населених пунктів біля кордону?» Тут доцільно орієнтуватися на досвід Фінляндії у створенні оборонних споруд вздовж кордону (наприклад, високу ефективність у війні Фінляндії проти СРСР показала «Лінія Моннергейма»), загалом з метою унеможливлення настання нових «Буч» та гуманітарних катастроф у прикордонних районах доцільно принаймні у короткостроковій перспективі не відновлювати міста у безпосередній близькості до кордону.

Висновки. Отже, проведений аналіз дозволяє зробити нам висновок, що Україні потрібно буде пройти важкий шлях економічного відродження, який триватиме за оптимальних умов до 10 років. Найперші проблеми, які необхідно буде вирішити – це відновлення інфраструктури, налагодження логістики та питання житлових будинків. Важливо також на першому етапі відбудови подолати проблему дефіциту житла. Наприклад, після Другої світової війни Європі на це знадобилося понад 10 років, країнам СРСР – 50 років. Цю проблему легше вирішити із сучасними технологіями збірних будинків, які пізніше можна буде приватизувати. Доступ до дитсадків та шкіл – це також ключовий фактор повернення людей до складу робочої сили. Проблемним фактором буде відновлення важкої промисловості, яке займе від 2 до 6 років, за цей час існує ризик відтоку інтелектуального капіталу за кордон або ж у інші галузі, відповідно, доцільним також є підготовка нових фахівців, зокрема інженерів у Західних та вітчизняних ЗВО. Відновлення регіонів України швидкими темпами неможливе без урахування зовнішніх дотацій, можемо припустити у найближчі роки зменшення обсягів трансфертів та розширення автономії органів місцевого самоврядування, додатковим джерелом залучення фінансових ресурсів може бути також боротьба з тінізацією економіки. Зазначимо, що остаточне відновлення фінансової самостійності регіонів можливе лише після повного відновлення сільського господарства та промисловості, відповідно, регіони, які наповнюють бюджет за рахунок податків фермерських господарств, відновлять свій фінансовий потенціал швидше, ніж промислові регіони Харківщини та східної України. Також варто врахувати вплив на розвиток місцевих бюджетів ймовірні податкові пільги та канікули для підприємств та інвесторів, що загострить дисбаланс у структурі місцевих бюджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство фінансів України. URL: https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/ptsm

2. Держстат України. Валовий внутрішній продукт (у середньоквартальних цінах базового 2016 р., млн грн). URL: http://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_scb16_2017_2020_u.htm

3. Нарис про відбудову України. 7 квітня 2022. URL: https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/04/Reconstruction-of-Ukraine-2022-04-05-copy-edited_Ukr.pdf

4. What will the Ukraine conflict mean for multilateral development finance? // ODI Emerging Analysis. 2022. URL: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fcisp.cachefly.net%2Fassets%2Farticles%2Fattachments%2F87625_emerging_analysis_-_ukraine_conflict_multilateral_finance.pdf&clen=246481&chunk=true

5. Про утворення та ліквідацію районів: постанова України / Верховна Рада України. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text

УДК 336.1:352

Дмитро Пілевич,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МІСТ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: *фінансове забезпечення, фінансові ресурси, бюджетна політика, регіональний розвиток, інвестиції.*

Dmytro Pilevych,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Accounting Technology and Business Analytics,
State Tax University (Irpin)

FEATURES OF FINANCIAL SECURITY CITY DEVELOPMENT IN THE POST-WAR PERIOD

Keywords: *financial support, financial resources, budget policy, regional development, investments.*

Військова агресія Росії проти України призвела до страшних руйнувань окремих міст, агломерацій та значної кількості територіальних громад в Україні. Масштаб руйнувань ще необхідно буде визначити та усвідомити. Цілком зрозуміло, що втрати є надзвичайно значними, а відновлення окремих регіонів країни триватиме не один рік. Деякі міста вщент зруйновані, повністю зруйнована їх інфраструктура, що робить сьогодні їх непридатними для життя.

Закінчення війни ознаменує початок періоду відбудови нашої країни, її міст та регіонів, що вимагатиме і значних, колосальних фінансових ресурсів. Це зі свого боку потребуватиме розробки нової державної стратегії щодо відновлення країни, перебудови її національної економіки з урахуванням нових геополітичних зрушень, які відбуваються сьогодні у світі та, особливо, в Європі.

Україна є однієї з найбільших країн Європи як за територією, так і за кількістю населення. Війна кардинально вплинула на функціонування всіх галузей національної економіки, ринків товарів, послуг, фінансову систему країни. Також наслідки війни відчули всі європейські країни, і такий вплив ще потребує аналізу та вивчення. Значних трансформацій зазнає економіка багатьох європейських країн, особливо Східної Європи, які активно допомагають Україні боротися з агресором та зіштовхнулися із значною кількістю вимушених переселенців. Відповідно, повернення до довоєнного стану мабуть вже не можливе. Нова економіка, яка буде будуватися, вже за своєю структурою ніколи не зможе наблизитися до тієї, яка функціонувала до війни. Проте це не означає, що економіка за своїм масштабом не буде більшою та ефективнішою. Навпаки, перед українцями та національним господарством України формуються нові виклики, які вже не можна буде ігнорувати, враховуючи ворожість російської федерації та її прагнення завоювати нашу країну. Саме формування нової військової доктрини, необхідність, насамперед, створювати, відновлювати військовий потенціал країн, рівень її обороноздатності та забезпечувати національну безпеку буде визначати напрям розвитку національної економіки. Мілітаризації економіки України вже неминуча, об'єктивно необхідна, буде підтримана українцями як єдиний спосіб забезпечити безпеку власного життя та існування нації.

Відбудова національної економіки потребуватиме значних фінансових ресурсів. Без допомоги інших країн це досить швидко зробити неможливо. На сьогодні таку підтримку Україна має. Значна кількість країн виділила кошти для підтримки нашої країни, стабільності її фінансової системи та загалом підвищення обороноздатності. Проте сьогодні фінансові ресурси насамперед використовуються на потреби війни, що є виправданим та необхідним. Вже неодноразово європейськими політичними лідерами було озвучено бажання у подальшому допомогти нашій країні у відновлення її інфраструктури та загалом економіки. Однак цілком зрозуміло, що будувати економіку виключно на допомозі партнерів не можливо. Саме тому актуальними стануть питання розробки та реалізації нової національної програми відбудови нашої країни. Україна отримає унікальний шанс сформувати основу для побудови ефективної, стабільної, зростаючої економіки з досить високим рівнем протидії зовнішнім деструктивних впливам.

На нашу думку, значний ресурс необхідно буде направити на відновлення зруйнованих міст, сіл, куди повинні повернутися їх мешканці для їх відбудови і поступового повернення до нормального життя. Для цього уряд

повинен шукати різні шляхи залучення фінансових ресурсів. Насамперед це можуть бути державні запозичення на зовнішньому та внутрішньому фінансових ринках, використання механізмів податкового стимулювання розвитку бізнесу на тих територіях, які зазнають наймасштабніших руйнувань, залучення коштів спонсорів для відновлення окремих об'єктів інфраструктури. Саме значна диверсифікація джерел фінансових ресурсів у поєднанні з децентралізацією влади, підвищенням координації між центральними та місцевими органами влади дозволить отримати найкращі результати.

Розробка програм для стимулювання підприємницької діяльності в окремих регіонах країни повинна здійснюватися обов'язково з урахуванням масштабів руйнувань та економічної оцінки втрат. При цьому важливо для кожної території визначати саме центри економічного розвитку, стимулювання відновлення яких сприятиме поступовому розвитку суміжних галузей та загалом регіону. У деяких випадках це може бути сфера послуг, в інших ситуаціях відновлення роботи промислових виробництв та ін. Саме універсальність в поєднанні з унікальністю дозволить сформувати траєкторії для економічного розвитку зруйнованих територій. І це зі свого боку дозволить поступово створити підґрунтя для відновлення економіки України загалом. Лише спільними зусиллями всіх гілок влади, українців сьогодні можливо забезпечити економічне відродження України як вільної, демократичної, європейської країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гонта О. І., Пілевич Д. С., Дубина М. В. Формування комплементарної інвестиційної політики України: виклики глобалізації та вимоги економічної безпеки: монографія. Чернігів, 2013. 184 с.

2. Пілевич Д. С., Дубина М. В. Проблеми активізації формування та залучення інвестицій у розвиток національної економіки. *Науковий Вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 1(26). С. 94–101.

УДК 336.221.4 (477)

Катерина Проскура,
д-р екон. наук, професор,
головний науковий співробітник
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
(м. Київ, Україна)

ПРАВИЛА ЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Ключові слова**: воєнний стан, трудові відносини, трудовий договір, трудове законодавства, призупинення дії трудових відносин.*

Kateryna Proskura,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
chief researcher of the
Kyiv Scientific and Research Institute of Judicial Examinations
(Kyiv, Ukraine)

RULES FOR SUSPENSION OF EMPLOYMENT RELATIONS DURING MARTIAL STATUS

***Key words**: martial law, labor relations, employment contract, labor legislation, suspension of labor relations.*

Реалії воєнного стану та збройна агресія ворога на території України вносять корективи в наше життя, зокрема і в трудове. Сотні підприємств стикнулись тим, що їх діяльність вимушено призупинена, обмежена, змушені оголосити про вимушений простій, сократити штат працівників, елементарно відсутні грошові кошти на виплату заробітної плати. Трудове законодавство [1; 2] при цьому цілком орієнтоване на захист прав та інтересів найманих працівників та унеможливлює для роботодавця в односторонньому порядку звільнити працівника, підправити його у відпустку за власний рахунок, оскільки ці дії передбачають волевиявлення працівника – його заяву. Заяви зі свого боку отримати або неможливо через об'єктивні обставини, спричинені реаліями воєнного часу, або ж часто працівники просто відмовляються добровільно писати такі заяви. Відповідно, виникла нагальна потреба швидко вносити зміни до

норм трудового законодавства, адаптувати їх до умов військового часу: до руйнувань бізнесу роботодавця, до існування в умовах бомбардувань, боїв, окупації, поранень, каліцтва, смерті.

Одним з перших законів, прийнятих після настання воєнного часу, є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX (далі – Закон № 2136-IX) [3], яким введено ряд нових норм з метою адаптувати трудове законодавство під умови воєнного часу, серед яких, зокрема, і процедуру призупинення трудового договору.

Що таке призупинення трудового договору?

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону № 2136-IX **призупинення дії трудового договору** – це **тимчасове припинення** роботодавцем **забезпечення працівника** роботою **і тимчасове припинення** працівником **виконання роботи** за укладеним трудовим договором.

Далі наводимо ключові положення ст. 13 «Призупинення дії трудового договору» Закону № 2136-IX:

– дія трудового договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи;

– призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин;

– призупинення дії трудового договору роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного у будь-який доступний спосіб;

– відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового повним обсягом покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Звертаємо увагу, що норми Закону № 2136-IX діють виключно впродовж воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім частини третьої статті 13 цього Закону, яка втрачає чинність з моменту завершення виплати державою, що здійснює військову агресію проти України, відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам.

Отже, з моменту вступу в дію Закону № 2136-IX роботодавець отримав зручний інструмент вирішити питання з неможливістю забезпечити роботою своїх працівників, відмовою (неможливістю) їх надати заяву про відпустку за свій рахунок, необхідністю виплачувати зарплату у розмірі 2/3 окладу у зв'язку із вимушеним простоєм.

Важливо розуміти, що застосування аналізованої статті тягне за собою ряд неврегульованих питань, незрозумілостей і підводних каменів. На кшталт: трудові відносини продовжують діяти, як відображати таких працівників у звітності?; чи треба вести облік не нарахованої заробітної плати, податків, ЄСВ?; як відбувається соціальне страхування і як рахується страховий стаж працівників, з якими призупинено трудовий договір?; чи не виникне після закінчення воєнного стану зобов'язання виплатити компенсацію неотриманого заробітку працівникам, з якими призупинено трудові договори.

У цьому дописі зібрано та проаналізовано позиції контролюючих та регулюючих органів, що мають вплив на функціонування трудових відносин в Україна, щодо порядку дій та наслідків припинення трудових відносин, викладені в їх листах та офіційних роз'ясненнях.

- ***Позиція Міністерства економіки України*** *(коментар до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а саме ст. 13* [4])

1. У зв'язку з призупиненням дії трудового договору працівник звільняється від обов'язку виконувати роботу, визначену трудовим договором, а роботодавець звільняється від обов'язку забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи,

Основною умовою для призупинення дії трудового договору є абсолютна неможливість надання роботодавцем та виконання працівником відповідної роботи.

Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин, а також виконання інших обов'язків, передбачених трудовим договором.

2. Ініціатором призупинення трудового договору можуть бути як роботодавець, так і працівник. Водночас з метою усунення правової невизначеності, рекомендуємо сторонам повідомляти один одного про призупинення трудового договору письмово або в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій.

3. Оскільки призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин, а також виконання інших обов'язків, передбачених трудовим договором, вважаємо, що у разі призупинення трудового договору роботодавець повинен продовжувати ведення обліку в частині визначення та фіксації сум заробітної плати та компенсаційних виплат, які були б належні працівникові, якщо такого призупинення не було б.

Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі буде покладено на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ).

Оскільки під час призупинення трудового договору виплата заробітної плати роботодавцем не буде здійснюватися, то відсутня база нарахування ЄСВ, а відповідно ЄСВ не сплачується.

При цьому вважаємо, що роботодавець також повинен фіксувати розмір ЄСВ, який підлягав би виплаті із сум заробітної плати та компенсаційних виплат, які б виплачувалися працівникові, якщо такого призупинення трудового договору не було б.

Відшкодування цих платежів на час призупинення дії трудового також буде покладено на державу, що здійснює військову агресію проти України.

- ***Позиція Фонду соціального страхування України***

В умовах воєнного часу українські роботодавці можуть призупинити дію трудового договору зі своїми працівниками – у такому випадку працівник тимчасово припиняє виконувати роботу, однак трудові відносини зберігаються.

Оскільки в період призупинення дії трудового договору з припиненням виплати заробітної плати факт втрати заробітку через хворобу або травму відсутній, це тягне за собою також припинення права на компенсацію втраченого заробітку через тимчасову непрацездатність за рахунок роботодавця та за рахунок коштів Фонду соціального страхування України (важливе виключення – виплати по вагітності та пологах: декретні допомоги ФССУ профінансує незалежно від призупинення дії договору).

Водночас компенсація усіх втрачених працівником внаслідок нападу росії коштів покладається на державу-агресора. росія зобов'язана відшкодувати українцям понесені збитки, зокрема за час тимчасової непрацездатності.

Це передбачено Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX, який набув чинності 24.03.2022: відшкодування заробітної плати, гарантійних і компенсаційних виплат працівникам повним обсягом покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

- ***Коментар Апарату Верховної Ради України (до проєкту Закону України № 2136-IX)***

Запропоноване у ч. 3 ст. 13 проєкту покладання повним обсягом на державу, що здійснює військову агресію, відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору

вочевидь передбачає складний і тривалий процес. Проте у розділі «Прикінцеві положення» проєкту зазначено, що «Цей Закон діє протягом воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та втрачає чинність з моменту припинення та скасування воєнного стану», що ускладнює реалізацію відповідного припису ч. 3 ст. 13 проєкту.

У зв'язку з цим виглядає доречним запровадження механізму не відкладної компенсації працівникам втраченого заробітку для забезпечення засобів для існування з подальшою виплатою вказаних сум державою-агресором [5].

- ***Позиція юристів з питань трудового права***

Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин, тобто вони тривають (звільнення не відбувається). Однак упродовж періоду призупинення, на нашу думку, працівник може звільнитися з інших підстав, наприклад за власним бажанням, за угодою сторін і навіть за певних підстав з ініціативи роботодавця (наприклад, у разі скорочення чи ліквідації – головне дотриматися процедури).

Але через те, що працівник протягом часу призупинення дії трудового договору не виконує трудові обов'язки, йому не нараховують зарплату. І збереження середнього заробітку за період призупинення дії трудового договору не передбачено.

Якщо дія трудового договору була призупинена на цілий місяць, або частину місяця, а іншу частину місяця працівник перебував у відпустці без збереження зарплати або не з'являвся на роботі з нез'ясованих причин (через інші причини неявок), то база нарахування ЄСВ дорівнює нулю. Відповідно, ЄСВ не нараховується, додаткову базу нарахування ЄСВ визначати не потрібно. Якщо в місяці, у якому призупинена дія трудового договору, є нарахування зарплати, лікарняних, декретних, виплат за договором ЦПХ, то для основних працівників без інвалідності суму нарахувань порівнюйте з МЗП, за необхідності визначайте додаткову базу нарахування ЄСВ.

Положення ч. 3 ст. 13 Закону № 2136-IX. Відповідно до неї «відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України». Процедура такого відшкодування наразі відсутня. Однак є очевидним, що для майбутньої реалізації зазначеної норми роботодавцю необхідно фіксувати:

1) суми зарплати та компенсаційних виплат, які належали би працівникові, якщо б не було призупинення дії трудового договору;

2) розмір ЄСВ, який підлягав би виплаті із сум зарплати та компенсаційних виплат, які б виплачувалися працівникові, якщо б не було призупинення дії трудового договору (ці витрати теж має відшкодувати країна-агресор).

Зауважте, що таке фіксування не відображається на рахунках в бухобліку (Кт 661 та 651 (ЄСВ); для бюджетної сфери Кт 6511 та 6313 (ЄСВ)), основна мета – мати дані про суми, що будуть підлягати відшкодуванню (в будь-який зручний спосіб).

Висновки. Процедура призупинення дії трудових відносин є позиційним виходом для підприємства в умовах обмеженості у здійсненні господарської діяльності та отриманні фінансових потоків, спричинених дією обставин збройної агресії російської федерації проти України. Важливим є розуміння того, що ця норма діє виключно у період воєного стану та не передбачає розірвання трудових відносин. Отже, кадровий облік відносно працівників, з якими призупинено трудові відносини, не припиняється. При цьому варто педантично врахувати всі норми закону та забезпечити працівникам можливість у майбутньому отримати компенсацію заробітної плати за період вимушеного призупинення трудових відносин від держави-агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.uaЛaws/show/254к/96-вр

2. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII // Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

4. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [Електронний ресурс]: коментар Міністерства економіки України // Міністерство економіки України. – Режим доступу: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu

5. Висновок на проєкт Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [Електронний ресурс]: висновок від 14.03.2022 № 7160 // Апарат Верховної Ради України, Головне науково-експертне управління. – Режим доступу: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245510

УДК 336:332.1:338.24.021.8

Марина Скорик,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики;
Іван Максименко,
канд. філос. наук, доцент,
професор кафедри економічної політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: *територіальні громади міст, селищ, сіл, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, джерела фінансових ресурсів територіальних громад.*

Maryna Skoryk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Policy;
Ivan Maksymenko,
Ph. D. in Philosophy. Associate Professor,
Professor of Economic Policy,
State Tax University (Irpin)

FINANCIAL SUPPORT OF SURVIVAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN WAR AND POST-WAR CONDITIONS

Key words: *territorial communities of cities, settlements, villages, financial resources of territorial communities, sources of financial resources.*

Територіальна громада як соціальна спільнота створює та підтримує суспільне життя в межах визначеної території, керуючись при цьому економічними, політичними, соціокультурними, екологічними інтересами.

Як суб'єкт місцевого самоврядування, здатна управляти в умовах взаємодії із зовнішнім середовищем та нести відповідальність за збереження цілісних орієнтирів.

Як базова ланка адміністративного-територіального устрою, що характеризується системністю, володіє певним ресурсним потенціалом, що забезпечує їй конкурентні переваги та створює можливості для розвитку території.

Сукупність усіх видів ресурсів, що формуються на території громади та які можуть бути використані в процесі соціально-економічного розвитку складають їх ресурсний потенціал. Він є об'єктивною передумовою (можливістю) реалізовувати територіальними громадами власних програм розвитку, характеризується насиченістю території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними фондами, інфраструктурою тощо), а також нематеріальними факторами.

У таблиці узагальнено функції територіальних громад, які загалом збігаються з обсягом функцій системи місцевого самоврядування.

Таблиця 1

Зміст окремих функцій територіальних громад

Функції	**Зміст**
1	**2**
Соціальна. Управління мережею закладів соціальної сфери: утворення, реорганізація, ліквідація.	Напрям діяльності, пов'язаний із задоволенням потреб життєзабезпечення її членів, створенням умов вільної реалізації членами громади їх вікових, фахових, культурних, національно-етнічних, релігійних та інших інтересів, розвитком системи соціальної взаємодії та розбудовою громадянської інфраструктури громади
Політична	Виступає одним з основних напрямків діяльності громад як інституції не лише громадянського суспільства, але й правової держави, зміст якого становить здійснення на місцевому рівні особливої форми публічної влади
Економічна	Характеризує діяльність територіальних громад щодо формування достатньої для задоволення потреб громад та їх членів матеріально-фінансової бази і здійснення заходів з ефективного її використання
Нормотворча, планування, програмування розвитку адміністративно-територіальної одиниці базового рівня; інформаційна	Створення статутів територіальних громад, прийняття нормативних актів, що регламентують діяльність громади. Стратегії розвитку територіальних громад, програми соціально-економічного та культурного розвитку

Продовження таблиці 1

1	2
Управління ресурсним потенціалом	Земельні, лісові, водні ресурси
Розвиток місцевої інфраструктури	Утримання та будівництво доріг, водо-, газопостачання і водовідведення та благоустрій території
Бюджетно-фінансова функція. Управління комунальним майном, що належить територіальній громаді	Затвердження бюджетів і контроль за їх виконанням, визначення місцевих податків і зборів, що передбачені законом
Інвестиційна	Залучення інвестицій – державних, приватних, міжнародних у розвиток території
Екологічна	Напрям діяльності, пов'язаний з підтриманням безпечного для життя і здоров'я громадян навколишнього середовища, доцільним, ефективним і дбайливим використанням належних громаді природних ресурсів

Для виконання зазначених функцій територіальним громадам необхідні ресурси, серед яких важливими є фінансові. Виокремлюють такі їх джерела: бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові. Більшість джерел фінансових ресурсів територіальних громад має внутрішнє походження. Досить довго для територіальних громад з поміж зовнішніх джерел практично були доступні в основному трансферти з місцевого бюджету.

Фінансова децентралізація, яка почалася ще тоді у 2014 році, коли велику частину фінансового ресурсу було віддано на рівень територіальних громад, що об'єдналися. Це створило нову силу, не тільки в Києві, але й по всій країні.

В умовах військової агресії ми бачимо, як голови громад, мери витримують набагато більше, ніж коли б вони були підкорені Києву фінансово. Всі ці зміни, які більшість вважала важкими та поганими, виявилися фундаментальними, вони змінили країну та надали їй міцності в найважчі часи. Завдяки цьому й українському духу ми витримали набагато більше.

Війна безжально торує свій шлях Україною, залишаючи невимовно гіркий слід у містах, селищах, селах. Росія, держава-агресор, вдерлася у нашу країну і забирає не тільки безцінні людські життя, а цілеспрямовано нищить та грабує кожну громаду, кожну вулицю, кожну оселю, позбавляє їх світла, газу, води, тепла, їжі і всіх життєво необхідних для населення послуг, змусивши мільйони людей шукати собі прихистку в «безпечних» регіонах.

За таких умов життєдіяльність країни у великій мірі підтримується завдяки зусиллям місцевої влади та організованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, приймаючи потоки біженців, а також щоденно забезпечуючи у своїх громадах водо- та теплопостачання, прибирання вулиць та вивезення сміття, відновлення десятків ліній електропередач. Поряд з виконанням своїх безпосередніх повноважень із організації повноцінного функціонування громад органи місцевого самоврядування також здійснюють заходи за підтримки Збройних сил України, територіальної оборони, допомагають всім підрозділам у порятунку людей і захисті територій.

Загалом такі заходи забезпечуються з місцевих бюджетів здебільшого завдяки позитивній динаміці надходжень у 2021 році (рівень виконання планових показників за доходами становив 106,5 %) та з початку поточного року (за два місяці 2022 року такі надходження забезпечені у запланованому обсязі 64,7 млрд грн). Крім того, триває співпраця органів місцевої влади з громадськими організаціями, гуманітарними фондами та підприємцями, які не потребують фінансової допомоги з державного чи місцевих бюджетів, натомість прагнуть створити робочі місця та сплачувати податки до бюджетів [1].

Водночас, переформатувавшись на воєнний лад, місцева влада розпочала пошук шляхів наповнення бюджетів та підтримання і відновлення соціально-економічної стабільності, що значно порушилося через руйнування бізнесу. На сьогодні територіальні громади, де це можливо та безпечно, повертаються до активного життя, закликаючи малий та середній бізнес відновлювати роботу, платити податки та давати країні ресурс для продовження оборони, а також приймаючи на своїй території українські виробництва, переміщені із зони активних бойових дій за програмою з релокації виробничих об’єктів, ініційованою Урядом [2].

Серед тих, хто вже перебазував свої виробництва на Львівщину, підприємці, які працюють у медичній, хімічній, харчовій промисловості. Для підприємців, які релокуються на Львівщині, надаються склади для без оплатного тимчасового розміщення обладнання, спрощується пошук найвигідніших пропозицій для переміщення підприємств, зокрема шляхом створення телеграм-каналу для власників виробничих площ та складів на території Львівщини. Всі пропозиції будуть знаходитися в одному місці і підприємці із гарячих точок зможуть обрати для себе саме ту локацію, яка відповідає потребам їх підприємств.

На Закарпатті з такими підприємствами також ведуться перемовини для можливої організації професійного навчання місцевих фахівців безпосередньо на виробництві.

На території Тернопільської області розпочало свою виробничу діяльність підприємство із Запоріжжя, серед клієнтів якого виробництва хімічної та харчової промисловості.

Крім того, спрощення та пришвидшення на період дії воєнного стану процедури оренди державного та комунального майна має створити можливості для роботи та розвитку бізнесу, дозволить передислокуватися ще тисячам підприємств, які були вимушені призупинити діяльність у районах активних бойових дій.

В регіонах продовжують працювати та відновлюють роботу великі підприємства, розташовані на їх територіях. Так, у Дніпропетровскій області працює 21 з 22 великих підприємств, у Волинській області розпочали свою роботу 80 % великих підприємств [2].

В умовах воєнного стану змінилися також пріоритети у проведенні видатків з місцевих бюджетів, насамперед забезпечуються соціально чутливі потреби з функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад.

Згідно з інформацією Міністерства фінансів України за січень-березень 2022 року із загального фонду державного бюджету місцевим бюджетам надано трансфертів у сумі 37.242,6 млн грн, або 97,7 % плану на цей період, з яких у повному обсязі перераховано: освітню субвенцію (для виплати заробітної плати педагогічним працівникам) у сумі 24,8 млрд грн, субвенцію на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я – 915,4 млн грн, субвенцію на забезпечення окремих видатків районних рад, спрямованих на виконання їх повноважень – 38,6 млн грн; додаткові дотації – 2 008,4 млн грн; базову дотацію надано у сумі 3,6 млрд грн (88,9 %) [1].

Варто також відмітити, що, за повідомленням Міністерства фінансів України, держава під час воєнного стану продовжує виплачувати обов'язкові соціальні платежі. Зокрема, впродовж трьох місяців поточного року видатки на соціальні виплати (державна допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, дітям з інвалідністю та особам з інвалідністю з дитинства, «пакунок малюка» й інші) проведено у сумі 14,9 млрд грн, для забезпечення виплати пільг і житлових субсидій спрямовано відповідно до заявленої потреби 13,1 млрд грн, а видатки за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення здійснені у запланованому на січень-березень 2022 року обсязі 36,8 млрд грн, із них найбільша сума за березень – 13,1 млрд гривень [1].

Наші міжнародні партнери мають надати нам не тільки військову, але й фінансову підтримку. Бо таких одноразових надходжень до бюджету, як були наприкінці лютого, в березні, квітні вже не буде, платити податків будуть обмаль. Плюс прийняті нові умови оподаткування, які звузять надходження податків у майбутньому та ймовірно створять дефіцити.

Звісно Україна нині як держава не фінансує все, проте видатки значно зросли. Держава платить людям, які воюють, за їх роботу хорошу зарплатню. Держава платить родинам загиблих, що також важливо, і це потрібно робити, Україна виплачує усі пенсії, підтримує усіх лікарів та медсестер, також є виплати щодо безробіття [3].

Фінансове забезпечення життєздатності територіальних громад в умовах воєнного часу та післявоєнний період – одна з найважливіших проблем. Її вирішення перебуває в площині використання державою, територіальними громадами міст, селищ, сіл фінансових ресурсів з різних наявних джерел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марченко С. Відновлення України після війни. URL: *https://biz.nv.ua › ukr › economics › vidnovlennya-ukr (дата звернення: 19.04.2022).*

2. Українська економіка під час війни. Що далі? URL: https://www.epravda.com.ua › columns › 2022/04/151. *(дата звернення: 18.04.2022).*

3. Шмигаль Д. Втрати України через війну. URL: *https://www.bbc.com › ukrainian › features-61018285 (дата звернення: 19.04.2022).*

УДК 657.01

Тетяна Сторожук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ТОВАР ТА РЕСУРСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ключові слова: *інформація, товар, ресурси підприємства, цінність інформації.*

Tatiana Storozhuk,
Cand. econ. Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

INFORMATION AS A PRODUCT AND RESOURCES OF BUSINESS ENTITIES

Key words: *information, goods, enterprise resources, value.*

Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність в умовах переходу до інформаційної економіки, тому вимушені адаптуватися до динамічного мінливого середовища, постійно знаходитися в пошуку. В сучасних умовах господарювання, коли спостерігається стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, змінюється роль і значення інформації. Роль інформації в реаліях сьогодення значно швидко зростає, знання стають одним із самих дорогих продуктів, і сучасну епоху називають «епохою знань». «Зараз інформація є необхідною умовою і елементом будь-якої виробничої діяльності, що по своїй значимості усе більш прирівнюється до енергетичних і сировинних ресурсів і використовується для заміщення живої праці, сировини й енергії» [1, с. 36]. Відтак питання управління інформаційними ресурсами є актуальним завданням для сучасного менеджменту. Інформація усе дедалі більше набуває характеристик товару:

– бере участь (має місце) в діяльності всіх суб'єктів господарювання;
– має цінність, вартість та ціну, яка виражена в грошовій формі;
– має власника, виробника, продавця, покупця;

– існують різні методи розповсюдження та передачі інформації;

– існує попит та пропозиція на ринку тощо.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2]. Основними видами інформаційної діяльності законом визначено створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації. Інформаційною продукцією вважається матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин.

Визначивши перехід інформації в категорію «товар» та засобів виробництва, більшість науковців зазначають, що економічна інформація тільки тоді стає товаром, коли купується для цілей виробництва продукції та її реалізації. Безумовно, це специфічний товар, який має свої особливості та характеристики. Насамперед це товар, який має місце в діяльності будь-якого суб'єкта господарювання незалежно від форми власності, організаційно-правової форми господарювання, галузі діяльності, величини підприємства тощо. З огляду на понесені витрати на збір, генерування (акумулювання), зберігання даних та їх обробку, формування і передачу інформації, вартість та цінність інформації постійно зростає. Разом з тим зростає питома вага таких витрат у витратах виробництва та витратах діяльності суб'єктів господарювання. Оскільки інформація має цінність та вартість, а суб'єкт господарювання від її використання одержує вигоди, то її з повним правом можна назвати ресурсом. Особливість таких ресурсів визначається специфічними властивостями:

– інформація є ресурсом багаторазового використання і має властивість накопичення;

– це ресурс, який може не втрачати своєї цінності та вартості під час використання, а навпаки цінність та вартість з часом можуть зростати;

– інформації як ресурсу притаманні широкі споживчі властивості і на ряду з цінністю та корисністю, актуальними є: новизна, своєчасність, доступність (зрозумілість), достовірність, повнота тощо;

– інформація є ресурсом, що немає фізичної форми, хоча має носії;

– такий ресурс при використанні не амортизується і не зношується, хоча може підлягати своєрідному відносному морального зносу;

– межі та час споживання інформації як ресурсу практично не мають обмежень;

– вартість інформації має високий ступінь невизначеності, оскільки витрати на створення інформаційного продукту дуже часто враховуються не індивідуально на кожну одиницю інформаційного товару, а на всю сукупність, що потребує певного періоду часу на створення;

– інформація може часто мати одночасно декількох власників;

– існує складність оцінки якості інформації, оскільки це буде залежати конкретно від користувача, а також дається взнаки відсутність методики оцінки;

– інформації властива значна мобільність - може одночасно задовольняти значну кількість потреб різних користувачів в різних місцевостях (країнах, континентах) на великих відстанях у дуже короткі терміни;

– інформації властива складність виробництва і відносна простота споживання передачі, тиражування тощо.

Варто зазначити, що на вартість та цінність інформації впливає найбільше час та місце використання. Інформація, яка є цінною сьогодні, може не мати ніякої цінності завтра. Інформація, яка є важливою та цінною для одного підприємства, водночас може взагалі не мати ніякого значення та цінності для іншого підприємства.

Сукупність різних інформаційних ресурсів формує інформаційний потенціал суб'єкт господарювання. Інформаційний потенціал автори визначають як єдність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, які забезпечують підготовку й прийняття управлінських рішень та впливають на характер (специфіку) виробництва через збирання, зберігання (нагромадження), обробку та поширення інформаційних ресурсів. Крім того, інформація і здобуті через неї знання реалізуються у нових засобах праці, технологіях, професійному досвіді робітників, рівні організації виробничих одиниць, що додатково свідчить про її тісний взаємозв'язок з іншими складовими потенціалу підприємства [1, с. 26]. Безумовно, найбільш достовірними є інформаційні ресурси системи бухгалтерського обліку та звітності.

Інформаційні ресурси системи бухгалтерського обліку та звітності зафіксована на матеріальних носіях, тобто різного роду документах: первинних, регістрах аналітичного та синтетичного обліку, формах звітності. Корисність інформаційних ресурсів системи бухгалтерського обліку та звітності визначається, з одного боку, інформаційною ємкістю документів, а з іншого – знаннями, досвідом користувачів інформації. Тому корисність кожного документа буде залежати від обсягу інформаційного простору укладачів, тобто облікових працівників, які їх складають. Також не меншою мірою корисність документів залежить від тих, хто документом користується. Тобто різних юридичних та фізичних осіб, які зацікавлені в інформації.

Корисність інформації постійно змінюється на всьому етапі руху документів. Згідно з цим рухом відбувається якісна і кількісна зміна інформації. Основний вплив на зміни здійснюють користувачі, оскільки вони визначають потреби в інформації.

Однією з основних проблем в умовах цього виду «виробництва» є здійснення оцінки інформації, оскільки «донині система менеджменту підприємства не передбачала управлінням таким специфічним ресурсом, як знання та інформація» [3]. Усе це зумовлює необхідність побудови нової парадигми управління підприємством, що базується на активному формуванні, використанні та управлінні інформаційними ресурсами і, як наслідок, досягнення запланованих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнєцова Т. В., Красовська Ю. В., Подлевська О. М. Управління потенціалом підприємства: навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. 196 с.
2. Про інформацію: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 12.02.2022).
3. Коломієць Т. В. Роль інформаційних ресурсів у процесі формування інтелектуального капіталу підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 11.

УДК 657.05:336.221

Лариса Титенко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПЛИВ РИЗИКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙНОЮ, НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ

Розглянуто вплив російсько-української війни на систему обліку та звітності міжнародних компаній. Зауважено на важливості систематизації ризиків, спричинених війною, та прогнозування наслідків для фінансового обліку та звітності. Виокремлено основні напрями врахування ризиків, спричинених війною, в системі обліку та звітності – звітність SEC та розкриття інформації, обачність щодо фінансової звітності та бухгалтерського обліку, вдосконалення внутрішнього контролю.

Ключові слова: *війна, російсько-українська війна, облік і звітність в умовах війни, ризики, спричинені війною.*

Larysa Tytenko,
PhD, Associate Professor of the Department of Accounting Technology and Business Analytics,
State Tax University (Irpin)

THE INFLUENCE OF RISKS CAUSED BY THE WAR ON THE ACCOUNTING AND REPORTING SYSTEM OF INTERNATIONAL COMPANIES

The impact of the Russian-Ukrainian war on the accounting and reporting system of international companies is considered. The importance of systematizing the risks caused by the war and forecasting the consequences for financial accounting and reporting was noted. The main areas of taking into account the risks caused by the war in the accounting and reporting system are identified - SEC reporting and disclosure, prudence in financial reporting and accounting, improving internal control.

Key words: *war, russian-Ukrainian war, accounting and reporting in wartime, risks caused by war.*

Геополітична ситуація у Східній Європі загострилася 24 лютого 2022 року після вторгнення Росії в Україну. Війна продовжується, оскільки продовжуються військові дії та вводяться додаткові санкції. На додаток до людських жертв та впливу подій на підприємства, війна все більше впливає на економічні та світові фінансові ринки та загострює поточні економічні проблеми, включаючи такі проблеми, як зростання інфляції та порушення глобального ланцюга поставок. Через більш широкий вплив на ці макроекономічні умови багатьом компаніям у всьому світі, можливо, доведеться розглянути вплив ризиків війни на певні аспекти бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Важливо, щоб суб'єкти господарювання систематизували ризики, спричинені війною, та розглядали наслідки для фінансового обліку та звітності, яких може бути багато, особливо це стосується компаній, що мають дочірні фірми, операції, інвестиції, контрактні домовленості чи спільні підприємства в Україні. Підприємства-постачальники або клієнти українських підприємств, а також організації, які надають позику або позичають підприємствам в Україні, також зіткнулися з проблемами бухгалтерського обліку. Загальна економічна невизначеність та негативний вплив війни на світову економіку та основні фінансові ринки можуть постраждати навіть від суб'єктів господарювання, які не мають прямого впливу на Україну.

Хоча може і надто рано оцінювати загальні наслідки війни, міркування, пов'язані з бухгалтерським обліком та фінансовою звітністю, можуть бути подібними до тих, що виникають внаслідок серйозного економічного спаду або катастрофічного стихійного лиха. Розглянемо деякі з відповідних потенційних наслідків російсько-української війни.

Звітність SEC та розкриття інформації. До переліку ризиків, що можуть впливати на діяльність, підприємствам може знадобитися додати до своїх документів SEC інформацію про вплив війни. Розглядаючи вплив, підприємства повинні враховувати широкі потенційні проблеми, такі як закриття або пошкодження об'єктів, порушення операцій та ланцюгів поставок, зміни в нормативно-правових актах, ризик збільшення кібератак тощо.

Розділи заяви, де підприємства найчастіше розкривають інформацію про ризики, що виникають, включають фактори ризику, MD&A та примітки до фінансової звітності. Ці відомості можуть надати інвесторам більш своєчасну

інформацію про фінансовий та операційний статус підприємства або потенційний вплив на рекомендації щодо доходів і прибутків у майбутніх періодах.

Обачність щодо фінансової звітності та бухгалтерського обліку. Важливо, щоб суб'єкти господарювання уважно розглядали свої унікальні обставини та ризики під час аналізу того, як зміни в обліку, що виникають внаслідок війни, можуть вплинути на їх фінансову звітність. Зокрема, фінансова звітність та пов'язана з нею фінансова звітність повинні передавати всі суттєві поточні або потенційні наслідки війни. Характер питань, звісно, буде відрізнятися залежно від галузі та обставин організації, але найпоширенішими можуть бути:

– можливість відшкодування та знецінення нефінансових активів. Здійснюючи аналіз знецінення довгострокових активів, нематеріальних активів та гудвілу, суб'єкти господарювання використовують моделі відшкодування та знецінення, які покладаються на розробку прогнозів грошових потоків, які піддаються значній невизначеності в результаті війни;

– втрата контролю, здатності здійснювати значний вплив, або припинення діяльності. Суб'єкти з дочірніми компаніями, інвестиціями або діяльністю в постраждалих регіонах можуть втратити контроль над такими операціями або здатність здійснювати значний вплив на такі операції або визначити, що вони добровільно припиняють їх ведення або вийдуть з України.

– валютний ризик. Не виключено, що в окремих країнах можуть виникнути обмеження в іноземній валюті або розвиток множинних обмінних курсів.

Вдосконалення внутрішнього контролю. Суб'єктам господарювання слід розглянути можливість розкриття інформації про наслідки російсько-української війни, якщо вони суттєві, на їхній внутрішній контроль та засоби контролю і процедури розкриття інформації. Внаслідок впливу війни суб'єктам може знадобитися впровадити нові засоби внутрішнього контролю або змінити існуючі. Суб'єкти господарювання повинні розкривати у своїх квартальних або річних звітах будь-які зміни у внутрішньому контролі, які суттєво вплинули або з достатньою ймовірністю можуть суттєво вплинути на їхній внутрішній контроль за фінансовою звітністю.

Отже, вплив ризиків, спричинених війною, на систему обліку та звітності міжнародних компаній, повинен бути оцінений та передбачений у питаннях відображення даного впливу у звітності, передбачення належної обачності в облікових процесах та системі внутрішнього контролю підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / за ред. В. Кулика. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, НАН України, 2020. 328 с.

2. Financial Reporting Alert 22-1 on Financial Reporting Considerations Arising From the Russia-Ukraine War. URL: https://dart.deloitte.com/USDART/home/publications/deloitte/financial-reporting-alerts/2022/russia-ukraine-war

УДК 657

Олександр Юрченко,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту (м. Київ)

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПОБУДОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ВИТРАТ НА ВИПЛАТУ ВИНАГОРОДИ ПРАЦІВНИКАМ

Ключові слова: *управлінський облік, витрати на виплату винагороди працівникам, облікова модель, компенсаційні витрати.*

Oleksander Yurchenko,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Accounting,
Auditing and Taxation,
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing (Kyiv)

CONCEPTUAL MODEL OF CONSTRUCTION OF MANAGEMENT ACCOUNTING AND REPORTING OF COSTS FOR PAYMENT OF EMPLOYEE BENEFITS

Key words: *management accounting, costs for payment of employee benefits, accounting model, compensation costs.*

У сучасних умовах господарювання метою функціонування суб'єктів господарювання є отримання прибутку, який буде розподілено між учасниками (засновниками) у вигляді дивідендів. При цьому фінансово-господарська діяльність підприємства залежить від сукупності як зовнішніх, так і внутрішніх факторів ведення бізнесу. Для досягнення прийнятних результатів діяльності підприємства необхідна система, що сприяє формуванню, систематизації та оцінці інформації, яка враховує зазначені умови та фактори. Такою системою є управлінський облік, який генерує інформаційне забезпечення та визначає перспективні позиції компанії щодо витрат на винагороди співробітників.

Дослідженням питань управлінського обліку витрат на виплату винагород працівникам займалися такі вчені, зокрема: Н. В. Овсюк [1], І. В. Саух [2], Л. Б. Сунгатуліна [3], І. М. Щирба [4] та ін. Однак залишаються не вирішеними питання в частині побудови сучасної концепції управлінського обліку витрат пов'язаних із виплатою винагород, яка б дозволила окреслити тенденції оптимізації таких витрат на підприємстві.

Управлінський облік витрат на виплату винагороди працівникам є складовим елементом системи розподілу та використання коштів суб'єкта господарювання на монетарні та змішані форми винагороди. Вважаємо, що управлінський облік витрат на виплату винагороди забезпечує адміністративний персонал підприємства інформацією, необхідною для:

– формування фонду оплати праці працівників відповідно до стратегії і тактики діяльності суб'єктів господарювання, кадрової політики, грошових і немонетарних форм заробітної плати, підвищувати частку цього фактора у зростанні фінансових результатів, покращувати організацію та рівень праці, виробництво та якість продукції;

– інтерпретації стану об'єктів загального управління в структурі підрозділів підприємства за напрямами діяльності, за групою працівників (їх розрядом), видами оплати праці;

– забезпечення виконання рішень щодо організації праці та використання фінансових ресурсів в частині виплати винагороди працівникам підприємства.

У рамках управлінського обліку виплати працівникам винагороди формуються інформаційні набори під час виконання узгоджених процедур бюджетування витрат, реєструються та накопичуються відомості про розміщення та витрачання фінансових ресурсів на заохочення, контролюються, оцінюються та пояснюються відхилення від оптимального рівня витрат на стимулювання. Ці послідовні дії базуються на чітко визначеній структурі видів виплат; конкретних можливостях для перегляду довгострокових планів компенсацій та бізнес-бюджетів; систематичному перегляді фактичної суми компенсаційних витрат. Витрати на винагороди працівників розраховуються аналітично на основі результатів діяльності підприємства. З метою дослідження етапів розвитку управлінського обліку виплат винагороди працівникам можна використовувати процес моделювання. Запропонована нами модель відображає природні взаємозв'язки та зміни стану об'єкта дослідження на рівнях стратегічного та оперативного управлінського обліку (рис. 1).

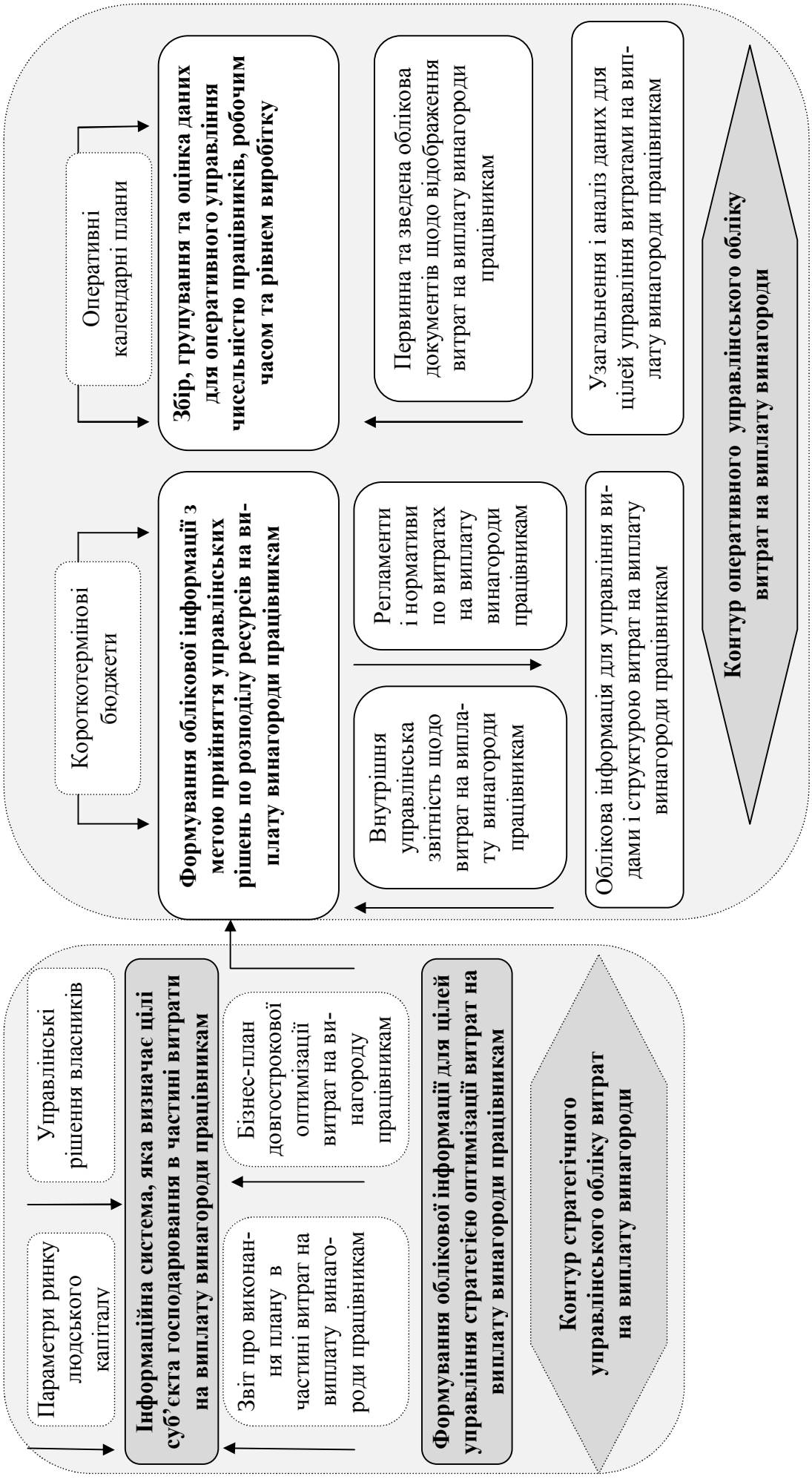


Рис. 1. Облікова модель управлінського обліку витрат на виплату винагороди працівникам*

**Джерело: розроблено автором.*

З огляду на наведену на рисунку 1 модель можемо стверджувати, що стратегічний управлінський облік витрат на виплату винагороди працівникам – це процес формування та оцінки облікової інформації про витрати на виплату винагороди задля пошуку та реалізації стратегій оптимізації витрат, контролю та оцінки реалізації стратегії, а також надання інформації на всіх рівнях управління, щоб забезпечити корективи, наміри та призначення.

Оперативна система управлінського обліку витрат на виплату виснагороди покликана створювати та підтримувати стан об'єкта управління в заданих параметрах. Разом з тим облік для цілей оперативного управління більш стійкий до змін та націлений на ефективність та раціональність витрачання коштів на винагороди за допомогою сукупності заходів, що дозволяють впливати на певні відхилення від встановлених завдань. Тому, оперативний управлінський облік витрат на виплату винагороди формує інформаційну сукупність, призначену для управлінського персоналу господарюючого суб'єкта з метою повсякденного поточного управління коштами,що спрямовуються на стимулювання працівників організації.

На основі розробленої моделі на рівні стратегічного управлінського обліку витрат на виплату винагороди працівникам визначаються цілі підприємства, розраховуються кількісні параметри компенсаційних витрат з огляду на вартість робочої сили на ринку праці, підбору персоналу і кадрове забезпечення. Результатом виступає бізнес-план довгострокового розвитку підприємства з виділенням стратегій щодо оптимізації витрат на виплату винагороди працівникам, які мають деклараційний характер і визначають те, що суб'єкт господарювання прагне здійснювати у довгостроковій перспективі для створення та впровадження кадрової політики та практики стимулювання персоналу, що сприяє досягненню цілей бізнесу та задовольняють потребам сторін.

У рамках оперативного управлінського обліку витрат на виплату винагороди працівникам формуються бізнес-цілі та правила їх досягнення; розробляються короткострокові бюджети витрат на виплату винагороди працівникам; вивчаються процедури виконання таких бюджетів. З огляду на поставлені цілі формується облікова інформація, яка характеризує поточний стан витрат на виплату винагороди персоналу. На основі розроблених на підприємстві правил та регламентів відбувається розподіл і використання коштів на винагороди. Облікова інформація, яка буде сформована за даними оперативного управлінського обліку необхідна керівництву підприємства для прийняття управлінських рішень. За допомогою внутрішньої (управлінської) звітності здійснюється

зворотний зв'язок між встановленими цілями та завданнями в частині розміщення коштів на монетарні та немонетарні форми виплати винагороди працівникам підприємства. За результатами виконання короткострокових планів проводиться аналіз виявлених від відхилень, визначення причин їх виникнення, тощо.

Отже, за результатами дослідження, можна стверджувати, що управлінський облік компенсаційних витрат забезпечує реалізацію цілей суб'єкта господарювання і формує план ефективного управління такими витратами на підприємстві. Система заснована на розумінні потреб підприємства в продуктивному витраченні коштів на винагороди та інтереси працівників, в отриманні гідної винагороди за трудовий внесок з урахуванням оцінки економічної ситуації в компанії та ринкової вартості трудових ресурсів дозволяє встановлювати рівні витрат на винагороди, і задавати критерії їх розподілу за групами співробітників відповідно до їх особистого вкладу у створення загальнокорпоративних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Овсюк Н. В., Радченко О. Ю. Виплати працівникам за ПСБО 26 та МСФЗ (IAS) 19: порівняльний аспект. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2012. Вип. 3(24). С. 360–368.

2. Саух І. В. Бухгалтерський облік і контроль затрат на оплату праці в умовах ресурсозбереження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Житомир, 2012. 21 с.

3. Сунгатуллина Л. Б. Теория и методология бухгалтерского управленческого учета и анализа расходов на вознаграждения работников: автореф. дисс. на соискание науч. степени док. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика». Казань, 2014. 40 с.

4. Щирба І. М. Облік оплати праці та аудит її ефективності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Тернопіль, 2011. 21 с.

УДК 657

Аліна Адамовська,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *фінансова безпека підприємства, облікове забезпечення, аналіз фінансової безпеки, фактори безпеки, фінансовий стан.*

Alina Adamovska,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kolisnyk,
cand. econ. sciences, Associate Professor,
acting head of the department of accounting and consulting,
State Tax University (Irpin)

ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE

Key words: *financial security of the enterprise, accounting support, analysis of financial security, security factors, financial condition.*

За умов формування цивілізованого ринкового середовища, підвищення ефективності виробництва та налагодження стабільної роботи підприємства перебувають у прямій залежності від створення та функціонування надійної системи економічної безпеки.

У сучасному світі впевненість у захищеності фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин відіграє важливу роль. Адже високий рівень фінансової захищеності підприємства гарантує не тільки стабільне та максимально ефективне функціонування, але й високий

потенціал розвитку підприємства в майбутньому, певну гарантію суб'єктам господарювання в постійній наявності фінансових ресурсів.

Система економічної безпеки підприємства складається з функціональних складових, у складі якої виокремлюють фінансову безпеку. Теоретичну та прикладну базу формування концептуальних основ фінансової безпеки підприємства досліджували науковці О. В. Ареф'єва, І. А. Бланк, В. Г. Геєць, Г. В. Козаченко, В. І. Мунтіян, А. Д. Шеремет та інші.

Фінансову безпеку підприємства можна трактувати як стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечить його стабільний розвиток короткотермінову й довготермінову перспективу, та найбільш ефективне використання ресурсів підприємства, що виражається у позитивних значеннях фінансових показників діяльності підприємства [1].

Інформаційно-аналітичною підсистемою управління економічною безпекою виступає сукупність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, аналізу, контролю та аудиту.

Обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства являє собою систему збору, підготовки, реєстрації та обробки даних первинного, бухгалтерського фінансового, податкового та управлінського обліку, а також даних аналітичних розрахунків з метою прийняття на їх основі управлінських рішень, направлених на забезпечення захисту фінансових інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз [2].

У системі управління обліково-аналітичне забезпечення виконує такі функції: облікову (відображення фактів господарської діяльності), аналітичну (здійснення економічного аналізу діяльності господарюючого об'єкта на основі первинних аналітичних даних) та інформаційну (забезпечення системи управління інформацією для прийняття управлінських рішень).

Основними завданнями обліково-аналітичного забезпечення фінансової безпеки вважають: своєчасне, повне і достовірне її інформаційне забезпечення; оцінка стану та рівня фінансової безпеки підприємства, діагностика його фінансово-господарського стану з метою запобігання банкрутству; забезпечення контролю збереження активів підприємства, ефективності розрахунків та раціональним використанням його ресурсів; ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз бізнесу; забезпечення надання інформації для прийняття управлінських рішень щодо доцільності діяльності з урахуванням виявлених загроз і небезпек; оцінка стану безпеки та фінансової надійності потенційних партнерів, конкурентів.

Облікове забезпечення фінансової безпеки підприємства повинне стати інформаційною базою для оцінки забезпечення стабільного та стійкого його фінансового стану, збалансування фінансово-матеріальних потоків і розрахункових відносин, виявлення впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на фінансово-господарський стан підприємства, визначення рівня фінансової безпеки за даними обліку та звітності. Тому основними об'єктами обліку дослідження фінансової безпеки на підприємстві можна вважати грошові кошти та їх еквіваленти, фінансові інвестиції, дебіторську заборгованість, власний капітал, зобов'язання і забезпечення (кредиторську заборгованість) [3].

Фінансова безпека є внутрішнім станом підприємства, що дозволяє йому функціонувати в режимі розвитку та мінімізувати негативний вплив зовнішніх факторів. Вона визначає граничний стан фінансової стійкості, у якому повинне перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії. Звідси можна стверджувати, що центральне місце у системі обліково-аналітичного забезпечення займає фінансова звітність, дані якої використовуються для оцінки стану підприємства з точки зору його стратегічного розвитку та прийняття управлінських рішень у системі економічної безпеки підприємства.

Крім фінансової звітності, інформаційною базою для оцінки фінансової безпеки підприємства служать показники статистичної та податкової звітності, дані облікових регістрів, первинного й аналітичного обліку грошових коштів, фінансових інвестицій, дебіторської та кредиторської заборгованості, власного капіталу, доходів, витрат і фінансових результатів. Поряд з цим, для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства використовуються дані бухгалтерського обліку, які є об'єктами вивчення інших складових системи економічної безпеки підприємства: техніко-технологічної, ресурсної, кадрової безпеки.

Отже, забезпечення фінансової безпеки підприємства залежить від цілого комплексу факторів. Їх комбінація є передумовою формування і забезпечення необхідного рівня безпеки. Умовами забезпечення фінансової безпеки підприємства повинні виступати безперервний розвиток та вдосконалення фінансової системи підприємства; наявність на підприємстві системи, яка спроможна задовольняти реалізацію фінансових інтересів, цілей і завдань; збалансованість і комплексність фінансових інструментів, важелів та методів, які використовуються на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 128 с.

2. Акімова Н. С. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник ХДУХТ.* Харків, 2017. № 1. С. 37–50.

3. КузенкоТ. Б. Фінансова безпека підприємства: навчальний посібник / Т. Б. Кузенко, Н. В. Сабліна. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с.

УДК 338.23

Ольга Андрух,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Володимир Краєвський,
д-р екон. наук, професор,
декан факультету податкової справи, обліку та аудиту,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Ключові слова: *економічна політика, економічний розвиток, інфраструктурні об'єкти, соціальна підтримка.*

Olha Andrukh,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Supervisor:
Volodymyr Kraievskyi,
Dean of the Faculty of Taxation, Accounting and Auditing,
Doctor of Economics, Professor,
State Tax University (Irpin)

POST-WAR ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Key words: *economic policy, economical development, infrastructure facilities, social support.*

Повномасштабне військове вторгнення російських окупантів завдало по всій економічній системі нашої країни нищівного удару. Почалось зниження інфраструктурних об'єктів (транспортно-логістичних, соціальних, маркетингових та інженерних), руйнування житлових багатоквартирних будинків та будинків приватного сектору (за даними Міністерства розвитку громад і територій України, окупанти зруйнували 6 800 житлових будинків [5] станом на 17 квітня 2022 року), ракетні удари знищують виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу держави. Окрім того, заблоковано порти, а це є левовою часткою зовнішньої торгівлі.

Упродовж першого місяця війни лише 17 % великих підприємств продовжували працювати без будь-яких обмежень (ще 30 % змогли перейти на роботу в онлайн, а решта або не працювали зовсім, або призупинили діяльність якщо не до мирних, то принаймні до спокійніших часів) [3].

Більше 10 % орних земель країни виявились не доступними для проведення посівної кампанії, що суттєво вдарило як по експортному потенціалу країни, так і по наповнюваності державного бюджету. І якщо фермери відносно швидко призвичаїлися до важких умов і знаходять варіанти зберігання, транспортування необхідних ресурсів та забезпечують інші важливі речі, щоб посівна відбувалася, то менш гнучким агрохолдингам складніше адаптуватися до нових реалій [4].

У зв'язку з війною на території України багато населення виїхало закордон або внутрішньо переміщенні, а це зі свого боку спричинило відтік кадрів. Станом на початок квітня понад 50 % українців втратили роботу. Насамперед це стосується працівників великих промислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України [2].

Загальні втрати від транспортної блокади, зокрема морських торговельних портів (які забезпечували до 65 % міжнародної торгівлі України, передусім за рахунок металургійної та аграрної продукції) становитимуть орієнтовно 3–5 млрд доларів щомісяця (і це без урахування пошкодження об'єктів інфраструктури внаслідок системних бомбардувань) [1].

З огляду на вищесказане розуміємо, що нині наша економіка має значні втрати і є нестабільною. Звісно управління нашої держави сьогодні, коли ще тривають бойові дії, намагається всіма можливими силами та шляхами хоч якось стабілізувати економіку. Адже усім відомо, що без надійного економічного тилу здобути військові перемоги досить складно, а забезпечити стійке повоєнне зростання – практично неможливо. Економічний розвиток це не лише про гроші та підвищення загального добробуту громадян. Економічний розвиток – це якісне покращення рівня життя і саме це є кінцевою метою трансформацій, однак шлях для досягнення цієї мети є комплексним.

Запорукою перемоги на полі бою стає насамперед грамотне військове керівництво, успіхи ж на економічному фронті безпосередньо залежать від спроможності управлінців різних рівнів формувати адекватні стратегічні плани та безпосередньо забезпечити ефективність їх реалізації у майбутньому.

На нашу думку, для відбудови економіки у післявоєнний час насамперед потрібно буде докласти максимальних зусиль для відновлення роботи вітчизняного бізнесу у всіх її можливих формах. Не варто розраховувати лише на західну підтримку, адже все залежить саме від нас.

Саме сьогодні настає час для ідентифікування та формування чіткої державної і громадянської позиції, яка допоможе запустити алгоритм ефективного відновлення нашої економіки.

Також держава повинна втрутитися в роботу ринків, зокрема у розподіл кредитів. Потрібно визначити пріоритетність щодо надання кредитів, насамперед надавати кредити потрібно підприємствам, які зможуть швидко налагодити (відновити) виробництво та експорт. Ціни треба поступово лібералізувати, аби уникнути дефіциту та заохотити компанії розвивати виробництво.

Можна дозволити більш гнучкі трудові контракти, наприклад, для того, щоб швидко перекинути трудові ресурси туди, де вони потрібні. Також потрібно мінімізувати вплив розподільчих бюрократій.

Експортні обмеження потрібно зняти чи мінімізувати, а також працювати над зняттям торговельних обмежень між ЄС та Україною.

Але усі ми прекрасно розуміємо, що досить позитивно б вплинуло на відбудову економіки та значно пришвидшило сам процес, входження України до ЄС. Адже, після закінчення війни, знадобляться значні фінансові інвестиції у житло й інфраструктуру, соціальна підтримка та підтримка зайнятості, допомогти в цьому нам зможуть іноземні інвестори. Розуміємо, що спершу інвестори не будуть впевнені у безпеці своїх інвестицій в Україні, їм будуть потрібні більш сильні стимули. Тому уряди могли б надавати субсидію (зниження податків, субсидовані кредити, доступ до експортно-імпортних кредитів) фірмам, які інвестують в Україну, чим самим зацікавили б інвесторів.

Сьогодні українці об’єдналися навколо уряду нашої країни. Багато з ним безумовно вірять у те, що після перемоги, Україна буде іншою, економіка буде процвітати, а інфраструктура стане ще більш прекрасною. Тому нам треба докласти чималих зусиль, аби усе так і сталось. Основним завданням для України зараз є задача побудувати інституції (законодавство, державна служба, судова система, антикорупційні органи), які дозволять Україні набути повноцінного членства в ЄС. А також потрібно змінити пріоритетність економічної політики, що дозволить безперечно відбудувати економіку та зробити нашу державу ще більш кращою. Ключовим завданням уряду буде структурна модернізація економіки, покращення умов ведення бізнесу, імпульс для розвитку вітчизняної промисловості – ось життєво важливий базис для динамічного та інклюзивного зростання, що призведе за собою низку системних реформ на досягнення такої бажаної цілі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даценко В. Транспортна блокада Росії. Light. *Дзеркало тижня*. 2022. 8 квітня. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/transportna-blokada-rosiji-light.html (дата звернення: 15.04.2022).

2. Максимов В. Стало відомо, скільки українців втратили роботу через війну. *Today. Ua*. URL: https://ukraine.today.ua/ru/stalo-yzvestno-skolko-ukrayntsev-poteryaly-rabotu-yz-za-vojny (дата звернення: 15.04.2022).

3. Самаєва Ю. Як працює тил. Дзеркало тижня. 2022. 31 березня. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-pratsjuje-til.html (дата звернення: 15.04.2022).

4. Через бойові дії неможливо провести посівну на 3,5 млн гектарів сільгоспземель. *Agravery*. URL: https://agravery.com/uk/posts/show/cerez-bojovi-dii-nemozlivo-provesti-posivnu-na-35-mln-gektariv-silgospzemel (дата звернення: 19.04.2022).

5. Українська економіка під час війни. Що далі? URL: https://rpr.org.ua/news/ukrainska-ekonomika-pid-chas-viyny-shcho-dali/ (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 004.91; 657

Олександр Буличов,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету податкової справи, обліку та аудиту
Науковий керівник:
Юрій Мискін,
д-р. екон. наук, доцент,
професор кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВЕДЕННІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Ключові слова: *інформаційні технології, інформаційні платформи, хмарна облікова система, автоматизація бухгалтерського обліку.*

Oleksandr Bulychov,
applicant for the second (master's) level of higher education
Faculty of Taxation, accounting and auditing
Scientific adviser:
Yuri Myskin,
Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of Accounting Technologies and business analysts,
State Tax University (Irpin)

APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE INTRODUCTION OF ACCOUNTING

Key words: *information technologies, information platforms, cloud accounting system, accounting automation.*

Зростання інформаційного навантаження на управлінський персонал спричинив швидкий темп розвитку економіки, що привело до широкого використання та запровадження автоматизованих систем обліку, які значно полегшують виконання поставлених завдань. Для вдосконалення управління підприємством варто користуватися сучасними технічними засобами і новими методами побудови різних інформаційних систем, які відповідають сучасному

стану науково-технічного прогресу. На сьогодні неможливо уявити без використання інформаційних систем жодного підприємства. Комп'ютерні технології проникли абсолютно в усі сфери діяльності кожної установи, підприємства, організації від процесу організації діяльності: постачання, виробництва, реалізації (збуту) продукції (послуг) до оформлення та представлення результатів господарської діяльності.

Своєрідними рисами сучасного стану автоматизації обліку є те, що: ·

– рівень автоматизації обробки облікової інформації найвищий порівняно з рівнем автоматизації обробки інформації інших функцій управління;

– автоматизація відбувається локально і як складова інтегрованих систем автоматизації управління підприємствами; ·

– успішність запровадження досить вища порівняно з іншими підсистемами управління [1].

Застосування комп'ютерних технологій у бухгалтерському обліку покращує оперативність обробки даних і вірогідність ділової інформації, підвищує продуктивність праці бухгалтерів, сприяє прийняттю більш об'єктивних фінансових й управлінських рішень. Автоматизація процесу обліку дає можливість заощаджувати підприємству свої кошти і час. Усі високоякісні програми, які допомагають у веденні бухгалтерського обліку, виконують чималу кількість функцій.

Але є певний набір, який притаманний для всіх, це:

– аналіз актуальних законодавчих статей;

– складання реєстру всіх господарських операцій;

– робота щодо заповнення форм бухгалтерської звітності;

– робота з активами і пасивами підприємства;

– проведення необхідних бухгалтерських розрахунків;

– всі аспекти роботи з первинними документами.

Отже, якщо потрібно вести бухгалтерський облік для малого або середнього бізнесу, то підприємство цілком зможе обійтися програмою з набором попередньо встановлених функцій, які не будуть мінятися. Якщо ж це величезне підприємство з великою кількістю тонкощів у веденні бухгалтерії, то доцільно обрати програмне забезпечення, яке дозволить інтегрувати в себе додаткові програми або опції. У випадку виникнення необхідності повної автоматизації обліку для збільшення ефективності роботи працівників і поліпшення контролю за фінансовоюдіяльністю підприємства, краще вибирати платні програми, які включають усі ділянки роботи бухгалтерії.

Найпопулярнішими платформами, які вживають спеціалісти останні декілька років в Україні, є:

1. Master: Бухгалтерія – програмний продукт для ведення бухгалтерського і податкового обліку на підприємствах малого та середнього бізнесу. Він відповідає вимогам чинного законодавства України й абсолютно адаптований до українського ринку. Доступний у хмарному та стаціонарному рішеннях. Складається з функціональних модулів, що включають усі ділянки бухгалтерського та податкового обліку: банк і каса, продажі, покупки, склад, виробництво, основні засоби і необоротні матеріальні активи, податковий облік, зарплата, кадри, операції, звіти та базових модулів довідники й адміністрування [2].

2. Облік SaaS – хмарна бухгалтерська облікова система, яка дає можливість компаніям будь-якого розміру отримати надійне, безпечне і доступне рішення задач бухгалтерського, управлінського і матеріального обліку. Основними складовими модулями хмарної облікової системи «Облік SaaS» є: бухгалтерія – включає в себе документи ініціалізації обліку, реорганізації балансу, основні довідники, оборотно-сальдову відомість та набори звітів (бухгалтерські, корпоративні, регламентовані); банк і каса – документи обліку руху безготівкових грошових коштів на розрахункових рахунках компанії і відповідні довідники та звіти, документи обліку руху готівкових грошових коштів у касах компанії і відповідні довідники та звіти; кадри і заробітна плата – документи кадрового обліку (призначення, переміщення, звільнення) і відповідні довідники, документи обліку відпусток, лікарняних та відряджень, обліку робочого часу, індексації, розрахунку авансів і заробітної плати, додаткових нарахувань або утримань, відповідні довідники та звіти; торгівля – документи обліку взаємодії з контрагентами під час здійснення продажу або придбання товарно-матеріальних цінностей або послуг, урахування ПДВ, довідники Номенклатура і Контрагенти, звіти реалізації, ціноутворення, відомість дебіторів-кредиторів; активи – документи обліку основних засобів, інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів компанії, а також нарахування амортизації, проведення інвентаризації, відповідні звіти; транспорт [3].

3. Бухгалтерський та податковий облік у структурі корпоративної інформаційної ERP системи ISpro. Програма автоматизації процесів роботи підприємства ISpro являє собою набір взаємопов'язаних модулів (підсистем). Кожна підсистема має певну самостійність, тому ISpro можна збирати виключно під потреби замовника. Завдяки гнучкому підбору функціоналу програмним комплексом здійснюється автоматизація бізнес-процесів, необтяжена зайвим

функціоналом та витратами на впровадження. Модуль «Бухгалтерський та податковий облік» у системі ISpro покликаний розв'язувати такі завдання: ·

– ведення всіх ділянок бухгалтерського обліку; ·

– підтримка необмеженої кількості планів рахунків; ·

– синтетичний і аналітичний облік; ·

– багаторівневий аналітичний облік за контрагентами, підрозділами, співробітниками, статтями витрат, номенклатурою запасів і послуг, договорами, довільна аналітика; ·

– формування проводок за первинними документами з різними планами рахунків; ·

– оперативний аналіз балансу, оборотів, об'єктів аналітичного обліку; ·

– внутрішня і зовнішня бухгалтерська звітність; ·

– розрахунок податків за будь-якими алгоритмами;

– автоматичне формування податкових накладних за документами відвантаження (оплати) і занесення записів до реєстрів продажів (покупок); ·

– облік валових доходів і валових витрат [4].

Варто зазначити, що більшість підприємств України, як і раніше, в обліковій діяльності використовується програмний комплекс «1С: Бухгалтерія». Поруч з цим на ринку програмного забезпечення цифрового управління обліковими процесами на підприємстві помітна тенденція переходу на вітчизняні програмні продукти.

У підсумку варто зазначити, що в сучасному світі в будь-якій організації застосовуються інформаційні технології. Велика кількість механізмів управління не можуть бути реалізовані без впровадження інформаційних технологій. Вони виступають широким класом сфер та дисциплін діяльності, що є складовими технологій управління та обробки облікової інформації, зокрема із застосуванням обчислювальної техніки. Сьогодні вони охоплюють усі сфери діяльності підприємства – основні процеси його функціонування та управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івахненков С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2017. – 349 с.

2. Інформаційна система «Master: Бухгалтерія» / Офіційний сайт. URL: https://masterbuh.com

3. Інформаційна система «Облік SaaS» / Офіційний сайт. URL: https://ioblik.com/uk

4. Інформаційна система ISpro / Офіційний сайт. URL: https://ispro.ua/

УДК 331.104.2:331.2:355.4(477)

Лілія Жидик,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олександра Мазіна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключові слова: *заробітна плата, простій, відпустка, дистанційна робота, надомна робота.*

Liliia Zhydyk,
second level student (master) of higher education
Scientific leader:
Oleksandra Mazina,
PhD, Associate Professor of the Department of Accounting,
State Tax University (Irpin)

FEATURES OF WAGES DURING THE WAR

Keywords: *wages, simple, vacation, telecommuting, homework.*

Економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господдарювання визначаються Законом України «Про оплату праці». Відповідно до ст. 1 цього Закону заробітна плата – це винагорода, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [1].

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства (установи, організації).

Отже, згідно з чинним законодавством заробітна плата працівникам виплачується за умови виконання ними своїх функціональних обов'язків з

дотримання встановленої правилами внутрішнього трудового розпорядку тривалості щоденної (щотижневої) роботи та за умови здійснення підприємством (установою, організацією) господарської діяльності.

Складність сучасної ситуації полягає у наявності форс-мажорних обставин у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та введенням воєнного стану згідно з Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2]. При цьому чинне законодавство не встановлює жодних пільг для роботодавця у зв'язку з запровадженням воєнного стану. Більше того, роботодавці повинні вживати усіх можливих заходів щодо забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати.

Відтак виникає ситуація, коли підприємство не може функціонувати або або неможлива робота частини його структурних підрозділів. При цьому виникають значні складності в оплаті праці працівників у таких умовах.

З метою забезпечення виконання повноважень та функцій підприємство може змінювати режим роботи, встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку чи графіками змінності, у зв'язку із ситуацією, що склалася, та вживати інших заходів направлених на організацію роботи працівників на час воєнного стану. Серед цих заходів варто виділити такі:

– введення простою;

– надання працівникам щорічних основних та додаткових відпусток, інших оплачуваних відпусток, передбачених законодавством;

– встановлення працівникам неповного або скороченого робочого часу;

– запровадження роботи змінами;

– запровадження дистанційної або надомної роботи.

Простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами. Час простою не з вини працівника оплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу) – ст. 34 Кодексу Законів про працю України [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 113 КЗпП України працівнику оплачується час простою з розрахунку не нижче від 2/3 тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу). Однак, ніхто не забороняє роботодавцю платити більше (за самостійним рішенням, або якщо це прописано колективним договором). Під час простою нарахування доплат і надбавок, передбачених колективним договором, не здійснюється, оскільки працівники під час простою не виконують встановлену їм норму праці. Водночас зберігаються ті виплати,

які є обов'язковими та напряму прив'язані до окладу, наприклад доплати за ступінь, стаж, звання тощо, якщо вони є. Доплата до мінімальної зарплати при повному місяці простою не здійснюється. Запровадження простою не вимагає згоди працівника. Це питання вирішується роботодавцем за погодженням (за наявності) з первинною профспілковою організацією або представником трудового колективу.

Надання працівникам щорічних основних та додаткових відпусток, інших оплачуваних відпусток, передбачених законодавством.

Згідно з рекомендаціями, наданих Міністерством економіки України, роботодавцям рекомендовано, що у разі можливості доцільно надати працівникам оплачувані відпустки (щорічні, соціальні), а також відпустки без збереження заробітної плати, що надаються в обов'язковому порядку та відпустки без збереження заробітної плати, що надаються за угодою сторін у порядку, визначеному законодавством (ст. 25, 26 Закону України «Про відпустки») [4].

Отже, у разі наявності у працівника невикористаних днів щорічної відпустки, за його бажанням (на підставі особистої заяви) та за згодою роботодавця може бути надана щорічна основна або додаткова відпустка, а також інші оплачувані відпустки, передбачені законодавством.

Статтею 21 Закону України «Про відпустки» встановлено, що порядок обчислення заробітної плати працівникам за час щорічної відпустки, додаткових відпусток у зв'язку з навчанням, творчої відпустки, відпустки у зв'язку з усиновленням дитини, відпустки для підготовки та участі в змаганнях, додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства та компенсації за невикористані відпустки, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Відтак в оплачуваній відпустці працівник отримає середній заробіток, який розраховується згідно з Порядком обчислення середньої заробітної плати, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 року № 100 [5].

Встановлення працівникам неповного або скороченого робочого часу.

Статтею 56 КЗпП України передбачено, що за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом може встановлюватись як під час прийняття на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень. На прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, зокрема таку, що перебуває під її опікуванням, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний встановлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень [6].

Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Тобто в разі встановлення працівникові певного графіка роботи зі зменшенням тривалості щоденної роботи розмір заробітної плати визначається за фактично відпрацьований час, виходячи з розміру посадового окладу та норми робочого часу відповідного місяця. Для цього розмір посадового окладу ділиться на місячну норму годин відповідного місяця та множиться на кількість фактично відпрацьованих годин. Фіксується відпрацьований час у табелі обліку робочого часу. При цьому, відповідно до ст. 31 Закону України «Про оплату праці» якщо нарахована заробітна плата працівника, який виконав місячну норму праці, є нижчою за законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати, роботодавець проводить доплату до рівня мінімальної заробітної плати, яка виплачується щомісячно одночасно з виплатою заробітної плати [1].

Водночас у разі роботи на умовах неповної зайнятості мінімальна заробітна плата виплачується пропорційно до виконаної норми праці. Тому доплату в такому разі також варто проводити пропорційно до відпрацьованого часу.

Запровадження роботи змінами.

За бажанням працівників та за можливості виробничих процесів і згодою роботодавця може бути запроваджена робота змінами, яка відрізняється від звичайного режиму роботи. Як і у попередньому випадку, оплата проводиться за фактично виконану роботу (відпрацьований час).

Дистанційна (надомна) робота – це форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця (ст. 60 КЗпП України). За можливості може бути запроваджено також гнучкий режим робочого часу та надомну роботу (стст. 60, 601 КЗпП) [6].

Виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників. Дистанційна (надомна) робота передбачає оплату праці повним обсягом та в строки, визначені чинним трудовим договором, якщо працівник і роботодавець письмово не домовились про інше.

Чинним законодавством забезпечено право працівників на оплату праці в повному обсязі при запровадженні дистанційного режиму роботи. При цьому якщо це призведе до зменшення заробітної плати, то роботодавець повинен повідомити працівника про нові або зміну існуючих умов оплати праці не пізніше як за два місяці до запровадження [6].

У період воєнного стану підприємство може стикнутись з ситуацією, коли немає можливості нарахувати і виплатити заробітну плату, або можна нарахувати, але не можна її виплатити. Варто зазначити, що чинним законодавством встановлено імперативний обов'язок роботодавця щодо виплати заробітної плати не менше двох разів на місяць. Одночасно запровадження воєнного стану є форс-мажорною обставиною. Відтак, якщо не було об'єктивної можливості виплатити заробітну плату – це є підставою для звільнення від відповідальності. Проте вказане не скасовує обов'язку виплати працівникам зарплату у повному обсязі за першої можливості.

Отже, наразі значна кількість раніше проблемних питань щодо оплати праці може бути врегульована роботодавцями на підставі діючого законодавства. Чітко простежується, що основним напрямком тимчасових норм трудового права є забезпечення належного функціонування бізнес-процесів у таких непростих умовах. Саме спрощення існуючих та введення нових механізмів сприяло тому, що тепер роботодавці мають ефективні способи прийняти рішення, які дозволять в короткі строки оптимізували витрати в частині оплати праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оплату праці: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text (дата звернення: 13.04.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 14.04.2022).

3. Стаття 34. Тимчасове переведення на іншу роботу в разі простою. URL: https://kodeksy.com.ua/kodeks_zakoniv_pro_pratsyu_ukraini/statja-34.htm (дата звернення: 14.04.2022).

4. Про відпустки: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 504/96-вр#Text (дата звернення: 15.04.2022).

5. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-п#Text (дата звернення: 15.04.2022).

6. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/paran403#n403 (дата звернення: 15.04.2022).

УДК 657

Анна Климюк,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Гуріна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м Ірпінь)

КОНСАЛТИНГОВІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ ОБЛІКУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СВІТОВОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ

Ключові слова: *консалтинг, облік, інформація, управлінські рішення.*

Anna Klymiuk,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Nataliya Hurina,
PhD, Associate Professor of the Department
of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

CONSULTING SERVICES IN THE FIELD OF ACCOUNTING: COMPARATIVE CHARACTERISTICS WORLD AND DOMESTIC EXPERIENCE

Keywords: *consulting, accounting, information, management decisions.*

Консалтингові послуги у сфері обліку надаються в Україні так само, як і в інших країнах світу. Однак наявні певні відмінності, які будуть розглянуті нижче. Для початку визначимо загалом сутність консалтингу.

Консалтинг – це вид інтелектуальної діяльності, основне завдання якого полягає в аналізі, обґрунтуванні перспектив розвитку та використання наукових, технічних та організаційно-економічних інновацій з урахуванням предметної галузі проблем замовника.

Прагнучи рухатися в ногу з часом, український консалтинг активно інтегрується у глобальний ринок, нарощує професіоналізм кадрів, розширює кількість операторів, збільшує спектр послуг. Сьогодні ринок консалтингових послуг в Україні можна назвати таким, що повністю сформувався. Тут ми поки що говоримо не про якість даних послуг, а про спектр їхньої представленості – вітчизняний бізнес може отримати консалтингову підтримку будь-якої спрямованості. Проте об'єктивні умови розвитку української економіки сприяють формуванню певних тенденцій використання тих чи інших консалтингових послуг.

Види консалтингових послуг наведені на рис. 1.



Рис. 1. Види консалтингових послуг у світі та в Україні
Джерело: складено автором на основі [1; 3].

У цьому дослідженні нас цікавить саме консалтинг у сфері бухгалтерського обліку, фінансові послуги (аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, перевірка та підготовка фінансової звітності, фінансовий менеджмент, аналіз кон'юнктури ринку, залучення фінансування). Такий поділ присутній у світовій практиці. В Україні ж ці послуги переважно входять до складу управлінського консалтингу.

Управлінський консалтинг в цілому є найбільш поширеним напрямом консалтингових послуг в Україні. Саме він є висококваліфікованою допомогою керівникам, спрямованою на підвищення роботи організацій, що надається незалежними експертами, фахівцями у певній галузі, в нашому випадку, у галузі бухгалтерського обліку.

У світі цей вид консалтингових послуг користується високою популярністю та має високий рівень розвитку. В Україні ж завдяки ряду причин він досі не є значно затребуваним (так, лише 28 % українських компаній звертаються за даними послугами) [2, с. 34]. При цьому в розвинених країнах цей відсоток вищий. Наприклад, у США він перевищує 50 % [4].

Варто звернути увагу, що стрімко зростає популярність аутсорсингу. Українські компанії високо оцінили результат від передачі деяких рутинних функцій консалтинговій фірмі та зосередження діяльності керівництва на вирішенні стратегічно важливих питань та завдань. Сьогодні найбільший попит має аутсорсинг бухгалтерського обліку, також підвищується інтерес до аутсорсингу у сфері управління персоналом, податкових розрахунків, «прокату директорів». При передачі обліку на аутсорсинг популярнішою поки є не повна, а часткова його передача. Так, вітчизняні підприємства часто мають труднощі з підготовкою фінансової звітності за міжнародними стандартами (МСФЗ), тоді як іноземні компанії вимагають допомоги при роботі з національною бухгалтерською та податковою звітністю. Все частіше на аутсорсинг передають функцію розрахунку заробітної плати, що пояснюється не лише труднощами у проведенні розрахунків, а й бажанням керівництва дотриматись конфіденційності інформації про рівень окладів. Ці послуги замовляють переважно іноземні компанії, в Україні ж їх найчастіше замовляють банки та промислові підприємства. Малі та середні вітчизняні підприємства, на відміну від іноземних, часто виконують ці функції власноруч, не вдаючись до консалтингових послуг.

Отже, варто зазначити відсутність особливих відмінностей у процесі надання консалтингових послуг з бухгалтерського обліку в Україні від світу, однак вітчизняні компанії значно рідше вдаються до таких послуг. Це свідчить про наявність недовіри малого та середнього бізнесу до цих послуг. При цьому світовий досвід демонструє значно вищий рівень затребуваності даних послуг. Крім того, світовий досвід розглядає даний вид консалтингових послуг як окремий, в той час, як у вітчизняному консалтингу цей вид належить до управлінських консалтингових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савченко Т. Г., Ярошина А. П. Консалтинг та аутсорсинг як сучасні інструменти управління підприємством. *Вісник Сумського державного університету.* 2019. № 2. С. 7-12.

2. Слюсарева Л. В. Ринок консалтингових послуг: тенденції та особливості розвитку в Україні. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики:* збірник тез доповідей ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Мукачево: МДУ, 2021. С. 32–35

3. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) (2019). *Statement on standards for consulting services*. Wiley Online Library. Retrieved February 5, 2022. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781119669456.ch21.

4. Mordor Intelligence. (2022). *US Management Consulting Services Market: 2022 - 27: Industry share, size, growth - mordor intelligence*. Retrieved February 5, 2022. URL: https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/us-management-consulting-services-market

УДК 657

Роман Колос,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Гуріна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Ключові слова: *обліково-аналітичне забезпечення, облік, аналіз, інформація.*

Roman Kolos,
First-level student (bachelor) of higher education
Scientific adviser:
Nataliya Hurina,
PhD, Associate Professor of he Department
of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT: THE ESSENCE AND ITS MAIN ELEMENTS

Keywords: *accounting and analytical ensuring, accounting, analysis, information.*

Сутність системи обліково-аналітичного забезпечення полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, здійсненні оперативного мікроаналізу та використання його результатів при моделюванні управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства. Тому її головною метою є надання достовірної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки та стійкого розвитку

Актуальним залишається сутність та основні елементи обліково-аналітичного забезпечення з метою розв'язання економічних проблем, які зумовлені сучасним станом національної економіки. Можливість використання облікової інформації суб'єктами господарювання для задоволення різноманітних інформаційних потреб і прийняття економічних рішень з метою вирішення конкретних проблем і досягнення поставлених цілей забезпечується якісними властивостями самої облікової інформації.

Обліково-аналітична інформація є результатом функціонування відповідної системи забезпечення. Для формування методичних засад обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства з'ясуємо суть поняття «обліково-аналітичне забезпечення», підходи до трактування якого в економічній літературі суттєво різняться.

Так, Т. Безродна під цим терміном розуміє процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. Тому на думку автора термін «забезпечення» означає виконання, гарантування здійснення процесу постачання обліково-аналітичної інформації в системі управління [1].

Т. Камінська пропонує під обліковим забезпеченням розуміти систему збору, обробки, узагальнення, подання та аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості і якості для ведення господарської діяльності, зокрема, її управління [3].

А. М. Штангрет стверджує, що обліково-аналітичне забезпечення управління суб'єктами господарювання можна охарактеризувати як систему (під системою розуміють сукупність множин взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність, оскільки воно має ознаки, властиві системі: наявність зв'язків (зокрема, зворотних), поділ на частини, наявність структури (упорядкованих елементів), цілеспрямованість, збереження певної стійкості в заданих межах під впливом зовнішніх факторів та багатоаспектність [7].

Л. В. Гнилицька під обліково-аналітичною інформацією представляє собою економічну модель взаємозв'язку між системою економічної безпеки, інформаційним ресурсом, якої вона є, та інформаційними процесами в середині підприємства. Як інформаційний ресурс, обліково-аналітична інформація виступає у двох основних ролях: з одного боку, вона визначає структуру функціонування системи економічної безпеки і забезпечує її стабільність, стійкість щодо зовнішніх і внутрішніх впливів, а з іншого – визначає характер процесів, що протікають у цій системі [2].

Поняття облікової інформації закріплено в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до

фінансової звітності» [6]. Згідно з НП(С)БО 1 під обліковою інформацією варто розуміти сукупність інформації, яка використовується підприємством для складання і подання фінансової звітності [6].

Ефективність ведення облікової інформації зі свого боку залежить від того, наскільки чітко сформовані її елементи, які відображають систему ведення бухгалтерського обліку, оподаткування та управління на підприємстві. Елементи облікової політики розкрито у відповідних стандартах бухгалтерського обліку.

З метою забезпечення економічної безпеки діяльності підприємстві обліково-аналітичну інформацію можна класифікувати так (рис. 1):



Рис. 1. Класифікація обліково-аналітичної інформації

Джерело: складене автором, опрацювавши джерела [3, 5, 7].

В основі обліково-аналітичного забезпечення міститься інформація, тобто сукупність відомостей про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, яку використовують для оцінки й аналізу економічних явищ та процесів управлінських рішень. Потрібно зауважити, що управління економічною безпекою підприємства є постійним процесом отримання інформації про рівень безпеки та ймовірність виникнення загроз і ризиків [2].

Саме тому обліково-аналітична інформація повинна відповідати таким вимогам:

– чітко та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві;

– подавати суб'єктам безпеки інформацію про поточний рівень економічної безпеки шляхом розрахунку найважливіших якісних та кількісних показників;

– виявляти, ідентифікувати та відстежувати розвиток внутрішніх та зовнішніх викликів, ризиків та загроз;

– протистояти промисловому шпигунству та витоку конфіденційної інформації;

– формувати інформаційну базу для прийняття рішень у процесі управління економічною безпекою підприємства.

Отже, в основі обліково-аналітичного забезпечення міститься інформація про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, яку використовують для оцінки й аналізу економічних явищ та процесів з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Staszevska Jolanta. Systemy informacyjne w zarzadzaniu organizacijami. Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. *Науковий збірник.* Львів. 2005. С. 78–83.

2. Безродна Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття. *Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля.* 2008. № 10 (128). Ч. 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2008_10_2/bezrodna.pdf

3. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* Науковий журнал. Луганськ.: СНУ ім. В. Даля, 2011. № 3 (157). С. 57–65.

4. Камінська Т. Г. Обліково-аналітичний процес: його зміст стадії. *Наук. вісн. НАУ.* 2002. Вип. 50. С. 313–318.

5. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затв. наказ. МФУ від 27.06.2013 № 635. URL: http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8199/8200/461833/ (дата звернення: 19.04.2022).

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказ. МФУ від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text (дата звернення: 19.04.2022).

7. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України" ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова; С. М. Фролов, О. В. Козьменко, А. О. Бойко та ін. Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. 332 с.

8. Штангрет А. М. Процес здійснення обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства. *Наукові записки.* 2015. № 1(50). С. 15–22.

УДК 657.6

Марина Кондратюк,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

АНТИКРИЗОВИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *антикризове управління, економічна безпека підприємства, контролінг.*

Maryna Kondratiuk,
applicant of I (bachelor) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

ANTI-CRISIS FINANCIAL CONTROL AS A FACTOR OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Keywords: *accounting, taxes, object of taxation, tax base, accounting, tax accounting.*

Антикризове управління є одним із найпоширеніших видів менеджменту, яке в України застосовувалося як для необхідності забезпечити сталий розвиток господарських систем різного рівня, так і для реструктуризації підприємств, що її потребували в умовах конкуренції й розвитку ринку. Жорстка конкуренція як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках підштовхує вітчизняних виробників посилити домінантні заходи, пов’язані з випуском конкурентоздатної продукції; при цьому не лише мати місце на товарних ринках країни, але і вийти за її межі, знайти резервні позиції, використовуючи момент лібералізації зовнішньоекономічної діяльності [1].

У зв’язку з цим повинні істотно змінитися вимоги, що пред’являються до стратегії антикризового управління. Це підкреслює думки фахівців економістів про те, що розуміння суті антикризового управління повинно трансформуватися. Стратегія створення та наступальна тактика, стратегічна діагностика та контролінг на цьому етапі економічного розвитку для вітчизняних суб’єктів підприємництва будуть найбільш ефективні.

Основне завдання антикризового управління полягає в забезпеченні такого становища підприємства на ринку, коли про банкрутство не може бути й мови, а наголос робиться на подолання тимчасових труднощів, зокрема фінансових, шляхом використання всіх можливостей сучасного менеджменту, розроблення й реалізації на підприємстві спеціальної програми, яка має стратегічний характер [14]. Завдання антикризового управління полягає також у пошуку й освоєнні тих нових продуктів і процесів, що здатні замінити колишні, зробивши діяльність підприємства-банкрута рентабельною, а саме підприємство фінансово привабливим і динамічним.

Узагальнюючи підходи до сутності антикризового управління, а також враховуючи те, що одночасно з розвитком об’єктності, відбулося розширення завдань антикризового управління від власне періодів кризи на періоди докризового розвитку об'єктів управління та їх посткризового відновлення, можна виділити моделі антикризового управління: антисипативну, превентивну, реактивну і реабілітаційну [2, с. 81–87]. Антисипативна модель передбачає – якнайкраще підготуватися до кризи. Розглянути усі можливі альтернативні варіанти реагування на кризу і завчасна підготовка до можливих його негативним. Превентивна модель – «купірувати» кризові явища на ранніх стадіях розвитку кризи з метою забезпечення протидії їх негативному впливу на діяльність підприємства. Реактивна модель – зберегти життєздатність системи шляхом швидкого реагування й усунення причин кризи, забезпечити повернення системи в рівноважний стан, розв'язання кризи з найменшими втратами. Реабілітаційна модель – зміцнити стійкість системи на новому етапі розвитку і виконання функції оздоровлення економічного простору після завершення кризи [3, с. 12–17].

Відсутність дієвої антикризової стратегії призводить до того, що підприємство, опиняючись у кризовій або передкризовій ситуації, починає хаотично реагувати на негативні процеси, що виникають. Досить часто це призводить до накопичення протиріч і їх сукупного загострення, що обумовлює погіршення положення підприємства та посилює кризові наслідки. Високий

рівень впливу чинників зовнішнього середовища на діяльність суб'єктів підприємництва обумовлює підвищення інтересу до формування антикризової стратегії підприємства в умовах нестабільності. Вибір моделей та розробка антикризової стратегії мають ґрунтуватися на великому обсязі вихідної інформації, а також враховувати специфіку фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аранчій В. І., Томілін О. О., Дорогань-Писаренко Л. О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. Полтава: РВВ ПДАУ, 2021. 300 с.
2. Козак Л. С., Федорук О. В. Антисипативна концепція управління підприємствами в системі антикризового менеджменту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2010. № 668. С. 81–87.
3. Масловська Л. Ц., Головач К. С. Формування системи антикризового управління сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт.* 2017. № 9. С. 12–17.

УДК 657

Вероніка Манзюк,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПЛИВ DIGITAL-ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *digital-технології, бухгалтерський облік, цифровий фінансовий звіт, криптовалюта.*

Veronica Manzuk,
applicant of I (bachelor) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

DIGITAL- OF TECHNOLOGIES SWAM ON DEVELOPMENT OF RECORD-KEEPING IN UKRAINE

Keywords: *digital- technologies, record-keeping, digital financial statement, криптовалюта.*

Тенденцією світового розвитку є застосування цифрових технологій у всіх сферах суспільного життя: у системах державного управління, до нового способу життя, у якому вирішальним ресурсом є інформація. Цифрова економіка є результатом трансформаційного впливу новітніх загальних інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційна система бухгалтерського обліку вчасно та в системному порядку збирає, обробляє, зберігає, накопичує та узагальнює інформацію про діяльність суб'єктів господарювання, є центральною ланкою інформаційної системи процесу управління.

Під впливом сучасних інформаційних систем та інформаційних технологій методи та практика бухгалтерського обліку зазнали суттєвих змін, які оновили доцільність розробки відповідної парадигми бухгалтерського обліку,

розробили теоретичні положення та сформулювали практичні рекомендації щодо розширення та модернізації змісту бухгалтерського обліку.

Розвитком сучасного бухгалтерського обліку в Україні досліджується у працях таких науковців як: Р. Ф. Бруханський [1], С. Ф. Голов [2], В. М. Жук [3], Є. В. Калюга, М. М. Коцупатрий, Т. О. Гуренко [4], С. Ф. Легенчук [5] та інших.

Актуальними і перспективними питаннями обліку є: застосування технології безконтактної ідентифікації в обліку та управлінні активами підприємства; використання електронного формату фінансової звітності; обліку і фінансової звітності.

Розширення потенціалу об'єктивної інформації економічного простору призвело до розвитку теорії обліку та вдосконалення облікової практики. Низка тенденцій і факторів розвитку бухгалтерського обліку в цифровій економіці визначає методи, принципи, процедури, зміст і характеристики бухгалтерського обліку, внутрішню структуру, розподіл та інтеграцію бухгалтерського обліку. На основі вищенаведеного дослідження виявлено перспективний напрямок удосконалення рахунку. Важливим надбанням цифрової економіки є використання технологій безконтактної ідентифікації, включаючи QR-коди та пристрої для їх зчитування. До переваг QR-кодів можна віднести: зберігання великої кількості цифрової та текстової інформації будь-якою мовою; друкарський розмір коду може бути досить малим і при цьому йому властива висока швидкість розпізнавання; для розміщення підходить практично будь-яка поверхня, що є також досить важливим; стійкість до пошкоджень, його однаково можна зчитати. Щодо недоліків, можна виділити таке: низький рівень поінформованості населення про технології QR-кодування (технічні неполадки (наприклад, неправильно встановлений девайс на мобільний телефон).

Цифровий фінансовий звіт – це фінансовий звіт, який використовує структуровану комп'ютерну форму, а не традиційний формат паперового фінансового звіту, електронну версію паперового звіту, наприклад HTML, PDF, або як документ для читання текстового редактора. Система базується на стандарті XBRL (Extensible Business Reporting Markup Language), широко використовуваному та широко вибраному українському стандарті для представлення інформації електронної комерції, включаючи фінансові звіти, з багатьма перевагами: швидкість та автоматичне створення звітів, можливість спростити пошук, обробку та аналіз даних фінансової звітності в Інтернеті.

Невід'ємною складовою і важливим атрибутом цифровізації нової економіки є прискорений розвиток криптоіндустрії, який призвів до появи

криптовалют (Blockchain 1.0), а згодом і інших видів токенізованих активів (Blockchain 2.0). Криптовалюта є свого роду альтернативним цифровим засобом платежу.

У сучасному світі питання ідентифікації криптовалют як об'єктів обліку стає все більш важливим, оскільки вони мають дещо інші характеристики, ніж традиційні активи. Для правильного відображення операцій з використанням криптотокенів у бухгалтерському обліку необхідна відповідна нормативна база. Оскільки немає спеціальних директив (стандартів бухгалтерського обліку), які безпосередньо стосуються криптоактивів, а також не створено достатньої галузевої практики, при розробці методу бухгалтерського обліку суб'єктам господарювання варто посилатися на чинні Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та Міжнародні стандарти фінансової звітності та застосовувати принципи, які встановлений ними метод [6].

Отже, основні технологічні та інформаційні зміни, зумовлені цифровизацією економіки, а також зростання інформаційного потенціалу економічного простору, стимулювали модернізацію бухгалтерської науки, сприяючи розвитку методологій та організацій облікового процесу, актуалізують проблему позиціювання облікової системи і підвищення престижу професії бухгалтера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бруханський Р. Ф. Зміна управлінських парадигм як фактор розвитку бухгалтерського обліку: стратегічний аспект. *Облік і фінанси.* 2014. № 3 (65). С. 15–20.

2. Голов С. Ф. Теорія багатоцільового бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2011. № 4. С. 3–13.

3. Жук В. М. Розвиток теорії бухгалтерського обліку: інституціональний аспект: монографія. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2018. 408 с.

4. Калюга Є. В., Коцупатрий М. М., Гуренко Т. О. Бухгалтерський облік (загальна теорія). Київ: КНЕУ, 2015. 418 с.

5. Легенчук С. Ф. Багатоваріантність в бухгалтерському обліку: історико-теоретичні аспекти :монографія. Житомир: ЖДТУ, 2017. 203 с.

6. Радівілова Г., Спільник І. QR-кодування в обліку та управлінні активами підприємства: переваги та перспективи використання. *Цифрова економіка: тренди та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 25 жовтня 2018 р. Тернопіль, 2018. 340, [319–320] с. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/32851

УДК 657.1.012.1:336

Олександр Міла,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Гуріна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КРИПТОВАЛЮТА: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *криптовалюта, нормативне регулювання операцій з криптовалютою, віртуальний актив, цифрова валюта.*

Oleksandr Mila,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Nataliya Hurina,
PhD, Associate Professor of the Department
of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

CRYPTOCURRENCY: THE ESSENCE, PROBLEMS OF TAXATION AND ITS ROLE IN THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE

Keywords: *cryptocurrency, normative regulation of cryptocurrency operations, virtual asset, digital currency.*

Криптовалюта являє собою складну систему інформаційно-технологічних процедур, що регламентують ідентифікацію власників та фіксацію факту їх зміни. Функціонування криптовалют засноване на децентралізованому механізмі емісії й обігу. У законодавстві більшості країн світу, зокрема й України, не чітко визначений статус криптовалюти, водночас виробництво й

обіг криптовалюти в країні не заборонено. За даними Chainalysis, Україна посіла четверте місце за індексом криптоадопції у 2021 році, а згідно з дослідженням Triple-A 12,7 % українців володіють криптовалютами [1].

Отже, питання сутності криптовалюти, оподаткування операцій, пов'язаних з нею та визначення її ролі у післявоєнному відновленні економіки України пояснюють актуальність цієї теми.

Технологія криптовалюти являє собою розподілену між користувачами систему бази даних, у кожного із членів якої є доступ до неї. Кожен із членів бере участь у такій базі даних під час створення та перевірки реєстру інформації [1].

Криптовалюта – цифровий продукт, отриманий у результаті використання створених окремим особами електронних платіжних систем, які підпорядковані певним протоколам передачі даних у поєднанні з використанням криптографічних методів шифрування. Головне, що відрізняє криптовалюту від інших електронних грошових коштів (електронних грошей або безготівкових розрахунків) – приватний характер емісії, а також технологічні особливості їх виготовлення і випуску в обіг. Складність правового статусу криптовалюти в Україні сьогодні полягає в тому, що криптовалюта не підпадає під визначення електронних грошових коштів, яке надано в ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», а також не підпадає під визначення платіжної системи, яке міститься в п. 29 ст. 1 зазначеного Закону [9].

Криптовалюта також не є іноземною валютою у світлі вимог чинного Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та Закону України «Про валюту і валютні операції», не входить до переліку іноземних валют згідно із Класифікатором іноземних валют, не підпадає під визначення об'єктів цивільних прав, що перелічені в Цивільному кодексі, не будучи річчю (товаром), готівкою або безготівковими грошима, бездокументарними цінними паперами і майновими правами. Крім того, у криптовалют відсутні ознаки документа, тому криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом згідно з його визначенням, наданим у Законі України «Про Національний банк України». Адже, відповідно до законодавчого визначення, «грошовий сурогат» – будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України (далі – НБУ) і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обороті, крім валютних цінностей [6].

Положення ст. 165.1 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) містять інформацію про доходи, які оподаткуванню не підлягають [2]. Оскільки ст. 165.1 ПКУ не звільняє операції з купівлі-продажу криптовалют від оподаткування, то такі операції підлягають оподаткуванню в разі отримання від них доходу. Варто врахувати, що фактично фізична особа під час здійснення операцій із купівлі-продажу криптовалют перебуває в Україні, але самі біржі, на яких здійснюються операції, зареєстровані за межами України, а отже, саме придбання криптовалюти відбувається поза юрисдикцією України. Операція з купівлі-продажу криптовалюти не може розцінюватися як операція з «інвестиційними активами», оскільки положення п. 170.2 ПКУ містять вичерпний перелік понять, що належать до «інвестиційних активів» і «інвестиційного прибутку» [2].

Придбання криптовалюти не підлягає оподаткуванню, оскільки сам факт придбання автоматично не означає отримання доходу. Якщо криптовалюта була продана за вищою ціною, ніж купувалася, то позитивна різниця, за правовою сутністю, є пасивним доходом, оскільки фізична особа-покупець безпосередньо не впливала на чинники зростання вартості криптовалюти. Але чинні положення п. 170.2 ПКУ не визнають криптовалюту «інвестиційним прибутком» та «інвестиційним активом», тому прибуток від такого продажу не може оподатковуватися, відповідно до положень п. 170.2 ПКУ, за зниженою ставкою – 5 %. Такий прибуток варто трактувати як «будь-який дохід отриманий резидентами» й «інші доходи від будь-яких видів діяльності за межами митної території України» відповідно до п. 14.1.55 ПКУ, тому він підлягає оподаткуванню на загальних підставах [2].

Оскільки криптовалюта не існує у формі банкнот, монет, записів на рахунках у банках, вона не може бути визнана грошима в розумінні українського законодавства. Крім того, криптовалюта не є видом валютних цінностей у трактуванні валютного законодавства України.

Криптовалюта й операції з нею не підпадають під режим регулювання обігу електронних грошей, оскільки вона не випускається банком, а значить, не має однієї із ключових ознак електронних грошей. Криптовалюта не може бути кваліфікована ані як гроші, ані як інші речі, ані як майнове право вимоги, оскільки, по-перше, не є платіжним засобом і не емітується НБУ; по-друге, не має матеріального вираження; по-третє, не породжує права вимоги.

Щодо ролі криптовалюти для України у воєнний та післявоєнний час, то необхідно відзначити, що криптовалюта приносить максимальну користь у вигляді пожертв на гуманітарну допомогу від криптовалютних бірж та

окремих учасників криптосуспільства. У післявоєнний період держава потребуватиме матеріальної допомоги і криптовалюта, швидше за все, продовжуватиме використовуватися з цією метою.

Отже, незважаючи на певну невизначеність щодо сутності криптовалюти та оподаткування операцій, пов'язаних з нею, варто зазначити ряд переваг транзакцій з криптовалютою, таких як: швидкість проведення операцій та можливість конвертувати її у будь-яку валюту на будь-які банківські картки, які забезпечать використання її у післявоєнний час та спростять процес залучення інвесторів. А це зі свого боку надасть можливість уже перевіреній екстремальними ситуаціями цифровій економіці органічно вписатися в життя людей і бізнесів у процесі повернення до нормального життя та матиме позитивний вплив на відновлення економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мелешко К. Криптовалюти і війна: як в Україні використовують цифрові монети. UKR: https://www.prostranstvo.media/uk/kryptovalyuty-i-vijna-yak-v-ukrayini-vykorystovuyut-czyfrovi-monety/ (дата звернення: 22.04.2022).

2. Податковий кодекс України від 16.04.2022 № 2755-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 20.04.2022).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 16.04.2022 № 2173-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text (дата звернення: 20.04.2022).

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 № 996-XIV. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 29.03.2022).

5. Нематеріальні активи: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 № 242 (із змінами). База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text (дата звернення: 15.04.2022).

6. Про Національний банк України: Закон України. від 20.05.1999 № 679-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/679-14#Text (дата звернення: 21.04.2022).

7. Про обіг криптовалюти в Україні: проєкт Закону України № 7138. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 15.12.2017).

8. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2074-20#Text (дата звернення: 21.04.2022).

9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III (зі змінами і доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2346-14#Text (дата звернення: 15.04.2022).

УДК 657

Назарій Новіков,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Дружинська,
канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Ключові слова: *фінансова звітність, цифрова фінансова звітність, таксономія фінансової звітності.*

Nazarii Novikov,
First-level student (bachelor) of higher education
Scientific adviser:
Nataliia Druzhynska,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department
of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

ON THE IMPLEMENTATION OF DIGITAL FINANCIAL STATEMENTS

Key words: *financial reporting, digital financial reporting, taxonomy of financial reporting.*

Упродовж останніх років розвиток інформаційних технологій у світовій економіці йде досить високими темпами. Бурхливий розвиток цифрових технологій на сучасному етапі суттєво впливає на фінансову звітність суб'єктів господарювання, а також на стосунки між заінтересованими сторонами. Тому особливо актуальною є потреба переосмислити та адаптувати практику ведення обліку і складання фінансової звітності, зважаючи на нові виклики та можливості, пов'язані з новими цифровими технологіями, особливо з використання штучного інтелекту.

Фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [1]. Вона містить узагальнені і взаємопов'язані показники про стан та використання основних та оборотних засобів, про джерела формування цих засобів, фінансові результати і напрями використання прибутку. Також фінансова звітність – це сукупність способів та прийомів узагальнення облікових даних, які є коротким витягом з поточного обліку, що відображає зведені дані про стан та результати діяльності підприємства та його підрозділів за звітний (обліковий) період.

Цифрова фінансова звітність – це звітність із використанням структурованої комп'ютерно-орієнтованої форми на відміну від традиційної фінансової звітності, яка складалась у паперовому вигляді, електронних версій паперових звітів, таких, як наприклад, текстовий редактор, HTML, PDF тощо [2].

Основними ініціаторами фінансового звітування у комп'ютерно-орієнтованій формі в Україні є державні контролюючі органи. З розвитком інфраструктури мережі Інтернет з метою полегшення обробки звітної інформації вони запроваджують подання звітності підприємств в електронній формі засобами Інтернету. При цьому виникають труднощі практичного впровадження такої звітності через обмежене теоретичне обґрунтування та відсутність належної методичної підтримки, що викликає певний спротив з боку господарюючих суб'єктів в процесі реалізації нового методу.

Прикладом побудови нової системи звітування є запровадження єдиного електронного формату відповідно до Таксономії фінансової звітності. Таксономія фінансової звітності – це набір статей і показників фінансової звітності та її елементів, що підлягають розкриттю, а також взаємозв'язків між ними та іншими елементами таксономії.

У світі існує загальна таксономія фінансової звітності, яка публікується Радою з МСФЗ (International Accounting Standard Board). В Україні фінансова звітність та консолідована фінансова звітність, складена на основі таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності в єдиному електронному форматі, визначається Міністерством фінансів України і вперше була розробленай оприлюднена у 2018 році. Вона враховує специфіку бізнесу та особливостей складання фінансової звітності в Україні і має два розширення – для банків та страхових компаній [3].

Як зазначають розробники таксономії, перевагами впровадження для суб'єктів звітування стане коректне складання фінансової звітності, буде виключено дублювання при поданні такої звітності регуляторам, а також якісна фінансова звітність сприятиме залученню інвесторів.

Серед переваг цифрової фінансової звітності, автори [2] відзначають передачу обчислювальній техніці виконання рутинних механічних завдань, які пов‘язані із складанням фінансових звітів. Але це стосується не всіх завдань, а лише тих, які можуть бути ефективно досягнуті за допомогою техніки. Зі свого боку це змінює природу професійної діяльності бухгалтера, якому відводиться активна роль, що передбачає володіння експертними і консультативні навичками, потребує високої компетенції керівника, пов’язаного із створенням та перевіркою фінансового звіту.

Цифрова фінансова звітність звільняє як професійних бухгалтерів, які створюють ці звіти, так і фінансових аналітиків та регуляторів, які використовують інформацію з цих звітів, від таких завдань, як оцінка якості інформації за сутністю та забезпечення формальних об’єктивних аспектів, таких як логічна та математична узгодженість показників звіту, що дозволить професійним бухгалтерам і користувачам зосередити увагу на професійних судженнях та інших суб’єктивних аспектах, які не можуть бути автоматизовані [2].

Державні регулятори зможуть швидко та автоматично обробляти й аналізувати фінансову звітність, своєчасно виявляти ризики та оперативно реагування на них, значно підвищиться ефективність і зменшаться витрати на регуляторний процес.

Щодо інвесторів, то якісне розкриття інформації у фінансовій звітності, значно прискорить обробку і аналіз таких даних та дозволить краще розуміти ризики і перспективи бізнесу.

Проте залишається проблемним питання недостатньої обізнаності користувачів з спеціальним програмним забезпеченням, що актуалізує потребу у постійному професійному розвитку. Отже, переваги використання цифрової фінансової звітності обумовлюють потребу в організації предметного навчання, зокрема, запровадження тренінгових програм, удосконалення методичних матеріалів, співпраця з вищими навчальними закладами тощо. При цьому впровадження цифрової фінансової звітності дозволить оперативно та вчасно надати внутрішнім і зовнішнім користувачам правдиву, достовірну інформацію про майновий і фінансовий стан підприємства, про фінансові результати та ефективність господарювання за звітний період. Вона забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо: придбання, продажу та володіння цінними паперами; участі в капіталі підприємства; оцінки якості управління; оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов’язання; забезпеченості зобов’язань підприємства; визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу; регулювання діяльності підприємства; інших рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 15 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: https://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1041.html

2. Спільник І.В., Палюх М. С. Цифровий формат фінансової звітності: сутність, переваги, перспективи. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/32763 (дата звернення: 08.02.2022).

3. Про затвердження перекладу Таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності 2021: наказ Міністерства фінансів України від 12.11.2021 № 595. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/main/ l511831 (дата звернення: 08.02.2022).

УДК 657

Олена Середа,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ І ЗБОРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *облік, податки, об'єкт оподаткування, база оподаткування, бухгалтерський облік, податковий облік.*

Olena Sereda,
higher education seeker
Scientific adviser:
Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION AND METHODS OF ACCOUNTING CALCULATIONS FOR TAXES AND FEES IN THE CONDITIONS OF MARITIME

Keywords: *accounting, taxes, object of taxation, tax base, accounting, tax accounting.*

Сучасний економічний розвиток України та її регіонів значною мірою визначаються станом податкової політики. Податкові реформи, впроваджувані в останні роки, повною мірою відобразили значення та вплив податків на розвиток соціально-економічних процесів в Україні. В умовах війни українська економіка зазнала важливих структурних змін та втратила більшу частину свого потенціалу. По-перше, з позиції «праці» вже близько 2,5 млн українців виїхало за кордон. Кількість громадян, яка перемістилася до Західної України

також вимірюється мільйонами та постійно збільшується. Одночасно в містах, де мають місце бойові дії, також перебувають мільйони осіб (Маріуполь, Херсон, Миколаїв, Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Харків, Суми, Чернігів, Київська агломерація).

Тобто кількість економічно активного населення, залученого до створення доданої вартості, різко зменшується.

Дослідженням бухгалтерського обліку за розрахунками з бюджетом займалися у своїх працях Х. В. Жиряда, Д. Г. Савчук, О. В. Лега, Л. М. Новосельська тощо, та в результаті виявляли проблеми, які виникають у результаті здійснення таких операцій.

Розрахунки з бюджетом (зобов'язання підприємства перед бюджетом) – це особлива і важлива ланка економічного взаємозв'язку між державою та підприємствами. Складність встановлення податкової системи зумовлена суперечністю інтересів держави та суб'єктів господарювання. За цих умов підприємства намагаються оптимізувати своє податкове навантаження шляхом легальних, а іноді і нелегальних схем, однак, так чи інакше, при веденні обліку зобов'язань перед бюджетом вони мають дотримуватись всіх законодавчо-нормативних та методологічних принципів.

Згідно зі статтею 7 Податкового кодексу України під час встановлення податку обов'язково визначаються такі елементи [1]: платники податку, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, порядок обчислення податку, податковий період, строк та порядок сплати податку, строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

Основні елементи, такі як об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, податковий період, строк сплати податку доцільно визначати правильно для вірної сплати податків. Для узагальнення інформації про розрахунки за всіма видами платежів до бюджету з юридичних та фізичних осіб, а також з фінансових санкцій, які вносяться у бюджет, використовується рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами». До цього рахунку відкривається чотири субрахунки:

– 641 «Розрахунки за податками»;
– 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»;
– 643 «Податкові зобов'язання»;
– 644 «Податковий кредит».

Аналітичний облік ведеться на рахунку 64 – «Розрахунки за податками й платежами» ведеться в розрізі видів податків і платежів. Кореспонденція рахунків з нарахування податків і платежів здійснюється за такою схемою: за дебетом відображаються рахунки нарахованих доходів та витрат тощо, з яких

вираховуються, або до складу яких входять відповідні суми податків та обов'язкових платежів, а кредитуються за відповідними субрахунками рахунка 64 «Розрахунки за податками і платежами».

Одним з елементів обліку є складання податкової таблиці, що характеризує податкове поле суб'єкта господарювання, в якій кожний податок описується за допомогою таких показників: джерела платежу (статті видатків), бухгалтерського проведення, оподатковуваної бази, ставки податку, строків сплати, реквізитів організацій, на адресу яких робляться перерахування; пільг або особливих умов обчислення податку. Інформація, виражена в такому вигляді, дає змогу управлінському персоналу прийняти ефективні рішення.

Крім того, оптимізація податкової звітності забезпечить значне скорочення витрат часу на її складання, що в результаті призведе до зростання рівня продуктивності праці і забезпечить підвищення контролю над обліком податкових платежів бухгалтером суб'єкта господарювання [2, с. 903].

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України 03.03.2022 Закону України № 2118-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» [3] було внесено зміни, якими впроваджено таке:

– передбачається зменшення ставки ПДВ до 7 % та звільнення від акцизу з пального. При цьому податковий кредит з ПДВ не підлягає бюджетному відшкодуванню, а включається до податкового кредиту наступного періоду;

– не застосовуються штрафні санкції за невчасно зареєстровані податкові накладні, незареєстровані податкові накладні мають бути зареєстровані впродовж 6 місяців після закінчення режиму воєнного стану;

– звільняється від оподаткування ПДФО благодійна допомога (цільова та нецільова) постраждалим від військової агресії РФ в період дії режиму воєнного стану;

– з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому буде припинено або скасовано режим воєнного стану, земельний податок та орендна плата за земельні ділянки, які окуповані або на них ведуться бойові дії, не нараховується та не сплачується;

– для платників податків та контролюючих органів зупиняється перебіг строків, визначених податковим та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи;

– введено мораторій на проведення перевірок, крім камеральних перевірок декларацій при бюджетному відшкодуванні ПДВ, фактичних перевірок. Усі розпочаті перевірки зупинено.

Отже, в Україні воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться у разі загрози національній безпеці. Проте має працювати економіка воєнного часу для наповнення державного бюджету. Тому всі вищеперелічені зміни до Податкового кодексу України дадуть змогу полегшити ведення бізнесу та сприятимуть пошуку можливостей проведення економічної діяльності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України: станом на 01.01.2022. *Відомості Верховної Ради.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 17.04.2022).

2. Жиряда Х. В., Савчук Д. Г. Вдосконалення обліку податкових розрахунків на підприємствах України. *Економіка і суспільство*. 2018. С. 900–907.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX. *Відомості Верховної Ради.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 339.3.657

Сергій Твердун,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет податкової справи, обліку та аудиту
Науковий керівник:
Юрій Мискін,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБЛІКУ

Ключові слова: *хмарні технології, клауд-сервіси, кібербезпека.*

Serhii Tverdun,
applicant of the second (master's) level of higher education,
Faculty of Taxation, Accounting and Auditing
Scientific supervisor:
Yurii Myskin,
Doctor of Economics Sciences,
Professor of Accounting Technology
and Business Analytics Department,
State Tax University (Irpin)

FEATURES OF USING CLOUD TECHNOLOGIES IN ACCOUNTING

Keywords: *cloud technologies, cloud services, cybersecurity.*

Процес автоматизації – один із небагатьох процесів у суспільстві, у якого практично немає супротивників. Потреба швидкого збору і консолідації бухгалтерської інформації виникає на підприємствах (установах/організаціях), на яких автоматизовані робочі місця, призначені для реєстрації облікової інформації, різновіддалені від централізованої бухгалтерії або ж місця групування, узагальнення і систематичної обробки бухгалтерських даних. Відсутність інформації чи її несвоєчасне надходження хоча б з одного такого місця

(чи структурного підрозділу) приводитиме до викривлення даних, на підставі яких прийматимуться управлінські рішення. Відкритим залишається питання вибору засобів автоматизації, супроводу автоматизованих інформаційних систем, оцінки ефективності їх функціонування і безпеки.

Існує велика кількість можливостей та способів автоматизації облікових процедур, їх вибір залежить від безлічі чинників, зокрема розміру підприємства, складності його структури, галузевої приналежності, наявних на підприємстві програмних продуктів, фінансових можливостей. З точки зору технічних рішень увесь ринок комп'ютерних систем бухгалтерського обліку розвивається переважно за трьома напрямами [4, с. 129]:

− традиційні «боксові» системи автоматизації бухгалтерського обліку (система«1С:Підприємство», «Парус», «ISpro» та ін.);

− системи забезпечення подання електронної звітності та обміну електронними документами («ME.Doc», «Арт-Звіт Плюс» та ін.);

− програмні сервіси для ведення обліку на основі «хмарних» технологій («Облік SaaS»,«iFin», «MASTER:БУХГАЛТЕРІЯ», «хмарні» рішення для «1С: Підприємство»).

Хмарні технології – це технології розподіленої обробки цифрових даних, за допомогою яких комп'ютерні ресурси надаються інтернет-користувачеві як онлайн-сервіс. Програми запускаються і видають результати роботи у вікні веббраузера на локальному ПК. При цьому всі необхідні для роботи програми та їх дані знаходяться на віддаленому інтернет-сервері і тимчасово кешуються на клієнтській стороні: на ПК та інші [2].

На думку Р. І. Мачуги, до вагомих переваг використання хмарних технологій в економіці можна віднести [3]:

− отримання доступу до обчислювальних потужностей і необхідного дискового простору засобами мережі Інтернет;

− користувачеві не потрібно створювати власну обчислювальну мережу, за рахунок чого можливе скорочення витрат на утримання ІТ-структури підприємства;

− доступ користувача до готового сервісу провайдера, власника хмари, і, як наслідок, відсутність потреби в розгортанні на підприємстві апаратного і програмного забезпечення відповідного рівня і профілю та ін.

Відповідно, найбільш доцільним використання хмарних технологій є для невеликих компаній, які не бажають витрачати додаткові кошти на формування спеціальної ІТ-системи, яка б зберігала всі дані, її оновлення та постійного розширення в зв'язку зі збільшенням кількості даних. Це не лише економія економічних ресурсів, але і часових та трудових.

Хмарні технології в обліковій сфері України розповсюджуються здебільшого за системою SaaS (програма як послуга), тобто є програмним забезпеченням з відповідними функціями, доступ до яких можна отримати за відповідну плату. Перелік основних сервісів даного виду наведено в таблиці 1.

Загалом усі продукти пропонують приблизно одинакові функції. Відмінностями є лише те, що деякі з них в основі своїй є хмарной системой, а деякі хмарну систему пропонують як додаткову функцію, що буде відображатися на ціновій характеристиці. Також важливо, що зазвичай ліцензійний ключ прив'язується до конкретного персонального комп'ютера (ПК), а для використання програми на іншому ПК необхідно придбати її заново, що звісно не є вигідно. Наприклад, типово коли працівники мають робочий та домашній ПК. Програма буде встановлена здебільшого лише на робочий ПК, а якщо необхідно буде внести зміни віддалено з домашнього ПК, то зробити це не вдасться.

Таблиця 1

Характеристика сучасних облікових «хмарних» сервісів в Україні

Назва сервісу	Коротка характеристика
1С: Бухгалтерія для України 2.0; 1С: Управління невеликою фірмою	Призначена для ведення фінансового, управлінського та податкового обліку на підприємстві та управління всіма аспектами його діяльності. Так як 1С є певного роду монополістом на українському ринку, то якість послуг знаходиться на достатньо високому рівні та має всі переваги притаманні продуктам даної компанії
jSolutions	jSolutions − це «хмарна» система для автоматизації управлінських та облікових задач на підприємстві. Програма працює на всіх поширених ОС та має умовно безкоштовні модулі для обробки баз даних, що суттєво підвищує економічну ефективність цього продукту
Облік SaaS	В обліковій системі Облік SaaS реалізована можливість ведення бухгалтерського та управлінського обліку й реєстрації операційної діяльності на підприємстві. Реалізована конфігурація для малого й середнього підприємства, а також облік за галузевими характеристиками
MASTER: БУХГАЛТЕРІЯ	Програмний продукт для ведення бухгалтерського та податкового обліку на підприємствах малого та середнього бізнесу. Повністю адаптований до вимог українського ринку. Доступний у «хмарному» та локальному рішеннях

Крім того, хмарні сервіси мають ряд інших проблем. Наприклад:

− повна залежність від Інтернету, а за його відсутності неможливість їх використання;

− проблема захищеності даних, можливості їх крадіжки або продажу надавачем послуг.

Існують також хмарні сервіси, які дозволяють організовувати спільні робочі області, є системи Google Drive, SkyDrive, Dropbox та інші. Вони не мають жодних функцій для безпосередньої автоматизації облікових задач. Разом з тим з допомогою зазначених сервісів (а особливо Google Drive і SkyDrive) можна легко організовувати спільні хмарні робочі області. Їх можна використовувати в обліку для різних цілей.

Ці сервіси вже перевірені часом та ефективно виконують свої функції. Їх рівень захисту є набагато вищим, ніж у бухгалтерських хмарних сервісах. Також вони більш пристосовані для організації віддаленої роботи, дозволяють більш детально розподілити обов'язки групи, синхронізувати зміни в режимі реального часу та відслідковувати їх або відміняти, що відразу дозволяє не замислюватися над варіантом комунікації, адже він присутній одразу.

Отже, хмарні технології набувають усе більшої популярності. Це пов'язано з тим, що практично вся людська діяльність сьогодні має своє «відображення» у віртуальному світі. На підприємствах процеси обліку і контролю проводяться з використанням спеціальних програм. Основними перевагами використання «хмарних» технологій під час вирішення облікових задач є скорочення матеріальних витрат, трудових витрат та витрат часу в ході здійснення облікових процедур. При цьому робота з віддаленою версією програми нічим не відрізняється від звичайної версії програми, дозволяє виконувати той самий набір функцій з будь-якого місця, де є комп'ютер і доступ до Інтернету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Одноволик В. І. Програмне забезпечення для обліку та звітності: аналіз ринку та функціоналу. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації.* 2016. № 2. С. 128–135.

2. Що таке хмарні технології і навіщо вони потрібні. *Edin.* URL: https://edin.ua/shho-take-xmarni-texnologiï-i-navishho-voni-potribni/ (дата звернення: 07.04.2022).

3. Мачуга Р. І. Віртуалізація і хмарні технології в обліку: далеке майбутнє чи реальне сьогодення? *Ефективна економіка.* 2013. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2008 (дата звернення: 07.04.2022).

УДК 338.2

Софія Фасоля,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Марина Скорик,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВІДБУДОВА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: *економіка, економічна політика, війна, репарації, інвестиції.*

Sofiia Fasolia,
First year student
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Research supervisor:
Maryna Skoryk,
PhD in Economics,
Associate Professor Department of Economic Policy,
State Tax University (Irpin)

RECONSTRUCTION OF THE ECONOMY OF THE REGIONS OF UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD

Key words: *economics, economic policy, war, reparations, investment.*

Обрана тема дослідження є досить актуальною сьогодні, це пов’язано з військовим вторненням на територію України росії та нанесенням значних матеріальних збитків, що зумовлює багато економічних проблем. Очевидно, що наша держава потребуватиме відновлення після перемоги, це підтверджує доцільність питання в наш час.

Війна – це організована, ініційована, спровокована збройна боротьба між державами, групами держав, націями, народами з метою відстоювання інтересів, захисту від нападу, захоплення території та цінностей, утвердження панування [1, с. 76].

Б. Х. Ліддел Гарт у своїй «Стратегії непрямих дій» (1954) [2] висвітлив поняття цілі війни, де зазначив, що війна проводиться з метою досягнення миру, який буде кращим, ніж довоєнний. Також він поділив війни на умовно «справедливі» (які призводять до розвитку суспільства та нових досягнень) і «несправедливі» (які призводять до деградації суспільства або знищення). К. фон Клаузевіц зазначав: «Війна є ніщо інше, як продовження політики, із залученням інших засобів» («Про війну», 1832) [3]. Війна – це ніщо інше, як частина політики, завдяки якій країни намагаються досягти своїх цілей. Але в загальному своєму розумінні війна – є руйнівним чинником для будь-якого суспільства чи держави. Починаючи збройний конфлікт, країна повинна розуміти, що зазнаватиме значних збитків, і мета цієї війни повинна переважати втрати. Усі цивілізовані країни на прикладі Другої світової зрозуміли, що війна – це не найкращий спосіб досягнення цілей, тож були створені Женевські конвенції заради гуманізації збройних зіткнень, зменшення їхніх жертв та втрат. Але, як ми можемо бачити з 24 лютого 2022 р. на власні очі, що не всі країни досягнули такого суспільного розвитку, щоб зрозуміти цінність цивілізованого вирішення конфліктів.

Саме 24 лютого 2022 року Україна зазнала повномаштабного військового вторгнення росії, що призвело до низки економічних проблем. Зруйнована життєвонеобхідна інфраструктура багатьох наших міст, всі державні структури переведені на військовий лад, що унеможливлює їх роботу на благо суспільного прогресу, а передає всі зусилля для подолання ворога; багато підприємств знищені або частково ушкоджені, деякий бізнес припинив свою роботу, в країну не надходять інвестиції тощо – для державної економіки це відчутний спад, тож нам потрібна чітка стратегія роботи на підтримку економічної стабільності. Основною метою українських економістів наразі є побудова плану відновлення України після закінчення російсько-української війни. Працюючи над цією проблематикою, хочемо проаналізувати можливі варіанти планів відбудови країни.

Частою риторикою серед західних країн та українських політиків стало втілення так званого українського плану Маршалла. Вже розгорілося багато суперечок щодо того, на скільки він матиме практичне значення в Україні.

План Маршалла – програма економічної допомоги європейським країнам, які постраждали після Другої світової війни. Ініціатором цієї стратегії став держсекретар США Джордж К. Маршалл. План характеризується значними внесками з боку Сполучених Штатів у відновлення Європи, гроші надавалися як у вигляді грантів, так і у довгостроковий кредит. Також він був

націлений на заборону поширення комунізму та радянського впливу в цілому. Отже, Америка досягла значного розширення свого впливу на світовій арені та розквіту своєї економіки.

Можливий план Маршалла для України, як зазначають наші експерти, матиме дещо інакший характер, ніж у свій час для Європи. Він буде складатися з декількох основних блоків. Першою виступає гуманітарна складова, що вже є впровадженою, адже західні країни активно приймають наших біженців та постачають гуманітарну допомогу. Наступний блок включає в себе відновлення зруйнованої інфраструктури, що може коштувати десятки мільярдів доларів. Ще один блок – це гарантія входження інвестицій, які будуть нагально необхідними у зв'язку з тим, що інвестори неохоче вкладають свої кошти у країни, економіка яких зруйнована війною. Також ще однією важливою складовою плану має стати перенесення частини Європейської промисловості на територію України.

У ході плану Маршалла для України міжнародні фахівці наголошують на створенні інституції, подібної до Адміністрації економічної співпраці (Economic Cooperation Administration, ECA), що координуватиме джерела допомоги. Вона повинна бути незалежною у прийнятті рішень для того, щоб полегшити процес фінансування відбудови у зв'язку з необов'язковістю погодження своїх дій з іншими політиками [4].

За приблизними даними, збитки, яких зазнає Україна внаслідок російського вторгнення, становитимуть більше 1 трлн доларів. В інтерв'ю BBC News Україна Прем'єр-міністр Денис Шмигаль назвав основні джерела фінансування відбудоби України: власний бюджет країни, золотовалютні запаси, конфісковані активи країни-агресора, підтримка міжнародних організацій і міжнародних партнерів [5; 6]. Щодо заморожених в інших країнах активів агресора фахівці заявляють, що ми не можемо покладатися на це джерело допомоги, адже його забезпечення супроводжується значною складністю юридичних питань.

Зазначаючи про джерела фінансів на відновлення України після війни, неможливо не згадати про репарації. З нашого боку цілком справедливо вимагати репараційного покриття збитків державою-агресором. Для цього проводиться судова політика, за якою фахівці вже готують позови проти росії; політика співпраці із західними країнами, якими вже були арештоварі золотовалютні резерви росії на суму 415 млрд доларів (станом на початок квітня 2022 року); політика отримання репарацій у вигляді енергоресурсів та інших матеріальних цінностей.

Відновлення України буде проводитись за планом під назвою U-24, та налічуватиме три стадії. Перша стадія передбачає швидке тимчасове відновлення інфраструктурних об'єктів, як ось, наприклад, тимчасово збудований романівський міст, що сполучає Ірпінь, Бучу, Гостомель, Ворзель з Києвом. Друга стадія – це швидке відновлення зруйнованих стратегічних об'єктів, зокрема першим буде поновлене постачання води та електроенергії. І третій етап – повноцінне відновлення міст та країни в цілому.

Отже, відновлення України після війни – це складний процес, що включає в себе багато етапів. Воно не можливе без підтримки країн-партнерів, наразі їх фінансування – єдина надія на світле майбутнє українців. Ослаблення економічного становища в країні не визначає нашого послаблення перед ворогом, адже вже сьогодні українськими економістами прокладається міцний фундамент для втілення подальшого плану відновлення держави. Повна відбудова може зайняти не один десяток років, але чим більше буде міжнародне інвестування в державу, тим пришвидшиться процес відновлення. Україна має стратегічне значення для Європи, тож з відбудовою чекати не доведеться. Структуру економіки маємо змінювати, а не відновлювати довоєнну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75–89.

2. Лиддел Гарт Б. Х. Стратегия непрямых действий. URL: http://militera.lib.ru/science/liddel_hart1/index.html (дата звернення: 12.04.2022).

3. Карл фон Клаузевиц. О войне. URL: http://hrguru.ucoz.ru/_ld/0/9_2Aw.pdf (дата звернення: 12.04.2022).

4. План Маршалла для України: що пропонують 8 провідних економістів світу. URL: https://minfin.com.ua/ua/2022/04/13/83647927/ (дата звернення: 13.04.2022).

5. Укрінформ. Відновлення після війни: Шмигаль назвав основні джерела фінансування для України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3451051-vidnovlenna-pisla-vijni-smigal-nazvav-osnovni-dzerela-finansuvanna-dla-ukraini.html (дата звернення: 13.04.2022).

6. Репарації з росії: яку компенсацію Україна отримає від агресора. URL: https://economics.segodnya.ua/economics/enews/reparacii-iz-rossii-kakuyu-kompensaciyu-ukraina-poluchit-ot-agressora-1608172.html (дата звернення: 13.04.2022).

УДК 657.6

Софія Чепіль,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *інтегрована звітність, фінансова звітність, сталий розвиток.*

Sophia Chepil,
applicant of I (bachelor) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

INTEGRATED REPORTING IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Key words: *integrated reporting, financial statements, sustainability.*

Питання щодо формування та організації інтегрованої звітності залишається на сьогодні актуальним. Пріоритетним напрямом подання інформації стає підготовка інтегрованої звітності, яка є ефективним інструментом управління, що забезпечує повноту розкриття інформації, зокрема й про сталий розвиток. Мета інтегрованої звітності є надання фінансової й не фінансової інформації щодо розподілу фінансового капіталу з урахуванням ключових факторів, які впливають на потенціал підприємства продовж певного проміжку часу.

Дослідженням проблем інтегрованої звітності та сталого розвитку займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як В. Воробей, І. Синякевич, В. Геєць, Л. Мельник, О. Василик, В. Трегобчук, Р. Колишко.

Методологічним базисом складання інтегрованої корпоративної звітності є принципи: сталого розвитку, зв'язності інформації, відносин зі стейкхолдерами, стратегічної спрямованості, релевантності, надійності і повноти, достовірності, суттєвості. Принцип сталого розвитку означає розкриття інформації щодо результатів діяльності організації в широкому контексті сталого розвитку з точки зору вкладу у поліпшення економічної, екологічної і соціальної ситуації на місцевому, регіональному і глобальному рівнях [1, с. 190–195].

У практичному застосуванні механізм інтегрованої звітності ще далекий від досконалості, але у підприємств вперше з'явився шанс вільно експериментувати і впроваджувати інновації, рухаючись принципами інтегрованої звітності й розкривати, які зручності вона може принести.

Уже декілька років в Україні почала утворюватися на підприємствах інтегрована звітність, яка має свої як переваги, так і недоліки.

Потрібно виділити, перевагами інтегрованої звітності є:

– відображення перспектив діяльності компанії, ключових інвестиційних чинників і ризиків;

– посилення довіри до компанії;

– краще розуміння співробітниками бізнес-моделі та стратегії компанії;

– підтвердження стейкхолдерами інтеграції принципів стійкого розвитку в діяльності компанії;

– формування нових даних для управління результатами діяльності посилення довіри до компанії;

– підвищення інформованості щодо стійкого розвитку у внутрішньому середовищі компанії.

До недоліків варто віднести:

– незадоволеність менеджерів через необхідність розкривати інформацію за межами звичайного процесу звітності;

– юридичні ризики, пов'язані з вимогами регуляторів до річної фінансової звітності;

– нерозвиненість систем обліку у сфері стійкого розвитку несе додаткові ризики забезпечення вірогідності даних інтегрованого звіту;

– можливе незадоволення інформаційних потреб усіх зацікавлених осіб одним звітом [2, с. 18–28].

Формування інтегрованої звітності може розпочинатися після складання фінансової звітності, тому що вона визначає стратегію підприємства, спираючись на аналіз результатів у звітному періоді. Інформаційною базою для

аналізу результатів діяльності підприємства є фінансова звітність. Виправлення, що вносяться до фінансової звітності, повинні бути враховані і в інтегрованій звітності. Дотримання всіх етапів підготовки інтегрованої звітності є необов'язковим, та залежить від мети складання звітності.

Отже, інтегрована звітність – це створення нового єдиного цілого завдяки процесам взаємопроникнення та взаємного зворотного впливу, що цілеспрямоване на врегулювання інтересів ключових груп користувачів цієї звітності та збільшення продуктивних сил даних облікової звітності.

Відрізнити інтегровану звітність від інших видів звітності можна завдяки:

– орієнтації на створення інформаційного забезпечення вартісного орієнтованого управління підприємством;

– новий підхід до структуризації капіталу підприємства;

– висвітлення головних аспектів діяльності підприємства, які мають змогу впливати на стратегічну стійкість підприємства на довгострокову перспективу.

Сьогодні відбуваються постійні зміни у законодавстві України та співпраці з Євросоюзом, підсумовуючи можна зробити висновок, що у майбутньому на складання та подання інтегрованої звітності підприємства в Україні чекають зміни та можливо розробка програмних забезпечень щодо введення обліку та складання інтегрованої звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузіна Р. В. Підготовка інтегрованої корпоративної звітності на основі системи збалансованих показників. *Вісник Одеського національного університету. Економіка.* 2015. Т. 20, вип. 2. С. 190–195.

2. Костирко Р. Інтегрована модель звітності компаній: передумови, принципи, складові. *Економіка України.* 2013. № 2. С. 18–28.

УДК 338.23

Ольга Шабалюк,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Тетяна Поснова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *економічна система, платники податку, план Маршалла, повоєнне відновлення, програма відбудови.*

Olga Shabalyuk,
Applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Faculty of Taxation, Accounting and Auditing
Scientific adviser:
Tetyana Posnova,
Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Economic Policy,
State Tax University (Irpin)

MAIN DIRECTIONS OF OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF ECONOMIC DEVELOPMENT UKRAINE

Key words: *economic system, taxpayers, Marshall Plan, post-war reconstruction, reconstruction program.*

У роботі визначено теоретичне обґрунтування та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо післявоєнного реформування вітчизняної економіки.

Українська економіка зіткнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення росії нанесло потужний удар по всіх сферах економічної системи нашої держави.

З метою становлення економіки в таких умовах уряд вже запровадив деякі важливі регуляторні новації, покликані зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва. Зокрема, дозволено переходити на третю групу спрощеної системи оподаткування платникам податку із оборотом до 10 млрд грн із необмеженою кількістю працівників. Платники за новими правилами спрощеної системи мають сплачувати 2-відсотковий податок із доходу замість податку на прибуток і ПДВ. Розширено перелік операцій, щодо яких платник єдиного податку третьої групи звільнятиметься від податкового обов'язку з ПДВ. Збільшено період, упродовж якого платник податків може без застосування санкцій не виконувати податкового обов'язку, якщо у нього немає відповідної можливості. Відбулась певна лібералізація митного законодавства, зокрема частково скасовано обов'язкові платежі при імпорті товарів та автомобілів.

Реформування вітчизняної економіки в умовах військового стану та з огляду на пріоритети її повоєнного розвитку має супроводжуватися зміною цілей структурної економічної політики держави. Тобто замість існуючої практики державної підтримки бюджетоформуючих та експортоорієнтованих галузей уряд має стимулювати розвиток малого бізнесу, одночасно заохочуючи самозайнятих осіб і підприємців інвестувати у стартапи та реалізацію інноваційних проєктів. Так, деякі експерти з цього приводу відзначають: «Після закінчення війни можливостей для будь-якого бізнесу буде багато. Досить важливо, щоб наша держава мала орієнтир на розвиток країни через підтримку малого бізнесу, бо якщо фокус буде, як завжди, на великі корпорації та монополістів, повернути сюди біженців, що вже перетнули наш кордон, буде вкрай важко» [1].

Повоєнне відновлення України планується також здійснювати за міжнародних фінансових інститутів, провідних демократичних країн, публічних і приватних фондів.

Одним із прикладів повоєнної підтримки країн світовою спільнотою є план Маршалла – програма відбудови західноєвропейської економіки після Другої світової війни.

Сьогодні відбувається пошук моделі допомоги Україні, яка постраждала і страждає від російської агресії. Втілення ж якої має прискорено сприяти відновленню і зміцненню нашої країни. Україна має сформувати і втілити нову соціально-економічну структуру та інфраструктуру. При цьому йдеться не стільки про «просту» відбудову регіонів, міст і сіл, які зазнали і зазнають руйнувань, скільки про створення сучасного «розумного» і безпечного життєвого середовища.

Так, успіх плану Маршалла для відбудови післявоєнної Європи визнається беззаперечно. Однак складність умов сьогодення і потреб відновлення України формує нові виклики, напрями протидії яким поки не мають прецедентів.

Варто зазначити, що план Маршалла був розроблений і почав запроваджуватись через декілька років після закінчення війни – фактично у мирній, хоча й зруйнованій, Європі. Причому вказаний план виявився суттєво скоригованою версією попереднього плану Моргентау, тобто понад два роки потребувалось для пошуку і відпрацювання бажаних механізмів втілення [2].

План Маршалла спрямований на розвиток ринкових інститутів, що передбачало сприяння продуктивності праці та створення конкурентоспроможних виробництв, а також зменшення економічної замкненості, посилення зовнішньоекономічних зв'язків, послаблення міждержавних бар'єрів, що розширювало і прискорювало торговельні процеси у Західній Європі [2].

План Маршалла для України, якщо ця ідея знайде втілення, має розроблятись і реалізовуватись з урахуванням потреб не лише мирного відновлення України, а й завдань поточної військової протидії агресору. Варто зазначити, що всі країни вийшли з тієї війни послабленими, а деякі навіть бідними, і відновлювальні процеси повинні були починатись практично з нуля. Україна ж має започатковувати процеси відбудови в оточенні розвинених і успішних висхідних країн Європи.

Сьогодні Україна вже має досить розвинений економічний інтеграційний базис – зону вільної торгівлі з ЄС. Очікуване утвердження України як кандидата до вступу до ЄС створює також і міцний політичний базис. Що дозволить, з одного боку, отримати доступ до фінансування, промислового і наукового потенціалу провідних країн Європи, з іншого – сприятиме включенню українських виробників у ланцюги і мережі формування доданої вартості, чим водночас розширить вітчизняні ринки зайнятості, дозволить зміцнити новий базис соціально-економічної інтеграції з країнами ЄС, посилить конкурентоспроможність вітчизняних експортерів, розвіє міфи про «непотрібність» економічно сильної України у Європейському Союзі.

Крім того, джерелами відбудови економіки України зможуть стати:

– спеціально створені рахунки у міжнародних фінансових інститутах чи фондах, які зможуть поповнюватись заблокованими російськими державними і приватними коштами, зокрема резервними активами росії у МВФ;

– кошти, які будуть отримані як відшкодування чи компенсація втрат завданих агресією;

– націоналізовані активи росії на території України;

– арештовані російські активи в банках і фінансових інститутах іноземних держав [2].

Отже, варто констатувати, що повоєнний економічний підйом в Україні можливий лише в тому разі, якщо заходи економічної політики держави реалізовуватимуться в руслі чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату. Основним пріоритетом такої стратегії має стати зміна бюджетних орієнтирів держави. Тобто замість переобтяження державного бюджету різними соціальними програмами основний акцент має бути зроблений на фінансуванні оборонних програм та розбудові військово-промислового комплексу, включаючи створення сучасної системи територіальної оборони. Крім того, бюджетне фінансування слід спрямовувати на гарантування населенню базових медичних (соціальна медицина) та освітніх (шкільна освіта) послуг, а також на підтримку закладів культури (музеї, бібліотеки, театри тощо). Повоєнне відновлення України планується також здійснювати за допомогою міжнародних фінансових інститутів, провідних демократичних країн на прикладі плану Маршалла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. URL: https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya

2. Декілька міркувань про план Маршалла для України. URL: https://razumkov.org.ua/statti/dekilka-mirkuvan-pro-plan-marshalla-dlia-ukrainy

УДК 657

Максим Шаповалов,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *бухгалтерський облік, облікові системи, обліково-аналітичні системи.*

Maksym Shapovalov,
First-level student (bachelor) of higher education
Research supervisor:
Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

THE IMPORTANCE OF ACCOUNTING SYSTEMS IN MODERN CONDITIONS OF UKRAINE'S DEVELOPMENT

Key words: *accounting, accounting systems, accounting and analytical systems*.

Сьогодні наше суспільство здійснило значний розвиток у сфері обліку та аналізу даних. Але попри це ще виникають багато проблем з реалізацією повного удосконалення аналітичних систем на всіх підприємствах. Багато реформ, які були започатковані, ще не дійшли своєї мети. Саме тому розуміння того, що відбувається сьогодні, дасть нам змогу розробити певні рекомендації щодо покращення функціонування облікових систем в цілому.

Бухгалтерський облік відіграє життєво важливу роль у веденні бізнесу, оскільки він допомагає відстежувати доходи та витрати, забезпечувати дотримання вимог законодавства та надавати інвесторам, керівництву та уряду кількісну фінансову інформацію, яку можна використовувати для прийняття

бізнес-рішень. Після проголошення незалежності 1991 року наша країна мала запровадити нові механізми аналізу облікових даних. Адже потреби у людей зростали і вести рахунки ставало дедалі складніше. Зважаючи також на те, що бухгалтерський облік допомагає керівництву мати можливість з'ясувати фінансовий стан підприємства, щоб вони могли знати, в якому напрямі вони йдуть, то питання введення обліку почало набувати все більшої актуальності. Бухгалтерський облік значно важливий і необхідний для будь-яких господарських операцій. Це допомагає фіксувати, класифікувати та, нарешті, підсумовувати операції в бізнесі. Це дає змогу створити добре проаналізований фінансовий документ, як-от балансовий звіт, пробний баланс серед інших, якщо облік ведеться належним чином у рамках господарських операцій.

Зважаючи на все вищесказане, на сьогодні розробили багато обліково-аналітичних систем, які набагато спростили та удосконалили ведення обліку. Основне це те, що аналітичні системи набагато зменшують імовірність виникнення помилки під час підрахунку окремих даних.

На превеликий жаль, нині розвиток усіх програм для обліку майже неможливий у зв'язку із вторгненням рф до нашої країни. Наш народ гідно відстоює свої інтереси та інтереси всього цивілізованого суспільства, а саме: прагнення до демократії, саморозвитку та свободи. Не минає і тижня, щоб не траплялися нові випадки пошкодження різних типів інфраструктури. Треба також звернути увагу на дані різних інформаційних джерел, загальні збитки української економіки через війну коливаються **від 564 млрд до 600 млрд доларів.** У такій оцінці, крім інфраструктурних збитків, входять також непрямі втрати. Наприклад, зниження ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо [1]. *Зважаючи на все вище перелічене,* стверджувати, що певні системи обліку та підрахунку збитків не мають необхідності – некоректно.

Стає зрозумілим, що у наш час бухгалтерське програмне забезпечення стало життєво необхідною потребою для будь-якої структури. Власники бізнесу зрозуміли, що управління фінансами вручну не допоможе їм досягти очікуваних результатів. У багатьох випадках однією з причин фінансових втрат стає фінансовий менеджмент, який повинен допомогти компаніям ефективніше керувати своїми бюджетами. Для цього вам потрібно використовувати найкращу систему обліку, щоб допомогти вашій компанії ефективно оптимізувати грошовий потік [2]. Також, зважаючи на події у нашій державі, необхідно проробити певний механізм збирання даних, що дасть змогу зробити загальний аналіз та проробити певний план відбудови. Маємо розвивати такі

системи, адже маємо віру у перемогу, і те все, що ми будували роками, нам потрібно буде відбудовувати, але в рази швидше. До відбудови мають долучитися багато вітчизняних та іноземних підприємств, фондів тощо. Так, наприклад, Президент Європейської Ради Шарль Мішель вважає, що допомога Україні на повоєнну відбудову має використовуватися ще до завершення бойових дій.

Отже, на сьогодні стоїмо як на новому етапі розвитку нашої країни, так і загальної системи обліку. Ми повинні вистояти у цей важкий час, бо попереду багато нових та складних випробувань. Для подальшого стабільного розвитку необхідно вдосконалити стару або розробити нову систему обліку даних, які щоденно потребують аналізу. Тільки тоді зможемо розробити багатофункціональний, послідовний та ефективний план відбудови країни для нашого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна правда. Інфраструктурні збитки від війни. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/11/685571/ (дата звернення: 21.04.2022).

2. The importance of accounting software for businesses. URL: https://www.hashmicro.com/blog/accounting-software-benefits/ (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 336.1

Альона Яковчук,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Тетяна Білобровенко,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *бюджетна сфера, воєнний стан, наповнення бюджету, підтримка населення.*

Alyona Yakovchuk,
higher education seeker
Faculty of taxation, accounting and auditing
Scientific adviser:
Tetyana Bilobrovenko,
PhD, Associate Professor of Audit, state financial control and analysis, State Tax University(Irpin)

STATE BUDGET POLICY UNDER CONDITIONS OF MARTIAL AND POST-WAR STATUS

Key words: *budget sphere, martial law, budget filling, population support.*

В умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку із збройною агресією РФ та небезпекою для державної незалежності України, її територіальної цілісності, надзвичайно важливим є забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери. Ключовими завданнями на сьогодні є зміцнення доходної частини державного бюджету та посилення соціальної направленості видатків бюджету.

На державному рівні важливим заходом, який вже здійснив уряд, є доповнення переліку пріоритетних видатків, які можуть здійснюватися з місцевих бюджетів в умовах воєнного стану, а саме з місцевих бюджетів дозволяється здійснювати видатки:

- на придбання пального, запчастин та ремонт автомобільного транспорту;
- пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам;
- забезпечення продуктами харчування, видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам, придбанням миючих та дезінфікуючих засобів (зокрема, для закладів соціального захисту).

Це сприятиме підтримці верств населення, які цього потребують.

Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради [1].

З метою оперативного та ефективного прийняття управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб населення у період воєнного стану було прийнято наступні рішення:

1. Виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.
2. Передача коштів між місцевими бюджетами можлива без укладання договору.
3. Проєкти місцевих бюджетів затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій [2].

Важливим також є рішення зупинити перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів, а розпочаті перевірки зупинити.

Аналізуючи видаткову політику держави, варто зазначити, що Міністерство фінансів України здійснило секвестр державного бюджету майже на 107 млрд гривень, тобто зменшило фінансування непріоритетних напрямів на 107 млрд гривень. Кошти, спрямовані до резервного фонду бюджету, і далі підуть на фінансування нагальних потреб, зокрема фінансування армії.

Надзвичайно важливою на сьогодні є допомога міжнародних партнерів, так нині активно ведуться перемовини про міжнародну допомогу понад 6 млрд євро. На рахунки Казначейства для фінансування бюджету вже надійшло 3,3 млрд євро. Про це під час брифінгу «Забезпечення стабільності державної фінансової та бюджетної політики в умовах воєнного стану» заявив міністр фінансів України С. Марченко [3].

З початку війни в Україні було відкрито 6 спеціальних благодійних рахунків у Національному банку України.

Як повідомлялося, НБУ ухвалив рішення відкрити спеціальний рахунок для збору коштів на підтримку Збройних сил України.

Також Національний банк України перерахував частину прибутку до розподілу в сумі 19 млрд грн до державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану [3].

Урядом започатковано також ряд програм для підтримки населення. Зокрема, тих, хто через війну втратив роботу чи був вимушений покинути домівки. Люди отримують виплати 6 тисяч 500 гривень у рамках програми Є-Підтримка. Кошти отримали вже 3,4 млн українців.

Мінфін сьогодні має можливість оперативно вирішувати питання бюджетування. Так, у березні були здійснені необхідні кроки, які дозволили ритмічно проводити всі необхідні платежі. За словами міністра фінансів, було забезпечено авансовану сплату дивідендів державними банками та державними підприємствами. Зокрема, це ПриватБанк, який авансом сплатив дивідендів на суму 28 млрд гривень. Також завдяки запуску такого інструменту, які військові облігації, бюджет отримав цього місяця близько 30 млрд грн.

На нашу думку, такі заходи Міністерства фінансів України матимуть позитивний вплив як на виконання державного бюджету, так і на післявоєнне відновлення економіки країни.

Можна зробити висновок, що, незважаючи на збройну агресію росії, своїми рішеннями та діями уряд прикладає зусилля для того, щоб механізм наповнення державного бюджету продовжував функціонувати, адже від цього напряму залежить не лише стан економіки в цілому, а і фінансові можливості кожного українця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 175. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D0%BF#Text

2. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 252. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252

3. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/sergij-marchenko-shchodo-zabezpechennya-stabilnosti-derzhavnoyi-finansovoyi-ta-byudzhetnoyi-politiki-v-umovah-voyennogo-stanu (дата звернення: 16.04.2022).

УДК 657.3

Ігор Яремчук,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Тетяна Сторожук,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МСФЗ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *міжнародні стандарти, фінансова звітність, моделі впровадження.*

Igor Yaremchuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Faculty of Taxation, Accounting and Auditing
Research supervisor:
Tatiana Storozhuk,
Cand. econ. Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Accounting and Consulting,
State Tax University (Irpin)

PROBLEMS OF IFRS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Key words: *international standards, financial reporting, implementation models.*

На сьогодні економічні реалії вимагають від підприємств динамічного руху та упровадження інновацій для збереження своїх конкурентних переваг та експансії нових ринків. Конвергенція фінансової звітності виступає невід'ємним процесом глобалізації сучасної економіки. Фінансова звітність, яка оформлена за міжнародними стандартами, є зрозумілою для іноземних партнерів або потенційних інвесторів, що є важливою передумовою для формування сприятливих умов розвитку міжнародної співпраці. Це вимагає від України запровадження міжнародних облікових стандартів.

Згідно з вимогами Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» для складання фінансової звітності використовують МСФЗ, «які викладені державною мовою та офіційно оприлюднені на вебсторінці центрального органу виконавчої влади» [1]. МСФЗ є інструментом реалізації економічної політики, основна мета використання якого полягає у забезпеченні прозорості та зрозумілості інформації щодо діяльності суб'єктів[2]. Це означає, що стандартизація МСФЗ не ставить на меті деталізувати всі процедури та механізми фінансового обліку, в багатьох випадках віддаючи перевагу довірі до професійної самостійності бухгалтерів, які при вирішенні багатьох питань мають покладатися на службове сумління та особисті професійні судження [2].

У міжнародній практиці існує 4 моделі впровадження міжнародних стандартів, а саме:

– повне прийняття;

– опційне застосування;

– адаптація;

– спосіб схвалення [3].

Україна в процесі впровадження принципів МСФЗ притримується адаптаційної політики, першим кроком якої було прийняття положень (стандартів бухгалтерського обліку), які не суперечать міжнародним стандартам [3]. Отже, зрозуміло, що впровадження нових стандартів не може бути миттєвою подією, адже є складовою цілого ряду фінансових реформ.

На макроекономічному рівні до проблем впровадження МСФЗ можна зарахувати:

– нерозуміння характеру та суті МСФЗ;

– відсутність відповідних механізмів для контролю за процесом переходу на МСФЗ;

– наявність суттєвих відмінностей між МСФЗ та НП(С)БО;

– недоцільність застосування МСФЗ підприємствами, для яких перехід законодавчо необов'язковий;

– відсутність можливості здійснювати ефективний нагляд за дотриманням МСФЗ;

– невідповідність між вимогами бухгалтерського обліку та аудиту;

– відсутність належним чином розроблених методик переходу;

– недостатня підготовленість до переходу на МСФЗ [4].

МСФЗ не містять деталізованих інструкцій щодо будь-яких обставин, вони передбачають наявність варіантів різного вирішення облікових питань, є гнучкими. «Гнучкість» є доволі складною вимогою, оскільки головним у системі обліку є дотримання чинного законодавства і не порушення норм певних регулюючих документів [5, с. 46]. На практиці працівникам доводиться проводити багато узгоджень щодо визнання окремих статей фінансових звітів. Здійснювати це рекомендують за допомогою спеціальних трансформаційних таблиць, де відображають зміну методології обліку, оцінок та класифікацію окремих статей [5, с. 47]. Тому такий процес переходу є надзвичайно трудомістким та тривалим, і потребує належної компетенції облікового персоналу.

Складність роботи пов'язана з особливістю МСФЗ – вони передбачають застосування бухгалтером професійного судження, обґрунтованого аналізом обставин, принципами обліку, а не стандартизованими методиками. Крім того, перехід на МСФЗ вимагає вирішення ряду проблем, серед яких можна виділити:

– необхідність формування інституційних механізмів, що забезпечують розробку, впровадження МСФЗ і нагляд за їх дотриманням на міжнародному, національному і регіональних рівнях, а також забезпечення скоординованої роботи цих механізмів;

– вирішення питань правового впровадження МСФЗ в національну практику, розробка нових нормативів і внесення змін до діючої законодавчо-нормативної бази;

– чіткого розуміння сфери застосування МСФЗ на національному рівні;

– необхідність вирішення технічних питань, пов'язаних із специфікою МСФЗ, і з національними особливостями [6].

Отже, для вирішення вищезазначених проблем доцільним буде:

– узгодження та приведення до єдиних норм НП(С)БО та МСФЗ, які на сьогодні мають багато розбіжностей;

– розробка рекомендацій із застосування МСФЗ на вітчизняних підприємствах;

– підвищення кваліфікації бухгалтерів та інформованості інших користувачів фінансової звітності щодо застосування МСФЗ;

– проведення комунікативних заходів із залученням спеціалістів з міжнародних стандартів.

За таких умов впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності може стати інструментом підвищення прозорості й ефективності системи управління підприємства, що дасть Україні можливість залучення іноземних інвестицій і позик, конкуренто спроможності, а також виходу на зарубіжні ринки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 14.11.2020 № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 13.03.2021).

2. Кірейцев Г. Роль бухгалтера і аудитора у процесах мінімізації невизначеності як основи кризових явищ. *Бухгалтерія в сільському господарстві.* 2010. № 3. С. 33–35.

3. Веріга Г. В. Міжнародні стандарти фінансової звітності. *Бухгалтерський облік і аудит.* 2010. № 9. С. 19–25.

4. Мельник А. Ф., Іващук І. О., Бенько І. Д. Європейський Союз: інституційні та економічні основи інтеграції: навч. посіб. Тернопіль: Матвєй, 2014. 410 с.

5. Пархоменко В. М., Малюга Н. М. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб. Київ, 2019. 120 с.

6. Михайлова Т. П. Міжнародний облік і аудит (частина Міжнародний облік): підручник. Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. 78 с.

УДК 338

Маргарита Ярошенко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Колісник,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В ПЕРСПЕКТИВІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Ключові слова: *економіка, відбудова, інвестиції, фінансовий сектор, війна.*

Marharyta Yaroshenko,
applicant for the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kolisnyk,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

PECULIARITIES OF THE REVIVAL OF UKRAINE'S ECONOMY AND ITS FINANCIAL SECTOR IN THE PERSPECTIVE OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Key words: *economy, reconstruction, investments, financial sector, war.*

Як відомо, стабільність розвитку показників будь-якої країни залежить саме від стану економічного зростання, насамперед на внутрішньому рівні, який на пряму впливає і на стан зовнішніх взаємовідносин між іншими країнами.

Упродовж останніх тридцять років незалежності економіка України перебувала у багатьох фазах розвитку свого економічного потенціалу. Спостерігалося поступове нарощування обсягів власного виробництва, поліпшення стану економічних показників, але такі негативні явища, як криза, інфляція, корупція, тіньова економіка, військовий конфлікт, теж мали місце в системі фінансово-економічного розвитку України.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що економіка – це основна система розвитку як окремого регіону, так і всієї країни загалом. Тому її відродження в період післявоєнної відбудови є надзвичайно важливим для подальшого розвитку та процвітання України.

Існує велика кількість науковців, дослідників, фахівців, економічних та фінансових експертів, які досліджують стан економічного розвитку України з моменту отримання статусу незалежності нашої держави і до сьогодні. До таких діячів належать: Р. Шеремета, Ю. Городніченко, І. Гордіїв, А. Романюк, А. Білинський, С. Гринюк, В. Корнєєв, В. Опарін, М. Савлук та багато інших [1].

Зростання розвитку економіки країни залежить насамперед від її економічного потенціалу. З наукової точки зору, економічний потенціал – це здатність економіки загалом, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, сприяти розвиткові виробництва та споживання. «Відповідно економічний потенціал включає як складові частини виробничий, трудовий, ресурсний, фінансовий, науковий та інші види потенціалів» [2]. Необхідно враховувати важливість стабільного стану фінансового сектору як в умовах війни, так і в період післявоєнного відновлення. «Проєкт Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 р. наводить доволі широке визначення цього поняття: фінансовий сектор – це одна з найважливіших сфер національної економіки, де відбувається формування і розподіл фінансових ресурсів та послуг, що пов’язані з діяльністю фінансових установ» [3, с. 33]. Фінансовий сектор, представлений системою фінансових інститутів посередницького характеру, виступає єднальною ланкою фінансового забезпечення між фінансовим ринком і реальним сектором економіки, стимулює ефективне функціонування фінансової системи, а все це в комплексі формує передумови для стійкого економічного зростання в країні. Отже, основними структурними елементами фінансового сектора виступають фінансові посередники. Вони забезпечують систему опосередкованого фінансування, що полягає в залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансових активах.

Аналізуючи стан економіки України з моменту набуття нею статусу незалежної та демократичної держави, можна помітити, що з роками, відбувався поступовий перехід з одної фази економічного розвитку в іншу (спад змінюється на піднесення і навпаки). Це пояснюється декількома вигідними факторами: географічне розташування, родючі землі, наявність потужного промислового, виробничого сектору країни. Але недосвідченість управлінської еліти, труднощі переходу від командної до ринкової економіки, лібералізація цін, криза (1994–1996 рр.) – стали основними причинами економічних невдач

на початку становлення нової держави. Коли йдеться про оцінку економіки будь-якої країни, то передусім звертають увагу на стан ВВП. Валовий внутрішній продукт показує сумарну вартість товарів, робіт та послуг, які виробила вся економіка за рік. Як змінювався показник ВВП України за 1991–2021 рр., можна побачити на рисунку 1.

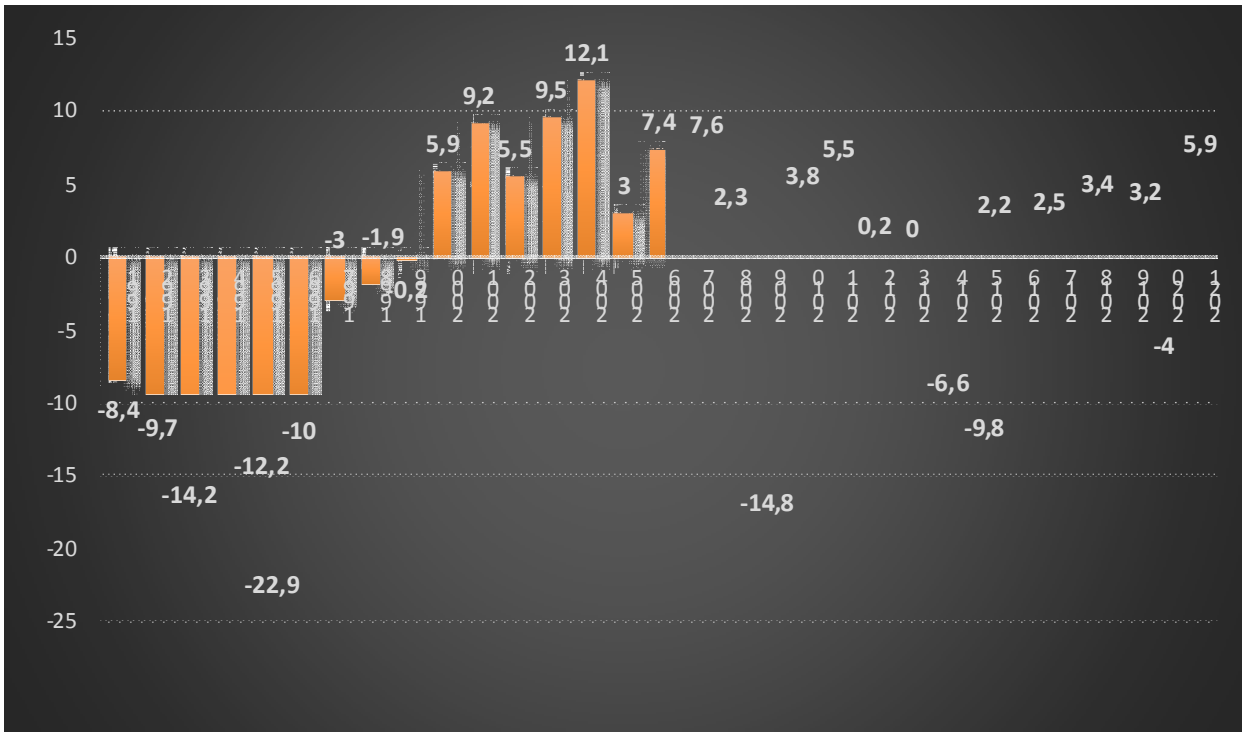


Рис. 1. Зміна рівня ВВП України, у %

Джерело: побудовано автором на основі [4].

Разом із загальним скороченням ВВП падав і його відносний показник – ВВП на душу населення. Номінально він досяг дна у 1999-му, а піку – у 2013 році. Поступове піднесення спостерігається у 2000-му році і до переломного 2009-го року. Причиною такого різкого спаду економіки у 2013–2014 рр. була анексія Криму, та початок війни з боку російської федерації (на території Донецької та Луганської областей, тобто потенціальних промислових джерел розвитку економіки). На жаль, у той час потенціал розвитку України знизився не тільки в економіці, але і в межах інших важливо-стратегічних сферах розвитку (виробнича, фінансова, соціальна, інфраструктурна, промислова). До речі, спільною рисою економічного розвитку країни як до початку російської агресії, так і після було відставання або ж стагнація південно-східних регіонів і випереджувальні темпи зростання аграрного сектору у порівнянні з промисловістю.

Здавалося б, Україна поступово почала відновлюватися, навіть на тлі холодної війни з агресором (2014–2022) та масового розповсюдження пандемії Covid-19 (2020–2021), однак 24 лютого 2022 року відбувся переломний момент в історії існування нашої країни-війна, розпочата російською федерацією. За словами Прем'єр-міністра України Дениса Шмигаля, прогнозований рівень ВВП в умовах воєнного стану може впасти на 35 %, або ще нижче [5]. «З моменту повномасштабного вторгнення Росії український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. За попередніми оцінками, тільки прямі втрати малого та середнього бізнесу, за період бойових дій, складають 80 мільярдів доларів» [6]. Як відомо, без економіки не можна виграти війну, тому що вона має забезпечувати військові потреби, має забезпечувати виплату соціальних зобов'язань, виплату зарплати та забезпечувати всю військову промисловість. Війна завдала нищівного удару по всім галузям економіки, призупинено роботу багатьох промислових, виробничих, соціальних, фінансових, освітніх установ, фабрик, підприємств. Соціально-економічні показники значно погіршилися: зросла кількість безробітних (рівень безробіття 2021 року – 10,3 %, в період воєнного часу цей показник значно зріс), упродовж першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн людей, ще близько 6,5 млн, за оцінками Міжнародної організації з міграції, покинули місце свого постійного проживання і переїхали в межах країни. Значно постраждав і аграрний сектор економіки, внаслідок масового мінування російськими військами посівних територій, приблизно 30 % є непридатними для посіву. Враховуючи, що Україна є аграрно-промисловим лідером, ця цифра значно зашкодить швидкому відновленню як економіки України, так і призупинить експорт аграрної продукції за кордон. Така складна ситуація в країні доволі сильно вразила її соціально-економічний та фінансовий сектор, різко впав рівень економічного розвитку. Наразі, уряди держав Європи та США значно підтримують українську економіку, її військовий та фінансовий сектор. «Нещодавно Центр досліджень економічної політики опублікував англомовну версію Плану відбудови України, що передбачає не лише відновлення економіки, закладення підвалин для майбутнього розвитку держави, але й включає заходи, які необхідно реалізувати для інтеграції України в Європу» [6].

За попередніми оцінками експертів, вартість коштів, які будуть залучені на реконструкцію України, становить приблизно від 200 до 500 млрд євро. Потенційні джерела фінансування, які можна буде використати для відбудови України:

– фінансова підтримка урядів різних країн (значну фінансову допомогу вже надали Франція, Італія, США, Німеччина, Литва, Польща, Туреччина), варто зауважити, що значна частина військового комплексу, зброї подається регулярно саме з цих країн;

– допомога від багатосторонніх установ (Світовий банк, Європейський Інвестиційний банк тощо);

– приватна допомога (благодійні внески публічних особистостей, звичайних громадян);

– російські активи, які є націоналізованими у межах нашої країни, та арештовані за кордоном [6].

Відродження економіки в післявоєнний період-це доволі складний та довгостроковий процес, який включає в себе розподіл основних етапів, серед яких найперспективнішими є:

– етап 0: запровадження гуманітарної допомоги зонам військового ураження (наразі це Херсонська, Київська, Харківська, Запорізька, Донецька, Луганська області); запровадження працевлаштування внутрішньо-переселених осіб; запровадження зон працевлаштування в окремих регіонах країни та за кордоном;

– етап 1 (тривалість приблизно пів року): відновлення інфраструктури-водо, газо та електропостачання, відбудова доріг; підтримка агробізнесу;

– етап 2 (тривалість приблизно до одного року): надання кредитування для поступового розвитку підприємств та установ; залучення інвестицій в житловий фонд та соціальну інфраструктуру;

– етап 3 (тривалість приблизно 2–5 років): вступ до ЄС; поступова децентралізація; розвиток ринку землі; залучення широкомасштабних інвестицій, велике будівництво із застосуванням сучасних технологій [6].

Значна частина економіки, інфраструктури, фінансового сектору України – зруйновані, однак завдяки такій масштабній підтримці з боку країн ЄС, Японії та США можна відновити все, що було втрачене, та з часом навіть досягнути рівня розвитку високорозвинених країн.

Отже, можна зробити висновок, що економіка – це основна система розвитку як окремого регіону, так і всієї країни загалом. Її відродження в період післявоєнної відбудови є надзвичайно важливим для подальшого розвитку та процвітання України. Зрозуміло, що стан економіки довоєнного часу потребував значного корегування, підсилення потенціалу, саме завдяки залученню світової масової підтримки фінансового, економічного та соціального сектора держави, можливість відновлення економіки до рівня розвитку високорозвинених країн є досить імовірною. План відбудови України стає гарантом того, що наша країна досягне значного рівня розвитку свого економічного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток світової економічної думки: внесок українських вчених. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_history/25227/ (дата звернення: 19.04.2022).

2. Економічний потенціал. URL: http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=2976&chapterid=621 (дата звернення: 19.04.2022).

3. Школьник І. О. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції. *Вісник Української академії банківської справи.* 2013. № 1 (34). С. 31–36.

4. Як змінилася економіка за 30 років незалежності. *Економічна правда.* URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2021/08/23/677115/ (дата звернення: 19.04.2022).

5. Шмигаль прогнозує падіння ВВП України на 35 %. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3443009-smigal-prognozue-padinna-vvp-ukraini-na-35.html (дата звернення: 19.04.2022).

6. Що передбачає міжнародний план післявоєнної відбудови України? *Юридична компанія.* URL: https://www.ilf-ua.com/uk/blog/shcho-peredbachaie-mizhnarodnii-plan-pisliavoiennoyi-vidbudovi-ukrayini/ (дата звернення: 19.04.2022).

ПАНЕЛЬ 2
УКРАЇНА У БОРОТЬБІ ПРОТИ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ: МЕНТАЛЬНИЙ І СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР

УДК 141.201:37.013.73

Ігор Богдановський,
д-р філос. наук, професор,
професор кафедри соціальної філософії та управління;
Олена Льовкіна,
д-р філос. наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ Й ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *інформаційне суспільство, освіта, освітня парадигма, особистість, творчі здібності, розвиток, війна.*

Igor Bogdanovskiy,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor
of the Department of Social Philosophy and Management;
Olena Leovkina,
Doctor of Philosophical Sciences,
Professor of the Department of Psychology and Sociology,
State Tax University (Irpin)

PARADIGM OF DEVELOPMENT OF SOCIO-HUMANITARIAN KNOWLEDGE AND EDUCATION IN THE CONDITIONS OF WAR

Key words: *information society, education, educational paradigm, personality, creative abilities, development, war.*

В умовах реальних військових дій та загроз питання трансформації освітньої парадигми постає як ніколи актуальною. Подолання нинішньої системної кризи розвитку людської цивілізації, симптомом якої є загострення глобальних проблем (військових, міжнародних, національних, економічних, екологічних, демографічних тощо) і, відповідно, перехід до нової парадигми сталого розвитку – «системи природа-суспільство-людина», неможливо здійснити без заміни застарілої освітньої парадигми. Щоб зберегти людство від самоліквідації, сучасна освіта повинна формувати людину не лише раціонально мислячу, а й творчу, і відповідальну. Така людина повинна прагнути не лише брати від природи, суспільства та інших людей, а й віддавати й збагачувати навколишній світ.

Потреби сучасного суспільного розвитку в Україні зумовлюються необхідністю її інтеграції у світове співтовариство. На цьому шляху наша держава вирішує політичні, економічні, соціальні, культурні, національні, екологічні та інші проблеми. Реформи зазнає система освіти, в якій утверджуються гуманістичні пріоритети [7, с. 1].

Проте завдання розгляду тенденцій розвитку сучасного соціогуманітарного знання в інформаційному суспільстві, осмислення необхідності формування нової освітньої парадигми є складними для вирішення, адже, по-перше, саме гуманітарне знання є багатогранним і суперечливим феноменом; по-друге, наявні нині тенденції розвитку знань можна окреслити лише в найзагальнішому вигляді, спираючись на екстраполяцію, моделювання й експертну оцінку тих їх властивостей, які проявилися сьогодні досить ясно та в силу цього стали доступними для спостереження й усвідомлення; по-третє, більшість майбутніх властивостей соціогуманітарного знання не відомі нам у силу того, що матеріальний складник людського існування нині стрімко змінюється. Але необхідність такого дослідження є очевидною, адже традиційна система освіти продовжує готувати людей до життя в межах застарілої концепції кількісного економічного зростання, нестримної експлуатації природних ресурсів і безмежного й бездумного споживання. Відповідно, сучасна наука та освіта й досі слугують споживацькій цивілізації, яка прагне якомога більше взяти від природи [2, с. 8].

Інформаційно-постіндустріальна проблематика є однією з провідних тем сучасної філософії, соціології та політології. Серед відомих авторів, які розробляли цю тему, варто згадати Д. Белла, О. Білоруса, О. Вартанову, П. Дракера, М. Кастельс, М. Маклюена, Е. Масуду, М. Пората, М. Постера, Д. Рісмана, Т. Стоуньєра, Е. Тоффлера, Ф. Уебстера й інших. Основною тенденцією

розвитку інформаційного суспільства є перехід до нової моделі комунікації – «людина-апарат», де штучна віртуальна реальність поступово замінює собою природну. На початку XXI ст. зростає значення не стільки самої інформації в різних сферах життя, скільки знань, що породило низку нових назв і визначень постіндустріального суспільства, серед яких найбільш поширилося «Knowledge Society» («суспільство знань»). Основним ресурсом цього суспільства знань стає освіта. Тенденції розвитку знання та проблематика інновацій в освіті досліджені в працях З. Абасова, Л. Базиль, Л. Буркової, О. Дубасенюк, В. Загвязинського, І. Ільїнського, І. Коновальчука, С. Ніколаєнко, В. Паламарчука, Л. Подимової, О. Попової, В. Сластьоніна, О. Чумак, Н. Юсуфбекової, Т. Яровенко й інших. Проте тема формування нової освітньої парадигми на основі пріоритету саме соціогуманітарного знання досліджена ще недостатньо, що й зумовило необхідність розгляду нами зазначеної проблематики. «Розробка концепції стійкого розвитку людства – це ще один практично орієнтований напрямок праксеології. На нашу думку, жодна із загальнонаукових дисциплін не зможе охопити цю проблему з такою повнотою і всебічністю, як праксеологія» [8, с. 11]. В умовах загрози переходу освітньої парадигми на тимчасово окупованих територіях в площину брехливої пропаганди відстоювання гуманістичної парадигми виглядає надважливим. На наше переконання, окрім подальшого переходу освіти в онлайн (у домінуванні цієї тенденції вже ніхто не сумнівається), будуть проявлятися й такі освітні тенденції, як гуманізація, відкритість тощо. Гуманізація полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності та стверджує створення нового зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтованої на особистість учня; формування духовності, культури особистості, планетарного мислення, цілісної картини світу. Відкритість системи освіти означає, що визначення цілей освіти не обмежується державним замовленням, а розширюється тими потребами в освіті, які привносять учні, їхні батьки, учителі; на сьогоднішній день фактор війни виступає на перший план, змінює старі правила та наративи в освітній сфері. Адже програми задають лише необхідний орієнтир-мінімум, загальне ядро знань, яке відкрите для доповнень, що залежать від культурних, регіональних, етичних та інших умов освіти.

Одним із перших на початку XXI ст. почав писати про необхідність розробки й упровадження нової освітньої парадигми на основі гуманітаризації освіти І. Ільїнський. Це можна зробити, поставивши цінності гуманізму вище над усіма іншими сферами – економікою, політикою тощо. Звідси походить пріоритет соціально-гуманітарного знання й наук цього профілю перед

природознавством. Він наголосив, що вищий сенс освіти в XXI ст. і її місія – урятувати людство від нього самого. Цей заклик в умовах сьогодення звучить досить серйозно та є закликом до конкретних дій.

Сучасна криза суспільства – це значною мірою аксіологічна криза. Відповідно, вища освіта повинна вивести суспільство з глибокої кризи цінностей, забезпечити вихід за рамки суто економічних міркувань. Революційність змін в освіті передбачає необхідність розробки нової освітньої парадигми, поява якої сама по собі становитиме теоретичну основу практичної освітньої революції [1, с. 136]. Ця нова освітня парадигма повинна містити в собі кілька основних ідей і підходів: по-перше, це новий погляд на місію освіти у XXI ст.; по-друге, варто виробити новий погляд на предмет і кінцеві цілі освіти; по-третє, варто усвідомити провідну роль соціально-гуманітарного знання. Підхід до розв'язання цивілізаційної кризи можна сформулювати таким чином: ми зможемо вижити, якщо будемо увесь час розвиватися. Виживання через розвиток – ось формула нашого майбутнього успіху. Відповідно, до системи освіти, крім механізму сприйняття інформації, вироблення умінь і навичок, має бути добавлене завдання формування здатності до розуміння перспектив виживання людства на основі концепції сталого розвитку. Ця концепція відрізняється від усіх попередніх ідеологій, які претендували на універсалізм і глобалізм, тим, що має переважно соціальний, а не політичний характер, орієнтує на розвиток та оптимальне використання людського потенціалу в гармонії з природою.

Вважаємо, що нова освітня парадигма для суспільства XXI ст. буде характеризуватися гуманізацією освітнього процесу, у тому числі гуманітаризацією його змісту. Ця нова освітня парадигма повинна орієнтувати на формування людяної особистості, здатної перебувати в гармонії з іншими людьми і природою. Проте не варто розуміти це таким чином, що точні науки і природознавство втратять свою цінність і що соціогуманітарне знання витіснить або замінить їх. Ні. Ми наголошуємо на тому, що знання про людину, культуру, суспільство, буття, свідомість, політику, історію почне займати (і з часом займе!) належне йому центральне місце в системі освіти й виконуватиме провідну роль як у свідомості окремої особистості, так і в суспільстві, сприяючи їхньому гармонійному розвитку. Для успіху впровадження нової освітньої парадигми має відбутися синтез розуму і почуття; знань і виховання, адже навчання без виховання є неповноцінним, саме по собі воно може принести більше шкоди, ніж користі, оскільки отримані знання можуть бути використані не на благо, а на зло. Відповідно, якщо ми говоримо про людину, то варто мати на увазі не тільки її розумові здібності, а і її емоційну, чуттєву, духовну

сторони, які створюються не стільки навчанням, скільки (і передусім) вихованням. Крім того, сенсом сучасної освіти має стати навчання творчості через активізацію совісті, розуму й емоцій, які в єдності здатні забезпечити успішність процесу пристосування до умов життя, що перманентно змінюються й часто наперед невідомі, а це зі свого боку сприятиме досягненню кращих результатів. Щоб протистояти невизначеності, що зростає, і непередбачуваності, які неймовірно ускладнюють життя й породжують масу несподіваних, нетривіальних завдань, суспільство мусить через систему освіти свідомо формувати гармонійну людину нового типу, яка має рівномірно розвинені творчі здібності, інтелект, емоційно-вольову й духовно-моральну сторони своєї особистості. Тому й виникає новий ідеал-парадигма освіти, у центрі якого – людина в її повному вимірі (як єдність тіла, розуму, емоцій і душі), здатна жити. І вижити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдановський І. В., Воробйова Л. С. Соціогуманітарне знання як основа формування нової освітньої парадигми для глобального «суспільства знань»: монографія. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2017. 200, [6] с.

2. Богачев Р. М., Богдановський І. В., Льовкіна О. Г. Парадигма розвитку соціогуманітарного знання й освіти в інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 32. С. 8–13.

3. Вартанова Е. Л. Медиаэкономика зарубежных стран. Москва: Аспект Пресс, 2003. 335 с.

4. Ильинский И. М. Образовательная революция. Москва: Московская гуманитарно-социальная академия, 2002. 594 с.

5. Калин В. И. Парадигмы образования в современной мировой педагогической практике. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи*: збірник матеріалів ІІ Міжнародної наукової конференції, м. Харків, ХДАДМ, 15–16 квітня 2010. Харків: ХДАДМ, 2010. С. 44–46.

6. Льовкіна О. Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук. Київ: Б.в., 2012. 35 с.

7. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти. *Практична філософія*. № 6. С. 37–41.

8. Льовкіна О. Г. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст. *Філософські обрії.* 2012. № 27. С. 4–12.

9. Тоффлер Э. Третья волна. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_ Buks/Culture/Toffler/_08.php (дата звернення: 06.11.2021).

10. Чумак О. В. Парадигма освіти XXI століття: інноваційні аспекти. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf (дата звернення: 06.11.2021).

УДК 342.95

Ірина Верховцева,
д-р істор. наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)
ORCID ID 0000-0002-5682-993X

ДО ВИТОКІВ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ РОСІЯН

Спираючись на історичні факти, авторка розмірковує щодо витоків імперської свідомості росіян, 80 % яких нині схвально ставляться до військової агресії Російської Федерації в Україні, розпочатої 24 лютого 2022 р., та підтримують імперські наративи офіційної влади своєї країни щодо необхідності денаціоналізації України, а по суті – геноциду українців. Наголошується, що на тлі військових злочинів та злочинів проти людяності, які чинять російські військові в Україні, таке ставлення пересічних росіян до дій їх влади насамперед свідчить про імперську свідомість росіян та несформованість у них базових цінностей модерного суспільства – поваги до прав людини, особи, громадянина, декларованих по закінченню Другої світової війни ООН у «Загальній декларації прав людини» 1948 р. Оскільки демократичні практики та ціннісні орієнтири суспільства формуються упродовж життя не одного покоління, а радянський період минулого росіян був часом абсолютної зневаги базових демократичних цінностей, вочевидь, резюмує історикиня, витоки імперської свідомості росіян варто шукати у «переддні» радянської епохи, а саме – в суспільних процесах другої половини XIX – початку XX ст. Саме тими часами, стверджує учена, імперська влада вдалася до цементування колективістських практик «руського миру» з їх зневагою прав індивідуума, особи, людини, коли практично на всій території Російської імперії управління селом було облаштовано за лекалами традиційних («мирських») самоврядних практик північно-західних («руських») губерній. Тогочасним імперським істеблішментом ці практики розглядалися як та соціальна організація, що сприятиме реалізації експансіоністських цілей влади в світі.

Ключові слова: *Російська Федерація, імперська свідомість, громадське управління селом у Російській імперії другої половини XIX – початку XX ст., «руський мир».*

Irina Verkhovtseva,
Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor Department of Social Philosophy and Managment,
State Tax University (Irpin)

BEFORE VITOKIV IN THE IMPERIAL REPRESENTATION OF THE RUSSIANS

Based on historical facts, the author reflects on the origins of Russian imperial consciousness, 80 % of whom now support the Russian military aggression in Ukraine, which began on February 24, 2022, and support the imperial narratives of his country's authorities on the need to denationalize Ukraine – genocide of Ukrainians. It is noted that against the background of war crimes and crimes against humanity committed by the Russian military in Ukraine, this attitude of ordinary Russians to the actions of their government in Ukraine primarily indicates the imperial consciousness of Russians and their lack of basic values of modern society, a citizen declared after the end of World War II by the UN Universal Declaration of Human Rights in 1948. Since democratic practices and values of society are formed during the life of many generations, and the Soviet period of the Russian past was a time of absolute disregard for basic democratic values, apparently, the historian concludes, the origins of Russian imperial consciousness should be sought in the "front" of the Soviet era processes of the second half of the XIX – early XX centuries. It was at that time, according to the scholar, that the imperial authorities resorted to cementing the collectivist practices of the "Russian world" with their disregard for the rights of the individual, the individual, when virtually the entire territory of the Russian Empire – Western ("Russian") provinces. At the time of the imperial establishment, these practices were seen as a social organization that would promote the expansionist goals of power in the world.

Key words: *Russian Federation, imperial knowledge, public administration of the village in the Russian Empire of the other half of the 19th century – the beginning of the 20th century, "the Russian world".*

Підтримка практично 80 % пересічних росіян військової агресії Російської Федерації проти України, підступно розпочатої 24 лютого 2022 р., на тлі поширеного офіційною владою країни-агресора наративу щодо необхідності деукраїнізації України, що, по суті, є постулюванням необхідності геноциду

українського народу й знищення української держави, є демонстрацією росіянами їх імперської свідомості. Це вимагає, крім іншого, тверезого наукового аналізу витоків цього анахронічного для XXI століття типу суспільної свідомості.

Сприйняття українців росіянами як народу, що не має права на власну суверенну і незалежну державу та самостійний вибір курсу державного поступу, як народу, який ніби-то становить загрозу для сусідньої Росії через те, що націлений на зміцнення міждержавних зв'язків з іншими країнами, безумовно, загалом свідчить не тільки про зневажливе ставлення мешканців Російської Федерації та її політикуму до суверенних прав іншого народу, а й про переконання російського загалу в тому, що його країна має право встановлювати іншим країнам критерії державної діяльності, про зверхнє ставлення росіян до інших народів. Такі погляди, якщо не акцентувати на етнічній структурі населення цієї країни, безумовно, пов'язані з їх суспільними цінностями – за радше їх відсутністю, зокрема із неповагою до суверенних прав іншого народу, який є спільнотою-особистістю, а в проекції задекларованих ООН прав людини в контексті «Загальної декларації прав людини» (1948 р.) – пов'язані із нехтуванням правами людини, особи, громадянина. І якщо останнє (права громадянина) є породженням модерної епохи, і їх зневага свідчить про наднизький рівень громадянської та правової свідомості росіян, то зневажливе ставлення до перших двох (прав людини й особи) свідчить про несформованість у росіян модерної свідомості взагалі. А конкретно, ураховуючи вказані реалії російського сьогодення, – свідчить про домінування в РФ традиційних суспільних цінностей з їх безумовним приматом колективістських принципів суспільного життя, в контексті чого найвищою цінністю є виживання спільноти, а всі інші суспільні завдання та практики підпорядковані цьому. Останнє характеризує аграрне суспільство минулого. Формування модерних суспільних цінностей і практик у ньому вимагає багаторічної, якщо не декількасотлітньої, наполегливої роботи з радикальної перебудови господарської і соціальної архітектури соціуму, узагальнюючи, варто наголосити, – вимагає культурного оновлення країни загалом. Зрозуміло, що початком такої роботи є вивчення історичних умов, що зцементували колективістські принципи соціального буття народу, в даному випадку – росіян.

Злочини проти людяності російських окупантів в Україні, на тлі практично повної підтримки росіянами дій своєї влади, вочевидь свідчать, що новітній російський уряд не доклав необхідних зусиль із формування модерної свідомості своїх мешканців, адже попередній радянський етап соціальної історії

росіян був виявом власне вказаного цементування. Проте й радянська епоха була часом наслідування соціальних практик, що сформувалися попередніми часами – практик комуно-соціалістичного колективізму з його абсолютною зневагою прав людини й особи, що пронизували соціальне життя від найнижчого локального (мікросоціального) рівня до рівня загальнодержавного соціуму. Саме ці практики сприяли розгортанню в Країні Рад масових репресій, коли потрапити за грати можна було навіть через те, що хтось повідомляв «куди слід» про буцім-то антирадянську діяльність людини, а по суті – про відсутність у неї відданості колективістським соціалістичним ідеалам (угледіти останнє можна було у недостатній активності в просуванні казарменно-соціалістичних норм у будь-якій суспільній сфері та в повсякденному побутовому житті). На тлі знецінення життя окремої людини, вірність цінностям колективістського співжиття зумовила сприйняття радянським соціумом усієї світової спільноти з позицій «хто не з нами, той проти нас» у значенні «хто проти нашого казарменного соціалізму, той проти нас як країни».

Усвідомлюючи це, слід звернути увагу на «переддень радянської доби» – другу половину XIX – початок XX ст., період пізньої Російської імперії, коли остання стала на шлях наздоганяючої модернізації і системних реформ. Їх результатом мали стати піднесення ефективності управління країною (в економічному, соціальному, політичному відношеннях тощо) та її конкурентоспроможності на світовій арені. Вельми суперечливим моментом реформаторської діяльності було те, що головною метою суспільних змін стало завдання не стільки «осучаснити» країну економічно, соціально тощо, скільки зробити її елементарно керованою, адже наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. завдяки експансії «російський Колос» суттєво «приріс»: на 1,5 млн кв. км. Реалізація цього завдання вимагала розробки управлінської моделі, яка б, крім оновлення економіки й соціальної та політичної структур, убезпечила «єдину і неділиму» від сепаратизму місцевих еліт та сприяла підтримці трону цієї аграрної країни її найчисельнішим соціальним станом – станом сільських обивателів (селян), що становив практично 9/10 населення.

Базою реформаторської діяльності в цій площині стала розробка в другій половині 1850-х – на початку 1860-х рр. нової моделі управління селом, в основу якої було покладено самоврядну традиційну модель «великоросійського» села північно-західних губерній країни – модель «руського миру». Миром тим часом істеблішмент і самі селяни називали як селянський загал конкретного сільського населеного пункту, так і селянський світ (сільський соціум) загалом. Поняття «мирська самоврядна модель» включало егалітарні практики

архаїчного соціалізму, кругової поруки (колективної відповідальності) у реалізації сільським соціумом фіскальних зобов'язань перед землевласником і державою, а також повне підпорядкування особистості потребам колективного співжиття. Конструюючи нове імперське село, реформатори Епохи Великих реформ поширили такі практики на всю країну, уніфікувавши управління селянською Росією за взірцем «громадського управління селом», запровадженого в 1861 р. Надалі ці управлінські й соціальні практики було запроваджено на «інородческих» окраїнах, у Сибіру, на Далекому Сході тощо – практично по всій імперії. Відтак на «одній шостій суходолу» фактично було законсервовано традиційні самоврядні практики з їх приматом колективних інтересів і зневагою прав індивідууму, особи, людини. У 1880-і – на початку 1890-х рр. ці практики було зцементовано низкою реформ, що зумовлювалося поглибленням у країні економічної й управлінської криз та потребою примусити імперське село виконувати, по суті, державне замовлення з постачання сільськогосподарської продукції державі. Сільський мир, сконструйований за лекалами «руського миру», став суб'єктом аграрних відносин усієї країни [1, с. 122–128; 2, с. 110–111]. Чималою мірою таке було зумовлено ідеями розбудови в Російській імперії «державного соціалізму» та намірами поширити на інші країни «руський мир», тобто самоврядну модель великоруського села, що (поширення) передбачалося в контексті розширення кордонів «Третього Риму» як світової імперії, яка мала поступово християнізувати народи, що входили до її складу (тут доречно згадати «грецький проєкт» Катерини ІІ, її наміри відродити Візантійську імперію під егідою Романових та посадити на візантійський престол онука Костянтина, одного із синів Павла І, що мало неоднозначно натякнути на давньоримського імператора Костянтина Великого, який заклав місто Константинополь і заснував Візантійську імперію, що в неправославній за своєю суттю есхатології Руського патріархату назвали «Другим Римом»).

Ідейними натхненниками та прибічниками «мирської» моделі сільського устрою та кон'юнктурного використання «руського миру» в цілях світової експансії були слов'янофіли. Саме під їх впливом у 1850-і – 1880-і рр. перебували питома вага імперського істеблішменту країни. Запозичивши в тогочасних європейських реформаторів ідеї «державного соціалізму» та спираючись на ідеї «сільського соціалізму / комунізму» О. Герцена, слов'янофіли акцентували на всесвітньоісторичній місії імперії Романових, якій ніби-то судилося стати на чолі об'єднаного слов'янства й людського прогресу та «внести прапор» соціальної реформи в інші країни [1, с. 146, 173]. Подібні настрої вищого імперського істеблішменту зумовили опір регіональних еліт українських губерній.

Індивідуалізм місцевих селян та їх подвірне землеволодіння мало стикувалися з рамками «руського миру». Надалі більшу ефективність українських сільських практик підтвердили реформаторські проєкти рубежа XIX–XX стст. щодо намірів поширити «малоросійські» соціальні практики в сільських громадах всієї країни. Натомість переконання представників слов'янофільського крила імперського істеблішменту в праві великоросів вирішувати долі країн світу та облаштовувати соціальне життя інших народів «за образом і подобою» «руського миру» просочили не тільки свідомість істеблішменту країни: на початку XX ст., в умовах революційних селянських виступів 1902–1907 рр., ідеями поширення в усьому світі «руського миру» марили сільські сходи європейської частини країни, приймаючи колективні приговори про необхідність облаштувати всесвітню федерацію республік на кшталт «громадського управління селом». Приймалися подібні приговори під впливом агітації соціал-революціонерів та інших лівих політичних сил, що були взрощені сільськими реаліями другої половини XIX – початку XX ст. [1, с. 346]. Надалі такі наміри реалізовувалися в спробах влаштувати більшовистську соціалістичну світову революцію.

Однак реальним проявом функціонування «руського миру» наприкінці XIX – на початку XX ст. було елементарне зневажання соціумом прав індивідуума, людини, особи. Коли, приміром, сільський схід, більшість якого змовилася проти певної групи співгромадівців, своїм приговором приймав рішення про позбавлення землі, а отже засобів до існування, десятків людей та цілих родин, котрі тим самим прирікалися на жебрацтво. Коли під час реалізації аграрних реформ 1906–1911 рр. схід позбавляв претендента на виокремлення з громадського землеволодіння цього права й тим самим гальмував прогресивні тенденції у господарському поступі села. Коли схід приймав рішення про виселення до Сибіру односельчан, що виступили проти свавілля сходу та «каламутили» село, пояснюючи односельчанам слово правди. Коли корумпований волосний суд, що діяв на засадах усного звичаєвого права, а не на основах позитивного, формального, права, виносив вирок, принижуючи гідність людини та примушуючи її сплатити гроші здирнику й грабіжнику, якого «виправдали» підкуплені лжесвідки. Коли в сільському повсякденні принижувався той, хто йшов проти волі більшості, навіть якщо ця більшість здійснювала прямий диктат і протиправну діяльність, змовившись колективно.

Демократичні практики з їх повагою до прав людини, особи та цілого народу виховуються поколіннями. Декілька поколінь росіян останніми півторастоліттями не були призвичаєні до цих практик, виховувалися своєю елітою –

плоттю від плоті народу, культурою в дусі нехтування правами особи, людини, а в проєкції іншого народу як суверена – зневаги цілої нації. Сьогодні коріння імперської свідомості росіян проросли в знущаннях їх військових над українцями та злочинах російських окупантів проти людяності в Україні, у схваленні пересічними росіянами злочинних дій своєї влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховцева І. Г. Селянське самоврядування в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. … д-ра іст. наук: спец. 07.00.02 – «Всесвітня історія» / ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2019. 701 с.

2. Верховцева І. Г. Російська імперія у фокусі глобалістики: парадокси управлінської уніфікації імперського простору. *Регіональні студії*. 2021. Вип. 24. С. 110–115.

УДК 159.96

Людмила Весельська,
канд. наук держ. управління,
заступник декана факультету
соціально-гуманітарних технологій та менеджменту,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХІЧНОГО СТАНУ ЛЮДЕЙ У ВОЄННИЙ ЧАС

Ключові слова: *психологія війни, психічний стан, ейфорія, тривога, занепокоєння.*

Liudmyla Veselska,
PhD, Deputy Dean,
Faculty of Social and Humanitarian
Technologies and Management,
State Tax University (Irpin)

PRACTICAL ASPECTS OF RESTORING THE MENTAL STATE OF PEOPLE IN WARTIME

Key words: *psychology of war, mental state, euphoria, anxiety, worry.*

Під час війни кожен із нас переживає непрості часи, адже нас супроводжує гама почуттів, і це цілком нормально – відчувати подекуди суперечливі емоції, коли у твоїй країні війна. Це можуть бути смуток, відчай, паніка, заперечення реальності або ж навпаки наснага, ейфорія, збудження.

Будь-яке неочікуване і жахливе дійство людина спершу переживає як шок і працює наче на автоматі за програмою виживання, обмежено плануючи свою діяльність лише до кількох годин. Упродовж певного часу у кожного це індивідуально, базові емоції повертаються.

Українці показали перехід від шоку до ейфорії від того, що Україна вистояла у перші години та дні. Це засвідчує силу нашого психічного ресурсу. Втім стан ейфорії дуже енергозатратний для організму і на зміну ейфорії можуть прийти тривога, депресія, відчай.

У період ейфорії усі ми відчули єднання, адже протягом певного часу перетворились на єдиний організм. Кожен став іншому майже рідним і це відбулось тоді, коли наші емоції синхронізувалися.

Але справа в тому, що синхронізуватися можуть будь-які емоції, навіть негативні. І нині багато українців відчувають провину за те, що вони не на передовій, хоч і не мають бойового досвіду.

Для військових Збройних сил України проблема з ідентичністю цілком відсутня, адже вони чітко знають, де потрібні і які завдання мають. А ось у цивільних усе по-іншому: їм складно визначити свою функцію, роль, завдання. Провину відчувають усі, хто не відчуває безпосередній страх.

Найдієвіший засіб від атаки на ідентичність – чітко знати свої сильні сторони й визначити свій сектор "оборони": поширювати інформацію, підбадьорювати, варити для клієнтів каву, дякувати, малювати меми, в'язати теплі речі для фронту, волонтерити, тощо. Тобто знайти своє місце, зрозуміти свою функцію в загальному спротиві агресії та війні.

Наступним аспектом, який може вплинути на психіку людей у воєнний час, є очікування і багато українців аби захистити психіку живуть очікуванням того, що війна закінчиться швидко. Однак цього швидко може й не відбутись. Тож нехай краще перемога стане для нас несподіванкою та шоком, у хорошому сенсі, ніж очікування швидкого завершення війни призведе до відчаю. Тож готуємо себе до найгіршого – на декілька хвилин можна уявити, що це сталося; уявити свої емоції, підібрати слова для опису свого стану. Отже, можна убезпечити себе від несподіванок хоть на деякий час і дати організмові акумулювати внутрішні сили для того, аби побороти невпевненість та страхи.

Лише подолавши провину і невиправдані очікування, можна починати жити далі. Найкраща порада: заведіть собі традиції та не цурайтеся рутини.

Це допоможе не збожеволіти й дочекатися дня перемоги, а він обов'язково буде!

Ще одним аспектом відновлення психічного стану є відносний спокій. Заспокоїтись – одне із найважливіших, але й найважчих завдань для кожного з нас. Щоб хоч трохи знизити перманентний психологічний тиск потрібно:

1) звести до мінімуму перегляд новин (в ідеалі, до одного разу на день). Особливо якщо ви занадто тривожні, новини лише провокуватимуть переживання;

2) спілкуватися з людьми на теми війни, якщо це вас заспокоює. Однак якщо ви, навпаки, відчуваєте тільки стрес після переписки в телеграмі чи після дзвінка, – мінімізуйте таке спілкування. Переводьте розмову на нейтральні теми;

3) займатися звичними справами, не піддаватися паніці, бути корисними там, де ми є, роблячи те, що ми робимо, та бути ефективними у тому, що робимо;

4) обійми нині досить доречні, особливо у ситуації заспокоєння дітей;

5) зібрати тривожний рюкзак, щоб було спокійніше. Можливо рюкзачок сам по собі не настільки корисний, скільки сама ідея контролю ситуації. Коли ми контролюємо щось – нам спокійніше;

6) допомога близьким людям. Якщо вам необхідне відчуття більшого контролю над ситуацією, найкраща ідея – допомогти близьким у будь-який спосіб: сходити для когось у магазин, пожертвувати гроші на якусь активність, для цього є всі приводи;

7) підтримання стосунків з родиною та близькими людьми, адже близькість – це завжди ресурс. Розмовляти на тему загроз і війни можна, але не варто заглиблюватися, аби не зациклюватись на цій темі;

8) важливо мати план дій, це також ситуація контролю. Якщо розуміти, як діяти в критичній ситуації, то буде простіше та спокійніше;

9) використовувати техніки релаксації. Це можуть бути дихальні техніки, медитація, свіже повітря, ходіння вулицею, мінімальне фітнес-навантаження – все, що пов’язане з розслабленням, щоб організм накопичував сили та відволікався від проблеми. Також добре допомагає так зване квадратне дихання. В його основі дуже проста вправа: вдихаємо, затримка дихання, видихаємо, затримка дихання;

10) щоб бути готовими до будь-якої ситуації та допомагати іншим, варто знати, як надавати елементарну першу медичну допомогу.

Війна має свою «психологію». Вона включає й інформаційно-психологічні атаки. Впродовж понад 50 днів ми вже встигли пережити всі стани діяльності психіки і зараз ми можемо спостерігати у нас виснаження.

Ейфорія була попереднім станом і підкріплювалася дикою злістю до ворога та невичерпною гордістю за наші перемоги. Саме у час ейфорії ми максимально об’єдналися, згуртувалися, зарядилися бойовим духом. Ми могли не спати, не їсти і функціонувати, маючи ще сили для бойової готовності.

Однак мозку енергетично важко працювати в такому стані. Тому він включив для себе функцію захисту, і через це ми можемо почувати себе тотально виснаженими, відчуваючи постійну тривогу та спостерігаючи ознаки депресії. Важливо пам'ятати, що ворог знає усі ці прийоми, й розраховує на те, щоби у стані виснаження зламати нас повністю.

Потрібно розуміти, що згодом наш мозок знову включиться в режим «готовності» але наразі йому потрібно допомогти опанувати виснаження.

Для прискорення позбавлення відчуття виснаження та приведення мозку до робочого стану потрібно:

- врегулювати режим сну, навіть якщо для цього треба випити заспокійливе;
- пити воду, адже обезводнений організм не може боротися зі стресом, і вода потрібніша за їжу;
- перестати жалкувати усім матеріальним. Ворог на це розраховує, тому нищить наші інфраструктури. Саме постійна жалість за втраченим ще більше підживлює тривогу і тормозить наш мозок;
- обов'язково планувами своє майбутнє на період після війни. Це допоможе мозку працювати на порятунок, а не на самознищення;
- аби додавати один одному сил, обійматися та говорити близьким як їх любите;
- не вірити та не поширювати неперевірену інформацію.

І наостанок, людей, які переїхали у інше місто, іншу країну може переслідувати синдром того, що вижив – почуття провини за те, що знаходишся в більш сприятливих умовах. Важливо пам'ятати, що найголовніше – життя. Кожен з нас знаходиться на своєму місці. Завжди. На своєму фронті. І його життя та життя дітей – абсолютна цінність. І кожна думка про Україну, слово підтримки, кожне добре слово, яке завдяки нашій поведінці, реакціям, діям, скажуть про Україну та українців – гідних, вдячних, сильних, ціннісних – це внесок у нашу країну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шлінчак В. Психологія війни. Як рятуватися від дипресії. URL: https://glavcom.ua/columns/victorshlinchak/psihologiya-viyni-yak-ryatuvatisya-vid-depresiji-826950.html

2. Винницька М. Від страху до злості та паніки. Чому під час війни виникають жахливі почуття та як з ними впоратися. URL: https://life.nv.ua/ukr/blogs/psihologiya-chomu-pid-chas-viyni-vinikayut-zhahlivi-pochuttya-viyna-v-ukrajini-50223773.html

3. Triandis H. C. (2000). Culture and Conflict. International Journal of Psychology, 35(2), 145–152. URL: https://doi.org/10.1080/002075900399448

УДК 070:7.096(477)-053.2(043.5)

Тетяна Гиріна,
д-р соц. ком., доцент,
в.о. завідувача кафедри мовної підготовки
та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У ПАРАДИГМІ СПРИЙНЯТТЯ СВІТОВОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

Ключові слова: *інформаційна війна, пропаганда, радіомовлення, українська еміграція.*

Tetiana Hyrina,
Ph. D., Associate Professor,
Acting Head of the Department of Language
Training and Social Communications,
State Tax University (Irpin)

FORMATION OF THE NATION OF UKRAINIANS IN THE PARADIGM OF PERCEPTION OF WORLD PUBLIC

Key words: *information war, propaganda, radio broadcasting, Ukrainian emigration.*

Історія циклічна і повторюється для того, щоб ми могли зробити висновки з колишніх помилок. Під час Першої світової війни, за визначенням колумніста старшого українського щоденника “Свобода” “України майже ніколи в воєнних донесеннях не згадувалося. Не лише урядові комунікатори про Україну нічого не знали, але й воєнні кореспонденти при ріжих арміях про неї нічого не говорили” [6, с. 2]. Досліджувані публікації тих років знають приклади висвітлення про “геройський” відступ російського команданта великого князя Миколи Миколаєвича “з Галичини, з Польщі на російські землі. Не чув про Україну аж до революції 1917 р. ні Винстон Чорчил, ні інші газетярі, з одного й з другого боку” [6, с. 2].

Мета дослідження – відстеження еволюційної трансформації сприйняття світовою громадськістю самостійності української нації в інформаційному просторі воєнного часу.

Методологічний комплекс дослідження зазначається використанням історіографічного, методу дослідження архівних даних, моніторингу, кліпінгу виявлених згадок за темою дослідження та узагальнення.

Після початку німецької агресії проти України у 1941 р. ситуація якісно змінилася, новини про нашу державу не сходили із перших шпальт світових медіа, про героїчні бої повідомляли в німецьких та радянських газетах. Назви великих міст та містечок, річок Дністер, Прут і Дніпро стали знаними для європейців та північноамериканців, а Чорне та Азовське моря, Карпати були на вустах мільйонів людей. "З цього, що кожний заграничний кореспонденти, кожний редакційний робітник, і просто кожний редактор урядових воєнних комунікаторів уже знає про Україну, можна би робити власне цей висновок, що українська справа стоїть знаменито, як вона ще досі не стояла", – писали сучасники [6, с. 2]. Втім щоденні згадки про територію не підносили до загальної свідомості мілітаризованої планети питання української державності, перспектив набуття незалежності народом, який у всі роки героїчно боровся за власну незалежність: "Коли ми говоримо про Україну, ми, звичайно, думаємо передовсім про живучий на ній народ, про його бажання й стремління бути господарем у своїому краю, бути вільним від чужих господарів. Коли ж ми читаємо теперішні кождодневні донесення про Україну, то ми легко можемо переконатися, що ті всі журналісти, радіові заповідачі, що про Україну говорять, зовсім не думають про те, що український народ хоче позбутися чужих господарів зо свої хати й стати повним господарем в Україні" [6, с. 2].

Попри те, що основні військові баталії точилися на полі бою, інформаційний фронт став передовою світоглядної боротьби смислів. Так, серед інших мов українською німецькі пропагандисти з радіостанцій в країнах Європи та Україні "проводили зорганізовану пропаганду та накликували національні меншини до "боротьби за визволення й самоозначення, й своє державне існування" [4, с. 1]. З Гельсінкі, Варшави, Ковно та Білгорода ворожа пропаганда поширювалася на професійному рівні, втім за гучними лозунгами крилася жага окупанта до знищення національної самосвідомості так званих "малих народів".

На противагу цьому російський наратив апелював до слов'янської свідомості українців. Вустами радянського письменника і громадського діяча О. Толстого в ефірі Всесоюзного радіо констатовано, що "у Москві зібралися

як рівні з рівними представники всіх слов'янських народів. Між цими народами є вичислені: москалі, украинці, білорусини, поляки, чехи, словаки, серби, хорвати, словінці, болгари, македонці, чорногорці й… "карпатіяни"…" [2, с. 3]. В українській періодиці на заклики до братерства та рівності відповідали риторично: "Чого тоді в імені словян говориться з Москви й чому їх іменем говорить людина, що все таки себе рахує до найбільшої словянської нації?" [2, с. 3]. Країна масового атеїзму на закордон транслювала нетипові для внутрішнього середовища повідомлення закликаючи цивілізований світ допомогти у боротьбі із "дияволами" та "безбожницькими поганцями". Такі заклики лунали в ефірі "московського радіо, яке передаючи свої бюлетені для словаків, голяндців, румунів і болгарів, закликало всіх "люблячих Бога" людей, щоб вони повстали проти німців, бо ті "загрозили існуванні християнства" [3, с. 1]. Проукраїнські медійники такі ініціативи називали не інакше як "глумом над релігією" [3, с. 1].

Як інформаційну зброю, противники використовували будь-які засоби, навіть технічні шуми та ультракороткі інформаційні вкиди, як-то коли "німецька преса розпочала гостру кампанію проти якогось свого невідомого ворога, який перешкоджав німецьким радіовим станціям надавати ріжні новинарські, зокрема воєнні звідомлення. Як тільки німецький заповідач між двома новинками зробить маленьку перерву, то зараз хтось з невідомої стації від себе додасть: "Це все брехня", "Чи хтось у це повірить?" і т.п." [5, с. 1]. Оскільки технічно убезпечити свій ефір та викрити інформаційного пірата влада не могла, на деякий час довелося транслювати випуски новин без перерви між повідомленнями.

Включені у глобальні інформаційні процеси воєнного часу американські медійники протидіяли ворожій пропаганді на території ворога "організовували радіові висильні, призначені для Європи, щоби протидіяти німецькій пропаганді зверненій проти західної півкулі" [1, с. 1]. Спільно із союзницькими силами англійського уряду адресували слухачам в Італії та Німеччині підцензурні всередині країн, альтернативні за змістом повідомлення щодо справжньої ситуації на фронтах та масштабах руйнувань та злочинів, які вчиняла їхня армія у різних країнах.

У цій боротьбі "Україна стала відомою у цілому світі, що можна призначити добутком для української справи, але справжнім добутком він буде аж тоді" – писала сучасна періодика нашої еміграції, – "як світ, котрий навчився назви краю, дізнається раз на все життя про українців як про народ, що хоче Україною правити й в ній господарювати" [6, с. 2]. Справді пророчим словам,

надметі світового українства вдалося здійснитися лише в ці дні, коли тисячолітнє прагнення кожного українця до національного самоозначення на своїй землі почув весь світ, і не лише почув, а й підтримав. Єдина мрія і місія українців крізь віки і покоління тут і зараз реалізується в запеклій боротьбі заліза, смислів, "І на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люде на землі" [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Америка організовує радіові висильні до Європи. *Свобода*. 1941. Ч. 231. С. 1.
2. Всесвлоянське братерство хромає. *Свобода*. 1941. Ч. 185. С. 3.
3. Глум над релігією. *Свобода*. 1941. Ч. 194. С. 1.
4. Каже, що німці пропагують "самоозначення народів" на території СРСР. *Свобода*. 1941. Ч. 181. С. 1.
5. Німцям хтось перешкоджає в радіо. *Свобода*. 1941. Ч. 196. С. 1.
6. Україна в газетах. *Свобода*. 1941. Ч. 120. С. 2.
7. Шевченко Т. І Архімед, і Галілей. Портал Шевченка. URL: http://kobzar.ua/site/intro

УДК 930

Олена Готра,
канд. істор. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ ПРОТИ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ

Ключові слова: *історія України, ідентичність, історична пам'ять, цінності, національна самосвідомість.*

Olena Gotra,
Ph.D. history Sciences,
Associate Professor, Associate Professor,
Department of Social Philosophy and Managem,
Sovereign Giving University (Irpin)

HISTORY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF FIGHTING AGAINST IMPERIAL SVIDOMOST

Key words: *History of Ukraine, identity, historical memory, value, national identity.*

На сучасному етапі пошуку нового мислення важливу роль відіграє історія України. Звертаючись до минулого нашої країни за досвідом, відчуваємо потребу вести діалог для пошуку проєкту майбутнього. Глобалізаційні процеси підвищили вимоги до розуміння чинників національної ідентичності, зокрема історичної пам'яті. Сьогодні новітні виклики потребують від історичної науки нових стратегій. Йдеться про використання знань минулого для розуміння сучасного та прогнозування майбутнього. Актуальність дослідження підтверджується пошуком шляху перемоги у цивілізаційній війні світових цінностей з імперською політикою Росії. «Життя, на жаль, подає новий і новий матеріал до неї. Історія немов випробовує нас на здатність бути собою. А відтак і спроможність бути в ній – в історії», – писав Іван Дзюба [1, с. 5].

У науковому дискурсі цією проблемою займаються вчені різних галузей знань, виділимо роботи Я. Грицака, Н. Яковенко, С. Кримського, Л. Нагорної, Й. Рюзена.

Мета нашої роботи:

– розглянути феномен історії України як чинника формування національної ідентичності в боротьбі проти імперської свідомості;

– дослідити рівень і повноту її науково-теоретичного осмислення та важливі функції історичної пам'яті для зміцнення національної самосвідомості;

– проаналізувати значення і роль історичної пам'яті в системі суспільних цінностей, її вплив на критичне сприйняття власного минулого та формування проєкту майбутнього.

Для розкриття заявленої теми дослідження певну цінність становить дискусія істориків сьогодні. Науковці активно реагують на війну в Україні. Олександр Зайцев наголошує, що Україна зробила геополітичний і цивілізаційний вибір на користь Європи – не тому, що так вирішили її керівники, а тому, що кілька століть її історії переконали українців, що лише звільнившись від обіймів «старшого брата» і влившись у європейську спільноту, Україна може відбутися як держава і нація. Це зрозуміли і в Москві, для якої війна проти України є одночасно і війною проти Заходу. Остаточне звільнення від «русского мира» [2].

Ярослав Грицак виділяє, що історія повторюється. Але нині вона є іншою. Сьогодні маємо українську владу, українську армію, українське суспільство – двома словами: українську націю. І вона показує виняткову мужність гідність і спротив. А також – вперше за всю українську історію – маємо солідарність Заходу. Доля всього світу зараз залежить від того, що робиться в Україні і навколо неї. І цей світ буде набагато кращим, коли ми переможемо [2].

Доповнюючи діалог Іван Патриляк пише, що ця боротьба є не лише екзистенційним змаганням сучасності, але й продовженням історичної боротьби багатьох поколінь наших предків [2].

Станіслав Кульчицький підтвердив, що це війна за власну ідентичність, за те, щоб країна належала євроатлантичній а не євроазійській цивілізації: «Цілком можливо [що гуманітарну катастрофу в Маріуполі] кваліфікують як геноцид. Тому що йдеться про знищення жінок і дітей, про статеві злочини і багато іншого. Примусове переселення Росією українських громадян – це теж ознака геноциду: дітей переміщують в інше середовище, щоб знищити націю

зовсім. Така практика триває в Росії багато століть. Наприклад, протягом двох століть (під час тривалого царювання спочатку Івана III, а потім Івана IV) з території Новгорода і Пскова – цих двох, по суті, боярських республік, тісно пов'язаних із Західною Європою, – депортували ремісників, купців, а потім і більш-менш організоване населення. І внаслідок такого двохсотрічного тиску зникла ціла новгородсько-псковська народність. Я вже не кажу про те, що під час освоєння Сибіру загинули буквально десятки малих народностей» [3].

Цікавою є думка Френсіса Фукуями, він зазначає, що світ дізнається, що таке цінність ліберального світового порядку, і що він не виживе, якщо люди не боротимуться за нього й не надаватимуть одні одним взаємної підтримки. Українці, як ніхто інший, показали, що́ таке справжня хоробрість, і що дух 1989 року – горить у їхньому куточку світу. Для решти з нас він дрімає і знову прокидається [4].

Варто зазначити, що в сучасних умовах пошуку цінностей та мотивацій до змін суспільства може стати власний історичний досвід, менталітет, багаті духовноморальні традиції багатонаціонального українського народу. Це ще раз ставить нові вимоги до історичної пам'яті. Необхідно відмітити, що про подібне постійно наголошував С. Кримський: «Загалом духовність зробила українську націю суб'єктом світової історії» [5, с. 2].

Для цього дослідження особливий інтерес становить думка Тімоті Снайдера, він пропонує глибокий аналіз, на його думку, ми перебуваємо в неймовірно важливій точці історії. Цей конфлікт стосується минулого. Він стосується пам'яті, міту, меморалізації чи вибіркових засобів, які лідери й уряди обирають, щоби говорити про минуле і вчити свій народ думати про минуле [6].

Для подальшої дискусії розглянемо теоретико методологічні засади ідентичності. Вчені виділяють етнічну та національну ідентичність. Досліджуючи термін «етнічна ідентичність» зазначимо, що Л. Нагорна визначає її, як одну з форм самосвідомості індивіда чи групи людей, що ґрунтується на відчутті ними своєї належності до певної етнічної спільності. Фундаментом «етнічної ідентичності» є закорінена в історичній пам'яті сукупність антропологічних та культурно-символічних ознак (спільність походження, мова, релігія, територія проживання, традиції, звичаї тощо). Ідентифікація з етносом за певних умов стимулює самоорганізацію етнічної спільноти на засадах її етнічних інтересів і потреб, а також забезпечує самозахист у ситуаціях міжетнічної напруженості. Вона ж визначає тональність інтерпретації історичного досвіду й орієнтаційні культурні пріоритети, здебільшого обернені в минуле [7].

Водночас категорія «національна ідентичність» означає широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, який становить основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей з певною нацією як самобутною спільнотою, що має свою історичну територію, мову,історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею [8].

У контексті теми дослідження прослідкуємо пропозиції Н. Яковенко, на її думку «історична пам'ять» – це фундамент національної ідентичності. Адже дякуючи спільному образові минулого, більш-менш однаковому для мільйонів Я, ми ототожнюємо себе з перемогами й поразками попередніх поколінь, з нашими спільними героями, зі священними для нації місцями пам'яті, з досягненнями нашої культури тощо [9].

Нагорна Л. виділяє, що історична пам'ять і є тим дороговказом, який допомагає людині зберігати оптимізм і віру в кінцеву перемогу добра над злом. Щоб не опинитися у королівстві кривих дзеркал і жити в ладах із власною совістю, кожен мислячий індивід має вибудовувати свій алгоритм зв'язку із Вічним абсолютом, а отже, і своє бачення зв'язку між минулим, сьогоденням і майбутнім. Головне – не збитися на манівці цинізму й нігілізму, пропускати через розум і серце усю доступну інформацію, протистояти навіюванню й оманливим чарам. І завжди пам'ятати – майбутнє народжується сьогодні, і воно за нашого бажання буде таким, яким ми спочатку, використовуючи певні матриці минулого, намалюємо його у своїй уяві [10, с. 318].

Нові підходи до історичного знання пропонують західні вчені, зокрема німецький вчений Йорн Рюзен. Він розглядає нові шляхи історичного мислення та показує роль історії у життя суспільства. Автор виділяє історичну культуру, пам'ять та свідомість, їх вплив на майбутнє. Новий підхід бачить вчений в етиці історичного мислення. З нею прагнення науки до раціональності могло б долучатися до орієнтирних функцій історичних знань. Минуле вже не було б простим матеріалом для наступного інтерпретування, а поштовхом і спонуканням до відповідних дій, в яких діяльність і страждання людей в минулому прислужилися б майбутньому [11, с. 14].

Йдеться про уроки історії та як перетворити історичну думку на продуктивну. Вчений пропонує поєднувати історичне мислення з процесом глобалізації і, звичайно, критично й рефлективно, сприяти його присутності в цьому процесі, сприяти перетворенню його на культурну продуктивну силу цього процесу, а також однозначно чітко виявляти особливе завдання історичного мислення в цьому процесі, а саме демонструвати в ньому самому (а не виступати проти нього) повноту особливого як своєрідність історичного [11, с. 13].

Креативною є думка Йорна Рюзена, що недостатньо виводити значення минулого як історії для теперішнього й майбутнього лише з роботи сучасності над досвідом минулого. Потрібно домагатися, щоб минуле, яке як звичка сучасного триває в ньому, було значущим, за ним потрібно визнати, так би мовити, право на самобутність, яким користується теперішність і саме там, де воно критично ставиться до минулих подій і, возвеличуючись над умовністю, через минувшину прямує в розпростерте майбутнє [11, с. 14].

Німецький науковець комплексно розглядає історію як науку та чітко виділяє уроки історії: «Мета нашого бігу в майбутнє – наступне покоління. Наше майбутнє має ввійти до пам'яті нащадків так, щоб воно надихало їх на своє майбутнє. Те, як ми, черпаючи значення з історичної пам'яті, формуємо наше майбутнє, сягне свого довершення тоді, коли ми разом з нашими нащадками йтимемо тим самим шляхом, що ним ми прямуємо з минулогов майбутнє» [11, с. 334].

Аналізуючи минуле та пропонуючи нові підходи до історичного мисленя, Й. Рюзен зазначає: «Ми його усучаснюємо, тлумачимо, перетлумачуємо, освоюємо, відкидаємо, то відштовхуємо, то наближаємо, то обожнюємо, то паплюжимо, то матеріалізуємо, то розвіюємо. Ми його забуваємо, але воно все одно не дає нам спокою» [11, с. 299].

Отже, історія України та історична пам'ять як чинники національної ідентичності відіграють надзвичайно важливу роль. Разом з тим потрібно розрізняти та відмовитися від спроб сформувати єдину версію історичної пам'яті. Головне – це історична правда, яка досліджена на історичних джерелах.

Місія історії – це її уроки, історія як рушійна сила. Людина XXI ст. цікавиться своєю історією, наше завдання допомогти опираючись на історичну пам'ять будувати прогресивне майбутнє. Підсумовуючи, варто виділити, що теоретичне обґрунтування зв'язку між національною ідентичністю та історичною пам'яттю підтверджує думку про значення її як чинника важливих елементів суспільного життя, відтворення національної ідентичності можливе через переосмислення історії та пошуку нових підходів. Зазначене дає підставу сподіватися, що в умовах глобалізації важливою складовою стратегії націокультурної політики є історична пам'ять та правда, традиції та пошуки нового історичного мислення.

Головне враховувати уроки історії, переосмислювати історичні події та аналізувати їх в погляді на майбутнє. Історична пам'ять дає можливість усвідомити людиною свою роль як діючої особи історії, спрогнозовувати майбутнє, відчути себе нащадком великого українського народу та впевнено

почуватися в глобалізованому світі. Аналізуючи минуле, ми краще розуміємо майбутнє. Це соціалізує людину, знайомить з культурними цінностями та додає оптимізму.

Завдання історичної науки в глобалізаційних умовах відкрити історію України для всього світу як чинник культурного процесу з давніми історичними традиціями. В цілому можемо зазначити, що на основі закономірностей розвитку минулого історична пам'ять повинна дати відповіді на проблеми сучасності та спрогнозувати його розвиток наступним поколінням. Історична пам'ять сприяє формуванню історичної свідомості молоді, в якій основою є знання, правда, погляди, уявлення, розуміння зв'язку між минулим і сучасністю, традиціями і досвідом різних поколінь. Вона допомагає майбутнім поколінням, виділяти загальнолюдські цінності, критично відноситись до світового історичного досвіду, засвоювати його уроки, формувати власні переконання та свою громадянську позицію.

Процеси глобалізації, європейська інтеграція поставили нові вимоги до історичної науки. Історія України, історична пам'ять, особливо історична правда в умовах інформаційної війни є основою просвітництва, це зброя в умовах війни з Росією. Ми повинні всьому світу демонструвати свої історичні здобутки, це підвищить авторитет держави в світі. В умовах коли привласнюється наша історія, ми повинні відстоювати історичну пам'ять, боротися з комплексами меншовартості саме через цінності. Історична пам'ять та історична свідомість формують історичну культуру, яка, з одного боку, виступає потужним засобом національної самоідентифікації, а з іншого – сприяє порозумінню між представниками різних національних проєктів.

Глибокий аналітичний аналіз минулого вимагає діалогу різних його інтерпретацій, що становитиме основу сучасної парадигми нового історичного мислення з метою створення та розвитку демократичного та толерантного суспільства. Головне – вміння чути іншого, цінність власних та чужих спогадів, пошук в досвіді минулого відповідей на проєкт майбутнього та відкритий діалог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюба І. М. Нагнітання мороку: від чорносотенців XX ст. до україно-фобів початку XXI ст. К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2011. 504 с.

2. Роздуми істориків про перші дні вторгнення. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/ukrayina-vikhodit-z-tini-rosiyi-rozdumi-istorikiv-pro-situatsiiu-v-krayini/

3. Кульчицький С. В. Про особливості нинішньої українсько-російської війни. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8952

4. Френсіс Фукуяма. Путінська війна проти ліберального порядку. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/putinska-viina-proti-liberalnogo-poriadku-frensis-fukuiama/

5. Кримський С. Б. Принципи духовності XXI століття. *День*. 2002. № 210. 15 лист.

6. Тімоті Снайдер. Україна допомагає нам зрозуміти себе. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/timoti-snaider-ukrayina-dopomagaie-nam-zrozumiti-sebe/

7. Нагорна Л. П. ІДЕНТИЧНІСТЬ ЕТНІЧНА // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005.

8. Нагорна Л. П. ІДЕНТИЧНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНА // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672.

9. Яковенко Н. М. Нова доба – нові підручники. Про потребу дискусії над підручниками з історії України. URL: //http://www.novadoba.org.ua/data/metod/yakovenko.rtf

10. Нагорна Л. П. Історична пам’ять: теорії, дискурси, рефлексії. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.

11. Рюзен Йорн. Нові шляхи історичного мислення / переклав з нім. Володимир Кам’янець. Львів: Літопис, 2010. 358 с.

УДК 316.77.061

Наталія Грабовенко,
д-р наук з державного управління, доцент,
в.о. завідувача кафедри соціальної філософії та управління,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

***Ключові слова**: інформаційна безпека, державна інформаційна політика, російсько-українська війна, інформаційна війна, національна безпека держави.*

Nataliia Hrabovenko,
Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Social Philosophy and Management,
State Tax University (Irpin)

INFORMATION SECURITY OF CITIZENS AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE

***Key words:** information security, state information policy, Russian-Ukrainian war, information war, national security.*

Актуальність. Національна інформаційна безпека – це комплексне поняття, яке по-різному описується в різних публічних документах, підручниках, експертних статтях. Вона не обмежується лише інформаційною безпекою держави, її органів, сфер оборони та внутрішньої політики.

Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України 28 грудня 2021 року № 685/2021, розглядає як об'єкт захисту збалансованість інтересів громадянина, суспільства та держави. Без захисту інформаційних інтересів особистості та громадянина неможливо сприймати державу як суб'єкта суспільного договору та носія суверенітету, без якого неможливий захист громадян. Також у рамках Стратегії передбачаються заходи щодо стримування та протидії загрозам інформаційній безпеці України та нейтралізації інформаційної агресії, зокрема спеціальних інформаційних операцій держави-агресора, створення ефективної системи співпраці між органами державної

влади, органами місцевого самоврядування та суспільством, а також розвиток міжнародного співробітництва у сфері інформаційної безпеки на засадах партнерства та взаємної підтримки [1].

Отже, під національною безпекою держави у цифровому просторі, включаючи забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства, держави та інфраструктури, розуміють стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, який належним чином забезпечує конституційні права та права людини на зібрання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, при якому функціонує дієва система захисту та протидії шкоді шляхом поширення негативних інформаційних впливів, зокрема узгодженого поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціонованого поширення, використання та порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [1].

Мета дослідження – визначити проблематику застосування заходів інформаційної безпеки громадян як складової національної безпеки держави в умова російсько-української війни.

Матеріали та методи. Проблеми інформаційної безпеки та інформаційних війн досліджували такі науковці, а саме: В. Алещенко, Є. Архіпова, К. Бєляков, В. Брижко, В. Горбулін, О. Довгань, В. Сербін, Б. Кормич, Є. Магда, В. Петрик, В. Пилипчук, Г. Почепцов, В. Толубко, М. Требін, Г. Хворост, Ф. Гофман та інші. Такий широкий інтерес до цієї теми свідчить про те, наскільки проблема є складною, а також про те, що її вирішення виходить за рамки однієї галузі науки і потребує системного міждисциплінарного підходу.

Результати й обговорення. Стратегія інформаційної безпеки України передбачає, що в ситуації, коли забезпечується національна безпека у сфері інформації, створюється суспільство, в якому:

– відбувається безперешкодна та повна реалізація конституційних прав людини;

– забезпечується високий рівень життя;

– охороняється суверенітет, територіальна цілісність та створюються умови для інтенсивного економічного розвитку;

– своєчасно і повно відображаються загрози обороні та безпеці держави.

Стан безпеки можна оцінити за об'єктивними характеристиками. Розвинена інформаційна система національної безпеки визначається такими основними параметрами:

– здатність держави та органів державної влади забезпечити безпеку та цілісність інформаційних ресурсів та безперешкодний рух інформаційних потоків, необхідних для нормального функціонування державних і громадських систем;

– здатність адекватно протидіяти всім видам загроз, що виникають у національній та міжнародній інформаційній сфері, зокрема загрозам інформаційній інфраструктурі, фінансово-кредитній системі, комп'ютерним мережам, забезпечуючи безпеку наукових розробок;

– здатність в інформаційному полі протистояти психологічному впливу на громадян та інших держав, спрямованому на підрив внутрішньої стабільності та погіршення іміджу країни на міжнародній арені;

– реалізований намір розвивати навички громадян та організацій самостійно протистояти інформаційним загрозам, вміння використовувати для цього все сучасне програмно-технічне забезпечення;

– постійна готовність протистояти будь-яким загрозам, зокрема створеним за допомогою новітніх технологій, забезпечуючи безпеку власних засобів захисту.

Національна інформаційна безпека базується на технічних, програмних і наукових ресурсах, які, з одного боку, самі є об'єктом захисту, з іншого – забезпечують безпеку. Збільшення потужності цього ресурсу стає одним із основних завдань держави в цифрову еру.

За останні кілька десятиліть світ повністю змінився, і більшість комунікацій, фінансових операцій, інформаційних архівів опинилися в Інтернеті. Це підвищило їх доступність для третіх осіб порівняно з епохою лише матеріальних носіїв, а, відповідно, поряд з доступністю зросла і вразливість.

Постійно під загрозою знаходяться інтереси особистості та суспільства, що виражаються в безпеці інформації або в захисті від руйнівного інформаційного впливу, які ґрунтуються не лише на комерційних, а й на психологічних чи ідеологічних інтересах.

Інтереси держави у сфері інформаційної безпеки зі свого боку також піддаються атаці не лише з боку хакерських груп, а й окремих держав. Стратегія інформаційної безпеки України серед загроз називає прагнення окремих держав домінувати в міжнародному інформаційному полі. Це виражається не тільки в системному зниженні значення міжнародних організацій,

зокрема в невизнанні значення прийнятих ними документів міжнародного права у сфері інформаційної безпеки, а й у конкретних діях.

Інформаційні технології сьогодні набули глобального транскордонного характеру, що унеможливлює як їх регулювання на національному рівні, так і точне визначення джерел загроз.

Постійний аналіз мінливої ситуації в цифровому світі також впливає на напрями зусиль політиків. У цій ситуації національними інтересами України в інформаційній сфері як внутрішніх, так і міжнародних є:

– забезпечення прав і свобод людини, її особистих інтересів в інформаційній сфері;

– інформаційна підтримка інститутів демократії та громадянського суспільства;

– забезпечення безперебійної інформаційної взаємодії громадянина, суспільства та держави;

– застосування інформаційних технологій для збереження національної ідентичності, цінностей і традицій;

– безпечне та безперебійне функціонування інформаційної інфраструктури та електромереж, зокрема, у воєнний час, необхідних для забезпечення національної безпеки;

– розвиток інформаційних технологій та електронної промисловості в країні;

– доведення до світової спільноти позиції України з окремих геополітичних питань;

– вплив на діяльність міжнародних організацій, зокрема осіб, які приймають рішення у сфері безпеки.

Прямо не названі в Стратегії, але маються на увазі такі інтереси, як підтримка економічної та фінансової стабільності, запобігання впливу неправильного використання інформаційних технологій на економічне зростання.

Під час російсько-української війни 2022 року система інформаційних загроз істотно змінилася. Крім хакерських груп і терористичних організацій, а також російських розвідувальних організацій, загрози почали створювати внутрішні сепаратистські організації і агенти, які діють у країні. Посилилися загрози, почастішали спроби перехопити контроль над об’єктами критичної інфраструктури, посягання на державні інформаційні ресурси та мережі. Самостійною проблемою стали дії, спрямовані на підрив авторитету України на міжнародній арені.

Зростання загроз національній безпеці викликано такими факторами, як:

– прагнення країни-агресора використовувати програмно-технологічні переваги для домінування в міжнародному інформаційному просторі;

– активізація дій, спрямованих на маніпулювання психологічним станом громадян, вчинення ними дій, пов'язаних із посяганням на суверенітет, територіальну цілісність і внутрішню стабільність України;

– тиск на західні ЗМІ, з метою свідомого погіршення іміджу України, створення викривленого образу воюючої країни для американської та європейської громадськості.

Основи національної інформаційної безпеки є основою для подальшого розвитку наукових технологій, посилення присутності України у світі, підвищення її ролі у розвитку норм міжнародного права.

Забезпечення національної інформаційної безпеки покладено на такі служби та організації:

– Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), яка розробляє ключові документи, забезпечує їх виконання та моніторинг результатів дій;

– Міністерство оборони України в частині відсічі загроз національній безпеці, що виникають у військовій сфері, в частині впливу на інфраструктуру інформаційного захисту та в частині ідеологічного впливу, спрямованого на зниження морального духу армії;

– органи внутрішньої безпеки Національної поліції України, Служба безпеки України в частині відсічі інформаційних загроз, спрямованих на посилення сепаратизму, екстремізму, підрив внутрішньої стабільності;

– державні органи, що встановлюють стандарти у сфері захисту інформації, безпеки інформаційних потоків, зокрема в частині використання технічних засобів (Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство інформаційної політики України);

– наукові організації, які займаються розробкою нових технологій та програмних продуктів;

– громадянське суспільство, покликане підвищити обізнаність громадян у сфері захисту їх персональної інформації.

Усі учасники процесів забезпечення інформаційної національної безпеки у цифровій сфері мають працювати у співпраці, відчуваючи потреби один одного, зокрема в умовах збройного протистояння країні-агресору. Загальне планування та стратегія є компетенцією РНБО та Президента.

Єдиний процес забезпечення інформаційної безпеки – це безперервне взаємопов'язане застосування превентивних, захисних і спрямованих на зміцнення позицій заходів такого характеру:

– технічні, зокрема ті, що здійснюються у сфері контролю над українським сектором Інтернету;

– організаційні, зокрема прийняття нормативно-правових актів, сертифікація програмних засобів, ведення їх реєстрів;

– вироблені у сфері оперативної діяльності, наприклад виявлення внутрішніх хакерських груп або сепаратистських спільнот;

– аналітичні, що проводяться силами суспільства та держави;

– пропаганда, що здійснюється як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях;

– міжнародно-правовий, зокрема вплив на процес прийняття документів ООН та іншими організаціями, що діють у сфері інформаційної безпеки на міжнародному рівні;

– персонал. На сьогодні виявлено нестачу кваліфікованих кадрів у сфері ІТ-безпеки, вживаються заходи щодо підготовки фахівців у цій сфері;

– фінансово-економічні, особливо в частині інвестицій у розвиток інформаційних технологій;

– розвідка.

Висновки. Усі заходи забезпечення інформаційної безпеки мають бути спрямовані на зниження рівня загроз, прогнозування нових ризиків, відсіч атак, ліквідацію їх наслідків, нарощування технічного, ідеологічного та інформаційного потенціалу, забезпечення інформаційної безпеки України, громадян і суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069

УДК 796.011:2

Надія Довгань,
д-р пед. наук, доцент, професор кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВІЙНА В КОНТЕНТІ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Визначено конструкт фізичного та психологічного здоров'я людини в умовах війни. Викладено погляди науковців щодо зазначеної проблеми. Проаналізовано та розкрито сутність понять «психологічне здоров'я», «психичне здоров'я», «фізичне здоров'я», що дозволяють охарактеризувати застосування реабілітаційних та психологічних заходів в умовах військових дій. Охарактеризовано основні ознаки психологічного та фізичного здоров'я, що виникають в умовах війни. Встановлено, що для реалізації поставленних завдань необхідно використання психологічної, психотерапевтичної допомоги та ефективних організаційних заходів щодо її надання, включно із формуванням дієвої системи підготовки фахівців у сфері психічного здоров'я з можливістю надання кваліфікованої допомоги під час військових дій.

Ключові слова: *війна, психологічне здоров'я, психичне здоров'я, фізичне здоров'я, реабілітація.*

Nadia Dovgan,
Ph. D., Associate Professor, Professor of the Department, Physical education,of sport and health, State Tax University (Irpin)

WAR IN THE CONTENT OF PHYSICAL AND PSYCHOLOGICAL HUMAN HEALTH AND ITS CONSEQUENCES

The construct of physical and psychological health of the person in the conditions of war is defined. The views of scientists on this problem are presented. analyzed and revealed the essence of the concepts of "psychological health", "mental health", "physical health" that allow to characterize the use of rehabilitation and psychological measures in the context of hostilities. The main

signs of psychological and physical health that occur during the war are described. It is established that the implementation of the tasks requires the use of psychological, psychotherapeutic assistance and effective organizational measures for its provision, including the formation of an effective system of training in the field of mental health with the possibility of providing qualified assistance during hostilities.

Key words: *war, mental health, mental and physical health, rehabilitation.*

Актуальність теми. Сучасна ситуація України в умовах війні вимагає єдиного стратегічного формування базісу від політичного,соціально-економічного, наукового та освітнього простору до надання можливостей продемонструвати трансформаційні зміни розвитку суспільства, заснованого на забезпеченні повноцінного психологічного та фізичного здоров'я нації та майбутніх поколінь. Особливості цієї війни, зокрема, полягають в її орієнтації на загальне ослаблення та дезорганізацію української влади, руйнування її економічного потенціалу, виробничої, транспортної, соціальної інфраструктури [1, с. 31].

В умовах воєнного стану спостерігається тенденція до погіршення психологічного та фізичного здоров’я населення України. Сьогодні різко зросла роль провідних чинніків в усіх сферах життя суспільства, піднявся інтерес до всебічного вивчення психологічного та фізичного здоров’я: чинників формування (біологічних, фізіологічних, соціальних, здоров’язберігаючих) розвитку психічних і фізичних функцій людини, можливостей зміни реактивності організму та реабілітаційніх функцій і підтримання здоров’я людини в умовах військових дій [7, с. 68]. Значно цьому сприяє надходження та доступність великих обсягів інформаційно-комунікаційного сектору, прискореного темпу, активності, швидкозмінюваних умов та обставин життя в ціх умовах, що ініціює стан стресу та хронічної непевності в завтрашньому дні людини.

Проблема психологічного та фізичного здоров’я привертає увагу багатьох дослідників різних галузей науки і практики: філософів, медиків, педагогів, соціологів, психологів та ін. До вивчення цієї проблеми звертаються сучасні українські вчені, які в своїх працях розкривають окремі її аспекти: питання психологічного та фізичного розвитку людини в стресових сітуаціях (І. Бех, Л. Копець, К. Фоменко та ін.); загальні поняття «самоуправління» і «саморегулювання», їх види та типи (М. Варій, Л. Коган, В. Рибалка та ін.); психічні стани особистості (М. Варій, С. Максименко та ін.). Аналіз стану психічного

здоров'я населення, засад функціонування та перспективи реформування системи його охорони досліджували М. Хобзей, П. Волошин, Н. Марута, Л. Дьяченко, О. Балакірєва, В. Підкоритов, О. Цімборовський, С. Стеценко, І. Сенюта тощо.

Водночас зазначимо, що проблема психічного самоуправління особистості в умовах стресу, усвідомлення відповідальності за збереження власного здоров'я як суспільної цінності соціально-економічного і технологічних трансформацій розвитку країни в умовах війни потребує ретельного вивчення. Згадана проблема частково зумовлена тим, що чинники, які визначають комплекс психологічного та фізичного здоров'я в умовах війни та їх наслідків, остаточно не зрозумілі та не визначені [15, с. 5].

З огляду на зазначене очевидною є актуальність формування комплексного системного підходу до визначення чинників психологічного та фізичного здоров'я людини в умовах війни, шляхом використання методів і засобів фізичної та психологічної реабілітації, що ефективні для оздоровлення, підвищення стійкості організму до несприятливих дії в умовах війни з існуючими ризиками, загрозами до збереження здоров'я та відновлення працездатності людини, що зі свого боку вимагає напрацювання теоретичних і методичних основ, необхідних для прикладного корегування з використанням здоров'язберігаючих технологій, включаючи такі фактори, як зміцнення здоров'я, профілактика, лікування та реабілітація, догляд і відновлення здоров'я.

Мета дослідження – визначити конструкт фізичного та психологічного здоров'я людини в умовах війни.

Методи: теоретичний аналіз та узагальнення,документальний метод, порівняння.

Результати дослідження та їх обговорення. Приступаючи до визначення конструкту фізичного та психологічного здоров'я людини в умовах війни, визначимо дефініції понять «психологічне здоров'я» та «психичне здоров'я».

У науковий лексикон термін «психологічне здоров'я» ввела І. В. Дубровіна [2, с. 18]. На її думку, «психологічне здоров'я передбачає інтерес людини до життя, свободу думок та ініціативу, активність і самостійність, відповідальність і здатність до ризику, віру в себе та повагу іншого, здатність до сильних почуттів і переживань, усвідомлення своєї індивідуальності, творчість у самих різних сферах життя і діяльності» [2, с. 19]. М. К. Смирнов визначає психологічне здоров'я як високий рівень соціально-психологічної адаптації, що виявляється в гармонійних стосунках з оточуючими, суб'єктивним відчуттям психологічного комфорту і високим потенціалом досягнення благополуччя в житті [3, с. 85].

Психологічне здоров'я людини пов'язане з її психологічним благополуччям, якістю життя в цілому [1, с. 32]. Виділяється «актуальне психологічне благополуччя» й «ідеальне психологічне благополуччя», у якому уявлення про «ідеальне» виступає глобальним інструментом оцінки людиною свого буття [5, с. 25]. Нині активно вивчається зв'язок психологічного благополуччя з різними особливостями особистості (сенсожиттєвими орієнтаціями, суверенністю психологічного простору, стратегіями життя тощо) та її соціальними характеристиками, розробляється і надійний інструментарій для вимірювання психологічного благополуччя [14, с. 45].

Особливо актуальним на сучасному етапі суспільства в умовах війни, стає вивчення психологічного здоров'я та благополуччя особистості в екстремальних умовах життєдіяльності, що насамперед зумовлено значним збільшенням кількості природних, антропогенних і техногенних екстремальних впливів на людину [9, с. 32]. Отже, поняття «психічне здоров'я» – складова частина медичного підходу до феномена здоров'я. Психічно здоровою вважається людина, у якої відсутні клінічно виражені прояви психопатології та якій не встановлено діагноз психічного захворювання [10, с. 5].

Проблема психологічного та фізичного здоров'я в умовах військових дій на території нашої країни сьогодні вийшла за межі окремої людини чи певних малих соціальних груп. Ця проблема в Україні набула вже національного характеру і стає все більш масштабною. З 24 лютого 2022 року, коли почалася війна, напевно, не було тієї сфери життєдіяльності, яка б не була затронута. Військові дії дуже боляче б'ють по душевному стану людей, вони починають жити в постійному очікуванні найгіршого. Соціальні інститути суспільства,які покликані регулювати і розв'язувати численні соціально особистісні й інші проблеми і протиріччя, відстають від реалій нового століття та фактично не справляються зі своїми завданнями, особливо у сфері духовного життя, психічного благополуччя і здоров'я людей. На думку деяких вчених, психічне здоров'я населення – це насамперед мистецький, культурний, інтелектуальний, виробничий та оборонний потенціал нації [12, с. 27].

Відсутність цілісної та реально функціонуючої державної та суспільної системи забезпечення психологічного та фізичного здоров'я особистості в умовах війни дорого обходиться і людині, і суспільству. Загрозливо зростаюча соціальна апатія, низька задоволеність життям і невміння долати життєві труднощі та проблеми, що виникають, низька продуктивність праці – усе це результат психологічних дефектів і невідповідності психосоціального розвитку особистості сучасної людини соціально-економічним, політичним,

інформаційним, технологічним, екологічним та іншим процесам, що відбуваються в умовах війни. Вищенаведене зумовлює сьогодні доцільність і необхідність масованого використання досягнень психології рівень розвитку якої достатній для зростання її ролі в суспільстві, а саме надання психологічних,реабілітаційних послуг населенню для забезпечення психологічного та фізичного здоров'я.

Загальновизнано, що здоров'я як важливий критерій ступеня розвитку і благополуччя суспільства значною мірою впливає на стан національної безпеки, процеси й результати економічного, соціального, культурного розвитку країни тощо. Психічне здоров'я як чинник соматичного здоров'я зумовлює стан здоров'я опосередковано поведінкою, пов'язаною зі здоров'ям та способом життя [8, с. 42].

Оскільки психологічне та фізичне здоров'я також вважається резервом сил організму людини, завдяки якому вона може долати стреси, та обумовлюється й соціальними факторами, складнощі, що виникають у певних виняткових обставинах, у цьому випадку в умовах війни неодмінно призводять до зростання не тільки психологічного травмування, що може призводити до погіршення їхнього психоемоційного стану, психосоматичних захворювань і соціальної дезадаптації [13, с. 12].

До загальних питань, що впливають на стан та збереження психологічного та фізичного здоров'я населення в умовах ведення війни, які потребують наукового розгляду та вирішення з метою стратегічного збереження здоров'я, віднесемо такі завдання, а саме:

– впровадження кращих зразків психологічної, психотерапевтичної допомоги й ефективних організаційних заходів щодо її надання, включно із формуванням дієвої системи підготовки фахівців у сфері психічного здоров'я з можливістю надання кваліфікованої допомоги під час військових дій;

– для ефективного надання реабілітаційной допомоги необхідно постійно проводити моніторинг стану здоров'я, задоволеності населення отриманою допомогою та виявлення потреб і проблем даної галузі. Для цього необхідно, зокрема, розробити індикатори, удосконалити існуючу систему збору статистичних даних, провести різномасштабні реабілітаційні дослідження [14, с. 39];

– створення комп'ютерної мережі як частини загальнодержавної інформаційної системи з поступовим входженням у світовий науково-інформаційний простір у напряму фізичної терапії, фізичної реабілатації, психологічної, психотерапевтичної допомоги [11, с. 2006];

– захист інформаційного простору країни, формування оптимістичного настрою у суспільстві (організація ефективної роботи органів державного управління, зміцнення довіри до державних інституцій, патріотичне виховання для зміцнення патріотичного духу, виховання високого рівня моральності нації) [15, с. 78].

Отже, можна констатувати, що в умовах війни значно зріс негативний вплив на особистість різних чинників, у людей загострюються почуття страху, невизначеності, невпевненості, розгубленості та деколи й розчарування. Динамічність і суперечливість подій усе більше втручається в особистісний простір людини, що негативно позначається на її здоров'ї загалом і на психологічному здоров'ї зокрема.

Висновки. Проблема фізичного та психологічного здоров'я традиційно має наукове та практичне опрацювання у медицині, фізичній реабілітації, психології. Міжгалузева увага до фізичного та психологічного здоров'я цілком обґрунтована та своєчасна, оскільки розв'язання цієї проблеми на суспільно-державному рівні може бути тільки при комплексному підході, створенні та реалізації ефективної міжгалузевої системи заходів. Одне з найважливіших місць у цій системі належить психологічній практиці та реабілатаційним заходам як сферам надання кваліфікованої психологічної допомоги та реабілітаційних послуг населенню. У широкому сенсі така практика, яку здійснюють фахівці, покликана досягати досить гуманних, соціально значущих цілей – профілактики фізичного здоров'я та забезпечення психологічного благополуччя населенняв умовах військових дій в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барчі Б. В., Апацька Я. Я. Якість життя як психологічна проблема. *Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*: збірник тез доповідей ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (16–17 травня 2019 р., м. Мукачево) / ред. кол.: Щербан Т. Д. (гол. ред.) та ін. Мукачево: МДУ, 2019. С. 31–33.

2. Дубровина И. В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности. *Вестник практической психологии образования.* 2009. № 3. С. 17–21.

3. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. М.: Аркти, 2006. 320 с.

4.Європейська Комісія. Зелена Книга Вдосконалення психічного здоров'я населення: До стратегії психічного здоров'я для Європейського Союзу від 14 жовтня 2005р.; Європейська Комісія, COM, 2005. 484 с.

5. Нулевая версия проекта Глобального Плана Действий по Охране Психического Здоровья 2013–2020. Версия 27 августа 2012. 33 с.

6. Організація суспільно орієнтованої психіатричної допомоги дорослому населенню України (збірка типових положень та інструкцій) / за ред. Н. О. Марути, В. А. Демченко, В. В. Домбровської. Київ; Харків, 2012. 136 с.

7. Состояние психического здоровья населения и перспективы развития психиатрической помощи в Украине / М. К. Хобзей, П. В. Волошин, Н. О. Марута и др. *Психическое здоровье*. 2013. № 7 (86). С. 66–75.

8. Міністерство охорони здоров'я України. Про затвердження Загальнодержавної програми "Здоров'я – 2020: український вимір": проєкт Закону України / МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20120316_1.html

9. Kotyhorenko, V. (2014), Donbas v etnopolitychnomu vymiri [Donbass ethnopolitical dimension], IPiEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrai?ny, Kyiv, Ukraine.

10. Voloshyn, P. V. (2015). "The strategy for protection of mental health of population Ukraine: current opportunities and obstacles", Ukrains'kyj visnyk psykhonevrolohii, vol. 23, no. 1, pp. 5–11.

11. Ministry of Health of Ukraine (2006). "The concept of the State Target Program of comprehensive mental health care in Ukraine in 2006–2010", available at: http:// www.moz.gov.ua/ (Accessed 20 Aug 2016).

12. WHO EQF (2012), Zdorov'e+2020: osnovy evropeyskoy polytyky v podderzhku deystvyy vseho hosudarstva y obschestva v ynteresakh zdorov'ia y blahopoluchyia [Health 2020: foundations of European policy in support of the actions of the entire state and society in the interests of health and wellbeing], Malta.

13. Skrypnyk, V. (2015). "The issue of mental health is relevant in modern society", SVOBODA.FM, available at: http:// newvv.net/ politics/ region/ 241455.html (Accessed 20 Aug 2016).

14. World Health Organization (2013), Vseosiazhnyy plan diy z psykhichnoho zdorov'ia na 2013 + 2020 [Comprehensive Action Plan on Mental Health in 2013 + 2020], Geneva, Switzerland.

15. World Health Organization (2016). "Indicators of evaluation and quality improvement and human rights in psychiatric institutions and social care institutions", available at: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/70927/3/ 9789241548410 eng.pdf (Accessed 20 Aug 2016).

УДК 316.7

Олена Дячук,
канд. філол. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
та соціальної комунікації;
Людмила Онучак,
канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри мовної підготовки
та соціальної комунікації,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СУСПІЛЬНІ ЦІННОСТІ В СОЦІОГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: *лінгвоспільнота, соціогуманітарний дискурс, цінності суспільства, категорія цінностей.*

Olena Diachuk,
Ph.D, Assistant Professor of the Department of
Language and Communication Studies;
Lyudmyla Onuchak,
Ph.D, Associate Professor of the Department of
Language and Communication Studies,
State Tax University (Irpin)

SOCIAL VALUES IN THE SOCIO-HUMANITARIAN DISCOURSE OF MODERN UKRAINE

Key words: *linguistic community, socio-humanitarian discourse, social values, category of values.*

Цінності є одним із засобів категоризації світу, здійсненим на основі операції оцінювання. Оцінкою є така думка про предмет, суб'єкт, явище реальності, що виражає його характеристику з огляду на категорію цінності [2, с. 9–13].

Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистостей), бо тільки якась їх сума може становити собою цінності соціальні, цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей

є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою в цілому. Іншими словами, є духовний світ самої людини і певна культура суспільства, які взаємопов'язані і взаємодіють за допомогою цінностей певного людини [3, с. 27–31].

Актуальність цієї роботи полягає в дослідженні суспільних цінностей у сучасному соціогуманітарному дискурсі.

Мета роботи – висвітлити основні ціннісні орієнтації українського суспільства.

Ціннісні феномени є одним з об'єктів дослідження сучасних лінгвістичних студій, оскільки цінності постійно відображаються в широкому соціокультурному контексті та дискурсивних практиках.

Сьогодні в низці соціальних наук поширена думка про неможливість вибудовування певної ієрархії цінностей, про їхній ситуативний характер, соціокультурну й історичну динаміку [1; 6], оскільки ціннісні системи формуються і трансформуються в процесі історичного розвитку суспільства [2; 4; 7], набувають змін у конкретному соціальному контексті нації [6].

Загалом цінності розуміють як такі, що визначають почуття людей як таке, до чого можна прагнути, що можна споглядати, до чого можна ставитися з повагою або навпаки. Цінності в зазначеному розумінні є узагальнені цілі і засоби їх досягнення, що виконують роль фундаментальних норм або ідеальних здобутків суспільства [7].

Людина кожного дня у своєму житті звертається до цінностей, щоб, опираючись на них, визначити певні оцінки, орієнтації, прийняти певні рішення, здійснити певні вибори. Особливо це помітно в так званих граничних пунктах людської екзистенції, коли йдеться про явища життя і смерті, щастя і страждань, любові та ненависті, набуття ідентичності або її втрата тощо. При виборі професійного шляху, визначення життєвих цілей і завдань, добору відповідних засобів для їх реалізації люди теж спираються на певні ціннісні критерії [5].

І тут важливим дослідницьким завданням є з'ясування ступеня важливості будь-чого в житті наших громадян (наприклад, успіху, незалежності, свободи, рівності). Для світу людей загалом характерні цінності різного ступеня важливості. Це означає, що якісь цінності можуть бути важливими для одних людей і не важливими для інших.

Відомо, що система ціннісних орієнтацій виражає змістовне відношення людини до соціальної дійсності і в цій якості визначає мотивацію її поведінки, робить істотний вплив на всі сторони її діяльності. Це складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності

особи, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, надаючи сенс і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам [6].

Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру. Як елемент структури особи, ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення певної діяльності із задоволення потреб і інтересів, вказують на спрямованість її поведінки. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід у процесі соціалізації йому "транслює" саме суспільство, дослідження системи ціннісних орієнтацій молоді виявляється особливо актуальною проблемою [4; 5].

Загалом цінності можуть виступати в людському житті в різних іпостасях: бути цілями, яких хочуть люди досягти; можуть мислитися як засоби, які використовують люди для досягнення того, що вважають важливим; цінності можуть також виступати тим, задля чого варто докладати зусиль, або, навпаки, тим, чого треба уникати; вони можуть бути критеріями, згідно з якими люди оцінюють і вимірюють різні предмети, явища і події. Цінності формуються, розвиваються і змінюються впродовж усього людського життя [2]. В умовах глобалізації має прояв глобальна ціннісна зміна в цілому світі.

Початкове формування громадянської ідентичності та громадянської компетентності пов'язано з кристалізацією ціннісних пріоритетів громадян. У межах первинної соціалізації це відбувається через інституційне запровадження і закріплення цінностей у ментальності та поведінці молодих людей [2; 5]. І тут важливо, щоб у результаті стратегічні цілі не розходилися з індивідуальними та груповими ціннісними орієнтаціями громадян. На жаль, сьогодні в Україні створення такого ціннісного консенсусу є складною справою. Його блокують як внутрішні чинники так і зовнішні – військова агресія росії.

Генезис слова "цінність" показує, що в ньому поєднано три значення: характеристика властивостей речей (феноменів), які виступають як об'єкт ціннісного ставлення, психологічні якості людини, що є суб'єктом цього ставлення; стосунки між людьми, їхнє спілкування, завдяки якому цінності набувають загальної значущості. Підкреслюється, що цінності похідні [3; 7] від взаємозв'язку між світом та людиною, виражаючи те, що є у світі, включаючи і те, що людство створює в процесі історії як важливе для людини. До того ж ця значущість має в цінності моральний характер, оскільки виражає ставлення до предметної дійсності, що ґрунтується на добрі і злі.

Цінності становлять основу життєдіяльності – це історично складені модуси, способи зв'язку свідомості й буття людини і світу [3, с. 28]. Ціннісні орієнтації формуються в ході соціалізації особистості внаслідок проникнення суспільної інформації в її індивідуально психологічний світ. Спочатку

особистість набуває досвіду попередніх поколінь, отримуючи соціально схвалені стереотипи поведінки, орієнтовані на соціокультурні цінності. А вже потім набуває власного досвіду, який допомагає індивідові адаптуватися в мікросередовищі. Тому не випадково ціннісні орієнтації виконують ряд функцій: долучають індивіда до норм суспільства, сприяють самовизначенню особистості, реалізації здібностей та забезпечують гармонію її внутрішнього світу.

Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, яка ставить людині спрямованість його життєдіяльності [2; 6]. Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає сенсожиттєва активність особистості, що визначає рівень домагань особистості та її орієнтацію у процесі діяльності на досягнення конкретних цілей.

Ціннісні орієнтації розглядаються як один із компонентів, що входить до структури особистості: ціннісні орієнтації – це складне утворення, що вбирає в себе рівні форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю навколишнього світу, свого минулого, теперішнього і майбутнього, а також сутності свого власного "Я". Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань [3, с. 12–14].

Отже, загальну сутність обов'язкової категорії лінгвокультури "цінність суспільства" можна охарактеризувати так: цінністю визнається предмет певного інтересу, бажання, об'єкт у загальному значенні, значимий для людини (групи осіб) з огляду на його цільове призначення. Цілі в єдності з цінностями визначають поведінку, повідомляючи їй генеральні інтенції, зумовлюючи рух на досягнення мети з позицій ідеалогічності [5]. У цьому аспекті цінності – це глибинна мотиваційна база переконань, поведінки.

Безумовно, сприйняття світу під час війни змінюється докорінно. Так само як і людські цінності. Те, що раніше вважалося важливим, втрачає свою привабливість і з точки зору сьогодення вбачається нікчемним [1]. Рівень доходів, службова кар'єра, всі ознаки життєвого успіху стираються перед обличчям смерті і загального руйнування.

І виявляється, що справжню цінність має любов до оточуючих та Батьківщини, дружба, взаємна підтримка, життя тих, кого любиш, адже найцінніше, що є у людини, – це її життя.

Війна завжди зумовлює масштабні "тектонічні зсуви" у суспільстві, які за мирного часу могли б відбуватися (а часто – не відбуватися) впродовж десятиліть.

В умовах військової агресії, яку нині переживає Україна, народ як ніколи зумів об'єднатися для досягнення спільної мети, пов'язаної із захистом державницьких інтересів: Батьківщина – Україна.

Цінності, їх характер, особливості, як і система цінностей у суспільстві в цілому, є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу людини, а прагнення до володіння ними – важлива умова придбання людиною необхідного життєвого досвіду і його соціалізації [3]. Формуючись у певний історичний період, цінності продовжували існувати, змінюватися так само, як одночасно змінюються цілі покоління людей, наслідуючи і позитивне, і негативне з життя своїх попередників.

З точки зору пріоритетності індивідуальні цінності людини (особистості) завжди превалюють над суспільними. Індивідуальні цінності – сполучна ланка між людиною і суспільством, культурою конкретного суспільства. Суперцінною була і залишається сама людина – її життя, діяльність, творчість; людина як істота не стільки біологічна, скільки соціальна. Людина окремо без лінгвоспільноти не може існувати так само, як без своєї Батьківщини – України, яка є, була і буде найбільшою цінністю особистості та суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 376 с.

2. Беляев И. А. Ценностное содержание целостного мироотношения / И. А. Беляев // Вестник Оренбургского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2004. – № 2. – С. 9–13.

3. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської; АПН України. – К., 1997. – С. 27–31.

4. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М.: Гнозис, 2004. – 236 с.

5. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.

6. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. Наука і освіта / Л. О. Коберник // Науковопрактичний журнал південного наукового центру АПН України. – 2008. – № 4–5. – С. 28–33.

7. Леонтьев Д. А. Методика изучения ценностных ориентации / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1992. – 17 с.

УДК 340.01

Антон Жидовцев,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 1920-Х РОКАХ У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Ключові слова: *органи юстиції Радянської України, правопорядок, боротьба із злочинністю, карально-репресивна система, більшовицька ідеологія.*

Anton Zhidovtsev,
applicant of the third (educational-scientific) level of higher education,
State Tax University (Irpin)

ACTIVITIES OF JUSTICE OF SOVIET UKRAINE IN THE 1920s IN THE FIELD OF LAW ENFORCEMENT

Key words: *justice bodies of Soviet Ukraine, law and order, fight against crime, punitive and repressive system, Bolshevik ideology.*

Актуальність дослідження. Розглядаючи питання, пов'язані з діяльністю органів юстиції у сфері забезпечення прав і свобод і законних інтересів людини та громадянина, під час застосування державними інституціями заходів юридичного характеру, спрямованих на підтримання стабільного правопорядку в державі, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями, доцільно визначити, які саме органи наділені ознаками «правоохоронних».

Правоохоронні органи та їх ядро – суди, органи прокуратури, внутрішніх справ і юстиції – завжди були важливою складовою частиною всієї системи впливу на злочинність. Не дивлячись на суттєві відмінності в компетенції, їх об'єднує загальна функція – боротьба зі злочинністю. На відміну від інших державних органів, також виконуючих певною мірою цю функцію, для них вона є головною та визначальною.

Крім того, це дослідження є й порівняльно-історичне, адже спрямоване на наукове вивчення основних напрямів діяльності органів юстиції Радянської України впродовж 20-х років XX ст. у сфері забезпечення правопорядку.

З іншого боку, органи юстиції, будучи невід'ємним елементом системи правоохоронних органів, відображають закономірну частку системи правоохоронних органів України у контексті її часового виміру через здійснення порівняльно-історичних досліджень, що є важливим інструментом пізнання її ознак, рис та властивостей [1, с. 113].

Мета дослідження полягає у визначенні основних напрямів діяльності органів юстиції Радянської України у сфері забезпечення правопорядку у 1920-х роках.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані наступні методи: діалектичний метод, а також низка загальнонаукових (аналізу, синтезу, логічний, системний, структурний, функціональний, герменевтичний, аксіологічний) та спеціальних методів (порівняльно-історичний, формально-догматичний тощо).

Результати й обговорення. Напрями організації діяльності органів кримінальної юстиції у 1920-х роках обумовлювались теорією та практикою більшовицької влади. Обґрунтований марксистсько-ленінським вченням насильницький спосіб досягнення влади в умовах пролетарської революції був запозичений І. Сталіним і його однодумцями та покладений в основу політики «побудови соціалізму». Сталінський тоталітаризм не залишав місця для волевиявлення народу. Правотворчість не визначалася історичним розвитком суспільства й не відповідала об'єктивному процесу формування обставин і передумов права.

Отже, правотворчість зводилася до закріплення в нормативних актах волі компартійно-радянського керівництва. Причому напрацьовані правові норми не були обов'язковими для їх творців, що є традиційним для тоталітарних й авторитарних режимів. А на органи кримінальної юстиції покладалися передусім завдання забезпечення функціонування режиму сталінської диктатури, реалізації соціально-економічних і політичних кампаній, а боротьба з кримінальною злочинністю відступала на другий план. Систему правоохоронної діяльності було деформовано свідомо.

На території УСРР активізація соціально-економічних і політичних кампаній, ініційованих партійною владою й здійснюваних з допомогою органів правоохоронних, зокрема кримінальної юстиції, проявлялася особливо відчутно, починаючи з кінця 1920-х років. При цьому нова влада зіткнулася з різноманітними проявами злочинності. Джерелами останньої були: традиційні кримінальні елементи; соціально-психологічна деформація населення, спричинена Першою світовою та громадянською війнами й післявоєнною розрухою; зловживання та порушення закону в середовищі самих представників владних структур тощо.

Друга половина 1920-х років ознаменувалася появою на політико-правовому та партійно-державному рівні твердження про те, що соціалізм і злочинність є несумісними явищами. Згідно із зміцненням соціалізму повинні були зникнути самі по собі всі негативні явища, які до того часу потребували соціального контролю через систему органів, що забезпечують примус. Така ідеологічна настанова значною мірою обмежувала розвиток органів юстиції. Однак реалії були такими, що з фактом не спаду, а навпаки – зростання злочинності упродовж другої половини 1920-х років у Радянській Україні не рахуватися було неможливо. Оскільки нерідко жертвами злочинців ставали самі працівники правоохоронної сфери.

В обіжнику для органів міліції та розшуку Радянської України за № 36 від 26 червня 1926 року начальник міліції та розшуку Радянської України І. Якимович зазначив, що в процесі роботи підрозділів карного розшуку на місцях зросла кількість жертв від рук злочинців серед працівників розшуку та міліції, особливо такі випадки мали місце при виконанні оперативних завдань (засад, облав тощо) для затримання кримінальних злочинців [2, с. 205; 3, с. 240].

Серед чинників, що мали упереджувати втрати серед працівників розшуку та міліції вказувалися такі:

1) під особисту відповідальність помічників начальника міліції та розшуку, працівників відряджених на операцію належним чином інструктувати про підхід до місця операції, про зручні для операції місця, про злочинців, які підлягають затриманню, про їх зовнішність, озброєння, про місце, котре може бути сприятливим злочинцям для опору;

2) докладно пояснювати окремо кожному працівникові міліції та розшуку, що він повинен робити, хто несе відповідальність за провал операції, коли це трапиться з провини учасників операції та про підлеглість окремих працівників особам, що керують операцією;

3) зброю, що видана працівникам міліції та розшуку, відрядженим на операцію належить старанно вивіряти для визначення її придатності й достатності набоїв тощо;

4) у випадках, коли працівників міліції та розшуку, відряджених на операції, буде поранено або вбито й факт поранення чи загибелі трапиться через непридатність вогнепальної зброї та набоїв, особи, що відрядили на операцію потерпілих співробітників підлягають відповідальності у карному порядку.

Висновки. У період 1920-х років органам юстиції Радянської України відводилася посередня роль своєрідного механізму виконання та втілення в життя настанов більшовицької партії. Основні напрями діяльності органів юстиції УСРР у сфері забезпечення правопорядку стосувалися насамперед організації функціонування органів кримінальної юстиції.

Серед найбільш поширених форм злочинності були посадові та службові злочини. До цієї категорії злочинів належали: привласнення та розтрати, хабарі, зловживання владою, службові підробки, халатність по службі, перевищення влади, незаконне позбавлення свободи, бездіяльність влади, провокація хабарів, розлад діяльності апарату, неправосудні рішення, зловживання владою, дискредитація влади, безгосподарність, ненадання відомостей тощо.

Особливо значними були розтрати, які в умовах непу відбувалися досить непомітно й практично безкарно. Вчинити цей злочин зловмисникам допомагала нестабільна ситуація в економіці країни, зокрема високий рівень інфляції. Цей злочин скоювався шляхом затримання певної суми на якийсь час для своїх потреб, а потім можна було покрити її номінально тією самою сумою карбованців, але що вже втратили свою реальну вартість.

Протидія посадовим і службовим злочинам була справою особливої складності, оскільки в період непу існували досить сприятливі умови для злочинності загалом, і для її посадових і службових різновидів зокрема. За цих обставин роль юстиції та насамперед органів прокуратури полягала в наглядовій і координаційній функції і перудусім у взаємодії з органами ДПУ. Процес протидії порушенням законності та злочинності у 1920-х роках з боку органів юстиції Радянської України, як і загалом – в СРСР, також ускладнювався посиленням карально-репресивних ролі правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудін С. В. Система правоохоронних органів України: порівняльно-історичний ракурс дослідження. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми:* збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2019. С. 113–114.

2. Шевченко А. Є. Питання методології історії діяльності органів внутрішніх справ України (Частина 1). *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України.* Вип. 1 (3). С. 205–212.

3. Шевченко А. Є. Питання методології історії діяльності органів внутрішніх справ України (Частина 2). *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України.* 2016. Вип. 2 (4). С. 240–247.

УДК 340.01

Олена Жидовцева,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ НА ЗЕМЛЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В XI – ПОЧАТКУ XVIII СТСТ.

Ключові слова: *правове становище жінок, соціально-правові цінності, правова культура, історико-правове дослідження.*

Olena Zhidovtseva,
applicant of the third (educational-scientific) level of higher education,
State Tax University (Irpin)

SOCIO-LEGAL SITUATION OF WOMEN IN THE LANDS OF MODERN UKRAINE IN THE XI BEGINNING OF THE XVIII CENTURY. ST.

Key words: *legal status of women, social and legal values, legal culture, historical and legal research.*

Наукова стаття нерозривно пов’язана з аналізом наукового доробку в царині дослідження становища жінки в епоху Середньовіччя. Хронологічні рамки встановлено досить значні, а саме з XI ст. до XVIII ст. Саме тому джерельною базою для розв’язання цього наукового завдання обрано історичні документи, фундаментальні дисертаційні дослідження й монографії, а також наукові статті, оприлюднені у фахових виданнях.

Значний вплив на формування висновків цієї наукової розвідки справили науковий доробок Г. О. Попадинця («Український світоглядно-філософський гуманізм як засада розвитку національної правової культури») [1], О. А. Мельника («Історико-психологічна реконструкція картини світу княжої доби (на матеріалі текстів «Правда Руська»)» [2], а також історико-правові матеріали, викладені у статтях С. М. Возняка «Антропоцентризм філософської думки України: ретроспективний погляд» [3], В. Фоміна «Самовдосконалення як духовна заповідь мислителів Київської Русі» [4], Н. І. Бордун-Комар «Ґенеза ідеї

природних прав людини в історії філософсько-правової думки України» [5], М. М. Жовтобрюха «Ідеї гуманізму в українському праві Київської Русі» [6] та інших дослідників.

Найбільш широким узагальненням отриманого знання у результаті наукового синтезу цих та багатьох інших відомих робіт є висновок про те, що релігійний світогляд слугував основою для науково-літературного сегменту суспільного розвитку, створював умови для формування й оцінки соціальної ролі жінки в період XI – першої половини XIV ст. На нашу думку, філософсько-правове розуміння цінності людини, зокрема жінки, базувалося на теоцентричному підході з долученими гуманістичними елементами.

Указані вище автори у своїх наукових розвідках переконливо доводять, що філософсько-правовій і релігійній думці тієї епохи властиві гуманізм, антропоцентризм, прагнення до самовдосконалення й саморозвитку особистості. Але з іншого боку наголошується, що соціально-правова цінність людини (жінки) в XI – першій половині XIV ст., як і в інших державних утвореннях доби Середньовіччя, сприймалася через призму її участі при захисті інтересів держави. Патріотичні міркування про велич «землі староукраїнської» йдеться в таких творах доби Київської Русі, як «Слові о полку Ігоревім» [7], «Слові про погибель Руської землі», що написані невідомими авторами [8], а також «Повісті временних літ» [9] Нестора, матеріали якої засновані на низці стародавніх літописів. Автори цих праць говорили про те, що вищим покликанням вільної особи є служіння інтересам власної держави, захисту її від ворогів («поганих») завдяки використанню свого фізичного й духовного потенціалу.

Ознайомлення зі змістом указаних вище історико-правових текстів, а також із текстами першоджерел (зокрема, «Слово про Закон і Благодать» [10] митрополита Іларіона, «Послання до Фоми» Климента Смолятича, «Притчі про людську душу і тіло» Кирила Турівського, «Ізборників» (1073 р., 1076 р.) та ін.) дозволяє зробити висновок, що в той історичний період чинна філософсько-правова думка дійсно світоглядно тяжіла до теоцентризму і, відповідно, розглядала, насамперед проблему божественного походження людини, а необхідність її самопізнання й пошуку сенсу її життя найчастіше зводилася до закликів піклуватися про спасіння своєї душі, а не накопичення багатств.

Як вбачається з авторського історико-правового аналізу вказаних вище творів, їх автори не лише пропагували панівні в епоху Середньовіччя теологічно-правові погляди на людську сутність і закликали дотримуватися

християнських чеснот смиренності й терпіння. Вони також покладали собі за мету розкрити сенс божественної та людської історії.

«Руську правду» обґрунтовано визначають енциклопедією давньоукраїнського суспільства, адже вона протягом декількох століть повністю регулювала правове, соціальне та економічне життя у Київській Русі та у князівствах, що постали з неї. Норми Короткої Правди були записані, як видається, ще за часів правління Ярослава Мудрого. Згодом норми Руської правди були доповнені за часів правління інших київських князів – Володимира Мономаха та Мстислава Володимировича. У цих правових збірках регулювалися кримінальні, сімейно-побутові й інші соціальні відносини. З текстом Руської правди та інших правових документів давньоукраїнської доби можна ознайомитися в надрукованій ще в 1952 р. книзі: «Пам'ятки права Київської держави X–XII стст.» [11].

Зводи законів та інші нормативно-правові акти давньоукраїнської держави є предметом активних досліджень багатьох сучасних українських учених. Зокрема, вітчизняні дослідники права Київської Русі: І. А. Безклубий, І. С. Гриценко й О. О. Шевченко в «Історії українського права» [12]; С. В. Кудін у дисертаційному дослідженні «Становленні і розвиток кримінального права України в X – першій половині XVII ст.» [13]; Я. Падох у «Нарисі історії українського карного права» [14] та дослідженні «Ідеї гуманности і демократизму в карному праві Княжої України» [15]; М. Колос у роботі «Джерела генезису українських кримінально-правових законів: до ідеї охорони основних прав і свобод людини» [16] та інші учені наголошують, що воно наділене такими рисами як гуманізм і демократизм, оскільки навіть у системі покарань акцентувалася увага на збережені соціальної гідності людини.

Так, наприклад, С. Блащук, дослідниця наукової спадщини Я. Падоха, у статті «Давньоруське право в науковій спадщині Ярослава Падоха (1920-ті – початок 1950-х рр.), наводить цитату з праці Я. Падоха «Ідеї гуманности і демократизму в карному праві Княжої України»: аналіз пам'яток права Русі свідчить про його прогресивність у порівнянні з тогочасним західноєвропейським правом. Такий висновок ґрунтується на таких положеннях, як ставлення до смертної кари та становище жінки в середньовічному суспільстві. Але поряд з тим також підкреслив, що право Київської Русі мало певні особливості, які полягали, перш за все, у створенні норм, що поширювали чи змінювали звичаєві традиції. За своєю формою вони майже не відрізнялися від звичаїв» [17].

Серед інших соціально-правових цінностей у правовій системі давньоукраїнської держави знайшли відображення рівність перед законом особисто вільних груп населення, гідний соціально-правовий статус жінки. Норми права захищали честь та гідність підданих староукраїнських князів. Посягання на них каралося більшим розміром штрафу, ніж, наприклад, завдання тілесних ушкоджень.

Характеризуючи норми українського звичаєвого права Київської Русі, М. М. Жовтобрюх вказує, що багато хто з видатних українських дослідників в цьому питанні (М. Грушевський, А. Яковлів, Л. Окіншевич, М. Чубатий та ін.) звертали увагу на його досить розвинутий і навіть прогресивний (для того часу) характер в порівнянні із звичаєвим правом інших європейських народів і в деякій мірі навіть римським правом (наприклад, щодо правового становища жінки) [6, с. 152].

Після розпаду і втрати ознак державності староукраїнськими князівствами більшість населення українських земель підпадають під кабальну владу з боку більш сильних сусідніх держав. Так, на першопочатку вони увійшли до складу Великого князівства Литовського, а згодом – до Речі Посполитої. Цілком очевидно, що така ситуація не могла не справити певний вплив на стан і розвиток суспільних правовідносин, у тому числі й не відбитися на соціальному становищі жінки.

Проведений нами аналіз історичних і правових документів, складених з середини XIV до першої половини XVII ст., дозволяє стверджувати, що розвиток права в ті часи мав чітко визначену провідну тенденцію. Адже більшість населення давніх українських земель належали до непривілейованих верств населення (це були селяни, міщани, слуги, холопи тощо) і не мали юридичних привілеїв шляхетського стану. Якщо в XIV – першій половині XV стст. у суспільно-політичному й правовому житті українських земель ще зберігалися гуманістичні традиції давньоукраїнського права, оскільки панували демократичні норми звичаєвого права й Руської правди, то в подальшому, коли внаслідок кількох політичних уній більшість українських земель увійшли до складу саме коронних земель Речі Посполитої, ситуація із соціальним захистом населення погіршилась.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попадинець Г. О. Український світоглядно-філософський гуманізм як засада розвитку національної правової культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». К., 2007. 22 с.

2. Мельник О. А. Історико-психологічна реконструкція картини світу княжої доби (на матеріалі текстів «Правда Руська»): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». К., 2010. 22 с.

3. Возняк С. М. Антропоцентризм філософської думки України: ретроспективний погляд. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2011. № 3 (15). С. 7–15.

4. Фомін В. Самовдосконалення як духовна заповідь мислителів Київської Русі. *Вісник Прикарпатського університету*. *Філософські і психологічні науки*. 2003. Вип. XI. С. 3–7.

5. Бордун-Комар Н. І. Ґенеза ідеї природних прав людини в історії філософсько-правової думки України. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 169–174.

6. Жовтобрюх М. М. Ідеї гуманізму в українському праві Київської Русі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2000. № 10. С. 151–156.

7. Слово о полку Ігоревім. URL: http://litopys.org.ua/slovo67/sl02.htm

8. Слово про погибель Руської землі». URL: http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr71.htm]

9. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / пер. з давньоруської, післяслово, коментарі В. В. Яременка. К.: Радянський письменник, 1990. 558 с.

10. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать. URL: http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm

11. Памятники русского права / сост. А. А. Зимин. М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1952. Вып. 1: Памятники права Киевского государства X–XII вв. – 1952. 288 с.

12. Історія українського права: посіб. / І. А. Безклубий, І. С. Гриценко, О. О. Шевченко та ін. К.: Грамота, 2010. 336 с.

13. Кудін С. В. Становлення і розвиток кримінального права України в X – першій половині XVII стст.: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2001. 226 с.

14. Падох Я. Нарис історії українського карного права. Молоде життя, 1951. 128 с.

15. Падох Я. Ідеї гуманності і демократизму в карному праві Княжої України. *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен: Український Вільний Університет, 1948. Т. 5. С. 111–128.

16. Колос М. Джерела генезису українських кримінально-правових законів: до ідеї охорони основних прав і свобод людини. *Вісник Конституційного суду України*. 2012. № 6. С. 56–67.

17. Блащук С. Давньоруське право в науковій спадщині Ярослава Падоха (1920-ті – початок 1950-х рр.). URL: http://history.org.ua/JournALL/green/green_2011_14/23.pdf

УДК 316.454.52

Інна Зайцева,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНІК ПІД ЧАС ПЕРЕМОВИН В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *маніпулятивні техніки, переговори, вплив, співрозмовники.*

Inna Zaitseva,
PhD, Associate Professor of Language training and social communications, State Tax University (Irpin)

USE OF MANIPULATIVE TECHNIQUES DURING WAR NEGOTIATIONS

Key words: *manipulative techniques, negotiations, influence, interlocutors.*

Маніпулятивні техніки набули широкого використання в повсякденному житті людей, зокрема в їх професійній діловій діяльності. Особливо важливим, на нашу думку, є володіння ними у період ведення військових дій на території України внаслідок нападу на нашу державу армії Російської Федерації. У ході ведення переговорів для досягнення поставленої мети керівники та рядові учасники перемовин намагаються якомога ефективніше власними вербальними та невербальними засобами схилити опонента до прийняття їх позиції та погодження вигідних для них умов. Основна ж мета перемовників в умовах війни – вміти діяти у стресових ситуаціях, не піддаючись тиску, хитрощам, зберігати емоційний баланс. Для цього недостатньо володіти технікою конструктивних переговорів – потрібні ще вміння і техніки, які дозволяють відстояти свій інтерес у жорстких умовах, впливати, коли немає «козирів», протистояти сильному тиску, агресії і маніпуляціям опонентів.

Актуальність роботи полягає в тому, що в сучасному світі дедалі важливішої ролі набуває вміння правильно подати власні думки, володіти навичками ефективного ведення перемовин та загалом вибудовування міжособистісних зв`язків, про що свідчать безліч історій успіху кращих комунікаторів та співрозмовників. Це, власне, і наштовхує нас на думку, що вивчення маніпулятивних технік, методів ведення перемовин є невід`ємною частиною професійного життя сучасної ділової людини і особливо є актуальним в умовах війни.

Мета роботи: дослідити ефективність використання маніпуляцій у ході ведення переговорів та оцінити їх вплив на результати перемовин.

Маніпулювання – вид психологічного впливу на людину, спрямований на приховане спонукання інших до виконання дій, визначених маніпулятором. Розглянемо теоретичні засади використання та існування маніпуляцій. Є. Л. Доценко у своїй роботі «Психологія маніпуляцій» провів аналіз визначень поняття «маніпуляція», сформульовані іншими авторами, задля того, щоб визначити критерії, за допомогою яких можна було б запропонувати власне найбільш повне визначення. Проведений аналіз продемонстрував, що більшість науковців, вказують на наступні ознаки маніпуляцій: латентність; панування; управління; примус; вплив; програмування думок; прихованість процесу [1].

Людина, використовуючи маніпуляції, може ставити перед собою різні завдання, проте, якщо узагальнити, то маніпулятор жадає за будь-яку ціну досягти своєї мети, зробити так, щоб його опонент погодився на невигідні для себе умови. Це саме те, що ми спостерігаємо у перемовинах України з Росією: росіяни використовують хитрощі та неприйнятні з погляду моральності прийоми, засновані на психологічному впливі на співрозмовників, задля того, щоб спантеличити, вибити їх зі стану рівноваги, навіть, ввести в оману аби домінувати у переговорному процесі й досягти власних цілей.

Варто зазначити, що саме у перемовинах маніпуляції набули дуже широкого застосування, так як і загалом в діловому світі. Представники компаній задля досягнення своєї мети готові піти на будь-які виверти, адже найголовніше для них – досягти вигідного для себе становища, а не думати про моральний та загальний стан опонента після підписання домовленостей. Тому, для того, щоб в перемовинах, будучи опонентом маніпулятора, не піддатися на його провокації, вкрай важливо знати техніки впливу, а також техніки психологічного протистояння маніпулятивному впливу.

Розглянемо найпоширеніші та найпростіші техніки маніпуляцій, які можна використовувати в перемовинах, а також способи їх нейтралізації:

1. Роздратування опонента. Сутність маніпуляції полягає в тому, щоб смішками, докорами вивести опонента зі стану рівновагм і довести його до того, щоб він прийняв помилкове рішення, або власними словами себе дискредитував. Нейтралізувати таку маніпуляцію можна використанням технік самозаспокоєння, зокрема однієї з найпоширеніших – глибокого спокійного дихання та промовляння подумки позитивних афірмацій.

2. Використання незрозумілих визначень. Зазначена техніка вдається лише в тому випадку, якщо співрозмовник соромиться перепитувати визначення незрозумілого йому слова, або робить вигляд, що йому все зрозуміло. Тоді очікуваною реакцією є роздратування, відчуження, відхід у психологічний захист. У такій ситуації не варто боятись здатися неосвіченим, потрібно просто без сорому перепитати те, що не зрозуміло.

3. Помилковий сором. Ця маніпуляція полягає у використанні проти опонента важливого аргумента, який він може легко прийняти. В такій ситуації важливо зберігати непохитну впевненість в собі та у власних силах.

4. Троянський кінь – це дуже ефективна маніпуляція, якщо виконати її правильно. Вона полягає в тому, щоб спочатку почати підтримувати аргументи іншої сторони, а тоді, коли опонент буде вважати, що переконав противника, вміло спотворити початкові тези та схилити пріоритет у власний бік. У результаті, коли опонент схаменеться, буде вже пізно, адже і його авторитет, і його доводи вже скомпрометовані. Отже, тут важливо адекватно сприймати всю інформацію, яку намагаються до вас донести, вміти «читати між рядків» та не дозволяти вводити себе в оману і компрометувати фальшивими фактами [2].

Отже, для досягнення конструктивної взаємодії під час перемовин, особливо під час війни, рекомендується використання таких принципів: уникати прийомів, що викликають конфронтацію; бути уважним слухачем, адже найкращий співрозмовник насамперед хороший слухач; ефективно використовувати прийом «нога у двері», сутність якого полягає в тому, щоб спочатку схилити опонента до невеликих поступок, щоб надалі йому було простіше піти на більші; не допускати зі свого боку пасивної поведінки, оскільки, це свідчить про погану підготовку та недостатню зацікавленість; не варто переконувати партнера в помилковості його позиції; не потрібно дорікати партнеру в слабкості у разі його згоди, оскільки це не є проявом слабкості, адже так він може просто прагнути вийти з конфлікту [3]. Також варто звернути увагу на те, чи не використовує опонент техніки НЛП, такі як якоріння, рефреймінг тощо, які є травматичним для вашого психотравматичного стану.

Загалом знання ефективних технік ведення переговорів, наразі, є вкрай актуальним, адже ми живемо саме в такий час, коли найбільшого успіху досягають саме ті люди, які є найкращими комунікаторами та співрозмовниками, ті, хто може використовувати ті ж маніпуляції, проте без жорсткого впливу на опонента, а так би мовити, легко підштовхуючи його до правильного рішення, вигідного для обох сторін, що є особливо важливим під час ведення перемовин заради спасіння людських життів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доценко Е. Л. Психологія маніпуляції: феномени, механізми і захист. Київ, 1997. 215 с.

2. Karanevych M. Narratives on Ukraine and manipulative in Russian English-langhage media. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія*. Вінниця: ТОВ «фірма Планер», 2021. Вип. 32. С. 109–118.

3. Ficher P., Ury W. Шлях до згоди або переговори без поразки / пер. з англ. А. Горєлової. США, 1992. 158 с.

УДК 159.96

Марина Заушнікова,
канд. психол. наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ТРАВМАТИЧНІ ПОДІЇ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Ключові слова: *травматична подія, стрес, травма, гостра стресова реакція, посттравматичний стресовий розлад, симптоми.*

Maryna Zaushnikova,
PhD in Psychology, Associate Professor
of the Department Psychology, Pedagogy and Sociology,
State Tax University (Irpin)

TRAUMATIC EVENTS AND THEIR CONSEQUENCES

Key words: *traumatic event, stress, trauma, acute stress reaction, post-traumatic stress disorder, symptoms.*

У сучасному вимірі існування майже кожен українець перебував чи перебуває під дією травматичної події. Практично будь-яку подію, що спричинила сильний вплив на душевний стан людини, називають «травматичною подією» або «травмою». Травматична подія (стресова) – подія, в якій людина вважає, що існує явна небезпека для її життя, фізичного або психічного здоров'я або для життя та здоров'я близької її людини. Це відчуття виникло в розпал події (навіть якщо пізніше з'ясувалося, що реальної небезпеки не було) і призвело до відповідних фізіологічних, поведінкових чи емоційних реакцій [1].

Травматичний стрес – це переживання особливого роду, результат особливої взаємодії людини та навколишнього світу. Це нормальна реакція на складні, травмуючі обставини, стан, що виникає у людини, яка пережила щось, що виходить за рамки звичайного досвіду. Цей стрес за інтенсивністю пережитих почуттів здається найбільш істотною подією життя, що ділить все життя людини на «до й після» події. Отримана психічна травма міняє бачення не тільки сьогодення, минулого, але й майбутнього.

Психічна травма – це сильний страх, жах чи почуття безпорадності внаслідок події, що загрожує фізичній / психічній цілісності людини або її близьким. Це настільки важкий удар, що людина втрачає здатність продовжувати нормальне життя [3; 4]. Вона зачіпає найбільш фундаментальні, життєво значущі потреби і цінності людини, стає домінантою його внутрішнього життя і супроводжується сильними емоційними переживаннями.

На фізіологічному рівні у людини змінюється біохімічна рівновага (чим пояснюються такі стани, як пригнічене відчуття болю, надмірне збудження, амнезія, зниження імунітету, виснаження тощо); змінюється робота мозку: блокується міжпівкульна синаптична передача, інакше функціонують нейрони кори головного мозку, внаслідок чого страждають насамперед ті його зони, які пов'язані з контролем над агресивністю та циклом сну [4].

До травматичних подій належать: участь у військових діях; війна; фізичне чи сексуальне насильство, насильницькі напади на особистість; зґвалтування; тортури; перебування людини у полоні, у заручниках; груповий напад та пограбування; кіднепінг; терористичні атаки; різноманітні катастрофи; діагноз небезпечної / невиліковної хвороби; травма; самогубство тощо. Такі події не попереджають про себе наперед і тому людина до них не готова.

Якщо людина пережила подію, подібну до вищезазначених або стала свідком такої події, то є ймовірність, що подія вплинула на психіку людини. Неможливо спрогнозувати, наскільки стильною була травматична подія для людини, як довго людина знаходилася під її дією, оскільки все індивідуально.

Коли відбувається травматична подія (є небезпека для життя людини), організм людини готується до інтенсивного реагування одним із способів: *боротьба, втеча, завмирання.*

Для переживання травми характерні етапи. Якісь секунди триває *стан шоку*: відключаються лімбічна і кортикальна системи мозку, функціонує лише його найдавніша стволова частина, активізується парасимпатична нервова система, які разом відповідають за тіло – їх називають «віз».

Наступним виникає *збудження*: активізуються лімбічна частина мозку і симпатична нервова система, що відповідають за емоції та дії – їх називають «коні», а система емоційного й соціального контролю, що спрямовує діяльність, контролює – називають «кучер». Коли відбувається щось небезпечне для життя людини, лімбічна частина «коні» бере управління на себе: вона виключає систему контролю «кучера». Разом з тим, виділяються, необхідні для реагування на ситуацію стресу гормони: адреналін, норадреналін, кортизон та знеболюючі речовини, що притупляють або зовсім роблять тіло нечутливим. Це зменшує страждання, оберігає від больового шоку [3; 5].

Коли небезпека минає, починається етап *розрядки* (виснаження), що супроводжується неконтрольованим тремтінням тіла, окремих частин (від кількох хвилин до кількох годин), таким чином організм людини звільняється від напруження. Тремтіння починається зненацька, може відразу після травматичної події (стресу) або через деякий час. Цю реакцію зупиняти не можна, оскільки розрядка не відбудеться, в тілі залишаться м'язові затиски, внаслідок чого людина страждатиме від болів у м'язах, можуть початися психосоматичні розлади та розлади систем організму [3; 5].

Далі наступає *втома*. У цей період включається неокортекс та системи соціального й емоційного контролю, тобто включається «кучер». Людина може відчувати пригнічення, бажання плакати. Людина починає обмірковувати новий досвід: розповідає про те, що сталося, інтерпретує подію і за необхідності змінює поведінку, спосіб життя, переглядає взаємовідносини [3; 5].

Усі прояви, що спостерігаються після травматичних ситуацій, Е. Ліндеман розділив на:

1. Психосоматичні прояви (почуття стискання гортані, задуха, почуття порожнечі у шлунку, фізична слабкість, головний біль, неприємний присмак їжі тощо).
2. Надмірна концентрація, фіксація на подіях пережитого.
3. Почуття туги, смуток.
4. Ворожість, агресивність, роздратованість на будь-що.
5. Повна зміна звичних стереотипів поведінки.

Стадії формування постстресових реакцій: 1) травматичний стрес (виникає під час травматичної події – відразу після неї, від кількох хвилин до 2/3 діб); 2) гострий стресовий розлад – може виникнути у перші 2/3 доби і впродовж одного місяця після травматичної події; 3) посттравматичий стресовий розлад – виникає більше ніж через місяць – 6 місяців після травматичної події і пізніше [6]. Проте ці стадії виникають не у всіх людей, що пережили травматичні події, все залежить від індивідуальних особливостей.

У DSM–V виділяють такі різновиди постстресових розладів: гострі – симптоми тривають до трьох місяців після травми; хронічні – симптоми проявляються після трьох місяців; відстрочені – симптоми проявляються після прихованого періоду (через шість місяців і пізніше) [6].

Наслідки травматичної подій проявляються у людей індивідуально: можуть відразу після події або через певний проміжок часу: втрата сну і апетиту; нав'язливі спогади; кошмарні сновидіння про пережиту подію; погіршення настрою при спогадах про подію; втрата здатності відчувати сильні почуття і

емоції; порушення пам'яті; бажання уникнути думок і почуттів, пов'язаних з пережитою психотравмуючою ситуацією; почуття «вкороченого майбутнього», втрата життєвих орієнтирів; важкість концентрації; дратівливість; лякливість тощо.

У людини, яка перебувала під дією травматичної події (стресу), інакше починає функціонувати пам'ять (спрацьовує механізм травматичної пам'яті), що і є підґрунтям посттравматичних стресових станів. Після припинення дії стресора (травми) емоційні образи, спогади зберігаються у довготривалій пам'яті людини й у вигляді флеш-беків з'являються у оперативній пам'яті, сприяючи розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це нормальна реакція на ненормальну ситуацію. Коли людина тривалий час не може розрядити внутрішнє напруження, її тіло, психіка певним чином пристосовується до цього стану і, відповідно, спрацьовує механізм виникнення посттравматичного стресу [2].

Для посттравматичного стресового розладу характерні прояви трьох основних груп симптомів:

1) симптоми повторного переживання травми (думки, нав'язливі образи, відчуття, нічні кошмари);

2) симптоми ухиляння (уникнення) від стимулів, пов'язаних із травмою, спроби уникнути відчуттів, думок, дій, пов'язаних із травмою, часткова або повна амнезія важливих аспектів травми, емоційний холод, відчуженість від оточуючих);

3) *Симптоми підвищеної збудливості* – порушення концентрації уваги, розлади сну, надмірна настороженість, посилені реакції переляку, дратівливість та стійкі прояви підвищеного збудження.

Психодіагностика ПТСР має свої особливості. Для постановки діагнозу ПТСР у людини застосовуються діагностичні критерії, які є в переліку міжнародного класифікатора хвороб (МКХ-10) та в американському діагностичному психіатричному стандарті (DSM-V). Проте у переважної більшості людей, що пережили травматичні події негативні симптоми самі зникають впродовж певного часу.

Робота з ПТСР – тривалий процес і може продовжуватись кілька років. Відновлення після травматичної події може тривати від кількох годин, днів, тижнів і навіть декілька місяців.

Терапевтичні втручання при посттравматичних розладах включають: кризове втручання, психотерапія, когнітивно-поведінкові методи, фармакотерапія, техніки релаксації, психологічна реабілітація тощо.

Для відновлення після травматичної події необхідний деякий час, щоб людина змогла прийняти те, що сталося і набула нових форм поведінки.

Соціально-психологічна допомога для людей, які пережили травматичну подію, першочергово направлена на зниження ризику виникнення посттравматичних розладів, а також – сприяти розвитку стресостійкості людини, яка надалі допоможе адаптивно долати стресові події [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гершанов А. Основы работы с травмой. Работа с травмой и утратой. Основы супервизии, 2022. Израильская коалиция травмы (ISRAEL TRAUMA COALITION). URL: http://israeltraumacoalition.org
2. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П., Литвиненко Л. І., Царенко Л. Г. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник. Київ: ТОВ “Видавництво “Логос”. 2016. 207 с.
3. Корнієнко І. О., Лісовецька І. М., Луценко Ю. А., Романовська Д. Д. Досвід надання допомоги дітям і сім’ям – жертвам військового конфлікту: практ. посіб. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. Москва: Изд-во Эксмо, 2005. 960 с.
5. Ягупов В. Військова психологія: підручник. Київ: Тандем, 2004. 656 с.
6. DSM-5 Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. NY: American Psychiatric Press, 2013.

УДК 159.922.27

Руслан Калениченко,
канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет
будівництва і архітектури (м. Київ),
доцент кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Анна Коханець,
підприємець, власник маркетинг-агентства,
фотограф і контент-Creator для брендів,
спеціаліст з підтримки ділової репутації в мережі Інтернет,
Co-founder першого українського конструктора сайтів
(м. Нью-Йорк, США)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Ключові слова: *психологічний вплив, психологічний захист, фільтри психологічного захисту, засоби соціально-психологічного захисту.*

Ruslan Kalenichenko,
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Professional Studies of Kyiv National
University of Civil Engineering and Architecture (Kyiv),
Senior Lecturer of the Department of Psychology, Pedagogy and Sociology,
State Tax University (Irpin);
Anna Kokhanets,
entrepreneur, founder of a digital marketing agency,
photographer, content creator for brands, online reputation management
specialist, Co-founder of the first Ukrainian website building platform
(New York, USA)

PSYCHOLOGICAL PROTECTION IN CONDITIONS OF MANIPULATIVE INFLUENCE

Key words: *psychological influence, psychological protection, filters of psychological protection, means of social and psychological protection.*

Проблема психологічного захисту у сучасних умовах набула надзвичайної ваги. Це пояснюється тим, що серед форм та методів планування заходів формування готовності особистості до діяльності в умовах екстремальних ситуацій саме психологічний захист об’єкта є одним з напрямів протидії від маніпулятивного психологічного впливу. Мету нашої публікації можна сформулювати так: на основі аналізу наукових праць, які з'явились у психологічній літературі (особливо останнім часом) і власних досліджень з визначеної проблеми виявити механізми психологічного захисту особистості.

Підходи до цієї проблеми можна розділити на дві умовні групи.

Представники першої групи відстоюють погляд, згідно з яким психологічний захист виявляє себе на внутрішньоособистісному рівні. До цієї групи можна віднести визнаного родоначальника розробки теорії психологічного захисту З. Фрейда, який, описуючи динаміку психічних процесів у межах психотерапевтичної роботи з точки зору виявлення психічних механізмів, що лежать в їх основі, розглядав психологічний захист як боротьбу несвідомого зі свідомістю, а також усіх його послідовників [2, 5, 17].

Учені, які ввійшли в другу умовну групу, вважають, що психологічний захист виявляється не тільки на вказаному, а й на міжособистісному рівні. Так, наприклад, В. Н. Куликов вважає, що психологічний захист є механізмом, властивим кожній дорослій і нормальній особистості, а також групі, що сформував [4, 5, 6, 9, 22, 23].

І. В. Доценко визначає психологічний захист як використання суб'єктом психологічних засобів усунення або ослаблення збитку, що загрожує йому з боку іншого суб'єкта. При цьому автор ділить психологічний захист на міжособистісний і внутрішньоособистісний [5].

Визнаючи справедливість наведених визначень, варто зауважити, що психологічний захист – це комплексна, багаторівнева, динамічна система, основна функція якої полягає в захисті психіки людини (особистісної структури) від негативних, руйнівних впливів з боку навколишнього світу, зокрема з боку людей, що виявляється на міжособистісному і внутрішньоособистісному рівнях.

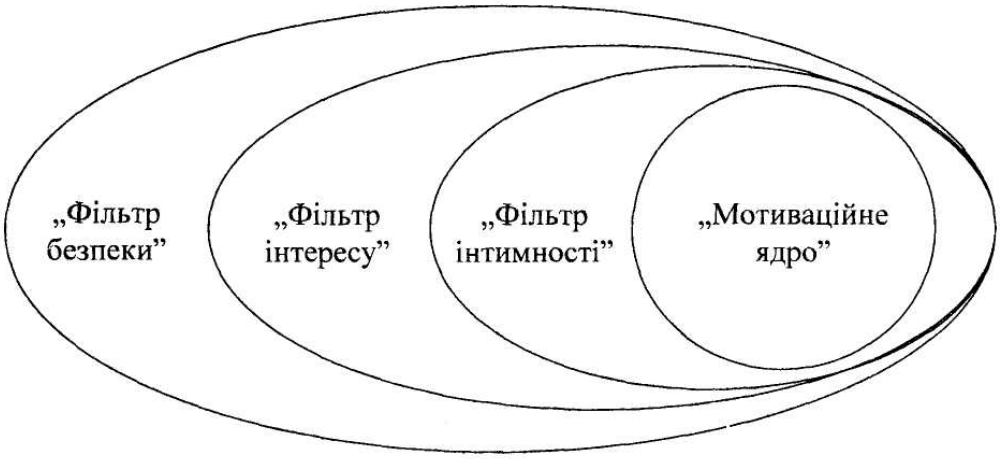
Досить цікавою є думка А. В. Кириченка, що виявлені рівні інтер-суб'єктної взаємодії, регулюючи, по суті, ефективність психологічного впливу, відображають структуру соціально-психологічного захисту особистості, що складається з таких підсистем: «фільтр безпеки», «фільтр інтересу» та «фільтр інтимності» [11].

Фільтри, просіваючи всі впливи ззовні, автоматично, майже миттєво визначають рівень психологічної небезпеки, а також значущість для особистості маніпулятивних психологічних впливів, приймаючи або блокуючи ці впливи.

Саме роботою фільтрів можна пояснити виборний характер психологічного захисту та його динамізм, що полягає в «коливанні його сили вбік як вбік підвищення, так і вбік зниження», відзначає інший дослідник цього феномену В. Н. Куликов [2].

Фільтри – це підсистеми, основне призначення яких полягає в захисті ядра особистості, насамперед мотиваційної структури від деструктивних або небажаних маніпулятивних психологічних впливів.

Опора на «ядерну» модель особистості дозволяє, на нашу думку, повною мірою відтворити цілісну картину маніпулятивного психологічного впливу. Що дасть змогу побудувати ефективну модель психологічного захисту від останнього.



Відповідно до «ядерної» моделі особистості особистісна структура й насамперед мотиваційна сфера, на яку покладено спонукальні та спрямовуючі функції особистості, захищена системою психологічного захисту. Ця ідея не є новою в психологічній науці. її можна знайти в працях С. Л. Рубінштейна, що писав: «...ядро його (тобто суб'єкта діяльності) складають усвідомлені спонукання-мотиви свідомих дій» [19]. Н. Ф. Феденко пропонував розглядати особистість, використовуючи «ядерну» модель, відповідно до якої ядро особистості – внутрішній світ людини, зі своєю складною структурною організацією. Е. Фромм у межах аналізу маніпуляційного й актуалізаторського підходу до проблеми особистості вказує на те, що людину як графічну модель можна зобразити у вигляді двох концентричних кіл. «Внутрішнє коло – це ядро людської душі, його сутність. Зовнішнє коло – це периферія його особистості...» [17].

«Фільтр безпеки», що виконує функцію загального, зовнішнього психологічного захисту особистості, виявляє у вигляді партнера по взаємодії, спираючись на стереотипні ознаки, все, що може становити загрозу для його особистісної безпеки, створювати дискомфортні умови його життєдіяльності. Результатом роботи цього фільтра є формування феномена довіри чи недовіри до конкретного (одиничного або групового) претендента на інтерсуб'єктну взаємодію.

«Фільтр інтересу» відгороджує нас від надлишку психологічних контактів з різними людьми, від пересичення людським спілкуванням, відокремлюючи значиму взаємодію від незначущого.

І нарешті, «фільтр інтимності» (його основна функція полягає у визначенні серед «безпечних» і «цікавих» для нас людей тих, перед якими ми цілком можемо розкритися). Результат функціонування цього фільтра полягає в тому, що ми підпускаємо до себе, тобто дозволяємо максимально наблизитися до нашого особистісного (мотиваційного) «ядра», надзвичайно обмежене коло людей: близьких друзів і родичів. Саме на рівні особистісного (мотиваційного) «ядра» й можливий найефективніший психологічний вплив, коли будь-який вплив з боку партнера по інтерсуб'єктній взаємодії зумовлює зміни в особистісній структурі, насамперед у мотиваційній сфері суб'єкта взаємодії і, як наслідок, у його поводженні та діяльності.

Психологічний захист особистості сторін інтерсуб'єктної взаємодії є суттєвим технологічним елементом процесу маніпулятивного психологічного впливу. Як зазначає С. Л. Рубінштейн, «зовнішній вплив дає той або інший психологічний ефект, лише переломлюючись через психічний стан суб'єкта, через лад думок, що склався в нього, і почуттів» [19].

Сприймаючись суб'єктами спільної професійної діяльності вибірково (А. Г. Ковальов, В. Н. Куліков, Б. Д. Паригін, Б. Ф. Поршнев, Ю. А. Шерковін), цілеспрямований інтерсуб'єктний психологічний вплив фільтрується соціально-психологічним захистом особистості (Ф. В. Басейн, В. Н. Куликов, Б. Ф. Поршнєв та ін.), який стоїть на шляху психологічних впливів кожної зі сторін даної взаємодії [1, с. 19]. Становлячи, по суті, зворотний бік цілеспрямованого психологічного впливу, соціально-психологічний захист особистості дозує психологічні впливи ззовні, відділяючи корисні від шкідливих.

Аналіз соціальної практики свідчить, що соціально-психологічний захист особистості виявляється в активній і пасивній формах [9, с. 15, 20, 21, 24].

Активний соціально-психологічний захист – процес активного протистояння особистості загрозам ззовні, що здійснюють на неї психологічний вплив,

який складається з активних дій сторони, що обороняється, й функціонально виявляється у виборі відповідного арсеналу засобів, способів, методів, прийомів і форм захисту, а також їхньої подальшої практичної реалізації в конкретній ситуації. Процес реалізації активного соціально-психологічного захисту особистості становить саморегульований комплекс, що протистоїть цілеспрямованому психологічному впливу ззовні. Він складається з таких засобів:

1) внутрішні засоби соціально-психологічного захисту:

– вербальне використання можливостей другої сигнальної системи, що реалізуються і за допомогою людського мовлення, включаючи брехню, гумор, нерозуміння тощо;

– невербальні, які виражаються в блокуванні каналів доступу до підсистем, що належать першій сигнальній системі, а також у застосуванні екстралінгвістичних (тембр голосу, тон, звуковий діапазон, темп мовлення тощо, наприклад вимовляння фрази пошепки з «металом» у голосі), паралінгвістичних (паузи, сміх, плач, хмикання, покашлювання тощо) засобів, просторово-часових параметрів (наприклад, різке збільшення відстані до суб'єкта взаємодії або несподіване входження в його «інтимну зону»), використанні захисних або агресивних жестів, міміки, пантоміміки;

– енергоінформаційні, які реалізуються за допомогою блокування підсистем, що належать третій сигнальній системі, механізми якої не вивчені, й дія науки ще є значний простір у дослідженні цих соціально-природних феноменів;

2) зовнішні засоби соціально-психологічного захисту, застосування яких відбувається через зниження значущості для особистості предметів і систем навколишнього світу, і які використовуються з професійною метою суб'єктом цілеспрямованого психологічного впливу (матеріальні цінності, гроші, коштовності, зброя тощо), а також зниження рівня впливу інформаційних систем за допомогою їхнього відключення або виходу з них (наприклад, відключення телефону або вихід з глобальної мережі «Інтернет»);

3) способи соціально-психологічного захисту, до яких можна віднести:

– контрпереконання,

– контрсугестію,

– контрзараження;

4) відповідні методи СПЗ, спрямовані на різке зниження ефективності технології цілеспрямованого психологічного впливу на особистість або групу:

– приниження авторитетності джерела цілеспрямованого психологічного впливу;

– руйнування технологічного ланцюжка цілеспрямованого психологічного впливу (наприклад, навіть відносна недосяжність об'єкта управлінського, виховного, психотерапевтичного, політичного впливу створює технологічні труднощі на рівні соціальної перцепції і зворотного зв'язку, що різко знижує ефективність такого впливу);

– виведення зі стану рівноваги джерела цілеспрямованого психологічного впливу (наприклад, шляхом порівняння в брехні, в особистій або професійній некомпетентності тощо);

– упевнена, незалежна поведінка об'єкта професійного впливу;

– непередбачуваність об'єкта професійного впливу;

– декларування істинних мотивів цілеспрямованого психологічного впливу, які приховуються суб'єктом тощо;

5) різні форми соціально-психологічного захисту, до яких можна віднести агресію, демонстрацію сили, бесіду (діалог, монолог), демонстрацію повної лояльності й підкорення суб'єкта професійного впливу.

Пасивний соціально-психологічний захист представлений соціально зумовленими, автоматизованими системами захисту особистісної структури від руйнівних впливів ззовні. В основі пасивного соціально-психологічного захисту лежать автоматизми – психологічні механізми функціонування фільтрів СПЗ: безпеки, інтересу, інтимності.

Просіваючи всі впливи ззовні, фільтри автоматично, майже миттєво визначають рівень психологічної небезпеки, а також значущість для особистості психологічних впливів, приймаючи або блокуючи ці впливи [8, с. 19].

Отже, психологічний захист особистості сторін інтерсуб'єктної взаємодії, становлячи, з одного боку, комплексну, багаторівневу, динамічну, саморегульовану систему, основна функція якої полягає в захисті психіки людини (особистісної структури) від негативних, руйнівних впливів ззовні, з іншого – є найважливішим чинником, що визначає успішність або ускладненість процесу реалізації маніпулятивного психологічного впливу. Він виявляється в активній і пасивній формах.

З погляду описаної нами системи психологічного захисту, створення умов, що забезпечують успішність реалізації маніпулятивного психологічного впливу, може бути сформульовано так: відключення (або не провокування) систем активного психологічного захисту та збільшення проникності пасивного соціально-психологічного захисту з точки зору проникнення цілісного вигляду суб'єкта впливу через систему фільтрів. Це відкриває значні перспективи подальшого дослідження в даному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г. М. Психология социального познания. М.: Мысль, 2000. 327 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология. М.: Мысль, 2001. С. 127–193.
3. Деркач А. А., Селезнева Е. В. Идеологическое воздействие: социально-психологические и педагогические аспекты. М.: Аспект-Пресс, 2002. 225 с.
4. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. СПб.: Питер, 2000. 448 с.
5. Карнегі Дейл. Як придбавати друзів і впливати на людей / пер. з англ. Ф. П. Красавіна. ДО.: Наукова думка, 1989. 224 с.
6. Квинн В. Прикладная психология. СПб.: Питер, 2001. 624 с.
7. Кентджеми Дж. П., Раис Дж., Ковальски К. Дж. Формирование, упадок и возрождение доверия в организации. *Лидерство. Психологические проблемы в бизнесе*. Дубно, 1997. 359 с.
8. Кириченко А. В. Современные психологические технологии влияния на личность в профессиональных целях / науч. ред. А. А. Деркач. М.: Тесей, 2003. 224 с.
9. Куликов В. Н. *Прикладные проблемы социальной психологии*. 1989. № 2. С. 164–169.
10. Лебедев В. И. Личность в экстремальных условиях. М.: Высшая школа, 1989. 238 с.
11. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Наука, 1975. 234 с.
12. Майерс Д. Социальная психология / 5-е международное издание. СПб.: М.; Харьков; Минск, 2000. С. 38–56.
13. Обозов Н. Н. О трехкомпонентной структуре межличностного взаимодействия; Психология межличностного познания. М.: Наука, 1981. 283 с.
14. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. К.: МЗУП, 1990. 256 с.

Prof. SUT Aleksandra Kuzior, PhD., DSc.
(Vice-Dean for Cooperation and Development Faculty of Organization and Management, Silesian University of Technology);
Dr. Bartłomiej Knosala, PhD.
(Faculty of Organization and Management, Silesian University of Technology)

EXTRACTIVE ATTENTION ECONOMY AND WAR. WHY AND HOW SOCIAL MEDIA SPREADS DISINFORMATION?

We live in times of extractive attention economy. Extractive attention economy is business model of internet platforms such as Facebook, Twitter, YouTube and others. It means that these platforms are competing for attention of the consumers. The platform, which is able to create a routine, to create attachment and penetrate the critical thinking filter is also able to gain profit from our interactions. This is at the expanse of our psychic and cognitive abilities. Many authors – Roger McNamee, Jaron Lanier, Zuboff Shoshana – among the bad sides of internet platforms mention: addiction of whole populations, polarization of public debate and fostering disinformation. In the context of Russian aggression in Ukraine, particular attention should be paid to the relationship between algorithms written in this way to promote controversial content, and disinformation. Algorithms promote content that can potentially attract audience. Typically, this will be emotional or controversial content. False information and conspiracy theories spreads faster on internet platforms and reaches more people than real news, no matter what the topic is.

Why extractive attention economy is so important today?

Situation on market of internet platforms looks like everyone are competing for attention of the consumers. It resembles self-propelled arms race. FB is competing not only with Twitter, but also with Netflix, books, TV, etc. We can say that there are emerging better and better technologies designing to break through our critical thinking filters and to weaken our free will. Tech companies have an advantage over our critical thinking filters. First, they have huge financial means, a lot of money to pay for the researches in the field of sociology and psychology and answer the question how to hack our psyche. Second, tech companies have a lot of data form internet platforms to localize weaknesses of our psyche and to use them.

Index of disadvantages of internet platforms:

– Promoting disinformation and conspiracy theories;

– Impairment of ability to focus, i. e. reducing the time in which we can focus;

– Promoting the aggression instead of promoting dialogue leading to consensus;

– Addiction of children and adults from using those aps;

– Political polarization – the message must be emotional to gain our attention, so internet platforms are promoting emotional content, which leads to polarization of discussion;

– Changing social interaction in to rivalry for likes and shers.

– Introducing the counter to the situations, in which previously there were no such idea. It leads to the situation of stressing rivalry.

– Bosses of the biggest internet platforms restrict their children's use of these platforms very much.

– We are steering by algorithms – 70 percent of move on YT is form recommendation;

– Recommendations aim into our motivations and desires – even if we are not aware of those desires, they are lucid for algorithms.

What we can do?

a) Social level

As a citizens we should put the pressure on the politics to regulate the use of algorithms. It is worth of noticing that the most dynamic branch of the economy has deprivation of regulations. Why? Maybe the part of the fault is connected with our imaging of what is technology. We still imaging technology as a neutral being, which do not have any social, cultural or moral impact per se. But form the well-developed intellectual tradition – media ecology – we know that that technology and techniques, modes of information and codes of communication play a leading role in human affairs;

b) Individual level

As a individuals we should develop good practices in the domain of critical thinking and fact checking. Especially learn how to:

– verify graphic and audiovisual materials;

– how not to fall for data out of context;

– how to effectively reach your audience with an unvarnished story;

– how to ensure a reliable message and show credibility.

Regularly check fact-checking portals such as: Snopes.com, PolitiFact.com, Bellingcat.com), and polish: Mitologia Współczesna, CrazyNauka czy Konkret24).

BIBLIOGRAPHY

1. Kuzior Aleksandra, Aksjologia zrównoważonego rozwoju, Belianum, Banska Bystrica 2014.

2. Kuzior Aleksandra, The ICT as a tool for sustainable development. In: Contemporary developmental challenges. Ed. A. Kuzior. Belianum, Banska Bystrica 2013, pp. 7–28.

3. Lanier Jaron, *Ten Arguments for Deleting your Social Media Account Right Now*, Picador 2019.

4. McNamee R., Zucked. Waking up for Facebook Catastrophy, Penguin Press, 2019

5. Zuboff Shoshana, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, PublicAffairs 2019.

УДК 811.81

Юлія Літкович,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології;
Людмила Ковальчук,
канд. філол. наук,
ст. викладач кафедри англійської філології,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки (Луцьк)

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ДИСКУРСУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Ключові слова: *юридичний переклад, адекватність, еквівалентність, нормативно-правовий.*

Переклад текстів дискурсу міжнародного права є юридичним перекладом. В юридичному перекладі перекладач має справу з певним жанром мови спеціальної сфери, який функціонує в галузі права, слугує основою комунікації між фахівцями, має особливе соціальне призначення, вирізняється специфічними композиційними, стилістичними та лексико-семантичними ознаками і виявляється в юридичній мові [1, с. 8].

Юридичний переклад визначають як «переклад текстів, які відносяться до області права й використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які говорять різними мовами». Оскільки право є предметною сферою, пов'язаною із соціально-політичними та культурними особливостями країни, юридичний переклад представляє собою непросте завдання, вважається одним з найбільш складних видів перекладу тексту, тому що для адекватної передачі юридичної інформації мова юридичного перекладу має бути особливо точною ясною та достовірною [1, с. 17].

Актуальність. Як галузь практичної мовної діяльності, юридичний переклад є одним із видів спеціального перекладу, що має своїм об'єктом передачу засобами іншої мови різноманітних письмових та усних юридичних текстів, зокрема текстів дискурсу міжнародного права.

Мета дослідження. Визначити основні проблеми перекладу текстів дискурсу міжнародного права.

Матеріали та методи. Дослідження включає методи структурного, компонентного, контекстуального, аналізу для виявлення мовних особливостей текстів міжнародних угод; методи перекладацького аналізу уможливили виявлення перекладацьких трансформацій.

Результати й обговорення. Важливим аспектом у контексті перекладу юридичних документів дискурсу міжнародного права є те, що у цьому випадку розуміння термінів «еквівалентність» та «адекватність» дещо змінюється і суттєво відхиляється від їхнього традиційного тлумачення в перекладознавстві. Так, термін еквівалентність (equivalence) текстів перекладачі та правники застосовують для позначення рівності та автентичності різномовних версій юридичних документів дискурсу міжнародного права, а не для оцінки якості їхнього перекладу, як це прийнято у класичному перекладознавства. Переклад текстів дискурсу міжнародного права не має нічого спільного з комунікативною функцією цих текстів і зумовлений символічним характером багатомовних версій юридичних документів, пов'язаний з феноменом стратегії багатомовності в об'єднаній Європі та в світі. Юридичні документи дискурсу міжнародного права, укладені різними мовами, він позначає «екзістенційно еквівалентними», оскільки вони апріорі рівні і мають однакову юридичну силу [3, с. 51].

Під час перекладу текстів дискурсу міжнародного права важливою вимогою вважається концептуальна еквівалентність, тобто відповідність мовної одиниці оригіналу мовній одиниці перекладу на рівні їх смисловою наповнення через наявність у них концептуальних сем (змістових елементів семеми, що характеризують концептосферу дискурсу міжнародного права).

Адекватний переклад відтворює засобами мови перекладу як зміст, так і форму оригіналу. Переклад у цілому може бути адекватним навіть за відсутності формальної точності передачі окремих слів та словосполучень. Отже, адекватність перекладу означає його змістовну функціональність, а еквівалентність характеризує співвідношення відповідності оригіналу та трансляту на різних рівнях. При цьому основним критерієм перекладу текстів дискурсу міжнародного права слугує точна передача змісту оригіналу мовою перекладу. Перекладач повинен забезпечити максимальну відповідність оригіналу та трансляту, що стає можливим у процесі досягнення певних рівнів еквівалентності мови тексту оригіналу та тексту перекладу [2, с. 42].

Міжкультурна правова комунікація відбувається серед різних правових систем за допомогою різних мов, і саме тому потрібно враховувати певні вимоги, що застосовуються до перекладу текстів міжнародно-правових

документів. Зважаючи на той факт, що правова комунікація зазвичай переслідує певні цілі, слід дотримуватися функціонального підходу. Необхідно визначити техніку та стратегію для представлення відповідного перекладу. Крім того, зазначення функції тексту, аудиторії, часу, місця та мотивів зробили б вагомий внесок у чіткість та повноту перекладу.

Тому важливою є класифікація юридичного перекладу з точки зору прагматики документів, що перекладаються, та мети перекладу, відповідно до якої юридичний переклад можна розподілити на такі групи:

- юридичний переклад для нормативно-правової цілі;
- юридичний переклад для інформативних цілей;
- юридичний переклад для загальних або юридичних цілей.

Відповідно до такої класифікації переклад міжнародних угод є юридичним перекладом для нормативно-правової мети. Таке завдання виникає за необхідності отримання автентичного юридичного тексту дискурсу міжнародного права в двомовній або багатомовної юрисдикції, під час змішування місцевих законів і міжнародних правових документів та інших законів. Це – переклад тексту закону. Часто такі двомовні чи багатомовні тексти спочатку складаються однією мовою, а потім перекладаються іншою мовою або мовами. Крім того, проект документа може одночасно складатися обома або одразу всіма мовами. У будь-якому випадку тексти різними мовами мають однакову юридичну силу. Такі юридичні тексти дискурсу міжнародного права різними мовами розглядаються як автентичні після проходження процесу аутентифікації відповідно до закону. Після цього такі тексти являють собою не просто переклад закону, але сам текст закону. Наприклад, такі документи зустрічаються в Канаді та Гонконгу, серед багатомовних правових документів ООН і багатомовних законів ЄС.

Ця категорія юридичного перекладу може включати в себе окремі документи – договори, двомовні тексти, кожен з яких має однакову силу. Наприклад, в країні, де англійська мова не використовується як державна, іноді договорами може бути передбачено, що версії договору офіційною мовою країни і англійською мовою однакову юридичну силу, хоча англійська мова офіційною мовою країни не є. Для такої категорії юридичного перекладу комунікативні цілі текстів мовою оригіналу і мовою перекладу збігаються [4, с. 45].

Тексти дискурсу міжнародного права володіють високим ступенем перекладності: мають «клішовану форму, і інформація, що міститься в них, повинна оформлятися раз і назавжди встановленим чином, згідно суворим конвенціям». Проте було б помилково вважати, що для успішного перекладу

достатньо досконально освоїти термінологію та правила оформлення подібного виду текстів. В дійсності виявляється, що цього мало. На прикладі юридичного перекладу можна зовсім точно затверджувати, що необхідно ще й досконально розбиратися у культурних особливостях носіїв вихідної мови, у специфічних конструкціях, належних тільки їм.

Однією з проблем юридичного перекладу постає те, що такий переклад є не тільки переклад з однієї мови на іншу мову, але і з однієї правової системи в іншу правову систему. На відміну від сфер «чистої» науки, право продовжує залишатися національно-специфічним явищем. Кожна правова система має свій власний термінологічний апарат, джерела та методологічні підходи. Все це не може не впливати на специфіку юридичного перекладу, який носить не тільки міжмовний, а й міжкультурний та міжсистемний характер [4].

Тому якщо розглядати переклад як міжкультурну передачу, де і джерела, і мова вкорінені у відповідні культури, можна зробити висновок, що перекладач має бути експертом в галузі різних культурних середовищ. Проте застосування невибіркового принципу культурної вкоріненості, тобто зв'язку мови з відповідною культурою, може виявитися сумнівним. У міжкультурних правових угодах, а саме в міжнародних договорах, наприклад, там, де тільки одна правова система визначається як головна, цей принцип може бути застосований лише на лінгвістичному, а не на культурному (правовому) рівні. Більше того, рівень перекладеності правових концепцій залежить від спорідненості правових систем, а не залучених мов.

А отже, у разі перекладу тексту з області права перекладачеві не можна забувати таке. Початковий текст організований відповідно до правової системи, наявної у конкретній країні, що знаходить своє віддзеркалення у юридичних формулюваннях цього тексту, а текст перекладу призначений для використання в рамках іншої правової системи з характерними саме для неї юридичними формулюваннями.

До того ж, критерії доступності і прозорості текстів дискурсу міжнародного права вимагають дедалі більшої уніфікації національних термінологій, тобто збільшення в них прошарку спільних термінів, які збігаються як за формою, так і за змістом. Однак у кожній національній мові функціонують так звані гетеролексеми на позначення наднаціональних концептів. Саме вони викликають певні труднощі при відтворенні текстів дискурсу міжнародного права [2].

Аналізуючи проблеми, що можуть виникати у процесі перекладу документів міжнародного права, найчастіше, науковці зазначають відсутність в українській мові деяких відповідників термінів або наявність незвичайних

значень. Зрозуміло, що завдання перекладача багатомовної угоди полегшується, якщо терміну дається визначення, що закріплює основні ознаки поняття, що ним передається. Термін набуває ключового значення від того наскільки вдалими є знайдені еквіваленти, навіть умовні, в рамках даного контексту, наскільки вдало передані поняття національних систем права [1].

Висновки. Отже, тексти дискурсу міжнародного права постають об'єктом юридичного перекладу, що розуміється як переклад текстів, які відносяться до області права й використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які говорять різними мовами. Це – переклад, у якому дещо змінено поняття еквівалентності – нею вважається не перекладацька, а юридична рівноцінність текстів оригіналу і перекладу. Переклад текстів міжнародних угод – це юридичний переклад для нормативно-правової мети, метою якого є отримання автентичного юридичного тексту в двомовній або багатомовної юрисдикції. Хоча вважається, що тексти дискурсу міжнародного права володіють високим ступенем перекладності, при їх відтворенні все ж виникають чисельні проблеми, основними серед яких є трансляція юридичних норм з однієї правової культури в іншу та наявність термінології, що не має еквівалентів у мові перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Броневицька О. М. Поняття і види міжнародних договорів кримінально-правового характеру. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2011. № 3. С. 201–212.

2. Касяненко Д. С. До питання еквівалентності й адекватності у перекладі законодавчих актів ЄС. *Нова філологія.* 2012. № 50. С. 141–144.

3. Ходаковська О. О. Специфіка англомовного юридичного дискурсу та особливості його перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2014. № 10, т. 2. С. 164–167.

4. Zanon N. T. A University Handbook on Terminology and Specialized Translation. Oleiros: Netbiblo, 2011. 115 p.

Izabela Marszałek-Kotzur,
Silesian University of Technology (Poland)

GENOCIDE IN UKRAINE – POWERLESSNESS OF THE CIVILIZED WORLD AGAINST BARBARIC MENTALITY

The purpose of this article is to reflect on the human condition of the 21st century in the context of military operations in Ukraine. The thesis is that this human condition and attitude depends on the mentality of people living in a certain culture. The considerations are based on a literature analysis of selected texts concerning the issue contained in the title of this paper. It does not exhaust the issue, but its aim is to encourage the potential Reader or Listener to deeper reflection on this problem.

In 2014, in the Luhansk and Donetsk regions, pro-Russian separatists began an armed conflict. A new stage of this war, began on February 24, 2022 with Russian brutal aggression across Ukraine. Since then, the lives, health and property of millions of people have been threatened, and no one can feel safe. A devastating war continues, ravaging a peaceful country. The Russians are attacking civilians, their homes, schools, kindergartens, hospitals, historic architecture and temples. The ongoing war brings chaos, randomness, permanent disinformation, in a word, hell. Civilians – women, children, the sick and disabled, the elderly – at this moment only want to survive. People have been deprived of their rights to basic needs and all other human rights. They constantly have to carry out defensive and humanitarian actions, which are systematically prevented by the aggressor. The aggressors have no inhibitions in shooting civilians, even children, and their cruelty continues to increase. Acts of aggression against the civilian population, including children, bear the hallmarks of genocide, although according to experts this is difficult to prove unequivocally. The biggest problem in establishing the crime of genocide is proving the intent of the perpetrator of this act [1], and the perpetrator denies it and perversely tries to blame his victims.

Genocide is a term coined in 1944 by Raphael Lemkin. It describes the mass killing or extermination of whole or parts of nations. It is also referred to as a crime against humanity. The UN General Assembly in a resolution from 1946 declared that genocide is a crime under international law, contrary to the spirit and aims of the United Nations and condemned by the civilized world. In 1948, the UN General Assembly unanimously passed the Convention on the Prevention and Punishment of

the Crime of Genocide. According to this convention, genocide is "any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, national, ethnic, racial or religious groups as such: a) the murder of members of the group, b) causing serious bodily or mental harm to members of the group, c) the deliberate creation for members of the group of conditions of life calculated to bring about their physical destruction in whole or in part, d) the use of measures intended to stop births within the group, e) the forcible transfer of children of members of one group to another group" [2]. All this is happening before our eyes in Ukraine. Genocide was also included in the draft code of crimes against peace and security of humanity, adopted in 1996 by the UN International Law Commission [3].

In the context of this terrible war, a number of different questions arise. For example: how is it possible that crimes committed by a neighboring nation in the 21st century are carried out in Ukraine? How is it possible to commit horrendous rapes, torture, shooting in the back of the head, seizing someone's property, destroying another person's heritage and achievements? How is it possible that the perpetrators are incited to bestial acts by their mothers and wives, while the authorities make them heroes and award them state medals?

We are not surprised by the actions of troops defending their territory. We are not astonished by the way Ukrainians treat Russian prisoners of war with the respect due to humanity. It is not surprising to see a multitude of volunteers, businessmen, people of science, culture and art, working tirelessly to help the civilian victims of war. Risking their own lives, with their own resources, they transport people from the shelled areas, organize and support shipments of medicines, food, hygiene products, and other items necessary for daily existence, and welcome refugees into their homes [4]. This attitude is not surprising because as citizens of a democratic community we understand the responsibility we have for people in need [5; 6]. People who help understand themselves and others as moral subjects [7]. They exhibit citizenship, which is the foundation of democracy and the so-called civilized world. A civilized world is guided by certain values In a civilized world, human [8] and civil rights are respected, such as respect for freedom, property, privacy [9]. Citizens do not think of retaliation and revenge, but are concerned with doing good for the injured [10]. However, people who do good do not feel satisfaction. They are left with an overwhelming sense of powerlessness because they cannot do anything to end the atrocities of war.

The opposite of civility and the civilized world is barbarism, which today seems to be a real political problem [11]. The concept of barbarism has not received a satisfactory interpretation. One of the definitions defines the barbarian as an

uncivilized man, characterized by primitive thinking and behavior, ruthless, cruel [12]. The concept of barbarism points to its specific feature, namely the error of thinking. Barbarians are people who are trapped in their own exclusivity, fanatics of another tradition [13]. The barbarian differs from the civilized man not so much in the deeds performed, but in the attitude of the subject to his deeds. His characteristic feature is a complete and unconditional lack of criticism and an unquestioning conviction that he is right. Another of its features is the readiness to inflict pain and destroy everything it encounters [14]. Barbarism is also a state of negation, a lack of culture understood as the totality of social relations. It is a state of spirit, thoughtlessness and basing all social relations on the use of force. Unfettered instincts, detached from reason, remain the motive for behavior. Kant defined barbarism as "force without freedom or law" [15]. In this situation, all that remains is: "kill, plunder and rape". "There is no barbarian without a prior history which is the history of the civilization which he sets on fire (...) his relation to property is always secondary: he always conquers someone else's prior property; likewise he subjugates others, makes them slaves (...). Also, his freedom is based only on the lost freedom of others" [16].

Man is a deinotaton, that is, an uncanny, devilish and angelic being in one body But what does it really mean to be human in Western culture? To be human is to know the other, to understand him. To understand is to sympathize, to care about their poverty and worries, to reach out a hand. It is not to take over, to control. Understanding from its essence is an agreement, a step towards ethical unity that respects every human being. It can be said that in no other culture has human dignity been raised to such a high level [17]. The source of this culture's strength is self-criticism, but this self-criticism is also the source of its weakness [18].

Thus, everything indicates that how man acts and what his human condition is does not depend on global trends. It depends on man's mentality, which has been formed in certain cultural conditions. If a person belongs to a barbarian community, is subjected to barbarian socialization and barbarian propaganda, he has a great chance of becoming a barbarian. If, on the other hand, he is instilled with democratic and civic values from an early age, when he is taught to respect human dignity, then even if he commits an evil act, he will be able to take responsibility for it. The problem is that a responsible, cultured and thinking man remains defenseless against the brute force of the barbarian, whose principle is lack of principles and lack of thinking [19; 20].

REFERENCES

1. Zaczkiewicz-Zborska K. (2022). Ludobójstwo w Ukrainie trudno będzie udowodnić: [online]. URL: https://www.prawo.pl/prawo/ludobojstwo-w-ukrainie-trudno-udowodnic,513989.html

2. URL: http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948a.html

3. Sawicki J. (1949). Ludobójstwo. Od pojęcia do konwencji 1933–1948, Kraków

4. J. Kiwnik-Pargana.(2022). Zagraniczni wolontariusze: Przyjeżdżają z całego świata, żeby pomóc Ukrainie.

5. Ingarden R. (1987) Książeczka o człowieku, Wydawnictwo Literackie, Kraków.

6. Tischner J. (2002). Myślenie według wartości. Wydawnictwo Znak, Kraków.

7. Maclntyre A. (2009). Struktury społeczne i ich zagrożenie dla moralnej sprawczości, trans. A. Chmielewski, in: A.Maclntyre (ed.), Etyka i polityka, PWN, Warszawa.

8. Kuzior A. (2020). Europejskie wartości kulturowe w kontekście aksjologii zrównoważonego rozwoju. Sociológia a SpoločnoSť 5 / 2 (2020).

9. Heywood A. (2009). Teoria polityki. Wprowadzenie, trans. M Jasińska, B. Maliszewska, D. Stasiak, PWN, Warszawa 2009.

10. Tischner J. (1990). Filozofia dramatu. Wydawnictwo Znak, Kraków.

11. Gałkowski S. (2012). Barbarzyńcy i obywatele. Myślenie polityczne wobec wartości. Wydawnictwo KUL, Lublin.

12. Kopaliński W. (1990). Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. Wiedza Powszechna. Warszawa.

13. Kołakowski Leszek. (1990). Szukanie barbarzyńcy. Złudzenia uniwersalizmu kulturowego, in: Leszek Kołakowski, Cywilizacja na ławie oskarżonych, Res Publica, Warszawa.

14. Schopenhauer A. (2004). W poszukiwaiu mądrości życia. Parerga i paralipomena, t. 2, trans. J. Carewicz, Wydawnictwo Antyk, Kęty.

15. Kant I. (2005). Antropologia w ujęciu pragmatycznym, trans. E. Drzazgowska, P. Sosnowska, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.

16. Foucault M. (1998). Trzeba bronić społeczeństwa. Wykłady w College de France, 1976, trans. M. Kowalska, Wydawnictwo KR, Warszawa.

17. Skarga B. (2007). Człowiek to nie jest piękne zwierzę, Kraków.

18. Kołakowski L. (2006). Czy diabeł może być zbawiony i 27 innych kazań, Kraków.

19. Arendt H. (1993). Korzenie totalitaryzmu, trans. M. Szawiel i D. Grinberg, Warszawa.

20. Marszałek I. (2014). Józef Tischner i filozoficzne koncepcje zła. Czy zło jest w nas czy między nami, Wydawnictwo WAM, Kraków.

УДК 81’42:070

Ліана Науменко,
канд. філол. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ

Ключові слова: *мовні засоби, мовний смак, військова тематика, журналістський текст.*

Liana Naumenko,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Professor of Language Training
and social communications,
State Tax University (Irpin)

LANGUAGE FEATURES OF MODERN JOURNALISTIC TEXTS

Key words: *language tools, language taste, military topics, journalistic text.*

Останнім часом мова ЗМІ привертає увагу багатьох дослідників, бо саме вона стає джерелом для вивчення новітніх тенденцій на сучасному етапі розвитку української літературної мови. Науковці зазначають, що сьогодні досить активно відбувається процес поповнення лексичного складу, спостерігається розширення меж сполучуваності слів. Це можна пояснити тим, що саме лексика найшвидше реагує на зміни, які відбуваються у суспільно-політичному житті країни. З появою нових предметів, явищ, подій пов’язана поява нових слів для їх називання. Сьогодні, коли відбувається російська агресія проти України, важливо розуміти, що паралельно проходить активна фаза війни на ураження свідомості, руйнування ідентичності, здатності людини до самоідентифікації (консцієнтальна війна).

Актуальність дослідження теми про сприйняття та тлумачення лексичних новотворів та комунікаційні особливості певних журналістських жанрів

на військову тематику стала передумовою для дослідження цього питання. В працях українських науковців розпочато дослідження особливостей використання лексики, за допомогою якої висвітлюють особливості риторики журналістських текстів періоду російської агресії проти України.

Так, проблеми мовної толерантності ставали предметом вивчення в роботах С. Авраменка, Ф. Бацевича, С. Єрмоленко, Л. Масенко, О. Пономарева. Агресії в медійному дискурсі присвячені дослідження В. Іванова, О. Волошенюк, О. Совенко та ін.

Мета нашого дослідження – проаналізувати та описати мовні особливості текстів на військову тематику в сучасній українській періодиці.

Характерною ознакою є значний вплив ЗМІ на повсякденне мовлення громадян, що формує в українців певний мовний смак та сприяє популяризації окремих слів та мовних засобів. Спробуємо виявити особливості активних процесів, які вказують на зміни у мові нашого часу.

Помітний вплив засобів масової інформації на мовну систему через наповнення її шляхом запозичення. Так, у мові преси останніх років помітне використання соціальних жаргонів, зокрема арготизмів та сленгових слів. Варто зазначити, що ставлення мовознавців до цього явища неоднозначне. На користь останнього може свідчити думка про запозичення як звичне явище для будь-якої мови. Воно допомагає суспільству інтегруватися в світову систему.

Словниковий склад української мови – це відкрита, динамічна система, в якій постійно відбуваються різні мовні процеси. Це і поява нових лексичних одиниць, що пов’язано з потребою називати конкретні предмети, суспільні процеси та явища, абстрактні поняття. Перехід у розряд пасивної лексики слів, які втратили актуальність через втрату суспільної ваги та повернення окремих мовних одиниць до сфери активного вжитку. Так, з часу російської агресії проти України в 2014 році й на теперішній момент спостерігаємо активне використання військової лексики та лексики, яка називає поняття, що пов’язані з певними подіями на фронті, в мові засобів масової інформації.

Для текстів на військову тематику характерне використання слів, які несуть емоційне навантаження і передають ставлення автора до події чи учасників цих подій: ***Ворожі війська*** *в четвер завдали ракетного удару по Запоріжжю, в результаті повітряної атаки поранено 8 громадян, вибуховою хвилею пошкоджено вікна у вагонах евакуаційного поїзда* (День. – 2022. – 21 квітня). *У Дніпропетровській області* ***ворог*** *завдав трьох ракетних ударів по залізничній інфраструктурі в Новомосковському районі, жертв немає* (День. – 2022. – 21 квітня). *Біля Маріуполя* ***агресор*** *влаштував чотири*

фільтраційні центри, де катує держслужбовців (День. – 2022. – 21 квітня). ***Окупанти*** *продовжують часткове блокування та обстріли Харкова* (Високий замок. – 2022. – 21 квітня). ***Рашистські окупанти*** *продовжують прямувати на Ізюмському напрямку в бік Слов'янська* (Високий замок. – 2022. – 20 квітня).

Дослідниця жанрових і стильових особливостей репортажу на військову тематику в сучасних періодичних виданнях О. Бикова звертає увагу на наочність як важливу ознаку пресового репортажу на військову тематику [1]. Л. Шевченко уточнює, що наочність досягається за рахунок візуалізації, яка потрібна для точної передачі деталей. Авторка звертає увагу на те, що такий ефект досягається завдяки активному використанню лексики сенсорного сприймання. Відповідні лексеми спонукають читача «доторкатися, відчувати на дотик і т. под.» [5]: *Маріуполь* ***кричить*** *живими та неживими голосами. «Маріуполя вже нема, знищили!», –* ***говорять*** *між собою маріупольці, які покинули місто, доля їх розкидала по Україні, рф, європейським країнам. Але в мережі* ***з'являються*** *відео з бомбосховища Азовсталі, в якому жінки та діти* ***просять допомогти*** *світову спільноту із зеленим коридором. Я* ***бачу*** *сусідку, подругу з трьома дітьми, знайомі стомлені обличчя – і біль по Маріуполю, тривога, відчай повертаються кожної миті, нагадуючи про наше страшне життя в блокадному місті* (День. – 2022.– 19 квітня). Саме така лексика допомагає читачеві відтворити в своїй уяві правдиву картинку реального життя, зрозуміти, що відбувається насправді, відчути емоції, які переповнюють героїв сюжету [6, с. 58].

Для матеріалів на військову тематику характерне посилення зображально-виражальних засобів. Це пов'язано з тим, що детальний опис та емоційно насичений текст краще та швидше впливає на свідомість читачів, «залучає підсвідому уяву, посилює вагомість, конкретизує і систематизує» [2, с. 15].

Ще одна особливість сучасних журналістських текстів – це свідоме порушення орфографічної норми щодо правопису великої літери в назві держави-агресора, її столиці та очільника: *агресія* ***росії*** *спричинила у Маріуполі одну з найбільших гуманітарних катастроф* (День. – 2022. – 21 квітня). *Він назвав це ще одним «важливим кроком», який США і союзники роблять для міжнародної ізоляції* ***росії.*** *За його словами, це позбавить* ***рф*** *переваги доступу до міжнародної економічної системи, якими росіяни користувалися в минулому* (День. – 2022. – 21 квітня). *Вчора, 21 квітня, у середмісті Львова, на проспекті Свободи, відбулася акція, присвячена діткам, які загинули під час повномасштабної війни* ***росії*** *проти України* (День. – 2022. – 21 квітня). *Також*

генеральний прокурор США Меррік Гарланд заявив, що Сполучені Штати допомагають Україні зі збором і збереженням доказів воєнних злочинів, які були скоєні російськими військами з початку агресії ***москви*** (День. – 2022. – 22 квітня).

На сьогодні в журналістських текстах використовують різні типи засобів впливу на реципієнтів для того, щоб утримати їхню увагу та відтворити реальну картину світу. В умовах війни в тому числі й інформаційної постала потреба перетворити картину світу «в певну ідеологічну цілісність, яка може утримувати в собі індивідуальну й масову свідомість шляхом ідентифікації індивіда з НАШИМ світом у протиставленні світу чужому» [3, с. 21–22].

Завдання новинних, інформаційних засобів масової комунікації полягає в тому, щоб інформувати свою аудиторії щодо поточних новин. Знаковим стало об'єднання українських провідних новинних телевізійних каналів на початку агресії росії проти України 24 лютого 2022 року. На нашу думку, це допомагає оперативно підготувати якісні матеріали та правильно зорієнтовувати своїх глядачів стосовно подій, які відбуваються на території нашої держави та у світі, продемонструвати єдність усього українського суспільства.

На думку Г. Почепцова «…інформація ніколи не буває нейтральною, разом із нею здійснюється її інтерпретація, яка формує картину світу» [4]. Структурні елементи картини світу впливають на визначення самоіндетифікації, яка зв свого боку формується під впливом новинного воєнно-політичного дискурсу. Це сприяє формуванню за допомогою мовних засобів спільного образу МИ як протиставлення образові ВОНИ. Характерно, що образ ВОНИ формується через використання таких лексем як *окупант*, *ворог*, *загарбники*, *агресор, мародери, російські воєнні злочинці,* що звучать в повідомленнях офіційних осіб та зафіксовані в різних засобах масової інформації. Образ МИ реалізується в текстах через лексеми *бійці*, *військові*, *військовослужбовці*, у телевізійних новинах – *воїни*, *герої.* Ці лексеми-номінації використовуються за принципом контрасту і виступають своєрідним кодом для слухачів та читачів новинних продуктів.

Отже, використання різних засобів мови у журналістських текстах, що присвячені питанням продовження війни та початком широкомасштабної агресії росії проти України, сприяє оперативній передачі інформації. Вони допомагають читачам та глядачам почути / прочитати та відчути подію. Описані засоби мови допомагають відображенню об'єктивної реальної картини дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бикова О. Комунікаційно-жанрова специфіка репортажу на військову тематику в сучасних періодичних виданнях. *Мова. Суспільство. Журналістика:* збірник матеріалів XXII Міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 8 квітня 2016). Київ: Видавець Паливода А. В., 2016. 152 с.

2. Бондаренко Т. Післясмак мови війни: соціолінгвістичний вимір. *Мова. Суспільство. Журналістика:* збірник матеріалів XXII Міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 8 квітня 2016). Київ: Видавець Паливода А. В., 2016. 152 с.

3. Годунок З. Засоби творення свого й чужого в картині світу, репрезентованій замітками про АТО. *Мова. Суспільство. Журналістика:* збірник матеріалів XXII Міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 8 квітня 2016). Київ: Видавець Паливода А. В., 2016. 152 с.

4. Почепцов Г., Чукут С. Інформаційна політика: навч. посібн. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. Київ: Знання, 2008. 663 с.

5. Шевченко В. Концепція візуалізації журнального контенту в системі наукових поглядів у галузі соціальних комунікацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук із соц. комунікаці. Київ: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т журналістики, 2014. 32 с.

6. Шевченко Л. Ю. Мовні засоби активізації сприймання газетного тексту (на матеріалах газети «Україна молода» 2007–2011 рр.). *Стиль і текст*: науковий збірник Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2011. Вип. 12. С. 57–67.

УДК 159.923

Ірина Пєтухова,
канд. пед. наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *онлайн-навчання в умовах вимушеного переселення, спричиненого війною.*

Irina Petukhova,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Psychology,
Pedagogy and Sociology,
State Tax University (Irpin)

PSYCHOLOGICAL FUNDAMENTALS OF ONLINE LEARNING RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION IN WAR CONDITIONS

Key words: *online training in conditions of forced resettlement caused by war.*

У сучасному світі відбуваються кардинальні зміни у суспільстві та докорінні перетворення у свідомості та діяльності людей, зумовлені трагічними подіями, що пов’язані з військовим вторгненням Росії на територію України та загрозою Третьої світової війни. У цій складній ситуації значна кількість знедолених людей опинилася в умовах вимушеного переселення, що змусило їх соціалізовуватися в незвичних умовах життя, соціального статусу переселенця й біженця, інтегруватися у нове соціальне середовище. Найскладнішим, на нашу думку, у цей час постала адаптація не стільки до нового суспільства, етносів, груп, а до самого себе, оскільки зазнала змін система цінностей особистості, її життєвих пріоритетів, власних переконань і можливостей. У ситуації вимушеного переселення або тих, хто надає притулок вимушеним переселенцям опинилася майже уся українська та європейська спільнота, тож цілком логічно, що потрібен був певний час для відновлення особистої безпеки, трансформації життя, його наближеного приведення до життя у довоєнний період.

На паузу були поставлені різноманітні сфери життєдіяльності людини, зокрема освіта і наука. Вимушений канікулярний період для здобувачів вищої освіти з березня по квітень 2022 року дозволив суб'єктам освітнього процесу прийняти ситуацію вторгнення військ на територію України, зрозуміти власне ставлення до цього, усвідомити власну соціальну позицію і роль, знайти безпечне місце для подальшого функціонування. В освітянській спільноті точилися дискусії щодо доцільності відновлення навчання в умовах війни, проте практика продемонструвала вірність і важливість даної ініціативи, яка самими здобувачами вищої освіти була оцінена позитивно і визначена як важливий крок на шляху до відновлення мирного життя.

Проте освітній процес в умовах війни має певні особливості, які важливо усвідомлювати і викладачам і здобувачам вищої освіти. Однією з них є те, що основним завданням відновлення навчання постало не навчання новому теоретичному матеріалу, а допомога здобувачеві у створенні навчального «простору безпеки», близького до довоєнного, де він під керівництвом педагога і в оточенні одногрупників зможе відчути важливість освіченості, яка йому наразі під силу для подальшої відбудови країни. Тож основна місія відновлення навчання криється не стільки у отриманні нових знань, скільки у рефлексії уже отриманих і прогнозуванні того, як можна їх зреалізувати у майбутньому.

Навчання у період війни – новий виклик для усіх суб'єктів освітнього процесу, тому досить важливо розуміти його особливості та закони функціонування психіки людини в ситуації гострого стресу. Коротко представимо основні компоненти освітнього он-лайн процесу в ситуації військового вторгнення.

Етичні та моральні фактори міжособистісної взаємодії. На перший план у освітньому процесі виходить не навчальний матеріал, а особистість викладача та здобувача, тож важливим є дотримання етичних і моральних принципів у освітній взаємодії, оскільки велика імовірність того, що поряд із обговоренням навчального матеріалу підійматимуться питання особистого характеру.

Якщо під час навчального заняття студент ділиться власним болем з приводу втрати близьких людей чи майна, абсолютно неприпустимими є слова на кшталт «час лікує», «у всьому є й хороший бік», «подивися, які плюси можна знайти у цій ситуації». Єдине, що може бути проговорено, це: «те, що ти пережив – жахлива трагедія, це жахливо й так шкода, що тобі довелося через це пройти. Я захоплююсь твоїми мужністю та силою. Попри таке горе, ти справляєшся. Я дуже хочу тебе захистити».

Якщо студент починає говорити емоційні і важливі для нього речі, то що б він не говорив, його варто слухати і не перебивати. Далі можна сказати: «Але я бачу, який ти сильний і як ти справляєшся». Проте жодних порад, доки вас не попросили про це.

Важливо розуміти, що сьогодні саме емоційна складова є особливо важливою для кожної людини. Наші студенти, особливо ті, хто залишився в Україні, щодня відчувають таку навалу негативних емоцій, як: страх, стрес і не завжди з ними суб'єкти освітнього процесу можуть впоратися, тому варто зрозуміти: тривога – захисна функція організму, важлива для виживання людського роду; усі негативні емоції і почуття у ситуації гострої кризи – нормальні і те, що людині хочеться лаятися чи плакати – цілком прийнятно.

Особливість когнітивної та емоційної сфер у стані гострого стресу. Важливо з розумінням ставитися до розсіяності слухачів, неуважності та інертності під час он-лайн занять. Нормальними також є провали у пам'яті, коли одразу не можна згадати засвоєних раніше термінів, понять; ускладнення у формулюванні і висловлюванні власної думки.

Виконання домашніх завдань Важливо розуміти, що через відчуття того, що емоційний стан нестабільний і людину супроводжують відчуття того, що багато в чому сенсу наразі не існує, складно виконувати певні дії у повному обсязі, наприклад дочитати до кінця книгу, зробити інфографіку по заданій проблематиці, тому важливо ділити складні завдання на прості (проміжні) і не перевантажувати здобувача, в інакшому випадку він просто не буде відвідувати навчальних занять і до попередніх негативних емоцій додасться ще відчуття сорому за нездатність виконати навчальне завдання. Важливо утриматися від негативних оцінок, обліку відвідування – навчання має стати ресурсом, комунікативним хабом, допомогою і підтримкою.

Соціально-психологічні виклики глобальної кризи, що її переживає як країна, так і кожна особистість, зумовлюють використання якісно нових підходів до організації людської життєдіяльності в екстремальних умовах війни й умов освітнього процесу. У зв'язку з цим науковий інтерес становить комплексне вивчення соціологічного, психологічного та педагогічного аспектів соціалізації особистості в умовах кризового суспільства, зокрема у період війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б.Ліщинська. – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – 102 с.

2. Педагогіка: практикум: навчальний посібник / Є. М. Суліма, С. О. Дєніжна, І. О. Пєтухова. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. – 532 с. – (Серія “На допомогу студенту УДФСУ”; т. 97).

3. Пєтухова І.О. Тестування навчальних досягнень здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. Інноваційна педагогіка. Випуск 30, Том 2. 2020. С. 159–163.

УДК 159.922.27:316.33

Маргарита Сова,
д-р пед. наук, професор кафедри психології, педагогіки та соціології;
Світлана Дєніжна,
канд. пед. наук, доцент кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

МЕТОДИКА УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Ключові слова: *методика удосконалення психологічної підготовки, психологічна готовність, навички бойового реагування, бойова діяльність.*

Margarita Sova,
PhD in Philosophy, Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Sociology;
Svitlana Dieniezhna,
PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Sociology,
State Tax University (Irpin)

METHODS OF IMPROVING PSYCHOLOGICAL TRAINING OF FUTURE MILITARY SERVANTS

Key words: *methods of improving psychological training, psychological readiness, combat response skills, combat activities.*

Війна на території України та військові конфлікти, що відбуваються на різних континентах і країнах світу, зумовлюють потребу у вдосконаленні психологічної підготовки майбутніх захисників Вітчизни до виконання оперативних завдань в умовах бойової діяльності.

Екстремальний режим діяльності в небезпечних умовах передбачає значне фізичне та психічне навантаження, що впливає на зміни у функціонуванні організму, виникнення негативних психологічних станів, призводить до втрати працездатності, зниження рівня готовності до оперативного реагування та успішності бойової діяльності.

Певна річ, такі наслідки варто передбачати й враховувати під час організації освітнього процесу, спрямованого на формування психологічної готовності майбутніх офіцерів до бойових дій. Цей складний феномен характеризує активний стан людини, який виражається у сформованості здатності до саморегуляції та самоконтролю внутрішнього стану, до мобілізації волі та управління власною поведінкою, у проявах психологічної надійності та емоційної стійкості до стресів та інших психічних розладів, сформованість навичок бойового реагування та здатності до самореалізації індивідуальних ресурсів під час виконання оперативних завдань.

Тому актуальності набуває дослідження проблеми удосконалення методик психологічної підготовки здобувачів вищої освіти до дій в екстремальних умовах бойової діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблему спеціальної підготовки майбутніх військовослужбовців досліджували В. В. Вус [1], К. А. Задорожній [2], О. М. Кокун [3], В. С. Рижиков [4].

Проте результати аналізу наукових праць свідчать про недостатню розробленість психологічних механізмів підготовки майбутніх військовослужбовців до бойової діяльності та, зокрема, формування навичок бойового реагування.

У зв'язку з цим організація освітнього процесу (мета, завдання, принципи, закономірності, етапи, фази, форми, методи, умови) та визначення психологічного механізму його удосконалення стала предметом психолого-педагогічного дослідження.

Мета дослідження полягає у вдосконаленні методики формуванні психологічної готовності майбутніх військовослужбовців до бойової діяльності.

Насамперед для досягнення поставленої мети варто розглянути сутність поняття психологічної готовності до бойової діяльності. Узагальнення теоретичних положень дозволяє інтерпретувати це поняття як активний психологічний стан, що характеризується мобілізацією внутрішніх ресурсів на ефективне та якісне виконання обов'язків, які пред'являються до виконання оперативних завдань бойової діяльності.

Структурна конкретизація даного феномена дозволяє розглядати його у таких аспектах: по-перше, як системний стан психологічних компонентів структури бойової діяльності, що забезпечують регуляцію процесу її виконання; по-друге, як динамічну психологічну структуру, що включає комплекс особистісних характеристик, взаємозв'язок яких визначає тимчасові, динамічні та ресурсні ознаки бойової активності.

Специфіка психологічної готовності до виконання оперативних завдань бойової діяльності полягає в тому, що майбутній військовослужбовець має бути готовим як до виконання службових обов'язків, так і до здійснення організаційних, психологічних і управлінських функцій у навчально-бойовій діяльності.

Психологічна готовність як усвідомлене відображення внутрішнього потенціалу забезпечує:

а) формування особистісного сенсу для участі в бойовій діяльності;

б) своєчасність здійснення поточних бойових дій;

в) ситуативну й психологічну стійкість, регулювання дій в екстремальних умовах;

г) відновлення вихідних показників психологічної структури діяльності після виконання оперативних завдань бойової діяльності.

Аналізуючи методичну систему психологічної підготовки майбутніх військовослужбовців до виконання оперативних завдань бойової діяльності, слід виокремити такі компоненти:

1) психологічна оцінка та діагностика особистісних якостей;

2) психологічна підготовка на чотирьох рівнях регулювання навчальної діяльності – мотиваційно-ціннісному, емоційно-вольовому, ситуативно-орієнтовному та операційно-виконавчому;

3) психологічний супровід процесу освітнього процесу.

До психологічних механізмів формування психологічної готовності майбутнього військовослужбовця варто віднести такі рефлексивні дії – самооцінка, самоконтроль, саморегуляція, самоврядування, які повинні бути включені у всі форми оптимізації психічних явищ. Дія рефлексивних механізмів підпорядковується ієрархічному принципу організації, відповідно до якого подаються на різних рівнях функціонування психіки: від перебігу окремих пізнавальних процесів до вибору мотивів поведінки. Самоаналіз, самоконтроль та саморегуляція сприяють своєчасному запобіганню або виявленню вже скоєних помилок при виконанні оперативних завдань.

Зауважимо, що визначальним психологічним механізмом готовності до виконання оперативних завдань в екстремальних умовах виступає бойове реагування – цілеспрямована, скоординована діяльність учасників бойових дій щодо організації їх оптимального функціонування під час виконання завдань бойової діяльності.

В екстремальних ситуаціях бойового реагування на психіку майбутніх військовослужбовців впливають такі фактори, як тривога, небезпека, раптовість, невизначеність, швидкий темп виконання оперативних дій, дефіцит

часу та інформації, втома, підвищена відповідальність. Подоланню негативного впливу зазначених факторів на успішність діяльності зі застосуванням зброї, адекватності функціонування за мінімальних фізичних та психічних витрат сприяє оволодіння навичками бойового реагування

Сутність поняття «навички бойового реагування» (далі – НРБ) розглядається як автоматизований психомоторний спосіб діяльності, оволодіння яким передбачає управління зброєю, спецзасобами та фізичною силою, а також мобілізацію внутрішніх (емоційно-вольових та інтелектуальних) ресурсів і оперативне прийняття рішень під час виконання завдань бойової діяльності, контроль динаміки конфлікту чи екстремальної ситуації.

Компонентна структура НРБ представлена трьома складовими: 1) фізичний компонент – представлений сформованістю умінь виявляти свої фізичні якості (силу, легкість, гнучкість); 2) емоційно-вольовий компонент – що виражається в умінні регулювати й контролювати свій емоційний стан, проявляти психологічну стійкість та волю; 3) інтелектуальний компонент – що включає способи сприйняття екстремальних обставин, оцінку ситуації, вибір оптимального рішення, організацію дій, розумові операції та рефлексивний аналіз поведінки та бойової діяльності.

Організація освітнього процесу з формування НБР ґрунтується на закономірностях, що відображають взаємозв'язки етапів і варіантів розвитку небезпечної ситуації. Ці взаємозв'язки визначаються, з одного боку, силовою (озброєною) протидією майбутнього військовослужбовця та його «противника» і з іншого – напрямами подальших дій залежно від результативності попередніх дій.

Для формування НБР варто пропонувати методику формування у майбутніх військовослужбовців готовності до бойової діяльності, використання якої передбачає вирішення таких завдань: апробація практичних моделей екстремальних ситуацій; імітація екстремальних умов бойової діяльності; діагностика рівнів сформованості НБР; розробка варіантів розміщення спеціалізованої лінії перешкод («лабіринту»); аналіз та оцінка рівнів сформованості НБР в умовах психологічних навантажень.

Логіку і послідовність процесу формування НБР складають такі етапи психологічної роботи: 1) виявлення вихідного рівня сформованості НБР; 2) прогнозування результатів сформованості НБР; 3) вивчення особистісних характеристик та індивідуального ресурсу майбутнього військовослужбовця, можливості мобілізації його зусиль; 4) використання інтерактивних форм та методів формування НБР; 5) аналіз результатів.

Для відтворення психологічних чинників екстремальної ситуації варто використовувати методи, завдяки яким моделюються умови бойової діяльності, зокрема:

– словесно-логічні методи – моделювання психологічного впливу на групу або особу за допомогою вербальних засобів;

– наочні методи – показ озброєнь, спецзасобів, прикладів виконання оперативних завдань бойових дій;

– комп'ютерні методи – комп'ютерне моделювання психологічних факторів бойової діяльності для вирішення оперативних завдань;

– ділові ігри – імітаційне моделювання екстремальних ситуацій;

– тренажерні методи;

– бойові методи – навчання з використанням зброї, технічних засобів;

– методи регуляції психічних станів, реалізація яких здійснюється з використанням прийомів розвитку саморегуляції та самонавіювання, аутогенного, психорегулюючого та психом'язового тренування.

Удосконаленню процесу формування НБР сприяє використання методів, спрямованих на активне включення в імітовану екстремальну ситуацію для виконання оперативних завдань :

– демонстраційні, – спрямовані на з'ясування умов бойової діяльності (показ дії, демонстрація способів і засобів її виконання, тренування);

– умовно-ситуаційні, – завдяки яким сприймається логіка бойових дій, здійснюється відпрацювання способів оперативної взаємодії (вирішення ситуаційних завдань, професійні ігри, тренінги, оперативно-тактичні навчання);

– створення «реальних ситуацій», – за допомогою яких здійснюється формування готовності до виконання реальних навчально-бойових завдань за умов, що імітують бойові дії.

Комплексне використання вказаних методів забезпечує формування у майбутніх військовослужбовців психологічної стійкості, здатності до мобілізації вольових зусиль, саморегуляції та самоконтролю власної поведінки в екстремальних ситуаціях, мотивації до оволодіння НБР та оперативними способами бойової діяльності.

Отже, вдосконалення освітнього процесу щодо психологічної підготовки майбутніх військовослужбовців до бойової діяльності здійснюється завдяки удосконаленню методики формування навичок бойового реагування під час виконання оперативних завдань в екстремальних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вус В. В. Терапевтичний потенціал малих груп у збереженні психічного здоров'я учасників бойових дій на сході України: аксіологічний підхід. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2019. № 43(46). С. 95–106. URL: https://doi.org/10.33120/ssj.vi43(46).28

2. Задорожній К. А. Психологічна підготовка військовослужбовців України: сучасні наукові підходи, теорія, діагностування, практика / Актуальні проблеми психології. Том І. Випуск 56. С. 9–13. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v1/i56/4.pdf

3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

4. Рижиков В. С. Методика використання «мозкового штурму» на семінарських заняттях в професійній підготовці у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). *Молодь і ринок.* 2018. № 5 (160). С. 26–31.

УДК 811.161.2'373.4:355

Тетяна Сукаленко,
д-р філол. наук, доцент,
професор кафедри мовної підготовки
та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Алла Сірант,
канд. філол. наук, старший викладач
кафедри української мови,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЛІТАРНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Ключові слова: *мілітарна лексика, медійний дискурс, міліарний дискурс, лексема, семантика.*

Tetiana Sukalenko,
PhD, Associate Professor, Professor
of the Department of Language Training
and Social Communications,
State Tax University (Irpin);
Alla Sirant,
PhD, Senior Lecturer
of the Ukrainian Language Department
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko
National University (Kamianets-Podilskyi)

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MILITARY VOCABULARY IN THE MODERN MEDIA DISCOURSE

Key words: *military vocabulary, media discourse, military discourse, lexeme, semantics.*

Актуальність. Лексика військової сфери в сучасних умовах збройного вторгнення сусідньої держави на територію України набуває все більшої популярності та значущості. Її вживання не обмежується професійною сферою військовиків, а стало частотним абсолютно в усіх сферах життя суспільства. Відтак і наукове її осмислення набуває ще більшої актуальності. Власне, щодо військового дискурсу, то лінгвісти вважають за доцільне виокремлювати два його типи: формальний та неформальний [7, с. 68], що й можемо спостерігати в сучасних реаліях мовного простору українців.

Загалом проблемами вивчення різних аспектів міліарного дискурсу займались В. Балабін [1], А. Башук [2], О. Гуржій [3], М. Зайцева [5], О. Калиняк [6], В. Погонець [7], І. Стаднік [9], Г. Яворська [12] та ін.

Метою розвідки є виявлення та характеристика основних тенденцій щодо розвитку мілітарної лексики в сучасному медіапросторі.

Матеріали та методи. Матеріалом для аналізу послугували тексти, вміщені на сторінках популярних українських інтернет-видань «День» та «Gazeta.ua». У процесі збирання та аналізу матеріалу було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання, зокрема, аналізу та синтезу, дескриптивної характеристики, контент-аналізу та дискурс-аналізу.

Результати й обговорення. В історичному зрізі кожна держава на шляху свого становлення та розвитку проходить різні етапи. Одним із найбільш значущих, як показує історія, є війни. З кожним наступним століттям разом з прогресом у науково-технічному вимірі вдосконалення відбувається і в засобах та способах ведення війн. Тож змін зазнає і словник, який обслуговує військову сферу. Певні лексеми виходять із ужитку, поповнюючи перелік історизмів. Натомість з'являються нові слова, які часто не обмежуються побутуванням тільки у специфічно військовому мовленні, а функціюють і в інших типах дискурсу. Як слушно зауважує В. Погонець, «військовий дискурс чи військова комунікативна подія є невід'ємною частиною воєнного життя нації. Воєнна ситуація, яка, в першу чергу, вербалізується у військовому дискурсі, сприймається як свого роду «діалог» з іншими людьми та культурами, здатний відобразити мовні, культурологічні, соціальні, економічні, політичні, етнічні, національні та інші ментальні поля картини світу певної лінгвокультурної групи» [9, с. 65]. Мовознавці, які займаються питаннями професійної лексики військовиків, військової термінології тощо послуговуються поняттями «військовий дискурс» та «воєнний дискурс», вважаючи останнє більш містким та широким щодо вербальних та невербальних засобів вираження. Вважаємо, що комунікативна ситуація воєнного дискурсу є специфічною та може бути

обмеженою в часі. Оскільки із завершенням воєнних дій частина лексики може вийти з ужитку через відсутність необхідності номінувати події, явища та предмети, пов'язані з війною.

Комунікативна ситуація воєнного дискурсу сучасного суспільства наразі знаходиться в активній фазі, відтак сторінки інтернет-видань, власне, як і друкованих, залучають до своїх текстів більшу кількість лексики, ніж це було з 2014 року. В цьому контексті Г. Яворська вважає, що «зв'язок війни зі словесними подіями, перформативами, підтверджує роль, яка надається фактові оголошення війни. *Оголошення війни* – це мовний і водночас соціальний акт. Недарма у традиційній свідомості і сучасному публічному дискурсі існує поняття, що справжньою, «правильною» війною є тільки *оголошена війна*. Водночас *неоголошена війна* на рівні загальноприйнятих уявлень є такою, що відхиляється від певного ідеалізованого зразка» [12, с. 43].

З початком війни в Україні в 2022 році словник мілітарної лексики поповнився як новими лексемами, так і набули іншого змісту ті, що вже існували раніше. До прикладу, нового звучання набула лексема «окупанти». В статті «Завод «Азовсталь» розбомблений і знищений практично повністю» (19 квітня 2022) читаємо: «*Металургійний комбінат «Азовсталь», розташований у взятому в облогу російськими* ***окупантами*** *Маріуполі…»* [4]. Раніше цією лексемою послуговувались на позначення німецьких загарбників часів Другої світової війни. З'явилась також співзвучна слову «фашизм» лексема «рашизм», яка має яскраву негативну конотацію. В заголовку газети подибуємо: «*В чому полягає особливість* ***рашизму***» [13]. Автор статті – відомий громадсько-політичний діяч В. Вовк пояснює рашизм як особливу тоталітарну ідеологію, особливу людиноненависницьку політичну течію та практику. Таке визначення виводить аналізовану лексему за межі тільки воєнного дискурсу. Ще однією лексичною одиницею, що увійшла до мілітарного вокабуляру за останніх два місяці та також характеризує ворога, а тому має негативну конотацію, є лексема «орки». Вона не є абсолютно новою, а модифікована новим семантичним навантаженням, оскільки зустрічаємо її на сторінках творів Дж. Р. Толкіна, який назвав так армію злих міфічних істот. С. Грабовський у газеті «День» (7 квітня 2022) пояснює, що «***орки*** *– це самоназва росіян*», оскільки «*у «великій російській культурі» ще наприкінці 1990-х з'явилося ототожнення росіян із* ***орками***» [4].

Окрему групу лексичних нововведень у мілітарному дискурсі становлять назви зброї. Практично всі українці, обговорюючи тему війни, вживають лексеми «Байрактар», «Джавеліна», «NLAW». У медійному просторі ці лексеми

характеризуються високою частотністю вживання. До прикладу, у виданні Gazeta.ua (23 березня 2022) читаємо: «*Тим часом говорять, що бачили провідника українських націоналістів Степана Бандеру на* ***«Байрактарі»*** *у Чорнобаївці, …*» [13]; «*За нами в тилу весь цивілізований світ. Російські ракети закінчаться, а українські* ***джавеліни*** *ніколи*» (12 квітня 2022) [13].

Особливої уваги заслуговує той факт, що дедалі частіше в медійному просторі спостерігаємо гендерну симетрію щодо чоловіків та жінок, які служать у ЗСУ: «*Стримуючи дії Росії, наші* ***захисники та захисниці*** *підводять керівництво Росії до простої та логічної думки – треба говорити*», – цитує В Зеленського газета «День» (25 березня 2022) [4].

Висновки. Аналіз медійного дискурсу на предмет вживання мілітарної лексики дав змогу виявити основні тенденції її розвитку. Словник військовиків поповнюється як новими словами, особливо щодо назв зброї, так і шляхом набуття лексемами нових значень. Другий спосіб стосується слів на позначення учасників конфлікту. Перспективним вважаємо вивчення змін у структурі концепту «Війна», який і формує мілітарна лексика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2002. 24 с.
2. Башук. А. Особливості реалізації військово-патріотичного дискурсу (на матеріалі фейсбук-сторінки Президента України Петра Порошенка). *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 2. С. 260–266.
3. Гуржій О. І., Пилявець Р. І. Проблемні питання сучасної української воєнної термінології. *Воєнні конфлікти другої половини XX століття*. Київ, 2004. С. 6–8.
4. День. URL: https://day.kyiv.ua/uk
5. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Київ, 2013. Вип. 10. Серія 9. С. 96–102.
6. Калиняк О. Т. Військовий дискурс в уявленнях жителів Львова про сучасні громадські організації. *Український соціум*. 2019. № 1. С. 62−72.
7. Погонець В. В. Особливості англомовного військового дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія:«Філологія»*. Одеса: МГУ, 2019. № 39, том 2. С. 67–70.

8. Погонець В. В. Поповнення військової лексики та фразеології англійської мови: лінгвальний та соціолінгвальний параметри»: дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови (Філологічні науки)». Запоріжжя, 2019. 224 с.

9. Стаднік І. О. Лінгвістична відповідність понять “воєнний” дискурс vs “військовий” дискурс. *Science and Education a New Dimension*. Philology. 2016. IV (22). Issue: 99. P. 63–66.

10. Стаднік І. О. Поняттєвий компонент концепту WAR/ВІЙНА як об’єкт перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2016. Вип. 62. С. 313–316.

11. Ткаченко Т. Мілітарний зріз малої прози Юліяна Мовчана. *Філологічний дискурс*: зб. наук. праць. 2016. Вип. 4. С. 165−172.

12. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети*. Серія : Політика. 2016. № 4. С. 41–48.

13. Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/

УДК 341.123

Леонід Тимченко,
д-р юрид. наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу дослідження міжнародної податкової конкуренції,
Науково-дослідний інститут фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Валерій Кононенко,
д-р юрид. наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
міжнародної інформації та безпеки,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна (м. Харків)

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ, ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ФІНАНСОВИХ РЕФОРМ ООН

Сучасний світ виглядає значно інакше в економічному, соціальному та технологічному плані, ніж тоді, коли він вийшов з попелу Другої світової війни. Розподіл сил і повноважень на міжнародній арені також значно змінився. Глобальні інституції повинні відобразити ці зміни або втратити легітимність в очах нових гравців. Те, що міжнародні організації служать інтересам лише найсильніших держав є неприйнятним. Організація Об'єднаних Націй має бути готова провести реальну реформу Ради Безпеки ООН. Рада Безпеки має відображати поточні геополітичні реалії, які змінилися з моменту створення ООН у 1945 р. Відповідно, лише адаптуючись, Організація Об'єднаних Націй зможе досягти головної мети – порятунку наступних поколінь від лиха війни, як це передбачено Статутом ООН.

Ключові слова: *Організація Об'єднаних Націй, Рада Безпеки ООН, право вето, фінансові реформи.*

Leonid Tymchenko,
Doctor of Law Sciences, Professor,Chief Research Fellow,
Department of International Tax Competition,
Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin);
Valerii Kononenko,
Doctor of Law Sciences, Associate Professor,
Department of International Economic Relations and Tourist Business,
V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv)

ON THE NEED FOR THE UN POLITICAL, INSTITUTIONAL AND FINANCIAL REFORMS

The modern world is much different in economic, social and technological terms. It is different from what it was after World War II. The distribution of power has also changed significantly on the international arena. Global institutions must reflect these changes or lose legitimacy. International organizations serve the interests of only the strongest states. This is unacceptable. The United Nations must be ready to carry out real reform of the UN Security Council. The Security Council must reflect current geopolitical realities. These realities have changed since the founding of the United Nations in 1945. The United Nations must adapt. Only then the Organization will be able to achieve the main goal: Save the next generations from the scourge of war, as provided by the UN Charter.

Keywords: *United Nations, United Nations Security Council, veto, financial reforms.*

Актуальність дослідження пов’язана з наявністю того факту, що Організація Об’єднаних Націй в існуючому вигляді не спроможна ефективно виконувати свої статутні завдання з підтримання міжнародного миру і безпеки. Крім того, проблема вибухового зростання населення, бідності та погіршення стану навколишнього середовища потребує адаптації зазначеної міжнародної організації к актуальним викликам шляхом реформування.

Метою дослідження є аналіз відповідності Організації Об’єднаних Націй наявним умовам і викликам сьогодення та пошук шляхів виходу з кризи.

24 лютого 2022 р. світ прокинувся у новій реальності: в центрі Європи розпочалась гаряча фаза реальної, не гібридної (до якої вже звикли і яка не

дуже бентежила міжнародне суспільство) війни. Світ стикнувся не з абстрактною загрозою потепління океану на півградусу через пів століття та зменшення ареалу існування моржів, а із запланованим знищенням цілої нації – т.зв. операцією по «денацифікації» цілої держави. Але як таке могло статися, коли увесь світ під егідою ООН успішно бореться за мир і вже майже переміг… У ст. 1 Статуту міститься перелік цілей ООН, серед яких підтримання міжнародного миру і безпеки, улагоджування або вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру; розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги принципу рівноправності й самовизначення народів, а також задіяння інших відповідних заходів для зміцнення загального миру.

Головним органом міжнародного співтовариства з підтримання миру та врегулювання конфліктів є Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй. На відміну від рішень Генеральної Асамблеї, її рішення (резолюції) є обов'язковими для всіх держав-членів. Це означає, що вона має широкі повноваження для підтримання миру, якщо забажає, звісно. Однак з останнім є проблеми: Рада Безпеки в тому вигляді, в якому вона нині існує з точки зору членства, функцій і повноважень, не може ефективно реагувати на численні кризи, що охоплюють світ. На думку Х. В. Панта, обов’язковою умовою збільшення ефективності ООН є об’єднана та перспективна Рада Безпеки, здатна забезпечувати виконання Організацією Об’єднаних Націй її цілей. Натомість, динаміка безпеки одразу після Другої світової війни була зосереджена на управлінні розділеною Європою та захисті її периферії від радянського блоку. Глобальні інституційні рамки повинні відображати розширення світу. Визначення безпеки значно змінилося; Рада Безпеки ООН ще не адаптувалася до нової реальності [3]. Далі Х. В. Пант пише, що старий багатосторонній порядок після Другої світової війни стикається з сильними викликами з різних напрямків. Стовпи глобального управління зазнають швидкої трансформації, виявляються інституційні недоліки, а нормативні зміни стають все більш відчутними [3].

Після російського вторгнення в Україну багато хто поставив під сумнів ефективність Організації Об’єднаних Націй взагалі [8]. Звертається увага, що напередодні активної фази війни, Рада Безпеки ООН скликала екстрене засідання, яке просила Україна, в надії запобігти війні та нападу Росії. У своєму вступному слові Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш заявив: «Якщо операція справді готується, я маю лише одне сказати від щирого серця: президенте Путін, зупиніть свої війська від нападу на Україну. Дайте миру шанс. Забагато людей уже померло» [8].

Приблизно через годину після цього засідання заяви Генсека ООН втратили сенс, оскільки президент Росії оголосив про початок операції з «демілітаризації» та «денацифікації» України. Ще більш іронічним – навіть абсурдним – стало те, що головуючим Ради Безпеки ООН в лютому був посол Росії Василь Небензя. Засідання Ради Безпеки, яке, теоретично, мало б засудити дії Росії, очолювала та сама країна, яка мала бути засуджена. Незважаючи на те, що більшість членів Ради рішуче підтримали резолюцію, засідання завершилося, як і слід було очікувати, без її ухвалення, тому що Росія застосувала право вето [8].

Ще до ситуації в Україні все гучніше говорилось про відмову від співробітництва з ООН, і для багатьох інших держав існуючий статус-кво більше не є життєздатним варіантом [3]. Як пише Айшвария Мачані, ООН загрожує стати неактуальною [6]. Тут слід навести і слова Президента України В. Зеленського: «Якщо це продовжиться, то фіналом буде те, що кожна з держав зможе розраховувати тільки на силу зброї, щоб гарантувати собі безпеку, а не на міжнародне право, не на міжнародні інституції. ООН можна буде просто закрити [10]».

Моні Алі Халілу у 2020 р. писала про неспроможність Ради Безпеки ООН у вирішенні конфліктів, окупацій та геноциду, а також воєнних злочинів та злочинів проти людства. Складність ситуації посилюється порушеннями Статуту ООН самими постійними членами, які мали бути його охоронцями. Як приклад – агресія Російської Федерації в Україні, починаючи з 2014 р. Отже, використання вето для захисту відповідальних за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людства виявили, що ті, кому доручено збереження міжнародного миру і безпеки, самі були відповідальними за найбільш суттєві загрози для цих цінностей людства [5].

Досить слушно з цього приводу зауважив Абдулазіз Сагер, голова Дослідницького центру Перської затоки (Саудівська Аравія), що міжнародні організації служать інтересам лише найсильніших. На його думку, Організація Об’єднаних Націй має бути готова провести реальну реформу Ради Безпеки ООН. Рада Безпеки має відображати поточні геополітичні реалії, реалії, які змінилися з моменту створення Організації Об’єднаних Націй у 1945 р. І географічна включеність у членство в Раді Безпеки є надзвичайно важливою. Така зміна зробить його більш ефективним і демократичним органом, що підвищить легітимність його рішень. Західні держави, наприклад, надмірно представлені в п'яти постійних членах. Цілі регіони не мають постійних місць, але, тим не менш, зобов’язані виконувати резолюції Ради Безпеки.

Обговорення реформ також має розглянути можливість представництва регіональних блоків. Це принесе більше консенсусу до рішень Ради Безпеки ООН та підвищить її легітимність, враховуючи ширше географічне представництво серед членів. Подібні реформи були запропоновані упродовж останніх десятиліть, включаючи можливість призначення членів регіональними блоками, систему зваженого голосування або зміни в структурі права вето. Найважливіше те, що дискусії щодо реформи Ради Безпеки мають залишатися в порядку денному ООН, а не відсуватись на узбіччя через геополітику чи труднощі в досягненні згоди членів щодо того, якою формою має бути розширення Ради Безпеки. Резолюції Ради Безпеки ООН продовжують впливати на ті самі країни та регіони, які залишилися поза межами процесу прийняття рішень. Отже, продовження легітимності Ради Безпеки залежить від певного типу інклюзивної реформи [1].

Світ виглядає значно інакше в економічному, соціальному та технологічному плані, ніж тоді, коли він вийшов з попелу Другої світової війни. Розподіл сили і повноважень на міжнародній арені також значно змінився. Глобальні інституції повинні відобразити ці зміни або втратити легітимність в очах нових гравців [4].

Світ повинен адаптуватися стратегічно та функціонально, щоб залишатися актуальним. Відповідно, лише адаптуючись, Організація Об'єднаних Націй зможе досягти головної мети – порятунку наступних поколінь від лиха війни, як це передбачено Статутом ООН [2].

Як бачимо, після закінчення холодної війни світ зіткнувся з новими видами загроз його миру та стабільності. Регіональні та локальні конфлікти, засновані на глибоко вкорінених історичних, соціальних, економічних, етнічних та інших факторах, нестримні, загрожуючи занурити світ у ще більшу нестабільність. Крім того, проблема вибухового зростання населення, бідності та погіршення стану навколишнього середовища впливає на всю планету. Очікується, що в цьому новому міжнародному середовищі Організація Об'єднаних Націй відіграватиме ще більш важливу роль, ніж раніше. Для того щоб Організація Об'єднаних Націй могла ефективно виконувати свої обов'язки, вона повинна провести інституційні та фінансові реформи.

Реформа Ради Безпеки має виняткове значення для зміцнення ООН на політичному полі, основною метою реформи Ради Безпеки є посилення її функції шляхом підвищення її легітимності та ефективності [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abdulaziz Sager. Establish Geographic Inclusivity in the Security Council. URL: https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/un-turns-seventy-five-heres-how-make-it-relevant-again (дата звернення: 09.04.2022).

2. Gustavo de Carvalho. Embrace the Multiplicity of Regional Actors. URL: https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/un-turns-seventy-five-heres-how-make-it-relevant-again (дата звернення: 09.04.2022).

3. Harsh V. Pant. Safeguard the Indo-Pacific / The UN Turns Seventy-Five. Here's How to Make it Relevant Again. Sep 14, 2020. URL: https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/un-turns-seventy-five-heres-how-make-it-relevant-again (дата звернення: 09.04.2022).

4. Joel Ng. Rebuild the UN's Legitimacy. URL: https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/un-turns-seventy-five-heres-how-make-it-relevant-again (дата звернення: 09.04.2022).

5. Khalil A. M. Reforming the UN Security Council. Together First. 2020. URL: https://una.org.uk/sites/default/files/0008499_TFR_UN_FINAL.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

6. Machani A. The U.N. Is in Danger of Becoming Irrelevant. World politics review. March 1, 2022. URL: https://www.worldpoliticsreview.com/articles/30360/repeated-failures-call-into-question-the-united-nations-purpose (дата звернення: 09.04.2022).

7. Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE. URL: https://www.osce.org/whatistheosce (дата звернення: 20.06.2021).

8. Ozkizilcik O. Ukraine shows that the UN Security Council is in urgent need of reform. Trtworld. 25 FEB 2022. URL: https://www.trtworld.com/opinion/ukraine-shows-that-the-un-security-council-is-in-urgent-need-of-reform-55105 (дата звернення: 09.04.2022).

9. Reform of the United Nations. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/un/pamph96/reform.html (дата звернення: 09.04.2022).

10. Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. 5 квітня 2022. URL: https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-oon-74121 (дата звернення: 09.04.2022).

УДК 070:654.197

Ангеліна Трегуб,
канд. наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики та української філології,
Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

СТАДІЯ ПРОПАГАНДИ В ГЕНЕЗИСІ СЕРВІСНО-ЕКСПЕРТНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Ключові слова: *пропаганда, телебачення, сервісно-експертна журналістика.*

Angelina Tregub,
Candidate of Sciences in Social Communication,
Associate Professor at the Department
of Journalism and Ukrainian Philology,
Classic Private University (Zaporizhzhia)

PROPAGANDA STAGE IN THE GENESIS OF SERVICE AND EXPERT JOURNALISM

Key words: *propaganda, television, service and expert journalism.*

Актуальність дослідження. В сучасних умовах безпідставної російської агресії проти України набуває актуальності необхідність розуміння проблеми деструктивного впливу пропаганди на масову свідомість, який спостерігався за часів Другої світової війни. Адже із розвитком друкованих видань довіра аудиторії до засобів масової інформації лише зростала. Висока популярність ЗМІ та позакритичне сприйняття сервісних матеріалів зумовлювали зміни і формування патернів поведінки аудиторії. Тому така комбінація із «охоплення» та «впливу» була взята до уваги лідерами тоталітарних держав як ефективний інструмент пропаганди.

Результати дослідження. У Радянському Союзі газетна і журнальна періодика була спрямована на розбудову ідеї більшовизму не лише через прямі політичні гасла та заклики, а й через формування у свідомості читачів образів «нового» світу, в якому живе «нова» радянська людина. У 1914 р. вийшов у

друк перший більшовицький масовий легальний журнал «Работница». У Великій радянській енциклопедії вказано такі функції журналу: проведення роботи, спрямованої на ідейно-політичне виховання радянських жінок та заохочення їх до активної участі в державному і громадському житті, будівництві комунізму; пропагування пролетарського інтернаціоналізму, міжнародної солідарності трудящих в боротьбі проти імперіалізму, за соціальну справедливість, розкутість жінок, за мир у всьому світі [2]. Так, І. Алфьорова [1, с. 8] погоджується із твердженням О. Здравомислової та А. Тьомкіної [5], що радянський гендерний порядок як етакратичний визначався державною політикою та ідеологією, задаючи чітку схему для життєдіяльності людей. На думку О. Здравомислової та А. Тьомкіної «Ідеальна радянська жінка орієнтована на сім'ю та материнство, але разом з тим, працює на радянських підприємствах та в установах, і тому дискурсивному аналізу піддається першочергово проблема поєднання двох ролей» [5, с. 132]. Напрям «сім'ї та материнства» пропагувався через сервісні публікації, в яких досить детально та часом безкомпромісно висвітлювались рекомендації щодо питань побутового характеру. У публікаціях довоєнного періоду спостерігається недостатність делікатності та етичності у висвітленні питань особистого характеру, як от стосовно гігієни. Наприклад, у наповненні журналу «Работница» № 36 від 1935 р. [7, с. 15] поряд із біографічними нарисами трудівниць-комбайнерок, задокументованою промовою Сталіна та листами в редакцію відводиться шпальта для матеріалу «Как украсить жилище» під рубрикою «Советы (по хозяйству)» (див. Додаток Б). Публікація містить поради про організацію спального місця та освітлення житлових приміщень, категоричний тон підсилюється словами «следует», «не следует», «должна (-ен)», «необходимо». Перед читачем вимальовується аскетичний і стриманий образ житла радянської людини, в якому радять не допускати накопичення бруду під ліжком та не використовувати ганчірки замість абажура. У другій половині XX ст. стиль сервісних публікацій змінюється на більш делікатний, варто відмітити їх іншу особливість – присутність ознак реклами. Наприклад, у № 1 від 1957 р. [6, с. 30] у рубриці «Полезные советы» розміщена публікація «О стирке», де в детальній інструкції щодо прання різних тканин і типів забруднень зазначаються назви пральних засобів радянського виробництва. Також у журналі з'являється рубрика «Кулинария», в якій публікуються рецепти приготування страв.

У післявоєнний період в засобах масової інформації значна увага приділялась питанню фізичного здоров'я. Країна відновлювалась після війни, велика кількість людей зазнала фізичних травм і потребувала фахової медичної

допомоги. Також зміна курсу ідеологічної парадигми на збереження життя кожної людини відбулась на противагу негативному ставленню суспільства до переможеного ворога, який показово знецінював людське життя. Тому в Радянському союзі та зокрема в Українській РСР широкої популярності набув науково-популярний журнал «Здоровье» – офіційне видання Міністерства охорони здоров'я СРСР. Читачі з довірою ставились до журналу, адже в публікаціях, написаних доступною, зрозумілою мовою, містилась вузькоспеціалізована інформація, джерелом якої стали експерти галузі. Вирізки з журналу та підшивки випусків за багаторічний період передплати зберігались у сімейних бібліотеках багатьох радянських родин. У наповненні видання серед суто науково-просвітницьких матеріалів зустрічаються терапевтичні та профілактичні рекомендації. Наприклад, у № 8 від 1962 р. журналу «Здоровье» [3] на початку публікації «Лечебная физкультура при стенокардии» детально, з наукової точки зору, розглядаються причини виникнення стенокардії та роль фізичних навантажень у попередженні нападів, що супроводжують хворобу. Тобто, перша частина статті має суто науково-просвітницький характер, а вже у другій сервісній частині подаються інструкції для виконання фізичних вправ з фотоілюстрацією кожної вправи.

Якщо у першій половині XX ст. у Радянському союзі саме друковані ЗМІ були основним каналом для розповсюдження пропаганди, то у фашистській Німеччині, за сприяння головного пропагандиста Йозефа Гебельса з цією метою почало використовуватися телебачення. Аудіовізуальний характер телебачення ліг в основу якісно нового рівня поширення нацистської ідеології серед населення. Образ Адольфа Гітлера став близьким і доступним глядачеві, завдяки чому відбулось посилення ідеологічного впливу на масову свідомість. Як і в Радянському Союзі, в Гітлерівській Німеччині один із ідеологічних напрямів передбачав формування людини «нового» світу, в якому чоловікові відводилась роль воїна, «представника вищої раси», жінці – роль домогосподарки. Наприклад, у сюжеті «Brides at Schwanenwerder» («Наречені у Шваненвердері») від 1938 р. перед глядачем відтворюється за допомогою документальної зйомки (для посилення достовірності) процес навчання німецьких дівчат у школі наречених. Диктор коментує відеоряд: «Школа наречених Рейху, якою опікується націонал-соціалістичний жіночий клуб. Тут дівчата проходять інструктаж, як стати дружинами і супутницями життя для своїх чоловіків, особливо це важливо для працюючих дівчат, які повинні оволодіти необхідними навичками ведення домашнього господарства і знаннями за короткий час, перш, ніж вони вийдуть заміж» [4]. Далі у сюжеті демонструється

фрагмент заняття, яке проводять для групи учениць досвідчені фрау: «Коли дівчата ви ставите букет у вазу, ви повинні переконатися, що ємність відповідна і завжди обрізайте стебла під кутом, щоб вони отримували більше води .... Фройлен Раух скільки пар трусів має бути у вас в шафі? Думаю, дюжини цілком достатньо» [4]. У сюжеті про сферу послуг Beauty Care («Догляд за красою») від 1938 р. показаний процес навчання догляду за шкірою, експерт-косметолог спілкується з ученицями, схилившись над моделлю, дія відбувається в косметичному кабінеті: «Найголовніше для косметолога визначити тип шкіри. Що ти можеш сказати про цю шкіру, Едіт? Шкіра товста і суха, погана циркуляція крові. Більше того, за нею зовсім не доглядають. Що б ти застосувала тут, Інге? Я б використовувала грязі. Добре, а чому саме грязі? Грязі містять сполуки, які повністю ліквідують плями і стимулюють ріст нових клітин» [4]. З початком військових дій риторика матеріалів, спрямованих на домогосподарок, змінюється. Жінок вчать бути економними та розсудливими в умовах наростаючого дефіциту. З'являються прототипи перших кулінарних програм. У програмі «Корисні поради домогосподаркам» від 1939 р. диктор звертається до глядачок «Вітаю, домогосподарки, слухайте уважно. Телебачення допомагає вам економити», двоє жінок спілкуються на кухні: «– Чверть літра води, ось так. – Ми нічого не забули? – Ні, тепер додамо трохи цукру і дрібку солі. – Але я думала, що ми маринуємо гарбуз, він буде гострий. – Так, але цукор все одно потрібен, нехай навіть зовсім трохи, 50 г – більше не буде потрібно. Це приблизно дві столові ложки. Домогосподарка розвивається, набираючи досвід, і може вимірювати на око» [4].

Хоча у цих коротких постановочних сюжетах є лише фрагменти з ознаками «сервісності», такий тип прикладної інформації презентується глядачеві через демонстрацію процесу апробації, імітуючи на екрані документальну достовірність та відтворення дійсності. Тому можна припустити, що вже на цій стадії закладаються принципи сюжетотворення та прототипи сучасних сервісно-експертних програм.

Висновки. Отже, сервісні публікації та телевізійні матеріали, перетворившись на ефективний інструмент пропаганди, відіграли значну роль у становленні більшовизму та фашизму. Свідомість громадян була запрограмована на зручні для влади моделі соціальної взаємодії, що й спричинило трагічні наслідки у світовій історії. Тому, враховуючи такий травматичний досвід, у сучасному світі в сервісно-експертній журналістиці необхідно дотримуватись професійних та етичних стандартів, принципів об'єктивності та незаангажованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алферова И. «Женский вопрос» в теории и практике большевизма (первое десятилетие советской власти. 1917–1927 гг.): автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра наук ист. наук: 07.00.02 / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2011. 34 с.

2. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Т. 21. М.: Сов. энцикл., 1975.

3. Восканов М. А. Лечебная физкультура при стенокардии. *Здоровье*. 1962. № 8. С 20–21.

4. Д/ф «Телевидение под знаком свастики». A Spiegel TV Production, 1999. URL: http://youtu.be/8-qvigWugeY

5. Здравомыслова Е., Темкина А. Советский этакратический гендерный порядок. *Российский гендерный порядок: социологический подход*: колл. монография / под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. СПб., 2007. Вып. 12. С. 96–137.

6. Попов И. О стирке. *Работница*. 1957. № 1. С. 30.

7. Фомина О. Как украсить жилище. *Работница*. 1935. № 36. С. 15.

УДК 94(477):32

Леонід Чупрій,
д-р політ. наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Державний податковий університет (м. Ірпінь),
головний науковий співробітник
відділу новітніх технологій,
національно-патріотичного виховання та лідерства,
Державний інститут сімейної
та молодіжної політики (м. Київ)

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Ключові слова: *історична пам'ять, україно-російська війна, національна ідентичність, державотворення.*

Leonid Chupriy,
Doctor of Political Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Social Philosophy and Management,
State Tax University (Irpin),
Chief Research Fellow, Department of New Technologies,
National-Patriotic Education and Leadership
State Institute of Family and Youth Policy (Kyiv)

HISTORICAL MEMORY AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY

Key words: *historical memory, Ukrainian-Russian war, national identity, state formation.*

Продовжується україно-російське військове протистояння. В цих складних умовах Україна змогла не тільки вистояти, а й завдала значних збитків Російській Федерації. Збройні сили України продовжують успішно знищувати російського агресора. Проте протистояння відбувається не тільки на передовій не менш важливою є війна на інформаційному фронті, війна за свідомість громадян. Як ми знаємо, злочинне захоплення Криму і частини територій Донбасу

у 2014 році стало можливим також частково і завдяки успіху російської пропаганди, яка зуміла переконати частину населення тих регіонів в тому, що російські війська несуть їм мир і стабільність і що разом з «Великою Росією» їх жде велике майбутнє. Після сьогоднішніх варварських бомбардуванні міст та сіл України та масового знищення мирного населення вже ніхто з українців не вірить у ці «кремлівські байки». Проте Кремль продовжує обдурювати свій власний народ і одним із основних інструментів в цьому напрямі є історична пам'ять як засіб формування шовіністичної, великоруської імперської ідентичності.

Варто зазначити, що у всі часи історія завжди зазнавала пильної уваги зі сторони держави і активно впливала на її політику. Як зазначав І. Ерманн, «історія відіграє у політиці величезну роль. З одного боку, уряди мають вміти використовувати спадок минулого. З іншого боку, офіційна репрезентація цього минулого, історії, є серйозним засобом легітимації політичних рішень» [1, с. 316]. Ще у давні часи правителі використовували історію, здійснюючи вплив на розум людей. У давніх царствах – Месопотамії, Персії, Єгипту та інших історія слугувала інструментом підтвердження легітимності царської влади, яка згідно історичних міфів мала божественне походження. Історія була однією з елітних наук і історичними знаннями володіли лише жреці та правителі. В Античному світі формується концепція „історії – наставниці" (historia magistra vitae): історичні образи стають зразками для наслідування, слугують підставою для виправдання владних привілеїв, доказів шляхетного походження, уславлення військових перемог, побудови проектів на майбутнє тощо. Вже тоді історіографія виконувала практичні функції, використовувала минуле у політичних цілях, а влада була зацікавлена у «правильному» розумінні Кліо. В історії Древнього Риму можна знайти приклади цілеспрямованих практик управління пам'яттю. Так, Сенат Риму вів боротьбу із тиранією шляхом організованого «забуття», як наприклад, видалення імені «поганого» імператора з надписів на пам'ятниках та з архівних документів.

Варто констатувати, що для обґрунтування нападу на Україну В. Путін використовував не тільки геополітичні аргументи, що він таким чином рятує Росію та насамперед Донбас від «можливого нападу бандерофашистів» та розширення блоку НАТО, а значною мірою історичні аргументи. Наведемо і спростуємо їх. Одним із головних аргументів був той, в якому зазначається, що українці і росіяни це єдиний народ, що ніякого окремого українського народу не існує. Це одне із найбільш безглуздих тверджень кремлівського очільника. Український етнос почав формуватися вже під час Київської Русі.

Ті написи, які були на стінах Софійської церкви були написані давньою церковнослов'янською мовою, яка була близькою до сучасної української мови, оскільки мовні норми як використовували тоді, схожі з сучасними. Так у формі написання імен послухів використовувалася літера «о», що характерно для сучасної української мови: Данило, Марко, Михалько, Стипко. У написі-молитві Володимира вжито слово «на суді». Також слід згадати напис про Андроника, який звучить орієнтовно так: «О горе тобі, Андроніче, ох тобі нібоже, чему єсі зло створіл, то не відає нікто же, толі тє звілі Кузма». Тобто київоруську церковнослов'янську мову можна називати давньоукраїнською [2].

Остаточно український етнос сформувався на рубежі XVI–XVII століть в умовах постійних загроз з боку Кримського ханства, а також релігійного та економічного гніту з боку польської шляхти. Особливо формування його активізувалося в період національно-визвольних змагань під проводом Б. Хмельницького, який на деякий час створив українську козацьку державу, яка була відома всім європейським державам того часу. Тому чи може говорити кремлівський очільник про відсутність українського етносу, якщо ми маємо набагато глибшу історію ніж ті самі росіяни, які насамперед і прагнуть привласнити наше минуле, нашу історію.

У цьому контексті я хочу згадати слова нашого відомого українського історика М. Грушевського, який в минулому столітті чітко наголошував на відмінності українського та російського народів. Він писав: "Всіма сими парадоксами й натяганнями, повторюваними так довго, що їм починали справді вірити ті, котрі їх повторювали, замазувано, масковано, заслонювано ту велику історичну, культурну, психологічну, всяку, яку хочете, межу, яка від віків розділила Україну від Московщини, український нарід від московського. Не добачати її могли тільки люди в шорах, засліплені й оглушені тими фальшивими, століттями повторюваними фразами. Реальні факти на кожнім кроці говорили про глибоку антитезу сих двох близьких по крові, а відмінних духом народів, і, мабуть, аж нинішнє "велике потрясіння", сей кривавий напад большевиків на "хохлів" і огонь руїни знищить ті шори, ті пов'язки, котрі лежали на очах українських громадян і не давали їм орієнтуватись в реальних фактах" [3, с. 26] .

Ще одним із аргументів Володимира Путін був той, що: «Здавна жителі південно-західних історичних давньоруських земель називали себе руськими і православними. Так було і до XVII століття, коли частина цих територій з'єдналася із Російською державою (Московським царством – ред.), і опісля». В цьому контексті український історик О. Алфьоров зазначав, що поняття

«давньоруські землі» – радянський конструкт, який намагався зменшити роль Києва і підвищити статус Новгорода, Володимира, які були також давньоруськими містами а потім і Москви, хоча вона виникла набагато пізніше. І намагання поєднати Московію і Київську Русь є абсолютно хибним. Московія ніколи не ототожнювалася з Київською Руссю, тобто Русь існувала як одне етнічне утворення, а Московія – інше. Проте коли в Московії до влади прийшов Петро І, який саме і захотів тут створити імперію, то саме він і почав використовувати термін «Росія», який він намагався штучно поєднати з назвою Русь. Справді назви «Русь», «руський» активно вживалися на територіях Київської Русі, але нічого спільного з терміном «російський» вони не мають, хоча росіяни постійно намагаються їх ототожнювати, привласнюючи таким чином нашу історію. До речі українці називали росіян московитами до XIX чи навіть XX століття, що підтверджує той факт, що термін російський є абсолютно штучним.

Ще одним міфом російської пропаганди є твердження про те, що південні та східні території України є «ісконно» російським. Так очільник Кремля зазначав, що у XVIII столітті, землі Причорномор'я, приєднані до Росії в результаті воєн з Османською імперією, отримали назву «Новоросія і тут проживали переважно росіяни. Український дослідник Петро Кралюк спростовує цю тезу, зазначаючи, що населення північного Причорномор'я в XVII–XVIII століттях в значній мірі було українським, оскільки на ці землі масового переселялися українці з Волині, Поділля інших українських регіонів. Тут створювалися також козацькі січі, зокрема слід згадати Олешківську січ, яка була розташована на території нинішньої Херсонської області. Проживали тут також представники інших народів, зокрема греки, які досить довгий час жили на Кримському півострові, біля Одеси. Етнічні росіяни почали переселятися на ці землі лише після їх захоплення Російською імперією. Одеса, яку також так люблять росіяни, також аж ніяк не була російським містом, раніше тут було поселення Хаджибей заснована чи то татарами, турками чи то греками. Але й після отримання назви Одеса, тут переважали аж ніяк не росіяни, так на початку 19-го століття тут проживали українці, греки, євреї, поляки французи, німці, інші національності.

Щодо міфу про те, що сучасна Україна була цілком і повністю створена більшовицькою Росією і насамперед Леніним, який і дав назву цим землям Українська РСР, то це абсолютна брехня. На початку XX століття протягом шести років українці боролися за свою незалежність, тут була створена і Центральна рада і гетьманат Скоропадського і Директорія і лише несприятливі геополітичні умови і відсутність потужних союзників не дали змогу

українській державності затвердитися на цих землях в той період. І Ленін в цих умовах був змушений створити Українську РСР, щоб піти на поступки українцям, який на той час вже мали сформовану національну самосвідомість. Деякий час тут відбулася навіть українізація, яка після 30-х років минулого століття була повністю знищена злочинною владою. Більшовики також жорстко помстилися українцям за прагнення до свободи, до створення своєї держави і в 1932–1933 роках мільйони українців були заморені голодом.

Ще один міф, який поширюється росіянами, містить твердження про те, що Радянський Союз розпався через історичні, стратегічні помилки керівництва КПРС, і що ніякої заслуги українців у виникнення Української держави немає. Так звичайно були великі прорахунки комуністів і насамперед війна в Афганістані, яка значно послабила СРСР, але прагнення до свободи українців були віковічними. Згадаймо боротьбу за незалежність ОУН, УПА в часи Другої світової війни, які боролися з найбільшими тоталітарними силами того часу – нацистською Німеччиною і тоталітарним СРСР, і хоча вони їх так і не змогли перемогти, але помирали вільними і нездоланними. Згадаймо наших українських дисидентів – Стуса, Симоненка, Чорновола, Лук'яненка, братів Горенів, інших які боролися проти радянської імперії. Всі вони наближали перемогу. І знову ж таки якщо українці не причетні до створення незалежної України, то хто ж тоді становив 90 % населення Української РСР, які на референдумі проголосували за незалежність України.

Відтак в умовах посилення зовнішніх загроз та викликів для України зокрема продовження повномасштабної агресії з боку Росії, дуже важливим є формування ефективної державної політики пам'яті, яка буде спростовувати всі російські історичні міфи та сприятиме формуванню україноцентричної національної ідентичності.

Історична пам'ять є одним з головних чинників формування національної самосвідомості, важливим фактором забезпечення національної безпеки української держави в гуманітарній сфері. Усвідомлення культурно-історичної окремішності є джерелом політизації нації, легітимізації її суверенітету, державних кордонів та інституцій. Вкоріненість в історичному минулому формує у громадян почуття національної гідності, патріотизму, самодостатності, цементує єдність і неподільність Українського народу [274, с. 104]. Конструювання національного міфу, формування на рівні колективної пам'яті цілісного погляду на історичне минуле, пробудження почуття спільності історичної долі є складовою українського національного проекту, необхідною умовою демократичного європейського поступу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Феномен прошлого / отв. ред. И. Савельева, А. Полетаев. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. 475 с.

2. Грушевський М. С. На порозі нової України: думки і мрії. К.: Друкарня Акц. Т-ва “Петро Барський у Київі”, 1918. 120 с.

3. Ірина Штогрін, Петро Кагуй. Таємниці графіті Софії Київської. Мова періоду України-Русі. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/tayemnytsi-hrafiti-sofiyskoho-soboru-mova-ukrayiny-rusi/31313007.html

УДК 340.01

Анатолій Шевченко,
д-р юрид. наук, професор,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін,
заслужений юрист України;
Сергій Кудін,
д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ПРОЯВ МОСКОВСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Ключові слова: *війна, Україна, Московія, імперія, ментальність.*

Anatoliy Shevchenko,
Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Head of the Department of Theoretical and Legal Disciplines;
Sergey Kudin,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Theoretical and Legal Disciplines,
State Tax University (Irpin)

RF WAR AGAINST UKRAINE AS A MANIFESTATION OF THE MOSCOW-RUSSIAN IMPERIAL CONSCIOUSNESS (HISTORICAL ASPECT)

Key words: *war, Ukraine, Muscovy, empire, mentality.*

Актуальність дослідження. Війна Російської Федерації проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, актуалізує питання про імперську московсько-російську ментальність, її історичні коріння, московський шовінізм, який зростав століттями.

Суздальське князівство, Московське князівство, Московське царство, Російська імперія, більшовицька Росія, Російська Федерація – змінюються

історичні епохи, періоди, часи, приходять та уходять московські вожді – **але нічого не змінюється** у ставленні північного сусіда до України та українського народу.

Ось уже майже 900 років як українці стримують навали московсько-російської орди. Вони завжди приходили на нашу землю зі зброєю, як бездуховні нелюди, жадібна та несамовита сарана – вбивали українців, грабували, катували, знищували із звірячою жорстокістю, вони хотіли знищити нас як націю.

Вони ненавиділи і ненавидять українське слово, пісню, історію, наш спосіб життя, те, що українці – волелюбна і горда нація, те що ми ніколи не ставали і не станемо на коліна.

Мета дослідження полягає у визначенні системно-структурних проявів московсько-російської імперської свідомості, які дістали свій вияв у війні РФ проти України.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані наступні методи: діалектичний метод, а також низка загальнонаукових (аналізу, синтезу, логічний, системний, структурний, функціональний, герменевтичний, аксіологічний) та спеціальних методів (порівняльно-історичний, формально-догматичний тощо).

Результати й обговорення. Основне питання – чому РФ здійснила збройну агресію проти України? Це випадок, чи історична закономірність? Спробуємо розібратись.

Очевидно, агресивні дії Московщини проти України (й не тільки) базуються не тільки в тому, щоб захопити побільше територій, привласнити чиїсь багатства, грабувати й здійснювати розбої.

Основа – це природня і ексклюзивна свідомість того етносу, який називає себе «ми – росіяни».

Ось як влучно описували відомі люди психічний і моральний стан душі росіянина.

Письменник Максим Горький зазначав: «Головною рисою російського національного характеру є жорстокість, і то жорстокість садистична. Говорю не про окремі вибухи жорстокості, а про психіку, про душу народну».

Президент Франції Шарль де Голль у свій час сказав наступне: «Росіяни ніколи не будуть щасливі, знаючи, що хтось живе краще, ніж вони. А так як до прогресу вони не здатні – злоба і фрустрація є постійним душевним станом росіян».

Президент Республіки Ічкерія Джохар Дудаєв висловився так: «Русизм – це особлива форма людоненависницької ідеології, заснована на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності та аморальності. Відрізняється від відомих форм фашизму, расизму, націоналізму особливою жорстокістю як до людини, так і до природи. Принцип дії – знищення всього, тактика «випаленої землі». Відрізняється шизофренічною формою манії світового володарювання. Має рабську психологію, паразитує на брехливій історії, на окупованих територіях і підневільних народах».

Історичних підтверджень достатньо. Ще в середині XII століття суздальський князь Юрій Довгорукий, не маючи ніяких прав на київський стіл, тричі вдирався із великим військом до Київського князівства, палив села та містечка, після його походів Київ лежав у руїнах, було вбито велику кількість мирних киян, а частину цей князь вивіз до Суздальського князівства.

На цьому «освобожденіє» не закінчилось: у 1169 році його онук Мстислав узяв Київ штурмом. Місто було піддано звірячому знищенню (до речі, подібний погром Київ зазнав лише у грудні 1240 року, під час монголо-татарської навали).

Ось як описував події Іпатіївський літопис (стаття 6679): «И два дня грабили весь город, Подол и Гору, и монастыри, и Софию, и Десятинную Богородицу, и не было помилования никому и ниоткуда. Церкви горели, христиан убивали, других вязали, жен вели в плен, разлучая силою с мужьями, младенцы рыдали, смотря на матерей своих. Взяли множество богатства, церкви обнажили, сорвали с них иконы, и ризы, и колоколы, взяли книги. А поганые зажгли Печерской Святой Богородицы, но Бог молитвами Святой Богородицы оберег его от такой беды. И было в Киеве стенание, и туга, и скорбь неутешная, и слезы непрестанные» (оригінальний текст») [1].

Руїна. Друга половина XVII століття. 1657–1687 роки. Московські орди знов вдираються на територію України, безжально палять міста й селі, вбивають людей, грабують домівки. Під час майже 30-річної «московської вакханалії» загинуло близько 50–60 тисяч українців.

«Страшна різанина» [2]. Так в історію увійшла ця назва, коли кілька тисяч озвірілих росіян за наказом Петра I учинили нечуване знищення українських мешканців столиці гетьмана Івана Мазепи у місті Батурині. Місто було пограбоване, церкви були піддані нарузі, а потім – знищені. Усього загинуло близько 15 тисяч українців.

Але особливою жорстокістю і нечуваною лютістю проти українців відрізнились московські полки посіпаки Петра I – О. Меншикова. Саме йому

московський цар у 1709 році дав наказ фізично, з надприродною звірячістю, знищити населення Чортомлицької Січі. Саме в ній від переслідувань сховались жінки, діти, старі. Московіти нікого не пощадили: загалом, Січ було зруйновано, її оборонці повішені або забиті на палю, старих людей вбито, жінок – зґвалтовано і вбито, дітей нелюди кидали у вогонь. Загинуло близько 3 тисяч людей.

Не менш кривавою була і розправа російських військ за наказом імператриці Катерини ІІ у 1775 році над Підпільненською Січчю. У бойні загинуло близько 1 тисячі українців.

1918 рік. Йде героїчна національно-визвольна війна українського народу. Саме в кінці січня – на початку лютого 1918 року росіяни, але вже в більшовицьких одностроях, захоплюють Київ. Починається нечуваний терор, кількість загиблих мирних українців сягає від 5 до 7 тисяч; росіяни вбивали за просто так: хтось був одягнений у вишиванку, хтось говорив українською мовою. Поведінка московітів цілком відповідала настанові, виголошеній їх очільником Муравйовим напередодні у Бахмачі: «Ми їм покажемо, дайте тільки добратися до Києва. Якщо буде потрібно, не постою ні перед чим: каменя на камені не залишу в Києві. Мешканців не жаліти. Ми їх всіх перестріляємо та переріжемо. Ми їм покажемо, нема чого боятися кровопускання».

А чого вартий геноцид проти українців, улаштований на початку 30-х років ХХ століття, і який увійшов в історію під трагічною назвою «Голодомор»? Це теж цілеспрямовані та системно організовані злочини Москви проти нас; таким чином, українців хотіли поставити на коліна, перетворити на рабів, а то й – знищити. Загинуло близько 7 мільйонів українців [3].

Не можна забути й героїчну боротьбу бійців УПА проти російського більшовизму у роки Другої світової війни та після неї, депортації українського народу із Західної України, терор московського КДБ, «повну русифікацію» України.

2022 рік. Буча, Гостомель, Ірпінь, Макарів, Іванково, Чорнобиль, Славутич, Енергодар, Херсон, Миколаїв, Тростянець, Маріуполь, Харків, Київ, Бородянка…..

Скільки ще міст і сіл зруйновано від ракетних, авіаційних та артилерійських ударів, скільки понівечених життів, скільки трагедій, страждань, горя….

Висновки. Отже, можна констатувати таке:

1. Імперська московсько-російська свідомість включає у себе такі системно-структурні складові: руйнування всього, що не відповідає «московському» психотипу; моральна деградація; історична ненависть та презирство до українців;

відсутність будь-яких прагнень до прогресу, розвитку; намагання примусити інші народи, насамперед українців – до історичного регресу; схильність «не творити, а руйнувати»; перманентні війни проти сусідів – це спосіб життя і вирішення власних, внутрішніх соціально-політичних та економічних проблем.

2. Єдиною панацеєю побороти цю викривлену і психопатичну свідомість – згуртування демократичного світу, допомога союзників Україні, санкції проти РФ тощо.

3. Пам’ятаємо: і це, мабуть, головне – незламний дух українців, наших ЗСУ, відсіч ворогу – це сукупно зупинить навалу московсько-російської орди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Києво-Печерська Лавра. Википедия (wikipedia.org).
2. Батуринська трагедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F
3. Голодомор в Україні (1932–1933). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_(1932%E2%80%941933)

УДК 930.1(477)

Олена Альохіна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Ключові слова: *боротьба, незалежність, Україна, нація, держава.*

Olena Aliohina,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kalita,
k. ped. Ph.D., Associate Professor of Language training and communications, State Tax University (Irpin)

LIBERATION COMPETITIONS OF THE UKRAINIAN PEOPLE: HISTORY AND PRESENT

Key words: *struggle, independence, Ukraine, nation, state.*

Упродовж багатьох століть Україна очікувала своє визнання на світовій арені, тому наш народ ніколи не покидали думки соборності та всеукраїнської єдності. Незважаючи на скрутні обставини, українці завжди тяжіли до збереження рідної мови, історичної пам’яті, мистецьких здобутків минулих віків та витворення унікальних культурних цінностей, які б несли неповторний національний образ світу. Наша держава сотні років перебувала «під патронажем» австрійської, польської, російської культур, і тому багато дослідників ставили націю українців під питанням, вважали її сільською, вторинною та провінційною. Відсутність державності, сповільнювала піднесення культурного

механізму, сковувала дух та думку творчості, нищила самобутність та деформувала духовний світ людей. Попри постійну загрозу знищення етносу та його асиміляцію, українці творили, спираючись на успадковані предками духовні цінності розвивалися, об'єднувалися та боролися за незалежність України.

Метою роботи є аналіз історичного поступу України, на основі чого сформулювати способи та методи визвольних змагань українців. На сьогодні дана тема є актуальною, оскільки країна-агресор спростовує існування українців як нації, знецінює її культурний внесок та заперечує усі історичні підвалини творення української держави.

Століттями Україна перебувала під владою інших держав та має власну традицію державності – Русь, Галицько-Волинське князівство, Велике князівство Литовське, Козацька держава, державні утворення ХХ століття [3]. У зв'язку з тим, що українські землі не раз перебували під владою держав-завойовниць, населення ставало об'єктом політики денаціоналізації.

Ще з початку ХХ ст. сформувалася думка, згідно з якою українці походять безпосередньо від праслов'ян, а культурна спадщина Київської Русі розглядається як здобуток українського населення Південної Русі (М. Грушевський, С. Смаль-Стоцький та ін.) [1]. Саме в ІХ столітті розпочався процес об'єднання слов'янських племен в єдиний етнос русинів-українців, почалося формування діалектів української мови. Фундаментом політичної та правової основи українців стало поширення писемності, створення першого кодексу законів «Руська правда» князя Ярослава Мудрого та його послідовників. Також ми завдячуємо періоду Русі саме підвалинам державницьких традицій. Звідси родом герб та грошова одиниця, а головне-це заснування Києва як могутнього політичного та культурного центру.

Наступним історичним етапом стало Козацтво, яке вперше датується в писемних згадках ще 1489 року. Джерела розповідають про його запеклу боротьбу з войовничими татарами та турками. Особливим військово-політичним утворенням на теренах України стала Запорізька Січ, яка була прикладом військової культури української нації. Елементи лицарства, побратимства, рівності та демократизму тісно пов'язували наших запорожців із західним світом. Козаки боронили українські землі, підтримували православну церкву, українську культуру та мову, брали участь в антифеодальних виступах та зробили головний внесок у визволення України з-під влади Речі Посполитої. Козаки створили Запорозьку Січ, яка стала важливим етапом у формуванні української державності. Вона була прообразом демократичної республіканської держави [4].

Наш народ боровся не тільки територіально за свої історичні землі, але й духовно. Попри всі заборони, а саме: Валуєвський циркуляр, Емський указ, депортування, українці продовжували розвивати та примножувати здобутки української культури. Багато діячів та митців навіть поклали життя за свої ідеї соборності України, її мову та визнання у всьому світі.

Важливий історичний період формування української державності – це боротьба за суверенність України наприкінці 1917–1920 рр. Внаслідок революції утворилися дві демократичні держави – УНР та ЗУНР [2]. З початком революції на українських теренах сталося об'єднання національних сил та поглядів. Наслідком цього стало створення Української Центральної Ради, покликаної очолити масовий народний рух. Директорія УНР призначила урочисте об'єднання УНР і ЗУНР на 22 січня 1919 року – в річницю IV Універсалу Центральної Ради, яким була задекларована незалежність Української держави [2]. По всій території новоутвореної республіки люди об'єдналися у живий ланцюг тим самим здійснив віковічні мрії, якими жили, боролися та за які гинули найкращі сини та доньки України. Отож цей день залишився назавжди в пам'яті свідомих українців. Однак об'єднання УНР і ЗУНР в єдину державу не було тоді доведено до кінця, головним чином, через агресію більшовицької Росії і Польщі.

Українська революція дала потужний імпульс державотворення та національного відродження, що з цим були змушені рахуватися російські більшовики. Щоб утримати владу вони навіть пішли на запровадження політики українізації, яка надала можливості українцям частково прийти до влади та підійняти національну культуру. Та на цьому справжні поборники соборності вирішили не зупинятися. Вони почали групуватися в різноманітні товариства, які продовжували боротьбу за воз'єднання українських територій. Але зібрати усі українські землі докупи стало під силу лише могутній державі, якою був тоді Радянській Союз.

З посиленням комуністичного тоталітарного режиму зростала політична та економічна залежність України. Це викликало наростання спротиву, який вилився в рух, спрямований на відновлення незалежності. Український визвольний рух розвивався у формах збройної (1920–1950-ті) та ненасильницької (1960–1980-ті) боротьби. У кінці 1980-х цей рух разом із національно-демократичними революціями у Східній Європі відіграв важливу роль у падінні комуністичних режимів, а в Україні призвів до відновлення незалежності [5].

Під тиском масових вуличних протестів та опозиції 16 липня 1991 року Верховна Рада УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України, а вже 24 серпня 1991 було проголошена Незалежність України. З цього моменту, формальні ознаки державності наповнилися реальним змістом.

Але на початку XXI століття російська влада на чолі із В. Путіним взяла курс на відновлення своєї сили на пострадянському просторі. Вона активно здійснювала економічний тиск, використовувала російських політиків-маріонеток та активно проводила пропаганду за допомогою медіа-ресурсів. За допомогою зручного президента України Віктора Януковича, Росія здійснювала спроби утвердити антидемократичний режим. Тоді українці об'єдналися в котре для того, щоб відстояти свої права, і ця боротьба українських громадян увійшла в історію як революція Гідності. Євромайдан став трансформаційним, героїчним і драматичним феноменом для України. Революція відкрила вікно можливостей для якнайважливіших змін в Україні – процесу декомунізації, розвитку громадянського суспільства, що потужно заявило про себе на Майдані у вигляді численних громадських ініціатив і волонтерського руху на розбудову війська і захист держави, подальших процесів трансформації посттоталітарного суспільства в демократичне.

З 2014-го, через 23 роки після проголошення незалежності, українці знову зі зброєю в руках захищають власну свободу та територіальну цілісність держави. Росія 24 лютого 2022 розпочала повномасштабне вторгнення на терени України, й українці знову постали в боротьбі за власні землі та право бути вільними.

Отже, як показує час та історія, Україна весь час боролася за можливість жити вільно, мати власну культуру, мову, традиції. Цей нелегкий період, об'єднав вкотре народ в одну велику родину. Твориться нова історія, відбуваються болючі зміни, але українці знають правду та ціль боротьби, тому обов'язково вистоять та побудують найкраще майбутнє для себе та наступних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шейко В. М. Історія української культури: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Знання, 2010. 271 с.

2. Реферат. Шлях до незалежності – шкільний твір. *Бібліотека української літератури.* URL: https://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=570

3. Становлення державності та боротьба за незалежність України. *Головна*. URL: https://www.vugledar-rada.gov.ua/index.php/do-edinogo-informdnya/6488-stanovlennya-derzhavnosti-ta-borotba-za-nezalezhnist-ukrajini

4. History. Твоя бібліотека. *History. Твоя електронна бібліотека*. URL: https://uahistory.co/book/zno2010/62.html#:~:text=Діяльність%20козаків%20торкалася%20всіх%20сфер,з-під%20влади%20Речі%20Посполитої

5. URL: https://mkrada.gov.ua/content/do-dnya-nezalezhnosti-ukrainiistoriya-ukraini-ta-derzhavotvorennya.html

УДК 327:355.48((470+571)+(477))

Дарія Демінська,
здобувачка вищої освіти (бакалаврського рівня), ФБД-21-2
факультет фінансів та цифрових технологій
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри
мовної підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ, УКРАЇНСЬКИЙ СУВЕРЕНІТЕТ

Daria Deminska,
Applicant for higher education (bachelor's degree), FBD-21-2,
Faculty of Finance and Digital Technologies
Supervisor:
Olena Kalita,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Language Training
and social communications,
State Tax University (Irpin)

RUSSIAN-UKRAINIAN CONFRONTATION, UKRAINIAN SOVEREIGNTY

Незважаючи на ряд доказів присутності російських військ на українській території, Російська Федерація вперто та впевнено не визнає цей факт, що дає підстави українській стороні розглядати зазначений збройний конфлікт як гібридну війну. Насамперед це загроза гібридної війни, яка триває з лютого 2014 р., – це часткова або повна втрата суверенітету української держави. Всі потуги з боку міжнародної дипломатії виявилися недостатніми, адже не змогли врегулювати конфлікт на Сході України: бої тривають, існують значні неузгодженості між Україною і Росією щодо врегулювання зазначеного воєнного протистояння. Окрім цього нестабільна ситуація у цілому світі – адже загострення міжнародного тероризму, міграційна криза в Європі, введення російських військ у Сирію – відвернули увагу світової спільноти від конфлікту на Донбасі, що ускладнює подальші можливості згоди України і Росії.

Ситуація, яка склалася в Україні, дає підстави розглядати збройний конфлікт на сході української держави як гібридну війну. Не дивлячись на низку доказів присутності російських військ на українській території, Росія вперто не визнає цей факт, проте зрозуміло, що йдеться хоча і про замасковану, але зовнішню агресію.

У квітні 2014 р. Франк ван Каппен, генералмайор у відставці, член верхньої палати парламенту Нідерландів, у минулому радник з питань безпеки при ООН і НАТО, коментуючи воєнний конфлікт в Україні охарактеризував гібридну війну як війну, в якій відбувається «змішування класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, укладає угоду з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не в змозі, адже будь-яка держава зобов’язана дотримуватись Женевської конвенції і Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленостей з іншими країнами. Всю брудну роботу вона може перекласти на плечі недержавних формувань» [1, с. 102]. Українська держава зіштовхнулася саме з цими методами ведення воєнних дій: російські регулярні війська безпосередньо не перетинають український кордон; відбулася змова Російської Федерації з недержавними формуваннями – групами сепаратистські налаштованих місцевих мешканців і криміналітету, зв'язок з якими вона повністю заперечує; у конфлікт на українській території включається все більше бойовиків і найманців; з боку Росії здійснюється потужна інформаційна кампанія, направлена на політичну та економічну дестабілізацію в Україні та ін. Отже, Російська Федерація веде саме гібридну війну проти України, застосовуючи мілітарні, економічні, дипломатичні та інформаційні засоби, при цьому використовуючи і шантаж про застосування ядерної зброї.

Взаємозв'язок економіки і політики може бути позитивним і негативним. Це ми можемо зараз чітко бачити на фоні подій, які оточують та стали досить близькими для нас. Відтак їх неможливо ігнорувати і треба шукати шляхи виходу з цієї ситуації.

Якщо наприклад розглянути економічні та політичні конфлікти на прикладі відносин між Україною та Росією, Росією та іншими країнами. Економіка та політика – це дві взаємопов'язані рушійні сили, що правлять сучасним світом. Московське керівництво намагалося завадити підписанню Україною Угоди про асоціацію з ЄС цього або наступного року. Керівництво України ігнорувало ці загрози й підписало угоду, як і було заплановано, то в

московського керівництва виникла спокуса скористатися переважанням своєї економічної потуги, щоб покарати Київ. Після наростання російсько-української риторичної конфронтації минулих місяців у московського керівництва може не бути іншого вибору, крім як продемонструвати російській публіці свою послідовність, рішучість і принциповість. А коли українська економічна криза й політична ескалація відносин з Росією набирали швидкості, вже важко зупинити негативну спіраль, тобто взаємно посилювальні руйнівні тенденції, які, в найгіршому разі, можуть привести країну на шлях поділу, громадянської війни й військового втручання. Не можна забувати, що такі кризи й наступні криваві збройні конфронтації були скоріше правилом, а не винятком у країнах-наступницях колишніх комуністичних багатонаціональних держав – чи то на Західних Балканах, Північному й Південному Кавказі, чи в Центральній Азії. Виразно мирний характер пострадянського розвитку України, який досі помітно вирізняв нашу державу, може не зберегтися в майбутньому.

Часткова залежність російської економіки й бюджету від стабільного співробітництва із Заходом (особливо в енергетиці, але також і в широкому діапазоні інших сфер – економічних, політичних, наукових тощо) наділяє ЄС і США певною відповідальністю. Захід повинен використати відповідні важелі свого впливу, щоб підвищити для російського уряду ціну її економічної конфронтації з Україною. Здійснюючи це завдання, ЄС і Сполучені Штати так не тільки збережуть стабільність Української держави, а й захистять власний корінний інтерес у політичній стабільності в Східній Європі. Завчасно попередивши російський уряд про всі наслідки російсько-української торговельної війни для самої Росії, Захід діятиме і в інтересах російського народу, запобігаючи глибокому відчуженню між двома сусідніми народами +України і Росії в результаті їхньої ймовірної торговельної (а можливо, надалі навіть справжньої) війни [3, с. 170].

Отже, гібридна війна Російської Федерації проти нашої держави спрямована на повернення України в сферу її геополітичного впливу, на зміну зовнішньополітичного курсу України, на її відмову від європейської інтеграції. Сьогодні в умовах гібридної війни для України, насамперед, важливим залишається завдання перешкоджати реалізації цілей ворога та зберегти свій статус як суверенної незалежної держави, намагатися бути самостійним суб'єктом міжнародних відносин. Звичайно, це не легко, адже Росія готувалася до протистояння з Україною цілеспрямовано і багато років. Однак Україні варто зайняти більш активну позицію, «не тільки захищатися, а й контратакувати (нав'язуючи свій порядок денний на всіх фронтах протистояння)» [2, с. 17];

варто застосовувати гнучкі політикодипломатичні зусилля, водночас, нарощуючи свій потенціал інноваційних військових технологій та розробляючи стратегії на роки вперед.

Сьогодні в російській економіці спостерігаються тривожні сигнали, її зростання уповільнюється. У самій Росії чимало депресивних регіонів, у яких ось-ось може статися соціальний вибух. Дається взнаки залежність російської економіки від світового попиту на природний газ та нафту. Незважаючи на уявний розвиток і зростання, російська економіка досі має сировинно-орієнтований напрям. Російський газовий монополіст вже зазнає важких збитків через погіршення стосунків з Європою і США. На черзі економічні санкції та ізоляція. Фактичний розрив відносин з Україною прискорює майбутній крах російської економіки. Автомобілебудівна промисловість поступово котиться до банкрутства. Обвал акцій на Московській біржі та й самого рубля може надалі призвести до катастрофічних наслідків.

Отже, авантюра Путіна, що прагне реанімувати Російську імперію, дуже дорого коштуватиме російському народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії. – К.: Центр Разумкова, 2020. – 100–105 с.

2. Горбулін В. Ціннісні ресурси війни і миру: український фронт / В. Горбулін // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2019. – № 3 (40). – С. 11–17.

3. Гришова І. Ю. Оцінювання чинників формування фінансового потенціалу аграрного виробництва / І. Ю. Гришова, О. В. Митяй, В. В. Кужель // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 10(172). – С. 169–172.

УДК 316.4:323.1(477)

Домініка Кондаурова,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРОБУДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗА ВЛАСНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Ключові слова: *свідомість, українці, мова, незалежність.*

Dominika Kondaurova,
Firs-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Olena Kalita,
PhD, Associate Professor of the Language Training and Social Communications, State Tax University (Irpin)

AWAKENING OF THE NATIONAL CONSCIOUSNESS OF UKRAINIANS IN THE CONDITIONS OF THE STRUGGLE FOR THEIR OWN INDEPENDENCE

Key words: *consciousness, Ukrainians, language, independence.*

У сьогоденні існує ряд запитань, які роблять проблему самоідентифікації українців неоднозначною та часом навіть складною. Наша держава здійснила крок до оновлення, проте чи зробили цей вибір українці: яким чином вони себе ідентифікують і чи не соромляться свого поневоленого минулого,чи не бояться свого вільного майбутнього у сучасному світі? Відповіді на ці й подібні питання намагаються знайти науковці багатьох сфер вітчизняної та світової науки. Варто згадати пошуки сучасних економістів – І. Бідзюри, М. Василенка; правознавців – О. Кіндратець, А. Дегтярьова, О. Скрипнюка; соціологів –

Б. Чичерина, М. Кайзера, М. Кляйнеберга, С. Свалфорса; політологів – О. Дзьобаня, Л. Шкляра, М. Карамзіної, Р. Павленка; психологів – В. Євтуха; філософів – М. Поповича, Д. Норта, Ю. Хабермаса. Саме тому ця тема є актуальною, а її дослідження – важливим.

Мета дослідження полягає в дослідженні процесу пробудження національної свідомості українців в умовах боротьби за власну незалежність, бо сучасний стан України, а також її перспективи на майбутнє цікавлять багатьох людей, особливо тих, хто живе поза її межами, тому що це одна з найбільших європейських країн, територія якої майже така ж як території Франції, а за кількістю населення вона лише трохи поступається Італії. Для того щоб розуміти нашу країну, необхідно орієнтуватися в широкому колі проблем, і не лише тих, що залишилися їй у спадок від радянського періоду, але й тих, коріння яких сягає значно давніших часів, зокрема у такій сфері, як взаємини з Польщею та Росією.

Цілком очевидно, що Україну не варто розглядати лише як колишню частину Росії чи радянського простору; вона тісно пов'язана не лише з Росією, а й з країнами Центральної Європи та Чорноморського регіону. Лише наприкінці XIX ст. народ, який нині відомий як «українці», взяв собі цю назву та почав уживати слово «Україна» щодо своєї батьківщини. До цього часу українців називали русинами в Австрії, руснаками в Угорщині, малоросами в Російській імперії. Однак цього разу назва «Україна», яку почали використовувати стосовно всіх земель, поділених між різними державами та заселених народом, що обрав спільну назву «українці», не мала нічого спільного з поняттям «окраїна».

Факт виникнення нації на місці провінції чи окраїни, як це відбувалося з Україною в її взаєминах з Росією та Польщею, може бути визначений за таким показником, як ступінь самоусвідомлення цієї нації на ширшому міжнародному тлі, міра виходу її за рамки спільності, частиною якої вона вважалася раніше. Змагання за незалежність не викликане прагненням відокремитися від ширшого світу; навпаки — воно мотивоване бажанням брати безпосередню участь у світових справах, не через столицю іншої держави, а шляхом створення столиці власної. Для того щоб посісти у світі чільне місце, навіть у таких галузях, як спорт, музика чи наука, потрібна політична незалежність.

Історія відносин між Україною та Росією дає найбільше простору для неадекватних інтерпретацій, а схильність до звичних кліше досить часто призводить до формування хибної політики. Наприклад недавній автор американського квартальника «Foreign Policy» пише про майбутнє повернення України

«до складу великої російської держави» — вважаючи, що до 1991 р. Росія володіла Україною впродовж щонайменше «трьох з половиною століть».

Поряд з наведеними фактами, які зазвичай або забувають, або просто не знають, пригадаємо один досить популярний стереотип. Багато хто вважає, що українська національна ідея була вперше сформульована в Галичині, в часи Габсбургів, і згодом поступово експортована на Схід, у підросійську Україну. Цілком очевидно, що вплив Австрії справді був значним — «русини» не лише мали унікальну можливість скористатися перевагами модерного уряду й закону, але й на міжнародному рівні визнавалися частиною спільноти слов'янських народів. Утім думка про те, що вони є частиною більшої української нації, вперше була сформульована на сході, в Росії, а не в Австрії. Саме до цієї України після тривалих і ретельних роздумів вирішили приєднатися австрійські русини. Вони ніколи не вважали себе ядром України, хоча за більш сприятливих обставин їм удавалося відігравати провідну роль в українському національному русі XX ст. [1].

Україна є конкретним прикладом того, як процеси творення, розпаду та відтворення (трансформації) націй стають різними проявами єдиного феномену. Коли освічені еліти Російської імперії почали усвідомлювати себе «росіянами» в модерному, сучасному розумінні, це було їхньою реакцією на вплив Заходу.

Момент появи перших ознак модерної української національної свідомості можна визначити досить точно: кінець XVIII ст. Тих, кого ми могли б назвати першими українськими націоналістами, єднали певні спільні риси: вони належали до вищих соціальних верств суспільства, були добре освіченими людьми, непогано знали світ поза межами власної батьківщини. Залишаючись людьми релігійними, вони водночас були носіями елементів секуляризованого, світського світогляду, який дозволяв їм дивитися на державу і державну владу не так, як її сприймали прихильники божественного права монархів. Вони були свідомими того, що принаймні деякі народи самі вибирали форму правління [2].

Окремі, поодинокі особистості з ширшим поглядом на власну батьківщину та світ загалом були здатні зрозуміти, що відбувається масштабний процес зміни поглядів на суспільство й державу і, відповідно, — зрушень у внутрішній структурі цих явищ. Роль монарха у визначенні долі своїх підданих ставала меншою, натомість дедалі більше зростала роль народу.

Боротьба за Україну відбувалася переважно на сторінках літературних творів, історичних, філологічних та інших досліджень, у театрі. На цій

початковій стадії, наприкінці XVIII ст., мова як така ще не вважалася визначальною ознакою нації; ця роль відводилася культурі, особливо політико-історичній ідентичності, саме вона була невід'ємною ознакою національності [4].

Проте у XXI ст. Росія не змирилася з незалежністю України і розпочала війну на Сході держави, а згодом і на інших її територіях. Як цілком слушно зауважувала свого часу Антоніна Колодій, «Україна – велика країна, територіальні частини якої мають неоднакову історичну спадщину, етнічні та етнографічні особливості, різняться культурними та політичними вподобаннями. Доки йдеться про побутову культуру – особливості кухні і народної вишивки, пісень, облаштування житла – культурний регіоналізм сприймається як багатство країни, яким варто пишатися. Коли ж мова заходить про відмінності в соціментальній культурі (соціальних і політичних цінностях, нормах і формах поведінки; мові, якою послугуються в публічній діяльності; змісті освіти, особливо історичної; маскультурі тощо), – виникають побоювання можливого роз'єднання, навіть розпаду країни» [3].

Війна не знімає з порядку денного мовне питання, а, навпаки, підносить його на принципово новий щабель. За словами того ж Є. Головахи, соціологічні дослідження засвідчують суттєве зменшення білінгвів, які вільно спілкуються двома мовами, появу прошарку людей, які принципово спілкуються українською мовою, й існування великого пласту людей, які принципово спілкуються російською. Зрозуміло, що це – лише зовнішні й прелімінарні зміни, спричинені війною. Повною мірою оцінити її наслідки можна буде лише по завершенні. Однак уже нині зрозуміло, що шлях до вирішення мовного питання не буде простим. Українське суспільство, власне, перебуває в найдинамічнішій стадії свого оновлення.

Отже, можна зробити висновки, що попри будь-які перепони український народ намагається зберегти свою єдність та неповторність і самобутність. Події останніх років засвідчили, що Україна має неабиякі шанси на стабільний розвиток й успішну модернізацію. Важливо, що українська нація жива, модернізується і активно творить свій духовний світ у властивих лише їй духовних образах. Попереду, як засвідчує світовий досвід, важкий шлях злетів і падінь; духовних прозрінь і прикрих, але від того – не менш болючих помилок; скидання з п'єдесталів вигаданих кумирів і покликання нових героїв нової епохи. Головне, що нова культура нової України твориться попри гальмівну дію застарілої адміністративної системи та псевдоеліт на засадах любові і правди. А така культура завжди має майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безотосний М. Т. Україна в добу сталінщини: історія опору / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. К., 2002. 128 с.
2. Вівчарик М. М. Україна: від етносу до нації: навч. посіб. К.: Вища шк., 2004. 239 с.
3. Дзюба І. Сучасна мовна ситуація в Україні. *Уряд. кур'єр*. 2004. 20 квіт.
4. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К.: Абрис, 2010. 272 с.

УДК 340.158

Інна Крива,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В БОРОТЬБІ ПРОТИ ІМПЕРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ

Ключові слова: *війна, ментальність,українська мова, історія, рашизм.*

Inna Kryva,
higher education seeker first bachelor's degree
Scientifis adviser:
Olena Minyuk,
Cand. Sci.(law), Associate Professor,
Acting Associate Professor of the State Tax University (Irpin)

FORMATION OF UKRAINIAN MENTALITY IN THE STRUGGLE AGAINST IMPERIAL CONSCIOUSNESS

Key words: *war, mentality, Ukrainian language, history, racism.*

Сучасні події в Україні вказують на те, що й сьогодні український народ відчуває проблеми з етнічною, ідеологічною, мовною, конфесійною і політичною визначеністю. До певної міри це пояснюється тривалим періодом бездержавності, антиукраїнською політикою пануючих на українських теренах режимів, які прагнули знищити історичну пам’ять українського народу, його мову, культуру. Тому достить важливу роль відіграють дослідження політичних мотивів проросійського сегменту українського суспільства, а також його ментальні структури, що можуть впливати як на світоглядні функції, так і на формування регіональної колективної ідентичності.

Проблемою вивчення менталітету українського народу займались такі вітчизняні вчені: В. Антонович, Д. Багалій, Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Єфименко, О. Кульчицький, В. Липинський, І. Огієнко, В. Янів, а також письменників-літераторів В. Балушок, С. Сегеда, Л. Артюх, В. Наулко, В. Скуратівський, Т. Косміна, О. Воропай, М. Сумцов та ін.

Активний наступ на все українське бере початок ще з сумнозвісного Валуєвського циркуляра – «ніякої окремої малоросійської (української) мови не було, немає і не може бути» [1, с. 260–261]. Російська імперія мала на меті знищити колективну пам'ять українського народу, здобутки, культуру, мову як її засадничий елемент, довести, що «малороси (українці) це ті ж самі великороси (росіяни)».

В Україні завжди звучала російська мова, і русофіли стверджують, що це так «історично склалось», але чомусь забувають той факт, що це обумовлено довготривалою політикою русифікації українських земель. Визвольні змагання українців 1917–1921 років показали: царизму не вдалося знищити український народ, перетворити його в частину росіян. І українці здатні боротися за свої національні права, в тому числі й у сфері мови й культури. Проте ці змагання закінчились поразкою, і українські землі опинились в складі різних держав. На більшості з них (Лівобережжі, Наддніпрянщині, Півдні, Поділлі, Східній Волині) встановилася радянська влада, яка спочатку продовжила стару царську політику русифікації. Так, у Кодексі законів про народну освіту Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), ухваленому в 1922 році, зокрема, зазначалося, що українська мова – це «мова більшості населення України, особливо на селі», а російська мова – це «мова більшості населення в містах і загальносоюзна мова» [2]. Власне, утверджувався пріоритет російської мови й культури перед українською. На початку 1930-х років події змінювались на користь українців, так як понад 80 % українців навчались рідною мовою. Однак в сфері вищої і професійно – технічної освіти у 1926/7 навчальному році частка викладання предметів українською мовою становила 32,9 % в інститутах і 46,5 % у технікумах. Але згодом події 1930-х років (Голодомор, репресії проти української інтелігенції, припинення українізації, зміна правопису тощо) стали важким ударом по українській культурі й, зрештою, по українській мові, відкривши широкі можливості для русифікації.

Яка ж ситуація в сьогоднішні дні? Події 2014 року, а саме парламентські вибори підтверджують те, що в Україні дуже багато прибічників проросійських сил. Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» вибори в

АР Крим та Севастополі, а також у 9 округах Донецької та 6 округах Луганської областей не проводилися. Проте Опозиційний блок під час виборів до парламенту набрав 9,43 %, враховуючи тодішню ситуацію щодо фактичної війни Російської Федерації (далі – РФ) проти України, такі показники були досить небезпечними і передбачали ризик сепаратизму, терактів, насильства, що супроводжуватимуться вторгненням РФ [3].

Лише з набуттям незалежності України ситуація почала змінюватись. Але і нині президент РФ В. Путін заявляє ці роками сформовані «кліше», що Україна – «це історичне непорозуміння», а українці – це ті самі росіяни. Окрім нього такої ж думки притримуються і його прихильники – представники російського наукового середовища, які стверджують, що «українська мова – діалект великої російської мови», а Київська Русь і Росія – це тотожні поняття. Саме тому дослідження питань ментальності українців, і їх сутності вкрай важливе та актуальне.

24 лютого 2022 російські війська вторглися в Україну і почалась війна. Якщо роздивитися наративи, що поширює російська пропаганда, ми побачимо, що все це в минулому: повернення СРСР, російські території до революції 1917 року. Вони хочуть повернути імперію, якої не існує, але це еклектична модель, взята з різних епох, що влаштовує людину з амбіціями Наполеона і поведінкою кишенькового крадія. Нині РФ поширює на Україні політику рашизму. Він, як фашизм чи нацизм, має спільні риси, а саме сильний культ особи, мілітаризм, тоталітаризм. Але має певні ідеологічні новоутворення, що створили нову ідеологію. «Русский мир» – це збірне поняття, в яке російські ідеологи вкладають не тільки історію Київською Русі, про що вже багато написано, я вже не кажу про те, що і московії на той час не існувало, а й територію Російської імперії початку двадцятого століття і «велич» СРСР. Як можна об’єднати різні за духом, наповненням і розбудовою ці утворення, важко зрозуміти. Єдине, що їх об’єднує, так це територія у вигляді імперії, будь-то російська чи радянська, і велике бажання нових земель [4].

Україна завжди була так званим буфером між Заходом та Сходом, саме тому в нас і поєднались абсолютно протилежні одна одній ментальності: західна, яка трактує матеріалізм та практицизм, та східна яка більше про філософсько-споглядальний світогляд. Теорії сучасних генетиків підтверджують, що українці століттями несли непоправні втрати найкращої частини свого генофонду. На війнах і в суспільних катаклізмах завжди гинули кращі представники нашої нації.

Отже, ми бачимо, що минуле формує наше сьогодення. Через сильних дух та незламність зараз Україна бореться не лише за незалежність, а вступила в війну з примарою минулого. Будучи у складі різних країн, українці завжди відстоювали себе. В українського народу завжди була, є і буде власна духовна традиція та героїчна історія, але чим більше поколінь проходить, тим менше цінується події давнини. Але враховуючи події сьогодення, ми всі зрозуміли, як важливо знати свою історію, тому активно її вивчаємо. Те, як мужньо наші чоловіки захищають і відстоюють наші землі та наші права, викликає лише почуття гордості та показує силу і незалежність українського народу, незважаючи ні на що. Кожен українець повинен пишатись своєї історією та своїм корінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. – Ч. 1 / упоряд. І. О. Кресіна та ін. – К., 1997. – 583 с.

2. Про народну освіту: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28.06.1974 № 2778-VIII. *Ліга Закон* (втратив чинність). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html (дата звернення: 22.04.2022).

3. Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Електронний ресурс] // Центральна Виборча комісія. Офіційний вебсервер. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/info/protokol_bmvo_ndu_26102014.pdf

4. Гундорова Т. «Внутрішня колонізація» – повторна колонізація / Т. Гундорова // Критика. – 2011. – Ч. 9–10 (167–168). – С. 23–26.

5. Беккер О. Рашизм як прояв тваринності проти людства і людяності. Армія Inform [Електронний ресурс] / О. Беккер. – Режим доступу: https://armyinform.com.ua/2022/03/09/rashyzm-yak-proyav-tvarynnosti-proty-lyudstva-i-lyudyanosti/ (дата звернення: 22.04.2022).

УДК 316.4:323.1(477)

Єлизавета Куликівська,
здобувачка першого (бакалаврського)рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Ключові слова: *українці, національна ідентичність, суспільство, громадяни України.*

Yelyzaveta Kulykivska,
First-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Olena Kalita,
Associate Professor of the Department of Language Training and Social Communications, State Tax University (Irpin)

ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY

Keywords: *Ukrainians, national identity, society, citizens of Ukraine.*

Актуальність дослідження. Із моменту проголошення незалежності України питання національної ідентичності стало вагомим чинником соціальних, політичних та культурних процесів. Наукове дослідження феномену національної ідентичності набуває сьогодні особливої ваги з огляду на прискорення інтеграційних процесів у Європі та світі, що ставить нашу країну перед новими викликами.

У працях українських істориків розглядаються різні аспекти витоків та становлення українського етносу й нації. Досить вагомими у висвітленні цього питання є праці українських учених, зокрема, М. Грушевського, М. Костомарова, В. Антоновича, Я. Дашкевича, О. Субтельного, Д. Дорошенка, С. Рудницького, О. Бочковського та Г. Касьянова. Провідна роль у дослідженні процесу

націотворення належить відомим зарубіжним дослідникам, таким як Й. Г. Геррер, Й. Г. Фіхте, Е. Гелнер, Е. Сміт, Б. Андерсон, Р. Шпорлюк та Д. Шнаппер.

Ідентичність нації – її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави. Як справедливо вважає О. Сергєєва, основою існування будь-якої цивілізаційної системи є її самоідентифікація, оскільки самоідентифікаційний принцип має властивість діахронного (від покоління до покоління) соціально-культурного відтворення, тобто в підсумку відтворення базових цінностей і стійких навичок людей, визначених традицією культурного розвитку, соціальними та духов ними константами [1, с. 104].

Для України серйозність питання національної ідентичності залежить від поліетнічності її населення. З огляду на те, що за даними всеукраїнського перепису населення в Україні налічується понад 130 національних та етнічних груп, і кожен представник вважає регіон нашої країни своєю батьківщиною, зрозуміло, що українське суспільство є полікультурним і має складну структуру ідентичності, у яких не завжди існують єдині національні принципи.

Більшість населення представлена українцями, решта – росіянами та представниками інших національних меншин. Довготривалість їх спільного компактного проживання у регіонах України, з одного боку, сприяла формуванню етнічної толерантності, але з іншого – спричинила проблему регіональної культурно-історичної різнорідності, що найбільше виявляється в особливостях геополітичних, етнокультурних і релігійних орієнтацій. В умовах політичних і соціально-економічних трансформацій різноспрямована соціально-економічна, культурно-мовна, суспільно-політична орієнтація може спричинити активізацію сепаратистських тенденцій із перспективою їх переро стання в міжетнічні конфлікти. У 2010 р. за результатами моніторингу середній індекс національної дистанційованості (за семибальною шкалою) громадян України стосовно різних її етносів (за винятком українців, росіян та української діаспори) був досить суттєвим – 5,2 бала [2, с. 532].

Люди можуть розмовляти різними мовами і мати різні культурні орієнтації та уподобання, але наявність стійких зв’язків спілкування та спільних економічних і соціальних інтересів закладає основу для високого рівня їхньої групи – національної єдності. У суспільствах, сформованих як політичні держави, ідентичність держави, по суті, є почуттям групової солідарності. Доки держава захищає як особисті права особистості, так і колективні права націй і національних спільнот, різноманітність національних ідентичностей в одному суспільстві не становить для нього загрози.

Процес формування української національної ідентичності ще не завершений. Цьому заважали в минулому бездержавність та розчленування української території між різними країнами. Особливою перешкодою для формування окремої української ідентичності є дихотомія самоідентифікації у вищих ешелонах суспільства: спочатку українсько-польський, потім українсько-російський.

Відокремлення українців від християнських громад Речі Посполитої відбувалося на основі української національної ідентичності: підвищення ролі міст як центрів знань; пошук релігійного взаєморозуміння між православною та католицькою конфесіями; поширення протестантських і реформаційних ліберальних ідей; розвиток православних братств та пов’язаного з ними шкільного навчання; загострилася боротьба між православ'ям і католицизмом.

"Малоросійську" ідентичність інколи розглядають як комплекс редукованого патріотизму, як намагання зберегти деякі місцеві особливості ціною демонстрації вірнопідданства Російській імперії. Проте об'єктивно "малоросійство" виявилося ідеологічною, культурною та психологічною перешкодою на шляху формування української національної ідентичності, яка істотно утруднювала звільнення національної свідомості від комплексів провінціалізму й меншовартості. В поєднанні з українофобською політикою царизму, що розглядав будь-які вияви української національної свідомості крізь призму "австрійської інтриги" й "сепаратизму", ці комплекси стримували розвиток національної само-ідентифікації.

Поштовхом до відродження української національної ідентичності стали загальноєвропейські історичні зміни XVIII ст. Вони збудили в української еліти потребу знайти свою "українську правду". Однак навіть після "самовизначення" в Україні ще довго лишалася ситуативною. Цим не в останню чергу були зумовлені невдачі української революції 1917–1921. Цим же зумовлені й труднощі в становленні сучасної української політичної нації.

Формування національної ідентичності в сьогоденній Україні надзвичайно ускладнене строкатістю етнонаціональних і регіональних ідентифікацій. Великі групи людей, які юридично є громадянами України, живуть поки що в різних щодо національної визначеності ціннісно-смислових полях, перебувають під впливом різних міфологем. Сучасний укранський соціум не досконало розуміє поняття "патріотизм", "національна самоповага" широко вживані лише в політичному дискурсі. Сегментованість соціуму знаходить свій прояв у різноспрямованості суспільства (ментально-ідеологічних, геополітичних, соціально-економічних, інституційно-правових та ін.) пріоритетів, у формуванні груп

інтересів на корпоративній основі, в міжрегіональних, міжетнічних, міжконфесійних протистояннях, у виразних особливостях політичних субкультур.

Процес особистої «переідентифікації», який нині відбувається в Україні, пов'язаний із фундаментальними змінами в уявленнях людей про «соціальний простір» і «соціальний час». Люди змушені засвоювати нові сучасні національні системи цінностей і обирати нові сучасні та прагматичні орієнтири своєї діяльності. Але багато хто віддає перевагу традиціоналізму – то про поняття «дім». В одних випадках традиціоналізм базується на ностальгії за всім «радянським Союзом», в інших – на повному запереченні будь-яких «радянських позитивів».

Шляхи подолання орієнтаційної роздвоєності та перспективи нарощування консолідаційного потенціалу національної ідентичності визначаються оптимальністю етнонаціональної політики й темпами формування громадянського суспільства. Саме від чіткого політичного визначення національних пріоритетів і національних інтересів безпосередньо залежить сьогодні становлення української нації на основі співгромадянства та подолання залишкових комплексів "малоросійства" й меншовартості.

Отже, можна зробити висновок, що українська нація, що формується в умовах глобалізації, універсалізації культурних зразків, має вирізнятися насамперед своїми психологічними особливостями, типом поведінки, рисами національного характеру. Ідентичність сучасних громадян України має постати з тих умов, у яких перебуває наша країна, втілювати в собі спільну волю до вирішення загальнонаціональних завдань, поставлених цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сергеева О. А. Роль этнокультурной и социокультурной маргинальности в трансформации цивилизационных систем. *Общественные науки и современность*. 2002. № 5. С. 104.

2. Українське суспільство 1992–2010. *Соціологічний моніторинг.* К.: Інститут соціології НАН України, 2010. С. 532.

3. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. К., 2002. 264 с.

4. Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років. К., 2002. 108 с.

5. Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. К., 2003. 321 с.

6. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. К., 2003. 210 с.

7. URL: www.pravda.com.ua/ articles/2009/05/21/3959372/

УДК 124.5(02.064)

Діана Кушнір,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету «Фінансів та цифрових технологій»
групи ФБі-21-1
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної
підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Ключові слова: *культурна спадщина, окупована територія, пам'ятки, культура, світогляд.*

Diana Kushnir,
Graduate first (bachelor's) level
Faculty of Finance and Digital Technologies
FBi-21-1 group
Scientific adviser:
Olena Kalyta,
k. ped. Ph. D., Associate Professor of Language
training and social communications,
State Tax University (Irpin)

THE PROBLEM OF PRESERVATION OF CULTURAL VALUES IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT

Key words: *cultural heritage, occupied territory, monuments, culture, worldview.*

Збереження культурних цінностей є невід'ємною частиною життя будь-якої країни. На державному обліку нашої держави перебуває 152 тис. пам'яток культурно-історичної спадщини. Нерухомі об'єкти зберігаються просто неба, а ось інші пам'ятки історії, духовної та матеріальної культури нації – у музеях України [6].

Об'єкти культурної спадщини України відображають яскраві прояви культурної самобутності. Забезпечити високий рівень охорони цих об'єктів – одне з головних завдань органів державної влади, а розвиток міжнародної співпраці у цій галузі є вагомою й необхідною складовою загальнодержавної культурної політики [1].

Зберегти історико-культурноу спадщину в умовах ведення бойових дій сьогоднішній – надзвичайно важливе завдання, зокрема й для становлення України як сильної незалежної держави.

«Усі предмети культурної спадщини на окупованій території мають бути негайно повернуті Україні. У випадку, якщо вони не будуть повернуті, Україна має домагатися застосування відносно Росії міжнародних санкцій у сфері культури. Крім того, варто точно визначити, що країна-окупант несе повну відповідальність перед Україною і світом за пошкодження або знищення предметів культурної спадщини в місцях, де російське вторгнення привело до численних руйнувань культурної інфраструктури» [4].

За період бойових дій у нас не ухвалено жодного документа, який зазначає про захист культурної спадщини у період збройного конфлікту. Норм, які є чинні в Україні, не вистачає навіть для мінімального вирішення культурної проблеми, що опинилася на лінії вогню [9].

Починаючи з 2014 р., відколи почалася анексія, Росія почала включати до свого реєстру об’єктів культурної спадщини культурні скарби Криму, серед яких майже 150 історико-архітектурних об’єктів занесені до ЮНЕСКО [3].

Основне завдання України – закликати міжнародну спільноту не співпрацювати із російськими музеями, які намагатимуться експонувати цінності України за кордоном як власну культурну спадщину [8].

Відомо, що найбільш відомим археологічним об’єктом степового регіону України є кургани. Йдеться про давні архітектурні споруди поховального призначення. Ті будівлі, що розташовані невимушено біля лінії розмежування, використовуються як військові об’єкти обома сторонами протистояння. Тут розташовують пункти спостереження, риють окопи, викопують бліндажі. Також на курганах їздить важка воєнна техніка. Найкритичнішою проблемою є розкопки курганів. Фахівці зазначають, що, як і у випадку із курганами, поряд зі поселеннями та стоянками не знайдено ні одного вказівного або розпізнавального знака, що б дозволив членам збройних формувань ідентифікувати певні об’єкти як культурну цінність.

Зважаючи на це, треба передати справу у руки експертів, оцифрувати і оновити реєстри, промаркувати культурні об’єкти певними знаками. Поки це

не буде зроблено, наша держава не знає, яку археологічну спадщину вона має, та де ці об'єкти фактично розташовані. Цього не знають і ті, хто контролює окуповані території [9].

Необхідністю є навчання військових мінімізувати шкоду для культурної спадщини в зоні бойових дій. «Очевидно, що їм не до цього, але це також проблема», – зазначає Ю. Полідович, провідний науковий співробітник Музею історичних коштовностей України. Варто розглянути можливість нанесення цих об'єктів на оперативні карти для ЗСУ та створення підрозділу з експертів в галузі культурної спадщини, як наприклад НАТО, що інструктуватимуть військових про вибір позицій [8].

В умовах пошуку певних шляхів вдосконалення державного управління щодо збереження культурної спадщини в Україні вагомого значення набуває аналіз зарубіжного досвіду у здійсненні такого управління.

Хорошим прикладом у цьому випадку може стати досвід Великої Британії. Так, Британська армія оголосила набір людей у спеціальний загін щодо захисту культурних цінностей, які знаходяться на територіях ведення бойових дій. У підрозділ будуть набирати 15–20 осіб, що спеціалізуються на археології і мистецтві. Американська армія також залучає до служби фахівців з культурної спадщини, археологів і кураторів. Створення ж окремого підрозділу в збройних силах дає можливість фахівцям впливати на рішення командирів під час бойових дій і після них [2].

Вивчення міжнародного досвіду і впровадження передових навичок в пам'яткоохоронну справу створить умови щоб формувати більш якісну пам'яткоохоронну практику вже на національному рівні [1].

Міністерство культури України має постійний зв'язок з Міністерством оборони України, Державною службою з надзвичайних ситуацій України та Міністерством внутрішніх справ України, якими зі свого боку доведено до командування військових частин, а також керівництва підрозділів рекомендації про першочергових заходів із збереження закладів культури.

Збройний конфлікт в Україні змушує по-новому поглянути на проблему примирення та збереження культурної спадщини, особливо на територіях, які безпосередньо постраждали від бойових дій.

Пам'ятки культурної спадщини є джерелом поглиблених досліджень і вироблення нових знань, наукових теорій і гіпотез, що впливають на свідомість суспільства, формують його культурний світогляд, почуття національної гідності. Саме тому їх захист і збереження – основні завдання вітчизняної, а загалом і світової спільноти [7].

Надзвичайною подією 2016 року стало те, що Україна приєдналася до Міжнародного центру вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей (ІККРОМ). Співпраця із згаданою міжурядовою організацією сприятиме чинному збереженню культурної спадщини України шляхом обміну досвідом та навчанню українських фахівців, підвищить рівень реставраційних підприємств [10].

В Україні є безліч історичних, архітектурних, культурних пам'яток, але водночас і безліч труднощів, що стосуються їхнього збереження та охорони. Комплексне розв'язання проблем охорони об'єктів культурної спадщини можливе у разі спільної діяльності світової та вітчизняної спільнот на основі застосування застережних заходів, що передбачені міжнародно-правовими актами [5].

Важливо не забувати, що авторитет нашої України в світі залежить від того, наскільки дбайливим буде ставлення в країні до своєї історико-культурної спадщини, тому що збереження і розвиток культурної спадщини є однією з умов реальної євроінтеграції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрес Г. Популяризація культурної спадщини. Її роль і значення в охороні пам'яток України [Електронний ресурс] / Г. Андрес. – Режим доступу: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/04/unesko.pdf

2. Британська армія набирає людей в підрозділ захисту культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/culture/2016/11/29/ 352073_britanska_armiya_nabiraie_lyudey.html

3. Дячук М. Анексована спадщина: скільки культурних скарбів у Криму привласнила Росія? / М. Дячук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/17/209493/ ; Колощук Н. Понад 220 культурних об'єктів Криму увійшли в список «культурної спадщини РФ» [Електронний ресурс] / Н. Колошук. – Режим доступу: http://uapress.info/uk/news/show/101109/

4. Заболотна Н. Державна зрада чи злочинна недбалість, або Знову до питання про повернення культурної спадщини [Електронний ресурс] / Н. Заболотна. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/columns/2015/-03/24/191436/

5. Кулакова Н. Міжнародний досвід охорони культурної спадщини [Електронний ресурс] // Науковий вісник Херсонського державного університету / Н. Кулакова. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo03/part_3/-58.pdf

6. Культурна спадщина народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrmap.su/uk-g4/18.html

7. Культурна спадщина України. Бібліографічний покажчик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/-Kulturna-spadshhina.pdf

8. Основні правові інструменти захисту культурних цінностей на окупованих територіях – Гаазька конвенція і моніторингова місія ЮНЕСКО – урядовці, експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uacrisis.org/ua/44422-unesko

9. Трегуб Г. Фронт поміж курганів [Електронний ресурс] / Г. Трегуб. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Culture/168037

10. Україна приєдналася до міжнародної програми «Перша допомога культурній спадщині у час кризи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cultua.media/blog/2521_/

УДК 316.7:316.3(477)

Євгенія Мосійчук,
факультет податкової справи, обліку та аудиту,
гр. ОБ-21-3
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри
мовної підготовки та соціальних комунікацій
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ – ДУХ СВОБОДИ ТА СУПРОТИВ НАСИЛЬСТВУ

Ключові слова: *боротьба, війна, ментальність, нація, Україна.*

Yevheniia Mosiichuk,
Faculty of Taxation, Accountihg and Auditing,
ОБ-21-3
Scientific supervisor:
Olena Kalyta,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Language Training
and social communications,
State Tax University (Irpin)

THE MENTALITY OF UKRAINIANS IS THE SPIRIT OF FREEDOM AND RESISTANCE TO VIOLENCE

Key words: *struggle, war, mentality, nation, Ukraine.*

Сьогодні проблема українсько-російського конфлікту набуває особливої гостроти та трагізму. Адже російська федерація зробила повномаштабний напад на Україну, атакує наші кордони, руйнує нашу інфраструктура, найголовніше вона забирає життя мирних людей, чинить насильство над жінками та дітьми. Це не просто «холодна війна» ідеологій, це неприхована агресія, проти українського народу, української культури, українського модернізаційного потенціалу та сучасного етапу українського націєтворення. З першого

дня вторгнення росія порушує правила ведення війни і масово чинить воєнні злочини. Крім того, російська влада веде інформаційну війну та застосовує пропаганду. Саме нині своїм шляхом у майбутнє визначаються дві державні доктрини: Україна та росія, які попри тривале спільне існування в межах імперських державних організмів тепер перебувають у збройному протистоянні.

З легкої руки С. Гантінгтона ось уже понад два десятиріччя в суспільно-політичному, науковому та культурному дискурсі не припиняються дискусії навколо «двох Україн» та перспектив творення єдиної української нації. Гантінгтові прогнози свого часу були такими: «Україна залишиться об'єднаною, залишиться незалежною і загалом – тісно кооперованою з Росією» [1].

Але події 2022 року дали явно зрозуміти, що нічого спільного між Україною та росією не може бути. Україна – вільна та незалежна держава, яка в змозі існувати без допомоги росії. Близько 4-ї години за київським часом 24 лютого президент російської федерації володимир путін оголосив про воєнну операцію з метою нібито «демілітаризації та денацифікації України», через кілька хвилин почалися ракетні удари по всій Україні.

Завдяки спротиву української армії і сил самооборони вже в перші дні агресії російська армія зазнала значних втрат у живій силі і техніці. У своїй новітній історії, за оцінками України, Росія в усіх війнах, які вона вела, ще не зазнавала навіть приблизно таких великих втрат за такий короткий час. За визнанням західної розвідки, Росія зустріла сильніший, ніж очікували, опір, що зумовило матеріально-технічні проблеми для її військ, нестачу пального, боєприпасів і продовольства, підрив бойового духу нападників. Швидке об'єднання країн світу для допомоги Україні, як і запровадження потужних санкцій проти Росії, стало несподів.аним ударом для країни-агресора [2].

Своїм вторгненням росія хотіла роз'єднати та посварити український народ, та все вийшло з точністю до навпаки. Народ об'єднався ще більше, став більше допомагати один одному, разом знищує ворога, який прийшов на наші землі.

Події весни 2014 р., реальна загроза втрати територіальної цілісності й суверенітету виступили в якості каталізатора процесу націєтворення, вивівши суспільство зі стану своєрідного анабіозу. Універсальний фактор світової історії і в Україні спрацював безвідмовно, за короткий час переформатувавши структуру ціннісних пріоритетів і фобій українців. А в лютому 2022 р. цей фактор спрацював в 100 разів швидше і ефективніше. Мільйони українці готові стати в бій за власну свободу, не боючись віддати за це життя. Переважно індивідуальний і біологічний характер українців змінився на колективний і соціальний (суспільний).

І не важливо скільки українські люди могли б сваритися між собою, в боротьбу проти росії стали разом. Тому що, це є особливості українського менталітету українців, які не можуть жити проти власної волі, під чиїмись наказами, в нас живе козацький дух свободи та ідея рівності на неприпустимості насилля влади, що виражається у спротивах насильству.

З безкінечного переліку питань, на які суспільство має дати відповіді в умовах прямої загрози своєму існуванню, чільне місце посідають проблеми націєтворення. Від початку XXI ст. визначальним трендом процесу українського націєтворення та його інтерпретацій у світі залишався його виразний дуалізм і хронічний брак інтегруючих ідентитетів. На думку науковців, «постання незалежної України підштовхнуло до переосмислення ідентитетів на різних рівнях: від глобального до регіонального і локальних. Зрозуміло, що це не відбувалося «з чистого аркуша»: попередні політичні (політизовані) і геополітичні «переконання» – стратегії й бажання, глибоко вкорінені у свідомості управлінської і фінансової еліти найбільш розвинених держав світу, як і політикоекономічної, інтелектуальної та ін. еліти України, розмаїті цінності минулого і виклики з майбутнього для населення планети, Європи, України як держави загалом і її регіонів, зокрема, стали підставою для численних розмежувальних ліній як у світовому просторі і часі, так і підставою розламів на політичному, соціальному, свідомісному рівнях у межах Української держави. «Минуле» є підставою для численних нових (зокрема, й геополітичних) конструктів, в яких Україна ідентифікувалася/ідентифікується безпосередньо чи опосередковано. Тобто на «ідентифікуюче питання» «який ти?» наприкінці XX століття із вуст Зб. Бжезінського прозвучало: Україна – «геополітична вісь», а С. Гантінгтон стверджував, що «Європа закінчується там, де закінчується західне християнство і починається іслам і православіє», що Україна – «розколота» країна. Тобто ідентитетом, в одному випадку, виступали роль і місце України в геополітичному просторі, в іншому – релігія, яка слугує своєрідним «консервантом» ідентичності» [3].

Отже, нова геополітична ситуація в Європі та умови війни вкотре повертають Україну до потреби вирішення завдань націєтворення, зокрема й вироблення консенсусної моделі національної ідеї. Розуміючи проблеми власної країни і народу, українська нація продовжує працювати, докладаючи чималих зусиль для захисту державного суверенітету. Тому що, українці – незламний народ, який буде до кінця відстоювати свої інтереси і здобуде перемогу над ворогами. Сильні, бо єдині! Непереможні, бо готові підставити дружнє плече одне одному у скрутну хвилину!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Huntington S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – New York: Simon and Schuster (A touchstone book), 1997. – P. 168.

2. ЗСУ: Росія втратила за сьогодні, 25 лютого, понад 1000 військових. URL: https://web.archive.org/web/20220225132642/https://hromadske.ua/posts/zsu-rosiya-vtratila-za-sogodni-25-lyutogo-ponad-1000-vijskovih

3. Суперечності ідентичностей в Україні та шляхи їх регулювання в контекстах політики громадянської консолідації української нації / Аналітична доповідь. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015.

УДК 316:327((470+571)+(477))

Анастасія Небесенко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, гр.ФБД-21-2
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ СВІДОМОСТІ НА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ключові слова: *цивілізація, соціокультурний простір, Україна, вплив Росії.*

Anastasia Nebesenko,
Graduate of the first (bachelor`s) level, FBD-21-2
Scientific supervisor:
Olena Kalita,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Training and Social Communication, State Tax University (Irpin)

THE INFLUENCE OF RUSSIAN CONSCIOUSNESS ON THE CIVILIZATIONAL CHOICE OF THE UKRAINIAN PEOPLE

Key words: *civilization, socio-cultural space, Ukraine, Russia`s influence.*

Сьогодні суспільство все частіше почало цікавити питання щодо соціогуманітарного змісту, а саме поняття «цивілізація». Воно стало актуальним не лише як категорія історико-культурного аналізу, а й як суспільно-політична практика, що, в свою чергу, значно ускладнює його застосування.

Перебуваючи під впливом різноманітних соціокультурних укладів, країни, які розташовані в зонах між цивілізаційних контактів, постійно зіштовхуються з проблемою збереження своєї цілісності попри наявні відцентрові тенденції, які зі свого боку були викликані тяжінням представників різних

соціальних груп та мешканців різних регіонів до орієнтації на зовнішні центри впливу [4, с. 75]. Ця проблема має таку загострену ситуацію тільки за умов суперництва центрів впливу, які роблять пропозицію альтернативі способу життя , формі соціальної організації та ціннісно-нормативному укладу. Зустріч цих всіх альтернатив провокує не лише внутрішню незгоду, але й призводить, навіть, іноді до відкритого військового конфлікту. Тож прикладом таких подій може слугувати ситуація, що склалася в Україні після подій 2013–2014 рр., тому що ця ситуація показала всю строкатість українського соціокультурного ландшафту та трагічні масштабні наслідки використання соціокультурних відмінностей як чинників саме політичної боротьби [4, с. 75].

Російська інтервенція та анексія значних територій України стала складовою нагнітання адміністрацією В. Путіна політики «глобального втручання», що була притаманна керівництву СРСР. Росія знову використовує ідеологічно-застарілі концепти, які їй допомагають позиціонувати себе як політико-економічну («цивілізаційну» – як полюблять говорити російські публіцисти) модель протидії глобалізації. Дослідник Т. Гундорова з позиції постколоніальної критики такий тиск Росії на колишні республіки Радянського Союзу слушно називає «повторною колонізацією» [4].

Саме тому вкрай важливе значення мають дослідження та діагностика політичних мотивів проросійського сегменту українського суспільства, а також його ментальні установки, що здатні впливати як на світоглядні орієнтири, так і на формування регіональної колективної ідентичності, докорінно відмінної від інших регіональних ідентичностей України [1].

Те ж саме також ми можемо сказати і про соціокультурний простір України, що є результатом рухів потужних культурно-історичних впливів, перетину та накладання великої кількості зовнішніх хвиль.

Реалізація цивілізованого вибору України передбачає зміну всіх сфер життєдіяльності, що зі свого боку не може бути дуже швидким і безболісним процесом. Цей перехід стане можливим лише за умов скоординованої та узгодженої взаємодії представників усіх соціальних верств, винайдення відного способу інтеграції України у світову спільноту та зниження соціальної напруги.

Визначальними для початку та/чи посилення демократичного процесу виявляються два чинники – внутрішні соціальні процеси в певній країні, які приводять до демократизації, та зовнішньополітичний тиск на політичний режим з боку інших держав, спрямований в напрямі демократизації [2, с. 233]. Цей процес має сприяти взаємовпливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що дозволить запустити три магістральні процеси, які визначають подальший демократичний напрям суспільно-політичного розвитку.

Перший процес – це інтеграція мереж довіри в публічну політику. Так звані мережі довіри (сусідські, етнічні, родинні, професійні тощо) являють собою фундаментальний соціальний механізм, який побудований на відносинах підтримки та взаємовідносинах. Другий процес – це є ізоляція публічної політики від категоріальної нерівності. Незвичним для вітчизняного політичного режиму останніх десятиліть було те, що він забезпечував de jure в будь-які форми нерівності у доступі до публічного політичного життя. Вже у радянському законодавстві з часом були вилучені дискримінаційні норми, що давало гарантію громадянину і людині весь перелік так званих «буржуазних» політичних прав та свобод (свобода слова, совісті, пересування тощо), та ще й низку соціальних прав (права на працю, на відпочинок, освіту тощо). Та третій процес являв собою ліквідацію незалежних центрів влади, що мають засоби застосування насильства, з подальшим посиленням впливу населення на публічну політику і зростанням державного контролю публічної політики [3, с. 82–85].

Отже, щоб більше збагатити свою країну і не дати знищити культуру, націю та ментальне здоров'я, потрібно створити велике культурно-інформаційне поле, особливо в східних регіонах України. Також, важливою соціальною та інноваційною складовою культури, особливо в умовах війни, є зміцнення українського культурного та гуманітарного поля. Потрібно замінити російський культурний та пропагандистський продукт, шкідливий та людиноненависницький у своїй основі, українським якісним контентом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гундорова Т. «Внутрішня колонізація» – повторна колонізація. Критика. 2011. Ч. 9–10 (167–168). С. 23–26.

2. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. К.: НІСД, 2011. 336 с.

3. Тилли Ч. Демократия / пер. с англ. М.: Институт общественного проектирования, 2007. 263 с.

4. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К.: НАН України, 2016. 284 с.

УДК 327:355.48 (477)

Анна Пастух,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри
мовної підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Ключові слова: *Україна, нація, війна, ментальність.*

Anna Pastuh,
First-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Olena Kalyta,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Of Language Training and Social Communscations,
State Tax University (Irpin)

RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT: HISTORICAL CONTEXT

Key words: *Ukraine, nation, war, mentality.*

Актуальність теми дослідження зумовлена ситуацією в країні, боротьбою українців за незалежність, яка продовжується вже протягом тисячоліть.

Російсько-український конфлікт за останні роки набув глибинного і довгострокового характеру та призвів до кардинальних змін у відносинах Києва і Москви. Російська агресія завдала Україні безпрецедентних людських, територіальних, економічних втрат. Тому досліджувана тема набуває сьогодні особливої актуальності.

Вивченню порушеної проблематики присвятили свої наукові праці І. І. Сварник, В. А. Брехуненко, Є. В. Наконечний, В. І. Доскоч та інші.

Метою роботи є простежити історичних аспект російсько-українського протистояння.

Отже, розпочнемо ще з часів князівства, часу міжособиць між Рюриковичами. Такий собі князь Андрій Боголюбський організував напад на Київ у 1169 році. Літописець яскраво описує, як союзники Боголюбського різали киян і палили церкви, що й повторюється знову. Усе це – щоб їхній князьок міг сісти на Володимиро-Суздальському престолі [2, с. 105]. Андрій Боголюбський намагався зробити у Володимирі Київ. «Відтоді починаються протистояння між русинами-українцями і майбутніми московитами. Власне, Московського князівства тоді ще навіть не існувало», – сказав Віктор Брехуненко, доктор історичних наук [1, с. 2].

«Географічна назва «Москва» вперше згадується 1147 року, як центр невеличкого уділу серед боліт та лісів, який заховався від монголів. Він пережив оцей складний період монголо-татарської навали і на цій основі почав зростати», – пояснив історик Іван Сварник [2, с. 35].

«Кінець XV та початок XVI століття – це доба, коли Московія вперше представила цілісну концепцію, яка обґрунтовувала їх нібито історичні права на володіння всіма землями колишньої середньовічної української держави Русі», – зазначив Брехуненко[3, с. 5].

Основним аргументом московитів було те, що у них править спадкоємиць Рюриковичів, саме тому вони претендують на територію Рюрикового дому. Однак наповнити реальним змістом свої претензії вони могли, тільки почавши війни із Великим князівством Литовським, до якого належала більша частина українських земель.

Після розпаду Русі її мешканці нікуди не зникли. Вони увійшли у нову державу – Велике князівство Литовське, яке навіть називалося князівством Литовським, Руським і Жемайтійським [1, с. 3]. Історики навіть стверджують, що Велике князівство Литовське більше було Русю, адже саме вона була християнською країною, спорідненою з європейськими державами, насамперед з Візантією.

«Є ціла серія тих війн, у яких українська еліта виступала на боці Великого князівства Литовського, а потім Речі Посполитої. І вона вважала ці війни проти себе. От війна з Московією – це війна проти противника, а не проти якогось там союзника однокровного», – зазначив історик Брехуненко.

У той період історії найбільшим військовим протистоянням між українцями і московитами стала битва під Оршею. Це сталося у 1514 році [4, с. 5].

Росія хотіла завоювати землі Смоленщини, які належали князівству Литовському і Руському. Під Оршею московитів зустріла багатотисячна литовсько-руcько-польська армія, якою командував руський князь Костянтин Острозький. «Українська знать, князі посідали дуже важливу роль і займали важливі становища у Литовській або Литовсько-Руській державі. Якщо говорити про битву під Оршею, то її переможцем, організатором і виконавцем був князь Костянтин Острозький-старий, який був великим литовським гетьманом на той момент, очолював збройні сили цієї держави», – розповів Сварник [2, с. 19]. На картині «Битва під Оршею» Костянтина Острозького зображено як гетьмана з булавою. І возвеличувати його справді було за що, бо московитам всипали добрячого перцю. Битва під Оршею стала для молодої Московської держави страшною мілітарною поразкою, – запевнив історик Сварник. Московське військо після Орші практично перестало існувати.

Ось ще один факт, який свідчить, що не існувало почуття братерства. Початок XVII століття у Московському царстві запам'ятався як «період смути». Після смерті Івана Грозного у Білокам'яну прийшов чоловік, який видав себе на сина Грозного, його назвали Лжедмитром. Так от, у поході цього Лжедмитра на Москву його підтримали поляки і русини. Це похід, який почався з-під Самбора. Військо збиралося у Львові. Мнішек – це був наш львівський староста, тобто королівський урядовець. І в цьому поході значну роль відігравали русини, шляхта Руського воєводства. Це все були активні учасники походів на Московію у війську Лжедмитрія. Лжедмитрію не вдалося надовго втриматися на престолі. Однак факт залишився в історії: його підтримали ті, хто не вважав себе братами з московитами.

З появою потужної військової сили козаків, ясна річ, війни з московитами почастішали. «Я припускаю, що будь-який із гетьманів кінця XVI – початку XVII століть брав участь у московських війнах, походах, які провадила Річ Посполита, оскільки вони воювали за одні і ті самі території, за Україну», – зазначив історик Сварник. За словами історика Брехуненка, Петра Сагайдачного подають як нібито поборника возз'єднання чи приєднання українських земель до Московії. Однак насправді Сагайдачний був принциповим противником Московії. Його знаменитий рейд 1618 року, коли він по черзі оволодів усіма фортецями на своєму шляху і дійшов аж до Москви [3, с. 22].

Під час тієї війни на московський престол претендував польський королевич Владислав IV Ваза. Він звернувся по допомогу до Війська Запорозького. Гетьман Петро Сагайдачний відгукнувся на цю пропозицію, зібрав 20 тисяч козаків і пішов з поляками на Москву. Зберігся лист Петра Сагайдачного до королевича Владислава, у якому він говорив про те, що бажає королевичу

повної перемоги і під ноги має стати «цей народ упертий». І Сагайдачний був страшенно незадоволений Деулінським перемир'ям 1618 року. Він намагався довести королевичу Владиславу і його оточенню, що війну треба довести до кінця [4, с. 10].

За радянської доби велич російської культури та її буцімто визначальний вплив на культури підкорених народів набув політичного характеру. У шкільних підручниках і вищих навчальних закладах її трактування супроводжував постійний епітет «велика»: «велика й могутня російська мова», «великі російські письменники», «великі російські романи» тощо.

Поросійщення і приниження української культури супроводжувалось періодичними жорстокими «чистками» творчих середовищ. Варто пригадати лише Розстріляне відродження. З української культури по-варварському вилучили цілі пласти під приводом боротьби з «українським буржуазним націоналізмом».

Також варто зазначити важливу роль Російської православної церкви у розширенні російського впливу на Україну, адже це стосується духовного виміру життя українського суспільства.

«Росіяни виявились першим народом нашого часу, – писав Томас Стернз Еліот, – що став свідомо спрямовувати культуру політично і брати під удар у будь-якій точці культуру будь-якого народу, над яким вони прагнуть встановити панування. Чим вищого розвитку чужа культура досягає, тим досконалішими є спроби її знищити шляхом усунення серед підкореного населення тих елементів, котрими ця культура найбільш усвідомлена» [3, с. 27].

Отже, і досі «велика держава» поширює власні норми. Це був, є і буде чужий світ. Росіяни протягом століть намагались знищити індивідуальність українського народу, держави, мови, історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доскоч В. І. Династія Острозьких: опікуни українського просвітництва від 18.07.2018 № 2589-V. URL: https://iprosvita.com/dynastiia-ostrozkykh-opikuny-ukrainskoho-prosvitnytstva/

2. Костенко І. М. Як Московія стала Росією: Викрадення української назви народу від 15.02.2019 № 2464-V. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-i-moskoviya/31521000.html

3. Наконечний Є. В. Украдене ім’я: дис. д-ра історичних наук 08.11.21. Київ: ЛНАУ, 2021. 35 с.

4. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст від 01.04.2022. URL: https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst

УДК 159.922.4(=161.2)

Анастасія Петренко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ФБі-21-1
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки
та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КРИЗА МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЯК ОДНА З ПРИЧИН ІСТОРИЧНИХ КРИЗ І ВІЙН

Ключові слова: *криза, нація, ментальність, історія.*

Anastasia Petrenko,
Graduate FBi-21-1 group
Supervisor:
Olena Kalita,
k. ped. Ph.D., Associate Professor
of Language Training and Social Communications,
State Tax University (Irpin)

CRISIS OF MENTALITY OF UKRAINIANS AS ONE OF THE CAUSES OF HISTORICAL CRISES AND WARS

Key words: *crisis, nation, mentality, history.*

У сучасних умовах надзвичайно актуальними є дослідження кризи ментальності українців. Адже саме коли країна знаходиться у стані війни, ми мусимо розуміти хто ми і до якої нації ми історично відносимося. Питання ментальності досліджували багато сучасних науковців, зокрема Ігор Єремеєв, Олександр Стражний, Ярослав Поліщук та багато інших. Микола Костомаров також досліджував складові ментальності українців та підкреслював, що саме природа має найбільший вплив на формування характеру українців.

Актуальність питання виявляється в тому, що феномен кризи ментальності досліджується крізь призму історичних подій, які дозволяють розібратися з причинно-наслідковими зв'язками цього явища.

Мета дослідження – з'ясувати причини кризи ментальності українців та знайти механізми, що допоможуть зберегти специфічні характеристику української ментальності та самобутність української культури.

Ментальність можна визначити як стійкий спосіб специфічного світосприйняття, характерний для великих груп людей (етносів, націй, соціальних прошарків), що обумовлює особливість способів їх реагування на явища оточуючої дійсності, поєднує людей у соціальні та історичні спільноти [4]. Ментальність у сучасному сприйняті поєднує рівень глибокої колективної ідентифікації та індивідуальної свідомості, що стимулює індивідів до різних за типом дій. Вона включає в себе частину позасвідомого (стійку сукупність настанов певних осіб чи груп).

Загалом ментальність є настільки неоднозначно потрактованим поняттям, що можливість його загально дискурсивного визначення є не стільки проблематичною, скільки гіпотетичною, адже ментальність є духовною категорією (рівно як пасіонарність), яка не вписується у параметри фізичного світу [1, с. 15].

Більшість дослідників феномену української ментальності – М. Грушевський, В. Янів, М. Костомаров, І. Марчук, І. Старовойт – виділяють, в першу чергу, таку її рису як індивідуалізм, що саме і є спільною для представників класичної західної ментальності та української нації. Іншою ознакою української ментальності, на якій сходяться представники наукового дискурсу, такі як М. Костомаров, Є. Маланюк, М. Попович, І. Старовойт, Д. Чижевський, В. Янів, є емоційність [4].

Опрацьовуючи теорії генетиків, можна знайти підтвердження факту, що український генофонд протягом століть зазнавав значних втрат своїх кращих представників. Кращі представники нашої країни завжди гинули у війнах і соціальних катастрофах. Це, в свою чергу, залишило слід на їхніх нащадках, особливо якщо порівнювати з народами, котрі розвивалися за чіткими законами природного відбору.

Ментальність українців змінювалася під впливом різних факторів та складових, як реформи, політика, мораль та релігія. Це стало причиною зміни спрямованості традицій та орієнтирів, які частково змінюють життєдіяльність народу.

Досліджуючи питання ментальності українського народу, можна зазначити, що ми протягом віків позбавлені природного національного розвитку. За такої умови неминучим стає ризик кризи ментальності (ментальної хвороби). Це все слугує причиною байдужості населення до мови, історичних цінностей,

держави та призводить до відсутності почуття єдності. Байдужість до історичних цінностей призводить до війн та історичних криз, адже історія є тією ниточкою, яка пов 'язує нас з нашими предками та дає зрозуміти хто ми.

Варто більш детально розібратися у причинах, які спровокували кризу ментальності українського народу. По-перше, українці споконвіку зазнавали утисків від інших народностей. Українські землі довгий час перебували під владою різних держав (Польщі, Литви, Угорщини на інших). Ці держави часто насильницькими способами нав'язували українцям свої історичні та соціальні погляди, культуру, а найголовніше мову. Вони знищувати будь-які історичні аспекти, які б допомогли самоідентифікуватися українцям у той час. Великий вплив на поширення кризи ментальності мала радянська система. Люди довгий час не ідентифікували себе як окрему націю, а вірили у думку єдиного народу. Існував факти непохитної любові до «Радянської Батьківщини» і щирої віри у приналежність до «великого радянського народу». Та частина українців були незламними і попри все зберігали свої ментальні особливості та поширювали свої ідеї, щоб знайти однодумців. По-друге, через велику кількість складностей та постійні загрози духовних та культурних репресій, знищення свідомого населення в українського народу сформувалася недовіра до чужого. Замкненість на своїй родині (малій групі людей) призвела до відсутності єдності – головній складовій ментальності. А втім сьогодні ми бачимо, що в екстремальних умовах українська нація готова об’єднатися проти спільного ворога, тому можна сказати, що такими діями ми виходимо з кризи.

Криза ментальності проявляється в тому, що зараз ми є тим народом, який втратив славу своїх предків. Тому вже сьогодні необхідно зупинитися і почати прагнути осмислити минуле, зрозуміти сьогодення та шукати майбутні орієнтири.

Вже практично 100 років існує термін "лікування ментальності": сам народ і соціум вибирає, що з характерних ментальних рис залишити, а що відсікти в процесі свого активного розвитку [2].

Можна зробити висновок, що у сучасному світі через переоцінку цінностей відбувається духовна на культурна криза, яка розширює межі ментальної кризи. Для припинення цього процесу потрібно розширювати свої знання історичного минулого, спадщини культурних діячів, які поширювали українську національну ідею. Головне пам'ятати, що ми українці – велика та єдина нація, яка об’єднавшись, може перемогти все.

Науковці стверджують, що психологічний портрет українця, мов вишитий рушник, відображає незвичайну гаму кольорів і відтінків, почасти суперечливих і взаємонеприйнятних. Передусім це пояснюється цілком придатними і водночас суворими природними умовами життя, з іншого – географічним розташуванням Праукраїни на карті Євразії як перехрестя доріг цивілізаційного розвитку народів, центру їхнього матеріального і культурного взаємообміну [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демчук Р. В. Ідентифікаційні поняття культурології. *Культурологія: Могилянська школа:* колективна монографія. Київ, 2018. С. 9–45.

2. Єремеєв І. Хвороби української ментальності. *Українська правда.* 2012. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2012/02/15/6958795/

3. Фурман А. В. Психокультура української ментальності: 3-є наукове видання. Тернопіль: НДІ МЕВО, 2014. 168 с.

4. Юшкевич Ю. С. Аксіологічна складова української ментальності та механізми її збереження. *Наукове пізнання: методологія та технологія.* 2012. №1 (28). С. 140–144.

УДК 316.7(477)

Сергій Поставець,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри
мовної підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ключові слова: *український етнос, національна самосвідомість, національно-державне відродження, гуманістичні цінності.*

Sergey Postavec,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Supervisor:
Olena Kalyta,
Ph.D. Ph.D., Associate Professor of
Language Training and Social Communications,
State Tax University (Irpin)

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CULTURE

Key words: *Ukrainian ethnos, national self-consciousness, national-state revival, humanistic values.*

Актуальність. Сутність та історія культури українського народу поки що недостатньо вивчені. Залишається неопрацьованою низка теоретичних проблем: архетипи нашої культури, вплив на неї історичних, расових, соціо- й геопсихічних, геополітичних та інших чинників, західних, східних, південних, північних факторів. Упродовж століть український етнос розвивався у несприятливих умовах. Імперські й тоталітарні режими економічно, соціально, морально-психологічно сприяли поширенню комплексу культурної неповноцінності

української нації або безпосередньо руйнували її культурні структури. Проте наша культура засвідчила свою міцність. Творчі сили народу не вичерпалися, і сьогодні ми є свідками обнадійних процесів. Отже, надалі зростатиме роль культури в державотворчих процесах, формуванні єдиного духовного простору, утвердженні гуманістичних цінностей, національної самосвідомості та патріотизму.

Мета дослідження. Метою є дослідження є узагальнення проблем, що притаманні перспективам розвитку української культури в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Українському народу завжди була притаманна висока культурність, шанування звичаїв, традицій та своєї історичної спадщини. Досі важко передбачити конкретні форми, яких набуде культура в умовах національно-державного відродження. Але провідною тенденцією, мабуть, буде розкріпачення творчості, збагачення мистецького арсеналу, посилення новаторських тенденцій і водночас звертання до джерел національної традиції як до школи художнього мислення.

Велика робота ведеться в сфері гуманітарних наук: досліджується історія українського народу, історія української культури. Цей напрям визнано Академією наук України пріоритетним. Рішучі зміни відбулися в галузі театру, кінематографу, живопису, музики. Відновлюють роботу просвітницькі організації – Спілка української мови ім. Шевченка, «Просвіта», «Січ», які проводять великі просвітницькі акції, спрямовані на відродження забутих народних звичаїв, ремесел, фольклору, розширюють сферу розповсюдження мови [1, с. 138].

Продумана система державного протекціонізму стосовно української національної культури, яка б не порушувала інтереси інших національних осередків України й не суперечила загальнолюдським принципам, державна підтримка культур національних меншин – ось один із необхідних напрямів національно-духовного відродження народів нашої держави. В сучасних умовах актуальними проблемами української культури є:

1) низький рівень культури та духовності суспільства;

2) низький рівень державного фінансування;

3) занепад вітчизняного кінематографу, книгодрукування, мистецтва;

4) охорона та популяризація історичних пам’яток;

5) спекуляція питаннями мови, історії та релігії.

Набуття компетентності має стати результатом освіти. Проте така мета містить цікаву дилему, пов’язану з процесом формування й прояву компетентностей, оскільки імпліцитно припускає, що формування компетентності, з одного боку, відбувається всередині освітніх практик, тобто в рамках ситуацій

навчальної взаємодії, з іншого – має деяку універсальність, що забезпечує перенесення набутого досвіду в інші соціальні ситуації. Вирішення дилеми можливе за допомогою апеляції до психології, а саме: визначення компетенцій як внутрішніх психологічних новоутворень, що відзначаються стійкістю й контекстуальною інваріантністю, щоб забезпечити свій подальший адекватний прояв за рамками ситуацій, у яких вони сформувалися [2, с. 11].

Особливої уваги заслуговує українізація різних форм масової культури, сучасної індустрії розваг, а також тих новітніх видів та жанрів культури, які з різних причин в Україні не розвиваються або втратили національну визначеність. Наприклад, телевізійні жанри, оперета, різні форми відеокультури тощо.

Висновки. Отже, українська культура має утверджуватися серед обставин, які постають перед суспільством вже сьогодні. Механізми суспільної підтримки не сформовані, натомість серед значної частини людності панують байдужість або неприйняття, що нерідко переходять в агресивну ворожість і зарозумілий цинізм. Духовний геноцид, який діє ще з більшовицьких часів, повинен назавжди викорінитися з культури нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шабанова Ю. О., Тарасова Н. Ю., Дичковська О. Я. Історія української культури: навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання. Дніпропетровськ, 2012. 141 с.

2. Павлова А. К., Калита О. П. Парадигма діалогічності та сучасний комунікативний часопростір: прикладний аспект. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society*. 2020. С. 10–15.

УДК 336.4:364.4(477)

Дар'я Ракуть,
факультет податкової справи, обліку та аудиту, гр. ОБ-21-3
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій, Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ ЯК ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В СИТУАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ключові слова: *волонтерство, соціум, Революція Гідності, громадянська активність.*

Daria Rakut,
Faculty of Taxation, Accountihg and Auditing, gr. Accountihg-21-3
Scientist Advisor:
Olena Kalita,
k. ped. N., Associate Professor of Language Training and Social Communications, State Tax University (Irpin)

VOLUNTEER MOVEMENT IN UKRAINE AS A FORM OF CIVIC ENGAGEMENT IN THE MIDST OF HUMAN INSECURITY

Key words: *volunteer, society, Revolution of Dignity, civil activity.*

Мета дослідження: проаналізувати трансформацію поняття волотерства протягом подій на Сході України.

Після подій 2013–2014 років і початку воєнних дій на Сході нашої країни, набуло популярності явище українського волонтерського руху, яке зобов'язує звернути дослідницьку увагу на себе.

По-перше, це неіснуючий досі соціальний феномен, який не може залишитися без чіткого дослідження суспільствознавців. А по-друге, це явище, яке стимулювало суттєві зміни в самому русі волонтерства, особливо в його теперішньому плані.

У звичайному розумінні волонтерство – це індивідуальна діяльність, зосереджена на добровільну допомогу тим, ким повною мірою не може опікуватися держава в рамках відповідних інститутів [1]. Воно може бути проведене або окремими особами, або навіть організаціями.

Цю тему досліджували та вивчали О. Резнік, В. Степаненко, І. Бекешкіна, Н. Костенко, А. Ручка, Л. Бевзенко, О. Стегній, С. Дембіцький, М. Наумова, Н. Бойко, Т. Любива.

Волонтерство, яке підпадало під це визначення, мало своє місце в нашій країні і до початку зазначених подій 2013–2014 років. Але після анексії Криму і вторгнення росії на Донбас все координально змінилося, і наше явище волонтерства виявилося таким, що цього формулювання явно не достатньо для смислового розуміння цього феномену.

На той час багато державних інституцій, які розвивалися в нашій країні, були слабкими, зруйнованими або нефункціонуючими, внаслідок чого країни були не в змозі протистояти військовій агресії зі Сходу, а також впоратися з потоком внутрішньо переміщених осіб всередині країни. Внаслідок цих подій також не було гідного лікування та реабілітації для військових, які постраждали від бойових дій на Сході.

Тоді, завдяки потужному процесу діяльності громадянського суспільства, що розпочався під час Революції Гідності, почали набирати сили стихійні громадські об’єднання, які перейняли функції відповідних інституцій у могутній державі, тема українського волонтерства, малопомітна й маргіналізована кілька років тому, мала можливість з часом перейти до розділу найцікавіших тем дослідження та теми українських Майданів, унікальність яких задокументовано вже в тому, що слово «майдан» стало в усьому світі використовуватися не як власне, а як загальне ім’я для позначення особливої форми громадянської активності й самоорганізації.

Можна з упевненістю сказати, що вітчизняний соціологічний дискурс волонтерства буде своєрідним і дуже відрізнятиметься від інших дискурсивних пропозицій через специфічні витоки його реалізації. Драматичні події під назвою Революція Гідності (2013–2014) та військова кампанія на сході країни, що розпочалися влітку 2014 року, дали безумовний поштовх до виникнення

громадського волонтерського руху. Багато спостерігачів назвали це безпрецедентним. Є вагомі підстави стверджувати, що, незважаючи на всі свої особливості, рух насправді не підпадає під загальноприйняте традиційне визначення волонтерства.

Хоча іноді вживається термін «волонтерський рух», він швидше належить до групи волонтерів, не виокремлених як велике громадське об'єднання, де є добре скоординована групова діяльність. У нашому випадку йшлося про спонтанність, процедурну злагодженість, а не про дотримання конкретного організаційного плану. Це дає підстави говорити про безпрецедентну природу українського волонтерського руху, явища, яке визначає рух як якусь системну соціальну силу, що є більшою за суму осіб, що в ньому містяться.

Ще одна характерна особливість українського волонтерства полягає в тому, що воно сильно розбавляється в суспільній свідомості феноменом громадських активістів. Хоча обидва є проявами громадянської активності, функціонально вони поступово диференціюються на різноманітні соціальні завдання. Волонтерам було доручено виконувати функції, які не могли виконувати існуючі тоді державні установи. Волонтери знали – не можна згаяти часу. Поки розворушиться важка державна машина, може зникнути країна як така.

При цьому активісти – це ті, хто бере під контроль державу і вимагає дій від державних інституцій. Часто трапляється, що ті, хто волонтерував у 2013–2014 роках, поступово стали активістами у 2017–2018 роках (наприклад, «Хто замовив Катю Гандзюк» на чолі з Романом Сініциним). Але помітно різне функціональне навантаження спонукало розрізняти волонтерів та громадських активістів.

Отже, кристалізація чіткого смислового зображення українського волонтерства ще триває. Можна з упевненістю сказати, що шукані концепції повинні поєднувати індивідуалізм і колективізм, суспільство і особистість. Цьому може сприяти пошук ширшої теоретичної основи, яка б концептуалізувала процес соціальних змін і в яку можна було б логічно вписати це поняття волонтерства. Ці рамки можна будувати за різними соціологічними парадигмами – тут найперспективнішим виглядає поєднання функціоналізму, системності, прагматики і навіть феноменології. З точки зору соціальної концептуалізації в рамках окресленого методологічного підходу (парадигми комплексності) необхідно розрізняти два механізми суспільних змін – організацію та самоорганізацію [2]. Якщо перший є спільним для соціологів і забезпечує модель проекту, цілеспрямований зсув соціального порядку, то другий вказує на наявність емерджентних якостей у нелінійних соціальних

системах, і таким чином ці системи мають самоактивність, спонтанність, формування певних самоорганізованих соціальних структур.

Вони є ще одним аспектом теперішнього соціального порядку, якому донедавна не приділяли достатньої уваги (особливо після того, як він суттєво вплинув на соціологічну теорію раціонального вибору). Але саме здатність до самодіяльності цієї нелінійної соціальної системи є основою самоорганізуючого механізму перетворення та підтримки соціального порядку. Особливо це стосується соціальних змін у кризових ситуаціях, коли попередній суспільний лад дезорганізований і руйнується.

Саме так сталося в країні, коли навесні 2014 року почав зароджуватися волонтерський рух. Організаційні аспекти суспільного процесу того часу були представлені слабкими і значною мірою зруйнованими соціальними інститутами. Відповідно, завданнями механізму самоорганізації стають механізм соціальних змін і підтримка цілісності соціальної системи.

Тут, як і з цими ключовими моментами соціальної динаміки, можуть бути реалізовані різні варіанти розвитку соціальних процесів [3].

Розпад системи, її руйнування, утворення кількох незалежних системних структур – теоретично цілком передбачувані і можливі варіанти. Варіант збереження цілісності системи є лише одним із можливих варіантів і потребує потужного сплеску самоорганізації, що відбувається у випадку з волонтерами та волонтерськими рухами. На користь того, що у вітчизняному дискурсі волонтерства найадекватнішим методом системної самоорганізації свідчить той факт, що для розуміння того, що відбувалося в Україні протягом 2013–2015 років, більшість експертів та оглядачів називають це «соціальна самоорганізація». Зазвичай термін вживається не в науковому, а в публіцистичному сенсі, але характер процесу відображено досить точно.

Накладаючи на ці процеси вже науково обґрунтовану парадигматичну систему комплексності, можна сказати, що ця структура дозволяє правдиво охарактеризувати ці події як прояви самоорганізуючих механізмів соціальних змін [4].

Ці механізми зумовили появу великих осередків самоорганізаційних суспільних формувань, які виникли під час Революції Гідності та продовжилися у волонтерських загонах усіх напрямків (військове, соціальне, медичне волонтерство, військові добровольчі загони).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Школа волонтерів: навчальний посібник / за заг. ред. Г. С. Скитьової; автор. колектив: Брик Я. А., Говорун Н. В., Дементьєв В. В., Лащук О. М., Мельник О. В., Потій О. В., Скитьова Г. С., Тищенко М. П. К., 2016. 166 с.

2. Бевзенко Л. Д. Соціальна самоорганізація. Синергетична парадигма: можливості соціальних інтерпретацій. К.: ІС НАНУ, 2002. 437 с.

3. Добронравова І. С., Фінкель Л. С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2005. № 1. С. 168–180.

4. Бевзенко Л. Д. Соціальна самоорганізація в теорії та практиці Майдану. *Totalloge-XXI (Вип. 12). Постнекласичні дослідження.* К.: ЦГО НАН України, 2005. С. 41–78.

УДК 327.5:355

Тетяна Савчук,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету фінансів та цифрових технологій,
група ФБі-21-1
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри
мовної підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Ключові слова: *воєнна агресія, геноцид, Україна, Росія, Європа, НАТО.*

Tatiana Savchuk,
applicant of the first (bachelor's) higher education,
Faculty of Finance and Digital Technologies,
FBi-21-1 group
Supervisor:
Olena Kalita,
candidate of pedagogical sciences, associate professor
language training and social communications,
State Tax University (Irpin)

THE ROLE OF UKRAINIAN AND EUROPEAN VALUES IN THE OPPOSITION OF RUSSIAN AGGRESSION

Keywords: *military aggression, genocide, Ukraine, Russia, Europe, NATO.*

Ми живемо у епоху війн, збройних конфліктів, гуманітарних катастроф, порушень прав людини, інформаційних війн, зіткнення різновекторних інформаційних інтересів. Україна упродовж останніх років стала топ-темою міжнародного інформаційного простору. Починаючи з 2014 року, коли відбулася Революція Гідності, потім анексія Криму, згодом вторгнення російських військ на територію Донбасу, а з 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала

повномасштабне вторгнення в Україну, на сторінках іноземних ЗМІ все більше почали торкатися теми російсько-української війни. Те, що робить сьогодні Росія – не просто загарбницька війна, це геноцид українського народу не в метафоричному, а в прямому сенсі.

Вивченням проблем російсько-української війни почало займатися багато вчених, зокрема Юрій Офіцинський, який разом з Ларисою Капітан та Ігорем Прохненком, видали монографію «Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «TheNewYorkTimes» 2013–2017 років)», український культуролог, який написав книгу «Геополітичні аспекти війни в Україні, історики-науковці Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В., які видали книгу «Братня навала. Війни Росії проти України XII–XXI стст.» та багато інших.

Метою дослідження є аналіз реакції країн заходу, СНД та ЄС на події, що відбуваються в Україні, спроби допомогти, завадити та зупинити війну.

Україна та Росія історично належали до різних типів цивілізації. Якщо Україна своєю історичною долею з часів Київської Русі до кінця XVIII ст. була нерозривно пов'язана з Європою, то Росія розвивалася як деспотія східного типу, тому що генетично значною мірою була пов'язана з монгольською імперією Чингізидів. Отже, Київську Русь не можна включати до російської історії як перший етап розвитку російської держави. Адже остання виникла як улус Золотої Орди на ґрунті не європейських, а азійських деспотичних традицій імперії Чингізидів [1, с.106].

24 лютого о 3:40 розпочався відкритий воєнний напад РФ за підтримки Білорусі на Україну. Метою Кремля у війні з Україною стало відновлення «Великої Росії» у новому світовому порядку, який будуватиме Росія, і їй має відводитися роль наддержави. Без України плани Росії є нездійсненними, адже Україна є противагою російському авторитаризму. Відтак Росія прагне повної зверхності над Україною. З метою виправдання загарбницької політики Москви, її ідеологи розробили концепцію «Русского мира», для побудови якого винайшли низку специфічних методів, де роль інформації є визначною. Виокремлено такі основні методи інформаційної агресії проти України: 1) дезінформування; 2) маніпулювання; 3) пропаганда; 4) диверсифікація громадської думки; 5) психологічний тиск; 6) поширення невизначеностей та створення хаосу; 7) кібератаки. Головним завданням Кремля стало «підірвати» Україну зсередини, створити переконання, що Україна та українці нерозривно пов'язані з образом Росії як євразійської держави.

Тож що являє собою так званий концепт «русского міра»? Українські джерела, наприклад, так пояснюють значення цього терміна: ««Російський світ» – російська неоімперська геополітична доктрина епохи панування путінізму. На більш ранніх стадіях – це неоколоніальний шовіністичний проект або концепція, що визначається як спільний «цивілізаційний простір», зведений на трьох стовпах: православ'я, російська культура та особливо мова, погано закамуфльоване самодержавство (диктатура), що подається як «спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток». На своєму початку «російський світ» був ідеологічним підґрунтям до геополітичного утворення «Євразійський Союз», тобто реставрації колишнього СРСР у нових умовах, найважливішою складовою якого мала бути лояльна проросійська Україна, та згодом перетворився у виправдання прямої воєнної агресії проти України: «для захисту російського і російськомовного населення» [2].

Зважаючи на обставини, що сталися в Україні, західні лідери одразу відреагували на російське вторгнення і заявили про підтримку України та про готовність запровадити санкції і надати додаткову допомогу. Піднявся весь цивілізований світ, Західні країни стали на бік України і виділяють нам багато коштів на боротьбу з агресором.

Світовий банк 8 березня 2022 року ухвалив рішення про виділення Україні 700 млн доларів в екстреному порядку для боротьби з агресором. 4 березня Європейський інвестиційний банк схвалив виділення екстреної допомоги Україні у розмірі **668 мільйонів євро.** У відомстві зазначили, що це лише перший крок і на нашу країну чекає повний пакет фінансової допомоги. 20 березня Прем'єр-міністр оголосив, що Україна отримає гроші не лише від ЄБРР, а й **3 мільярди доларів** від Світового банку.

Водночас Євросоюз вирішив збільшити допомогу на озброєння для України до **1 мільярда євр**о, про це повідомила глава МЗС Німеччини Анналена Бербок. 8 квітня Єврокомісія надала Україні грант у розмірі **120 млн євро** в рамках загального пакету надзвичайної фінансової допомоги Україні, повідомляє Міністерство фінансів України.

До вечора 27 лютого Європейський Союз повністю закрив свій повітряний простір для всіх літаків, які зареєстровані в Росії або контролюються Росією. Заборона на польоти торкнулася і приватних літаків.

США 1 березня вислали 12 російських дипломатів при ООН за звинуваченням у шпигунстві. Польща, Словаччина, Угорщина та США погодилися приймати біженців з України. Ірландія скасувала візовий режим для України. Президент Молдови Мая Санду заявила, що її держава готова прийняти десятки тисяч біженців.

Meta дозволила українським користувачам блокувати свої сторінки в Фейсбуці і після того, як США попередили, що Росія створює списки українців, які підлягають розстрілу або відправленню в табори після вторгнення.

Президент Франції Еммануель Макрон у розмові з президентом Володимиром Зеленським пообіцяв надання економічної, фінансової підтримки, а також оборонного обладнання.

Європейський суд з прав людини оголосив про призупинення усіх процесів та комунікацій, які вимагали би відповіді або дій з боку українського уряду.

Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. За відповідну резолюцію проголосувала 141 країна, 5 були проти і 35 утрималися.

Азербайджан надіслав 380 тонн продовольства, ліків і медичного приладдя. Туреччина відправила 24 вантажівки з ліками, медичними засобами, продовольством, предметами першої необхідності, одягом та іншим.

ВООЗ спрямувала в Україну близько 100 тонн товарів включно з киснем, інсуліном, хірургічним приладдям, анестетиками та медичним обладнанням.

Вступ України до Європейського Союзу є на поточному порядку денному майбутнього розширення ЄС з 2022 року, коли вона подала заявку на вступ за прискореною процедурою розгляду інституціями Європейського Союзу на членство, що розпочалось в умовах російсько-української війни, з метою надання найближчим часом Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу з поступовою інтеграцією в єдиний ринок ЄС і кінцевим вступом у ЄС. 28 лютого 2022 року, невдовзі після російського вторгнення, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі. Президент України Володимир Зеленський попросив негайного вступу за «новою особливою процедурою», а президенти восьми держав ЄС закликали прискорити процес вступу.Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що підтримує вступ України, але для цього знадобиться час. 1 березня 2022 року Європейський парламент рекомендував зробити Україну офіційним кандидатом на членство,а 10 березня 2022 року Рада Європейського Союзу звернулася до Європейської Комісії з проханням дати висновок щодо заявки. 8 квітня 2022 року фон дер Ляєн особисто передала В. Зеленському законодавчу анкету [3].

З **початком повномасштабної війни Росії проти України іноземні компанії на знак протесту почали виходити з російського ринку, закривати там свої магазини або ж призупиняти інвестиції та модернізацію. Для прикладу, Apple** – повний вихід із ринку; **Adidas** – відмова співпрацювати зі

збірною з футболу; **Amazon** – обмеження доступу для користувачів із Росії та Білорусі, неможливо купити роздрібні товари або зареєструватися новим користувачам із Росії та Білорусі; **Mercedes-Benz** – забирає свою частку акцій; **Megogo** – видалила всі російські фільми [5].

Отже, майже за місяці війни економіка Росії зазнала значних втрат і постала на межі дефолту через санкції, запроваджені проти неї західними партнерами України. На початку цієї війни Путін нагадав світові, що Росія є ядерною державою і що він переводить свій стратегічний ядерний засіб стримування на вищий рівень готовності. Він фактично сказав: "Росія має величезний ядерний арсенал, тож не думайте, що ви можете нас цькувати". Російська військова доктрина дозволяє завчасно використовувати тактичні ядерні боєголовки малої потужності на полі бою, знаючи, що Захід відчуває огиду до ядерної зброї, яку не використовували вже протягом 77 років. Стратегічні планувальники НАТО занепокоєні тим, що як тільки ядерне табу буде порушено, навіть якщо буде уражено лише локалізовану ціль на українському полі бою, ризик ескалації до катастрофічного ядерного обміну між Росією та Заходом неминуче зросте. І все ж, з кожним звірством, скоєним російськими солдатами, рішучість НАТО зміцнюється, а перестороги тануть [6].

26 лютого 2022 року Україна подала позов до Міжнародного суду ООН щодо порушення Росією *Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього*. Україна серед іншого подала клопотання про запобіжні заходи. У ньому вона просить Міжнародний суд ООН наказати Росії зупинити ведення війни в Україні.

Верховна Рада України офіційно визнала повномасштабну війну, розв’язану РФ проти України, геноцидом українців. Народні депутати ухвалили відповідну постанову №7276 на засіданні 14 квітня 2022 року. “За” проголосували 363 нардепи.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що лідери багатьох країн показали свою повагу, небайдужість, високі моральні цінності щодо відношення до України. А українці зі свого боку згуртувалися та дружно протистоять ворогу, захищаючи свої права та Батьківщину.

Не можна давати Путіну жодних послаблень, адже вони створюватимуть в нього ілюзію, що його тактика спрацьовує, і в нього є шанс перемогти у протистоянні з Заходом. Тиск на Москву необхідно всіляко нарощувати доти, поки Путін не визнає українців, як незалежну націю і не поважатиме суверенітет та територіальну цілісність України.

Україна, яка опинилася на передньому краї боротьби з агресивною Росією, заслуговує на членство в НАТО і Євросоюзі. Адже за роки протистояння московській експансії вона довела, що остаточно зробила свій європейський вибір і готова його відстоювати, не дивлячись на велику ціну для себе.

Росія має бути ізольованою. І її потрібно позбавити мільярдних надходжень іноземної валюти. Так, як це зроблено з Північною Кореєю.

Зрештою, це має стати ціною, яку Москва мусить заплатити за анексію Криму, геноцид українського народу та просування «нового світового порядку».

Тому вибір дуже простий: або європейці виштовхають імперію зла з Європи, або ЄС втратить усе на схід від Берліна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проєкту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняк, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: МП Леся, 2016. 586 с.

2. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Російський_світ_(геополітика)

3. Вступ України до Європейського Союзу. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вступ_Укрїїни_до_Європейського_Союзу

4. Каспрук В. Україна виконує роль «криголама історії» на пострадянському просторі. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30361503.html

5. Бліндюк М., Котубей О. Список міжнародних компаній і їхніх санкцій проти Росії. URL: https://suspilne.media/213514-spisok-miznarodnih-kompanij-i-ihnih-sankcij-proti-rosii/

6. Френк Гарднер. Три шляхи ескалації війни в Україні. Чи блефує Путін? URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-60984009

УДК 378.371

Юлія Сніжко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки
та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПАТРІОТИЗМ ЯК РУШІЙНА СИЛА В БОРОТЬБІ САМОСВІДОМОЇ НАЦІЇ

У статті аналізується явище патріотизму в суспільстві та особистісному виміру. Патріотизм є почуттям українського народу, рушійною силою в боротьбі самосвідомої нації. Проявляється він на усіх рівнях: державному, етнічному та територіальному. Аргументовано, що патріотизм на державному рівні залежить від влади, а на етнічному та територіальному – від сім'ї та школи. Досліджено, що патріотизм є самосвідомістю нації, яка здатна до самопожертви задля своєї країни,здатна захищати свої кордони, підніматися з колін, розвивати та любити свою Батьківщину.

Ключові слова: *патріотизм, нація, свідомість, рушійна сила, український народ.*

Yulia Snizhko,
First-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Olena Kalyta,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of Language Training and Social Communications,
State Tax University (Irpin)

PATRIOTISM AS A DRIVING FORCE IN THE STRUGGLE OF A SELF-CONSCIOUS NATION

The article analyzes the phenomenon of patriotism in society and the personal dimension. Patriotism is the feeling of the Ukrainian people, the driving force in the struggle of a self-conscious nation. It manifests itself at all levels: state, ethnic

and territorial. It is argued that patriotism at the state level depends on the government, and at the ethnic and territorial level - on the family and school. It has been studied that patriotism is the self-consciousness of a nation that is capable of self-sacrifice for the sake of its country, able to defend its borders, rise from its knees, develop and love its homeland.

Key words: *patriotism, nation, consciousness, driving force, Ukrainian people.*

Актуальність теми дослідження зумовлена процесами та подіями в країні на даний момент, відстоюванням незалежності своєї держави, менталітету країни.

Патріотизм, від грецького, – любов до батьківщини, до свого народу, відповідальність за долю вітчизни, готовність служити її інтересам [5, с. 507]. Патріотизм – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [4].

Багато філософів у різні часи досліджували та аналізували це явище, а саме: В. Липинський, М. Драгоманов, В. Винниченко, М. Грушевський та ін. Це явище також вивчалиі сучасні філософи: І. Варзар, К. Лісієнко, Л. Губерський, С. Кримський, В. Андрущенко тощо.

Дослідники сходяться на думці, що формування національно-патріотичного виховання починається в сім'ї. Вплив батьків на виховання дитини є величезним, бо саме в родині дитина формується як особистість. «В родині дитина навчиться і виплекає в своєму серці такі чесноти, як пошана до старших, щирість, милосердя, любов до свого роду і народу» [1, с. 7]. «Родина здійснює важливі соціальні функції, готуючи дітей до життя в суспільстві як патріота, майбутнього сім'янина, законослухняного і соціально активного члена суспільства» [1, с. 2].

Метою дослідження є розуміння явища патріотизму в суспільстві, для кожної людини та доведення того, що любов до Вітчизни – патріотизм завжди був, є і буде рушійною силою самосвідомої нації в становленні держави.

Академічний тлумачний словник української мови містить таке визначення: патріотизм – «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [7, с. 97]. В «Енциклопедії політичної думки» зазначено: «Патріотизм – це любов до Батьківщини, яка включає в себе готовність стати на її захист та діяти в її інтересах». «Патріотизм – це швидше почуття, аніж політична ідея, але таке почуття, яке може бути поставлено на

службу різного роду переконанням, особливо під час війни» [3, с. 237]. В «Енциклопедії державного управління» написано: «патріотизм – морально-етичний та політичний принцип, сутність якого полягає в почутті любові до рідного краю, Батьківщини, своєї країни» [11, с. 535].

Патріотизм є елементом свідомості суспільства та особистості. На рівні свідомості суспільства патріотизм розуміється як ідея єдиного та неповторного, який формується на основі традиції, стереотипу, історії і культури певної нації. На рівні свідомості особистості патріотизм проявляється у ставленні до Батьківщини, гордості за свою країну, прагненні поліпшити, пізнати та зрозуміти її. Тому патріотизм є одним із складових елементів структури суспільної свідомості, особистісної культури, ставленні людини до народу та до своєї рідної землі.

Варто зазначити, що раніше ми не сильно замислювалися над сутністю цього поняття, над своєю національною свідомістю, над глибиною свого патріотизму. Кожен розумів це по-різному, для когось це одягти вишиванку, для когось зробити татуювання у вигляді тризуба, для когось це поставити прапор на робочий стіл або мати український елемент із собою, а для когось це взагалі не просто слова, а саме вчинки. На нашу думку, про патріотизм судять не по словах, а по справах людини. Зокрема, це готовність захищати свою державу, готовність віддати життя за майбутнє нових поколінь, любов до своєї рідної землі, гордість за свою країну, за її духовність. Сьогодні, як ніколи, кожен українець розуміє, що патріотизм – це наша сила в боротьбі, сила протистояти, захищати та бути згуртованою нацією. Адже, прояв нашого патріотизму показує нашу стійкість, незламність, відданість, хоробрість та гордість не тільки за країну, а й за свій народ, за кожну людину. Територію України населяють різні народності, які мають свою культуру, мову, але всі вони підтримують, захищають, допомагають українським бійцям та живуть з українською душею.

Варто згадати слова М. Грушевського: «Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не оббирати, не експлуатувати для себе» [2].

Погодимося з Петром Скунцем, що «є так звані «патріоти», котрі кричать про свій патріотизм, а людей навколо – своїх же, українців, гризуть, ненавидять, підставляють… А мені здається, що справжній патріот – це людина, котра не стільки кричить про свою любов до країни і народу, скільки чесно робить свою роботу і вміє допомагати тим українцям, котрі поряд і котрі потребують допомоги…» [9].

За власними оцінками респондентів, найбільшою мірою почуття патріотизму посилили героїзм і самовідданість українських військових, добровольців, волонтерів, виявлені в боротьбі проти російської агресії та сепаратистських рухів (на це вказали 71 % опитаних), російська агресія проти України: анексія Криму, військова підтримка сепаратистських формувань на Донбасі, що принесли значні людські та економічні втрати (55 %), Майдан (50 %), конфлікт на Донбасі та його наслідки (49 %). Натомість, дії влади з реалізації реформ у 2014–2016 рр. у відносної більшості опитаних (42 %) послабили почуття патріотизму. На думку більшості громадян, вищі керівники держави не є патріотами країни [11].

З огляду на події, які нині відбуваються в Україні, можна поділити патріотизм на два стани: пасивний та активний. Пасивний характеризує людей, які є патріотами тільки на словах, це просто пуста балаканина, яка ніколи не доходить до діла. Натомість активний стан характеризує людей, які мовчки роблять усе неможливе, щоби покращити та розвивати свою Вітчизну. Розстріли мирних жителів, тисячі вбитих або зниклих безвісти – це ціна, яку заплатили дійсно справжні патріоти за свої почуття, думки та бажання. Вони не боялися, а безстрашно зупиняли військову техніку голіруч, виходили на протести, чинили супротив, не виконували вказівки окупантів та об'єднували весь світ. Ось це справжній патріотизм: полягти за правду, свободу, волю, незалежність та майбутнє своєї держави.

Хоча кожен має свою думку стосовно поняття "Патріотизм" і ось декілька з них:

…Ми, хлопці, боремося – це і є патріотизм. Але скільки на майдані жінок! Вони годують нас, лікують, прибирають, навіть передавали каміння, коли відбувались сутички. Вони, ще більші патріоти, аніж будь – хто! Вони не бояться нічого і готові на все заради свого народу. …Бути патріотом – це, звісно, любити свою країну, але не треба про це говорити і бити себе в груди. Справжній патріот ніколи не кричатиме, що він патріот. Це у нього в серці. Тому, для мене зараз патріотизм – це щоразу більше і більше. Це віддавати частинку, а то і цілого себе людям і країні. (Олексій, м. Київ)

Патріотизм – це коли на твоїх очах вбивають друга, а ти, не втікаєш з поля бою. Що для мене особисто означає патріотизм? Я не знаю, як це пояснити словами. Це таке відчуття, коли від тебе залежить доля людей – друзів, батьків, коханої, українців! Тоді ти робиш все можливе, щоб покращити їх життя і життя своєї країни. …Можу сказати лише одне, патріот – це людина, на очах якої вбивають друга, і вона не втікає, а йде далі, вперед, боротись за свою країну і за пам'ять тих, хто загинув… (Микола, м. Стрий) [4].

За результатами опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» у серпні 2017 року, 83 % опитаних зазначили, що вважають себе патріотами своєї країни. У порівнянні з аналогічним періодом 2014 року загальна кількість патріотично настроєних громадян майже не змінилася. Лише 10 % висловили протилежні міркування, ще 7 % не змогли дати відповіді на це питання. У всіх макрорегіонах України, кількість тих, хто вважає себе патріотом України перевищує 75 %: на Заході таких 88 %, у Центрі – 84 %, на Сході – 83 %, на Півдні – 77 %. Водночас у південних областях 18 % опитаних заявили, що не можуть говорити про себе, як про патріотів своєї країни. На Сході таких респондентів – 11%, у Центрі – 8 %, на Заході – 5 %. Чим старші респонденти, тим більше серед них тих, хто вважає себе патріотом [10].

Українці-патріоти ніколи не стояли і не будуть стояти на колінах, бо свідомих українців неможливо запрягти в ярмо, бо в них живе бунтівний та переможний дух О. Довбуша, У. Кармелюка, Л. Кобилиці, Т. Шевченка, С. Бандери, Р. Шухевича, Л. Українки та багато ін. І цей дух, це наш духовний стрижень, що віками тільки зміцнювався і якого апріорі неможливо ні придушити, ні знищити.

Отже, патріотизм, який українці показали за час останніх подій – це є рушійна сила, пробудження самосвідомої нації, розуміння того, що ми – сильна, незалежна нація, яка здатна протистояти кожному, хто зазіхне на нашу землю, яка здатна згуртуватися, оборонятися, допомагати та пишатися своїм прекрасним краєм та людьми, які в ньому проживають. Ми побудуємо таке суспільство, що всі будуть ще більше захоплюватися нашою силою та єдністю, відродимо кожен клаптик нашої рідної землі та покажемо світові, що таке патріотичний дух українського волелюбного, незламного народу, який без зброї може зупинити армію агресора. Все буде Україна!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшенко О. Виховання як чинник відтворення ментальності підростаючого покоління. К.: Педагогічна преса. 2011. № 1. С. 120–125.

2. Грушевський М. С. Чи Україна тільки для українців? Твори: у 50 т. Львів: Видавництво «Світ», 2007. Т. 4, кн. 1. С. 23–24.

3. Енциклопедія політичної думки: пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000. 472 с.

4. Майданівці. Електрон. текст. URL: https://gurt.org.ua/news/recent/21238/

5. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. К., 1974. 367 с.

6. Патріотизм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC

7. Патріотизм // Словник української мови: в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1975. Т. 6. С. 97.

8. Платон. Держава / пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.

9. Справжній патріотизм – що воно таке? URL: https://zaholovok.com.ua/blog/spravzhnii-patriotizm-shcho-vono-take/

10. Український тиждень. URL: https://tyzhden.ua/News/198650

11. Центр Разумкова-Консолідація українського суспільства. URL: http://www.pollawlife.com.ua/2016_12_21_archive.html

УДК 336.435.6(646)

Христина Тритинник,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри
мовної підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Chrystyna Trytynnyk,
Firs-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Olena Kalita,
PhD, Associate Professor of the
Language Training and Social Communications,
State Tax University (Irpin)

PECULIARITIES OF FORMATION OF THE MENTALITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

Після проголошення державного суверенітету України 1991 р. українська історична наука набула нових ознак розвитку, відмінних від тих, які були популярними до проголошення державного суверенітету. Ми не маємо наміру характеризувати особливості розвитку української історичної науки, які були до проголошення незалежності. Ми хочемо дослідити характер змін у розвитку української історичної науки, які відбулися після 1991 р. Ці зміни ознаменувалися швидким збагаченням знаннями, які вже давно були в арсеналі здобутків істориків країн Заходу й Америки. Маємо на увазі, наприклад, здобутки найбільш впливової школи, яка називається «Нові історики» (її ще називають школа «Анналів») та ще кількох інших менш впливових історичних шкіл Нові знання позитивно вплинули на еволюційний розвиток української історичної науки. Однією з важливих новонадбаних позитивних рис розвитку української історичної науки є хвиля зацікавлення новими супутніми з історичною наукою

дисциплінами. З'явилися необмежені заборонами можливості вивчення напрацювань раніше невідомих в Україні фахівців-істориків, таких як Пітер Берк, Джованні Леві, Ґвін Пірс і багатьох інших широко відомих у світі істориків, які були основоположниками супутніх з історичною наукою дисциплін: таких як усна історія, мікроісторія, історія знизу, історія понять і багатьох інших дисциплін, які охоплювали цілі галузі відомі в Україні до 1991 р. лише вузькому колу фахівців-істориків. Стали доступними наукові публікації, з яких українські історики мали можливість знайомитися з міркуваннями істориків країн Заходу про роль історичної пам'яті у формуванні людської самосвідомості тощо.

Вслід за появою перекладених з англійської мови видань в інформаційній системі Інтернет серед інформації історичної тематики з'явилася велика кількість наукових і депонованих матеріалів, написаних з використанням методологічних засад історичної школи «Нові історики». Як наслідок використання нових методологічних підходів перейнятих із основоположних здобутків «Нових істориків», у 2013 р. українські історики провели в Україні міжнародну наукову конференцію: «Світовий досвід збереження культурно-історичних цінностей в умовах глобалізації», яка дала відчутний поштовх до вивчення в Україні історичної пам'яті [8]. Поступово на базі знань про різновиди (назвімо їх так) пам'яті визріла необхідність дослідження такого явища, як колективний та індивідуальний менталітет. Дослідження історії формування колективної й індивідуальної ментальності актуалізують умови інформаційної агресії, яку після проголошення державної незалежності України інтенсифікувала Росія. Вживаємо слово «інтенсифікувала», тому що Росія веде проти України інформаційну війну, яка розпочата у 1654 році, коли Росія починала формуватися як імперія. Наші дослідження доводять, що колективна ментальність українців є об'єктом ворожої агресії у сучасних війнах, які видозмінилися, отримали назву «гібридних». «Бойові дії» у «гібридних битвах» відбуваються в інформаційному просторі. Безумовно, ми розглядаємо аспекти гібридних «битв», які в Україні отримали назви «газові», «нафтові» тощо. У нашому ж дослідженні ми концентруємо увагу на історичній пам'яті та українській національній ментальності, оскільки ці речі є головними предметами, проти яких спрямована агресія росіян. Наголошуючи на цьому, підкреслимо, що обраний нами напрям досліджень актуалізують умови інформаційної війни, на яку досі, як на наше переконання, не звернено належної уваги українськими оборонними структурами та відомствами.

В усіх цивілізованих країнах історична наука має безсумнівний вплив на формування історичної пам'яті кожного члена суспільства країни, в якій цей громадянин мешкає, так же як і колективної та історичної пам'яті всього загалу громадян конкретної чи гіпотетично взятої країни. Україна у цьому сенсі виділяється серед інших країн, навіть пострадянських, які у галузі розвитку історичної науки подібні до України. Справа в тому, що Україна найдовше була фактично у колоніальній залежності від Росії і протягом кількох сотень років зазнавала настирливого асиміляторського впливу, авторами та виконавцями якого була не тільки Росія, але й інші держави, які у певні періоди здійснювали на Україну домінуючий вплив. Метою домінантів-держав, як і всіх інших загарбників, була – або асимілювати українців, або витіснити з їхнього життєвого простору. А у деякі періоди ми бачимо ознаки не тільки витискування, але й винищування за національною ознакою (наприклад, факти штучних голодоморів, які Росія здійснювала в Україні у 20–30-х роках XX ст.). Оскільки Росія з усіх домінуючих в Україні держав залишила найбільший негативний слід, то мусимо констатувати, що вона під час свого домінування намагалася шляхом волюнтаристських засобів впливати на гуманітарну сферу життєдіяльності українського народу та силовими методами змушувати українців, з метою асиміляції, забути свою історію, а замість історичних знань сприйняти вигідний для Росії сурогат історичного минулого, який в очах нинішніх дослідників виглядає досить примітивним фальсифікатом. В остаточному підсумку, домінуючі в Україні держави, а особливо Росія, шляхом застосування методів, метою яких була асиміляція українського етносу, досягла значних успіхів, які проявилися у тому, що історична пам'ять українців, у результаті руйнівного впливу домінуючих в Україні держав, нині не відображає сутності реальних подій, які в Україні відбувалися. А найголовніше у цій ситуації те, що та частина громадян України, яка змушена була, іноді з метою фізичного виживання, виявляти ознаки покори Росії і засвоювати зразки фальсифікованої історії, втратила здатність безпомилково визначати життєво важливі пріоритети й орієнтири для своєї вже незалежної держави. З'ясувавши такі істини, мусимо зазначити, що колективна історична пам'ять нерозривно пов'язана з процесом формування колективної ментальності українців, чи будь-якого іншого гіпотетично взятого народу, який опиняється у ситуації залежності від будь-якої чужоземної домінуючої держави. У контексті явища реалізації більшовицькоімперської політики у період становлення в Україні комуністичної влади, ми виділимо аспект психологічного впливу на формування морального клімату в українському соціумі та асиміляторського впливу на все те, що ми нині називаємо колективний та індивідуальний менталітет. Принагідно зауважимо, що з цією метою історичний фактаж ми

розглядатимемо, маючи на увазі його вплив на колективну ментальність українців, а відтак і на процес формування національних рис.

Для того щоб в українців викоренити повагу до своїх традицій і звичаїв, російськокомуністична влада продукувала різноманітні «рішення», «постанови» та цілі закони, які мали однакову імперативну силу до виконання. Для того щоб продемонструвати українцям їхню безправність і всеохоплюючу залежність від російської влади комуно-російська держава видала низку важливих документів. Так, 4 січня 1918 р. Постановою Народного секретаріату були скасовані не лише апеляційне, а й касаційне оскарження судових рішень, і не існувало касаційних інстанцій. Згідно рішення РНК УСРР було створено Надзвичайні комісії (ЧК) при всіх губернських містах України. А 5 вересня 1918р. більшовицька комуністична влада презентувала українцям свій винахід – Декрет про заснування в Україні перших у світі концентраційних таборів. Вже у перші роки радянської влади таких таборів було створено 18. Кожен з них вміщав не менше 300 осіб. Через ці табори пройшло 25–30 тис. осіб. Пізніше рішенням того ж Раднаркому України було проведено зміну вивісок – замість «таборів» з'явилися «ДОПРи» – «Будинки громадських примусових робіт», але з тими ж функціями, що і концтабори. Основна маса населення українського походження була зарахована до противників більшовицького режиму. Репресії, утиски та розстріли без суду і слідства, за вироками надзвичайних комісій і ревтрибуналів – все це було найхарактернішою ознакою становлення в Україні російсько-комуністичної влади. На сучасну пору багато українських вчених намагаються знайти пояснення проявів жорстокості російсько-комуністичної влади. Якщо, наприклад, факти окремих проявів жорстокості ще можна пояснити індивідуальними патологічними збоченнями «поганих» слідчих, то не слід забувати про те, що злочини вершилися на законодавчому рівні. Так, значна частина українського населення була віднесена до категорії людей позбавлених виборчих прав.

Підбиваючи підсумок розгляду деформацій менталітету українців, їх маргіналізацію на тлі більшовицької окупації та комунізації України, варто ще раз зазначити, що, не дивлячись на насилля, масові репресії, голодомори, величезні втрати і травми, отримані в роки Другої світової війни і повоєнних лихоліть, український народ зумів зберегти у своїй масі фундаментальні цінності й національні традиції, свою мову, культуру і духовність, питомі ментальні риси: любов до рідної землі, працьовитість, терпимість, не агресивність, здатність захищати себе і Вітчизну. Велика заслуга у збереженні самобутності українського народу потужного руху спротиву політиці окупаційного режиму, діяльності шістдесятників, дисидентів і правозахисників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? К.: Видавничий дім "КМ Academia", 1998. 276 с.

2. Литвин В. Історія України. К.: Наукова думка, 2006. 728 с.

3. Рух опору в Україні: 1960–1990: енциклопедичний довідник / передм. Осипа Зінкевича, Олеся Обертаса. К.: Смолоскип, 2010. 804 с.

4. Сугоняко О. Дух повстанців – щеплення від руїни. *Наша віра.* 2002. 324 с.

УДК 124.5(02.064)

Юлія Хоменко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
група ФБі-21-1
Науковий керівник:
Олена Калита,
канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *сталий розвиток, концепція, економіка, проблеми, аспект.*

Julia Khomenko,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Kalita,
k. ped. Ph.D., Associate Professor of Language training and social communications,
State Tax University (Irpin)

SOCIO-HUMANITARIAN ASPECT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Key words: *sustainable development, concept, economy, problems, aspect.*

У світі високого темпу науково-технічного, політичного, соціального та економічного прогресу питання вивчення сталого розвитку набуває особливої ваги. Вже багато років поспіль вагомою залишається проблема сталого розвитку. Насамперед необхідно з'ясувати, що ми розуміємо, коли говоримо про сталий розвиток. Варто зазначити, що саме розуміння сталого розвитку з позицій різних галузей наук, концептуальне та теоретичне обґрунтування тлумачення поняття сталого розвитку є важливим питанням для сучасної науки [4].

Зі зростанням інтенсивності та необхідності дослідження сталого розвитку, це поняття постійно доповнюється та вдосконалюється. Вагомий внесок у досліджені терміна “сталий розвиток” здійснюють українські вчені В. М. Жук, Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, А. Ф. Федорищев, В. Н. Степанова, В. М. Трегобчук, Б. В. Буркинский, П. Т. Саблук, О. Л. Попова, А. Ю. Івахно, М. В. Фоміна, Г. С. Морозова, І. А. Чайківський. Активно досліджують проблематику сталого розвитку вчені інших країн: Ю. В. Кудашкина, М. П. Торадо, В. Р. Банк, Ю. Н. Лапигін, Е. Н. Кучерова, С. Е. Майкова, Ю. В. Косов, Р. Костанца, К. Фольке, З. В. Коробкова, А. С. Щеулин, О. Л. Кузнєцов, В. К. Левашов.

Мета роботи – дослідити аксіологічний аспект розвитку української культури у контексті сталого розвитку. Адже складність аксіологічної проблематики в тому, що людина як суб'єкт, носій розуму, одночасно є і об'єктом пізнавальних зусиль.

Науковці виокремлюють основні теоретичної моделі сталого розвитку:

– концепція етичного парадоксу в рамках «сталого розвитку». З одного боку, «сталість» розглядяться як характеристика процесу або стану, який може підтримуватись на невизначений термін. З іншого боку, це практична робота, яка вимагає глибокого втручання в природу і ресурси;

– концепція SD (сталого розвитку) спрямована на пом’якшення парадоксу між ними. Ця концепція сформульована як дискурс етики [3]. Йдеться про те, що потрібно негайно сформулювати спільне бачення основних цінностей, щоб забезпечити етичну основу для розвитку світової спільності;

– концепція природного капіталу представляє собою природні матеріальні активи розвитку [3]. Сталість потрібна для підтримки особливого пружного стану і регулювання змін внутрішніх та зовнішніх умов. Констатується, що немає універсально сталого стану [3];

– концепція справедливості розкриває деякі соціальні аспекти. Стверджується, що соціальний вимір має вирішальне значення, оскільки несправедливе суспільство навряд чи буде стійким в умовах оточуючого середовища або економіки у довгостроковій перспективі [3];

– концепція інтегративного управління являє собою інтегративний погляд на аспекти соціального розвитку, економічного росту та охорони навколишнього середовища. Інтеграція соціальних, економічних та екологічних проблем при плануванні і управлінні для сталого розвитку стала основою нових наукових та практичних підходів [3];

– утопічна концепція стосується місцеперебування людини та заснована на концепції сталого розвитку. Утопізм концепції полягає в тому, що вона ґрунтується на розумінні ідеального суспільства, де справедливість домінує, люди прекрасно живуть і процвітають в гармонії з природою [3];

– концепція політичного глобального порядку денного являє собою новий глобальний дискурс, який був реконструйований і ґрунтувався на ідеях «сталого розвитку».

Констатується, що на сталий розвиток має вплив культурна різноманітність: всі соціальні групи мають право продовжувати розвиватись в межах їх конкретної культури та їх відношення до природи [7]. Фахівцями стверджується, що використання терміну «сталість» стало практично інфляційним як в науці, так і в суспільстві [6]. Науковці наголошують на тому, що загальна мета сталого розвитку – це довгострокова стабільність економіки та оточуючого середовища, яку можна досягти тільки через інтеграцію і визнання економічних, екологічних і соціальних проблем протягом всього процесу прийняття рішень [2]. Вважається, що сталий розвиток вимагає усунення фрагментації, тобто екологічні, соціальні і економічні проблеми мають бути інтегровані в процесі прийняття рішень з метою розвитку [2]. Академічний інтерес у цьому плані стосується питань відношення між різними економічними теоріями та їх вплив на сталий розвиток через виокремлення найбільш доцільних стратегій для його досягнення. Йдеться про поєднання двох основних концепцій: економіки і сталого розвитку [1]. У зарубіжній науці концепцію сталого розвитку інтерпретують по різному, але в її основі лежить підхід до розвитку, який спрямований на збалансування різних і частково конкуруючих потреб суспільства [11]. Отже, сталий розвиток – це пошук найкращих способів робити правильні дії. Все це вимагає переосмислення того, як зараз працює і живе суспільство [11]. Зазначається, що сталий розвиток зачіпає усіх і на нього впливають, в першу чергу суспільні рішення, які мають реальні наслідки для життя людей, зокрема: погане планування спільнот, знижує якість життя людей, які в них проживають; включення планів охорони здоров'я в планування нових спільнот забезпечує населенню легкий доступ до послуг охорони здоров'я та дозвілля [11].

Соціально-гуманітарний аспект сталого розвитку на сучасному етапі тлумачиться у різних вимірах. Один з вимірів стосується розуміння ООН соціальногуманітарних аспектів в контексті прав людини щодо розвитку [1]. Йдеться про взаємовідповідальність людського потенціалу та розвитку шляхом аналізу взаємозв'язку між економічними, соціальними та культурними правами та глобальними цілями сталого розвитку. Програма ООН щодо

сталого розвитку передбачає загальну повагу до прав людини та людської гідності, право, справедливість, рівність і відсутність дискримінації. Інший вимір – це сучасний погляд на соціальні ЗМІ та ЗМК, які впливають на процеси людського розвитку та гуманітарної діяльності [8]. Соціальні ЗМІ впливають на громадську думку в питаннях щодо розуміння економічного добробуту, міської сталості, гуманітарної діяльності. З'являється нова категорія «соціальний слухач». Наступний вимір – це взаємозалежність гуманітарних технологій та соціального розвитку [10]. Важливим питанням постають проблеми оцінки соціальних наслідків: впливу технологій на окремих людей та суспільства. Виокремлюється ще один вимір, який стосується соціально-гуманітарних аспектів сталого розвитку є проблеми насильства та конфліктів. У цьому аспекті велике значення має соціальна політика та її роль для трансформаційних змін [9]. Важливими вважаються питання ролі соціальної політики в постконфліктному світі та в процесах примирення після конфліктів. Сталий розвиток вимагає заохочення цінностей, які заохочують стандарти споживання. Сталий розвиток вимагає, що суспільства відповідали потребам людини як за рахунок збільшення продуктивного потенціалу, так і шляхом забезпечення рівних можливостей для всіх. До соціально-гуманітарних аспектів сталого розвитку відносять також проблеми «розриву у комунікаціях», що перешкоджає розумінню спільної потужності [5]. Переконаність в цьому може досягнута шляхом освіти та інституційним розвитком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. DEVELOPMENT AND ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS: Started in January 2008. URL: https://www.geneva-academy.ch/our-projects/ourprojects/economic-social-and-cultural-rights/detail/51-development-and-economic-social-and-cultural-rights

2. Emas R. The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles [Florida International University]. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR 2015_SD_concept_definiton_rev.pdf

3. Jabareen Y. A new conceptual framework for sustainable development. URL: http://web.mit.edu/cron/Backup/project/urbansustainability/USA_Overview_Summer2010/Literature_Search/Jabareen_Conceptual

4. Nuno M. The Influence of Economic Theories on Sustainable Development // Trabalho Final na modalidade de Dissertação apresentado à Universidade Católica Portuguesa para obtenção do grau de mestre em Economia Social por sob orientação de Católica Porto Business School; Janeiro de 2017 / N. Miguel, O. Martins. URL: https://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/23613/1/Tese .pdf

5. Our Common Future, Chapter 2: Towards Sustainable Development. URL: http://www.un-documents.net/ocf-02.htm

6. Theories of Sustainable Development. URL: https://www.researchgate.net/publication/269669746_Theories_of_Sustainable_Development

7. Urteaga E. The Alternative Theories of Sustainable Development / E. Urteaga. URL: https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3606701/2.pdf

8. Social media insights for sustainable development and humanitarian action in Indonesia / [Imaduddin Amin, Zakiya Pramestri, George Hodge and Jong Gun Lee] // Journal of Physics: Conference Series, Volume 971, conference 1. URL: http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/971/1/012040

9. Social Policy Responses to Humanitarian Crises. URL: http://www.unrisd.org/80256B3C005BF3C2/(httpPages)/32A332CFB33B6906C12581770037105A

10. Sustainable Development: Sustainable Development and Humanitarian Technology. URL: http://technologyandsociety.org/sustainable-development/

11. What is sustainable development. URL: http://www.sdcommission.org.uk/pages/what-is-sustainable-development.html

ПАНЕЛЬ 3
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПЕРСПЕКТИВ МИРУ

УДК 330

Дана Андрухович,
здобувачка PhD,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ БІЗНЕСУ І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Ключові слова: *держава, бізнес, взаємодія.*

Dana Andukhovych,
PhD student,
State Tax University (Irpin)

ANALYSIS OF INTERACTION BETWEEN BUSINESS AND STATE IN CRISIS: FOREIGN EXPERIENCE

Key words: *state, business, interaction.*

Варто зазначити, що для всіх країн з ринковою економікою характерною є циклічніть у відносинах держави та бізнесу. У періоди високої кон'юнктури та економічного зростання основне побажання бізнесу зводиться до того, щоб держава не заважала суб'єктам підприємницької діяльності займатися своєю справою. І навпаки, під час криз з боку бізнесу традиційно виникає запит на державну підтримку.

У цілому можна констатувати, що роль держави в економіці надзвичайно важлива й багатогранна.

Серед вітчизняних науковців у розробці теоретичних та методологічних проблем у цьому напряму можуть бути зазначені А. Гальчинський, О. Дергачов, А. Колодій, Л. Лазебник, О. Мартякова, О. Пасхавер, І. Рейтерович, О. Сушко, С. Телешун та ін.

Питання теорії та практики взаємовідносин влади, бізнесу та суспільства висвітленні у працях зарубіжних науковців, зокрема: А. Амсден, М. Олсона, Д. Родрика, Дж. Стіглера, М. Фаччо, Р. Фісмана, Р. Хаусманна та інших.

У сучасній економічній літературі домінує скептичний погляд будь-які програми державної підтримки економічних агентів.

Науковим підґрунтям такої точки зору є праці М. Олсона і Дж. Стіглера, де представлене уявлення про те, що бізнес як більш структурована і краще організована «група інтересів» у відносинах з урядом лобіює перерозподіл на свою користь більшої частини «суспільного пирога», обмежуючи інтереси інших соціальних груп [1; 14].

Логіці цього підходу відповідають численні роботи про рентоорієнтовану поведінку [9; 10], про «захоплення держави» з боку бізнесу [7; 8], а також про «політичні зв'язки» певних фірм з політиками чи великими чиновниками, які дозволяють цим фірмам отримувати суттєві преференції порівняно з іншими економічними агентами [4; 5].

Наукова спільнота розглядає відносини держави та бізнесу в іншій перспективі - з позицій «економіки розвитку» та теорії «наздоганяючого розвитку». У наукових роботах, присвячених вивченню досвіду країн Південно-Східної Азії (ПСА) [8; 2], наголошено на необхідності координуючої ролі держави в економіці та відзначені позитивні ефекти взаємодії держави та бізнесу.

Але, як виявилося, що спроби одночасно створити «державу розвитку» з орієнтацією на досвід країн ПСА у більшості випадків закінчувалися невдачею і призвели до зростання корупції [11].

Проте в подальших роботах цього напрямку аргументується теза про те, що діалог та взаємодія держави та бізнесу необхідні для вирішення проблем розвитку, включаючи вихід із «пастки середнього доходу» [12; 13; 14].

Як результат, розроблено рекомендації для урядів країн, що розвиваються щодо просування позицій національних компаній у глобальних ланцюжках створення вартості та підвищення «рівня складності» їх економік [6].

Необхідно наголосити, що вказані вище наукові праці не охоплюють весь спектр досліджень, присвячених аналізу відносин держави та бізнесу.

Як ми бачимо, у наукових колах триває дискусія з приводу регулюючої функції держави і як наслідок виникає дискусію з приводу всеосяжної влади бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Olson M. The logic of collective action: Public goods and the theory of groups. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965.

2. Amsden A. Asia's next giant. New York: Oxford University Press, 1989.

3. Doner R. F., Schneider B. R. The middle-income trap: More politics than economics. World Politics, Vol. 68, No. 4, 2016 pp. 608-644. https://doi.org/ 10.1017/ S0043887116000095

4. Faccio M. Politically connected firms. American Economic Review, Vol. 96, No. 1, 2006, pp. 36-386. https://doi.org/10.1257/000282806776157704

5. Fisman R. Estimating the value of political connections. American Economic Review, Vol. 91, No. 4, 2001, pp. 1095-1102. https://doi.org/10.1257/ aer.91.4.1095

6. Hausmann R., Hidalgo C. A., Bustos S., Coscia M., Chung S., Jimenez J., Simoes A., Yildirim M. A.The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity. MIT Press, 2014.

7. Hellman J. S., Jones G., Kaufman D. Seize the state, seize the day: State capture and influence in transition economies. Journal of Comparative Economics, Vol. 31, No. 4, 2003, pp. 751-773. https://doi.org/10.1016/j.jce.2003.09.006

8. Johnson C. (1982). MITI and the Japanese miracle: The growth of industrial policy, 1925-75. Stanford: Stanford University Press, 1982.

9. Krueger A. The political economy of the rent-seeking society. American Economic Review, Vol. 64, No. 3, 1974, pp. 291-303. https://doi.org/10.1007/ BF02685118

10. Murphy K. M., Shleifer A., Vishny R. W. (1993). Why is rent-seeking so costly to growth? American Economic Review, Vol. 83, No. 2, 1993, pp. 409-414.

11. Rodrik D. Growth strategies. In: P. Aghion, S. N. Durlauf (eds.). Handbook of economic growth, Vol. 1, Part A. Elsevier, 2005, pp. 967-1014. https://doi.org/10.1016/ S1574-0684(05)01014-2

12. Rodrik D. Industrial policy for the twenty-first century. KSG Working Paper, No. RWP04-047. 2004.

13. Rodrik D. Normalizing industrial policy. Commission on growth and development Working Paper, No. 3. Washington, DC: World Bank, 2008.

14. Stigler G. J. The theory of economic regulation. The Bell Journal of Economics and Management Science, Vol. 2, No. 1, 1971, pp. 3-21. https://doi.org/10.2307/3003160

УДК 351.713+339.168.4

Вадим Борса,
*старший викладач кафедри митної справи
та товарознавства, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти, PhD,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ключові слова: *воєнний стан, інтелектуальна власність, митний реєстр, право інтелектуальної власності, торговельна марка (знаки для товарів і послуг).*

Vadym Borsa,
*Senior Lecturer of the Department of Customs
and Commodity Science, candidate of the third
(educational and scientific) level of higher education, PhD,
State Tax University (Irpin)*

PECULIARITIES OF INTELLECTUAL PROPERTY MARKET REGULATION DURING MARTIAL STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Key words: *martial law, intellectual property, customs register, intellectual property law, trademark (marks for goods and services).*

Тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, який був введений в Україні з 5:30 24 лютого 2022 року, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану. У цей період надзвичайно важливо створити правові механізми захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, не допустити втрати прав інтелектуальної власності (далі – ПІВ)

у період дії воєнного стану. На державу покладено обов'язок мінімізувати вплив негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на громадян України.

Унаслідок цього 30 березня 2022 року до Верховної Ради України (далі – ВРУ) було подано законопроєкт № 7228. А з 13 квітня 2022 року набрав чинності Закон України № 2174-IX «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України». Цим Законом України, зокрема, встановлено, що майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану. Отже, упродовж усього строку дії воєнного стану відповідні права залишаються чинними і можуть бути поновлені у загальному порядку після скасування дії воєнного стану. Перебіг строків щодо яких дій зупиняється на період дії воєнного стану: строки, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності; строки щодо процедур набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності – це строки подання заперечення проти заявки або міжнародної реєстрації на території України; строки оскарження національним органом інтелектуальної власності (далі – НОІВ) у судовому порядку або до Апеляційної палати про визнання прав на винахід недійсними; строки, впродовж яких можливі поновлення пропущених строків (крім строків, встановлених для здійснення дій НОІВ). Перебіг строків продовжується з дня, наступного за днем скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їхнього зупинення.

Запропоновано можливість правомочним особам подати документи (заяви, клопотання, заперечення, відповіді тощо), подання яких вимагається спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та іншими підзаконними актами впродовж дев'яноста днів, від дня скасування воєнного стану, без сплати збору за продовження, подовження чи поновлення відповідних строків. Прийняття цього закону сприятиме захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану та зменшенню негативного впливу на економічний розвиток в Україні [5].

Відповідно до відкритих даних мережі Інтернету станом на 24.02.2022 3 238 популярних торговельних марок (далі – ТМ) в Україні належать резидентам Російської Федерації (далі – РФ), продукцію яких щодня купують українці. Серед найбільш відомих – ТМ дитячого харчування (Агуша, Засинайко, Тьома/Тёма), чаї (Лісма, Curtis, Майский), молочні продукти (Простоквашино, Актуаль, Веселий молочник, Чудо), косметика (Faberlic), ліки

(Віферон, діоксидин, реабілар), пива (Балтика, Жигулі) та навіть ЗМІ (АіФ, РБК). Винагорода за використання цих ТМ раніше перераховувалась у РФ. У майбутньому існує варіант, при якому ці ТМ будуть перереєстровані на нових власників (не з РФ) для того, щоб уникнути санкцій та продовжити працювати на українському ринку. До речі, відповідно до статистичних даних на початок запровадження воєнного стану на 24.02.2022 – 16 896 компаній в Україні належать росіянам та білорусам [2].

Таблиця 1

Показники надходження та розгляду заявок і реєстрації обє'ктів промислової власності за березень 2022 року

Об'єкти промислової власності	Березень 2021	Березень 2022	2022 до 2021 (%)
Надійшло заявок			
Усього надійшло	***4 643***	***1 433***	***30,9***
Винаходи	**271**	**153**	**56,5**
національна процедура	144	36	25
міжнародна процедура	127	117	92,1
Корисні моделі	**448**	**20**	**4,5**
національна процедура	448	20	4,5
міжнародна процедура	-	-	-
Промислові зразки	**174**	**19**	**10,9**
Торговельні марки	**3 750**	**1 241**	**33,1**
національна процедура	3 106	399	12,8
міжнародна процедура	644	842	130,7
Зареєстровано			
Усього зареєстровано	***3 287***	***1 998***	***60,8***
Винаходи	230	121	52,6
Корисні моделі	456	211	46,3
Промислові зразки	229	69	30,1
Торговельні марки	2372	1 597	67,3
Міжнародні реєстрації	***581***	***566***	***97,4***

Джерело: дані офіційного сайту Державного підприємства "Український Інститут промислової власності" [3].

Відповідно до вищезазначених даних Таблиці_1, бачимо, що надходження усього заявок для реєстрації об'єктів промислової власності в березні місяці 2022 року в порівнянні з аналогічним періодом минулого року зменшилось на 30,9 %, аналогічна ситуація простежується і по ТМ – падіння на 33,1%. Але в той же час надходження заявок на ТМ по міжнародній процедурі

збільшилось на 30,7%. Також реєстрація об'єктів промислової власності в березні місяці 2022 року майже залишилась на рівні минулого року.

Для сприяння захисту ПІВ під час переміщення товарів через митний кордон України Держмитслужба, відповідно до своїх функцій, забезпечує ведення митного реєстру об'єктів ПІВ, які охороняються відповідно до закону. Після реєстрації об'єкта ПІВ в митному реєстрі, митні органи застосовують заходи щодо сприяння захисту ПІВ на підставі даних такого реєстру. Станом на 20.04.2022р. у новому митному реєстрі, який ведеться з 19.11.2020 року, зареєстровано 695 об'єктів ПІВ, які охороняються відповідно до закону, а після введенням в дію воєнного стану зареєстровано 2 ТМ за національною процедурою "NEXA" та "NEXA AUTOCOLOR", правовласник - PPG INDUSTRIES OHIO, INC., (ППГ ІНДАСТРІЗ ОГАЙО, ІНК.), США [1].

Таблиця 2

Аналіз об'єктів ПІВ зареєстроваених у новому митному реєстрі за 2021 рік

Об'єкт ПІВ	**Всього**		**В:**		**АП:**		**ПЗ:**		**ТМ:**	
Параметри	**Кількість, од.**	**Відсоток, %**	**Кількість, од.**	**Відсоток, %**	**Кількість, од.**	**Відсоток, %**	**Кількість, од.**	**Відсоток, %**	**Кількість, од.**	**Відсоток, %**
Кількість зареєстрованих об'єктів ПІВ у митному реєстрі, із них:	**626**	**100,0**	**2**	**0,3**	**43**	**6,9**	**12**	**1,9**	**569**	**90,9**
в т.ч. від національних заявників (резидентів)	68	10,9	1	50,0	0	0,0	10	83,3	57	10,0
в т.ч. від іноземних заявників (нерезидентів)	558	89,1	1	50,0	43	100,0	2	16,7	512	90,0
Кількість країн	**35**	**100,0**	**1**	**1,9**	**1**	**1,9**	**1**	**1,9**	**35**	**94,3**
Кількість об'єктів ПІВ у митному реєстрі, зареєстрованих в Україні по національній процедурі, із	**324**	**51,8**	**2**	**0,6**	**0**	**0,0**	**10**	**83,3**	**312**	**54,8**
Кількість об'єктів ПІВ у митному реєстрі, зареєстрованих по міжнародній процедурі, із них:	**302**	**48,2**	**0**	**0,0**	**43**	**14,2**	**2**	**0,7**	**257**	**45,2**

1.В - Винахід; **4.АП** - Об'єкти авторського права; **5.ПЗ** - Промислові зразки; **8.ТМ** - Торговельні марки.

Джерело: Складено автором за даними єдиного державного інформаційного веб-порталу "Єдине вікно для міжнародної торгівлі" Державної митної служби України [1].

Із проведеного аналізу об'єктів ПІВ в митному реєстрі, відповідно до Таблиці_2, встановлено, що майже 90,0 % зареєстрованих об'єктів ПІВ від іноземних заявників, а кількість об'єктів ПІВ зареєстрованих по міжнародній процедурі складає майже половну (48,2%). Це свідчить про зацікавленість нерезидентів у захисті ПІВ на митному кордоні.

З початку запровадження митного реєстру в електронній формі з 10.09.2007р. по 2021 рік включно, правовласниками з РФ було зареєстровано 279 об'єктів ПІВ, що складають 8,1%, або займають 5-те місце серед усіх 56 правовласників країн світу, які виявили бажання, щодо захисту своїх прав на митному кордону України. При цьому, 1-е місце США зареєстровано відповідно 517 об'єктів ПІВ (15,0%), 2-ге місце Беліз – 492 (14,3%), 3-е місце Данія – 292 (8,5%), 4-е місце Німеччина – 289 (8,4%) [1].

Законом України від 24.03.2022р. № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» були внесені зміни до Митного кодексу України та доповнені деякі пункти у Прикінцевих та перехідних положеннях та передбачено що Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) може встановлювати, зокрема, категорії товарів, щодо яких митними органами не здійснюються заходи зі сприяння захисту прав інтелектуальної власності [4]. На даний час такі категорії товарів КМУ не встановлено.

Під час дії воєнного стану встановлені законодавством ПІВ продовжують діяти і реалізуються суб'єктами ПІВ у повному обсязі.

Таким, чином необхідно скасувати чи перереєструвати усі охоронні документи на об'єкти ПІВ походженням з Російської Федерації та заборонити в подальшому проводити реєстрацію, як по національній так і по міжнародній процедурам в тому числі і не проводити реєстрацію даних об'єктів ПІВ у митному реєстрі.

В подальшому:

1. Наразі застосовується вибірковість об'єктів ПІВ, сприяння захисту яких здійснюється на митному кордоні, тому необхідно переглянути перелік об'єктів ПІВ, захист яких здійснюється під час переміщення товарів через митний кордон України та які включаються до митного реєстру, повернутися до першої редакції другого Митного кодексу України станом на 01.01.2004р., а саме «Право інтелектуальної власності, суб'єкти права та об'єкти права інтелектуальної власності - розуміються у значенні, визначеному законами з питань інтелектуальної власності», або застосувати визначення Регламентом Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 608/2013 від 12 червня 2013 року.

2. Розглянути питання, щодо передачі товарів, з порушення ПІВ (за згодою правовласника та власника), які підлягають знищенню або руйнування для соціальних потреб населення, або для Збройних сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний реєстр об’єктів ПІВ, які охороняються відповідно до закону єдиного державного інформаційного веб-порталу "Єдине вікно для міжнародної торгівлі" Державної митної служби України. URL: https://cabinet.customs.gov.ua/ipr/reg/overview (дата звернення: 20.04.2022)
2. Новини - Опендатабот. URL: https://opendatabot.ua/analytics/rf-trademark (дата звернення: 12.04.2022)
3. Показники надходження та розгляду заявок і реєстрації об'єктів промислової власності за березень 2022 року. Звіт Державного підприємства "Український Інститут промислової власності". URL: https://ukrpatent.org/uk/articles/march-2022 (дата звернення: 16.04.2022)
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану. Закон України від 24.03.2022р. № 2142-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text (дата звернення: 06.04.2022)
5. Проект Закону про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану. Законопрект від 30.03.2022р. №7228. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7228&skl=10 (дата звернення: 06.04.2022)

УДК 338.2 (477)

Захарій Варналій,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС

***Ключові слова**: національна безпека, економічна безпека, безпекологія, загрози, відбудова країни.*

Zakharii Varnalii,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

EKONOMIC SECURITI OF UKRAINE WAR CONDITIONS AND POST-WAR TIME

***Key words**: national security, economic security, security science, threats, reconstruction of the country.*

Актуальність теми. В умовах війни, різних глобалізаційних викликів, коли світ стає все більш взаємозалежним, нові виклики швидко набувають специфічного характеру та формують реальні загрози для національної, зокрема, економічної безпеки, спонукають до пошуку нових шляхів зміцнення економічної безпеки.

Основна мета тез: розглянути особливості економічної безпеки України в умовах війни та повоєнний час, зокрема визначити та розкрити загрози критичного стану економічної безпеки України на сучасному етапі; висвітлити цілі та завдання економічної безпеки держави в умовах війни; визначити та розкрити пріоритетні цілі та шляхи забезпечення економічної та соціальної безпеки України в повоєнний час.

Результати. 24 лютого 2022 року нашу країну розбудила відкрита повномасштабна війна Російської Федерації проти України. В умовах війни як ніколи посилюється роль і значення системи забезпечення економічної безпеки

держави. Все це вимагає здійснення нових теоретичних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки України в умовах війни та повоєнний час.

Враховуючи ситуацію сьогодення, в Україні військова безпека є важливою складовою державної могутності та національної безпеки країни. Проте економіка, соціальна сфера, фінансові ресурси теж виходять на перший план, стають стратегічними пріоритетами національної безпеки України, як і інші її складові, що є предметом дослідження економічної безпекології [1]. Саме актуальним питанням стану та шляхів забезпечення економічної безпеки у воєнний та повоєнний час, і присвячено наш матеріал.

Війна будь-яка завжди є масштабним шоком для національної безпеки країни. В Україні це є: суттєві втрати людського капіталу (втрати серед військових та цивільного населення), за попередніми даними понад 2 000 цивільного населення загинули, зокрема понад 200 дітей, понад 300 дітей поранено; обстріли цивільного населення, житлових будинків, дитячих садків, шкіл, коледжів, університетів, зокрема, пошкоджено понад 550 навчальних закладів, повністю знищено 72 закладів; відбуваються масові міграційні процеси, з «перспективою» не 100 % повернення (понад 4 млн біженців виїхали з України, близько 7 млн тимчасово внутрішньо переміщених осіб); залишаються потенційні ризики нової військової агресії тощо. Все це посилює роль і значення національної безпеки.

Війна також є масштабним шоком для економіки. Так, за попередніми оцінками прямі збитки (без урахування втрат економічного зростання) для інфраструктури України сягають понад 500 млрд дол. США; відбувається втрата державним бюджетом значної частини традиційних надходжень у вигляді податків, акцизів та митних платежів, значні матеріальні збитки; закрито майже 40 % бізнесів; у період воєнного стану економіка України втрачає 50–60 % "невиробленого" валового внутрішнього продукту; понад 30% сільгоспкультур не були посіяні; понад 23 тис. км доріг публічного призначення зруйновано (13 % від загальної протяжності) тощо. Все це в значні мірі впливає на рівень забезпечення економічної безпеки України.

Особливості національної безпеки України в умовах війни полягають у тому, що, по-перше, головною передумовою дотримання національної безпеки держави наразі є забезпечення військової безпеки країни, зміцнення могутності Збройних сил України; по-друге, економіка України трансформується та адаптується до умов війни; по-третє, із збільшенням масштабів та тривалості загарбницьких військових дій виникає все більша низка загроз, пов’язаних із забезпеченням економічної, фінансової та соціальної безпеки людини [2].

Основними чинниками, що посилюють актуальність проблеми економічної безпеки України на сучасному є: повномасштабна війна російської федерації проти України; глобалізаційні виклики та загрози, у тому числі різного роду пандемії тощо; в Україні система економічної безпеки формувалася не завжди системно та комплексно, без достатнього дотримання базових принципів економічно розвинених держав, зокрема ЄС; в економічній сфері, як наслідок, накопичувалися негативні явища і тенденції, які виявляються у критичних деформаціях економічного розвитку, окремих областей, районів, об'єднаних територіальних громад, деформаціях економічної структури, економічній активізації, соціально-культурній деградації та слабкій економічній захищеності людини; вкрай недостатньо здійснювалися системні наукові дослідження питання забезпечення (гарантування) економічної безпеки України тощо.

Важливе значення в умовах війни має інституціоналізація економічної безпеки, яка здатна: 1) сформувати єдині і прозорі, визнані всіма суб'єктами нормативно-правові, а також статусні (формальні та неформальні) правила і умови поведінки; 2) забезпечити якісне планування розвитку ситуації, впровадження запланованих змін, а також гарантувати незворотність цих процесів; 3) збалансовувати поступ елементів державної, публічної та приватної інфраструктури в економічній сфері; 4) підсилити дію не лише законодавчих, але й інших інститутів; 5) сформувати систему з елементів інституціоналізації, яка, закономірно, більш стійка до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, характеризується високим рівнем природності та резистентності до загальної політико-економічної ситуації в країні та її регіонах, дії чинників глобалізації.

Основними цілями та завданнями економічної безпеки України в умовах війни є: різні форми фінансово-економічної допомоги підприємництву та населенню; сприяння відродженню ринку праці, внутрішньої релокації бізнесу; спрощення податкової системи України, яка має бути легкою в адмініструванні (наприклад, єдина ставка податку на доходи фізичних осіб з мінімальними винятками чи без них тощо); соціально-економічна допомога біженцям, які виїхали з України; допомога поверненню примусово депортованих людей, особливо дітей; цілеспрямована політика підтримування зв'язків з біженцями, з мігрантами (онлайн-уроки для дітей-біженців; зустрічі, заходи з біженцями, щоб вони розуміли, що про них не забули) тощо.

А пріоритетними цілями та завданнями соціальної складової економічної безпеки України у мирний час мають бути: гармонізація трудових відносин; подолання бідності; ліквідація „зрівнялівки" та дискримінації у

пенсійному забезпеченні; забезпечення гарантованого переліку безоплатних медичних послуг; підтримка становлення духовно та фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї; створення умов для подолання демографічної кризи та досягнення постійного демографічного розвитку; попередження трудової міграції; подолання бездомності громадян, безпритульності дітей; вирішення невідкладних соціальних проблем села; забезпечення ґендерної рівності; протидія або подолання інституціональних деформацій, зокрема, тіньової економіки, корупції, рейдерства, офшорізації тощо.

Однією з важливих загроз економічній, як і всій національній безпеці України залишається корупція. П'ятий прем'єр-міністр Ізраїлю і перша жінка, що обійняла цей пост, киянка за походженням, Голда Меїр, зазначала, якщо ви хочете побудувати ту країну, в яку будуть повертатися її сини і доньки, якщо ви хочете побудувати ту країну, з якої будуть виїзжати тільки в сезон відпусток, в якій не буде відчуття страху за майбутнє, то зробіть всього лиш два кроки: прирівняйте корупцію до зради Батьківщини, а корупціонерів – до зрадників, аж до сьомого коліна; зробіть три професії найбільш високооплачуваними і престижними. Це військові, лікарі та вчителі. І найголовніше – працюйте, працюйте і працюйте. Тому що ніхто, крім вас, не захистить вас, не нагодує вас, крім вас самих, і ваша країна потрібна тільки вам і більше нікому. Коли це стане не просто словами і простим лозунгом, а стане способом вашого життя – значить ви добилися свого [3].

У повоєнний час ми маємо говорити про відбудову України, яка відкриває унікальну можливість модернізувати країну та убезпечити її майбутнє. Особливе значення в процесі відбудови України належить міжнародній допомозі. Враховуючи те, що Україна рухається до вступу до ЄС, доцільним є створення під егідою ЄС окремої Агенції, яка мала б значну автономію в питаннях координації та управління допомогою та програмою реконструкції, ефективно сприяла б заохоченню та допомозі у надходженні технологій та іноземного капіталу переважно у вигляді грантів, а не кредитів тощо.

Доречно буде згадати мудрі настанови князя Ярослава, які він перед своєю смертю заповідав своїм дітям: «…Якщо будете ви в любові межи собою, то й Бог буде в вас, і покорить Він вам противників під вас, і будете ви мирно жити. Якщо ж будете ви в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі загинете, і землю отців своїх і дідів погубите, що її надбали вони трудом великим. Тож слухайтесь брат брата, пробувайте мирно» [4]. Ці слова, справді, мудрі, пророчі, актуальні й важливі досі для усіх нас, особливо в умовах війни та повоєнний час.

Висновки. В умовах війни підвищується роль і значення економічної безпекології, як науки про сутність, закономірності ефективного забезпечення безпеки економічних систем, захисту економічних інтересів від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз. Сьогодні в умовах реальної загрози російсько-української війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, особливої актуальності набуває система забезпечення економічної безпеки України. Важливо враховувати не лише екзогенні, а й ендогенні загрози економічній безпеці, розробляти та ефективно реалізовувати комплекс заходів щодо зміцнення економічної безпеки України. Не менш важливим є, має бути також розробка конкретних пропозицій щодо відбудови України у повоєнний час. Все буде Україна!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації. Київ: Знання України, 2020. 423, [1] с.

2. Варналій З., Томашевський Т. Загрози фінансовій безпеці України в умовах гібридної війни. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 3 (204). С. 6–13. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/204-3/1

3. Як Голда Меїр пропонувала зробити будь-яку країну величною: потрібні дві речі. URL: https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/yak-golda-meir-proponuvala-zrobiti-bud-yaku-krainu-velichnoyu-potribni-dvi-rechi.html

4. Ярослав Мудрий – зразок державного управлінця, реформатора, просвітителя. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3203399-aroslav-mudrij-zrazok-derzavnogo-upravlinca-reformatora-prosvititela.html

УДК 336.275

Михайло Ганцяк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки (м. Київ)

БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *державний борг, дефіцит державного бюджету, видатки бюджету, боргова політика, державні позики.*

Mykhailo Hantsiak,
The PhD Student,
State Research Institute for
Informatization and Economic Modeling (Kyiv)

DEBT SECURITY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *public debt, state budget deficit, budget expenditures, debt policy, government loans.*

Боротьба України проти російської агресії триває уже два місяці та не може не впливати на всі сфери життя країни. В умовах воєнного стану необхідно оперативно реагувати на всі виклики, як того вимагають сучасні умови. Бюджетна сфера – не виключення, а швидше першочерговий буфер, який переймає негативний вплив та підтримує економіку. В умовах воєнного стану необхідне масштабне фінансування бюджетної сфери в цілому та зокрема потреб армії, добровольчих формувань тероборони, медичної галузі, соціально незахищених верств населення, осіб, які постраждали від військової агресії російської федерації проти України. Усе це чинить неабиякий фінансовий тиск на Державний бюджет України та змушує використовувати альтернативні джерела поповнення дохідної частини в умовах оперативного реагування.

Проаналізуємо індикатори боргової безпеки України в довоєнний період (табл. 1), зокрема показники: відношення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна, відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу.

Індикатор співвідношення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП повинен становити не більше 60 %, що зафіксовано у Бюджетному кодексі України. У аналізованому періоді даний показник перебуває на межі допустимого. При цьому зауважимо, що 2016 року показник становив 81 %, що переважає допустиму норму на 21 %.

Таблиця 1

Окремі індикатори боргової безпеки України у 2018–2020 рр.

Показники, %	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Відношення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	60,9	50,3	60,85
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	87,7	79,2	80,8
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку	17,8	16,9	10,2
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	571	568	–
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу	18,2	20,8	23,2

Джерело: [1].

Оптимальний показник відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП становить 40 %, допустимий 70 %. Дані таблиці ілюструють, що в Україні зовнішній борг перебуває за межею допустимого у відносному вираженні. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку за оптимальних умов повинна становити 4 % та не більше 11 %. Вектор цього показника має бути низхідним, що відображатиме зменшення вартості обслуговування боргу. Показник демонструє зниження у

2020 році, проте його значення на межі допустимого. Індекс EMBI хоча й вищий за оптимальне значення (200), проте перебуває в допустимих межах (1000) і демонструє поступове зменшення. Показник відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу ілюструє можливості погашення зовнішнього боргу за рахунок міжнародних резервів. Він є недостатнім в Україні у аналізованому періоді (оптимальне значення – 50, критичне – 20).

Враховуючи значення індикаторів боргової безпеки, навряд можна стверджувати що в Україні в довоєнний період не сформовано буферу боргової безпеки. Основними загрозами борговій безпеці із врахуванням воєнного стану варто вважати:

високий рівень боргових ризиків, а також зниження боргової стійкості;
залежність від зовнішніх позик;
вихід держави за межі бюджетних можливостей;
високий рівень інфляції та девальвації національної валюти;
несприятлива економічна ситуація;
війна та необхідність її фінансування;
ймовірність дефолту.

В умовах воєнного стану 25 лютого було прийнято постанову КМУ «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» [2]. Таке рішення прийнято з метою поповнення Державного бюджету України та здійснення державних внутрішніх запозичень в обсязі до 400 млрд гривень. Перший аукціон був проведений вже 1 березня, в результаті якого було зібрано 8,1 млрд грн, через тиждень було проведено другий аукціон, сума від його проведення складає 6,7 млрд грн, на третьому – було зібрано 5,2 млрд грн. Отже загалом держава отримала у борг вже більше 20 млрд. грн. Гривневих облігацій продано на 156,4 млн грн, валютних – на 3,44 млрд грн. Сумарно Міністерство фінансів України отримало майже 3,6 млрд грн [3].

Міжнародний валютний фонд прогнозує зростання державного боргу в Україні у 2022 році до 86,2 % ВВП, основними причинами такого зростання є зростання дефіциту державного бюджету та зменшення ВВП. Така ситуація на думку фахівців МВФ носитиме довгостроковий характер із повільним покращенням. Політики повинні посилити окремі макропруденційні інструменти для усунення вогнищ підвищеної вразливості, уникаючи при цьому погіршення фінансових умов. Вкрай важливо досягнення балансу в цьому питанні, адже враховуючи невизначеність щодо економічних перспектив, процесу нормалізації грошово-кредитної політики та обмежень на постпандемічному фіскальному просторі [4].

Отже, з початком війни в Україні відбулось загострення загроз боргової безпеки. Це зумовлено, по-перше відсутністю сформованого буферу боргової безпеки у довоєнний період, по-друге масштабністю фінансування війни та її наслідків, що чинить неабиякий тиск на бюджетну сферу та змушує залучати фінансування на зовнішньому та внутрішньому ринку державного боргу. Залежність ситуації від політичних рішень унеможливлює прогнозованість даної сфери та вимагає подальшого наукового вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фоміних М. В., Парфенюк А. С. Оцінка рівня боргової безпеки України та напрями її зміцнення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2021. № 21(49). С. 109–113.

2. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»: Постанова КМУ від 25 лютого 2022 р. № 156. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vipusk-obligacij-vnutrishnoyi-derzhavnoyi-poziki-vijskovi-obligaciyi-156

3. Попит на військові облігації Мінфіну знизився. Фінансовий клуб. URL: https://finclub.net/ua/news/popyt-na-viiskovi-oblihatsii-minfinu-znyzyvsia.html

4. Financial Stability Risks Grow as War Complicates Push to Contain Inflation. IMF: https://blogs.imf.org/2022/04/19/financial-stability-risks-grow-as-war-complicates-push-to-contain-inflation/

УДК 338.28:004.67:316.422.4

Юлія Горященко,
д-р екон. наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва та економіки підприємства,
Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

СТРАТЕГІЧНІ АЛЬТЕРНАТИВИ ДЛЯ БІЗНЕСУ: ПОВОЄННІ РЕАЛІЇ

Ключові слова: *підприємництво, бізнес, війна, стратегія.*

Yuliia Horiashchenko,
Doctor of Science in Economics, Associate Professor
Associate Professor of the Department of
Entrepreneurship and Economy of Enterprise,
University of Customs and Finance (Dnipro)

STRATEGIC ALTERNATIVES FOR BUSINESS: POST-WAR REALITIES

Key words: *entrepreneurship, business, war, strategy.*

Стратегічні альтернативи для бізнесу та підприємництва ґрунтуються на можливих наслідках російсько-української війни. За повідомленням експертів CNBC, російсько-українська війна мала п’ять можливих результатів [1]:

– встановлення проросійського уряду у Києві, захоплення східної України, а потім і столиці;

– поділ країни на окремі народи, один з яких підтримав би Росію;

– Україна продовжує боротися з Росією доти, доки війна не втрачає для Росії сенсу, оскільки вона значно виснажує обидві країни;

– Росія може збільшити прірву між собою та НАТО, підтримуючи тероризм у країнах НАТО;

– Росія може піти з України і покласти край конфлікту.

Кожний сценарій розвитку подій визначав би різні стратегії для українського бізнесу. Але є очевидні наслідки цієї війни для економіки, базовані як на оцінці економічних втрат, так і на міжнародній допомозі, злагодженій співпраці бізнесу, уряду та громадськості.

Основними програмами щодо підтримки бізнесу в умовах війни були єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу, працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, тимчасове переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів, ініціативи щодо релокейту підприємств, кредитні програми, зокрема кредитування аграріїв, державні гарантії на портфельній основі, нововведення та ініціативи у сфері експорту в умовах воєнного стану, податкові зміни. За час війни було ухвалено більш ніж 40 податкових та інших змін як додаткові податкові стимули для підтримки бізнесу.

Підтримка українського підприємництва в умовах війни для збереження бізнесу та робочих місць на базі електронного сервісу державних послуг «Дія» наразі включає такі ініціативи:

– Національну платформу продовольчої безпеки від Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;

– Платформу Biz For Ukraine з пошуку міжнародних проєктів для українських підприємців;

– Єдину платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу;

– Скасування комісії від світових маркетплейсів для продавців з України;

– Доставка від Укрпошти за межі України;

– Сервіси для перевірки власника компанії на зв’язок з Росією та Білорусією;

– Програма EU4Business підтримує малих і середніх підприємців під час воєнного стану;

– Конкурс від USAID АГРО на одержання субгранту «Підвищення спроможності демонстраційних ферм на забезпечення продовольчої безпеки України»;

– Ініціатива Кластери України – Clusters4Ukraine;

– Програма Мінсоцполітики з надання прямої допомоги українцям шляхом фінансування українських товаровиробників на місцях;

– Фінансування посівної за хвилину через сайт AgroApp;

– Торговельно-сервісна платформа LITEPROM для легкої промисловості;

– Безоплатна правова допомога для українців під час війни;

– Безкоштовний двомісячний доступ до сервісу для волонтерів від Finmap;

– Платформа для забезпечення нагальних потреб держави та відновлення українського бізнесу в часи війни Prozorro+;

– UA business global – освітня та менторська підтримка українських підприємців тощо [2].

Серед підходів до прогнозів і програм розвитку підприємництва, розробки інфраструктурних розділів територіальних стратегій, базованих на концептуальній схемі групування регіонів, переважна більшість регіонів України буде застосовувати відтворювальний підхід, що ґрунтується на відновленні, оновленні і модернізації усіх об'єктів інфраструктури.

Ключовим рішенням щодо підтримки бізнесу у повоєнний час є залучення малого і середнього бізнесу до високодохідних проєктів (засобами віртуального і мережевого підприємництва, аутсорсингу, опен соурсингу, інсоурсингу, оффшорингу тощо). Ситуацію треба поліпшувати запровадженням смарт-спеціалізації. Ядром інноваційного простору має стати науково-освітній простір, а доступними послугами для малого бізнесу і стартапів повинні бути бізнес-девелопмент, коучинг, навчання і розвиток, HR-супровід, допомога у пошуку інвесторів. Серед перспектив розвитку ринку можна виділити те, що український онлайн-ринок ні до війни, ні нині не перенасичений ні в одному сегменті. Це дає можливість для українських підприємств зайняти вільні ніші і вести успішну конкурентоспроможну діяльність у майбутньому.

Стратегічними заходами у найбільш складних умовах мають бути перепрофілювання, реінвестування коштів в інші галузі, або об'єднання з більш сильними підприємствами. Однак, за даними Європейської Бізнес Асоціації, близько 45 % підприємств малого і середнього бізнесу згорнули діяльність. Повним обсягом нині працює близько 15 % малого та середнього бізнесу. На жаль, сьогодні для переважної більшості підприємств головним завданням є не розвиток, а знешкодження або уникнення зовнішніх загроз. Підприємства, які до війни мали значний стратегічний потенціал, спираються на свої сильні сторони, віртуозно перетворюють загрози у можливості і тримаються. Але таких підприємств з кожним днем все менше, оскільки час відіграє не на бік бізнесу.

Безсумнівно, рушієм розвитку та зростання економіки країни є створення інноваційних підприємств. В післявоєнних умовах державі вкрай потрібні точки зростання – організаційні структури, які б демонстрували швидке нарощування капіталу з використанням інструментів на основі пайової участі, бутстрапінгу або файндрайзингу – стартапи. Саме стартапи, орієнтовані на

інновації та цифрові технології, можуть зіграти ключову роль у виході з рецесії, як вони зробили це у розвинених країнах світу у 2008 році. Рамкова програма досліджень з підтримки досліджень та інновації FR9 «Горизонт Європа» (2021–2027 рр.) пріоритетними темами серед інших визначає підтримку проривних інновацій, здійснюючи акцент на інноваціях у малому та середньому підприємництві, включаючи стартапи. Найвищий рейтинг у The Startup Ranking за станом на початок квітня 2022 р. серед українських стартапів здобув стартап Serpstat – універсальна платформа SEO для професіоналів – 78 місце у рейтингу серед 29 044 функціонуючих стартапів у світі. Інші успішні вітчизняні стартапи, які ввійшли у рейтинг Top–Ukraine у квітні – SendPulse (стартап у сфері Email та електронного маркетингу), Snovio (платформа, яка дозволяє маркетологам, торговим представникам, хедхантерам та іншим фахівцям генерувати потенційних клієнтів на вебсайтах, у соціальних каналах і в базах даних і перевіряти їх), uKit (простий у використанні і ефективний інструмент для створення веб-сайтів для бізнесу), Sitechecker.pro (безкоштовна перевірка SEO на сторінці) та ін. [4]. Найбільша кількість українських стартапів сьогодні зосереджена у lifestyle (спосіб життя) (близько 15 %), AI (штучний інтелект) (близько 14 %), менше – у Big data (9 %), healthcare (8 %). Вважаємо, що така структура збережеться у найближчій перспективі. Однак нерайдужна статистика, зібрана Українським фондом стартапів, свідчить про те, що 28 % українських стартапів уже припинили роботу під час війни, 24 % – продовжують роботу, 47 % – частково працюють (переважно дистанційно), 28% – не працюють зовсім, 1 % – змінили сферу своєї діяльності в умовах воєнного стану. Серед найближчих завдань стартапи називають збереження команди та її безпеку, переформатування бізнес-моделі, мікрозайми, пошук іноземних інвестицій, фандрейзинг [5].

Варто підкреслити й те, що саме людський капітал є найсильнішою стороною України у глобальному інноваційному вимірі, отож підприємницькі ідеї, ділова хватка, наукові відкриття – саме те, що буде визначати прогрес економічного відновлення українського бізнесу та підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Herb Scribner 5 potential outcomes for the Russia-Ukraine war. How will the Russia-Ukraine war end? URL: https://www.deseret.com/u-s-world/2022/3/8/22967444/russia-ukraine-war-predictions-outcomes (дата звернення: 19.04.2022).

2. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: https://business.diia.gov.ua/wartime (дата звернення: 19.04.2022).

3. Горященко Ю. Г., Бокова Ю. О., Кулешова А. А. Чинники впливу на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу. *Молодий вчений*. 2021. № 4 (92). С. 297–302.

4. The Startup Ranking. URL: https://www.startupranking.com/

5. 28 % українських стартапів припинили роботу під час війни – результати опитування. URL: https://tech.liga.net/ua/startups/novosti/28-ukrainskih-startapov-prekratili-rabotu-vo-vremya-voyny-rezultaty-oprosa (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 339.98–339.54

Вікторія Гурочкіна,
*д-р екон. наук, професор кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
заступник директора Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)*

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСЛАБЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПРОГНОЗ

Ключові слова: *економічне зростання, економічна війна, економічні санкції, Російсько-Українська війна, міжнародна економічна безпека.*

Viktoriya Hurochkina,
*Professor of the Department of Economics,
Entrepreneurship and Economic Security,
Deputy Director of the Educational and Scientific Institute
of Economic Security and Customs business,
State Tax University (Irpin)*

ECONOMIC SANCTIONS AS A TOOL TO WEAKEN THE AGGRESSOR COUNTRY'S ECONOMY: EFFICIENCY AND FORECAST

Keywords: *economic growth, economic war, economic sanctions, Russian-Ukrainian war, international economic security.*

Стан економіки країни та воєнні конфлікти це насамперед результат ведення політики. Вона як інструмент, що слугує вищим цілям державного устрою та захисту державних інтересів. Для досягнення ширших цілей безпеки чи зовнішньої політики країн, що розвиваються, надається державна допомога від розвинених країни або інших цільових недержавних суб'єктів у вигляді економічних санкцій. Саме вони є ключовим інструментом обмеження зовнішньої торгівлі й фінансів або утримання економічних вигод.

Економічні санкції упродовж всієї своєї історії впровадження проти країн-агресорів мали два типи режимів – всеосяжне економічне ембарго та цілеспрямовані або «розумні» санкції (зосереджені на фінансах, подорожах, сировині та експорті конкретної зброї).

Використання розумних санкцій – головним чином фінансових обмежень і обмежень на подорожі та контролю над стратегічними товарами – різко зросло з 1990-х років і триває донині. Глобальна війна з тероризмом різко змінила природу та використання економічних санкцій із орієнтованих на державу цілей на недержавних суб'єктів, які включають окремих осіб, бізнес-структури, політичні організації та треті сторони, які надають їхню підтримку [1]. Такі економічні санкції нині застосовують до Росії через ведення гибридної війни з 2014 р. донині через широкомасштабне вторгнення в Україну і початок російсько-української війни. Починаючи з 2014 р., після незаконної анексії Криму були введенні ЄС проти Росії обмежувальні санкції, які у відповідь на визнання непідкортрольних уряду України районів Донецької та Луганської областей, були розширені. Проте жодного результату це не принесло для цілей послаблення розвитку економіки країни-агресора, оскільки економічне зростання Росії в 2017 р. становило 1 574,20 млрд доларів, що на 23,29 % більше, ніж у 2016 році. У четвертому кварталі 2021 р. ВВП Росії збільшилось на 5 % у річному обчисленні відповідно до попередніх оцінок, підвищивши зростання на 4 відсотки в попередній квартал. Серед різних секторів найбільше покращення зазнали готелі та заклади громадського харчування, які зросли на 14,8 %, тоді як видобувна діяльність зросла на 9,7 %, а обробна промисловість – на 4,6 %. Також на 3,8 % зросло забезпечення електроенергією, газом та парою. Враховуючи весь 2021 рік, російська економіка зросла на 4,7 %, більш ніж відновилася після 2,7 % скорочення в 2020 р. через пандемію (рис. 1).

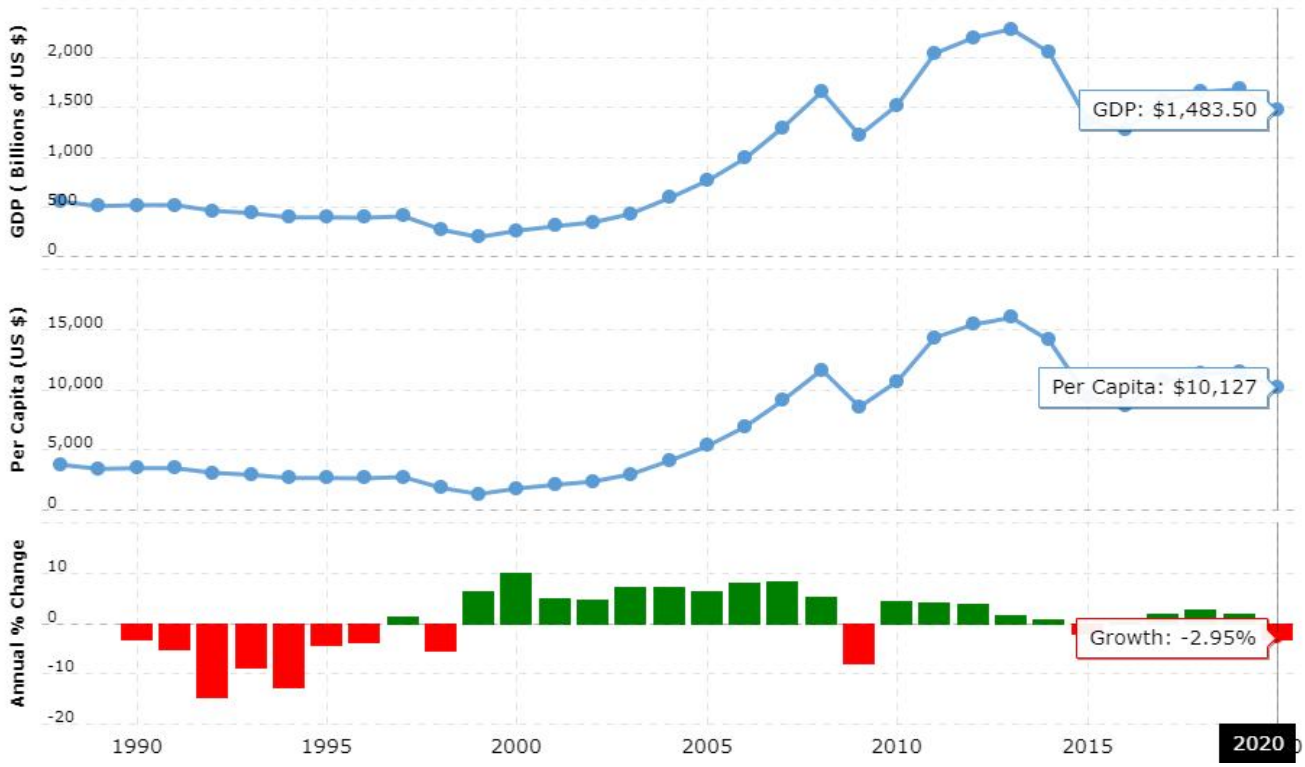


Рис. 1. Динаміка темпу зростання ВВП економіки Росії, 1990–2020 рр.

Джерело [2].

Темпи зростання ВВП в Росії з січня 2019 р. по січень 2022 р. представлено на рис. 2.

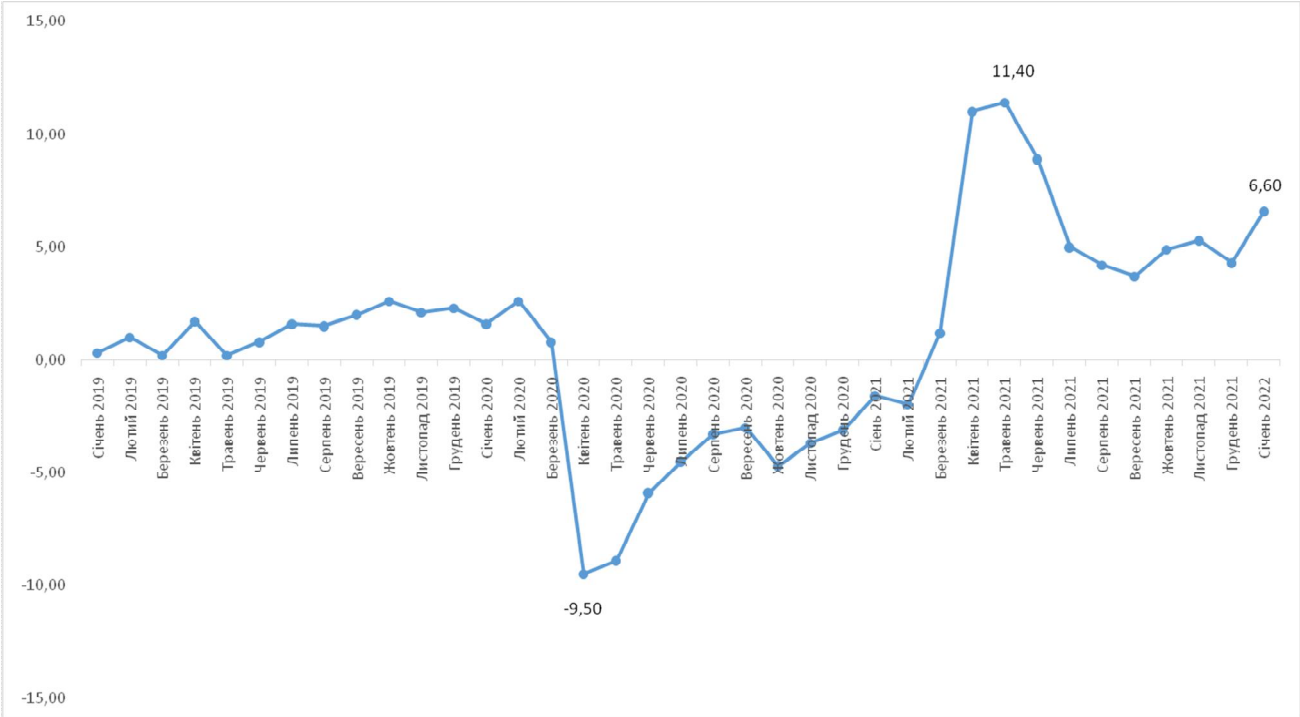


Рис. 2. Темпи зростання ВВП в Росії щомісяця 2019–2022 рр.

Джерело: побудовано автором ща даними [2].

У квітні 2020 року ВВП Росії знизився майже на 10 % внаслідок основних двох причин, а саме: коронакризи та спадом цін на нафту. 2022 р. Європейська комісія передбачила збільшення ВВП усіх членів Європейського Союзу (ЄС) від 2,7 % у Бельгії до 6 % на Мальті. У Латинській Америці за оцінками Венесуели падіння ВВП на п’ять відсотків у 2022 році, в той час як очікується зростання економіки інших країн (рис. 3).

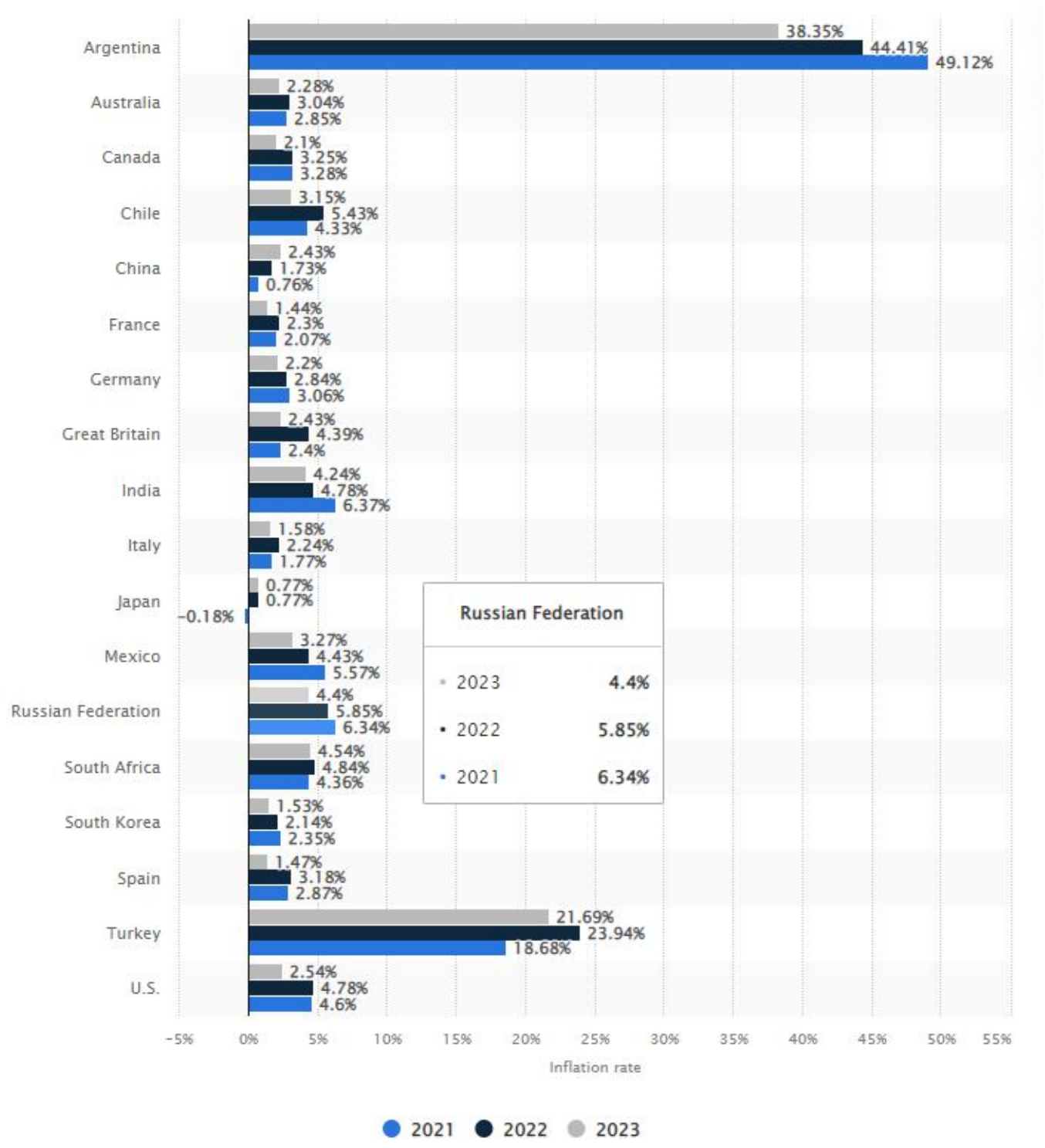


Рис. 3. Прогноз темпів зростання ВВП в Росії 2021–2023 рр.
Джерело [2].

Після 24 лютого 2022 р. широкомасштабного вторгнення російської армії в Україну по всій довжині спільного кордону і з території Білорусі ЄС масово розширив економічні сенкції для значного послаблення розвитку економіки країни-агресора. Влада Великої Британії запровадила розумні санкції. Санкційний перелік складає 14 позицій та направлені проти засновника державної російської телемережі RT, медіахолдингу «Росія сьогодні» та кількох російських медіаменеджерів.

Отже, станом на квітень 2022 р. введено проти Росії 5 пакетів економічних санкцій, які направлені на наступні сфери: [3]

- заборона на імпорт усіх видів російського вугілля;
- фінансові заходи: повна заборона транзакцій і заморожування активів ще чотирьох російських банків, заборона на криптоактиви та довірчі послуги;
- блокування автотранспортних операторів, заборона входу суден під російським прапором до портів ЄС;
- заборона на експорт предметів розкоші та предметів, які включають, квантові обчислення, передові напівпровідники, чутливі машини, транспорт і хімікати, товарів і технологій подвійного призначення та таких, що можуть сприяти технологічному покращенню її сектору оборони та безпеки;
- заборона на імпорт заліза та сталі, які зараз підлягають заходам ЄС, цемент, гумові вироби, деревину, спиртні напої (включаючи горілку), лікер, морепродукти високого класу (включаючи ікру), а також захід проти імпорту калію з Білорусі та виключення Росії з державних контрактів і європейських грошей;
- обмеження фінансової та нефінансової підтримки російським державним або підконтрольним суб'єктам за програмами ЄС, Євратом і держав-членів;
- повна заборона на операції з деякими російськими державними підприємствами, за винятком державних банків, залізниць і реєстру морського судноплавства;
- заборона на послуги фінансового рейтингу російським компаніям;
- розумні санкції: 877 фізичних та 62 юридичних осіб та організацій, які підпадають під санкції;
- виключити з системи SWIFT ключові російські банки та три банки Білорусі та заборона операцій з Центральним банком Білорусі;
- заборона прийняття депозитів, що перевищують 100 000 євро від громадян або резидентів Білорусі;
- утримувати рахунки білоруських клієнтів центральними депозитаріями цінних паперів ЄС та обмеження торгівлі з Білорусією;
- заборона інвестування в проекти, співфінансовані Російським фондом прямих інвестицій;

- заборона постачання в Росію банкнот у євро;
- заборонити державним ЗМІ Russia Today і Sputnik вести мовлення на території ЄС;
- заборона продажу, постачання, передачі або експорту до Росії конкретних товарів і технологій нафтопереробки, літаків, запчастин та обладнання російським авіакомпаніям;
- санкції щодо візової політики, які означають, що дипломати та пов'язані з ними групи, а також бізнесмени більше не матимуть привілейованого доступу до ЄС;
- обмежити фінансування ескалаторної та агресивної політики економічні відносини між Донецької та Луганської областей України та ЄС.

Та інші індивідуальні обмежувальні заходи Ради (ЄС), що впроваджені були у 2014 р., які зараз спрямовані на 1 091 фізичну особу та понад 80 юридичних осіб, відповідальних за підрив територіальної цілісності, суверенітету, незалежності та порушення прав людини України. Крім того, обмеження на торгівлю та інвестиції щодо Криму та Севастополя, непідконтрольних уряду територій Донецької та Луганської областей України, та індивідуальні обмежувальні заходи та обмеження на торгівлю щодо Білорусі з 2020 р.

Отже, за результетами Європейська комісія передбачає наступні темпи зростання реального ВВП Росії з 2016–2026 рр. (рис. 4).

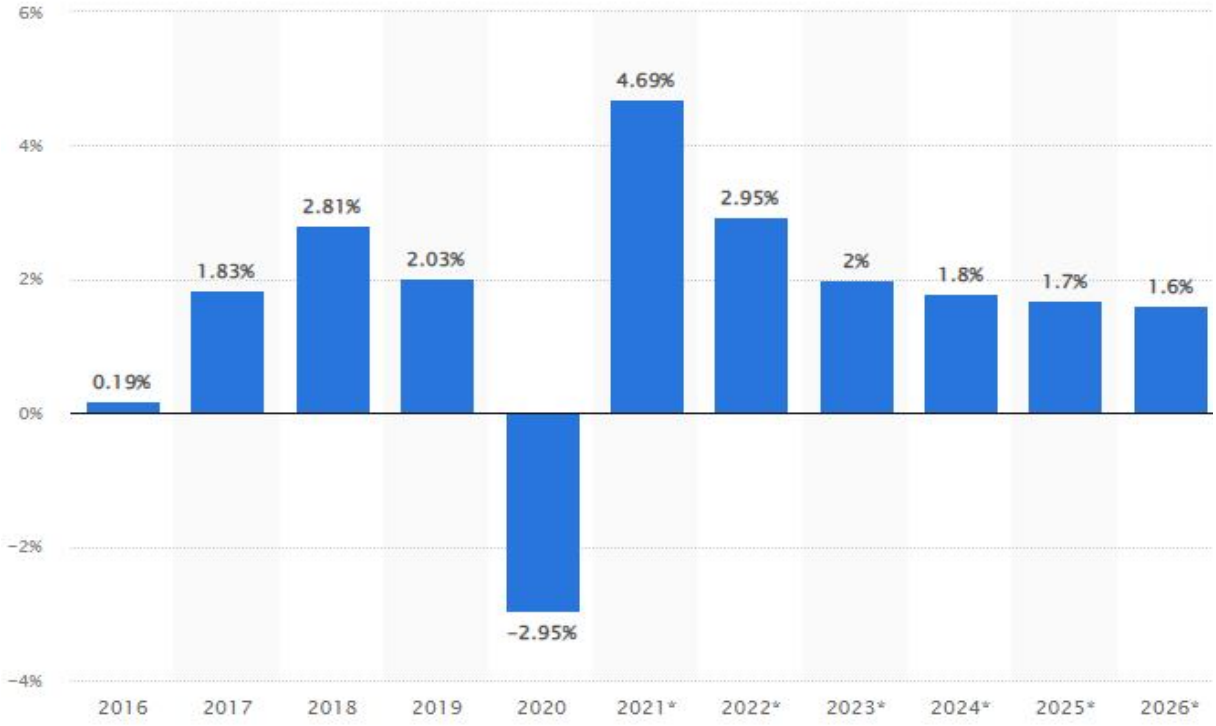


Рис. 4. Прогноз ЄС розвитку економіки Росії – країни-агресора
Джерело [2].

За прогнозами Європейської комісії очікується поступове уповільнення темпів зростання реального ВВП Росії до 1,6 % у 2026 р., що на відміну від 2021 р. є меншим на 3,09 %, що у цінах 2020 р. складають втрати для бюджету країни біля 38 млрд доларів США.

Висновок. В умовах активної фази російсько-української війни на території *України* посилюється роль і значення подальшого зміцнення міжнародної економічної безпеки шляхом посилення комплексу регуляторного інструментарію, в основі якого є економічні санкції. Впроваджена Європейською комісією протидія *фінансування* тероризму, сепаратизму, посилення боротьби з тіньовою економікою та нелегальному виведенню активів, нерозривно пов'язано і залежить від інформаційної прозорості на шляху створення Єдиного Європейського Співтовариства. Аналітичний огляд макроекономічних показників за результатами впровадження економічних санкцій показав недостатність заходів для повного приглушення економічного зростання економіки країни-агресора. Доцільно посилювати розумні та спеціальні економічні санкції для країн-агресорів, які провадять операції між пов'язаними особами в частині трансфертного ціноутворення як інструменту фіскальної політики країн-учасників зовнішньоекономічних відносин, що вцілому сприятиме упередженню ризиків фінансування тероризму й сепаратизму та приглушення воєнних конфліктів в країнах жертвах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kern A. Economic Sanctions. Law and Public Policy. 2009. ISBN 978-1-349-35775-8 ISBN 978-0-230-22728-6 (eBook) DOI: 10.1057/9780230227286
2. ВВП економіки Росії, 1990–2020 pp. URL: https://www.statista. com/
3. Економічні санкції проти Росії URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en

УДК 338.246

Надія Давиденко,
д-р екон.наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України;
Ольга Ключка,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *державний фінансовий контроль, економічна безпека, контроль.*

Nadiia Davydenko,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Finance
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine;
Olha Kliuchka,
Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Financial Markets and Technologies,
State Tax University

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF STATE FINANCIAL CONTROL ON THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Key words: *state financial control, economic security, control.*

Державний фінансовий контроль розвивається як об’єктивна потреба держави в здійсненні ефективного моніторингу за безпекою держави, досягненням фінансової самодостатності регіонів та секторів національної економіки, господарськими процесами в країні, збалансованістю державного й місцевих бюджетів. Тобто організація державного фінансового контролю направлена на забезпечення національної безпеки країни та поліпшення управління державними фінансовими ресурсами.

Сьогодні в Україні державний фінансовий контроль здійснюють одночасно декілька державних органів, підрозділів та відповідних служб. Тому актуальним та архіважливим є розмежування повноважень і підзвітності між рівнями влади контролюючими органами.

При цьому значною проблемою є те, що законодавчо не врегульований механізм взаємодії з питань державного фінансового контролю та не виокремлені функції для відповідних контролюючих органів.

До органів, які уповноважені здійснювати державний фінансовий контроль у системі виконавчої влади, належать: Міністерство фінансів України через Державну казначейську службу України, Державну службу фінансового моніторингу України, також уповноваженим органом виконавчої влади, який координується Кабінетом Міністрів України є Державна аудиторська служба України. Ці органи створено спеціально для здійснення фінансового управління, внутрішньо вони становлять єдину підсистему фінансово-кредитних органів.

Сучасні виклики до державного фінансового контролю потребують уніфікації норм у формі стандартів. Створення та організація чіткої системи державного фінансового контролю, визначення місця та ролі органів державного фінансового контролю в єдиній його системі, загальних принципів і механізмів їх організації та функціонування має забезпечити уніфікацію і узгодженість контролю державних фінансів [1].

Сучасний стан взаємодії елементів державного фінансового контролю на його організація показано на рис. 1.

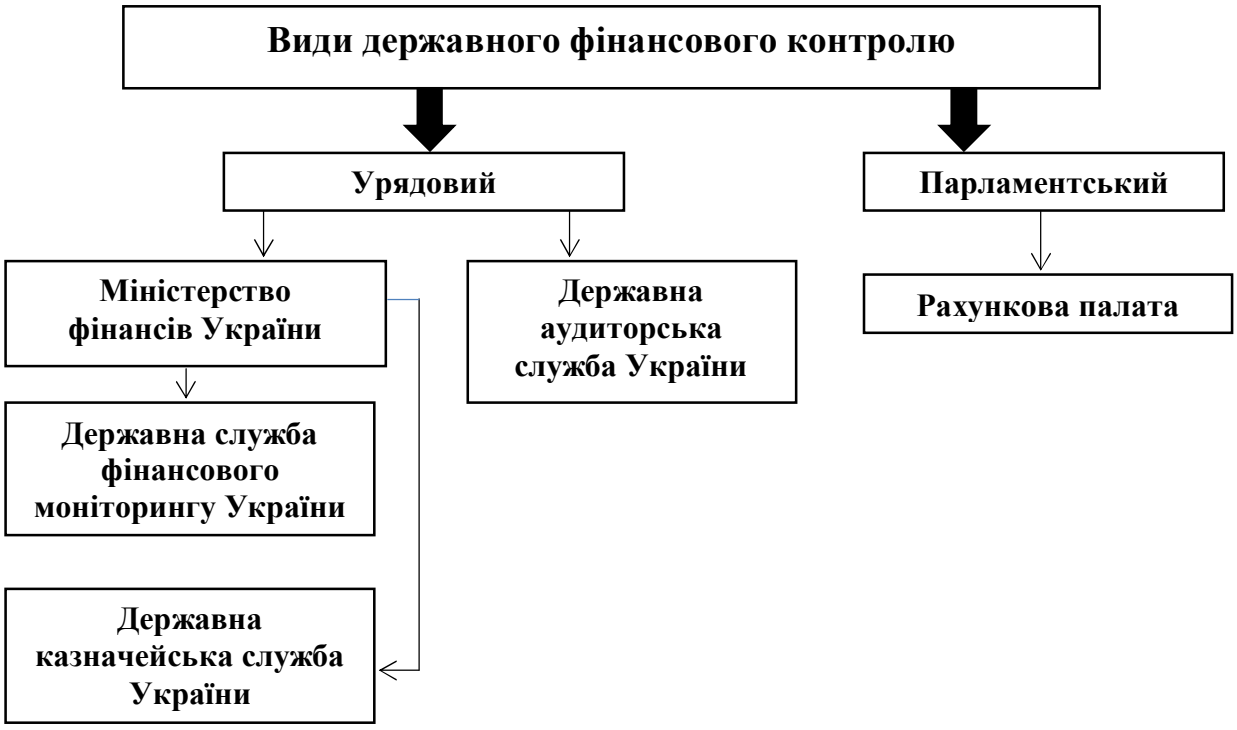


Рис. 1. Види та елементи державного фінансового контролю [2]

Під час організації державного фінансового контролю мають бути враховані такі складові: сукупність органів державного фінансового контролю; взаємовідносини між цими органами й органами державної влади; встановлення ієрархії контролюючих органів; перелік об'єктів контролю; визначення підконтрольних суб'єктів; перелік інструментарію (форм, методів, засобів тощо), які можуть бути застосовані конкрентими суб'єктами контролю; права, обов'язки, відповідальність суб'єктів контролю і підконтрольних об'єктів [1].

Організація державного фінансового контролю може здійснюватися в різних формах. Аналіз існуючих форм здійснення державного фінансового контролю дозволяє виявити певні недоліки.

Зокрема, під час здійснення аудиту основними недоліками, на наше переконання, є такі:

– спрямовування переважно на визначення ефективності використання коштів, майна та встановлення факторів, які цьому перешкоджають;

– оцінювання переважно процесів прийняття управлінських рішень (макрорівень) та не врахування конкретних фінансово – господарських операцій (мікрорівень);

– наявність значного рівня суб'єктивізму;

– не спроможність забезпечення притягнення до відповідальності винних осіб та не можливість відшкодування збитків.

Під час здійснення інспектування, частка якого у разі здійснення державного фінансового контролю становить майже 95 %, основними недоліками, на нашу думку, є такі:

– не можливість встановити причинно – наслідкові зв'язки порушень та запобігти їм;

– не спроможність виявити тенденції, які спричиняють негативні наслідки;

– відсутність фіксації недоліків у діяльності;

– не спроможність виявити неефективне або зайве використання коштів у разі відсутності порушень чи нормативної неврегульованості;

– не дозволяє робити рекомендації для підвищення ефективності та результативності роботи (рис. 2).

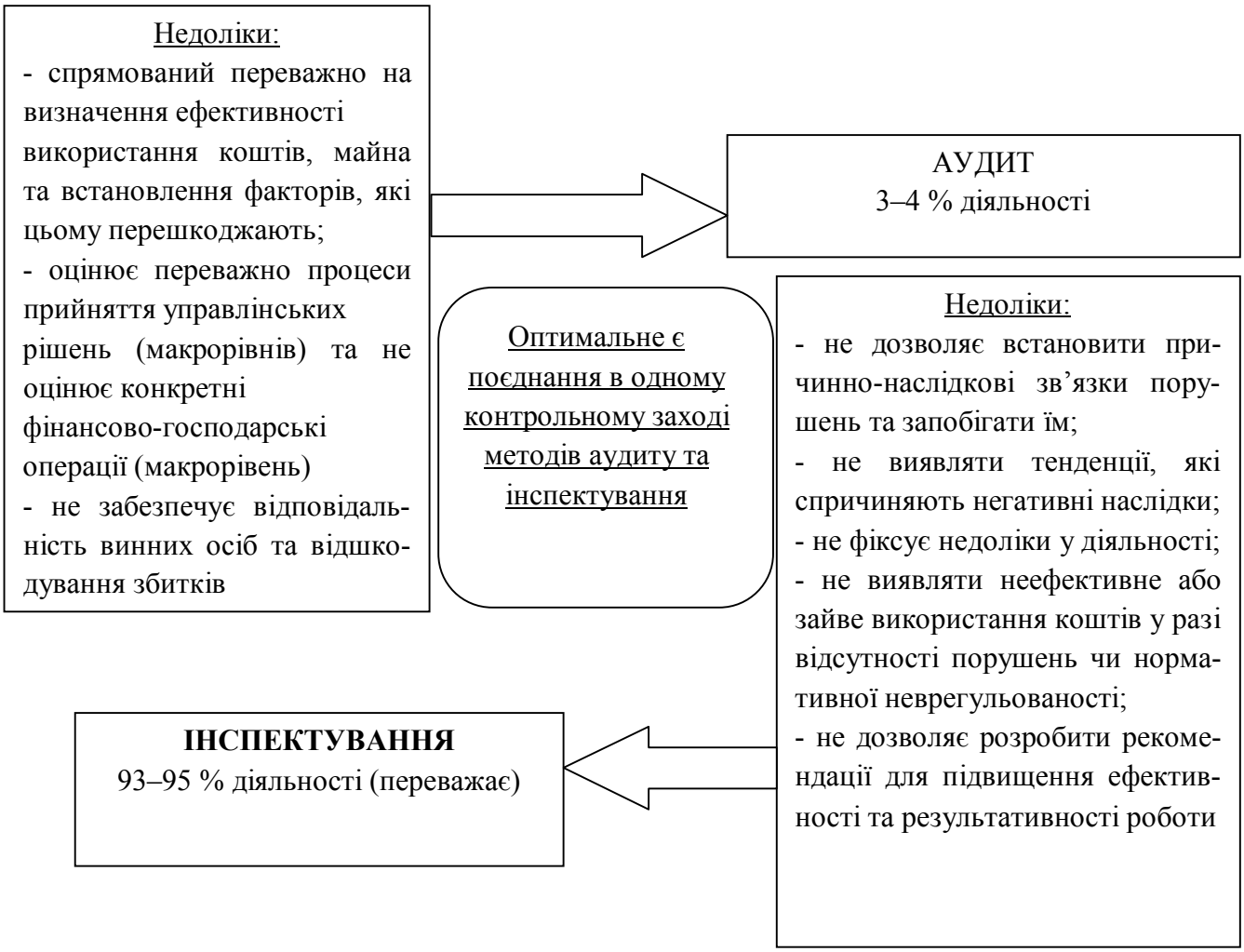


Рис. 2. Недоліки існуючих форм контролю [2]

З метою оптимізації форм державного фінансового контролю необхідною, на нашу думку, є зміна інструментарію та посилення ролі аудиту як форми контролю, що спрямована на сприяння ефективності та законності роботи підприємств, організацій та установ.

Зокрема, доречним на сучасному етапі розвитку державного фінансового контролю є (рис. 3):

– посилення державного фінансового аудиту як форми контролю через зміну його інструментарію;

– реалізація державного фінансового контролю переважно через проведення державного аудиту;

– зміна націленості інспектування як окремої форми контролю виключно на боротьбу з шахрайством, розкраданням (розтратою);

– забезпечення повноцінної реалізації матеріалів державного фінансового аудиту;

– посилення поточного контролю з метою упередження порушень.



Рис. 3. Пропозиції щодо оптимізації форм контролю [2]

На наше переконання, з метою ефективної організації державного фінансового контролю доцільно встановити такий порядок здійснення контролю:

1. З метою комплексної оцінки діяльності підконтрольних установ необхідно проводити виключно державний фінансовий аудит (із застосуванням методів інспектування).

2. Ревізію необхідно проводити у плановому або позаплановому порядку з окремих питань фінансово-господарської діяльності у разі наявності відповідних підстав (високі ризики фінансових порушень, доручення Президента чи Уряду, окремі звернення правоохоронних органів).

3. З метою упередження порушень здійснюється операційний аудит на визначених Урядом суб'єктах господарювання та моніторинг державних закупівель.

В умовах сучасних викликів має відбутися зміна підходів до організації державного фінансового контролю, яка, на нашу думку повинна полягати в наступному:

– збільшення питомої ваги державних фінансових аудитів, спрямованих на оцінку ефективності використання ресурсів та результативності діяльності підконтрольних установ;

– застосування інспектування як форми контролю для дослідження значних фактів шахрайства та найбільш ризикових операцій;

– розвиток поточного контролю з метою попередження порушень (зокрема, операційного аудиту на визначених Урядом України суб'єктах господарювання та моніторингу закупівель).

Тобто є всі підстави стверджувати, що державний фінансовий контроль має стати інструментом запобігання та упередження порушень, оцінки ефективності та результативності діяльності підприємств та установ, оцінки виконання інвестпроектів, надання рекомендацій щодо покращення фінансово-господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутко А. Внутрішній фінансовий контроль у системі фінансового контролю держави. *Фінанси України.* 2003. № 8. С. 127–136.

2. Давиденко Н. М., Ключка О. В., Ключка С. С. Державний фінансовий контроль у системі економічної безпеки держави: монографія. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2019. 205 с.

3. Давиденко Н. М., Жовніренко О. В., Волков А. Ю. Оцінка рівня боргової безпеки в Україні. *Бізнес-навігатор.* 2021. № 4(65). С. 105–110.

УДК 336.27

Леонід Долінський,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри фінансів,
Національного університет
«Києво-Могилянська академія» (м. Київ)
ORCID ID 0000-0001-6491-5507

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ У ФОРМУВАННІ НАДХОДЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *військові облігації, боргова політика, державний борг, державні боргові запозичення, надходження державного бюджету.*

Leonid Dolinskyi,
Doctor of science in economics,
professor of Department of Finance,
National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kiev)

THE ROLE OF MILITARY BONDS IN THE FORMATION OF UKRAINIAN STATE BUDGET REVENUES IN WAR CONDITIONS

Keywords: *military bonds, debt policy, public debt, government debt borrowings, state budget revenues.*

Після початку російської повномасштабної війни проти України 24 лютого 2022 року значна частина економіки нашої країни не функціонує. Разом з тим ведення бойових дій, підтримка критичної інфраструктури міст та надання соціально важливих послуг населенню, спричинює збільшення видатків Бюджету. Зокрема, Міжнародний валютний фонд вважає, що Україні потрібно $5 млрд на місяць, щоб заповнити фінансовий розрив, спричинений війною [1]. Також за прогнозами МВФ [2] дефіцит сектору публічних фінансів України (включає державний бюджет, місцеві бюджети, соціальні фонди, держкомпанії, такі як НАК «Нафтогаз України», тощо) цього року сягне 17,8 % ВВП. При цьому очікується падіння ВВП на 35 %.

Зрозуміло, що в умовах ведення повномасштабних військових дій на території України державний та місцеві бюджети недорахуються значної частини податкових (податки та збори) та неподаткових (зокрема, адміністративні збори та платежі) надходжень. Тому, ключову роль у наповненні бюджету відіграватимуть міжнародна фінансова грантова підтримка (кошти, які надходять від інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі) та *державні боргові запозичення*.

Відповідно до Бюджетного кодексу України [3] державне запозичення – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Державний та гарантований державою борг за типом боргових інструментів може бути представлений у вигляді кредитів або у вигляді цінних паперів (державних облігацій України).

На нашу думку, вдалим та своєчасним кроком Міністерства фінансів України стало запровадження з березня 2022 року аукціонів з продажу *військових облігацій* [4].

Військові облігації – це такі ж облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) – вид державних боргових цінних паперів, що випускаються Міністерством фінансів України та гарантуються державою, які розміщуються тільки на внутрішньому фондовому ринку. Їх цільовим призначенням є фінансування армії. Кошти від облігацій, залучені в Державний бюджет України, використовуються лише на безперебійне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану – соціальні та оборонні.

Отже, військові облігації – це насамперед інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів, який дозволяє примножити заощадження, отримавши пасивний дохід. З іншого боку, інвестиції у військові облігації України містять й значну емоційну патріотичну складову, спрямовану на підтримку незалежності та суверенітету нашої держави в умовах російської військової агресії.

За даними депозитарію Національного банку України [5] станом на 18 квітня 2022 року, з початку війни Міністерство фінансів провело 16 аукціонів з продажу військових облігацій, залучивши до державного бюджету близько 36,4 млрд грн, 12 млн дол. США та 143,4 млн євро. Найбільший портфель військових облігацій традиційно сконцентрований серед банків – первинних дилерів. Водночас кількість власників військових ОВДП серед громадян та бізнесу також зросла. Станом на 18 квітня 2022 року майже 7,4 тис. громадян та представників бізнесу України стали власниками військових ОВДП на

суму близько 5,5 млрд грн, 4,7 млн дол. США та 22 млн євро. Загальний обсяг вкладень нерезидентів у військові облігації становить лише близько 50 млн грн.

Зазначимо, що ставки дохідності за військовими облігаціями є цілком ринковими та досить інвестиційно привабливими. Отже, недостатня активність іноземних інвесторів, попри всі масові декларації іноземних громадян по всьому світу про підтримку суверенітету України, спричинена насамперед їх сумнівами стосовно надійності українських боргових зобов'язань. Тут потрібно зауважити, що, незважаючи на війну, за офіційними даними НБУ [5] за підсумками березня міжнародні резерви України зросли на 2% й станом на 1 квітня за попередніми даними становили 28 107,5 млн дол. США. Збільшення резервів насамперед зумовлено надходженням офіційного фінансування від міжнародних партнерів України. Також у цьому контексті важливим є погляд провідних глобальних рейтингових агентств на стан публічних фінансів в Україні. З початку повномасштабних військових дій всі вони внесли суверенні рейтинги України до контрольних списків рейтингів, що потребують особливого нагляду та зробили прогнози про можливе пониження рейтингів. Разом з тим поміж останніх рейтингових подій 11 березня 2022 року Standard & Poor's здійснило огляд кредитного рейтингу України та залишила довгостроковий суверенний кредитний рейтинг України в іноземній та національній валютах на рівні «B-». Короткостроковий кредитний рейтинг України в іноземній та національній валютах залишено на рівні «B» [6]. Тобто ситуація щодо державного боргу України залишається стабільною, прогнозованою та контрольованою.

Стосовно обсягів державних запозичень по відношенню до ВВП країни. Відповідно до Бюджетного кодексу загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60 % річного номінального обсягу ВВП України [3]. Однак це обмеження не застосовується в умовах війни та надзвичайного стану.

За прогнозами Міжнародного валютного фонду, Валовий державний борг України у 2022 році збільшиться до 86,2 % ВВП після зниження з 61 до 49 % в минулому році. В 2023 року держборг України становитиме 78 % ВВП, в 2024-му – 78,7 %, в 2025-му – 82,9 %, в 2026-му – 88,7 %, в 2027-му – 92,3 %.

На нашу думку, такі обсяги держборгу не є катастрофічними для України, особливо, якщо порівнювати їх з держборгом країн Єврозони. Наприклад, за офіційними даними Євростата Європейської комісії починаючи з II кварталу 2021 року співвідношення державного боргу до валового внутрішнього

продукту у зоні євро вперше перевищило 100 %. При цьому країни співтовариства планують продовжувати нарощувати борг [7].

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що військові облігації для нашої держави є досить гнучким та потужним засобом фінансування бюджету, а для громадян України – досить надійним та привабливим інвестиційним інструментом. Актуальність його використання у ці складні часи також обумовлено тим, що Збройні сили України як ніколи потребують фінансової підтримки для Перемоги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україні потрібно $15 млрд протягом трьох місяців. *Фінансовий клуб.* URL: https://finclub.net/ua/news/ukraini-potribno-usd15-mlrd-protiahom-trokh-misiatsiv-mvf.html
2. International Monetary Fund. WORLD ECONOMIC OUTLOOK APRIL 2022. WAR SETS BACK THE GLOBAL RECOVERY. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022
3. Бюджетний кодекс України від 8.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/
4. Міністерство фінансів України. Військові облігації. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572
5. Національний банк України. Пресрелізи. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/
6. Міністерство фінансів України. Кредитний рейтинг. URL: https://mof.gov.ua/uk/kreditnij-rejting-potochni-rejtingi-zagalna-informacija-istorichni-zmini
7. European Commission. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat

УДК 332.012

Сергій Когут,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РОЗВИТОК ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ключові слова: *Європейська енергетична система (ENTSO-E), енергетичне забезпечення, енергоефективність, енергетична безпека.*

Sergey Kohut,
applicant of the third
(educational and scientific) level higher education,
State Tax University (Irpin)

DEVELOPMENT OF ENERGY SUPPLY AND ENERGY EFFICIENCY OF UKRAINE'S ECONOMY IN CONDITIONS OF POST-WAR INTEGRATION

Key words: *European Energy System (ENTSO-E), energy supply, energy efficiency, energy security.*

Актуальність теми. Енергетичне забезпечення та енергоефективність, будучи однією з найважливіших складових розвитку енергетичної безпеки економіки України в умовах післявоєнної інтеграції здатні забезпечити її розвиток та енергетичний потенціал через зниження енергетичної залежності України від росії.

Триваюча війна росії проти України на нашій території робить енергетичне забезпечення та енергоефективність надзвичайно вразливими до змін внутрішнього та зовнішнього середовища економіки України. Ситуація надзвичайно складна, оскільки національна економічна система на достатньому рівні залежала від росії, особливо в енергозабезпеченні та зовнішній торгівлі, що нині вкрай негативно впливає на економічні процеси всередині країни. Саме тому виникає потреба у подальшій розробці державної енергозберігаючої політики щодо енергетичного забезпечення та енергоефективності,

підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки, зміцнення позицій України на міжнародному ринку шляхом приєднання до Європейської енергетичної системи ENTSO-E.

Метою цього дослідження є науковий аналіз концептуальних засад енергетичного забезпечення та енергоефективності економіки України в умовах післявоєнної інтеграції.

Питаннями енергетичного забезпечення та енергоефективності займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Бінько, В. Шлемко, Є. Сухін, М. Земляний, О. Суходоля, Ю. Харазішвілі, Д. Бобро, А. Сменковський, Г. Рябцев, С. Завгородня, О. Вовк та інші.

Досліджено теоретичні та практичні основи енергетичного забезпечення та енергоефективності в рамках соціально-економічних систем у працях багатьох зарубіжних (Abdalla et al., 1994; Daly et al., 1996; Dias et al., 2006; Kuhndt et al., 2006) та українських вчених (Ковалко, Денисуйк, 1998; Патон та ін., 2012; Андерсон та ін., 2011). Проте проблеми енергетичного забезпечення та енергоефективності в контексті енергетичної безпеки України в умовах післявоєнної інтеграції потребують подальших детальних досліджень.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання:** уточнити трактування енергетичного забезпечення та енергоефективності економіки України в контексті економічного розвитку економіки та сформувати концептуальні основи щодо забезпечення її енергетичної безпеки.

Економіка України перебуває під перманентним впливом викликів і загроз енергетичного розвитку та економічної незалежності, тому в умовах сьогодення важливе місце займає енергетичне забезпечення та енергоефективність національної економіки. Кожен день уряд витрачає мільйони доларів на підтримку своєї армії. При цьому ефективність використання ресурсів національною економікою є надзвичайно низькою через війну. У зв'язку з цим страждає економічна система країни від зовнішніх негативних впливів, а також наявних серйозних невирішених проблем із внутрішнім соціально-економічним розвитком в умовах військового часу [1].

На сучасному етапі розвитку Україна стоїть перед серйозною проблемою викликів в політичній, економічній та соціальній сферах. Більшість із них пов’язані із зовнішніми загрозами, такими як політика «росії» та повільна глобалізація економіки України.

Зовнішні та внутрішні загрози взаємопов'язані, і готовність країни реагувати на них є ключовим аспектом, який сформував вектор енергетичного забезпечення та енергоефективності держави [2]. Разом з вирішенням

політичних проблем України, перебудови національної економіки на основі європейського об'єднання енергоресурсів та енергоефективності шляхом приєднання до європейської енергетичної системи ENTSO-E, розвиток сектору відновлюваної енергетики, екологічне підприємництво, використання інновацій в умовах військового часу та вирішення соціальних проблем має бути першочерговим для нашого уряду. Реалізація цих пріоритетів можлива лише завдяки комплексному підходу до управління трансформаційними змінами в енергетичній системі економіки країни, в якій проблемні аспекти управління розглядаються, як потенційні драйвери зростання та розвитку енергетичного забезпечення та енергоефективності в економічних, соціальних і політичних процесах.

Якщо уряд раціонально використає нинішні можливості європейської підтримки України і адекватно відповість на існуючі виклики, користуючись перевагами співпраці з Європейським Союзом та США, сподіваємося, що, нарешті, Україна стане справжньою європейською країною не тільки географічно, а й як країна з високою якістю життя, якого ми очікуємо в умовах післявоєнного часу [3].

Визначення енергетичного забезпечення та енергоефективності України, надане Міжнародним енергетичним агентством (МЕА), базується на прийнятті урядом Енергетичної стратегії України до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» за якою – це ефективне використання енергетичних запасів та застосування меншої кількості енергії для підтримання того ж самого рівня енергетики держави, шляхом застосування таких **методів досліджень**: аналізування, спостереження, методів математичної статистики надасть можливість встановити певні залежності, зробити висновки, визначити деякі можливості щодо реформування енергетичної галузі [4].

Основними цілями прийнятої Енергетичної стратегії є забезпечення:

– переходу на сучасну систему управління галуззю;

– інтеграції газових і електроенергетичних мереж в енергетичний простір ЄС;

– переходу на ринкові відносини в ПЕК;

– покращення інвестиційної привабливості галузі;

– розвиток свідомого та енергоефективного суспільства;

– як наслідок, досягнення енергетичної незалежності.

Отже, завданням України в сфері енергозабезпечення та енергоефективності економіки України в умовах післявоєнного часу, виходячи з закладеної законодавчо енергетичної стратегії розвитку економіки є син-

хронізація з Європейською енергетичною системою ENTSO-E, яка допоможе Україні підтримувати енергопостачання, включно зі Збройними силами України, без чого неможливо вести бойові дії та здійснювати спротив російській агресії, адже щоб з нами сьогодні не сталося, яких би руйнувань не зазнавала наша енергетична інфраструктура, ми знаємо, що нам завжди тепер може підставити плече Європа та у досить великому обсязі надати нам потужність, яку ми можемо потребувати для забезпечення збереження економіки України її енергетичної безпеки та подальшого сталого розвитку [5].

З огляду на вищевикладене можна дійти висновку, що Україна володіє достатнім потенціалом для вільної торгівлі з Європою електроенергією, де європейська інтеграція призведе до зміцнення незалежності та чесності Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) з гарантуванням чесних ринкові правил з меншим логістичним клопотом в європейській енергетичній системі в умовах післявоєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. What is energy security? 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www. iea. org/topics/ energysecurity/whatisenergysecurity/

2. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с. – (Сер. «Нац. безпека»; Вип. 2.

3. Енергетична стратегія України до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 145-р. URL: http://search.ligazakon.ua.]

4. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування: аналіт. доп. / Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П.; за заг. ред. О. М. Суходолі. – Київ: НІСД, 2020. – 178 с.

5. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. – Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2015. – 240 p. URL: http://www.worldbank.org/en/publication/global-monitoring-report

УДК 338.64

Лариса Лазебник,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КРИПТОВАЛЮТА: ЗМІНА СПІВВІДНОШЕННЯ РИЗИКІВ І ВИГОД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *криптовалюта; цифрова валюта; фідуціарні гроші; фіатні гроші.*

Larysa Lazebnyk,
Doctor of Economics, Professor,
Acting Head of the Department of economy,
entrepreneurship and economic security,
State Tax University (Irpin)

CRYPTOCURRENCY: CHANGING THE RISK/BENEFIT RATIO DURING A STATE OF WAR

Key words: *cryptocurrency; digital currency; fiduciary money; fiat money.*

З появи першої криптовалюти біткоїн у 2009 р. криптовалюта пройшла етапи становлення, спекулятивного зростання та розмноження, а пізніше – деякого зниження популярності. На середину квітня 2022 р., за даними сайту coinmarketcap.com, в світі налічується близько 1 900 різновидів криптовалюти. При цьому капіталізація світового ринку криптовалют становить 1,91 трлн дол. США [1].

Результатом цього стало неформальне громадське, а в Сальвадорі [1] і формальне визнання криптовалюти. Отже, криптовалюту можна віднести до категорій фідуціарних грошей, існування та функціонування яких забезпечується суспільною довірою. Крім того, низка центральних банків допускають можливість випуску цифрових грошей [2]. Тобто реальною є перспектива емісії власних цифрових валют, а деякі центральні банки вже запустили відповідні проекти. Таке рішення мотивоване двома причинами – зростаючою популярністю

криптовалют та тим, що оптові платіжні системи багатьох центральних банків засновані на морально застарілих мовах програмування, які потребують оновлення. У тестовому режимі нові платформи наразі вже існують у центральних банках Канади, Японії, Таїланду, Сінгапуру, Саудівської Аравії та в ЄЦБ.

Набуттю криптовалютою офіційного статусу законного платіжного засобу, або статусу фіатних («декретних») грошей заважає низка факторів. По-перше, це нейтральність криптовалют щодо монетарної політики та політики фінансової стабільності. По-друге, висока волатильність і пов'язана з цим спекулятивна складова криптовалют [3]. По-третє, обслуговування нелегальних угод та використання як механізму незаконного фінансування.

У роботі Fernández-Villaverde одночасно з визнанням безперспективності спроб замістити фіатні гроші криптовалютами наголошується, що вони здійснюють дисциплінуючий і стимулюючий до інновацій вплив на центральні банки країн в частині організації грошового обігу [4].

А експерти МВФ вважають, що в перспективі цифрові гроші центральних банків стануть цифровою формою фіатних грошей і стануть законним платіжним засобом, який повністю витіснить готівку у фізичній формі [5].

Тобто, з іншого боку, є фактори, які стимулюють монетарну владу розробляти і використовувативласні цифрові валюти. По-перше, це зростання інтересу економічних агентів до так званих приватних грошей, який пов'язаний із специфічними характеристиками криптовалют: псевдонімністю, відсутністю центрального регулятора та законодавчих норм та стандартів, цілодобовою доступністю для здійснення трансакцій, потенційно високою прибутковістю. По-друге, це підвищення інтересу фінансового сектора до технологічних інновацій. По-третє, зниження попиту на готівку в ряді країн може призвести до істотного скорочення попиту на зобов'язання центральних банків, що може призвести до зниження ефективності їх грошово-кредитної политики.

Воєнна агресія Росії в Україні виявила ще позитивну характеристику криптовалюти, який політики та регулюючі органи часто не беруть до уваги – це ефективний спосіб пошуку та отримання допомоги у вигляді пожертвувань на гуманітарну допомогу та оборону.

Через кілька днів після того, як український уряд написав у Твіттері, що приймає пожертвування у криптовалюті, і поділився адресами своїх гаманців, Міністерство цифрової трансформації отримало біткойнів, ефірів, SOL, DOGE, DOT та інших валют на суму понад сто мільйонів доларів у вигляді пожертвувань у криптовалюті. Місцеві некомерційні організації та приватні особи також отримали фінансування у криптовалюті, і частина грошей була використана для військових та оборони [6].

Донори відгукнулися із усього світу блокчейну, від дрібних власників криптовалюти та установ до китів – тих, хто тримає великі суми певної криптовалюти. Зокрема, засновник Polkadot Гевін Вуд пожертвував DOT на суму 5 млн дол. США уряду України, тоді як Binance пообіцяла пожертвувати 10 млн дол. США некомерційним організаціям, які надають гуманітарну допомогу біженцям та дітям.

При цьому велика частина допомоги надходить від дрібних донорів, що демонструє потужність глобального криптоспільства. Середні розміри пожертвувань у биткойнах та ефірах уряду України становлять близько 650 та 250 дол. США, відповідно [6].

Варто зазначити, що Україна не перша країна, яка отримала крипто-допомогу, проте обсяг допомоги, яку отримала наша країна через крипто, показав її безумовну ефективність.

Здатність України використовувати саме таку форму допомоги не дивна, оскільки наша держава є світовим лідером із запровадження криптовалюти. Україна також досить далеко просунулась у розробці своєї цифрової валюти центрального банку, електронної гривні.

Нинішній досвід України демонструє можливості та проблеми, що стоять у сфері запровадження криптовалюти, та може змінити уявлення про співвідношення ризиків і вигод від емісії центральними банками цифрових грошей для економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. CoinMarketCap. URL: https://coinmarketcap.com/
2. IBM (2018). Central bank digital currencies. September. https://www.omfif.org/media/5415789/ibm-central-bank-digital-currencies.pdf
3. Baur D., Hong K., Lee A. (2018). Bitcoin: Medium of exchange or speculative assets? Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, Vol. 54, pp. 177–189.
4. Fernández-Villaverde J. (2018). Cryptocurrencies: A crash course in digital monetary economics. Australian Economic Review, Vol. 51, № 4, pp. 514–526.
5. Mancini-Griffoli T., Martinez M. S. Casting light on central bank digital currency. IMF Staff Discussion Notes, № 2018/08. URL: https://doi.org/10.5089/9781484384572.006.
6. Kumar A., Raghuvera N. Can crypto deliver aid amid war? Ukraine holds the answer. URL: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/can-crypto-deliver-aid-amid-war-ukraine-holds-the-answer/

УДК 336.14:338.43(477)]-044.337

Сергій Леонтович,
канд. екон. наук, зав. відділу,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського (м. Київ)

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ТА ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Ключові слова: *війна, воєнний стан, кредити, бюджет, глобальна економіка, ризики, загрози.*

Sergey Leontovych,
Ph.D., Head of Department,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi (Kyiv)

FINANCING OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN CONDITIONS OF MILITARY STATUS

Keywords: *war, martial law, loans, budget, global economy, risks, threats.*

Актуальність. Російсько-українська війна завдає колосальної руйнівної дії на економіку України та весь світ. Свідченням цього є численні висновки експертів, урядів, публікації ЗМІ, пабліки та проєктні дослідження.

Мета дослідження. В умовах російсько-української війни є потреба оцінити її вплив на національну та глобальну економічні системи для наукового узагальнення та прогнозу.

Методи дослідження. Використано метод наукової систематизації джерел відкритих даних.

Результати й обговорення. Вітчизняні й зарубіжні аналітичні центри уважно відслідковують та аналізують ситуацію навколо вторгнення рф в Україну, досліджуючи різні її аспекти. Зокрема, Міжнародний валютний фонд [10] публікує аналіз глобальної економіки та надає кілька прогнозів, станом на квітень 2022 року: щодо енергоносіїв – після зростання на 55 % у 2022 році ціни на нафту мають стабілізуватися й опуститися нижче 100 доларів за

барель у 2023 році; поряд з цим, збережуться високими ціни на газ, що зумовлено проблемами логістики. Щодо ринку праці – значно зміниться структура і локалізація, через вихід з російського ринку міжнародних компаній і скорочення виробництва; чимало працівників та трудових мігрантів втратять заробіток. Щодо ринків – зростає невизначеність на товарному ринку, через це очікуються довгострокові проблеми на фінансових ринках, що спричиняє переоцінку ризику з боку інвесторів у сторону зростання. Щодо цін – високі ціни на сировину і порушення торговельних ланцюгів пришвидшать інфляцію, а її високі темпи триватимуть довше, ніж очікувалося. Зокрема, можливо що у 2022 році ціни в Європі зростуть на 12,6 %. Інфляція в розвинених країнах регіону становитиме 5,5 %, а в країнах, що розвиваються, – 27,1 %.

За даними Інституту Стратегічних Досліджень [5], системний економічний та соціальний ефект гібридної агресії, яку рф здійснює проти України показує розгортання агресивних дій задовго до початку «гарячої» фази, пов'язаної із збройним втручанням 2014 р. та окупацією частини території України через заходи зовнішньої торгівлі, інвестицій, людських ресурсів, транспортної інфраструктури тощо.

Польський економічний інститут [4; 11] підготував доповідь для уряду, в якій оцінюється поточний баланс економічних та військових втрат рф через війну з Україною. За оцінками аналітиків баланс втрат рф від знищеної бойової техніки, блокування експорту та втрат у валовому внутрішньому продукті (ВВП) становить приблизно $15 млрд. І ця сума, з урахуванням поставок озброєння Україні країнами-партнерами та постійним веденням бойових дій, буде пропорційно збільшуватись. Крім того, ця дослідницька група оцінила, що з з Лондонської фондової біржі були вилучені акції російських компаній на загальну суму $334 млрд, а Центральний банк рф втратив доступ до резервів на суму понад $345 млрд. Згідно з прогнозами щорічні втрати російської економіки на кінець 2022 року перевищать щонайменше $250 млрд. Санкції та економічна криза призведуть до економічного спаду ВВП у рф до 20 %.

За даними Mind Club [8] з посиланням на Бюро економічних програм, прямі військові втрати рф на 48-й день війни становлять близько $12,9 млрд. Прогнозується, що з введенням експортних обмежень та обмежень банківської системи країни-агресора росії втрати будуть більш суттєвими – близько $15 млрд на місяць.

Останнім часом закордонні та національні ЗМІ почали приділяти все більше уваги питанню впливу повномасштабної війни рф проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. Зважаючи на те, що, за даними ООН, до нападу рф на Україну 44 млн людей у 38 країнах були на межі голоду, війна може збільшити цей показник до 52–57 млн людей. Причиною такого зростання є те, що на Україну та рф сукупно припадає близько 30 % світового експорту пшениці та 15 % кукурудзи, а також близько 80 % торгівлі соняшниковою продукцією [2; 8; 9].

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) [7] припускає, що війна спричинить зростання світових цін на продовольство на понад 20 %. Перебої з постачаннями у Чорноморському регіоні вже спричинили зростання Індексу зернових та олійних культур (IGC), що показує зміни експортних цін на зернові/олійні культури, до історичного максимуму.

Agricultural Market Information System [6] прогнозує, що війна призведе до скорочення продовольчого забезпечення у багатьох країнах Близького Сходу та Північної Африки, які імпортують понад 90 % усього продовольства, а найближчі постачальники для них – це росія та Україна.

Експерти Світового банку та ЄБРР відзначають, що «жертвами» російської агресії проти України можуть стати Туреччина, Єгипет, Індія, Таїланд, Грузія, Вірменія, ПАР, Ліван та навіть Шрі-Ланка [1].

Ukraineinvest [2] та Мінагрополітики України [3] зазначають, що близько 1/3 українських полів лишаються непридатними для посіву через бойові дії, небезпечні для виробництва або перебувають під окупацією. Значно порушена або знищена інфраструктура виробництва, частина сільськогосподарських земель пошкоджена та замінована. Заблоковані морські порти, розірвані логістичні й економічні ланцюги виробництва, зберігання, постачання та збуту. Аграрії відчувають гостру потребу у постачанні пального, насіння, добрив, засобів захисту рослин, запасних частин тощо. Значна частина працівники сектору залучені до відсічі збройної агресії, є дефіцит кваліфікованих кадрів. Продовження війни рф проти України спричинить глибокі економічні потрясіння, які впливатимуть на ліквідність агровиробників, зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію, скорочення продовольчого забезпечення у багатьох країнах, зростання продовольчих цін та прискорення інфляції.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД [9] відповідно до оновленого звіту щодо торгівлі та розвитку прогнозує, що 2022 року відбудеться зниження з 3,6 до 2,6 % глобального економічного зростання,

основним фактором якого є велика невизначеність навколо війни в Україні. Масштаби військових руйнувань, тривалість війни та санкції проти рф посилять поточний економічний спад у світі та послаблять відновлення після пандемії COVID-19, а рф зазнає глибокої рецесії.

Висновки. Отже, наявні множинні підтвердження, що російсько-українська війна завдає колосальної руйнівної дії на економіку України та всього світу, масштаби якої за різними джерелами досить значні. Форми прояву ризиків наразі важно навіть відстежити, а зосереджені вони в енергетичній і продовольчій безпеці, впливають на інвестиції, торгівлю та фінансовий ринок, впливають на рівень зростання ВВП країн, баланси зовнішнього боргу, перерозподіл сфер експорту та імпорту.

Для подолання факторів такого руйнівного впливу російсько-української війни на національну та глобальну економіку необхідні цілеспрямовані зусилля всього світу насамперед для припинення воєнних дій, формування фондів відновлення економіки України, вирівнювання критичних факторів продовольчої безпеки та забезпечення політичної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна в Україні негативно впливає на перспективи зростання світової економіки. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/war-in-ukraine-dims-prospects-for-global-growth-this-year/6499680.html

2. Вплив війни РФ проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/

3. Міністерство агарної політики та продовольства України. URL: https://minagro.gov.ua/

4. Паливода О. Економічні та військові втрати Російської Федерації у війні проти України. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/vtraty-rf.pdf

5. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / Жаліло Я. А., Базилюк Я. Б., Собкевич О. В. та ін. (за наук. ред. д-р екон. наук Я. А. Жаліла). К.: НІСД, 2022. 67 с. URL: https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/stratehichna-tsina-rosiyskoyi-ahresiyi-dlya-ekonomiky-ukrayiny

6. Agricultural Market Information System. URL: http://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/monthly-report/en/#.YmWnr9pByM8

7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: https://www.fao.org/home/ru

8. Mind Club. URL: https://mind.ua/news/20239555-pryami-vijskovi-vtrati-rosiyi-na-48-j-den-vijni-stanovlyat-129-mlrd

9. United Nations Conference on Trade and Development. URL: https://www.unctad.org

10. War slows recovery. URL: https://www.imf.org/en/ Publications/WEO/ Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022

11. Wojna w Ukraini. URL: https://pie.net.pl/inwazja-rosji-w-ukrainie/

УДК 338.2

Тетяна Леснік,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПІДТРИМКА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *економіка, бізнес, військовий стан, податкова реформа.*

Tetiana Lesnik,
PhD student,
State Tax University (Irpin)

SUPPORT OF THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIME

Key words: *economy, business, martial law, tax reform.*

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України завдало великих втрат для України, зокрема і в економічному плані. Понад половина компаній-членів Європейської бізнес-асоціації в Україні припинили або призупинили свою діяльність у воєнний час, що становить 57 %. Серед меншого бізнесу ситуація аналогічна. Зупинка роботи підприємств через активні бойові дії на території більшості міст, через пошкодження або знищення цілих заводів та об'єктів інфраструктури створили величезний дефіцит в українському бюджеті.

Це призвело до пошуку шляхів підтримки української економіки. Тому це питання є надзвичайно актуальним серед науковців сьогодні.

Метою дослідження є визначення пріоритетних галузей економіки, яким необхідна підтримка в умовах війни.

За оцінками МВФ через вторгнення Росії в Україну українська економіка може втратити 35 % ВВП. Найбільшими факторами стали:

– майже вся міжнародна логістика повністю припинена: закриті аеропорти, закриті порти, введені певні обмеження на державних кордонах;

– досить багато логістичних складів існували під Києвом. Значна частка внутрішньої торгівлі, особливо онлайн, зупинилася, оскільки там нині все заблоковано;

– Україна експортувала метал і зерно через порти, які сьогодні заблоковані;

– посівництво, як і сільське господарство, під тотальною загрозою: основні поля, де вирощують основні експортні товари – соняшник та пшеницю знаходяться на півдні країни.

– міжнародні компанії, які мають виробництво в Україні змушені закрити виробництво через логістичні труднощі та високі ризики, а це означає, що десятки тисяч людей втратили роботу;

– понад мільйон людей залишили свої домівки та роботу, що означає їх вихід з економіки та припинення інвестування в неї [1].

З огляду на це прем'єр-міністр Денис Шмигаль з перших днів війни закликав українців, які перебувають у безпеці та можуть продовжувати працювати на небойових ділянках, відновити свою діяльність. Для підтримання української економіки в умовах війни в уряді запровадили податкову реформу, рішення якої стосуються як приватного бізнесу, так і звичайних громадян.

Відповідно до податкової реформи передбачені такі зміни до Податкового кодексу України:

1. Податки для фізичних осіб-підприємців. Фізичним та юридичним особам з оборотом до 10 млрд грн можна сплачувати єдиний податок обсягом 2 % від обороту, а також скасовано податок на прибуток та ПДВ. Сплата єдиного податку для ФОП I та II груп спрощеної системи оподаткування є добровільною. Фізичним особам-підприємцям II і III груп дозволили не платити єдиний соціальний внесок за працівників, яких забрали на війну. За них ЄСВ сплачуватиме держава, починаючи з 1 березня і до закінчення воєнного стану.

2. Скасування перевірок. Усі перевірки скасували, щоб не заважати безперервній роботі бізнесу. Виняток становить лише контроль за ціноутворенням та можливістю безготівкового розрахунку [2].

3. Податки на пальне. На час війни скасовано акциз на імпорт бензину, дизелю та скрапленого газу.

4. Кредитні канікули. Під час війни та упродовж 30 днів після її завершення несплата за кредити не вважається простроченням. Однак кожен банк ухвалює рішення самостійно й домовлятися про кредитні канікули потрібно в кожній установі окремо. Деякі банки запровадили послуги автоматично.

5. Благодійність. В Україні не оподатковуватимуть благодійну допомогу учасникам бойових дій та людям, які живуть в областях, що постраждали від війни. На нецільову благодійну допомогу також не накладатимуть податків, зокрема, гуманітарну та надання товарів Збройним силам, територіальній обороні або державним структурам.

Національним банком України встановлено курс на рівні 29,25 UAH/USD відповідно до нової тимчасової нормативної бази воєнного часу, і разом із суворим контролем операцій за поточним рахунком, рахунком капіталу та своєчасними валютними інтервенціями це дозволило обмежити паніку на готівковому ринку. Станом на 7 квітня курс на чорному готівковому ринку лише приблизно на 10 % вищий за офіційний, і українські мігранти за кордоном можуть платити та знімати готівку з деякими обмеженнями, але за офіційним курсом. Валютні резерви НБУ у березні навіть трохи зросли – з 27,6 млрд доларів до 28,1 млрд доларів [3].

Нині постає необхідність докладати максимум зусиль для **відновлення роботи вітчизняного бізнесу** в усіх можливих формах. Не варто розраховувати лише на західну підтримку, адже все залежить саме від нас. Настав час ідентифікувати та сформувати чітку державну та громадянську позицію, яка допоможе запустити алгоритм ефективного відновлення нашої економіки.

Вкрай важливо підтримувати українські національні та локальні підприємства (з кінцевим бенефіціарним власником в Україні), зокрема місцевий бізнес та сервіси. Сотні новостворених чи релокованих підприємств потребують збуту власної продукції та послуг – наш патріотичний обов'язок підтримати їх гривнею. Малі та середні підприємства завжди були, є та будуть основою економіки, тим паче у воєнний час. Решту бізнес зробить сам [4].

Академік НАН України Богдан Данилишин вважає, що держава має максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення продуктової безпеки.

Для заохочення бізнесу є сенс розробити мобілізаційно-партнерські завдання – бізнес має стати партнером держави на шляху до перемоги. Окрему увагу потрібно приділити експортно-орієнтованим бізнесам – їхнім завданням має стати збільшення експорту задля зростання валютних надходжень до України. Також потрібно зберегти роботу закордонних ІТ-компаній в Україні (за винятком російських та країн, що підтримують країну-агресора), які забезпечують велику частку валютних надходжень до держави і наповнюють бюджет нашої країни за рахунок сплачених податків.

Необхідна допомога держави в евакуації виробничих потужностей. Пріоритет тим підприємствам, які зможуть забезпечити обороноздатність, необхідні для роботи критичної інфраструктури та продовольчої безпеки, а також невеликим виробництвам, малому та середньому бізнесу.

Окрему увагу потрібно приділити малому та середньому бізнесу, підготувавши спеціальний пакет кредитування, субсидування та податкових стимулів (тимчасовий). Невеликі підприємства є більш гнучкими, швидше реагують на зміну умов, їх легше евакуювати, а також продублювати логістичні ланцюжки.

Ослаблення бар'єрів для імпорту є ефективним способом швидко подолати дефіцит ключових товарів. Однак досвід Сирії та Боснії і Герцеговини свідчить, що імпорт потрібно ретельно контролювати, щоб не пригнічувати національного виробника.

У випадку України вважається доцільним орієнтуватись передусім на імпорт технологій та обладнання, що дозволить покращувати вже існуючі виробництва. Важливими є спроби локалізувати виробництво, особливо товарів, необхідних у воєнний час.

Також важливим є збереження географії експорту, спрощення експортно-імпортних процедур мають бути одним із пріоритетів, оскільки результат вкладень у цей напрямок забезпечує фінансові ресурси в майбутньому. Серед заходів:

– першочергове розмінування, відновлення та будівництво транспортної та логістичної інфраструктури (дороги, склади, пункти оформлення товару);

– створення додаткових (резервних) маршрутів, зокрема з переорієнтацією частини товаропотоків із моря на сушу.

У випадку України наразі ключовим є розширення пропускної спроможності залізничних вантажних перевезень в бік Європи, забезпечення додаткових потужностей для перестановки вагонів з колії 1 570 мм на 1 435 мм [5].

З огляду на все вищевказане потрібно застосувати одночасні дії в таких напрямах.

Напрямки	макроекономічна стабільність;
	підтримка купівельної спроможності/внутрішнього попиту;
	збереження виробництва/ промисловості.

Отже, в умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава має створити для цього всі необхідні умови. Зважаючи на невизначеність тривалості війни в Україні, відновлення роботи національного бізнесу є запорукою економічної стійкості держави та її спроможності ефективно протистояти агресору. Тимчасово потрібно перейти до практично ручного управління економікою, коли держава вирішує, що саме є пріоритетом і на що має йти держпідтримка. В цьому контексті особливо важливу роль має зайняти НБУ та державні банки, які мають стати основою для кредитування переходу держави на воєнні рейки.

Державі варто приділити більше уваги для таких галузей економіки, як оборонна промисловість, яка зможе забезпечити обороноздатність країни та сільське господарство, для продовольчої безпеки в країні і збільшення експорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. How Ukrainians can help support the economy during the war? URL: https://visitukraine.today/blog/191/how-ukrainians-can-help-support-the-economy-during-the-war (дата звернення: 22.04.2022).

2. Податкова реформа під час війни: що запровадили та скасували в Україні. Громадська спілка «Мережа правового розвитку». URL: https://ldn.org.ua/event/podatkova-reforma-pid-chas-viyny-shcho-zaprovadyly-ta-skasuvaly-v-ukraini/ (дата звернення: 22.04.2022).

3. Аналітична записка «Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022». URL: https://ces.org.ua/ua-economy-in-war/ (дата звернення: 22.04.2022).

4. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі? «Економічна правда». URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/ (дата звернення: 22.04.2022).

5. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/ (дата звернення: 22.04.2022).

УДК 658:330.131.5

Валентина Мартиненко,
д-р екон. наук, доцент,
в.о. заступника директора Навчально-наукового
інституту економічної безпеки та митної справи,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ

Ключові слова: *олігархічна модель, некорпоративна модель, корпоративна модель, загроза, військова економіка, економічна безпека.*

Valentyna Martynenko,
Doctor of Economics, Associate Professor,
Deputy Director of Educational-Scientific
Institute of Economical Security and Custom Service,
State Tax University (Irpin)

MODELS OF ECONOMIC SECURITY UNDER MARTIAL LAW: INTERACTION BETWEEN THE STATE AND THE BUSINESS SECTOR

Key words: *oligarchic model, non-corporate model, corporate model, threat, military economy, economic security.*

Досвід економічно розвинених держав свідчить, що у функціонуванні інституту економічної безпеки зацікавленими сторонами є держава та суб'єкти підприємництва. В умовах ринкової економіки держава насамперед виконує функції, які націлені на створення умов для здійснення ефективної підприємницької діяльності. Підприємці також мають значну зацікавленість у власній економічній безпеці, оскільки держава погоджує безпосередні інтереси економічних агентів, реалізуючи принципи справедливості та ефективності. При цьому в умовах воєнного стану взаємодія держави з підприємницьким сектором направлена на мобілізацію всіх наявних ресурсів для

забезпечення військової економіки. Також у системі національної безпеки пріоритетними є воєнна та економічна складова. Саме тому актуалізуються дослідження моделей економічної безпеки при взаємодії держави і підприємницького сектору в умовах військової економіки.

Мета дослідження полягає в порівняльному аналізі основних моделей економічної безпеки при взаємодії держави і підприємницького сектору в умовах воєнного стану. Для досягнення мети застосовано *методи* дедукції та індукції, аналізу та синтезу, логічного узагальнення тощо.

Результати й обговорення. Економічна безпека є багатоаспектною, багаторівневою категорією, що виражає захищеність економічного потенціалу складових національної безпеки – безпеки особистості, безпеки держави та безпеки суспільства [1]. Системне уявлення про економічну безпеку полягає у дослідженні локальних і системних небезпек (загроз). Локальною загрозою є вплив, що призводить до втрат економічного потенціалу, однак не підриває системних взаємозв'язків, основ функціонування та життєдіяльності системи. Системна загроза викликана комплексом факторів, які поєднані між собою, та негативний вплив яких утворює синергетичний ефект руйнування соціально-економічної системи країни. Нині системною загрозою національній безпеці України в цілому та економічній безпеці зокрема є вплив повномасштабного російського вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року. Цього ж дня Президент України видав Указ «Про введення воєнного стану в Україні» [2].

Взаємовідносини між державою та підприємницьким сектором лежать в основі управління економічною безпекою як у мирний, так і у воєнний час. Відповідно до цього можна виділити такі види моделей економічної безпеки:

1) олігархічна модель;

2) некорпоративна модель;

3) корпоративна модель економічної безпеки.

Характеризуючи олігархічну модель взаємовідносин держави та підприємницького сектору, Т. Петреман і К. Дубич виокремлюють такі її ознаки:

– «непрозора» економічна база бізнес-еліти;

– встановлення відносин підприємців та клієнтів, залежність чиновника від того чи іншого бізнесу, політичні амбіції бізнесу, прагнення до влади;

– політика «нерівновіддаленості влади від бізнесу», коли певні представники бізнесу мають статус привілейований над іншими [3].

Термін «олігархія» виник у Древній Греції і вперше почав використовуватися такими філософами як Платон і Аристотель. Згідно з визначенням, яке дав Платон, «олігархія» – це лад, що ґрунтується на майновому цензі: у владі знаходяться багаті, а бідняки не беруть участь у керуванні [4]. Пізніше Арістотель дав визначення олігархії, яке й дотепер використовується. Він визначав «олігархію», як владу багатих протиставляючи олігархію аристократії [5]. На думку філософів, олігархія – це державний лад, згідно якого право займати державні посади мають люди матеріально забезпечені. Залежно від масштабу лобіювання власних бізнес-інтересів олігархів у державних органах влади виникають загрози економічній безпеці держави – локальні, якщо масштаб незначний і системні, якщо лобіювання набуває масового характеру.

В умовах воєнного стану відносини держави і олігархату базуються на компромісі – олігархи погоджуються переводити свій бізнес частково або повністю на вимоги воєнного часу під узгоджені державні гарантії, у разі відмови держава може застосувати механізм конфіскації або націоналізації майна для потреб війни.

Некорпоративна модель економічної безпеки припускає [6, с. 77]:

– добровільний характер взаємовідносин між всіма учасниками;

– високий та якісний рівень корпоративної організованості співтовариств та профспілок;

– систему взаємних зобов’язань;

– слабку конфліктність;

– центральну роль держави, яка може змінювати форми державного управління (від арбітражу до лідерства).

Саме некорпоративна модель економічної безпеки є найбільш адаптованою до вимог воєнного часу, оскільки підприємці можуть досить швидко перевести свої бізнеси на військове забезпечення та волонтерство.

Зі свого боку корпоративна модель економічної безпеки базується на [7]:

– трирівневій конструкції відносин, що складається з представницької ланки, консультативно-експертної ланки, та влади;

– сприятливому підприємницькому кліматі, який реалізується шляхом обміну на політичну лояльність;

– нормативно-правовій регламентації професійної діяльності підприємств, включаючи прозорість всіх операцій та сплату обов’язкових зборів і платежів в повному обсязі;

– політиці «спрямованих інвестицій», що припускає, якщо навіть напрямки та обсяг капітальних вкладень і не погоджені з владою, то враховуються пріоритети інвестиційної політики держави;

– інституціоналізації соціальної відповідальності приватного бізнесу як обов'язкової умови підприємництва;

– типі соціального контракту влади та бізнесу.

Адаптація корпоративної моделі економічної безпеки до воєнного стану відбувається повільніше, ніж у випадку некорпоративної моделі, але швидше за олігархічну модель.

Модель взаємин держави та підприємницького сектору є основою економічної безпеки. Економічна безпека України характеризується наступними властивостями: підтримка, пріоритетний розвиток, захист інтересів представників, що мають вплив на формування економічної політики держави та законів, насамперед великого бізнесу. Оскільки великий бізнес в Україні, як правило, зосереджується у гірничо-видобувному, металургійному, аграрному секторах, то такий вид відносин ефективно стимулює експортно-орієнтовну економіку. При цьому менш економічно захищеними є представники малого та середнього бізнесу, які працюють в інтересах внутрішнього ринку. Воєнний стан потребує розбудови нових, насамперед дерегульованих і максимально ліберальних відносин держави з підприємницьким сектором, що є необхідним компромісом для зниження загроз війни національній безпеці.

Висновки. Отже, з огляду на наведені моделі економічної безпеки вважаємо, що економічна безпека України має ознаки олігархічної та корпоративної моделей. Успіх модернізації економічних відносин у сфері безпеки залежить від того, наскільки успішним стане перехід від олігархічно-корпоративної до некорпоративної та корпоративної моделей з розбудовою спеціальних інститутів, що організовані підприємництвом та державою, функціями яких є розробка і прийняття зважених рішень, а також високий рівень організованості бізнесу і держави. Саме сьогодні в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну (з 24 лютого 2022 року) відкрилося вікно можливостей щодо формування та розбудови ефективних механізмів взаємодії держави, суспільства і підприємницького сектору, а також їх імплементації в повоєнній розбудові економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мартиненко В. В. Концептуальні підходи до зміцнення безпеки економіки України. *Economic Annals – XXI*. 2015. № 1–2(2). С. 12–15.

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text

3. Петреман Т. В., Дубич К. В. Економічна безпека України: державне управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 80–86. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.19.80

4. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.

5. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.

6. Теоретико методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України: монографія / за ред. чл.-кор. НАПН України, д. е. н., проф. І. М. Грищенка, д. е. н., проф. В. М. Узунова, д. е. н., проф. М. П. Денисенка, К.: КНУТД, 2013. 464 с.

7. Пташенко Л. О. Корпоративна модель бізнесу, адаптована до умов зростаючих зовнішніх і внутрішніх економічних загроз. *Академічна й університетська наука: результати та перспективи*: зб. наук. пр. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 груд. 2020). Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 58–61.

УДК 338.23

Наталія Рябініна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПЕРЕМОГИ

Ключові слова: *соціально-економічне зростання, економічна війна, соціальний капітал, соціальна свідомість.*

Natalia Riabinina,
PhD student,
State Tax University (Irpin)

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IS AN IMPORTANT COMPONENT OF VICTORY

Keywords: *socio-economic growth, economic war, social capital, social consciousness.*

Війна – це слово, яке перегортає все життя на «до» і « після». Де з'являється вона, там смерть і плач, там розруха і голод, там страждання і виснаження, там розлука і горе. І саме українському багатостраждальному народу знов треба пройти шлях захисту національної свободи. Сьогодні ми стаємо свідками великої битви українців за нашу національну свідомість, за нашу правду. Війна за свідомі думки та чисті мрії майбутнього наших дітей. Незважаючи на міфи недружньої сторони:

– «Україна – штучне політичне утворення, зіткане з різних історично не пов'язаних між собою земель, частина з яких є чужими етнічними територіями;

– Україна в сучасних кордонах з'явилася на карті світу винятково завдяки зусиллям Москви в часи СРСР;

– Сучасна Південна та Східна Україна – це питома частина Росії (Новоросія)» [1], українська нація є оплотом мужності та віри. На фронтах мужньо стоять, пліч о пліч наші солдати, захищаючи нашу землю від агресора, а ми в тилу, повинні підтримувати їх своїми прагненнями та сумлінною роботою на благо соціально-економічного розвитку країни.

Військові дії завжди несуть значні витрати людського капіталу, економічних ресурсів та фінансів, які потребують негайного перерозподілу та перебудови, що сприяє мобілізації всього державного сектору забезпечувати максимальним матеріальним та людським ресурсом. На сьогодні, за даними Міністерства економіки України, прямі, безпосередні, втрати фізичної інфраструктури (цивільної та військової) сягнули 80,4 млрд дол., а непрямі збитки (зниження ВВП, додаткові виплати соціальної підтримки, збільшення витрат оборонної направленості, переміщення людей та відтік робочої сили, руйнування промислового сектору та невикористання сільськогосподарського сектору, припинення інвестицій, зниження якості освіти та інше) коливаються 565–600 млрд дол.

Прямі втрати України від пошкодження фізичної інфраструктури
(на основі публічних джерел та даних органів влади,
станом на 11 квітня 2022 року з початку воєнних дій)

Об'єкти інфраструктури	Обсяг, одиниць	Загальні втрати, млн. дол.
Дороги	23,177 км	$28,965
Житлові будинки	37,423 тис м^2	$28,785
Цивільні аеропорти	8 од.	$6,816
Активи підприємств	145 од.	$6,663
Залізнична інфраструктура та рухомий склад		$2,532
Мости і мостові переходи	277	$1,555
Заклади охорони здоров'я	205 од.	$1,079
Заклади середньої та вищої освіти	586 од.	$845
Порти і портова інфраструктура	2 од.	$622
Військові аеродроми	10 од.	$390
Адміністративні будівлі	54 од.	$295
Літак Ан-225 "Мрія"	1 од.	$300
Релігійні споруди	74 од.	$253
Дитячі садочки	319 од.	$239
Торгово-розважальні центри	11 од.	$188
Культурні споруди	62 од.	$212
Теплові та гідроелектростанції	7 од.	$101
Інше		$555
Разом		$80,397

Джерело: KSE Institute (аналітичний підрозділ Київської школи економіки) на базі даних Міністерства економіки України.

За 50 днів агресії російських військ зруйновані дороги (23,2 км), мости та мостові переходи (277 од.), порти (2 од.), військові аеродроми (10 од.), цивільні аеропорти (8 од.), залізнична інфраструктура. За цей час пошкоджено, постраждало чи захоплено адміністративні будівлі (54 од.), освітньо-культурні споруди (967 од.), церкви (74 од.), теплові, атомні та

гідроелектростанції (7 од.). Найбільша біда торкнулась житлового фонду населення, пошкодження газо-електричного постачання, вимкнений зв'язок, інтернету та втрата інвестицій чи призупинення активів підприємств. Значні втрати (людські та матеріальні) ведуть до відповідних дій стосовно агресора, починаючи захисну військову та економічну війни.

Економічну війну поділяють на наступальну, яка носить зовнішній характер і оборону, яка захищає внутрішній стан. «Економічна війна, використання або загроза використання економічних засобів проти країни з метою послабити її економіку і тим самим зменшити її політичну та військову могутність. Економічна війна також включає використання економічних засобів, щоб змусити противника змінити свою політику чи поведінку або підірвати його здатність підтримувати нормальні відносини з іншими країнами. Деякі поширені засоби економічної війни — торгове ембарго, бойкот, санкції, тарифна дискримінація, заморожування капітальних активів, призупинення допомоги, заборона інвестицій та інших потоків капіталу, а також експропріація» [2]. Сучасні елементи війни виділяють значну роль економічних санкцій, впливаючи на військову міць. Стратегія антизахисту ланцюгів доставки та постачання від продуктів до палива, енергоносіїв, система неможливості імпортозаміщення, консервування критичних та стратегічних резервів, заборона доступу до високотехнологічного обладнання, комп'ютерних плат, мікропроцесорів, неможливість використовувати автоматизацію та розвиток систем управління, штучний інтелект світового досвіту, неможливість закупати складне обладнання та технології все це дозволяє наносити стратегічні посили руйнування, економічного знищення країни-агресора. Заважаючи розвитку економіки країни-агресора, ми повинні й аналізувати ситуацію в середині країни. «Війна проти зовнішнього агресора – це завжди боротьба за політичну й економічну незалежність країни. Основне завдання України на сьогодні – інтенсифікувати економічні процеси. Зокрема, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Вкрай важливе завдання – залучити до роботи максимальну кількість працездатного населення. Як свідчить досвід країн, що пережили військові конфлікти, найбільш успішною є робота за принципом державно-приватного партнерства, що дозволяє залучати бізнес до цільових проєктів стабілізації економіки та відновлення інфраструктури. Пріоритет тим підприємствам, які зможуть забезпечити обороноздатність, необхідні для роботи критичної інфраструктури та продовольчої безпеки, а також невеликим виробництвам, МСБ. Невеликі підприємства є більш гнучкими, швидше реагують на зміну умов, їх легше евакуювати, а також продублювати логістичні ланцюжки.

В умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава створює для цього всі необхідні умови» [3].

Звичайно, економічна проблема є важливим впливом на життя: втрата оселі, домівки, матеріальних накопичень та звичайного укладу, втрата рідних та близьких, вимушені переселитися в інший регіон чи країну, втрата роботи та перспективи, але всі ці проблеми перетинаються з морально-психологічним станом людини. І нині державі, органам влади, волонтерству, громадським організаціям вкрай необхідно об’єднатися, для вчасної допомоги постраждалим, налагодженню інфраструктури, забезпечення роботою, житлом. За даними статистики, тільки 5 % молоді, мешканців Сходу, змогли працевлаштуватися на нову роботу.

Важливим елементом на сьогоднішній день є ресурс соціального капіталу та його складові. «Соціальний капітал поділяють на дві вагомі класифікації: мережі та соціальні структури, основуючись на довірі та нормах, які зі свого боку поділяють на типи: структурний, когнітивний та реляційний соціальні капітали. Усі класифікації, типи, підтипи та виміри соціального капіталу пов'язані та посилюють один одного і несуть функцію взаємозаміни та перетинання» [4]. Основне питання соціального капіталу – розповсюдження інформації та допомога людям, які опинилися у скрутних обставинах, направити прийняти рішення, яке допоможе у подальшому житті. На ряду з забезпеченням ланцюгів єдиного постачання економічно-ресурсної бази стає важливе питання поширення мережевої структури, соціальної інформації, розширення та збереження каналів зв’язку правдивої інформації, виявлення дезінформації і так далі.



Джерело: Соціальна група «Рейтинг» Опитування проводилося 25.04.2020 (пандемія) та 25.03 2022 (військовий стан).

Проводячи аналіз опитування, можна стверджувати про підвищення масового спілкування між людьми, будь-то рідні, друзі, близькі, колеги по роботі. Порівняльно з часом пандемії у 2020 році, спілкування та постійно на зв'язку між собою у воєнні часи збільшилося в 2,5–3 рази. Суспільство не зупиняється шукати шляхи подолання і відновлення звичайного кращого життя. Підняття соціальної свідомості та національного духу нашого народу б'є усі рейтинги та опитування. Такого єднання і цілеспрямованості ми не бачили давно. Проти усі негаразди український народ настроєний на творення, подолання та відбудову.

ЧИ ГОТОВІ ВИ ОСОБИСТО ДОЛУЧИТИСЯ ДО ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ?(25.03.2022р)



Джерело: Соціальна група «Рейтинг». Опитування проводилося 25.03.2022.

Українці налаштовані на відновлення країни й оптимістично, у більшості своєї, готові чекати перехідного стану. Майже 94 % опитуваних може, бажає і хотіло б брати участь у налагоджені роботи та подальшому розвитку соціально-економічної відбудови, і тільки 5 % перекладають вирішення проблем на владу та державу. До відбудови країни долучається Європа, США, підтримують міжнародні організації. Більшість українців «займає консолідовану, проактивну позицію та вказує на колективну відповідальність українців щодо відбудови країни після війни. Українці абсолютно підтримують репарації від Росії по закінченню війни – 90 % вважають, що компенсувати економічні та інфраструктурні втрати України повинна Росія» [5].

Висновок. Кожен день нас веде до перемоги. Наші українські сини знищують ворогів на фронті, економісти, в тилу, вирішують відновлення мирної країни. Захід готує план для України, який зможе отримати заморожені кошти РФ для розвитку та відновлення української економіки. А наш народ підтримує українське майбутнє, своїм відданим серцем, свідомим розумом, гордою статтю, незалежною душею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чорна С. (2018). Війна за свідомість; науковець спростовує ключові російські міфи про Україну. Історія. Голос України. URL: http://www.golos.com.ua/article/302344

2. Шамбо Дж. 2022. Економічна війна. Міжнародне право. Швидкі факти. Britannica. URL: https://www.britannica.com/topic/economic-warfare

3. Вишгородська районна рада. (2022) Битви виграє армія, а війну – економіка. під час війни бізнес повинен працювати. Актуально. URL: https://vysh.gov.ua/bytvy-vygraye-armiya-a-vijnu-ekonomika-pid-chas-vijny-biznes-povynen-pratsyuvaty/

4. Hurochkina V., Riabinina N. (2022). The impact of behavioral aspects on the social capital of the tax service of Ukraine (2022) VUZF Review, 7(1). DOI: 10.38188/2534-9228.22.1.07. 24-39-PB.pdf

5. Ткалич М. (2022). Як війна впливає на українців, їхню роботу та надії на майбутнє. Дослідження соціальної групи. «Рейтинг Лаб.» *Українська правда.* 2022. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2022/03/25/7334501/

УДК 330.341.1:338.1](477)

Ольга Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Після перемоги над російською агресією Україна буде зовсім в інших економічних обставинах, ніж до війни, тому буде потрібна нова економічна політика. Зазначено, що Україна зазнала величезні загальні втрати економіки України через війну, враховуючи як прямі, так і непрямі втрати, обсягом в багато мільярдів доларів. Відмічено безпрецедентну високу підтримку і віру в перемогу як громадян України, так і західних політиків і громадян всього демократичного світу. Розкрито мету, зміст та принципову відмінність плану Моргентау і плану Маршалла; наслідки їх втілення для економіки Німеччини. Висвітлено економічну політику післявоєнного відновлення та розвитку Південної Кореї. Обґрунтовано, що Україна має шанс у короткі строки здійснити післявоєнне відновлення економіки, структурну модернізацію та перейти від сировинної моделі розвитку до інноваційної. Наголошено, що важливим є політична воля та професійне лідерство еліти відстоювати національні інтереси України.

Ключові слова: *національна економіка, післявоєнне відновлення економіки, план Маршалла, національні економічні інтереси, структурна модернізація.*

Olga Sokolova,
PhD, Associate Professor of the Department
of Economics of the Enterprise,
University of State Fiscal Service of Ukraine

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE AFTER THE WAR: PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS

After the victory over Russian aggression, Ukraine will be in completely different economic circumstances than before the war, so a new economic policy

will be needed. It is noted that Ukraine suffered huge total losses to Ukraine's economy due to the war, taking into account both direct and indirect losses amounting to many billions of dollars. Ukraine due to the war, taking into account both direct and indirect losses, amounting to many billions of dollars. Unprecedented high support and faith in the victory of both the citizens of Ukraine and Western politicians and citizens of the democratic world were noted. The purpose, content and fundamental difference between the Morgenthau plan and the Marshall plan are revealed; consequences of their implementation for the German economy. The economic policy of post-war reconstruction and development of South Korea is covered. It is substantiated that Ukraine has a chance in the short term to carry out post-war economic recovery, structural modernization and move from a raw material model of development to innovation. It was emphasized that the political will and professional leadership of the elite to defend the national interests of Ukraine are important.

Key words: *national economy, post-war economic recovery, Marshall Plan, national economic interests, structural modernization.*

Актуальність. З 24 лютого 2022 р. в Україні триває війна з РФ. За спільними оцінками Мінекономіки та KSE загальна сума прямих задокументованих збитків інфраструктури, тільки на основі публічних джерел, вже сягнула $80,4 млрд. Загальні втрати економіки України через війну, враховуючи як прямі втрати, так і непрямі втрати (зниження ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо), коливаються від $564 млрд до $600 млрд. Це дані на 11 квітня 2022 р. [2]. Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль заявив, що падіння ВВП внаслідок повномасштабної російської військової агресії нині оцінюється у 35 % і більше [7].

Крім матеріальних та фінансових збитків, результатом війни для України є суттєві втрати людського капіталу, що є одним з ключових факторів економічного зростання. Це відбуватиметься як через безпосередні людські втрати серед військових та цивільного населення, так і через те, що частина українських громадян спробує залишитися на території ЄС або інших розвинених країн, якщо не буде відновлено їх впевненість у стійкості економічного зростання та нівельовано ризики нової агресії. За офіційними даними, понад чверть населення була змушена покинути домівки, з них понад 4 млн переїхали до країн ЄС.

Впевненість громадян України у перемогу надзвичайно висока внаслідок згуртованості і високої самоорганізації українців у всіх регіонах країни під час війни. Результати опитування, проведеного Дослідницькою панеллю «Власна думка» за підтримки Інституту соціології Національної академії наук, свідчать, що 79 % українців цілковито вірять у перемогу України у війні з РФ, ще понад 14 % – швидше вірять. Дослідження проводилось 9–11 квітня 2022 р. [8]. Постає запитання: «Як відновлювати та розвивати економіку Україну після війни?» І хоча по всій території України лунають сигнали повітряної тривоги, працюватиме над механізмами відновлення економіки та забезпечення основ довгострокового зростання, потрібно вже сьогодні планувати дії на декілька кроків наперед.

Метою дослідження є розроблення рекомендацій з економічного відновлення та розвитку України після повномасштабної війни з РФ.

Матеріали та методи. Досягнення поставленої мети здійснено за допомогою таких методів дослідження: аналізу та синтезу, порівняння, логічного узагальнення, прогностичний.

Результати та обговорення. У публічному просторі дуже багато точиться розмов про створення Фонду відновлення економіки України по аналогії із планом Маршалла. Така дискусія ведеться з 2014 р., коли Україна зазнала першу агресію РФ, що призвела до анексії Криму та окупації частини території Донецької та Луганської областей. У 2017 р. Європейська народна партія, схвалила резолюцію про розробку довгострокового плану підтримки нашої країни, який почали називати «план Маршалла для України». Але робота над конкретним змістовним наповненням плану Маршалла для України так і не була доведена до логічного завершення [1].

Нагадаємо, що плану Маршалла передував план Ганса Моргентау, який був розроблений у 1944 р. і схвалений президентом США Рузвельтом та прем'єр-міністром Великобританії Черчіллем. План Моргентау був спрямований на повоєнне перетворення Німеччини у аграрну країну як гарантія нейтралізації німецького мілітаризму. Він втілювався в 1945-1946 рр. і за ці два роки майже було знищено економіку Німеччини, навіть порівняно із ситуацією на 1945 рік. Знищення промисловості призвело до зниження продуктивності в сільському господарстві. В економіці запрацювали механізми спадної віддачі. Реалізація плану супроводжувалася зростанням безробіття і зубожінням населення. У 1947 р. світовим лідером стало зрозуміло, що План Моргентау є хибним, оскільки створив у Німеччині серйозні соціально-економічні проблеми. На весь світ стала відома фраза президента США Герберта Гувера:

«…нову Німеччину не можна перетворити на сільську країну, не знищивши або не вивізши з неї 25 мільйонів населення».

На заміну План Моргентау прийшов план Маршалла («Програма відновлення Європи»). Участь у його реалізації брали 17 європейських держав. Основними одержувачами допомоги стали Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди – ці країни отримали 2/3 всієї фінансової допомоги. План Маршалла розпочався в 1948 р. і тривав до кінця 1951 р. Результатом його реалізації стала сучасна Німеччина – світовий лідер промислового розвитку та експорту високотехнологічної продукції.

Принциповою відмінністю у цих двох планах є бачення майбутньої структури економіки країни. План Маршалла був спрямований насамперед на відновлення промисловості країн Західної Європи, в тому числі і Німеччини. Згідно з планом Маршалла фінансова допомога пов'язувалась з реалізацією структурних реформ, спрямованих на нарощування виробництва, підвищення продуктивності праці, фінансову стабілізацію та розвиток зовнішньої торгівлі. Експорт дає можливість розвиватися промисловому сектору та інтегруватися в сучасні ланцюги виробництва через трансфер технологій. План Моргентау пропонував принципову структурну перебудову економіки Німеччини – перетворення країни з індустріальної на аграрну.

План Моргентау мимоволі викликає асоціації з висловом у лютому 2016 р. колишнього посла США в Україні Джеффрі Пайєтта про те, що Україна має стати «аграрною наддержавою». Здавалося б, Україна має хороші перспективи, якщо післявоєнне відновлення її економіки буде зосереджено на розвитку сільського господарства. Водночас жодній країні не вдалося забезпечити довгострокове економічне зростання та сталий розвиток, якщо в структурі її економіки домінуюче положення займають галузі первинного сектору (сільське господарство та видобувна промисловість). Так, у 2020 р. експорт аграрної продукції України становив 74 млн т., Канади – 77 млн т., тобто більше на 3 млн т. Якщо валютна виручка України становила 22,0 млрд дол., то Канади – 55 млрд дол., тобто більше у 2,5 рази [4]. Це зумовлено тим, що Україна експортує переважно сировину агропродукцію, а Канада – більш глибокої переробки.

Фундамент економічної стійкості забезпечується високорозвиненим індустріальним комплексом разом із сферою послуг. З розвитком високотехнологічного промислового виробництва слід пов'язувати і вирішення проблем економічної безпеки. Тобто, якщо розглядати післявоєнне відновлення економіки України з точки зору «класичного» Плану Маршалла, то це буде

означати консервацію моделі аграрно-сировинного розвитку. Нам потрібно змінювати, а не зберігати структуру економіки. Інакше, потрібен, умовно кажучи, план «анти-Моргентау», тобто перехід від спеціалізації на виробництві аграрно-сировинної продукції до виробництва високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю. Думки Маршалла та Гувера пройшли випробування часом – країна без нової індустрії та сучасних технологій ризикує постійно перебувати під постійними внутрішніми та зовнішніми загрозами.

Післявоєнне відновлення економіки – це комплекс заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на відновлення її конкурентоспроможності, налагодження виробництва, підвищення рівня життя людей, стимулювання внутрішнього та зовнішнього попиту на основі інноваційних підходів і технологій. Відновлення економіки має відбуватися на основі розробки спеціальних програм з «реанімації» господарської діяльності країни, спрямування всіх зусиль на відновлення сфери промисловості та сільського господарства [5, с. 78].

Україна має надзвичайно безпрецедентну високу підтримку всього цивілізованого демократичного світу у протистоянні російській агресії. Висловлювання західних політиків щодо перемоги України у війні з РФ, розробки довгострокового плану післявоєнного відновлення та розвитку України дають шанс на структурну модернізацію вітчизняної економіки.

Президент України В. Зеленський у відеозверненні наголосив на необхідності вироблення чіткого розуміння розвитку економіки «через рік, через п’ять, через десять, через двадцять років після війни», як розвиватиметься наша країна надалі, які галузі можуть стати основою зростання після війни, які рішення та ресурси необхідні для того, щоб збільшити рівень переробки всередині країни та «не торгувати сировиною, як це було раніше» [3].

На нашу думку, Україні варто запозичити досвід економічної політики післявоєнного відновлення та розвитку Південної Кореї. Економічні реформи в Кореї розпочалися у 1961 р., коли до влади прийшла нова команда реформаторів на чолі з генералом Пак Чон Хі. Зауважимо, що авторитети економічної політики США, зокрема професор В. Ростоу, вважали, що для Південної Кореї потрібна політика розвитку аграрного сектору, а генерал Пак, навпаки, наполягав на прискореній індустріалізації. Основним напрямом дій адміністрації генерала Пак в економічній сфері було перетворення країни з відсталої аграрної на сучасну індустріальну. Ключовими галузями промисловості було визнано електроніку, суднобудування та автомобільну промисловість. У результаті проведених заходів економіка Південної Кореї почала бурхливо

розвиватися. Щорічні темпи зростання ВВП з 1962 по 1989 р. становили в середньому 8 %. Якщо частка промислового сектору в 1962 р. становила 14,3 % ВВП, то в 1987 р. – 30,3 % [6].

Заслуговує на увагу механізм швидкої реструктуризації економіки за допомогою гігантських промислових конгломератів або чеболів. Держава в особі Ради економічного планування визначала на п'ять років пріоритетні напрямки та інвестиційні проєкти під які залучалися довгострокові кредити під державні гарантії. Чеболі, які бралися виконувати визначені інвестиційні проєкти, кредитувалися на пільгових умовах. Вони відіграли вирішальну роль у процесі індустріалізації та інтеграції Південної Кореї у світову економіку. Чеболі зі світовим ім'ям: Samsung, Hyundai, SK Group, LG, Daewoo, Lotte.

«Вирощування» національних лідерів економіки було і лишається досить поширеною практикою майже всіх індустріально розвинутих країн. В Україні є свої національні лідери. Це: ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Турбоатом», ДП «Антонов» та ін. Перехід на високотехнологічні виробництва треба починати з оборонної промисловості. Це позитивно позначиться і на розвитку прикладної науки. Сучасне промислове виробництво неможливо без його глибокої інтеграції з освітою і наукою, збереження кадрового ресурсу. Водночас високотехнологічні виробництва виступають необхідною умовою збереження та подальшого розвитку вітчизняної науки.

Приклад післявоєнного відновлення Південної Кореї та її «економічного дива» яскраво ілюструє, що важливим елементом є сильне політичне лідерство людей, готових професійно відстоювати національні інтереси України. «Заливаючи» економіку грошима не можна забезпечити її економічну безпеку та сталий розвиток. «Гроші – це не фундамент для розвитку країни. Ідеї, люди – ось фундамент», – наголошує Президент України [3]. Політичними детермінантами ефективного та швидкого відновлення економіки України на засадах сталого розвитку є спільність дій міжнародних партнерів та уряду, доступ до фінансових ресурсів, міжнародна технічна допомога, доступ до сучасних технологій, зокрема у військовій сфері, послідовна політика Європейського Союзу щодо набуття Україною статусу країни-члена ЄС.

Висновки. План післявоєнного відновлення та розвитку економіки України необхідно розробляти, спираючись на кращий світовий досвід. Заслуговує на увагу післявоєнна економічна політика Південної Кореї, структурні реформи та механізм фінансування. Переважна частина міжнародної допомоги на післявоєнну відбудову інфраструктуру, виробничих потужностей тощо має надаватися на засадах безповоротності (гранти), що забезпечить

боргову стійкість. Кредитну допомогу варто спрямовувати виключно на реалізацію пріоритетних інвестиційних проєктів. Кому давати ці кошти? Тут варто застосувати досвід корейських чеболів. Стратегічно важливим для економіки післявоєнного часу є відродження промисловості, нарощування власного видобутку нафти, газу, вугілля, розвиток військово-промислового комплексу, цифровізація, експорт перероблених продукції в галузях (насамперед продукція аграрного сектору та металургії), де Україна вже має конкурентні переваги на світовому ринку. Кінцевою метою програми післявоєнного відновлення та розвитку України є створення якісно нової структури економіки, стійкого фундаменту для довгострокового зростання та сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. Про «план Маршалла для України» і не тільки. *Економічна правда* / Офіційний сайт. 2022. 1 квітня. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685066/index.amp#

2. Економічна правда / Офіційний сайт. 2022. 6 квітня. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/6/685311/

3. Зеленський назвав пріоритети для економіки після війни. *Економічна правда* / Офіційний сайт. 2022. 19 квітня. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/19/685938/

4. Зовнішня торгівля України / Державна служба статистики. Офіційний сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/Zov_torg.pdf

5. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 75–89.

6. Семенюк І. В. Особливості історичної традиції Південнокорейського суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 55. С. 45–55. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_55_45.pdf

7. Telegram-канал Mind.UA / Офіційний сайт. URL: https://mind.ua/news/20238725-premer-ukrayini-ocinyue-padinnya-vvp-cherez-rozpochatu-rosieyu-vijnu-v-35-i-trohi-vishche

8. Укрінформ / Офіційний сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3457749-perevazna-bilsist-ukrainciv-virit-v-peremogu-u-vijni-z-rosieu.html

УДК 331.42

Марина Сокур,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Вікторія Гурочкіна,
д-р екон. наук, професор кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
заступник директора Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПЛИВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА ТЕХНОГЕННО-ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *економічна безпека, воєнний стан, загроза, кризові явища, екологічна безпека, техногенна катастрофа.*

M. Sokur,
PhD candidate of the Department of Economics, Entrepreneurship
and economic security,
State Tax University (Irpin);
Viktoriya Hurochkina,
Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of Economics,
Entrepreneurship and economic security
State Tax University (Irpin)

THE IMPACT OF MILITARY CONFLICT ON TECHNOGENIC AND ENVIRONMENTAL SECURITY IN UKRAINE

Key words: *economic security, martial law, threat, crisis phenomena, ecological security, man-made catastrophe.*

Російсько-українська війна як повномасштабне вторгнення російської армії на територію України стала результатом багатовікової боротьби українського народу за приналежність до європейської цивілізації і водночас – відстоювання тих засадничих цінностей, прав і свобод, що лежать в основі Західного світу. Як виявилось, особливістю російсько-української війни є

«Денацифікація», що на думку агресора означає «звільнення» України від націоналістів і «фашистів», які прийшли до влади внаслідок незаконного «путчу» 2014 року, та створення передумов для «білорусизації» України. Сьогодні спостерігаємо в контексті «Денацифікації» викорінення всіх аспектів української національної ідентичності, що сприймається як похідна або синонім прозахідної зовнішньополітичної орієнтації. Це для нас, українців, означає знищення населення країни та довкілля з метою досягнення довготривалих негативних наслідків, що матимуть вплив на усі складові навколишнього природнього середовища і відповідно стану якості життя та безпеки населення.

Воєнні конфлікти руйнівним чином позначаються на стані ґрунтів та ландшафтів, поверхневих і підземних вод, рослинності й тваринного світу; бойові дії значно збільшують ризики виникнення аварійних ситуацій на промислових підприємствах та інфраструктурних об’єктах. Особливу небезпеку для довкілля становлять конфлікти, що відбуваються на промислово розвинених територіях з великою кількістю екологічно небезпечних підприємств та об’єктів, зокрема на території Київщини – ТЕЦ № 5 і № 6 АК «Київенерго», філія «Завод» Енергія» «АК «Київенерго» (термічне знешкодження твердих побутових і промислових відходів). У містах на Сході України де активно здійснювався воєнний напад російської армії з 2014 р, з метою оцінювання завданої шкоди, були проаналізовані та узагальнені всі доступні джерела інформації, що дозволило сформувати бачення потенційних масштабів екологічних впливів, що мали місце під час конфлікту на Донбасі.

Насамперед увагу громадськості, політиків та професійних екологів привертає небезпека безпосереднього впливу бойових дій на стан довкілля, і здебільшого це стосується хімічного забруднення. Із досвіду попередніх досліджень відомо, що такий вплив може бути пов'язаний із потраплянням до навколишнього середовища значної кількості уламків продуктів згорання боєприпасів, результатів руйнування цивільної та військової техніки, об’єктів інфраструктури, а також наслідків інших видів впливу збройних сил (наприклад, пересування важкої техніки та забруднення довкілля паливно-мастильними матеріалами). Багато забруднюючих речовин, що потрапляють до навколишнього середовища таким чином, можуть залишатися в ньому протягом тривалого часу. Будучи мобільними, вони переміщаються ланцюгами харчування біологічних організмів і становлять безпосередню загрозу для населення через свою токсичність, канцерогенність і мутагенність.

Воєнний конфлікт на сході України призвів до цілого ряду небезпечних впливів. Руйнівні процеси тривають вже вісім років, це призводить до значно-

го посилення взаємопов'язаних техногенних та екологічних загроз населенню, зокрема через порушення технологічного режиму численних небезпечних об'єктів.

Один з таких процесів – критичне порушення екологічного стану навколишнього середовища, є загрозою для життєдіяльності не тільки в регіональному, а й державному масштабі. Основна небезпека в умовах конфлікту пов'язана з можливістю забруднення навколишнього середовища через аварії, та серйозні порушення роботи на промислових та інших підприємствах регіону.

До початку цього конфлікту на території Донецької та Луганської областей було зосереджено майже четверту частину промислового потенціалу України, до 80 % якого припадає на екологічно небезпечні виробництва, що найбільш негативно впливають на довкілля, зумовлюють комплексний, значною мірою, незворотний вплив на нього.

Упродовж 2014–2020 років на підприємствах регіону зафіксовано понад 650 випадків порушень штатної діяльності та аварійних ситуацій. частина яких пов'язана з потенційною небезпекою для населення і навколишнього середовища [1].

Перші комплексні огляди екологічної ситуації в зоні конфлікту на сході Україні з'явилися на початок 2015 року. Світовий банк, ЄС і ООН здійснили аналіз наслідків конфлікту та потреб для їх подолання, в тому числі аналіз екологічних аспектів і першочергових потреб реконструкції (оцінка екологічних аспектів реконструкції становила 30 мільйонів доларів США; ще в 40 мільйонів доларів були оцінені потреби щодо відновлення системи водопостачання та водовідведення) [2].

Також були проведені докладні польові дослідження забруднення в зоні конфлікту на сході України трьома організаціями: «Екологія – право – людина» в 2014 році (ґрунти, поверхневі води) [3], Центром гуманітарного діалогу в 2016 році (підземні води, ґрунти) [4], Сіверсько-Донецьким басейновим управлінням водних ресурсів у рамках дослідження Координатора проектів ОБСЄ в Україні (ґрунти, донні відклади). Відповідно до даних ЕПЛ, вміст важких металів у пробах ґрунту, відібраних на ділянках бойових дій (переважно у воронках протягом короткого часу після припинення бойових дій), в більшості випадків перевищував фонове значення в 1,2–12 разів. За даними ЦГД, із семи досліджуваних металів, лише вміст кадмію (в 4,4 рази) та свинцю (в средньому в 1,2 рази) превищував середньорегіональні значення. На основі результатів аналізу, виконаного лабораторією Сіверсько-Донець-

кого БУВР в 2017 році, усереднені по 10 ділянках, на яких проводилися бойові дії, значення показників хімічного забруднення в цілому дорівнювали фоновим значенням, отриманим з прилеглих територій з подібними чинниками впливу, за винятком впливу бойових дій. Систематичне перевищення в 1,1–1,3 рази спостерігалося щодо ртуті, ванадію, кадмію, нерадіоактивного стронцію та гамма-випромінювання.

Серед багатьох промислових підприємств, які зазнали пошкоджень в результаті бойових дій,опинилися і найбільш екологічно небезпечні виробництва: Ясинівський, Авдіївський і Єнакіївський коксохімічні заводи, Єнакіївський, Макіївський та Донецький металургійні заводи, Торецький феросплавний завод, Алчевський металургійний комбінат, Лисичанський нафтопереробний завод, Донецький казенний завод хімічних виробів, сєвєродонецький завод «Азот» та горлівський «Стирол», Слов'янська, Луганська, Вуглегірська та Міронівська теплові електростанції тощо.

Масштабних обстрілів зазнали такі міста, як Маріуполь, Волноваха, Харків, Ізюм, Суми, Чернігів, Буча, Ірпінь, Гостомель. Внаслідок війни в Україні знищено або пошкоджено майже 6 800 житлових будинків. Через повномасштабне російське вторгнення в Україні вже пошкоджен або зруйновано 20–30 % інфраструктури на суму майже 100 мільярдів доларів. Зокрема, пошкоджені або зруйновані понад 300 мостів на дорогах національного значення, а десятки мостів на залізничних шляхах підірвані.

В Ірпені під Києвом пошкоджено понад 1 000 будівель: 115 зруйновано повністю, 698 значно пошкоджено, 187 частково пошкоджено. Це 71 % від території міста. На відбудову міста Чернігів знадобиться щонайменше 4 роки, адже у ході боїв зруйновано 70 % міста.

На відновлення інфраструктури Маріуполя, який зруйнований на 95 %, після війни знадобиться майже 11,5 млрд доларів. Очікується, що це число зростатиме. Також зруйновано щонайменше 220 тис. житлових будинків маріупольців. Щоб допомогти українцям відбудувати домівки, держава запустила спеціальну програму. Команда Мінцифри розробила послугу, щоб кожен, чиє майно постраждало від російського вторгнення, міг подати заявку в державному додатку «Дія».

Однією із важливих точок також є невелике місто у Запорізькій області – Енергодар. Для України це стратегічно важливе місто, адже там розташована найбільша в Європі та 3-я у світі Запорізька атомна електростанція. У разі суттєвого пошкодження реактора та оголення ядерного палива катастрофа буде співставною із Чорнобильською. А у випадку бомбардування найбільшої

АЕС Європи може бути пошкоджений не один реактор. Наслідком такої аварії може бути суттєве забруднення не лише України, а й більшої частини Європи.

Станом на квітень із резервного фонду вже направлений перший мільярд гривень на відбудову звільнених від російських військ територій. Кошти підуть на ліквідацію наслідків воєнних дій та першочергове відновлення інфраструктури. 400 млн грн для Київської області, по 250 млн грн Чернігівській та Сумській. Ще 100 млн грн для Житомирщини.

За час повномасштабної війни в Україні було пошкоджено, зруйновано або захоплено мінімум 23 тисячі кілометрів доріг, 37 тисяч квадратних метрів житлового фонду, 319 дитячих садків, 546 навчальних закладів, 205 медустанов, 145 заводів та підприємств, 74 релігійні споруди. Крім того, в результаті війни постраждали щонайменше 54 адміністративні будівлі, 277 мостів і мостових переходів, 10 військових аеродромів, 8 аеропортів і 2 порти.

Загальна сума прямого задокументованого інфраструктурного збитку досягла 80,4 млрд доларів або 2,4 трлн гривень [5].

У Комітеті з питань економічного розвитку зазначають, що на сьогодні ведеться робота за наступними напрямками:

– підтримка поточного функціонування України – економіка воєнного часу. Зокрема, економіка відновлюватиметься за рахунок репарацій, конфіскованого майна РФ, допомоги західних партнерів;

– відновлення економіки після воєнних дій – швидке відновлення критичної інфраструктури та послуг;

– подальший розвиток та модернізація України – заходи, спрямовані на стійке, швидке та стале зростання [6].

Висновки. Військовий конфлікт на Сході України призвів до ряду небезпечних впливів на ґрунти та ландшафти, поверхневі і підземні води, рослинність і тваринний світ, бойові дії значно збільшили ризики виникнення аварійних ситуацій на промислових підприємствах та інфраструктурних об’єктах.

У подальшій перспективі Україна має взяти фокус на відновлення та зміцнення організаційної та законодавчої основ природоохоронної діяльності в умовах конфлікту, широке обговорення концепції з органами центральної та регіональної влади, місцевого самоврядування, представниками промисловості, бізнесу та громадськості.

Щоб планувати і вживати першочергових заходів для зниження небезпеки від її найбільших джерел у зоні конфлікту, необхідно мати постійно

уточнювану й оновлювану оцінку цієї небезпеки. На її основі мають регулярно плануватися й виділятися ресурси, в тому числі фінансові, для систематичного обмеження і зниження ризику, зокрема для підтримання достатніх сил і засобів для своєчасної ліквідації можливих аварій, а також здійснюватися політичні заходи в рамках переговорного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оцінка екологічної шкоди та пріорітети відновлення довкілля на сході України. Міністерство енергетики та захисту довкілля України. URL: https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss-126587188

2. Василюк О., Норенко К. Вплив військової діяльності на природу України: посібник / О. Василюк, К. Норенко; за заг. ред. О. Кравченко. Львів: Видавництво «Компанія «Манускрипт», 2019. 68 с.

3. Яковлєв Є. О., Єрмаков В. М., & Улицький О. А. Екологічні наслідки затоплення камери атомного вибуху шахти “Юнком” (Центральний Донбас). Мінеральні ресурси України. 2019. № 1. С. 38–44. URL: https://doi.org/10.31996/mru.2019.1.38-44

4. Chumachenko S. M., Yakovliev Y. O. Ecological-Anthropogenic Threats for the Restoration of Donbas on the Basis of a Well-Balanced Development, Conference Materials, ‘Prospects of the Restoration of the East of Ukraine on the Basis of a Well-Balanced Development’, Slov’yans'k. P. 24–25.

5. Росія заплатить. URL: https://damaged.in.ua/

6. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/221626.html

УДК 336.14:338.43(477)]-044.337

Леонід Тулуш,
канд. екон. наук, доцент, зав. відділу;
Оксана Радченко,
канд. екон. наук, доцент, пров. наук. співроб.,
відділ фінансово-кредитної та податкової політики,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки» (м. Київ)

ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *аграрний сектор, фінансування, воєнний стан, кредити, бюджет, посівна кампанія, продовольча безпека.*

Leonid Tulush,
PhD, Associate Professor, Head department;
Oksana Radchenko,
PhD, Associate Professor, lane Science collaborator
Department of Financial and Credit and Tax Policy,
National Research Center "Institute of Agrarian Economics" (Kyiv)

FINANCING OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN CONDITIONS OF MILITARY STATUS

Keywords: *agricultural sector, financing, martial law, loans, budget, sowing campaign, food security.*

Актуальність. Аграрний сектор виступає рушійною силою національної економіки, оскільки формує понад 10 % ВВП та більш ніж 40 % імпорту, сприяє зайнятості населення, формуванні підприємництва для сільського населення та виступає гарантом продовольчої безпеки. За прогнозами, в умовах воєнного стану загибель людей, збитки критично важливій інфраструктурі, збої в торгівлі і відтік біженців призведуть до падіння валового внутрішнього продукту у 2022 році як мінімум на 10 %, а якщо конфлікт затягнеться – у діапазоні 25–35 % [8]. Загалом станом на 21.04.2022, за даними оцінного проєкту «Росія заплатить» [1], завдано прямих інфраструктурних збитків на суму 89,25 млрд дол. За даними Міністерства аграрної політики України [6],

в агросекторі очікують збитки, тому що посіви зменшаться на 20–30 % порівняно з минулим роком, а перешкоди, спричинені військовими діями, можуть призвести до зниження якості посівів та врожайності й за попередніми даними, близько 20–30 % площі орних земель можуть залишитися не засіяними через бої і втрату територій.

Мета дослідження. В умовах воєнного стану потреби фінансування аграрного сектору вимагають кардинальних змін, що є метою дослідження.

Матеріали та методи. У роботі використано загальноекономічні методи досліджень, прогнозування, статистичних порівнянь і узагальнення.

Результати й обговорення. В умовах воєнного стану уряд запровадив інструменти для підтримки аграріїв через часткове гарантування кредитів від комерційних банків на проведення посівної; скасування додаткових процедур із сертифікації насіннєвого матеріалу; дозвіл експлуатації сільгоспмашин без їх реєстрації на період воєнного стану; зниження ПДВ на пальне; розширення переліку товарів критичного імпорту; надання гуманітарної допомоги в частині основних і оборотних засобів; розширення логістичних можливостей тощо. Наразі продовжуються напрацювання та пошук варіантів щодо розширення фінансової і матеріальної підтримки агровиробників. Особливо гостро постало питання залучення джерел фінансування для здійснення весняно-польових робіт. Урядом запроваджено заходи фінансової державної підтримки аграріям під час посівної, відображені у Постанові КМУ «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам» від 12.03.2022 № 274, на фінансування якої закладено 25 млрд грн за напрямами кредитування під 0 % та гарантування перед банками 80 % від суми такого кредиту.

Зокрема, передбачено зміни до Постанови КМУ «Про надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва» від 24.01.2020 № 28, що об'єктами підтримки є виключно малі та середні сільськогосподарські товаровиробники з оборотом не більше 20 млн євро в рік, що є еквівалентом підприємства, яке обробляє до 10 000 га; предметом підтримки є компенсація відсоткової банківської ставки за залученими кредитами до рівня 0 % річних; максимальна сума кредиту, на який поширюється компенсація відсоткової ставки становить 50 млн грн; кредитування надається для здійснення сільськогосподарської діяльності (посівної) в період до 31.05.2022 на придбання основних засобів та покриття будь-яких витрат, пов'язаних із провадженням сільськогосподарської діяльності на період дії воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення чи скасування. Для отримання кредиту заявникам необхідно звертатися у фінансову

установу, де вони обслуговуються, а право на отримання компенсації підтверджується через Фонд розвитку підприємництва, який здійснює фінансування.

Також передбачено доповнення до Постанови КМУ «Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі» від 14.07.2021 № 723 на період воєнного стану за кредитами, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам, а саме, що граничні обсяги державних гарантій не повинні перевищувати 80 % загальної суми зобов'язань за основним боргом за портфелем кредитів банку-кредитора та 80 % за кожним окремим кредитом.

Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» змінює ряд правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування для полегшення ситуації для позичальників на час війни та післявоєнного відновлення економіки – споживач не буде нести відповідальності у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом; у разі допущення такого прострочення споживач звільняється від обов'язку сплати неустойки (штрафу, пені) та інших платежів; забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом, а неустойка (штраф, пеня), нараховані включно з 24.02.2022 за прострочення виконання за договором, підлягають списанню.

Вплив цих заходів на проведення посівної у 2022 році за критеріями достатності обсягів ресурсів очікувано наступний. Зокрема, у 2018–2021 рр. середньорічні витрати великих аграрних підприємств становили 73,7 млрд грн (2,38 млрд грн на господарство), середніх – 768,0 млрд грн (0,342 млрд грн на господарство), малих – 170,7 млрд грн (2,345 млн грн на господарство), з них мікро – 50,3 млрд грн (0,747 млн грн на господарство). Тобто у середньому за квартал витрати виробництва середніх та малих підприємств сягають 234 млрд грн, або 3,119 млн грн на господарство (85,6 млн грн на середнє та 0,59 млн грн на мале). Тепер позичальників 74 тис. господарств, якщо брати довоєнний рівень, з них 2,2 тис. середні, решта малі. Якщо визнати, що зростання цін на період воєнного стану відбудеться на 25–30 %, за припущенням Investment Capital Ukraine (ICU), то у першому кварталі орієнтована потреба в коштах у 2022 р. становитиме 305 млрд грн. Це у три рази більше, ніж заявлена Мінагрополітики потреба (100 млрд грн на посівну) [6], але це всі витрати на діяльність.

З практики бюджетної підтримки кредитування аграрників у 2020 р. виділені з бюджету 1,048 млрд грн на здешевлення кредитів отримали понад 4,2 тис. позичальників, а загальний обсяг кредитів, залучений такими

суб'єктами становив понад 143,5 млрд грн із середніми процентними ставками банків 18–22 % річних, з них короткострокових – 11,6 млрд грн (46,7 %), компенсовано за рахунок бюджетних коштів – 24,8 млрд грн. Тобто кожна гривня бюджетної підтримки дала змогу залучити майже 24 грн кредитів. За нульовою ставкою очікуване залучення буде ще вищим. Виділені на програму кредитування кошти 25 млрд грн – це гарантія кредитування. Отже, очікувано аграрії зможуть залучити не менше 120 млрд грн кредитних коштів, якщо з суми державної підтримки 20 % використають безпосередньо на залучення кредитів, за самими скромними прогнозами – 40 % потреби у фінансуванні витрат І кварталу.

За даними НБУ [3], станом на 01.02.2022 надано кредитів 769,7 млн грн, з них 56 % короткострокових. На сільське господарство видано 82,12 млн грн, або 10,7 % загальної суми, з них 43 % короткострокових. Для порівняння, за цей же період 2021 р. всього було надано кредитів на суму 723,3 млн грн, з них на агросектор – 59,7 млн грн (8,2 % загального кредитування), зокрема короткострокових – 28,8 млн грн, або 48 %. За даними Мінагро [6], станом на 13.04.22 банки видали кредитів 2 080 агротоваровиробникам на 5,434 млрд грн, основна сума з яких була залучена за програмою портфельних гарантій 80 % – 4,413 млрд грн.

На практиці у рамках урядової програми підтримки сільгоспвиробників за інформацією, приведеною на сайтах зазначених фінансових установ, Ощадбанк розпочинає кредитування на проведення посівної кампанії. Аграрії зможуть отримати: до 80 % забезпечення кредитів державною гарантією; кредити під 0 % на період воєнного стану та протягом першого місяця після його припинення або скасування. На час дії воєнного стану бізнес на базі програми «5–7–9 %» зможе отримати кредит під 0 % річних обсягом до 60 млн грн. ПриватБанк здійснює кредитування посівної кампанії сільськогосподарських виробників під державну гарантію на 80 % від суми кредиту з можливістю підключення агроклієнтів до програми «Доступні кредити 5–7–9 %» під 0 % річних (з одноразовою комісією до 1 % від суми кредиту). Кредитні програми ПриватБанку, що беруть участь у програмах компенсації: «КУБ» під заставу – до 5 млн грн, з державною гарантією на 80 % від суми кредиту, без додаткового забезпечення; кредитна лінія «Агросезон» – до 5 млн грн (80 % від суми без додаткового забезпечення); понад 5 млн грн (із забезпеченням 20 % від суми кредиту зі стандартними коефіцієнтами покриття заставою). Укргазбанк разом з UKRAVIT SCIENCE PARK банк пропонує зручні та максимально лояльні умови кредитування за такими програмами: «Доступні кредити 5–7–9» зі ставкою 0 % річних на 6 місяців, під держагарантії; програма UKRAVIT

SCIENCE PARK, в рамках якої аграрії можуть отримати кредитні кошти на ЗЗР і мікродобрива виробництва UKRAVIT SCIENCE PARK, посівний матеріал і мінеральні добрива від передових виробників, сервіси Інституту здоров'я рослин та придбання дронів за партнерською програмою для забезпечення вдалого початку агросезону. Пропозиції банків доступна в усіх регіонах, де наразі не ведуться бойові дії.

Також Верховна Рада України прийняла за основу «Законопроєкт про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» (реєстр. № 7264) [2], який має максимально спростити вимоги з боку держави для ведення сільського господарства в умовах воєнного стану. Передбачається: спрощення фітосанітарних вимог при експорті, імпорті та переміщенні продукції рослинного походження; спрощення процедури подання документів для державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів з метою наближення законодавства України до вимог Європейського Союзу, зокрема Регламенту (ЄС) №396/2005 тощо.

Актуальним є Указ Президента України від 07.02.2022 № 41/2022 «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні», що передбачає: визначення національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року за напрямами: здорове харчування, дружнє до довкілля виробництво, стійкість до ринкової нестабільності та доступність харчових продуктів для населення; забезпечення реалізації національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року, зокрема, під час розроблення проєктів прогнозних і програмних документів та проєктів нормативно-правових актів, насамперед у сферах сільського господарства, з питань продовольчої безпеки; запровадження системи моніторингу реалізації національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року з обов'язковим оприлюдненням результатів такого моніторингу [5].

З початку введення воєнного стану в Україні запрацювала Національна платформа з продовольчої безпеки за підтримки Офісу Президента України, Мінекономіки та Мінагрополітики. Участь у підтримці і просуванні платформи приймають Dopomoga.Razom і Fozzy Group [7]. Платформа надає доступ до актуальної інформації щодо реальних потреб та пропозицій різних товарів Це значно спрощує варіанти пошуку ринку збуту для продукції вітчизняних виробників та спрощує комунікацію з покупцем чи постачальником без зайвих посередників. Також ініціативою підвищення продовольчої безпеки

воєнного часу стали «Сади Перемоги» – всеукраїнська кампанія, спрямована на ефективне використання доступних земельних ділянок і спрямування всіх ресурсів для вирощування продуктів харчування задля недопущення продовольчої кризи в Україні [4].

Висновки. Фінансова підтримка аграріїв в умовах воєнного стану полягає у вишукуванні всіх можливих резервів для здійснення циклу весняно-польових робіт і подальшого забезпечення фінансовими ресурсами аграрних товаровиробників, насамперед кредитування під державні гарантії. Для цього Урядом України запроваджено ряд заходів, які детально аналізуються та за можливості підкріплюються державними гарантіями. Також переглядаються напрацьовані попередні стратегії продовольчої безпеки та вносяться оперативні зміни для координації цього процесу і недопущення зниження нижче критичної межі. Важливими є формування нових підходів до створення фондів Держрезерву, особливостей експорту стратегічно важливих видів продукції; логістика перевезення, зберігання, розподілу за регіонами тощо. Окремого розгляду заслуговують питання зміни оподаткування в умовах воєнного стану, які є предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна з Росією. URL : http://surl.li/bvgpv
2. Законопроєкт про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану (реєстр. № 7264). URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/ 222084.html
3. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/
4. Сади Перемоги. URL: https://www.sadyperemohy.org/
5. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни. URL: http://surl.li/bvgpp
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: https://minagro.gov.ua/
7. Уряд затвердив зміни до надання фінансової державної підтримки аграріям. URL: http://surl.li/bvgpn
8. Ukraine economy could shrink by up to 35 % in 2022, says IMF. URL: https://www.theguardian.com/business/2022/mar/14/ukraine-economy-shrink-2022-imf-russia-war

УДК 336.225

Інна Хлєбнікова,
канд. екон. наук,
провідний науковий співробітник
відділу розвитку митної справи
НДІ фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРИБУТТЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *загальна декларація прибуття, митний контроль, аналіз митних ризиків, зовнішньоекономічна безпека, безпека ланцюга постачання.*

Inna Khliebnikova,
Ph.D (Economics), Leading Researcher of
the Customs Development Department of the
Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

IMPLEMENTATION OF THE ENTRY SUMMARY DECLARATION AS AN TOOL OF FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Key words: *Entry Summary Declaration, customs control, analysis of customs risks, foreign economic security, security of the supply chain.*

Актуальність. В умовах російського військового вторгнення в Україну питання забезпечення митної безпеки, що пов’язано з визначенням та попередженням внутрішніх і зовнішніх загроз, набуває особливого значення. Оскільки наявність захисту економічних інтересів та зовнішньоекономічної безпеки є одним із пріоритетних завдань держави. При цьому, євроінтеграційний напрям розвитку нашої країни вимагає запровадження сучасних інструментів управління ризиками у митній справі та технологій регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які відповідають міжнародним стандартам цивілізованого суспільства.

Вітчизняна практика державного митного контролю перебуває на етапі трансформації системи управління ризиками шляхом впровадження заходів удосконалення її інформаційного забезпечення та поступової імплементації в українське законодавство загальноєвропейських цінностей у сфері спрощення митних процедур. Одним із таких заходів є впровадження інституту «загальної декларації прибуття», який спрямований на забезпечення безпеки міжнародних ланцюгів постачання, автоматизації митних процесів для зменшення суб'єктивізму, полегшення роботи працівників митних органів

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних аспектів впровадження загальної декларації прибуття, як інструменту забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Матеріали та методи. Теоретичні та практичні аспекти основних компонентів зовнішньоекономічної безпеки розглядали в своїх працях такі вчені, як І. Бережнюк, Н. Гавловська, М. Губа, В. Мартинюк, В. Морозов, І. Несторишен, Є. Рудніченко, Ю. Сілантьєва, А. Точилін, В. Туржанський. С. Юрій та ін. Проте питання впровадження загальної декларації прибуття в Україні практично не вивчалося, що актуалізує проведення цього дослідження.

Результати й обговорення. Зростаючі обсяги зовнішньоекономічної діяльності, збільшення загрози воєнних дій та злочинності потребують ефективної взаємодії між митними органами та суб'єктами ЗЕД в напрямі забезпечення безпеки міжнародних ланцюгів постачання товарів. При цьому одним із основних завдань держави є вдосконалення системи оцінювання ризиків при одночасному виявленні та митному контролі товарів, які представляють певну загрозу для національної безпеки.

Міжнародна практика, зокрема європейських країн, свідчить про ефективність застосування в комплексі із системою управління ризиками заходів попереднього інформування митних органів про майбутні поставки продукції, як одного із важливих напрямів вдосконалення митного контролю [1]. Зокрема, в країнах ЄС подібні форми повідомлення функціонують в рамках інтегрованих інформацій систем таких, як Системи контролю імпорту (*Import Control System*, ICS) та Нової комп'ютеризованої транзитної системи (*New Computerised Transit System*, NCTS) у вигляді загальної декларації прибуття (*Entry Summary Declaration*, далі – ENS). Положення щодо застосування такого попереднього повідомлення про ввезення товарів на митну територію ЄС визначені Главою 1 «Загальна декларація прибуття» Розділу IV «Товари, переміщувані на митну територію союзу» митного кодексу ЄС [2]. ENS містить відомості, що стосуються майбутнього відправлення вантажу, і його головна мета – дати можливість митному органу провести аналіз ризиків

безпеки щодо ланцюга постачання. Така інформація має відображати, зокрема: судно/транспортний засіб, що перевозить вантаж; маршрут, який використовувався для в'їзду та переміщення через ЄС; особи/компанії, які беруть участь у операції (відправник, вантажоодержувач, перевізник тощо); детальна інформація про товари, що ввозяться в ЄС, способи оплати тощо [3]. Крім того, положення митного кодексу ЄС передбачають використання загальної декларації вибуття, декларації та повідомлення для реекспорту.

З метою імплементації європейських норм у вітчизняне законодавство з 7 листопада 2020 р. Законом України від 02.10.2019 № 141-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» [4] одночасно із запровадженням програми авторизованого економічного оператора (далі – АЕО) в Україні впроваджено процедуру подання перевізниками для пропуску через митний кордон додаткового документу – загальної декларації прибуття (далі – ЗДП).

ЗДП – це електронне повідомлення з набором відповідних даних, сформоване перевізником (або від його імені іншою особою) та направлене у вигляді електронного файлу митному органу, у зоні діяльності якого розташовано пункт пропуску через державний кордон, де товари вперше перетнуть митний кордон, до прибуття таких товарів на митну територію України, у тому числі в митному режимі транзиту, з дотриманням встановлених строків [5]. При прийнятті ЗДП, яка подана іншою особою від імені перевізника, митні органи не вимагають надання документів або інших доказів наявності у такої особи права подавати ЗДП, проте це не виключає наявності відповідного документа (договору) у перевізника, якщо це передбачено відповідно до цивільного законодавства.

ЗДП подається до прибуття товару в пункт митного контролю в терміни, які залежать від типу транспорту або транспортної послуги, зокрема, при перевезенні товарів морським транспортом – за 4 год.; річковим – за 2 год.; повітряним – за 4 год. (за умови тривалості рейсу 4 год. і більше) / не пізніше моменту вильоту (тривалість рейсу менше 4 год.); залізничним – за 2 год. (за умови тривалості маршруту 2 год. і більше) / за 1 год. (тривалістю маршруту менше двох годин); автомобільним – за 1 год. Отже, впровадження такої процедури дозволяє митним органам на основі попереднього аналізу інформації про ввезення товарів на територію України, у тому числі з метою транзиту та перевезень з книжкою МДП, здійснювати диференціацію учасників ЗЕД за ступенем ризику. Крім того, відсутність на момент здійснення митних формальностей у пункті пропуску через державний кордон України ЗДП на товари є підставою для відмови у пропуску через митний кордон України товарів і

транспортних засобів комерційного призначення, що їх перевозить, та притягнення перевізника до адміністративної відповідальності. В цьому контексті слід відмітити про виключення, які існують в системі функціонування ЗДП, оскільки встановлено досить великий перелік товарів, повідомляти про безпеку яких не потрібно. Наприклад, до них відносять товари, що переміщуються морськими, річковими та повітряними суднами, які під час перебування на митній території України не роблять зупинок у портах чи аеропортах, розташованих на цій території; трубопровідним транспортом та лініями електропередачі; відповідно до вимог актів Всесвітнього поштового союзу; із застосуванням книжки (карнета) А.Т.А.; які ввозяться на митну територію України дипломатичними представництвами та консульськими установами; товарів, що переміщуються громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних із провадженням підприємницької діяльності, у ручній поклажі або в супроводжуваному багажі; товарів, необхідних для подолання наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій тощо.

Передання ЗДП здійснюється засобами інформаційних технологій, зокрема через інтерфейс для подання такої декларації, розміщений на офіційному веб-сайті Держмитслужби або через API інтерфейс для подачі з різних систем за умови забезпечення ними відправки документу у встановлені строки. До останніх відносять комерційні портові або транспортні інформаційні системи (Інформаційна система портового співтовариства, Укрзалізниця, TIR EPD) та комерційні програмні продукти митного оформлення (MD Office та інші). Можливість подання ЗДП в паперовому вигляді не передбачена митним законодавством [5]. На відміну від європейської практики, в Україні нині відсутній єдиний універсальний формат електронної системи подання ЗДП, який би дозволив приєднати до нього всі категорії декларантів. Як наприклад, електронна система управління декларуванням безпеки для ввезення товарів на митну територію ЄС ICS. Найбільш повний формат ЗДП для всіх видів транспорту впроваджено в особистому кабінеті на Єдиному державному інформаційному вебпорталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».

Перелік інформації, яка відображається в ЗДП або, як кажуть «дані безпеки» затверджені наказом Міністерства фінансів України від 13.08.2020 № 502 «Про затвердження Переліку відомостей, що вносяться до загальної декларації прибуття» [6]. Незважаючи на те, що обсяг необхідних для митних органів даних залежить від виду транспорту, таку інформацію можна згрупувати за двома групами, а саме *про поставку товару* та *партії товару*. Інформація про поставку товару складається з загальних відомостей про перевезення та даних про транспорт, осіб та суб'єктів, які беруть учать у

поставці. Інша частина даних відображає інформацію про партії товарів, що ввозяться в країну або прямують транзитом в інші держави через митний кордон України. При цьому, перелік документів, необхідних для оформлення ЗДП, може включати, зокрема: CMR, invoice, книжка МДП, попереднє повідомлення (ПП) / попередня митна декларація (ПД), свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, паспорт водія, інформація про пункт в'їзду на територію України і пункт завершення транзиту по території України тощо.

Варто зазначити, що, відповідно до статті 194[1] Митного кодексу України, ЗДП подається до митного органу у вигляді електронного повідомлення, засвідченого електронним цифровим підписом (далі – ЕЦП) [5]. Це зі свого боку створює перешкоди для її заповнення іноземними перевізниками, оскільки, у вітчизняному законодавстві відсутній механізм для отримання нерезидентами ЕЦП. У такому випадку перед іноземним перевізникам постає необхідність укладення договорів з представниками в Україні, які мають ЕЦП та зможуть вчасно подати ЗДП від їх імені. Також варто пам'ятати, що відповідальність за правильність заповнення ЗДП несе саме перевізник.

Після отримання митними органами ЗДП реєструється автоматизованою системою митного оформлення (далі – АСМО) в автоматичному режимі та присвоюється реєстраційний номер, який надсилається особі, яка подавала таку декларацію. Протягом однієї години з моменту отримання ЗДП митний орган здійснює аналіз ризиків та приймає рішення щодо здійснення окремих форм митного контролю. Після прибуття товарів у перший пункт пропуску митний орган повідомляє про це перевізника.

Основна відмінність ЗДП щодо інших митних декларацій полягає в тому, що відомості з неї підлягають обробці шляхом аналізу ризиків з метою захисту і безпеки до прибуття товарів на територію України, а не для розрахунку суми митних платежів чи застосування інших заходів торговельної політики. При цьому знизити ступінь ризику в автоматизованій системі аналізу та управління ризиками (АСАУР) можна шляхом отримання статусу авторизованого економічного оператора (далі – АЕО).

Концепція АЕО, передбачена Рамковими стандартами безпеки та спрощення світової торгівлі (*Safe Framework Of Standards*, далі – SAFE) Всесвітньої митної організації, є принципово новим підходом до методів роботи у сфері митного адміністрування. Цей унікальний міжнародний інструмент започаткував сучасні стандарти безпеки ланцюга постачання й ознаменував початок нового підходу до наскрізного управління товарами, що переміщуються через кордони, водночас визнаючи важливість тіснішого партнерства між митними органами та бізнесом. Надійні трейдери можуть подати заявку на сертифікацію АЕО, а після отримання такого статусу вони можуть скористатися спрощеними

процедурами контролю, меншою кількістю фізичних перевірок та швидкими процедурами митного оформлення. У таких умовах митниця підвищує ефективність торгівлі, одночасно зменшуючи адміністративне навантаження та зосереджуючи свою увагу на сферах найвищого ризику [7].

Висновки. Безпекова компонента митної системи, яка базується на концепції системи управління ризиками у міжнародних ланцюгах постачання, виступає однією із важливих складових зовнішньоекономічної безпеки нашої держави. Впроваджені в Україні інститут загальної декларації прибуття та програма АЕО спрямовані на підвищення ефективності митного контролю, яке базується на принципах вибірковості, та зростанні інформаційного забезпечення митних органів. Це зі свого боку сприяє організації безпеки та надійності ланцюга постачання і зменшення ризиків для потрапляння в країну небезпечних товарів, а також дозволяє митним органам зосередити увагу на найбільш важливих і пріоритетних напрямах роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концептуалізація інституту уповноважених економічних операторів: проблеми забезпечення балансу безпеки та спрощення міжнародної торгівлі: монографія; за заг ред. І. В. Несторишена та В. А. Туржанського. Ірпінь-Хмельницький, ФОП Стрихар А.М., 2017. 214 с.

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 9 жовтня 2013 року № 952/2013 про встановлення Митного кодексу Союзу: Регламент, Міжнародний документ, Кодекс від 09.10.2013 № 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/984_009-13#n980

3. Entry Summary Declaration – ENS. URL: https://logisticselearning.com/entry-summary-declaration/

4. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів: Закон України від 02.10.2019 № 141-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-IX#Text

5. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

6. Про затвердження Переліку відомостей, що вносяться до загальної декларації прибуття: наказ Міністерства фінансів України від 13.08.2020 № 502. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1019-20#Text

7. Facilitating Trade: Improving Customs Risk Management Systems In the OIC Member States. COMCEC Coordination Office. 2018. URL: https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Facilitating_Trade-Improving_Customs_Risk_Management_Systems_in_the_OIC.pdf

УДК 338.2

Тетяна Яцик,
канд. юрид. наук, доцент,
професор кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)
ORCID ID 0000-0003-4207-4633

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: *економічна безпека держави, економічна безпека бізнесу, правовий режим воєнного стану, військова економіка.*

Tetiana Yatsyk,
PhD, Associate Professor,
Professor of the Department of Criminal Investigations,
State Tax University (Irpin)
ORCID ID 0000-0003-4207-4633

ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY IS ONE OF THE COMPONENTS OF STATE SECURITY

Key words: *economic security of the state, economic security of business, martial law, military economy.*

Економічна і політична незалежність та безпека держави – це запорука сильної, розвиненої держави в усіх сферах. Шлях до економічної та політичної незалежності держави завжди непростий та вимагає злагодженої роботи державних органів та громадян. На шляху економічного та політичного розвитку будь-яка держава може зіткнутися із агресією і незадоволенням щодо своїх дій з боку будь-якої іншої держави, так, як це сталося в Україні 24 лютого 2022 року. російська федерація розпочала повномасштабну війну в Україні під назвою «спецоперація». Якщо детально проаналізувати прагнення і дії російської федерації, то одразу стає зрозумілим, що Україна в політичному і економічному просторі досягла тих позначок, які росія не могла собі уявити, а це дратує, як би це банально не звучало, але у держави-агресора спрацювало правило «жаби», яка їх душила і не давала спокою.

RAND Corporation та інші провідні світові аналітичні центри вказують на зростання ролі економіки (зокрема, постачання ресурсів та торгівлю) у військових конфліктах. Це помітно не лише у теорії – вже сьогодні економічні санкції покликані впливати на військову міць через вплив на економіку [1]. А це ще раз підкреслює роль економіки під час війни.

Війна в Україні принесла колосальні збитки як в інфраструктурі, так і в демографічному розумінні, тому що загинула велика кількість мирного населення, і якщо інфраструктуру можна відновити, побудувати нову і ще кращу, то життя людей уже, на жаль, не повернути. Але заради збереження здоров'я і життя громадян України все суспільство повинно об'єднатися і працювати ще з більшою потужністю, ніж до початку війни, що і відбулося з громадянами нашої країни – вони тепер як одне ціле! Всі українці повинні чітко розуміти, що навіть під час війни повинна функціонувати економіка держави, щоб забезпечувати життєдіяльність всього суспільства. Тому ті регіони держави, які безпечні або умовно безпечні, повинні перебрати на себе функції економічного розвитку тих територій, які перебувають під окупацією або на яких тривають активні бойові дії, та розпочати формування потужного економічного хабу на своїх територіях.

Зрозуміло, що насамперед кожен ставить перед собою і державою задачу перемогти, але потрібно ще і зважати на фактори тривалості війни в Україні, ресурси, які витрачаються на війну та швидкість їх поновлення, тому відновлення роботи національного бізнесу є запорукою економічної стійкості держави та її спроможності ефективно протистояти агресору.

Потрібно розуміти, що тривалий перебіг війни потребуватиме від держави запровадження військової економіки, а це означатиме фокусування промисловості на виробництві продукції військового та подвійного призначення.

Зупинка роботи підприємств через активні бойові дії на території більшості міст, через пошкодження або знищення цілих заводів та об'єктів інфраструктури створили величезний дефіцит в українському бюджеті [2].

За даними Advanter Group, робота підприємств в Україні значно постраждала: деякі тимчасово зупиненими свою діяльність, а деякі взагалі припинили у зв'язку із руйнацією потужностей. Але зафіксовано і релокацію 21 % підприємств до більш безпечних регіонів та продовжено їх роботу. Якщо країна зможе відновити роботу хоча б 50 % підприємств в цілому, то це дозволить економіці держави більш стабільно пережити війну та одночасно забезпечити потреби армії та цивільного населення. Ми повинні залучити до роботи

максимальну кількість працездатних осіб, тому що фронт не лише військовий, а й економічний. І щоб ефективно працював військовий фронт – економічний тил повинен працювати наповну. У багатьох секторах компанії України вже перелаштовуються на військові потреби. Наприклад, ГМК почав виготовляти протитанкові засоби «їжаки» замість традиційних товарів на експорт. Активно на армію та евакуацію населення працює транспортна галузь, перш за все Укрзалізниця. Також варто зазначити кооперацію між раніше висококонкурентними секторами (внутрішній роумінг від мобільних операторів або взаємодія на фінансовому ринку в питаннях інкасації) [3]. Це все свідчить про те, що Україна подолала шок від перших днів вторгнення і переналаштовується на стабілізацію своєї економіки.

Економіка повинна працювати без зупинки, якщо країна хоче перемогти агресора.

З цією метою всі державні інстанції, зокрема Національний банк України, повинні розробити програми щодо функціонування держави і бізнесу в період воєнного стану в країні.

Богдан Данилишин виділяє ряд заходів, які можуть допомогти економіці країни вистояти в цей нелегкий час:

– для заохочення бізнесу є сенс розробити мобілізаційно-партнерські завдання – бізнес має стати партнером держави на шляху до перемоги;

– окрему увагу потрібно приділити експортно-орієнтованим бізнесам – їхнім завдання має стати збільшення експорту задля зростання валютних надходжень до України;

– з метою стимулювання економіки під час війни, необхідно реформувати регуляторну та податкову системи для спрощення всіх економічно значущих процедур;

– максимальна цифровізація процесів та залучення електронних сервісів, розширення функціоналу «Дії» [4].

Ми погоджуємося та підтримуємо думку вченого, але насамперед вважаємо за доцільне знайти всі іноземні компанії, які фінансують державу агресора, тому що компанії, які поважають демократію та мир, уже вийшли з ринку Росії, щоб не фінансувати воєнну машину, а завдання нашої країни – знайти такі компанії на нашому ринку і зупинити їх діяльність. Тому що компроміси і лояльне ставлення таких компаній до країни-агресора робить їх співучасниками, а співучасники теж повинні нести відповідальність за свої дії.

На нашу думку, доцільно розвивати партнерські стосунки держави і бізнесу, впроваджувати стимули для бізнесу, який працює у воєнний час і цим

підтримує економіку держави та залучати представників бізнесу до спільних державних програм щодо зміцнення економічного потенціалу країни. Багато з цих кроків держава уже реалізує і досить успішно, але для більш потужного розвитку економіки кожен українець, включаючи і тих, хто емігрував до інших країн повинен викладатися на повну, розуміючи що від кожного із нас залежить наше майбутнє.

Ще одним випробуванням, з яким стикається Україна, – це відтік інвестицій у економіку держави у зв'язку з повномасштабною війною в країні. Інвестиції у економіку часто залежать від можливості держави довести безпечність ведення бізнесу. Ключову роль тут відіграє репутація держави і можливість в умовах війни зберегти потік акцій компаній, позик чи інших вливань коштів в економіку держави. Забезпечити це можна завдяки надійним союзникам, що могли би кредитувати країну навіть в умовах воєнного стану [1].

Економіка подібна до організму людини, і збереження її дієздатності та готовності протидіяти ворогу – ключовий елемент, без якого навіть наявність сучасного озброєння та вмотивованої армії може стати безсенсово.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасюк Т. Економіка війни: як виглядає сучасний перехід на військові рейки? URL: https://savelife.in.ua/ua/ekonomika-vijny-yak-vyglyadaye-suchasnyj-perehid-na-vijskovi-rejky/ (дата звернення: 20.04.2022).

2. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі? *Українська правда.* URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/ 685810/ (дата звернення: 20.04.2022).

3. Ніколайчук С. Економіка звикає до воєнного часу. *Воєнний номер Forbes.* URL: https://forbes.ua/inside/ekonomika-zvikae-do-voennogo-chasu-zastupnik-golovi-nbu-sergiy-nikolaychuk-pro-padinnya-vvp-dopomogu-partneriv-ta-ukrainskiy-plan-marshalla-18032022-4800 (дата звернення: 20.04.2022).

4. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. *Українська правда.* URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/ 684363/ (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 336.71(477)

Яна Герман,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Марія Ріппа,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РОЛЬ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОГО СЕГМЕНТА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, віртуалізація, діджиталізація.*

Yana Herman,
higher education seeker
Scientific adviser:
Maria Rippa,
PhD, Associate,
State Tax University (Irpin)

THE ROLE OF VIRTUALIZATION OF THE FINANCIAL AND BANKING SEGMENT IN WARTIME

Key words: *information and communication technologies, virtualization, digitalization.*

Нині в умовах воєнного стану, всі сфери життєдіяльності проходять етапи глобальних трансформацій: інформатизації та технологізації, які призводять до корінних змін. Інформатизація пронизує усі сфери суспільного існування, а застосування інформаційно-комунікаційних технологій призводить глобальний фінансовий простір до його віртуалізації. Досягнення синергії в існуванні реальної та віртуальної економіки є пріоритетом на шляху до забезпечення захисту державних інтересів.

Вивченню діджиталізації та інновацій, процесу віртуалізації глобальної економічної системи присвятили свої наукові праці як вітчизняні, так і закордонні науковці. В першу чергу, серед яких варто відзнчит Е. Тоффлера, Д. Марковіча, А. Пальо, В. І. Штанько, Т. Бордюгова тощо.

Діджиталізація та глобальна економіка – це взаємозалежні компоненти, які пронизують усі сфери суспільства, від сімейних відносин до економіко-політичної діяльності держав. Становлення "віртуальної економіки" досі не має єдиної думки стосовно наслідків та необхідності. Вітчизняний аналітик В. Штанько вбачає в цьому процесі впровадження новітніх технологій в усі галузі фінансової, соціальної та господарської діяльності та прогнозує лише позитивні показники [1, с. 37].

Розвиток Інтернету як середовища розподілу інвестиції та фінансових операцій призвів до переходу валютно-кредитних ринків в єдину мережу. Віртуалізація фінансового сектору складається з:

– розвитку цифрової інфраструктури та її застосовання в операційній діяльності

– віртуального зростання, яке досягається шляхом поширення віртуальних фінансових інструментів на базі досягнень ІТ-сфери.

Під впливом цифровізації банківський сектор швидко переорієнтувався на новий формат економіки і базується на запровадженні інформаційних технологій, тобто перейшов в електронний режим функціонування. Як наслідок, відбулося зменшення операційних витрат, що призвели до закриття фізичних офісів, а запровадженні віртуальні офіси змусили зменшити кількість штатних працівників [2].

Так, НБУ за допомогою ІТ-технологій робить усе можливе для злагодженої роботи всієї фінансової системи в умовах війни. Оплати безконтактними платіжними картками з NFC-технологією, смартфоном чи розумним годинником дозволяють зекономити час у черзі на касах та встигнути додому до початку комендантської години [3]. Ми мали змогу відчути надійність при розрахунках карткою порівняно із готівкою у воєнний час. Адже гроші в кишені автоматично наражають нас на небезпеку, оскільки охочих отримати вигоду в надзвичайній ситуації вистачає.

Отже, фінансово-кредитний сегмент в числі перших, хто запроваджує та використовує передові досягнення ІТ та запроваджує їх в віртуальні мережі. Діджиталізація дозволяє забезпечити високу надійність і швидкість обслуговування, зменшити дистанцію між банком та клієнтом та забезпечити безперебійне функціонування навіть тоді, коли зруйновані будівлі, підірвані мости, а простий вихід на вулицю може коштувати життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Штанько В. І., Бордюгова Т. Г. Інформаційне суспільство. Соціально-філософські проблеми становлення: навч. посібник. – Харків, 2018 – 172 с. – URL: https://openarchive.nure.ua/

2. Бойко Д. І. Особливості розвитку процесів віртуалізації світового фінансового ринку. – URL: http://ep3.nuwm.edu.ua/21832/1/Бойко%20Д.І._вип1%2815%292021.zax.pdf

3. Фінансовий фронт: безготівкові розрахунки у воєнний час. URL: https://biz.nv.ua/ukr/markets/bezgotivkoviy-rozrahunok-v-ukrajini-pracyuye-ta-bezpechniy-nbu-yak-splatiti-kartkoyu-50223728.html

УДК 65.011.7

Ані Греян,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Минчинська,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки підприємства,
Державний податковий університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *економічна криза, антикризове управління підприємством, поствоєнне відновлення економіки, інновації.*

Ani Hreyan,
Master's degree in higher education
Academic advisor:
Irina Minchinska,
PhD, Associate Professor of Economics,
Entrepreneurship and Economic Security,
Deputy Head of the Department of Education
and career guidance work,
State Tax University

IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS AS AN IMPORTANT CONDITION OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF ENTERPRISE ACTIVITIES IN POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

Key words: *economic crisis, anti-crisis management of the enterprise, post-war economic recovery, innovations.*

Актуальність. В умовах тотальної, широкомасштабної війни весь суспільно-державний механізм спрямований на перемогу над ворогом. На разі впроваджується достатньо механізмів для такої боротьби, серед яких не менш важливим виступає і підтримка бізнес-фронту. Державне антикризове регулювання та підтримка бізнесу є дуже важливими в таких умовах, проте не менш важливим також є і впровадження антикризового управління на мікрорівні, тобто на рівні окремих підприємств, як під час воєнного стану, так і в умовах поствоєнного відновлення економіки України.

Метою дослідження є вивчення можливості впровадження інновацій як важливого інструменту антикризового управління діяльністю підприємств в умовах поствоєнного відновлення економіки.

Результати обговорення. На жаль, агресія, спричинена з боку Російської Федерації, зумовлює економічну кризу, що виникає на всіх рівнях економічної системи, тому вкрай важливим є впровадження антикризового управління в першу чергу на мікрорівні економічної системи, тобто на рівні окремих підприємств. Зокрема, І. П. Асауленко зазначає, що головною особливістю успішного сучасного підприємства є його уміння адаптуватися до глобальних трансформацій та можливих криз, водночас не втрачаючи своєї основної мети – задоволення основних потреб споживача при раціональному та ефективному використанні ресурсів, у результаті чого відбувається отримання прибутку та розвиток підприємства [1, с. 9]. Такі можливості адаптації підприємств можуть бути досягнуті за рахунок впровадження антикризового управління в практику господарювання. Тому в умовах поствоєнного відновлення економіки антикризове управління підприємствами набуває особливої важливості для забезпечення продовження їх діяльності та функціонування економіки України загалом.

Однією з центральних проблем функціонування підприємств як в умовах воєнного часу, так і в поствоєнний період є трудові ресурси. Варто звернути увагу на те, що на сьогодні трудові ресурси нашої країни, яка втягнута у військовий конфлікт зазнали певних змін. Якщо у передвоєнний період в окремих сферах спостерігалася значна частина невикористаного трудового потенціалу, то в період війни та після неї їх частка скоротилася. Це насамперед пов’язано з наявністю великої кількості внутрішньо переміщених осіб та біженців, зокрема за даними ООН 7,1 млн українців переїхали в інші регіони Україні, а більше 4,6 млн українців за кордон [5]. Частина трудових ресурсів поповнює озброєні сили країни. Також спостерігається залучення трудових ресурсів до роботи у військовій промисловості, що зумовлює зростання

зайнятості на приватних і неспеціалізованих підприємствах, які залучені до виробництва військового спорядження та амуніції. В таких умовах підприємства можуть застосовувати, якщо специфіка діяльності дозволяє, віддалену працю. З огляду ще на досвід, коли в країні панувала пандемія COVID-19, суспільство вже пристосувалося до такої форми організації роботи.

Також в умовах війни найбільш сильно відчувається нестача капітальних благ – машин, устаткування, об'єктів інфраструктури, оскільки більшість з них виходять із ладу, руйнуються під впливом військових дій. Така ж ситуація буде спостерігатися і після їх завершення. Міста, що зазнали безпосередньої агресії не спроможні заощаджувати та в достатній мірі інвестувати, а особисті заощадження, які могли б бути джерелом інвестицій, під час війни та після неї акумулюються поза банківською системою у вигляді готівки в іноземній валюті, тому стають недоступними або взагалі втрачають свою цінність [2, с. 257]. Це спричиняє значне зниження рівня продуктивності праці, оскільки, як слушно зазначає О. Г. Ярема, основним напрямом підприємницької діяльності стає не нове високотехнологічне виробництво, а ремонт та обслуговування техніки, що вже використовується підприємством. У таких умовах потрібно пам'ятати, що капітал є одним із найважливіших факторів «відновлення економіки». Вищий рівень капіталоозброєності підвищує продуктивність праці і дозволяє вирішити зазначені вище проблеми.

Загальновідомо що головною метою господарської діяльності підприємства в звичайних умовах є забезпечення безперервності процесу виробництва та отримання прибутку, що забезпечується з-поміж іншого впровадженням інновацій [3, с. 14], тому інновації можливо розглядати і як один з інструментів антикризового управління підприємством.

Впровадження інновацій дозволить підприємствам розвинути або змінити вектор господарської діяльності, забезпечити виробництво конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку. Оскільки динаміка зростання прибутку знаходиться у взаємозв'язку з розвитком виробництва, що потребує залучення інтелектуальних ресурсів та введення ноу-хау. Використання таких ресурсів дозволить створити довгострокові конкурентні переваги відновлення діяльності підприємств в поствоєнних умовах.

Зазначимо, що інноваційна діяльність на підприємстві має декілька характерних ознак: створення або покращення вже існуючої стратегії виробництва товарів та послуг; врахування можливих змін навколишнього середовища; передбачення можливості комерціалізації інноваційних розробок; орієнтування на створення нового конкурентного простору [4, с. 322].

З огляду на специфіку впровадження інновацій на підприємствах в умовах кризового стану, інноваційна діяльність має бути соціально, економічно та фінансово ефективною та сприяти зменшенню збитків та стабілізації фінансового стану підприємства.

Оскільки головним джерелом фінансування інновацій на підприємствах виступають власні кошти підприємств [6, с. 449], що в умовах кризового їх функціонування стає проблематичним або не доступним, необхідно прагнути до залучення коштів з інших джерел, зокрема коштів інвесторів або з інших джерел. У цьому випадку необхідно враховувати негативний досвід, незадовільної інвестиційної активності підприємств Донецької та Луганської областей – по-перше у зв'язку з наявністю з 2014 р. на території Донецького регіону військового конфлікту значно скоротилася інвестиційна активність підприємств усіх галузей промисловості та інших сфер економічної діяльності. Через ускладнення технологічного і виробничого процесу, виникнення логістичних проблем більшість підприємств значно або повністю скоротили свою діяльність в напрямку розвитку інвестиційної діяльності. По-друге, низька здатність підприємств до самофінансування [4, с. 322]. Тому основним стримуючим фактором інноваційної активності підприємств буде можливість забезпечення її фінансування за рахунок власних коштів, оскільки в умовах кризового стану це може бути проблематичним.

Висновок. Отже, результатом впровадження інноваційної діяльності в системі антикризового управління підприємством в умовах поствоєнного відновлення економіки може бути збереження всієї системи або її працездатних складових при її оновленні і повернення до стабільного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асауленко І. П. Особливості антикризового управління підприємством. *Матеріали праць: «Економіка і менеджмент 2021: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку».* 2021. С. 9–11.

2. Ярема О. Г. Дослідження факторів економічного зростання в умовах нестабільності, збройних конфіліктів, або війни. *Наукова робота молоді – ефективна освіта, сильне суспільство:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2019. С. 256–259.

3. Бараннікова Н., Шведа Н. Інновації як інструмент антикризового управління підприємством в умовах сталого розвитку. *Інноваційні засади управління підприємствами в умовах сталого розвитку:* матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України Чумаченка Миколи Григоровича. Тернопіль: ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2016. С. 14–15.

4. Трегубова М. Впровадження інноваційної діяльності як спосіб подолання кризи на підприємстві. *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції.* Кропивницький, 2021. С. 321–323.

5. Громадська приймальня УГСПЛ в м. Суми. Державна допомога ВПО та біженцям – на що треба звернути увагу. *Українська Гельсінська спілка з прав людини.* 2022. URL: https://cutt.ly/PGpQbhL

6. Колодяжна І. В., Борблік К. Е. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 9. С. 448–453.

УДК 658.15

Ольга Дерій,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Анна Амеліна,
канд. юрид. наук, доцент,
професор кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ, БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В РАМКАХ ЗМІНИ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *економіка, бізнес, військовий стан, податок.*

Olha Derii,
first (bachelor's) applicant
level of higher education
Scientific adviser:
Anna Amelina,
PhD, Associate Professor,
Professor of the Department of Criminal Investigations,
State Tax University (Irpin)

ENSURING ECONOMIC STABILITY, SECURITY OF THE STATE AND BUSINESS WITHIN THE CHANGE OF UKRAINIAN TAX LEGISLATION DURING THE WAR

Key words: *economy, business, martial law, tax.*

Актуальність. Минуле є віддзеркалення майбутнього. Якщо згадати світову історію та звернути увагу на позицію, якої притримувалась Україна в ній, можна зрозуміти, що Україна – це незламний народ, який попри всі поневіряння та внутрішні чвари, завжди прагнув свободи, незалежності, територіальної цілісності та економічного процвітання й стабільності.

Сучасні реалії доводять, що економіка відіграє важливу роль під час та після війни. Тому одним з перших завдань, що стоять перед державним керівництвом є збереження економіки та за можливості її розвиток. Оскільки битви виграє армія, а війну – економіка.

Мета дослідження. Аналіз економічного становища України та перспективи післявоєнного відновлення. Дослідження факторів, що впливають на економічну стабільності та безпеку держави і бізнесу України в сучасних реаліях.

Матеріали та методи. Порівняльно-правовий (для порівняння законодавчого закріплення та практики оподаткування бізнесу), спеціально-юридичний (для аналізу основних правових понять та положень нормативно-правових актів, що стосуються теми дослідження), логіко-теоретичний (для аналізу теперішнього економічного становища).

Результати й обговорення. Забезпечення економічної стабільності та безпеки бізнесу, а отже, і держави є головною метою країни. На економіку України впливає безліч факторів, одними із яких є: економічна та політична підтримка країнами партнерами України; відновлення та функціонування бізнесу у всіх можливих сферах; своєчасна сплата податків; та інші.

Розглядаючи такий фактор, як економічна та політична підтримка України, слід зазначити, що велика кількість країн світу, а також міжнародних організацій підтримує нашу країну не словом, а ділом. Зокрема, Міжнародний валютний фонд перерахував Україні 1,4 млрд дол. США в еквіваленті за програмою екстреної підтримки Rapid Financing Instrument. Кошти допоможуть профінансувати першочергові витрати державного бюджету та підтримати платіжний баланс України, повідомив голова Національного банку України Кирило Шевченко[1].

За словами члена Ради НБУ Олександра Петрика: «Весь світ зараз підтримує Україну… все це складає суттєву підтримку наших міжнародних резервів, підтримку фінансової стабільності. Національного банк Україна очікує у найближчий період фінансову допомогу в розмірі 15 мільярдів доларів від міжнародних організацій, від наших країн-партнерів і так далі» [1].

Варто також додати, що політичну та економічну підтримку нашій країні надають країни Бухарестської дев'ятки, Сполучені Штати Америки, Велика Британія (нещодавно надала 100 млн дол. США для пом’якшення фінансового тиску), Німечина та багато інших країн.

Крім того, досягнення економічної стабільності та безпеки можливе шляхом забезпеченням функціонуванням та відновленням роботи бізнесу у всіх можливих сферах. Для цього велика кількість малого та середнього

бізнесу, які перебували на небезпечних територіях переїхали до більш безпечних областей.

Як зазначив начальник Рівненської обласної військової адміністрації Віталій Коваль: «В області розпочали роботу з переміщення виробничих потужностей підприємств з територій, де ведуться бойові дії. За його інформацією, через Міністерство економіки України бізнесмени подали понад тисячу заявок на переміщення. Пів сотні підприємств перемістили до областей, де немає активних бойових дій. 18 з них уже приступили до роботи і випускають свою продукцію, вносячи свій вклад до економіки країни» [2].

Також необхідно додати, що нараз в Україні функціонує урядова програма релокації бізнесу, яка безпосередньо надає різного роду допомогу бізнесу при переміщенні. Для втілення цієї програми в життя працює колцентр, а також чат-бот, який здійснює прийом та опрацювання технічних заявок від підприємств, які вимушені перенести своє виробництво, в різні області.

Одним з найважливіших факторів забезпечення стабільності та безпеки економіки є своєчасна сплата податків. Відповідно, під час військового стану керівництво країни для підтримки малого та середнього бізнесу, також забезпечення надходжень до бюджету внесли зміни в податкове законодавство. Головний акцент робиться на підтримці платників податків. Зокрема, впроваджено зміни в розмірі податку на додану вартість. На період воєнного стану і впродовж місяця після його завершення ставку єдиного податку для платників, що перебувають на третій групі спрощеної системи оподаткування, знижено до 2 % від доходу. ПДВ у цей період не нараховуватиметься і не сплачуватиметься [3].

Відтак ставку вище вказаного податку було знижено з 20 до 2 %. Приводом для такого зниження є військовий стан в країні, а також низка чинників таких, як: втрата цільової аудиторії (це спровоковано виїздом великої кількості населення України закордон), здійснення волонтерської діяльності такими підприємця (велика кількість підприємств безкоштовно надають свою продукцію тому населенню, яке вимушено покинули свої домівки, а також роблять благодійні внески на підтримку України).

Крім того, до скасування воєнного стану фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку першої та другої груп мають право не сплачувати єдиний податок, тобто якщо підприємець має можливість сплачувати податок, він сплачує, а якщо ні то він звільняється від сплати.

Серед інших важливих змін на період воєнного стану варто зазначити: операції із ввезення і постачання на територію України бензинів, дизельного пального, скрапленого газу, а також нафти оподатковуватимуться ПДВ за ставкою 7 %. Одночасно акцизний податок для бензинів, дизельного пального і скрапленого газу скасовано; використання суб'єктами господарювання банківських рахунків можливе без взяття їх на облік у податковому органі; фізичні особи звільняються від відповідальності за прострочення виконання зобов'язань за споживчими кредитами, зокрема на придбання житла; та інші [3].

Узагальнюючи вищевказане, можна зробити висновок, що держава зі свої сторони підтримує найменш захищені прошарки бізнесу та населення, оскільки сприяла зменшенню ставки ПДВ, розуміючи, як важко в такий не стабільний час населенню та бізнесу.

Доцільно зазначити перспективу після воєнного відновлення України. Серед всіх можливих сюжетів необхідно виділити головний, який буде залежати від суми завданих збитків Україні та тривалості війни, та безспірно він буде сприятливий для нашої країни, адже Україна заручилася підтримкою країн партнерів та міжнародних організацій.

Відповідно, тривалий час після війни наша країна буде оговтуватись від збитків завданих країною агресора, та безспірно економіка нашої країни відновиться. Як зазначив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, план післявоєнного відновлення складається з декількох частин. До його розробки долучилися міжнародні аудиторські компанії, українські аналітичні центри, парламентські комітети та міністерства. "План передбачає відновлення України на нових принципах з використанням усіх доступних ресурсів і можливостей. Зокрема, заплановано покриття матеріальних збитків, завданих війною, відновлення зруйнованих інфраструктурних потужностей та структурна модернізація української економіки [4].

Висновки. Отже, забезпечення економічної стабільності та безпеки економіки є однією з головних завдань держави. Оскільки майбутня економіка залежить від рішень прийнятих в цей час. У такий важкий та не стабільний період, головним завданням є підтримка найбільш незахищених верст населення та бізнесу, адже саме від них залежить майбутнє економіки України.

Крім того, варто зазначити, що не лише держава повинна підтримувати народ, але і народ державу. Оскільки кожен з нас відповідальний за збереження економічної стабільності та безпеки України. Щодня ми підтримуємо нашу економіку не помітними вчинками. І повинні підтримувати її і надалі,

роблячи звичайні речі, такі як: покупка газу чи бензину для свого авто, продуктів та одягу, ходячи щодня на роботу. Саме завдяки таким звичайним вчинкам поповнюється бюджет України. Всі ми повинні розуміти, що від кожного з нас залежить чи отримають пенсіонери, люди з обмеженими можливостями, лікарі, працівники правоохоронних органів, викладачі та військові державні виплати.

Враховуючи вищевказане, доцільно зазначити, що держава і народ – це одне ціле. Якщо страждає народ, то страждає і держава, тому народ повинен робити все від нього залежне, щоб підтримувати один одного, адже коли ми разом, ми сильні і здолати нас не можливо. Саме тому кожному необхідно перебувати на своєму місці та робити все залежне від нього, щоб економіка України була стабільною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедратенко О. Економіка війни: МВФ надав допомогу. *Голос Америки*. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/6478292.html (дата звернення: 18.04.2022).

2. Дубовська А., Свирида Р. Переїзд бізнесу з небезпечних територій: як проходить релокація на Рівненщині. *Суспільне і світ*. URL: https://suspilne.media/223208-pereizd-biznesu-z-nebezpecnih-teritorij-ak-prohodit-relokacia-na-rivnensini/ (дата звернення: 18.04.2022).

3. Зміни в податковому законодавстві. *Професійні видання*. URL: https://profpressa.com/news/zmini-v-podatkovomu-zakonodavstvi (дата звернення: 18.04.2022).

4. Зміни в податковому законодавстві. *Професійні видання*. URL: https://profpressa.com/news/zmini-v-podatkovomu-zakonodavstvi (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 346.54

Дарія Жандик,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КІНЦЕВИЙ БЕНЕФІЦІАРНИЙ ВЛАСНИК: ЯК ПОЗБУТИСЯ РОСІЙСЬКИХ БЕНЕФІЦІАРІВ

Ключові слова: *бенефіціар, війна, власник компанії, виключення учасника з компанії, примусове вилучення об'єктів права власності.*

Dariia Zhandyk,
applicant for higher education bachelor level
Scientific adviser:
Olena Myniuk,
Cand. Sci. (law), Associate Professor,
Acting Associate Professor of the State Tax University (Irpin)

FINAL BENEFICIARY OWNER: HOW TO GET RID OF RUSSIAN BENEFICIARIES

Keywords: *beneficiary, war, company owner, exclusion of a participant from the company, forcible seizure of property.*

Актуальність. В умовах війни з Російською Федерацією, запровадженням міжнародних санкцій проти юридичних та фізичних осіб, пов'язаних з державою-агресором українським компаніям (юридичним особам) необхідно чітко розуміти, хто є бенефіціарами як власної компанії так і контрагента з метою зменшення та запобігання можливим несприятливим наслідкам, пов'язаним з бенефіціарами. Дані з Єдиного державного реєстру показали кількість юридичних осіб, серед засновників яких є хоча б один громадянин держави-агресора, відтак станом на 24 лютого 2022 року 13 800 компаній, зареєстрованих в

Україні, належать росіянам. Верховна Рада України вже ухвалила Закон України про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності громадян Російської Федерації. Так, примусове вилучення в Україні об'єктів права власності держави-агресора ї та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їх вартості, враховуючи повномасштабну агресивну війну, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України та Українського народу.

Метою цієї роботи є встановлення особливостей вітчизняного законодавства та правозастосовної практики в частині процедури виходу / виключення учасника з компанії; аналіз останніх законодавчих актів, щодо примусового вилучення в Україні об'єктів права власності громадян Російської Федераії.

Методи дослідження. Методологічну основу наукового дослідження становить низка загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема: формально-логічний, системно-функціональний та системно-структурний. Відтак формально-логічний метод застосовувався під час тлумачення нормативно-правових актів та правових позцій; завдяки системно-функціональному методу визначено кола та характеристики суб'єктів при процедурі виходу / виключенню учасника з компанії; методом системно-структурного аналізу визначено роль кінцевого бенефіцеара, громадянина держави агресора.

Виклад основного матеріалу. Згідно з положеннями українського законодавства бенефіціарів власники поділяються на два види відповідно до їх впливу на таку юридичну особу. Отже, до першого виду відносяться бенефіціари як кінцеві бенефіціарні власники, якими, відповідно до ч. 30 п. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» вважаються будь-які фізичні особи, які прямо або опосередковано (через ланцюг контролю / володіння) здійснюють вирішальний вплив на діяльність юридичної особи та/або фізичної особи, від імені якої проводиться фінансова операція. До другого виду належать бенефіціари, як вигодонабувачі від діяльності юридичної особи. Тобто це як юридичні так і фізичні особи, які отримують вигоду від діяльності юридичної особи зокрема у вигляді дивідендів [1].

Логічним є те, що в української компанії може бути російський бенефіціар, наприклад засновником є російська компанія, проте кінцевим бенефіцеарним власником не є громадянином держави-агресора, також можуть бути випадки, коли бенефіціаром (засновником) є не російська компанія, проте кінцевим бенефіцеарним власником української компанії є громадянином держави-агресора.

Для того щоб зрозуміти, кого законодавець відносить до російських бенефіціарів (осіб, пов'язаних з державою-агресором), необхідно звернутися до постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» від 3 березня 2022 р. № 187. Отже, російськими бенефіціарами (особами, пов'язаними з державою-агресором) можуть бути:

1) громадяни російської федерації;

2) юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства російської федерації;

3) юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, учасником яких на 10 % і більше є:

а) російська федерація або

б) громадянин російської федерації або

в) юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства російської федерації [4].

Умовно процедуру виходу з компанії можна поділити на такі етапи: 1) документальне оформлення виходу з учасника компанії та 2) проведення державної реєстрації зміни учасників в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР).

Пропонуємо розглянути процедуру виходу/виключення учасника з компанії, наприкладі товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Отже, процедура виходу / виключення учасника з компанії для ТОВ регулюється Законом України від 06.02.2018 № 2275-VIII «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Варто зауважити, що наявність додаткових вимог може бути встановлена статутом та корпоративним договором товариств [2].

Оскільки процедура передбачає вихід та виключення учасника з компанії, розберемо два варіанти подій: 1) коли російський бенефіціар дав згоду на вихід зі складу учасників української компанії та 2) коли російський бенефіціар не надає згоду на вихід з української компанії.

За умови згоди російського бенефіціара вийти зі складу учасників української компанії і якщо його частка у статутному капіталі становить менше 50 %, він може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників. Для цього російському бенефіціару потрібно звернутися до органів державної реєстрації та надати певний пакет документів. Учасник вважатиметься таким, що вийшов в ТОВ, з дати державної реєстрації цього факту в ЄДР (через 24 години після реєстрації заяви з поданими документами).

У випадку коли частка у статутному капіталі становить більше 50 %, то вихід здійснюється за згодою інших учасників товариства. Для отримання такої згоди потрібно відправити кожному з учасників заяву про свій намір вийти з товариства з проханням надати згоду на такий вихід. При цьому підпис на заяві засвідчується нотаріально з обов'язковим використанням спеціальних бланків нотаріальних документів (частина 5 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань») [3]. Заяву краще відправляти цінним листом з описом вкладення за місцем реєстрації кожного з учасників (для підтвердження дати, коли заява була направлена). Після цього інші учасники протягом одного місяця приймають рішення щодо надання згоди на вихід учасника з товариства. Звертаємо увагу, що статутом ТОВ може бути передбачено і інший строк прийняття такого рішення. Також покинути склад учасників ТОВ можна шляхом відчуження (купівля-продаж, дарування тощо) своєї частки іншим учасникам.

У разі коли російський бенефіціар не надає згоду на вихід з української компанії, то прийняття рішення про виключення російського бенефіціара з компанії можливе за двох умов:

- невнесення вкладу під час формування статутного капіталу *(п. 1 ч. 2 ст. 15 Закону України «Про товариства з обмеженої та додатковою відповідальністю»)*;
- неподання правонаступником учасника заяви про вступ до товариства *(ч. 2 ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженої та додатковою відповідальністю»)* [2].

Особливість державної реєстрації виходу російського бенефіціара зі складу учасників під час воєнного стану полягає у такому: російський бенефіціар не зможе засвідчити справжність свого підпису на заяві про вихід з компанії. згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» нотаріус повинен відмовити у вчиненні нотаріальної дії, якщо до нього звертаються: а) громадяни російської федерації; б) юридичні особи, зареєстровані відповідно до законодавства російської федерації; в) юридичні особи, зареєстровані відповідно до законодавства України, учасником яких на 10 % і більше є громадяни російської федерації або юридичні особи, зареєстровані відповідно до законодавства російської федерації [5].

З вищенаведеного слідує, що на сьогодні російський бенефіціар не зможе засвідчити справжність свого підпису на заяві про вихід з компанії. Зі свого боку це є великою перепоною для виходу / виключення російського бенефіціара. Ми вважаємо, як один із шляхів вирішення даної проблеми – створення зареєструвати нову юридичну особу та почати працювати від її імені.

Отже, ми визначили дефініцію бенефіціара та розглянули його види. Встановили, яких бенефіціарів законодавець відносить до російських та як в умовах сьогоденної війни можна законними шляхами позбутися таких кінцевих бенефіціарів. Визначили проблематику державної реєстрації виходу російського бенефіціара зі складу учасників під час воєнного стану, яка полягає у неможливості засвідчення справжності підпису російського бенефіціара. Нами також був запропонований варіант рішення даної проблеми – створення нової юридичної особи українськими бенефіціарами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text (дата звернення: 20.04.2022).

2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 20.04.2022).

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text (дата звернення: 20.04.2022).

4. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 р. № 187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 22.04.2022).

5. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 22.04.2022).

УДК 34.346.51

Ірина Зінюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: *економіка, бізнес, стабілізація, платники, фінансування, видатки.*

Iryna Ziniuk,
Educational and Scientific Institute of Law
Scientific adviser:
Olena Myniuk,
Cand. Sci. (law), Associate Professor,
Acting Associate Professor of the State Tax University (Irpin)

ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE WAR AND PROSPECTS FOR THE REVIVAL OF UKRAINE

Keywords: *economy, business, stabilization, payers, financing, expenditures.*

Актуальність. 24-го лютого 2022 року Росія вторглась у суверенну незалежну Україну, знищуючи наші життя, наші будинки та нашу інфраструктуру. Це ставить під сумнів відновлення економіки від наслідків пандемії COVID-19 і спричиняє катастрофу, особливо в тих регіонах, де ведуть активні бойові дії. Зупинка роботи підприємств через активні бойові дії на території більшості міст, через пошкодження або знищення цілих заводів та об'єктів інфраструктури створили величезний дефіцит в українському бюджеті. Тому дослідження економічного стану України нині є досить актуальним.

Мета. Проаналізувати стан економіки у воєнний час та перспективи розвитку бізнесу в Україні.

Методи дослідження: аналізу, синтезу, стуктурно-функціональний, порівняльний, формалізації.

Станом на початок квітня понад 50 % українців втратили роботу. Насамперед це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України [1].

При цьому ще 21 % населення працює віддалено або частково, і лише 2 % знайшли собі нову роботу. «Це показник не лише економічних проблем, але і соціально-психологічних. Робота – це не лише економіка, це звичний спосіб життя, спілкування та взаємодія з іншими, структурованість часу, те, що стабілізує, надає впевненості, знижує тривогу і підвищує самооцінку. Суттєва частина громадян втратили таку підтримку і більш вірогідно отримали вищий рівень дезадаптації», – зазначають соціологи. Найбільше це торкнулося мешканців сходу країни (74 %), молоді до 35 років (60 %) та тих, хто покинув своє місто (66 %). Водночас економічне становище внаслідок війни не змінилося лише у 18 % громадян, у 52 % значно погіршилося, у 28 % швидше погіршилося. Крім того, 40 % опитаних вважають, що їх заощаджень вистачить лише на місяць [2].

Ключовою ціллю є перезапуск українського бізнесу. Поступово український бізнес повертається до життя. Сотні підприємств відновлюють роботу і держава цьому сприяє. Частина підприємств сьогодні отримала достатньо великі державні оборонні замовлення та працюють у три зміни лише на перемогу.

24 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила чергові зміни до законодавства для спрощення частини бюрократичних процедур на період дії правового режиму воєнного стану. Було підтримано законопроєкт № 7190, який повністю звільнив від оподаткування ввезення транспортних засобів громадянами. Звільнено від акцизного податку та ПДВ ввезення транспортних засобів суб’єктами спрощеної системи.

В умовах воєнного стану Мінекономіки передає відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації, зосереджує зусилля на трьох стратегічних напрямах: підтримка виробничих потужностей, забезпечення наших співгромадян найнеобхіднішими товарами і послугами та створення міцного тилу для перемог на фронті [3].

Сьогодні вкрай важливо підтримувати українські національні та локальні підприємства (з кінцевим бенефіціарним власником в Україні), зокрема місцевий бізнес та сервіси, які працюють у наших регіоні чи місті.

У Верховній Раді України вже прийнято у І читанні законопроєкт № 7232 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування суб'єктів господарювання, пов'язаних економічними зв'язками з державою-агресором». Цей документ передбачає підвищення податків на 50 % для компаній, які продовжують працювати на російському ринку та фінансувати знаряддя для вбивства наших громадян.

Також, Верховна Рада України ухвалила Закон № 7192, який передбачає відновлення оренди держмайна, що дозволить передислокуватися і відкрити нові можливості для розвитку бізнесу на безпечних територіях.

Стабілізувати ситуацію на українському ринку вже допомагає Міністерство економіки України. Зокрема, за підтримки Мінцифри та проєкту «Дія». Бізнес компанія Prozorro. Продажі запустила платформу цифрової взаємодії для допомоги релокації бізнесу.

Платники за новими правилами «спрощенки» мають сплачувати 2-відсотковий податок із доходу замість податку на прибуток і податок на додану вартість. Розширено перелік операцій, щодо яких платник єдиного податку третьої групи звільнятиметься від податкового обов’язку з податку на додану вартість. Збільшено період, упродовж якого платник податків може без застосування санкцій не виконувати податкового обов’язку, якщо у нього немає відповідної можливості. Відбулась певна лібералізація митного законодавства, зокрема частково скасовано обов’язкові платежі у разі імпорту товарів та автомобілів [4].

Іншим напрямом зменшення бюджетних видатків у контексті реалізації пропонованих заходів з мінімізації фіскального навантаження на економіку є реформування системи фінансово-бюджетного забезпечення науково-освітньої сфери. Передусім це стосується переведення наукових установ, зокрема інститутів НАН України та галузевих академій (НААН, АМН тощо) виключно на проєктне фінансування, а також різкого скорочення бюджетного фінансування для закладів вищої освіти (відповідне фінансування має бути збережене лише для чітко визначеного кола бюджетних місць на окремих спеціальностях, які будуть визнані особливо значимими для розвитку держави, при умові укладення контрактів зі студентами (слухачами), що передбачатимуть роботу за державним скеруванням після закінчення навчання, протягом не менш ніж 5 років (або повернення до державного бюджету подвійної вартості навчання, встановленої для студентів платної форми за відповідною спеціальністю).

Водночас зменшення рівня бюджетного фінансування закладів вищої освіти в Україні має супроводжуватися суттєвим зростанням їх академічної свободи. Це означає фактичне перекладання відповідальності за якість навчання, викладання та дослідження з держави (яка зберігається ще з радянських часів) на університети. Паралельно з академічною свободою має відбуватися і посилення фінансової автономії закладів вищої освіти. Їх повна автономність і самоврядність – це не лише шлях до оптимізації бюджетних видатків на вищу освіту, але і пріоритетний напрям формування якісних вітчизняних університетів та суттєвого підвищення кваліфікованості кадрів, які ними випускаються [5].

Україна нині переживає трагічні сторінки своєї історії. Війна – це завжди великі збитки і болючі наслідки, які відчувають насамперед найбільш незахищені верстви населення. На жаль, станом на сьогодні у незахищеному становищі перебувають майже усі громадяни. Особливо там, де ведуться бойові дії. Тому запровадження будь-яких програм підтримки – це досить важливий інструмент для підвищення спроможності серед громадян продовжувати боротися за власну свободу і незалежність проти окупантів. А в майбутньому після перемоги – для швидкої відбудови нашої держави та відновлення зруйнованого власного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максимов В. Стало відомо, скільки українців втратили роботу через війну. *Today. Ua.* URL: https://ukraine.today.ua/ru/stalo-yzvestno-skolko-ukrayntsev-poteryaly-rabotu-yz-za-vojny

2. В Україні втратив роботу через війну кожен другий працівник. *Україна молода.* URL: https://www.umoloda.kiev.ua/number/0/2006/1652132

3. Квітка Г. Уряд намагається підтримати виробників харчів. *Голос України.* URL: http://www.golos.com.ua/news/152139

4. Реун А. Податково-митна реформа 2.0. *Дзеркало тижня.* URL: https://zn.ua/ukr/business/podatkovo-mitna-reforma-20.html

5. Квіт С. Усе має змінитися: десять кроків з реформування вищої освіти після війни. *Дзеркало тижня*. 2022. 31 березня. URL: https://zn.ua/ukr/science/use-maje-zminitisja-desjat-krokiv-z-reformuvannja-vishchoji-osviti-pislja-vijni.html

УДК 336.5

Олександра Зубенко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Марія Ріппа,
канд. екон. наук,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *фінансова допомога, держави світу, НБУ.*

Aleksandra Zubenko,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Maria Rippa,
PhD in Economics,
Associate Professor of Public Finance,
State Tax University (Irpin)

ENSURING THE SUSTAINABILITY OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE AT THE EXPENSE OF FINANCIAL ASSISTANCE IN CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *financial aid, countries of the world, NBU.*

24 лютого о п'ятій ранку Росія розв'язала повномасштабну війну проти України. Нині наша країна перебуває у воєнному стані, що збільшує навантаження на державні фінанси. Від початку повномасштабної війни втрати української економіки склали 30 %, за місяць воєнних дій Україна витрачає близько 10 млрд доларів США. Так, за офіційно оприлюдненою інформацією, упродовж березня видатки державного бюджету зросли до 184, 4 млрд грн, що на 78,6 млрд грн більше видатків за лютий місяць. Це пов’язано з необхідністю

фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та їх сімей, здійснення виплат сім'ям загиблих, фінансування потреб сектору безпеки та оборони. Нині вкрай головним є забезпечення першочергових потреб країни із відсічі військової агресії, зміцнення національної безпеки та соціального захисту громадян України.

Метою є оцінка ролі фінансової допомоги міжнародних фінансово-кредитних організацій та урядів зарубіжних країн у забезпеченні стабільності фінансової системи України під час воєнних дій.

Весь цивілізований світ став на бік України після нападу російських військ на нашу державу та деякі країни виділяють фінансову допомогу.

З початку війни Україна наша держава отримує технічну, гуманітарну та фінансову міжнародну підтримку, загальна сума якої становить 5 млрд доларів США, ці кошти були спрямовані одразу до бюджету країни.

Фінансова допомога Україні від інших країн:

24 лютого	950 млн доларів за умов валютного свопу, збільшення валютних резервів було виділено Національним банком Польщі
26 лютого	600 млн доларів військової допомоги було надано Сполученими Штатами
27 лютого	110 млн доларів виділила Італія для боротьби з окупантами, а згодом Німеччина дала 15 млн євро гуманітарної допомоги
28 лютого	200 млн доларів було виділено Японією для боротьби з агресором
1 березня	Приблизно 300 млн доларів, а потім ще 40 млн фунтів стерлінгів було надано Великою Британією на гуманітарну допомогу
17 березня	300 млн доларів, а після збільшено цю допомогу ще на 100 млн було виділено Францією. Ці кошти призначалися для потерпілих від війни українців

Сполучені Штати постачають в Україну найновішу зброю і продовжують це робити під час війни з РФ.

Згодом до конгресу надійшло прохання адміністрації Байдена, але вже з закликом надати $32,5 млрд на допомогу України у війні та інші необхідності. 11 березня Байден підтримав надання Україні 13,6 мільярда доларів, що

виявилося найбільшим внеском з початку війни. Приблизно половини цих коштів буде спрямовано на озброєння, а решту грошей використовують для гуманітарної та економічної допомоги [2]. Сполученні Штати не припинили свою допомогу Україні, і 16 березня президент оповістив про надання додаткових коштів на покриття оборонних витрат у сумі 800 млн доларів, а також оповістив про надання систем протиповітряної допомоги, які так потребувала Україна. Одна із найбільших американських IT-компаній EPAM сповістила, що надає Україні 100 млн доларів для українських сімей та працівників та зупиняє свою працю в країні агресора.

Підсумовуючи, зауважимо, що максимально швидка та ефективна орієнтація економіки на воєнні рейки є дуже важливою, а цінність фінансової підтримки в умовах воєнних дій беззаперечна. Про допомогу Україні заявили 48 різних держав та 5 міжнародних організацій, ця підтримка є архиважливою для нашої країни. Оскільки без міжнародної підтримки були б не тільки скорочені видатки на соціальну сферу, але було б поставлено під загрозу фінансування оборони країни. Якщо війна продовжуватиметься, то стабільність фінансової системи України напряму залежатиме від міжнародної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінов'єва С. Війна всього світу проти РФ: хто і як допомагає Україні у боротьбі з агресором [Електронний ресурс] / С. Зінов'єва // Сьогодні. – 2022. – Режим доступу: https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/voyna-vsego-mira-protiv-rf-kto-i-kak-pomogaet-ukraine-v-borbe-s-agressorom-1606879.html

2. США дадуть Україні 13,6 мільярда доларів допомоги [Електронний ресурс] // Big Kiev. – 2022. – Режим доступу: https://bigkyiv.com.ua/ssha-dadut-ukrayini-136-miljoniv-dolariv-dopomogy/

3. Як НБУ підтримує кредитування під час війни [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2022. – Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/31/684979/

УДК 336.7

Ілона Карманикова,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Марія Ріппа,
канд. екон. наук,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *банківська система України, політика НБУ, банківський регулятор.*

Ilona Karmanykova,
student
Super visor:
Maria Rippa,
PhD, Associate,
State Tax University (Irpin)

FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILLITARY OPERATIONS

Key words: *banking system of Ukraine, NBU policy, banking regulator.*

Історично гроші та банківську систему називають кровоносною системою економіки. Рух коштів, швидкість виконання платежів, надійність банківської системи визначають стан економічного організму. Злагоджена та безперебійна робота фінансового сектору під час військових дій є вирішальною, ніж в мирний час.

Банки відповідають за забезпечення платежів населення та бізнесу, а вільні кошти бізнесу та значна частка заощаджень населення зберігаються на рахунках у банках. А це дозволяє банкам використовувати ці кошти для кредитування. Україна воює проти агресора вже майже 50 днів. Незважаючи

на шок, наша банківська система витримала удар з досить ліберальними для такого часу обмеженнями. Національному банку України вдалося створити умови для належної роботи банків у надскладних умовах збройної агресії росії. Всі рішення ґрунтуються на трьох ключових принципах:

– захист інтересів клієнтів банків, перш за все вкладників. Вони мають зберігати доступ до власних та кредитних коштів, платежів і переказів;

– підтримання діяльності банків та їх ліквідності. Негативний тимчасовий вплив бойових дій на показники діяльності банків не має призводити до визнання найбільш постраждалих з них неплатоспроможними. Такі фінансові установи за потреби матимуть час на відновлення фінансової стійкості після припинення воєнного стану;

– чесне відображення реального фінансового стану банків. Якими б не були збитки за результатами війни, їх не можна приховувати шляхом "прикрашання" звітності. Дуже важливо бачити справжню картину. Без цього складно буде впровадити ефективний план оздоровлення банківської системи після завершення війни [1].

Існуюча військова криза показала, що українська банківська система є інституційно керованою і функціонує навіть тоді, коли бойові дії точаться майже по всій території країні. Завдяки адекватній політиці НБУ навіть у нинішніх складних умовах банки мають запас високоліквідних активів для забезпечення всіх безготівкових розрахунків і розрахунків за депозитами населення.

За даними заступника голови НБУ Ярослава Матузка, з початку війни до 31 березня приріст залишків на рахунках клієнтів становив 28,1 млрд грн в еквіваленті (за коштами юридичних та фізичних осіб у всіх валютах за фіксованим курсом). Гривневі вклади населення з початку війни зросли на 18 %. Щоправда, громадяни здебільшого акумулюють їх на гривневих поточних рахунках, а термінові та валютні вклади скорочуються. За юридичними особами спостерігається падіння залишків, оскільки основна частина їх коштів пішла на виплати зарплат та податків, а майже 86 % підприємств зараз або припинили роботу, або змушені були скоротити обсяги своєї діяльності через війну [2].

Також додатковою підтримкою для банків є класичне заставне та запроваджене Національним банком бланкове рефінансування терміном до одного року. Національний банк за потреби здійснює підкріплення банків готівкою без обмежень. Досягнути це вдалося завдяки важливим рішенням регулятора з початку війни, серед яких:

1. Розрахункова система електронних платежів працює стабільно.

2. НБУ залишив на довоєнному рівні облікову ставку і ухвалив рішення щодо підвищення ліквідності банківської системи шляхом зменшення вимог стосовно формування резервів.

3. Послабив обмеження на валютні операції, незважаючи на війну [3].

Отже, бачимо, що банківська система миттєво адаптувалася до ситуації, що склалася. У відносно мирних регіонах фінансові установи поступово починають розширювати кредитування роздрібної торгівлі, логістики, середнього та малого бізнесу. Загалом подальша поведінка банківського сектора залежатиме від ситуації на фронтах, політичної обстановки в Україні та світі, а також міри реальної підтримки світової спільноти української держави. Після закінчення війни за грамотного стимулювання бізнесу актуальним стане кредитування всіх галузей економіки, пов'язаних з відновленням України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна правда: “Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни”. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/

2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://minfin.com.ua/

3. MIND: Банківська система України, десять днів війни. URL: https://mind.ua/publications/20237142-bankivska-sistema-ukrayini-desyat-dniv-vijni

УДК 34.346.51

Юлія Клишкова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключові слова: *війна, економіка, економіка країни, бізнес, підприємство.*

Yulia Klyshkova,
higher education seeker first bachelor's level
Scientific adviser:
Olena Myniuk,
Cand. Sci. (law), Associate Professor,
Acting Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

UKRAINIAN ECONOMY DURING THE WAR

Key words: *war, economy, national economy, business, enterprise.*

Наразі Україна переживає досить складну ситуацію. Україна продовжує перегруповуватися під безперестанними злочинними ударами, налаштовуючи життя та оборону в умовах війни.

Цілеспрямоване спричинення гуманітарної катастрофи у європейській країні з 40-мільйонним населенням. Варіантів, крім перемоги, в України немає. Тому протистояння буде тривалим.

За сучасного стану господарювання очевидно, що забезпечення економічної безпеки на рівні суб'єктів підприємницької діяльності є однією з найважливіших складових системи гарантування економічної безпеки держави. Актуальність вивчення економічної безпеки підприємства особливо гостро постає у разі погіршення світових економічних, політичних, екологічних та інших умов, збільшення кількості потенційних ризиків та масштабів збитків від них.

Взаємозв'язок економіки та війни є неновою темою в науковій літературі. Багато праць присвячено власне воєнній економіці (Р. Бойко, О. Семененко, І. Чекед, О. Кремешний, В. Пташник, Г. Лягушев та ін.). Взаємозв'язок економіки та війни більш детально аналізується у доробках С. Кулицького (2016, 2017), К. Зацепіної (2014), І. Кононова (2018), В. Горбуліна (Горбулін В. та ін., 2017), Л. Верховод (2017, 2018) та ін.

Ні для кого не секрет, що війна – це неймовірно дорого. І видатки нашої держави на комплексний захист та підтримку економіки, за інформацією від глави Уряду Дениса Шмигаля, становлять близько 2 млрд гривень щодня.

І тут йдеться лише про прямі видатки, не враховуючи наші збитки. В окремих містах, зокрема Бучі, Ірпені, Бородянці, Волновасі, Охтирці, Чернігові, Харкові, Маріуполі, окупанти буквально діють за воєнною філософією спаленої землі.

Дослідники з Centre for Economic Policy Research – світової мережі економістів, оцінили загальну вартість відновлення України після війни у понад 200–500 мільярдів євро (220–540 мільярдів доларів), що приблизно відповідає розрахункам Уряду [1].

Критично важливе завдання уряду – надавати відповідну підтримку та сприяти організації підприємтв.

Потрібне зміцнення продовольчої ланки. У більш мирних регіонах країни в рази зростає навантаження на продовольчу систему.

Бізнес та громадяни надають переміщеним особам та територіальній обороні підтримку на волонтерських засадах. Проте це не повинно руйнувати їхньої стійкості. Сталості товарних поставок, можливостей переробки запасів агропродукції.

Спроможності агрофірм та фермерів вчасно розпочати посівну кампанію. Саме час згадати про відновлення та розширення потужностей місцевих агропідприємств – пекарень, молоко- та м'ясопереробних цехів, консервних підприємств тощо.

Так само як і потужностей з первинної обробки та зберігання агропродукції. До речі, поставки такого обладнання – один з можливих напрямів підтримки нашої країни з-за кордону.

Доцільно звернути увагу на роздрібні мережі. Коли системні маркети підтримують роботу, дрібні магазини – менш сталі. Не завжди готові працювати з платіжними картами.

Громадам, де потрібно, варто подумати про муніципальні торговельні точки, або партнерство з приватними точками (включаючи надання фізичного захисту силами територіальної оборони).

Для розвантаження і державного, і місцевих бюджетів треба децентралізувати спроможності залучення благодійних коштів громадами [2].

Збитки промислових активів становлять $6,7 млрд (повідомлялося про пошкодження чи руйнування близько ста промислових підприємств).

Українське сільське господарство є прямою жертвою російської агресії, оскільки бойові дії часто відбуваються на українських полях та на фермах.

Настав час відновити економіку України. Для цього варто діяти поступово.

Першим кроком необхідно ізолювати підприємства, які і досі продовжують діяти з ворогом.

Про вихід з російського ринку від початку війни заявило понад 500 компаній, серед яких найбільші нафтогазові компанії США, промислові гіганти, провідні косметичні та побутові мережі. Проте є і такі, які не відмовляються виходити з бізнесу з Росією, серед яких: виробники техніки Huawei, Asus, Lenovo; торговельні мережі Metro, Auchan; продуктові марки Nestle, Barilla та ін. [1].

Наступний крок – оперативна дерегуляція та оновлення державної політики у податковій та митній сферах.

Дерегуляція є універсальним інструментом, адже не вартує для держави нічого. Суттєве зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес дозволяє залишати більше коштів в обороті та мати ресурс на подолання викликів, які зараз виникають.

Держава почала діяти вже сьогодні, наприклад Закон №2120-IX містить кардинальні зміни щодо єдиного податку, зменшення ПДВ та акцизу на пальне, податкові стимули для великого бізнесу та благодійності.

Також оновлено спрощену систему оподаткування та надано пільги із сплати податків. Упродовж воєнного стану та 3 місяці потому штрафи та пеня з ЄСВ не стягується, а перевірки не проводяться [1].

Основне завдання держави нині – це інтенсифікувати економічні процеси на територіях, де не ведуться бойові дії.

Важливо максимально спростити (тимчасово) дозвільні та регулюючі функції**,** щоб заохотити бізнес до роботи в нових умовах.

Водночас потрібно уникати створення монополій приватних компаній на базі договорів державно-приватної співпраці, оскільки це лише посилить олігархів або створить нових з кількості бізнесменів, близьких до влади, як це частково сталося у Сирії.

Крім активної роботи з отримання фінансової допомоги з боку міжнародних інституцій та держав необхідно активно використовувати інструмент воєнних бондів, дозволивши інвестувати у них закордонним юридичним та фізичним особам [3].

Отже, можна зробити висновок, що в умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава має створити для цього всі необхідні умови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українська економіка під час війни. Що далі? URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/
2. Як забезпечити стійкість економіки в умовах війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/6/683364/
3. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/

УДК 339.543 (477)

Вікторія Краснобока,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Олександр Гребельник,
д-р екон. наук, професор,
зав. каф. митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ТРАНСФОРМАЦІЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *зміни, воєнний стан, митні платежі, бюджет, митна служба.*

Viktoriia Krasnoboka,
student
Scientific adviser:
Alexandr Hrebelnyk,
Doctor of Sciences, Professor,
Head of the Department of Customs and Commodity Science,
State Tax University (Irpin)

TRANSFORMATION OF CUSTOMS PAYMENTS DURING THE MILITARY SITUATION IN UKRAINE

Keywords: *changes, martial law, customs payments, budget, Customs Service.*

Воєнні дії на території України вимагають розробки нових підходів для гарантування економічної безпеки національної економіки. Ці питання особливо актуальні для внутрішньогосподарської системи в умовах постійного тиску негативних факторів, що вимагає розробки та застосування дієвих механізмів не тільки нейтралізації чи мінімізації даного впливу, але й усунення явищ і факторів, що призводять до зовнішніх і внутрішніх загроз безпеки економіки. Вагомим фактором впливу на економіку держави є надходження митних платежів до державного бюджету.

У зв'язку з військовим загостренням, урядом було внесено суттєві зміни до Митного та Податкового кодексів України, з одночасним набранням чинності інших нормативних актів [1; 3]. Дані нормативно-правові акти передбачають не тільки тимчасове звільнення від оподаткування ввізним митом та податком на додану вартість товарів та транспортних засобів, але й звільнення ввезення автомобілів від сплати акцизного податку. Такі митні пільги запроваджуються на період воєнного стану в Україні та почали діяти з 1 квітня 2022 року [3].

При цьому пропуск на митну територію України можливий для тих товарів, які за кодом згідно з УКТЗЕД та описом можуть належати, але за своїми характеристиками та фізико-хімічними властивостями не належать до: культурних цінностей; наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, заборонених до ввезення та застосування на території України; товарів військового призначення чи товарів подвійного використання; небезпечних відходів; агрохімікатів та пестицидів, що підлягають державній реєстрації; об'єктів, торгівля якими підпадає під регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення; генетично модифікованих організмів або продукції, виробленої із застосуванням генетично модифікованих організмів; таких, що містять озоноруйнівні речовини, здійснюються митними органами на підставі заяви декларанта або уповноваженої ним особи про незастосування до таких товарів встановлених відповідними законами заборон та/або обмежень [7].

Звільняються від оподаткування ввізним митом:

- товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України підприємствами для вільного обігу, крім спирту етилового та інших спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, пива (крім квасу «живого» бродіння), тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах;
- автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів, які ввозяться громадянами на митну територію України для вільного обігу.

Звільнення від оподаткування ввізним митом не поширюється на товари, які мають походження або ввозяться з країни, визнаної державою-окупантом та/або визнаної державою-агресором щодо України [3].

Новий режим не поширюється на етиловий спирт та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво, тютюнові вироби, тютюн, промислові замінники тютюну, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, а також на товари, які мають походження або ввозяться з Росії або іншої держави, визнаної агресором, та/або ввозяться з окупованої території України, визначеної такою згідно із законом [1].

При цьому митне оформлення здійснюється на підставі попередньої митної декларації та повинно бути завершене не пізніше однієї робочої години. Щоб мати можливість застосовувати спрощений спосіб, імпортерам необхідно подати в Державну митну службу України заяву, яку можна подати в електронному вигляді або у паперовому безпосередньо у пункті пропуску через митний кордон або до відповідної митниці. Митні органи відповідають за ведення реєстру таких заяв та осіб, які їх подали. Разом з цим діятиме також стандартний порядок ввезення товарів та транспортних засобів, імпортер зможе обирати режим митного оформлення на власний розсуд. Митним органам заборонено відмовляти у заяві імпортера на спрощений режим, за винятком випадку самостійної відмови імпортерами. В останньому випадку повторне подання заяви для застосування спрощеної процедури не допускається.

Звільняються від оподаткування ПДВ операції з ввезення та постачання спеціальних засобів індивідуального захисту, інших визначених товарів оборонного призначення, лікарських засобів за переліком КМУ.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, правила щодо «умовного» постачання для військових цілей ПДВ не застосовуватимуться щодо товарів, які знищені під час воєнного стану, передані в державну чи комунальну власність, на користь добровольчих формувань та інших осіб для потреб забезпечення оборони України.

Не вважатиметься постачанням товарів та послуг випадки, коли вони надаються ЗСУ, Нацгвардії, ДСНС та іншим органам для потреб забезпечення оборони України та/або медичним закладам, крім випадків, коли такі операції з постачання товарів та послуг оподатковуються за нульовою ставкою ПДВ [2].

Дозволено включати до складу податкового кредиту суми ПДВ на підставі первинних документів за операціями з придбання товарів/послуг, за якими не зареєстровано податкові накладні (за умови їх реєстрації упродовж 6 місяців після завершення воєнного стану).

Операції з постачання та ввезення на територію України бензинів моторних, важких дистилятів та скрапленого газу, на які встановлено ставку акцизного податку у розмірі 0,00 євро за 1 000 літрів, а також нафти або нафтопродуктів за визначеними кодами, оподатковуються за ставкою ПДВ – 7 % [5].

Не виникає податкового зобов'язання з акцизного податку щодо підакцизного товарів (як палива, так і інших підакцизних товарів), що:

- примусово відчуженні або вилучені для потреб держави відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», вартість яких, у подальшому, не буде компенсуватись платнику податків;
- передані Збройним силам України, добровольчим формуванням територіальних громад, Національній гвардії України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України, Державній прикордонній службі України, Міністерству внутрішніх справ України та іншим організаціям, визначеним у кодексі, без попереднього або наступного відшкодування їх вартості;
- надані як гуманітарна допомога.

Уряд ухвалив рішення про максимальне спрощення усіх митних процедур. Так, Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль зазначив таке: «Ми ставимо за мету створити найшвидшу митницю у світі. Жодних паперів на митниці. Без сплати ПДВ, мита та митних платежів одразу після прийняття та набрання чинності змін до митного та податкового кодексів. За декларативним принципом». Він підкреслив: той, хто хоче залишатися на загальній системі, сплачує лише ПДВ, при цьому таке оформлення має займати не більше 15 хвилин. «Ті, хто просто хоче ввезти товар в Україну без будь-якого митного оформлення, – завчасно заповнюйте вантажну митну декларацію і проїжджайте. Вантажі їхатимуть через кордон без жодних перешкод», – додав Прем'єр-міністр [4].

Однак варто зазначити, що в умовах воєнного стану імпорт товарів в Україну наразі підлягає валютному контролю, що на практиці робить очікувані результати зазначеної митної реформи менш відчутними [8].

Максимальне спрощення процедури може призвести до підвищення ризику переміщення товарів комерційного призначення під виглядом гуманітарної допомоги.

Державна митна служба уже повідомляла про непоодинокі випадки спроб контрабанди шляхом викривлення номенклатури товарів у спрощеній декларації та зазначення одержувачами вантажів благодійних фондів, релігійних та інших організацій [6].

Варто зазначити, що запровадження цього механізму має ряд негативних ризиків: громадяни України, що мають право на вільний виїзд за кордон, можуть скористатися можливістю і завозити по кілька автомобілів в Україну, нічого за це не сплачуючи і отримуючи при цьому надприбутки. Такі ризики

можуть бути, але в Кабміні вважають, що переваг тут більше, ніж ризиків. Уряд вважає, що гуманітарна мета, забезпечення людей транспортом важливіша. Тому ризики на час війни себе виправдовують. Але це може вплинути не тільки на економіку держави, але й на екологічний стан навколишнього середовище, адже велика кількість транспорту створює парниковий ефект.

Ще однією проблемою звільнення від оподаткування ввізного мита, ПДВ та акцизного податку є зменшення фіскальних надходжень до бюджету країни. Про це свідчать такі статистичні дані: в березні через війну надходження від митних органів становлять лише 7 млрд грн, що відповідають 17,94 % від запланованих 39 млрд грн.

Тому, на нашу думку, митні органи повинні невідкладно забезпечити доопрацювання своїх програмних комплексів, у тому числі автоматизованої системи управління ризиками, з метою забезпечення можливості випуску товарів у спрощеному режимі.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що необхідність стабілізації економічного становища в Україні обумовила застосування специфічного механізму функціонування митних платежів, а саме зміни до Митного та Податкового кодексів України справляння цих податків, направлених на звільнення від оподаткування ввізним митом, акцизом та ПДВ товарів та транспортних засобів. Дослідженням встановлено, що тимчасова його трансформація (впродовж 2022 р.) на пряму бюджетну підтримку, позбавить державу левової частки митних надходжень, так як Державна митна служба України до війни забезпечувала близько 40 % доходів державного бюджету. Разом з тим запровадження цього механізму спростить здійснення імпортних операцій, зменшить ціни на товари першої необхідності та нафтопродукти, надаючи змогу ефективно допомогти народові України та ЗСУ, для здійснення спільної мети – перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 330. Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.04.2022).

2. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 2022 р. № 236. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.04.2022).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2142-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222142?an=1 (дата звернення: 10.04.2022).

4. Звернення Прем'єр-міністра Д. Шмигаля / Державний сайт України. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/zvernennya-premyer-ministra-denisa-shmigalya-18032022 (дата звернення: 10.04.2022).

5. Податковий кодекс України, п. 23 ст. 197.

6. Мірошниченко В. Потрібна лише декларація. Як уряд спростив ввезення допомоги з-за кордону? *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/26/684725/ (дата звернення: 12.04.2022).

7. Шпаков В. В. Господарсько-правовий механізм забезпечення інвестиційної безпеки держави. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

8. Теслюк А. В. Напрямки підвищення ефективності системи оподаткування юридичних осіб в Україні. *Перспективи та пріоритети розвитку економічної системи в умовах нестабільності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 15 грудня 2018 р. – У 2-х частинах. – Дніпро: НО «Перспектива», 2018. – Ч. 1. – 124 с.

УДК 334.346.5(477)

Катерина Науменко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Роженюк,
старший викладач кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключові слова: *державна підтримка, бізнес, релокація, компенсація, податкове навантаження.*

Kateryna Naumenko,
candidate of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser*:*
Olena Rozhenyuk,
Senior Lecturer at the Department of private law
Educational and Scientific Institute of Law,
State Tax University (Irpin)

STATE SUPPORT OF BUSINESS DURING THE WAR

Key words: *state support, business, relocation, compensation, tax burden.*

Актуальність дослідження. Важливим завданням забезпечення економічної спроможності України протистояти війні є підтримка діяльності бізнесу. У досить складних умовах наша держава намагається здійснювати певні кроки щодо підтримки підприємництва, яке опинилося в важких умовах. Адже бізнес, що здатний працювати в умовах воєнного стану, є справжнім фундаментом для існування та розвитку економіки держави. Робота національного підприємництва являється запорукою наповнення державного бюджету, а також платоспроможності самого населення. Активна діяльність бізнесу є ключовою умовою посилення державної економічної стійкості, що в подальшому надає змогу дієво протистояти агресору.

Метою дослідження є аналіз основних новел в законодавстві та заходів щодо підтримки нашою країною українського бізнесу в умовах війни.

Методи дослідження. Під час написання наукового дослідження були використані такі методи як загальнонауковий, системний, порівняльний, дедуктивний, методи аналізу та синтезу.

Результати й обговорення. Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України було ініційовано та введено в дію ряд законодавчих ініціатив, метою яких підтримка бізнесу в умовах війни. Новими правилами передбачається зменшення тиску щодо ведення бізнесу, зокрема послаблення вимог діяльності, надання доступного кредитування, можливості релокації з зони бойових дій в більш безпечніші міста та інші дії, які надають змогу здійснювати функціонування і під час війни.

До основних законодавчих змін, які спрямовані на підтримку українського бізнесу, можна віднести такі:

1. Зменшення податкового навантаження на бізнес. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану» та Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 3 березня 2022 року, якщо підприємець (фізична чи юридична особа) не може сплатити податки та збори, подати декларацію, зареєструвати накладні податків та акцизів в установлений час, то він не буде нести відповідальність за це. Але такі податкові обов’язки потрібно буде виконати протягом 3 місяців з дня припинення війни. Також це нововведення включає зупинення перебігу строків, дотримання яких перевіряється податковими органами.

Цікавим є те, що операції, пов'язані з наданням благодійної допомоги Збройним силам України, територіальній обороні, силам цивільного захисту, не підлягають податку, так само як і суми відшкодування вартості палива, яке використовується для перевезення допомоги. А особи, які перерахували пожертвування впродовж 2022 року благодійним організація, наділені правом податкової знижки, яка має не перевищувати 16 % від загального річного оподатковуваного доходу.

Продукти харчування, лікарські та медичні препарати не оподатковуються ввізним митом, а також товари, отримувачем яких є правоохоронні органи, ЗСУ, ТрО тощо [1; 2].

2. Зменшення вимог щодо отримання дозвільних документів-ліцензій. Під час військового стану щоб розпочати підприємницьку діяльність особі потрібно подати декларація відповідної форми, а якщо така діяльність вимагає отримання ліцензії чи інших дозвільних документів, то державний орган її не буде потребувати. Але така особа після закінчення воєнного стану повинна звернутися впродовж місяця до органу ліцензування й отримати дозвільний документ на загальних підставах [3].

3. Держава спростила умови ведення бізнесу для ФОПів. Так, з 1 березня 2022 року з моменту скасування воєнного стану впродовж 12 місяців ФОПи, особи, які провадять незалежну професійну, релігійну або іншу діяльність, члени фермерського господарства наділені правом не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати ЄСВ.

Також з 1 квітня 2022 року фізичні особи-підприємці мають право не сплачувати єдиний податок до припинення надзвичайного стану, перейти на спеціальний режим оподаткування (ставка єдиного податку становить 2 % замість 5 %.

4. Надання державою покращених умов кредитування та компенсації. Під час війни роботодавці мають право отримати кошти в розмірі 6 500 грн щомісячно за кожного переселенця, який в нього працевлаштований. Умовами цієї компенсації є: сплачувати податок за дану особу; подати податкову звітність за 4-й квартал 2021 року або повністю за 2021 рік; подати заяву до центру зайнятості. Ця процедура робиться або у паперові формі до державного органу, або через портал “Дія” [4].

Реалізація програми “Доступні кредити “5-7-9 %” передбачає, що будь-який український бізнес протягом війни та протягом місяця після її закінчення отримати кредит в розмірі до 60 млн грн під 0 %, але після спливу строку ставка буде становити 5 % [5].

5. Здійснення релокації бізнесу. За допомогою державних органів влади та органів місцевого самоврядування буде забезпечуватись безоплатне переміщення підприємств; підбір працівників після переїзду та підбір відповідного офісу для розміщення підприємства. Ключовою умовою релокації є логістична можливість без загрози для життя водіїв та залізничників [6].

6. Здійснення підтримки агропідприємств та галузі харчової промисловості. Державний центр сертифікації та експертизи сільськогосподарської продукції повинен забезпечити без додаткових процедур сертифікації визнання іноземних сертифікатів щодо імпортного насіння та процесу реалізації насіння і садивного матеріалу.

Під час війни дозволено застосування сільськогосподарських машин без обов'язкової реєстрації [7].

7. Проведення лібералізації трудових відносин. Так, працівник може бути переведений на іншу роботу, не обумовлену договором, але тільки, якщо така робота не протипоказана йому за станом здоров'я. Працівник може розірвати трудовий договір в строк, вказаний у своїй заяві, у випадку, якщо місце роботи знаходиться в зоні ведення бойових дій. Роботодавець має право звільнити працівника в період його відпустки чи тимчасової непрацездатності, збільшити тривалість робочого часу, відтермінувати виплату заробітної плати тощо [8].

Говорячи про заходи держави щодо сприяння діяльності бізнесу, влучною є думка Романа Ващука, який зазначив, що "під час війни потрібно, щоб була економічна можливість та потужність, яка дозволяє оплачувати військо, придбати ту зброю, якою можна перемогти ворога. Безумовно, це потрібно. Зрозуміло, що у стані активних бойових дій регіональна ситуація є дуже диференційованою. Разом з тим є реалії, які впливають на всі регіони України" [9].

Висновки. Отже, наша держава усіма силами намагається підтримати національний бізнес, розуміючи що тільки з його допомогою можливий розвиток економіки. На сьогодні можна побачити, що вже склався значний взаємозв'язок між державою та бізнесом, які сприяють один одному. Війна змусила велику кількість підприємств зачинитись та не здійснювати свою діяльність, що спричинило значні збитки. Для відновлення та покращення ситуації будуть потрібні роки, впродовж яких потрібно удосконалення законодавства відповідно до нових реалій, підтримка європейських союзників, людські ресурси, але, безперечно, після таких труднощів українська економіка буде стійка як ніколи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного: Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03. 2022 № 314 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.04.2022).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

5. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03. 2022 № 312 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-24-sichnya-2020-r-28-i-29-312 (дата звернення: 18.04.2022).

6. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2022 № 246-р // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80 (дата звернення: 18.04.2022).

7. Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 2022 року № 234 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.04.2022).

8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

9. Бізнес-омбудсмен: Війна докорінно змінила відносини бізнесу і держави. Made for minds: вебсайт. URL: https://www.dw.com/uk/ukrainskyi-biznes-ombudsmen-viina-dokorinno-zminyla-vidnosyny-biznesu-ta-derzhavy-a-61173941/a-61173941 (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 34.346.51

Марія Ошийко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАГАЛЬНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОДАЛЬШОЇ РОЗБУДОВИ

Ключові слова: *війна в Україні, економіка, вплив війни на економіку, перспективи розвитку економіки.*

Maria Oshyiko,
applicant of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser:
Olena Myniuk,
Cand. Sci. (law), Associate Professor,
Acting Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

GENERAL IMPACT OF THE WAR ON THE ECONOMY OF UKRAINE: ANALYSIS AND PROSPECTS OF ITS FURTHER DEVELOPMENT

Key words: *war in Ukraine, economy, influence of war on economy, prospects of economic development.*

Актуальність. Уся Україна в один момент прокинулась у зовсім іншій реальності, яку ніхто й ніколи не міг передбачити в XXI столітті. Повномасштабне російське вторгнення, яке розпочалось 24 лютого 2022 року в Україні змінило все: життя українців перетворилось на боротьбу за виживання, за власне життя, за власну країну та свободу. Неабиякий удар зазнала економіка нашої країни: закриття значної кількості підприємств, заводів, руйнування дитячих садочків, шкіл, закладів вищої освіти, лікарень та інших об’єктів

інфраструктури. Маємо розуміти, що відтепер вже не буде як раніше, саме тому маємо робити все, що в наших силах, щоб підтримати нашу країну, нашу економіку для того, щоб ми мали засоби для ведення війни та змогли дати гідний відсіч ворогам, показати нашу силу та прагнення до свободи. Без сумнівів, за ці майже 2 місяці війни ми консолідувались, показали, що ми – українці і будемо боротися за все, що для нас рідне і дороге і не віддамо ні клаптику нашої землі. Відтепер і назавжди ми з гордістю будемо носити звання українців із її вистражданою, але такою героїчною історією.

У цей час ми маємо розуміти, що розбудова економіки, її розвиток дасть нам можливість підняти країну, допомогти у боротьбі з ворогом. Саме тому питання впливу війни на економіку України, перспективи її подальшої розбудови є особливо актуальним та важливим для кожного з нас.

Метою цього дослідження є загальний аналіз впливу війни на економіку України, а також визначення основних векторів подальшої розбудови економіки.

Варто зазначити, що, звичайно, ця тема є відносно новою, оскільки ми лише пристосовуємось до реальності сьогодення. Водночас наукові дослідження продовжуються і в такий важкий час, що є показовим прикладом нашого наукового розвитку та українського духу. Питання війни в Україні, її впливу на економіку, а також шляхи розвитку нашої економіки досліджували у своїх працях такі науковці, як: Т. Хавунка, В. Борщевський, А. Полчанов, М. Орест, Ю. Самаєва, В. Максимов, В. Даценко, С. Квіт, О. Болтян та інші.

Така кількість науковців, які нині працюють заради нас і нашого майбутнього, надихає та спонукає не стояти на місці, продовжувати жити та робити все, що в силах заради нашої країни та її перемоги.

Аналізуючи наукові статті, статистику, можна отримати реальну картину результатів повномасштабного російського вторгнення та його впливу на нашу економіку. Ми всі маємо усвідомлювати, що війна сьогодні – це досить дорого та виснажуюче для нашої економіки, завдяки якій забезпечується фінансування нашої оборони. Як заявив глава Уряду України Денис Шмигаль, щодня на фінансування підтримки нашої економіки, оборони та захисту йде близько 2 млрд гривень [1].

Як зазначає світова мережа економістів та науковців – Centre for Economic Policy Research, оціночна загальна вартість відновлення нашої країни після війни потребує близько 200–500 мільярдів євро. Це неймовірна сума, але якщо порівняти всі ті збитки, які принесла нам війна, ця сума виправдовує себе та сприймається реальною.

З початку вторгнення росії в Україну пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 533 заклади освіти, 300 дитячих садочків, 196 медичних закладів, 129 заводів та підприємств. Ворогами було знищено 8 цивільних аеропортів та 10 військових аеродромів, зруйновано 6 800 житлових будинків. Вражають також дослідження та статистика міжнародних організацій: за перший тиждень квітня прямі втрати економіки України досягли показника 80,4 млрд доларів, або 2,4 трлн гривень. Ми маємо розуміти, що ця сума зростає з кожним днем війни. У Міністерстві фінансів України повідомили, що близько 30 % українських підприємств повністю припинили діяльність, 45 % частково працюють [1].

На нашу думку, такі цифри вражають та дають реальне розуміння всієї важливості розбудови економіки та її розвитку для того, аби досягти перемоги якнайшвидше та забезпечити розвиток нашого післявоєнного життя. Вкрай важливо нині піднімати економіку та сприяти її подальшому розвитку.

Звичайно, ми маємо усвідомлювати, що припинення діяльності підприємств зумовлює скорочення надходжень до бюджету, скорочення робочих місць та подальшу кризу. Скорочення робочих місць може призвести до безробіття, посіяння паніки серед суспільства, неможливості забезпечити себе та свою сім'ю, а з цього – виїзд громадян України до інших країн з метою пошуку кращого життя та заробітку.

Доволі влучною з цього приводу є думка М. Ореста, який стверджує, що «так само, як і на полі бою, коли запорукою перемоги стає насамперед грамотне військове керівництво, успіхи на економічному фронті значною мірою залежать від спроможності управлінців різних рівнів сформувати адекватні стратегічні плани та забезпечити ефективність їх практичної реалізації, включаючи своєчасне виконання окреслених прикладних завдань» [2].

Ми підтримуємо думку науковця Ю. Полчанова, який зазначає, що «вже сьогодні має формуватися стратегія повоєнного економічного розвитку України, орієнтована на її максимальну дерегуляцію та демонополізацію. А зважаючи на реалії військового часу, коли бомбардуванням піддаються насамперед великі склади палива та продовольства, а також потужні логістичні вузли, доцільно мовити про якнайшвидше закладення основ своєрідної «москітної економіки» (за аналогією з «москітними» військовими стратегіями, коли основні цілі на полі бою досягаються насамперед за рахунок використання надмобільних інноваційних засобів та ресурсів, які є на озброєнні у великої кількості малочисельних автономних груп добре підготовлених бійців)» [3, с. 41].

Із зазначених вище тверджень стає очевидним: економічний фронт нині є наважливим, а тому сьогодні необхідно ефективно запустити нашу економіку. Найперспективнішим напрямом розбудови нашої економіки нині є забезпечення відновлення роботи нашого вітчизняного бізнесу. Кожен має розуміти, що його вклад надважливий та має велике значення. Кожен підприємець повинен відновлювати свою роботу та працювати заради країни. На нашу думку, така консолідація вітчизняного бізнесу забезпечить досить великий поштовх для нашої економіки та відкриє для нас нові можливості.

Звичайно, ми маємо розуміти, що наша перемога залежить також і від тих компаній, які продовжують співпрацювати з росією, це ті компанії, які фінансують війну. Більшість компаній зупинили будь-яку співпрацю з країною-агресором, однак залишились ті, які не поспішають виходити з ринку росії.

Варто відмітити, що більшість цих компаній мають франшизу в Україні, серед яких: виробники техніки Huawei, Asus, Lenovo; торговельні мережі Metro, Auchan; продуктові марки Nestle, Barilla та ін. Саме тому маємо активно бойкотувати ці компанії, які досі допомагають економіці росії, тобто фінансують війну. Настав час ідентифікувати та сформувати чітку державну та громадянську позицію, яка допоможе запустити алгоритм ефективного відновлення нашої економіки [4].

Звичайно, розбудові нашій економіці також спряють активні дії на зовнішньоекономічному світі: більшість країн підтримують Україну та надають різного виду допомогу: гуманітарну допомогу, військове озброєння та амуніцію, фінанси. Деякі країни вже завили про створення фондів для подальшої відбудови України. Такі дії іноземних держав надихають та спонукають вірити, що добро обов’язково переможе зло.

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що наша держава сьогодні бореться за нашу свободу та незалежність. Проаналізувавши статистику, стає очевидним, що наша економіка зазнала великих втрат. Нині як ніколи Україна та її економіка потребує нашої консолідації для розбудови та розвитку економіки. Варто усвідомлювати, що економічний фронт сьогодні не менш важливий, ніж військовий. І наші дії та консолідація допоможуть швидше досягти такої бажаної для нас перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хавунка Т. Українська економіка під час війни: Що далі? URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/ (дата звернення: 21.04.2022).

2. Орест М. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. URL: https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya (дата звернення: 21.04.2022).

3. Полчанов Ю. Втрати української економіки від військового конфлікту. *Агросвіт.* 2020. Випуск 11. С. 40–46.

4. Болтян О. Як працювати підприємцю, якщо навколо війна? *Дзеркало тижня.* 2022. URL: https://zn.ua/ukr/business/jak-pratsjuvati-pidprijemtsju-jakshcho-navkolo-vijna.html (дата звернення: 21.04.2022).

УДК 331.42

Вікторія Пустіва,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ольга Марченко,
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *економічна безпека, воєнний стан, загроза, кризові явища, підприємство.*

Victoria Pustiva,
Second-level student (master's) of higher education
Scientific leader:
Olha Marchenko,
*Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Economics,
Entrepreneurship and economic security,
State Tax University (Irpin)*

ECONOMIC SECURITY OF DOMESTIC ENTERPRISES IN WAR CONDITIONS

Key words: *economic security, martial law, threat, crisis phenomena, enterprise.*

Україна продовжує героїчно відстоювати свої території під безперестанними злочинними ударами, налаштовуючи життя та оборону в умовах війни з росією. Наростання кризових явищ, посилення невизначеності та динамічності економічної ситуації вимагає від суб'єктів господарювання посилення уваги до питань забезпечення їх власної економічної безпеки, виявлення та нейтралізації можливих загроз, небезпек та ризиків, здатних негативним чином вплинути на стан та результати їх діяльності, що особливо

актуалізується в сучасних умовах воєнного стану. Стійкість економіки – це не лише фізичний захист територій, а це якісна логістична мережа постачання та збуту, фінанси, кадрове наповнення, ефективне управління в нових реаліях [1].

Досить важливо швидко виявляти ризики та загрози економічної безпеки вітчизняних підприємств, підтримувати їх резерви. Бізнес, місцеві громади, населення згуртовані у протидії російської агресії.

Питання економічної безпеки належать до категорії завдань, вирішення яких здійснюється постійно й безперервно. Причому якщо активнішим є розвиток суспільства та інтенсивнішим вплив глобалізаційних процесів, то складнішими сфери вирішення таких завдань. З багатьох сучасних причин та через те, що діяльність переважної більшості вітчизняних підприємств є чутливою до численних загроз, як екзогенного, так і ендогенного походження, питання забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах війни постають як першочергові. В умовах військового стану ефект посилення загроз є мультиплікативним, оскільки ескалація екзогенних загроз, спровокованих агресією росії проти України, употужнила аж руйнівного впливу ендогенних загроз, що загалом призвело до різкого зменшення управління економічною безпекою вітчизняних підприємств [4].

Під економічною безпекою вітчизняного підприємства слід розглядати захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко реагувати на різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов воєнного стану, які не позначаються негативно на його діяльності.

Основна мета економічної безпеки вітчизняного підприємства в умовах війни полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та ефективне, залежно від регіону ведення бойових дій, функціонування в теперішньому часі і мати високий потенціал розвитку в майбутньому.

До основних функціональних цілей економічної безпеки вітчизняних підприємств належать:

– забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;

– забезпечення технічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу об’єкта господарювання;

– досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності НДДКР;

– якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства (організації);

– забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці й досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

– ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [2, с. 33].

Умовами забезпечення економічної безпеки вітчизняного підприємства є легітимність усіх видів його діяльності, використання системного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства та відповідне ресурсне забезпечення. Система забезпечення економічної безпеки вітчизняного підприємства може розглядатися як упорядкована сукупність взаємодіючих елементів, сумарну дію яких спрямовано на якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. В Україні існує велика кількість загроз вітчизняному підприємству в залежності від сфери їхньої діяльності, тому ці загрози майже завжди носять індивідуальний характер [3, с. 116].

Доцільно визначити загрози, які виникають в процесі життєдіяльності кожного вітчизняного підприємства та впливають на керованість економічної безпеки підприємства в умовах збройного конфлікту.

Чинники зовнішнього середовища мають особливий вплив на економічну безпеку вітчизняного підприємства, оскільки являють собою фінансові та економічні кризи, несприятливі макроекономічні та політичні обставини, недобросовісну конкуренцію, протиправні дії кримінальних структур тощо.

Окремо можна виділити такий чинник зовнішнього середовища, як міжнародний рівень інтегрованості держави, бо міжнародний рівень інтегрованості держави у світові економічні організації та об’єднання і пов’язане із цим лімітування експортно-імпортних операцій, провадження спеціальної цінової політики тощо суттєво впливає на економічну безпеку держави у цілому та всі вітчизняні підприємства.

Сучасні умови зумовили й такі важливі чинники впливу на економічну безпеку вітчизняних підприємств, як війна на всій території України. Війна внесла суттєві зміни в роботу українських вітчизняних підприємств. З початку військової агресії росії в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 145 заводів та підприємств. Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони для пошуку подальших альтернатив щодо збереження свого бізнесу або припинення своєї роботи на період війни. Через російську агресію деякі вітчизняні підприємства вдалися до режиму часткової роботи, однак навіть ті

підприємства, які відносно далеко від обстрілів, станом на сьогодні потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини. Утрати від цих подій понесли не тільки вітчизняні підприємства, що безпосередньо знаходяться в зоні бойових дій, а й усі пов’язані з ними через ефект мультиплікації.

Зі свого боку внутрішні загрози пов’язані з особливістю підприємницької діяльності підприємства в складному ринковому середовищі, до них можна віднести виробничі кризи, витік або втрату інформаційних ресурсів, неспроможність персоналу тощо. У зв'язку з тим, що на економічну безпеку вітчизняного підприємства впливає велика кількість як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, на підприємстві повинен бути побудований механізм постійного контролю та відстеження зміни цих чинників в умовах сучасної війни. За нинішніх умов ведення бізнесу здійснення практичних дій із забезпечення економічної безпеки підприємства повинно починатися насамперед з діагностики фактичного стану економічної безпеки підприємства [5, с. 51].

В умовах воєнного стану однією з передумов успішного функціонування вітчизняного підприємства є наявність системи економічної безпеки, завданнями якої є прогнозування значущих подій, реагування та попередження загроз.

Висновки. Війна росії сильно вдарила по економіці та економічній безпеці України. Вразливим до воєнних реалій є і український бізнес, вітчизняні підприємства, особливо в зоні бойових дій, втратили можливість вести свою діяльність: це руйнування або знищення майна, від’їзд працівників, заблоковані логістичні постачання, а в багатьох сферах різкий спад клієнтів. Так чи інакше військові дії вплинули на всіх. Але в цих умовах вітчизняним підприємствам треба шукати шляхи відновлення працездатності, зокрема за підтримки держави. Отже, від побудови та впровадження системи економічної безпеки вітчизняного підприємства в умовах війни залежатимуть базові індикатори розвитку, розширення виробничого потенціалу суб’єкта, зростання конкурентоздатності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Найбільш ефективними інструментами забезпечення економічної безпеки є удосконалення в сучасних реаліях законодавчої бази, здійснення постійних заходів з профілактики впливу негативних факторів зовнішнього середовища, проведення політики ефективного використання персоналу, використання новітніх технологій за всіма напрямками економічної діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жаліло Я. Як забезпечеити стійкість економіки в умовах війни. *Економічна правда.* 2022.

2. Кургузенкова Л. А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2016. Випуск 2. С. 29–33.

3. Лаптєв М. С. Загрози економічній безпеці підприємств в сучасних умовах. *Вчені записки університету "КРОК".* 2016. Випуск 44. С. 111–116.

4. Ляшенко О. М. Управління економічною безпекою підприємств в умовах гібридної війни. *Управление проектами и развитие производства.* 2015. № 3 (55). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/upravlinnya-ekonomichnoyu-bezpekoyu-pidpriemstv-v-umovah-gibridnoyi-viyni (дата звернення: 19.04.2022).

5. Поляков П. А. Забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2018. Випуск 32. С. 49–53.

УДК 338.245.2

Олександр Соловей,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СТАБІЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *економіка, держава, аналітика, стабілізація, бізнес.*

Oleksandr Solovei,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor, Acting Head of the Department
of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

STABILIZATION OF THE ECONOMY IN CONDITIONS OF MARTIME

Key words: *economy, state, analytics, stabilization, business.*

Проблема стабілізації вітчизняної економіки поставала досить гостро, навіть коли в Україні не було воєнного стану. Економіка – це одна з основних рушійних сил життя будь-якої держави, тому нині питанням її стабілізації займаються всі компетентні органи. На сьогодні вже було прийнято значну кількість рішень, які повинні впливати як на макроекономічну, так і мікроекономічну стабільність.

Мета роботи полягає у дослідженні економічної ситуації в Україні під час воєнного стану.

Через обмежену кількість статистичних даних під час війни, точні дані щодо економічної активності практично відсутні, але за прогнозами в Україні очікується падіння ВВП у 2022 році від –10 % (МВФ) до –35–40 % (попередній прогноз українського уряду) за умови, що окуповані Росією території не розширюватимуться, а активна фаза війни не триватиме довше за кілька місяців. Більшість аналітичних центрів, банків та рейтингових агентств проєктують свої прогнози у цьому діапазоні. Ці цифри, хоч і не підтверджені офіційними даними, але відповідають зниженню споживання електроенергії приблизно на 35 % [1].

Більшість виробничих підприємств, що формують промисловий фундамент економіки України з високою доданою вартістю, які замикають відтворювальний контур найбільш розвиненого технологічного укладу, практично було згорнуто. Це призвело до часткового заміщення товарів на внутрішньому ринку імпортними аналогами. Руйнування високотехнологічних виробництв заклало спрощену структуру економіки на перспективу і стало одним із чинників відсутності ефективних структурних змін, за рахунок нових технологій і усунення диспропорцій. На сьогодні національна економіка має низькотехнологічну індустріальну базу, випускаючи продукцію з низькою часткою доданої вартості та залежить переважно від попиту на зовнішньому ринку. Значна частка виробництва є технічно й технологічно відсталою з високим ступенем зношеності основних засобів, високою енерго- та ресурсоємністю, відсутністю або низьким її рівнем [2; 3].

Трансформація економіки України під час воєнного стану призвела до таких структурних змін:

– галузева трансформація, як один із способів порятунку бізнесу від закриття, виявилася актуальною вже для 37 % підприємств дослідження – в 21 % випадків бізнес в процесі галузевої трансформації, а 16 % повністю або частково трансформувалися. Потенційно до групи трансформованих долучиться ще 16 %;

– найбільш популярними сферами діяльності бізнесу під час війни є роздрібна торгівля харчовими та нехарчовими продуктами – сумарно до 24 % бізнесу, що взяли участь у дослідженні, припадає саме на ці дві сфери;

– в Україні є представники бізнесу, що працюють у більшому обсязі, порівнюючи з довоєнним часом. Проте загалом завантаженість бізнесу свідчить про те, що переважна ж більшість компаній суттєво втратили, адже 86 % бізнесу працюють з меншою завантаженість, порівнюючи з довоєнним часом;

– як складнощі, що виникають в організації роботи бізнесу, половина аудиторії називають недостатність замовлень. До третини респондентів (29 %) скаржаться на проблеми з логістикою;

– як допомогу від уряду, 37 % аудиторії очікують на податкові канікули. Серед інших згадок – допомога з організацією логістики, доступ до здешевлених фінансів, просування продукції та збереження ключових співробітників від від'їзду за кордон, військової служби;

– складні часи бізнесу істотно відображаються і на фінансовій підтримці працівників та постачальників – 3–5 % бізнесу виплачують порівняно більші виплати, 14–19 % виконують виплати на довоєнному рівні. Інші бізнеси або знизили частку виплат, або припинили взагалі – 39 % не виплачують заробітну плату, і 29 % – не виплачують постачальникам [4].

Європейська Бізнес Асоціація провела коротке опитування щодо того, як працюють наразі членські компанії. Так, 17 % компаній повідомили, що працюють повним обсягом, 16 % обмежили географію своєї діяльності, 19 % були змушені закрити частину офісів /торгових точок/ відділень. Інші 29 % компаній наразі не працюють, а 27 % призупинили, втім хочуть відновлювати свою діяльність. Тільки 1 % має в планах закривати свій бізнес.

Більшість компаній, а саме 63 %, продовжують виплачувати заробітну плату співробітникам повним обсягом, 45 % роблять це з додатковими або авансовими виплатами. Тільки 3 % були вимушені скоротити виплати, а по 1 % відправили співробітників в неоплачувану відпустку, не виплачують або вимушені звільняти персонал.

Для підтримки своїх співробітників 68 % виплатили заробітну плату на місяць або більше вперед, 29 % компенсували витрати команді на релокацію, по 23 % – орендували житло на західній Україні або закордоном, 1 % запровадили страхування для тих, хто продовжує виходити на роботу.

Більшість бізнесів також надають різноманітну підтримку армії чи територіальній обороні. А саме – 41 % допомагають фінансово, 35 % підтримують працівників, що захищають країну, 31 % постачають продукцію, 29 % постачають послуги, 16 % – ліки, 9 % – засоби захисту / оборони.

Серед членських компаній Асоціацій тільки 34 % вели бізнес у або з Росією. З них 31 % повністю розривають зв'язки з країною-агресором, 14 % призупиняють роботу, інші 34 % наразі розмірковують над цим [5].

Отже, варто зазначити, що на сьогодні робиться все, щоб утримати економіку Україні на достатньо високому рівні, наскільки це є можливим. З дослідженого матеріалу зрозуміло, що після закінчення бойових дій у будь-якому

випадку нас чекає велика економічна криза, але завдяки прийнятим рішенням вона не буде такою масштабною. Також не варто забувати, що бойові дії – це непередбачений економічний шок для країни, та, незважаючи на цей факт, Україна витримує всі випробування і після цього стане тільки сильнішою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційне інтернет-представництво (ДТЕК). URL: https://dtek.com/ (дата звернення: 16.04.2022).

2. Вдовічен А. А., Шинкарук Л. В. Макроекономічні диспропорції України: особливості формування та механізм регулювання: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. 488 с.

3. Вдовічен А. А., Вдовічена О. Г. Реалізація принципів багатовимірності інклюзивного розвитку в системі сформованих соціоекономічних інститутів. *Науковий журнал «Економічні горизонти».* 2018. № 4 (7). С. 37–47.

4. Офіційне інтернет-представництво «Gradus Research». URL: https://gradus.app/uk/ (дата звернення: 19.04.2022).

5. Підтримують команди та армію: як працює бізнес в умовах війни. Європейська Бізнес Асоціація. URL: https://eba.com.ua/pidtrymuyut-komandy-ta-armiyu-yak-pratsyuye-biznes-v-umovah-vijny/ (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 338.433

Ольга Токарчук,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Марія Ріппа,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: *Україна, війна, економіка, адаптація.*

Olha Tokarchuk,
student 2 cource
Scientific leader:
Maria Rippa,
PhD, Associate of the Department Public Finance,
State Tax University (Irpin)

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC SITUATION IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE WAR

Key words: *Ukraine, war, economy, adaptation.*

В умовах повномасштабної війни росії проти України уряд намагається не тільки якнайшвидше зупинити геноцид українського народу, а й стабілізувати економічне становище держави. У перші дні війни економічна активність суб'єктів господарювання істотно знизилася по всій території України, найбільше, практично повністю, в областях, які територіально перебувають у центральному, південному та східному регіонах із-за ведення активних бойових дій.

Масова міграція людей на захід країни та закордон, а отже, й відплив їх капіталу зі свого боку призвело до дисбалансу в економічному секторі. Також негативно впливає на економіку знищення виробничих потужностей та інфраструктури вцілому, що призводить до масового зменшення виготовлення

товарів на внутрішній та закордонний ринок. Щоб зберегти економіку держави у воєнний час, уряд поступово почав адаптовуватися, задля уникнення затяжної післявоєнної кризи.

Влада закликала малий та середній бізнес відновлювати свою діяльність у відносно безпечних областях. Так, для заохочення економічної активності на урядовому рівні було прийнято рішення надати податкові пільги малому та середньому бізнесу, які прописанні у законопроєкті № 7234 про адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану та вже набули чинності. Цим законом передбачається:

ФОП I та II групи	Сплачують єдиний податок добровільно
ФОП та юридичні особи з оборотом до 10 млрд грн	Сплачують тільки 2 % податку з обороту
	Звільняються від податку на прибуток та ПДВ
	Відсутні обмеження за кількістю працівників, видів діяльності (крім підакцизних товарів, обміну валют, грального бізнесу та видобування корисних копалин і таких суб'єктів, як фінансові установи, банки, нерезиденти)

Рис. 1. Перелік податкових пільг для бізнесу під час війни згідно із Законом України від 01.04.2022 № 7234

Джерело: складено автором на основі [1].

Як свідчать дані, проілюстровані на рис. 1, уряд скоротив практично до мінімуму податкове навантаження на малий та середній бізнес. Крім цих податкових пільг, також скасовується сплата ПДВ, екологічного податку та податку на землю в зоні бойових дій. Цими кроками держава докладає великих зусиль для відновлення та стабілізації економіки України.

Внаслідок повномасштабної війни порушився грошовий обіг, що призвело до підвищення інфляції. Отже, у березні 2022 року споживча інфляція зросла до 13,7 %. Таке зростання обумовлене нерівномірним попитом по регіонах України, порушенням постачання продукції, руйнуванням інфраструктури та виробничих потужностей [3]. Громадяни, які залишилися на території держави вже відчули посилення інфляційного тиску, оскільки майже всі товари масового вжитку подорожчали в середньому на 10–20 % .

Як наслідок, уряд провів ряд заходів для стабілізації рівня цін, а саме:

- Національний банк України зафіксував довоєнний обмінний курс гривні;
- відбувається процес адміністративного регулювання вартості на соціально необхідні товари та пальне;

- зменшується податкове навантаження на суб'єкти господарювання;
- активно проводиться соціальна допомога постраждалому населенню в наслідок війни.

За допомогою цих заходів у довгостроковій перспективі НБУ з часом планує повернутися до інфляційного таргетування з плаваючим курсоутворенням [2].

Стабілізація економіки та загального становища України в умовах воєнного стану прямопропорційно залежить від іноземної допомоги країн-партнерів та міжнародних організацій. На етапі другого місяця війни чітко простежується, що країни-партнери допомагають не тільки накладанням санкцій проти росії, а й надають військову, гуманітарну та фінансову допомогу.

Західні країни об'єдналися в умовну коаліцію задля подолання збройної агресії на території України, і з першого дня війни виділяють багато коштів на боротьбу з агресором. Країни-партнери показали свою готовність платити задля перемоги в цій війні, оскільки українська нація бореться не тільки за власну територіальну цілісність, а й за стандарти європейських цінностей демократії та свободи.

Отже, в складних умовах повномасштабної російсько-української війни наша держава прагне стабілізувати економічне становище наскільки це можливо. Для відновлення та функціонування економіки країни Уряд України та НБУ вживають усі можливі заходи, щоб уникнути майбутньої затяжної кризи. Зокрема, влада стримує рівень інфляції завдяки скасуванню податкових навантажень на бізнес, фінансово підтримує постраждале населення та веде активну переговорну діяльність із закордонними партнерами. Остаточна оцінка стану економіки досі ще неможлива, оскільки напряму залежить від довготривалості війни, але наша держава робить усе можливе, щоб мінімізувати вплив війни на економічний сектор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № №7234. *Відомості Верховної Ради України*. 2022.

2. Національний банк про поточний стан та перспективи економіки України: вебсайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-pro-potochniy-stan-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini

3. Національний банк щодо рівня інфляції в березні 2022 року: вебсайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-berezni-2022-roku

УДК 334.346.9(477)

Вікторія Шевчук,
здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДІЯЛЬНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *правосуддя, судовий процес, робота суду, воєнний стан, господарський суд.*

Victoria Shevchuk,
candidate of the first (bachelor's) level of higher education
Scientific adviser*:*
Olena Minyuk,
Ph.D, Docent at the Department of private law
Educational and Scientific Institute of Law,
State Tax University (Irpin)

ACTIVITIES OF COMMERCIAL COURTS IN WAR CONDITIONS

Key words: *justice, trial, work of the court, martial law, commercial court.*

Актуальність дослідження. На здійснення правосуддя в Україні на сьогодні значно вплинуло введення воєнного стану, що зумовлено збройною агресією Російської Федерації. Тому щоб запобігти загрозі життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу, державою були введені значні зміни в судовому законодавстві, що включає зупинення розгляду справ на тимчасово окупованих територіях України. Але навіть під час війни право особи на судовий захист, закріплене в Конституції України, не може обмежуватись, тому вивчення питання роботи господарських судів, їх правового регулювання в подальшому надасть можливість удосконалити законодавство цієї сфери за специфічних умов здійснення діяльності та запобігти виникненню колізій у нормативно-правових актах.

Метою дослідження є аналіз законодавчих змін щодо здійснення правосуддя господарськими судами в умовах воєнного стану, особливостей діяльності.

Методи дослідження. Під час написання роботи були використані такі методи як загальнонауковий, системний, дедуктивний, методи аналізу та синтезу.

Результати й обговорення. Війна вплинула на життєдіяльність не тільки людей, а й на роботу всіх державних органів, зокрема і судів. З 24 лютого 2022 року на території всієї України було запроваджено воєнний стан, що зумовлює певні особливості в діяльності всіх судів.

Так, прийняття Верховною Радою України Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій та статус суддів" щодо зміни підсудності" від 3 березня 2022 року змінило територіальну підсудність справ, зокрема у випадку стихійного лиха, військових дій, заходів щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними ситуаціями, можливе припинення діяльності суду одночасно з визначенням іншого суду, який найбільш близько територіально знаходиться та на який покладається обов'язок здійснити розгляд справи суду, що припинив свою роботу [1].

На сьогодні у різних областях територіальну підсудність було змінено близько у 130 судах, що не могли розглядати справи.

Були внесені зміни також щодо передачі матеріалів судових справ. Суди, які розглядають справи, де ведуться активні бойові дії, за можливості мають передати матеріали справи іншим судам, насамперед це стосується справ, провадження по яким уже відкрито, та резонансних справ.

У випадку якщо матеріали справи були втрачені під час бойових дій або немає можливості їх передати, то:

– якщо судове рішення ще не ухвалено, то це є підставою для звернення з новим позовом (відбудеться розгляд справи з початку);

– у випадку наявності рішення суду справа може бути поновлена відповідно до процесуальних норм.

Радою суддів України з початку війни були прийняті Рекомендації спрямовані на полегшення організації роботи судів в Україні. В позачерговому засіданні від 24 лютого 2022 року та 3 березня 2022 року РС України надала наступні поради щодо здійснення правосуддя:

1) насамперед суди повиннні звернути увагу на неможливість обмеження конституційного права особи на захист в суді;

2) людське життя та здоров'я є найвища соціальна цінність, тому брати до уваги що у разі загрози, потрібно тимчасово призупинити здійснення судочинства;

3) особливості здійснення судової діяльності визначаються відповідно до ситуації у регіоні;

4) умови роботи суду під час війни залежать та визначаються реальними обставинами;

5) кожен суд визначає певну особу, яка буде забезпечувати облік судових працівників;

6) всі доступні робітники суду повинні працювати дистанційно;

7) кожен суд визначає кількість осіб шляхом чергування, які будуть перебувати в приміщенні суду;

8) учасникам справи роз'яснюється питання щодо відкладення провадження щодо справи або проведення розгляду в режимі відеоконференції;

9) невідкладні судові справи розглядаються лише за наявності письмової згоди всіх учасників провадження;

10) передусім увага суддів повинна звертатись на невідкладні судові справи;

11) за можливості процесуальні строки продовжуються до закінчення війни;

12) воєнний стан є поважною причиною щодо поновлення пропущених процесуальних строків;

13) у випадку якщо провадження повинно проводитися колегіально, але колегія судді не має можливості зібратись в одному приміщенні, то розгляд може проводитися з різних приміщень за допомогою технічних засобів [2; 3].

Під час воєнного стану багато судів працюють, але не проводять судові засідання (перенесені на інші дати). Така інформація в більшості випадків міститься на офіційному сайті “Судова влада України”, тому такі дані можна лего відстежити. Потрібно зазначити, що навіть після окупації регіонів суди швидко поновлюють свою роботу, що свідчить про незламність та ефективність судової системи, її широкомасштабної підтримки .

Господарські суди України як і інші суди регулюють свою діяльність вищезазначеними нормативними актами. Тому всі правові аспекти організації діяльності судів під час війни стосуються і господарського суду.

Цікавим фактом є те, що є справи, які під час війни не розглядаються зовсім. І це, беззаперечно, справи щодо стягнень з підприємств чи осіб, які

знаходяться на окупованих територіях; справи щодо стягнень, де позивачем виступає компанія чи громадян Росії.

Доречною є думку Олексія Соболева: "Зробили унікальну річ, коли знайшли формулювання, за яким фізичні чи юридичні особи, де власниками є громадяни Росії, не мають права подавати на стягнення на цей період часу. Це унеможливлює будь-які шахрайства з боку чорних реєстраторів та нотаріусів" [4].

Важливого значення в умовах воєнного стану набуває питання відновлення втраченого судового провадження, адже ця процедура досить рідко застосовується в господарському процесі. Така дія може застосовуватися тільки для справ щодо яких було ухвалено судове рішення. Всі інші провадження не відновлюються, і тому в них розгляд проводиться з самого початку та відповідно до нових норм закону.

Щоб суд не зміг відмовити у відкритті провадження, посилаючись на те, що "у провадженні цього чи іншого суду є справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав" (п. 3 ч. 1 ст. 175 ГПК України), потрібно надати докази про втрату попереднього судового засідання, наприклад судовий лист про визначеність підсудність справи - судова справа не було передана з попереднього суду і тому він не може здійснити її розгляд [5].

Висновки. Як бачимо, наразі судова система переживає великі зміни, адже змінились певні аспекти щодо підсудності справ, передання матеріалів справи, а також все більше почали проводитися судові засідання в режимі відеоконференції, що в подальшому надасть великий поштовх для закріплення цього в процесуальному законодавстві. Процесуальні питання щодо розгляду справи розглядаються відповідно до ситуації. яка склалася в регіоні. Головним питанням при проведенні судового засідання є те, щоб усім учасникам судового процесу не загрожувала небезпека, і тому потрібно бути досить обачними при черговому розгляді справи в суді. Але навіть в умовах воєнного стану потрібно здійснювати правосуддя, оскільки після закінчення війни буде сильне судове навантаження, і тому щоб його зменшити потрібно проводити судові засідання на території, де це можливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо зміни підсудності судів: Закон України від 3 березня 2022 року № 7117 / Офіційний вебпортал парламенту України / ВР України. URL: https://www.rada.gov.ua/print/220179.html (дата звернення: 21.04.2022).

2. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією збоку РФ: рішення Ради суддів України від 24 лютого 2022 року № 9 / Рада суддів України: вебсайт. URL: http://rsu.gov.ua/ua/documents/130 (дата звернення: 21.04.2022).

3. Щодо затвердження рекомендацій з оргпитань роботи суддів в умовах воєнного стану: рішення Ради суддів України від 14 березня 2022 року № 10 / Рада суддів України: вебсайт. URL: http://rsu.gov.ua/ua/documents/130 (дата звернення: 21.04.2022).

4. "Суддям небезпечно виїжджати гуманітарними коридорами" – правосуддя в Україні під час війни / Суспільні новини: вебсайт. URL: https://suspilne.media/222932-suddam-nebezpecno-viizdzati-gumanitarnimi-koridorami-pravosudda-v-ukraini-pid-cas-vijni/ (дата звернення: 21.04.2022).

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 вересня 1991 року № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 21.04.2022).

ПАНЕЛЬ 4
ФІНАНСУВАННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ – ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДСТВА

Марія Жариловська,
магістр права,
координатор Центру конституціоналізму та прав людини,
Європейський гуманітарний університет (м. Вільнюс)

ІНДИВІДУАЛЬНА КРИМІНАЛЬНА ТА ДЕРЖАВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДСТВА

Ключові слова: *відповідальність держави, міжнародні злочини, jus cogens.*

Maryia Zharylouskaya,
Master of law,
Coordinator the Centre for Constitutionalism and Human Rights,
European Humanities University (Vilnius)

INDIVIDUAL CRIMINAL AND STATE RESPONSIBILITY FOR FINANCING WAR IN UKRAINE AS A CRIME AGAINST HUMANITY

Key words: *state responsibility, international crimes, jus cogens.*

Core crimes including crimes against humanity could in many instances not be perpetrated without financial and material assistance. Holding those accountable who finance committing core crimes (not only State but also private actors) would therefore contribute to the project of fighting impunity by removing the tools that contribute to the commission of those crimes [2, p. 16]. The **relevance of the study** is the continuation of the problems of outstanding issues of impunity from the Nuremburg industrial processes to the Ukrainian case and now based on necessity to

exclude impunity of States and private actors including in the war not by direct committing core crimes but by complicity (financial and material assistance). There are no clear legal rules for responsibility for financial assistance for core crimes, so **the purpose of the study** is to analyze legal basis, case law and authorities to find legal ground of responsibility for financing war. The study uses following **methods**: (i) general methods of scientific knowledge, in particular: scientific abstraction, analysis, synthesis, generalization, comparison, abstraction, principles of dialectics and formal logic, historical and systems approaches; (ii) special methods of scientific knowledge, in particular: evolutionary, geopolitical, method of comparative legal research.

Analysis of legal basis of responsibility for the commission of financing war in Ukraine should to be started with determination crime against humanity as international crime – the nature of protected values mediates the types of responsibility to be applied. The general assumption is international crimes involve acts that international law deems universally criminal, these crimes affect fundamental values of the international community (i.e., peace, security, life), crimes of the most serious concern and consequently binding all States and individuals. According to Cherif M. Bassiouni [3, p. 68], Emanuele Cimiotta [7, p. 687], Giorgio Gaja [8, p. 15], fundamental values of the international community interrelated with the concept of *jus cogens* and certain international crimes named as core crimes can be qualified as breach of *jus cogens* norms (*inter alia* crimes against humanity [18, paras. 56-60]). When a crime has *jus cogens* status becomes, in international law vernacular, "a peremptory norm from which no derogation is permitted" [19, para. 3.1], either "through international treaties or local or special customs or even general customary rules not endowed with the same normative force" [22, para. 153]. The legal consequence of determination as *jus cogens* crimes is possibility to use the concept of dual responsibility – both individual criminal responsibility and State responsibility with special functions: reparatory and systemic [10, pp. 622–627].

According to the Art. 58 of the Draft Articles of Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (further – the Draft Articles), the Draft Articles are without prejudice to any question of the individual responsibility under international law of any person acting on behalf of a State. Article 40 of the Draft Articles determines the scope of aggravated State responsibility through wrongful act compartmentalizes two criteria: (i) objective – "an obligation arising under a peremptory norm of general international law". This criteria is approved by *jus cogens* status of crimes against humanity and obligations *erga omnes* arised from

them: not to engage in acts that constitute crimes against humanity, to prevent and punish crimes [13, p. 354]; (ii) estimated – "a breach of such an obligation is serious if it involves a gross or systematic failure by the responsible State to fulfil the obligation". The word "serious" signifies that a certain order of magnitude of violation is necessary in order not to trivialize the breach and it is not intended to suggest that any violation of these obligations is not serious or is somehow excusable. To be regarded as systematic, a violation would have to be carried out in an organized and deliberate way. In contrast, the term "gross" refers to the intensity of the violation or its effects. The terms are not of course mutually exclusive; serious breaches will usually be both systematic and gross [5, p. 77]. The core crimes committed by the armed forces of the russian federation, donetsk people's republic and lugansk people's republic comply with these criteria.

The important legal consequence of aggravated State responsibility arises from idea according which the reaction against serious breaches must come from the entire international community [5, p. 21] – it creates obligations for all other States as "the international community as a whole". Article 41 of the Draft Articles lists four types of consequences to be attached to serious breaches within the meaning of Art. 40 [5, p. 21]: (i) a duty of cooperation to bring to an end the serious breach; (ii) a duty not to recognize as lawful a serious breach, and not to render aid or assistance in maintaining the situation created by a serious breach. It not only refers to the formal recognition of these situations, but also prohibits acts which would imply such recognition; (iii) "ordinary" consequences entailed by every wrongful State act (Part II of the Draft Articles); (iv) further consequences under customary international law.

Following Carsten Stahl [12, pp. 19–22], based on two theories of international crimes (theory of Evil Nature of the Offence (*Malum in se*); theory of Prohibited Evil (*Malum Prohibitum*)), statutes of international tribunals and Art. 2 of the Draft Articles on the Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, Art. 18 of the Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind and authorities [12, pp. 52–59; 4, pp. 157–167; 6, pp. 64–91; 2, pp. 46–79], crimes against humanity can be defined as international crimes in form of inhuman acts which constitute a serious attack on human dignity or a grave humiliation or degradation of one or more human beings and committed in the context of a widespread or systematic attack against a civilian population (regardless of the fact of strict group membership). The various criminal acts may be classified as crimes against humanity, provided these criteria are met. This conclusion is important in the context of the possibility of establishing *ad hoc* tribunal which will, *inter alia*, establish the necessary elements of crimes in the Statute.

International criminal law holds individuals liable, not only for committing core crimes, but also for attempting, assisting in, facilitating, or aiding and abetting the commission of such crimes [2, p. 10]. According to Art. 25 (3) of the Rome Statute, for the purpose of facilitating the commission of such a crime, aids, abets or otherwise assists in its commission or its attempted commission, including providing the means for its commission. So, financing a crime consists of a derivative form of participation in the crime, especially aiding. Case law [24, para. 62; 25, paras. 137–144; 22, para. 153; 26, para. 70] also uses criteria of substantiality as obligatory requirement for criminalization of financing but without strict interpretation: act of assistance need not have caused the act of the principal offender, but it must have had a substantial effect on the commission of the crime by the principal offender. Furtnermore, the *actus reus* element of the financing of an entity involved in the commission of core crimes, this means that an individual: (i) provides funds to an entity; (ii) these funds substantially contribute to the perpetration of the crime by the principal; and (iii) with these funds, the principal, for example, forcibly transfers the local population, which amounts to a crime against humanity [2, p. 46]. Based on Ukrainian case, financing can be both monetary and material contributions (provision of weapons, armed forces or any other kind of contribution).

The core issue for criminalization of financing is requirement for *mens rea* as mental element of international crime. The minimum threshold of knowledge necessary to hold an aider liable in international criminal law is active knowledge. This position used also in Arts. 25 and 30 (1) of the Rome Statute. But, following Laura Ausserladscheider Jonas [2, p. 4], it can be argued that customary character of norms prohibiting crimes against humanity and possibility to establish ad hoc tribunal give a reason to use less strict criteria: at least wilful blindness (entails that an individual suspected the fact and realised its probability but nevertheless refrained from obtaining the confirmation so as to avoid a conviction [2, p. 203]) and *dolus eventualis* (aider would only be held criminally liable if he/she consciously accepts that his/her financial aid could substantially contribute to a crime – he/she is aware of the high risk that his/her financial contribution could be used to commit core crimes and he/she makes peace with that knowledge [27, para. 427; 28, para. 417]). It can preclude impunity due to the excessively strict standard of proof (active knowledge) specifically for aiding.

The Ukrainian case complies with all of the main normative theories of crimes against humanity [12, pp. 53–56]: (i) theory of attack on Humanity and Humanness [9]; (ii) theory of Threat to International Peace and Security [29, p. 179]; (iii) theory of Abuse of Power through State or Organizational Policy which related to

specialties of complicity (*the Katanga Case* [20, para. 1119], *the Kenya Authorization Decision* [21, paras. 90-93]) and requires sufficient means and resources. So, responsibility when crime is committed in the form of complicity (providing the means for its commission including financing) is a crucial characteristic of crimes against humanity.

Conclusions

In view of the foregoing, crimes against humanity in the form of providing the means for its commission (including financing) gives rise to a dual responsibility under international law because both State and individuals can incur international responsibility if they commit such serious breaches of community obligations [5, p. 29; 11, p. 411] (*jus cogens* and *erga omnes* norms): (i) individual criminal responsibility with necessity to establish wilful blindness and *dolus eventualis* as criteria of *mens rea* in the Statute of *ad hoc* tribunal; (ii) State responsibility of russian federation following rules of attribution codified in Art(s). 4-11 of the Draft Articles with corresponding obligations of other States according to Art(s). 41 of the Draft Articles; (iii) State Responsibility of Belarus according Art. 16 of the Draft Articles as State assisting another State [russian federation] in committing a violation of respective rules of international law (*jus cogens* norms prohibited crimes against humanity and following *erga omnes* obligations) and acts with knowledge of the circumstances of the violation.

REFERENCES

1. AMBROS, Kai. *Treatise on International Criminal Law. Volume II: Crimes and Sentencing*. Oxford: Oxford University Press. 2015. 368 p.

2. AUSSERLADSCHEIDER JONAS, Laura. Individual Criminal Responsibility for the Financing of Entities involved in Core Crimes. Leiden: Brill / Nijhoff, 2021. 256 p.

3. BASSIOUNI, Cherif M. International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes. In *Law and Contemporary Problems*. 1996, vol. 59, № 4, pp. 63–74.

4. BASSIOUNI, Cherif M. *Introduction to International Criminal Law*. 2nd rev. ed. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2014. 1122 p.

5. BONAFE, Beatrice I. *The Relationship Between State and Individual Responsibility for International Crimes*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009. 284 p.

6. CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 472 p.

7. CIMIOTTA, Emanuele. The Relevance of Erga Omnes Obligations in Prosecuting International Crimes. In *Heidelberg Journal of International Law*. 2016, vol. 76, № 3, pp. 687–713.

8. GAJA, Giorgio. Obligations Erga Omnes, International Crimes and Jus Cogens: A Tentative Analysis of Three Related Concepts. In: WEILER, JOSEPH H.H.; CASSESE, Antonio; and SPINEDI, Marina. *International Crimes of State: A Critical Analysis of the ILC's Draft Article 19 on State Responsibility*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1989. xii + 368 pp.

9. FERREIRA DA SILVA, Denise. Many Hundred Thousand Bodies Later: An Analysis of the Legacy of the International Criminal Tribunal for Rwanda. In: JOHNS, F.; JOYCE, R.; and PAHUJA, S. *Events: The Force of International Law* London: Routledge-Cavendish, 2010. Pp. 165–166.

10. NOLLKAEMPER, André. Concurrence between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law. In *The International and Comparative Law Quarterly*. 2003, vol. 52, № 3, pp. 615–640.

11. SASSOLI, Marco. State responsibility for violations of international Humanitarian Law. In *International Review of the Red Cross*, 2002, vol. 84, issue 846, pp. 401–434.

12. STAHL, Carsten. *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. xviii + 448 pp.

13. WEATHERALL, Thomas. *Jus Cogens. International Law and Social Contract*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 509 p.

14. ICL, 'Draft Articles of Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts' UN Doc A/56/10

15. ICL, 'Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity' UN Doc A/74/10

16. ICL, 'Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind' UN Doc 36/106

17. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) (1971). ICJ.

18. Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium) (2002). ICJ.

19. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Separate Opinion of Judge Elaraby (2004). ICJ.

20. *The Prosecutor v. Germain Katanga (*Judgment*) ICC*-ICC-01/04-01/07 *(7 March 2014).*

21. The Situation in the Republic of Kenya (Decision) *ICC*-ICC-01/09 (31 March 2010*).*

22. Procecutor vs. Anto Furundzija (Judgement) ICTY-IT-95-17/1 (10 December 1998).

23. Cyprus v. Turkey (App no. 2581/94) ECHR 10 May 2001.

24. Prosecutor v Zlatko Aleksovski (Trial Chamber Judgment) ICTY-IT-95-14/1-T (25 June 1999).

25. Prosecutor v Radislav Krstic (Appeals Chamber Judgment) ICTY-IT-9833-A (19 April 2004).

26. Prosecutor v Vasiljević (Trial Chamber Judgment) ICTY-IT-98-32-T (29 November 2002).

27. Prosecutor v Mucić et al (Trial Chamber Judgment) ICTY-IT-96-21-T (16 November 1998).

28. Prosecutor v Chea Nuon and Samphan Khieu (Judgment) Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia (Judgment) 002-01 (7 August 2004).

29. United Nations War Crimes Commission, ‘History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War’. London: His Majesty’s Stationery Office, 1948.

УДК 339.5

Віктор Заяц,
старший науковий співробітник
відділу митної та економічної безпеки
НДІ фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРОЦЕДУРА СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ: ЗАХОДИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *митне законодавство, процедура спільного транзиту, митні прототипи.*

Victor Zaiats,
Senior Research Scholar
Department of Customs and Economic Security
Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin),
e-mail: zyjcis@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-4840-0823

COMMON TRANSIT PROCEDURE: IMPLEMENTATION MEASURES IN UKRAINE

Key words: *customs legislation, common transit procedure, customs prototypes.*

Поступове наближення митного законодавства України до норм законодавства ЄС передбачено статтею 84 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію з ЄС) [1], що набула чинності з 1 вересня 2017 року.

Згідно з Додатком XV до Угоди про асоціацію з ЄС, Україна, серед іншого, повинна впровадити у національне законодавство положення Конвенції Про процедуру спільного транзиту [2] від 20 травня 1987 року.

Процедура спільного транзиту, що передбачена цією Конвенцією, полягає, зокрема, у використанні єдиного адміністративного документа (митної декларації) під час здійснення митного контролю товарів митницями країн – їхнього відправлення, транзиту та призначення, що сприяє:

– належній ідентифікації товарів, що обертаються у зовнішній торгівлі, з метою застосування щодо них передбачених законодавством заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

– полегшенню торгівлі та збільшенню товарообігу через спрощення та прискорення митного контролю товарів;

– ефективному захисту суспільства, протидії транскордонним комерційним шахрайствам, боротьбі з порушеннями митного законодавства.

Основні засади організації та здійснення спільного транзиту товарів митною територією України, порядок і умови переміщення таких товарів підприємствами митною територією України в режимі спільного транзиту, здійснення митних формальностей, застосування механізму гарантування сплати митного боргу, застосування спеціальних транзитних спрощень та інші особливості здійснення операцій спільного транзиту встановлені Законом України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» [3] від 12 вересня 2019 року № 78-IX.

Процес приведення національного законодавства до вимог Конвенції Про процедуру спільного транзиту передбачає не лише розробку та уточнення положень значної кількості нормативно-правових документів, але й реалізацію необхідних організаційно-розпорядчих заходів.

Впровадження таких заходів в Україні безперечно має відповідати чинним міжнародним стандартам.

Відповідно до положень статті 76 («Законодавство та процедури») Угоди про асоціацію з ЄС Сторони цієї Угоди домовилися, що їхнє відповідне торговельне та митне законодавство, як принципове питання, має бути стабільним та всеохоплюючим та, що положення і процедури мають бути пропорціональними, прозорими, передбачуваними, недискримінаційними, об'єктивними й мають застосовуватися уніфіковано та ефективно, а також, серед іншого, забезпечать:

– захист і сприяння законній торгівлі шляхом ефективного впровадження і дотримання вимог законодавства;

– уникнення непотрібних або дискримінаційних навантажень на економічних операторів, запобігання шахрайству і надання подальшого сприяння економічним операторам, які мають високий рівень відповідності законодавству;

– застосування міжнародних документів, що використовуються у митній справі і торгівлі, зокрема тих, що розроблені Всесвітньою митною організацією, Світовою організацією торгівлі, ООН, а також керівних принципів ЄС, таких як Митні прототипи.

Митні прототипи (Customs blueprints) [4] покликані допомогти покращити і розвинути оперативні та адміністративні можливості митних служб за допомогою встановлення стандартів для досягнення, визначених у 19 ключових сферах, а також їх показників, що піддаються вимірюванню.

Звід митних стандартів в цілому описує передові практики та стандарти ЄС у митній сфері і повинен розглядатися як комплекс заходів, необхідних для належної роботи митної адміністрації.

Стандарти слугують, зокрема як критерії для визначення недоліків, у кожній з ключових сфер діяльності.

Незважаючи на зв'язок з різними сферами, кожен стандарт є самодостатнім з метою окремого його використання для проведення оцінки ситуації і поліпшення роботи в обраний сфері.

З метою організації впровадження процедури спільного транзиту необхідно застосовувати Стандарт 13 («Митний транзит») з Митних прототипів (далі – Стандарт 13).

Метою Стандарту 13 є створення транзитної системи, заснованої на Конвенції Про процедуру спільного транзиту, яка б підтримувала ефективний митний контроль, сприяла законній торгівлі та переміщенню товарів, використовувала б сучасну технологію та відповідала вимогам як митних адміністрацій, так і економічних операторів.

Відтак як стратегічні завдання, спрямовані на досягнення цієї мети на національному рівні, визначені:

– розробка, реалізація та регулярний перегляд необхідних правових, оперативних та організаційних заходів щодо забезпечення безперешкодного прийняття та застосування транзитних процедур;

– розробка та реалізація системи транзиту, включаючи сучасну технологію обміну електронними даними для збору, обробки та передачі відомостей про транзит та належні заходи для ідентифікації товарів;

– розробка та реалізація надійної системи фінансових гарантій для забезпечення сплати будь-яких можливих заборгованостей;

– розробка та реалізація ефективної системи спрощення (наприклад, статус авторизованого відправника та авторизованого одержувача);

– створення та розвиток довгострокових та самодостатніх партнерських зв'язків між митною адміністрацією та всіма іншими учасниками системи транзиту;

– розробка та надання необхідних ресурсів для навчання працівників митниці.

З урахуванням вищевикладеного, з метою впровадження в Україні процедури спільного транзиту, передбаченої відповідною Конвенцією [2] від 20 травня 1987 року, доцільно запропонувати:

1. Забезпечити всебічне застосування Стандарту 13 («Митний транзит») з Митних прототипів в якості плану заходів, спрямованих на перехід від національного транзитного режиму до процедури спільного транзиту.

2. Продовжити актуалізацію норм Митного кодексу України [5], які регламентують транзит товарів відповідно до положень Конвенції Про процедуру спільного транзиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.04.22).

2. Конвенція Про процедуру спільного транзиту: міжнародний документ від 20.05.1987 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text (дата звернення: 20.04.22).

3. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України від 12.09.2019 № 78-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX#Text (дата звернення: 20.04.22).

4. Митні прототипи: міжнародний документ, 2020 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://ec.europa.eu/taxationcustoms/sites/taxation/files/resources/documents/common/eutraining/customs_blueprintsru.pdf (дата звернення: 20.04.2022).

5. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17 (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 351.713:339.543:364(477)

Світлана Капітанець,
канд. пед. наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
митної та економічної безпеки
Науково-дослідного інституту фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: *гуманітарна допомога, воєнний стан, нормативно-правові акти, митний кордон України.*

Kapitanets Svitlana,
Ph. D. (Educ.), Associate Professor,
Leading Scientist,
Department of the Customs and Economic Security,
Scientific and Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

HUMANITARIAN ASSISTANCE IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF RUSSIAN AGGRESSION: NORMATIVE AND LEGAL

Key words: *humanitarian assistance, military state, normative legal acts, customs border of Ukraine.*

Вранці 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення окупаційних російських військ в Україну життя нашої держави кардинально змінилося, а точніше сказати – поділилося на «до» і «після». Усі знали, як було «до», але не розуміли, усвідомлюючи жахливість війни як такої та непрогнозованість її наслідків, що буде «після». Війна стала серйозним випробуванням для кожного громадянина України, адже наразі на теренах нашої держави ведуться бойові дії, руйнується військова та цивільна інфраструктура, гине мирне населення, мільйонами обчислюються біженці тощо. За цих умов особливо важливими є мобілізація та консолідація всіх людських та матеріальних ресурсів. Доречним у якості підтримки бізнесу стало пом’якшення податкових і

кредитних відносин. Також на часі є створення нових та перепрофілювання існуючих підприємств, а за потреби – внутрішня релокація потужностей.

Із введенням в Україні воєнного стану скориговують свою діяльність відповідно до нагальних потреб держави не лише представники бізнес-середовища. Центральними органами публічного управління постійно напрацьовуються нормативно-правові акти щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану. Частина таких актів стосується оновлення митного законодавства, зокрема щодо гуманітарної допомоги, товари якої переміщуються через митний кордон України.

Гуманітарна допомога, без перебільшення, відіграє ключову роль у порятунку життів, зменшенню страждань та захисті людської гідності під час війн, збройних конфліктів чи інших кризових ситуацій. Основними її складовими є матеріальна (харчі, вода, одяг тощо) та логістична (надання притулку, забезпечення транспортом тощо) допомоги людям у біді. Проте у кожному окремому випадку та залежно від характеру і складності кризової ситуації питання гуманітарної допомоги, включаючи переміщення та доступу до неї, розглядається та вирішується по-різному. Так, досвід деяких країн Азії, Африки, Європи, Близького Сходу та Латинської Америки свідчить, що встановлення заборон та бар'єрів для надання гуманітарної допомоги з боку воюючих сторін стало трендом сучасних збройних конфліктів. Історії відомо чимало випадків створення перешкод для здійснення гуманітарної допомоги та загроз безпеці представникам гуманітарних місій (Боснія та Герцеговина), спорудження адміністративних блокпостів та прямих нападів (Косово). Гуманітарним організаціям також заважають постійні зміни політичної ситуації в країнах, де відбуваються військові конфлікти. Наприклад, застосування певних адміністративних заходів погіршило доступ гуманітарних місій допомоги до вразливих груп у М'янмі. Крім того, зіткнення політичних інтересів та етапний перебіг конфліктів значно перешкоджають безбар'єрній діяльності гуманітарних організацій у ситуаціях, коли безпосередні напади та інші безпекові виклики сприяють появі загроз представникам таких організацій. Ці проблеми лише посилюються нестачею їжі та медичних засобів, постійним внутрішнім і зовнішнім переміщенням населення під час війн або збройних конфліктів, що зі свого боку збільшує запит на гуманітарну допомогу для забезпечення потреб постраждалого населення [1].

Для нашої держави питання гуманітарної допомоги не є новим, оскільки вже більше 20 років діє Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV «Про гуманітарну допомогу». Найбільше змін у згаданий Закон внесено після початку

збройного конфлікту на Сході України. Головно вони стосувалися проблеми гуманітарного доступу, ситуація довкола якого на початку 2019 року суттєво відрізнялась від тієї, яка спостерігалась у 2014–2015 роках. Це пов'язано як з динамікою конфлікту та інтенсивністю протистоянь, досягненнями процесу політичного врегулювання та дипломатії, утворенням умовної лінії зіткнення та утвердженням контролю над певними територіями однією зі сторін конфлікту, так і з налагодженням гуманітарної структури [2, с. 3]. Проте станом на початок 2019 року, прийнятими до вищезгаданого Закону, змінами не було враховано усі обставини збройного конфлікту на Сході України і, як наслідок, не спрогнозовано масштаб гуманітарної кризи, який спричинив цей конфлікт. Особливостями національного правового регулювання, що мало б впливати на ситуацію з гуманітарним доступом, стали складність його структури та неузгодженість окремих положень, зокрема пов'язані з переформатуванням антитерористичної операції (АТО) в операцію об'єднаних сил (ООС) відповідно до Закону України від 18.01.2018 № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Зазначена неузгодженість нормативно-правової бази вплинула на низку правовідносин, які по-різному регулюються відповідним законодавством та водночас можуть впливати на захист цивільного населення, постраждалого від конфлікту. А отже, міжнародні гуманітарні організації й надалі зазнавали труднощів через недоліки правового регулювання деяких аспектів ввезення гуманітарної допомоги, розміщення персоналу, отримання дозволів та проходження контрольних процедур.

Отже, під час збройного конфлікту на Сході України питання гуманітарного доступу здебільшого врегульовувались такими нормативно-правовими актами: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV «Про гуманітарну допомогу», Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану (на час його дії)», Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 99 «Про затвердження Порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції, якою регулюється переміщення гуманітарних вантажів через лінію зіткнення».

З початком повномасштабної російської агресії суттєво зросла потреба у гуманітарній допомозі з-за кордону. Вона стала вкрай необхідною цивільному населенню, причому не лише у зоні бойових дій, а й в областях України, котрі

прийняли біженців. До того ж наша держава потребувала й військової допомоги. У зв'язку з цим, актуальності набуло питання забезпечення не відкладного пропуску через митний кордон України військової та гуманітарної допомоги. На шостий день війни Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) терміново підготовлено Постанову від 01.03.2022 № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану», до якої лише протягом місяця сім разів внесено зміни іншими постановами КМУ. Ці зміни стосувалися, зокрема: затвердження переліку категорій товарів, що визнаються гуманітарною допомогою без здійснення процедури визнання таких товарів гуманітарною допомогою у кожному конкретному випадку, на період воєнного стану та внесення змін до деяких постанов КМУ з питань гуманітарної допомоги; тексту декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою; відміни застосування Порядку митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги та Порядку взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та Національного банку щодо реалізації Закону України «Про гуманітарну допомогу». Суттєві зміни до Постанови № 174 були внесені 26 березня 2022 року Постановою КМУ № 362. Цими змінами оновлено питання пропуску гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Ухваленаа Постанова КМУ № 362 визначає таке [3]:

1. На період дії воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги від донорів здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

2. Товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом без вимоги прийняття спеціального рішення (без прийняття відповідних рішень спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги), зокрема спеціальні засоби індивідуального захисту: каски (підшоломи, амортизатори), бронежилети для потреб правоохоронних органів, Збройних сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, інших суб'єктів, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону; тканини (матеріали) для виготовлення бронежилетів; нитки для виготовлення бронежилетів. каски (підшоломи, амортизатори), бронежилети для потреб правоохоронних органів, Збройних сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, інших суб'єктів, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону.

3. Запроваджується спрощений порядок пропуску через митний кордон України та визнання товарів гуманітарною допомогою для окремих категорій товарів подвійного використання: пластини для бронежилетів; переносні радіостанції нецивільного призначення; безпілотні літальні апарати (квадрокоптери) нецивільного призначення; біноклі, монокуляри та інші оптичні труби, магніфери (збільшувачі) нецивільного призначення; коліматорні приціли, оптичні приціли нецивільного призначення; тепловізори, прилади нічного бачення.

Зазначені товари визнаються гуманітарною допомогою за умови подання митному органу гарантійного листа кінцевого отримувача. Кінцевими отримувачами гуманітарної допомоги можуть бути: орган військового управління, визначений Міністерством оборони України; правоохоронний орган; інше військове формування, утворене відповідно до закону; інший суб'єкт, що здійснює боротьбу з тероризмом відповідно до закону.

4. Ввезення інших товарів гуманітарної допомоги, які належать до: товарів подвійного використання – здійснюється відповідно до Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 86; товарів військового призначення – відповідно до Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, затвердженого Постановою КМУ від 20.11.2003 № 1807.

Від 01.04.2022 Постановою КМУ № 396 надана можливість особі, що перевозить гуманітарну допомогу, подавати декларацію митним органам в паперовій або електронній формі. А з 06.04.2022 Постановою КМУ № 409 Постанову № 174 доповнено абзацом: «Декларація може створюватися в електронній формі засобами інформаційно-комунікаційних систем та подаватися до митного органу шляхом інформаційної взаємодії інформаційно-комунікаційних систем або роздруковуватися разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-код, штрих-код, цифровий код тощо) для подання її митним органам у паперовій формі. Електронні копії декларацій, що подані митним органам у паперовій формі та містять унікальні електронні ідентифікатори, створюються митними органами в інформаційно-телекомунікаційній системі митних органів з використанням засобів взаємодії інформаційно-комунікаційних систем».

З огляду на вищевикладене, важко переоцінити значення закордонної гуманітарної допомоги для України, яка внаслідок виснажливого військового конфлікту на Сході, тривалої пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення російських військ опинилася на межі своїх можливостей. Водночас,

удосконалюючи нормативно-правову базу у сфері митної справи щодо питання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, під час переміщення товарів гуманітарної та військової допомоги через митний кордон України, крім іншого, важливим є забезпечення належного функціонування системи запобігання та протидії порушенням митних правил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуманітарний доступ під час збройних конфліктів: основні висновки. URL: https://www.genevacall.org/wp-content/uploads/2021/09/Article-Humanitarian-Access-UKR-converted.pdf (дата звернення: 10.04.2022).

2. Гуманітарний доступ у східній Україні: огляд ситуації. URL: https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Report_R2P_humanitarian_access_in_Eastern_Ukraine_2019_ukr.pdf (дата звернення: 15.04.2022).

3. Роз'яснення щодо ввезення гуманітарної допомоги на територію України в умовах воєнного стану (станом на 02.04.2022). URL: https://mof.gov.ua/uk/news/roziasnennia_shchodo_vvezennia_gumanitarnoi_dopomogi_na_teritoriiu_ukraini_v_umovakh_voiennogo_stanu_stanom_na_02042022-3388 (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 336.225.67

Марія Кармаліта,
д-р юрид. наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРОЦЕДУРА ПОПЕРЕДНЬОГО УЗГОДЖЕННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТЕКСТІ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Ключові слова: *процедура попереднього узгодження ціноутворення, принципи міжнародного оподаткування, міжнародне оподаткування.*

Mariia Karmalita,
Doctor of Law, Associate Professor, Chief Researcher,
State Tax University (Irpin)

PROCEDURE OF ADVANCE PRICING AGREEMENTS IN THE CONTEXT OF DYNAMIC DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TAXATION

Keywords: *advance pricing agreements, international taxation, principles of international taxation.*

Попереднє узгодження ціноутворення в контрольованих операціях (АРА) є важливим інструментом взаємодії контролюючих органів та платників податків, що використовується у світі протягом тривалого часу. Це обумовлено рядом чинників, зокрема і такими, що в результаті його функціонування є можливості: забезпечити податкову визначеність для платника податків; встановити баланс приватного та публічного інтересу у найскладніших податкових правовідносинах трансфертного ціноутворення; запобігти виникненню податковим спорам; уникнути розбіжностей в підходах між компетентними органами різних країн у контексті міжнародного оподаткування; підвищити рівень компетентності кадрів контролюючого органу за рахунок поглиблення знань та удосконалення навичок його співробітників щодо особливостей трансфертного ціноутворення в конкретних галузях економіки.

Однак позитивний світовий досвід в умовах активної міжнародної податкової конкуренції, високого рівня недовіри до державних органів потребує належної адаптації при удосконаленні нормативних засад попереднього узгодження ціноутворення в Україні. У протилежному випадку – це або негативно вплине на ефективність витрачання державних ресурсів та формування сприятливого податкового режиму, або ж залишить без змін несформовану вітчизняну практику у цій сфері.

В Україні правові засади функціонування АРА сформовані ще у 2015 році. Наразі ключові положення АРА закріплені у п. 39.6 ст. 39 Податкового кодексу України та Порядку попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях, за результатами якого укладаються договори, що мають односторонній, двосторонній та багатосторонній характер, для цілей трансфертного ціноутворення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 № 1114, що набув чинності 01.01.2022 [1; 2]. Отже, АРА є процедурою між великим платником податків та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, під час якої узгоджуються критерії для визначення відповідності умов контрольованих операцій, що здійснюються або будуть здійснені великим платником податків, принципу «витягнутої руки» на підставі договору на обмежений строк.

Предметом попереднього узгодження ціноутворення можуть бути, зокрема, але не виключно:

– види та/або перелік товарів (робіт, послуг), що є предметом контрольованих операцій;

– методи або комбінація методів встановлення відповідності умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки»;

– перелік джерел інформації, які передбачається використати для встановлення відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки»;

– строк, на який узгоджуються ціни у контрольованих операціях;

– допустиме відхилення від встановленого рівня економічних умов здійснення контрольованих операцій;

– порядок, строки подання та перелік документів, які підтверджують дотримання узгоджених цін у контрольованих операціях.

Інші умови попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях визначаються за згодою сторін.

АРА як інструмент взаємодії платника податків та контролюючого органу заснований на необхідності забезпечення дотримання вимог принципу «витягнутої руки», який передбачає, що умови контрольованих операцій між пов’язаними особами не повинні відрізнятись від умов, що застосовуються

між непов'язаними особами у зіставних неконтрольованих операціях. У цьому контексті під пов'язаними особами розуміються юридичні та/або фізичні особи, та/або утворення без статусу юридичної особи, відносини між якими можуть впливати на умови або економічні результати їх діяльності чи діяльності осіб, яких вони представляють, з урахуванням таких критеріїв, визначених пп. 14.1.159 п. 14.1 ст. 14 ПК України.

Завдяки положенням вказаного вище (оновленого) Порядку діє єдина форма заяви про попереднє узгодження ціноутворення, а саме подання заяви з додатками великим платником податків до ДПС здійснюється засобами електронного зв'язку під час як підготовчого розгляду, так і під час процедури узгодження ціноутворення в контрольованих операціях, а також у разі продовження періоду дії договору про попереднє узгодження ціноутворення. Що цілковито відповідає процесу цифровізації – перетворення державних послуг на зручні онлайн-сервіси.

Такі зміни обумовлені необхідністю прискорити та спростити адміністрування процесів на всіх етапах процедури попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях, у тому числі шляхом їх цифрового розвитку, зокрема під час листування між ДПС і платником податків.

Як переконливо констатують практики, оновлена редакція Порядку має ряд інших перспективних змін, зокрема уточнює правила залучення іноземних контролюючих органів за договором, що має здійснюватися відповідно до угоди про уникнення подвійного оподаткування між Україною та іншою державою. А у контексті взаємовідносин між ДПС та платником податків, може сигналізувати про недовіру контролюючого органу платникові податків щодо добросовісного виконання ним договірних зобов'язань (йдеться про необхідність щорічного подання звіту про виконання договору за АРА та інші положення) [3].

В умовах російсько-української війни, коли руйнується інфраструктура, знищуються наші домівки, гинуть українські військові та мирні жителі, ускладнюються або навіть розриваються торгівельні зв'язки, активність багатьох платників податків максимально обмежується. Гостро стоїть питання податкових стимулів і дерегуляції економічної діяльності. Наряду із зниженням податкового навантаження та скасуванням контрольно-перевірочних заходів у контексті прийняття «податкової реформи воєнного стану», АРА може бути ще одним інструментом, спрямованим на балансування приватного та публічного інтересу у найскладніших податкових правовідносинах трансфертного ціноутворення. Необхідно наголосити також і те, що наразі на законодавчому рівні не встановлено яких-небудь особливостей трансфертного ціноутворення в період воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 22.04.2022).

2. Порядок попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях, за результатами якого укладаються договори, що мають односторонній, двосторонній та багатосторонній характер, для цілей трансфертного ціноутворення: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 № 1114. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1114-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 22.04.2022).

3. Shynkarenko Ivan. Ukraine adopts new procedure on advance pricing agreements for transfer pricing purposes. URL: https://kmp.ua/wp-content/uploads/2021/11/Ukraine-adopts-new-procedure-on-advance-pricing-agreements-for-transfer-pricing-purposes-MNE-Tax.pdf (дата звернення: 22.04.2022).

УДК 336.02

Тетяна Кощук,
канд. екон. наук,
старший науковий співробітник
відділу дослідження публічних фінансів
НДІ фінансової політики;
Надія Новицька,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач відділу дослідження публічних фінансів
НДІ фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Ключові слова**: податкова політика, податкові надходження, дефіцит бюджету, податкові пільги.*

Tetiana Koshchuk,
Ph. D. in Economics,
Senior Researcher of the Department
of Public Finance Research Department
of the Financial Policy Research Institute;
Nadia Novytska,
Ph. D. in Economics, Docent,
Head of the Department of
Public Finance Research Department
of the Financial Policy Research Institute,
State Tax University (Irpin)

TAX POLICY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF WAR

***Key words**: tax policy, tax revenues, budget deficit, tax benefits.*

Актуальність. Повномасштабне вторгнення Росії до України, яке пов'язане з катастрофічними наслідками, вимагає змін у податковій політиці нашої держави.

Мета дослідження: проаналізувати економічні, фіскальні та військово-політичні реалії формування податкової політики України в умовах війни.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано методи загального та конкретного, екстраполяції, експертних оцінок.

Результати та обговорення. Насамперед розглянемо вплив збройної агресії Росії на економіку та стан державних фінансів України.

Згідно з поточними оцінками МВФ ВВП України 2022 р. найімовірніше знизиться на 35 %. При цьому точний розмір падіння економіки, оскільки війна ще триває, наразі оцінити неможливо. Для України прогнози усіх показників на 2022−2027 рр., крім реального ВВП, знижені через надзвичайно високий рівень невизначеності. Реальний ВВП прогнозується лише для 2022 р. [1].

Фахівці МВФ вважають, що війна призведе до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі: експорт знизиться на 58 %, а імпорт – на 34 % навіть через десять років після початку конфлікту.

Загалом через розв'язану Росією війну проти України МВФ знизив прогноз зростання ВВП у світі у 2022 р. з 4,2 % до 3,6 %, а в 2023 р. – з 3,8 % до 3,6 %, а також збільшив прогноз рівня інфляції: у розвинених країнах цього року – з 3,9 % до 5,7 %, у країнах, що розвиваються – з 5,9 % до 8,7 % [2]. Отже, війна матиме негативний вплив далеко за межами зони конфлікту.

Ще гірші оцінки імовірного падіння економіки України надав Світовий банк. Останній прогнозує, що 2022 р. через вторгнення Росії, економіка нашої країни впаде на 45,1 % [3].

Війна також вкрай негативно позначилася на державних фінансах України. У березні 2022 р. видатки державного бюджету перевищили доходи приблизно на 2,7 млрд дол. США. Очікується, що цей розрив збільшиться до 5−7 млрд дол. США на місяць у квітні та травні. З огляду на зазначене міністр фінансів України С. Марченко констатував, що Україна перебуває у стані сильного фіскального стресу і звернувся до міжнародної спільноти за фінансовою допомогою [4].

С. Марченко в інтерв'ю, опублікованому 12 квітня 2022 р., повідомив, що інфраструктурні втрати України внаслідок війни оцінюються на рівні 270 млрд дол. США, майже 7 000 житлових будинків пошкоджено чи зруйновано, близько 30 % вітчизняних підприємств припинили діяльність, 45 % працюють частково. Обсяги торгівлі різко зменшилися: експорт скоротився вдвічі в період із лютого до березня, а імпорт упав більш ніж на дві третини [4]. На сьогодні помітне більше відновлення економічної діяльності.

Уряд уже скоротив видатки державного бюджету більш ніж на 6 млрд дол. США, але цього недостатньо. Доходи державної скарбниці трохи перевищують половину від довоєнного рівня. Дефіцит державного бюджету у 2022 р., який

прогнозувався на рівні 3,5 % ВВП до вторгнення Росії, буде збільшуватися в рази в залежності від тривалості війни. Україна продовжить здійснювати платежі за державним боргом, щоб уникнути дефолту чи реструктуризації [4].

Для обмеження подальшого стрімкого падіння економки України схвалено пакет заходів суттєвої податкової підтримки бізнесу, що вступив в дію з 1 квітня 2022 р. Насамперед зазначимо, що суб'єктам господарювання дали можливість перейти на час воєнного стану на оподаткування виручки за ставкою 2 % (замість сплати ПДВ та податку на прибуток). Скористатися такими пільгами можуть компанії з оборотом до 10 млрд гривень, крім підприємств, які, зокрема, здійснюють операції з підакцизною продукцією, тих, хто зайнятий в ігровій галузі, а також бізнес з видобутку і продажу корисних копалин. Загалом це більшість компаній, які ведуть економічну діяльність в Україні.

Граничний обсяг виручки для платників єдиного податку третьої групи також було підвищено до 10 млрд гривень, вони також можуть сплачувати податок за ставкою 2 %. Передбачена й добровільна сплата єдиного податку для платників єдиного податку 1-ї та 2-ї груп. Введено значні звільнення від сплати єдиного соціального внеску суб'єктів малого бізнесу [5].

З метою запобігання суттєвому зростанню ціни на пальне було скасовано відповідний акцизний податок та знижено ставку ПДВ до 7 % для нього.

Крім того, скасовано мита, що, втім, на думку Д. Гетманцева, є дискусійним. Цей захід негативно позначиться по національному виробнику, адже деякі мита мали загороджувальну функцію з одного боку, а з іншого – Україна не повинна здешевлювати імпортні товари порівняно з тими, що виробляються в Україні. Можливо, на короткому проміжку часу це матиме позитивний ефект. Проте в більш довгостроковій перспективі треба це змінити [6]. Вважаємо, що по мірі відновлення економічної активності мита потрібно повернути.

Звісно, зазначені податкові новації ще більше посилили тиск на державні фінанси України, загрожуючи зменшенням податкових надходжень. Тому навряд чи доцільно вводити нові масштабні податкові пільги, наприклад, поширювати сферу застосування режиму «Дія.City», як це уже пропонувалося.

Погоджуємося з думкою Д. Гетманцева щодо того, що війна – це, напевно, найдорожчий процес, який у принципі можливий, вона вимагає великих фінансових ресурсів, які необхідно звідкись брати [5]. Більш того, війна стане постійною загрозою для України навіть після перемоги. Наявність агресивного сусіда – це реальність, з якою доведеться жити [6]. Відтак Україна потребуватиме й надалі значних видатків на оборону.

Результати податкової лібералізації можна буде оцінити починаючи з травня і залежно від цього мають відбуватися подальші зміни в оподаткуванні. При цьому Д. Гетманцев наголошує, що податкова система України повинна вписуватися у загальний план Маршалла, який має складатися з кількох частин. Перший напрям – це відновлення інфраструктури та житла; друга складова – розвиток військово-промислового комплексу та військової інфраструктури; третя частина – створення підприємств, що будуть вбудованими у виробничі ланцюги країн ЄС. Військово-промисловий комплекс має стати рушійною галуззю. При цьому податкові пільги мають надаватися не за галузевим принципом, а для сприяння залученню великих іноземних інвесторів, реалізації інфраструктурних проектів та з урахуванням перспективи набуття Україною статусу кандидата на вступ у ЄС [5, 6]. Отже, війна має стати й каталізатором тих змін, які Україна так довго чекала.

Згідно з рекомендаціями МВФ у разі збільшення фіскальних ризиків (яке під час війни є досить значним) органам державного управління необхідно з'ясувати, які наслідки нові явища можуть мати для бюджету, що складався на основі зовсім іншого базового сценарію розвитку подій. Уроки великого економічного стресу показують, що масштаби матеріалізації фіскальних ризиків можуть бути надто значними, що посилюється ланцюговою реакцією поширення ризиків (їх високою взаємною кореляцією). Наприклад, макроекономічні ризики спричиняють інші шоки, зокрема кризу фінансового сектору, погіршення фінансового стану державних підприємств і загострення фінансових проблем органів місцевого самоврядування. Нерідко в кризові періоди зазначені ризики матеріалізуються одночасно.

Крім того, вплив фіскальних загроз на стан державних фінансів, як правило, є нелінійним. Макрофіскальні сценарії часто розробляються на основі припущення, що фіскальні наслідки макроекономічного шоку є пропорційними його розміру. Але масштабніші макроекономічні потрясіння переважно мають більш відчутний негативний вплив на державні фінанси. Зокрема, важко скорочувати видатки бюджету, особливо соціальні. Це призводить до помітного зростання частки видатків держави у ВВП в умовах значного економічного спаду [7]. Останнє лише підтверджує тезу про недоцільність ще більшої податкової лібералізації в Україні.

У фіскальні сфері важливо буде знайти баланс, щоб, з одного боку, створити стимули і підтримати відновлення країни у поствоєнний період, а з іншого – зробити справедливим перерозподіл благ у суспільстві.

Водночас, як зауважує К. Швабій [8], громадяни мають можливість фінансово підтримати країну. До 1 травня окремі категорії громадян України, згідно з чинним законодавством, мають подати декларацію про свій майновий стан і доходи за минулий рік. Зазвичай щорічно таких декларацій подається близько 700 тис., а державний бюджет отримує в результаті цієї кампанії декілька мільярдів гривень додаткових надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб. Саме нині гарна нагода заможним громадянам проявити свідомість і сплатити всі належні згідно з чинним законодавством податкові зобов'язання.

Для всіх наших співвітчизників, що мають кошти за кордоном та з яких не були сплачені або сплачені не в повному обсязі податки, є також гарна можливість підтримати економіку та бюджет шляхом декларування цих доходів та сплатити разовий збір в межах кампанії разового добровільного декларування статків громадян, що триватиме до 31 серпня поточного року. До початку війни процес декларування відбувався досить кволо, але все кардинально змінилось в один момент і зараз є гарна нагода підтримати економіку, бюджету, та, як би пафосно це не звучало, боротьбу за незалежність нашої держави.

Враховуючи, що обсяги активів, які належать нашим співвітчизникам за кордонами України, зокрема в низькоподаткових юрисдикціях, є значними, то саме декларування та сплата збору до державного бюджету буде найкращим проявом патріотизму [8].

Висновки. У фіскальні сфері важливо знайти баланс, щоб, з одного боку, створити стимули і підтримати відновлення країни після значного економічного спаду у поствоєнний період, а з іншого – зробити справедливим перерозподіл благ у суспільстві. При цьому податковою стратегією відновлення України має стати не масштабна податкова лібералізація, а ефективне податкове заохочення бажаних структурних змін в умовах необхідності довгострокового підтримання високого рівня обороноздатності країни та її курсу на набуття членства в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. На відновлення не вистачить і 10 років. Економіка України через війну впаде на 35 %, точніше передбачити неможливо – МВФ. НВ. 19.04.2022. URL: https://biz.nv.ua/ukr/economics/vtorgnennya-rosiji-mvf-sprognozuvav-padinnya-ukrajinskoji-ekonomiki-na-35-ce-minimalna-ocinka-50235168.html

2. WORLD ECONOMIC OUTLOOK APRIL 2022. IMF. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022

3. Через вторгнення Росії. Світовий банк прогнозує падіння ВВП України на 45 %. НВ. 11.04.2022. URL: https://biz.nv.ua/ukr/economics/svitoviy-bank-prognozuye-padinnya-vvp-ukrajini-na-45-50232767.html

4. «Це питання виживання». Марченко закликав країни Заходу надати Україні десятки мільярдів доларів фінансової допомоги. URL: https://biz.nv.ua/ukr/finance/pitannya-vizhivannya-ukrajini-marchenko-zaklikav-zahid-zbilshiti-finansovu-dopomogu-50233103.html

5. Податки під час війни. Що змінилося для бізнесу після вторгнення Росії в Україну. *РБК-Україна.* 31.03.2022. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/nalogi-vremya-voyny-izmenilos-biznesa-vtorzheniya-1648725215.html

6. Розмова з бізнесом. Данило Гетманцев про податкові пільги, розвиток економіки та санкції проти компаній, що працюють у Росії. URL: https://biz.nv.ua/ukr/economics/danilo-getmancev-podatkovi-pilgi-novini-ukrajini-50233476.html

7. Analyzing and Managing Fiscal Risks – Best Practices / IMF. June 2016. URL: https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/050416.pdf

8. Найкращий прояв патріотизму – платити податки. Блог К. Швабія. LB. 01.04.2022. URL: https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/511932_naykrashchiy_proyav_ patriotizmu-.html

УДК 336.1

Світлана Мовчун,
канд. екон. наук,
провідний фахівець відділу організації
та супроводження наукової діяльності,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУТІНА ТА ФІНАНСУВАННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У цьому дослідженні акцентовано увагу на притягненні Путіна та його оточення до кримінальної відповідальності за скоєні військові злочини та злочини, які ще здійснюються відносно українського народу. З'ясовано оцінку міністрів закордонних справ країн G7 щодо України та Росії, що дозволяє узагальнити погляди країн на жорстокі загарбницькі дії Росії проти України та українського народу, а також висловлення щодо притягнення винуватців до відповідальності та переслідування. Піднято питання про фінансування війни в Україні, що є злочином проти людства.

Ключові слова: *війна, фінансування, економіка, російська агресія, злочини, людство, військовий злочин, кримінальна відповідальність, переслідування, Україна.*

Svitlana Movchun,
Candidate of Sciences (Economics),
Leading specialist of the department
of organization and support Research activities,
State Tax University (Irpin)

INTERNATIONAL SOCIETY: PUTIN'S CRIMINAL RESPONSIBILITY AND THE FINANCING OF THE WAR IN UKRAINE

This study focuses on bringing Putin and his entourage to justice for the war crimes still being committed against the Ukrainian people. The assessment of the G7 foreign ministers on Ukraine and Russia has been clarified, which allows summarizing

the views of the countries on the brutal acts of Russian aggression against Ukraine and the Ukrainian people, as well as statements on bringing the perpetrators to justice and persecution. The issue of financing the war in Ukraine, which is a crime against humanity, has been raised.

Keywords: *war, financing, economy, Russian aggression, crimes, humanity, war crimes, criminal responsibility, persecution, Ukraine.*

Актуальність. Питанням притягнення Путіна та його оточення до кримінальної відповідальності за військові злочини, що скоєні та ще здійснюються відносно до українського народу, стало на часі. Всі військові дії, що провадить країна-агресор на чолі з їхнім керівником на території України засуджують країни світу. Водночас це не є перепоною для Росії щодо продовження військових дій на території нашої країні. Проте сьогодні міжнародна спільнота не тільки прикладає всіх зусиль стосовно припинення війни, а й використовує всі методи, завдяки яким можна притягнути країну-агресора до відповідальності за скоєні дії та злочини проти мирного населення України, які є порушенням Женевських конвенцій і гуманітарних законів, яких повинні дотримуватися країни-підписанти під час війни.

Мета дослідження полягає в узагальнені оцінки країн G7 щодо України та Росії, а також вивченні питання про притягнення Путіна та його оточення до кримінальної відповідальності за військові злочини, здійснені на території України.

Методи дослідження. Логічний (для викладення матеріалу); соціально-правовий (під час вивчення міжнародних законодавчих актів щодо неправомірних дій Росії на території України в умовах війни); структурний аналіз (з метою розкриття місця та ролі кримінальної відповідальності за скоєння військових злочинів проти українського народу).

Результати дослідження. За здійснені військові злочини проти цивільного населення та злочини, що відбуваються сьогодні, а також за проведення протизаконних військових дій на території України країною-агресором повинен відповідати той, хто причетний до їх провадження. Адже Путіна, Лаврова, міністра оборони Шойгу та інших осіб необхідно притягнути до кримінальної відповідальності за скоєння військових злочинів і провадження загарбницької політики. Так, «Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС) вважається, що військовий злочин – це істотні порушення Женевських конвенцій і гуманітарних законів, яких країни-підписанти повинні дотримуватися під час

війни» [1]. Зауважимо, що МКС – це перший у світі постійний трибунал у справах військових злочинів, яким визначено чотири основних джерела доказів, що ураховуються при притягненні до кримінальної відповідальності: «– інформація, зібрана США та союзниками, зокрема розвідкою; – власні зусилля України на місцях і документування судово-медичної експертизи; – матеріали міжнародних організацій; – матеріали незалежних ЗМІ» [1].

У цьому контексті, зважаючи на ситуацію, яка сьогодні склалася на теренах України, ми підтримуємо вислови та думку радника із національної безпеки США Джейка Салліван, що «…Путін і його оточення вчинили військовий злочин, безпосередньо віддавши наказ про незаконний напад або знали про вчинення злочинів і не запобігли їм. Це важко довести окремо, але, якщо ми спостерігаємо масові приклади на території всієї України – це може бути переконливим» [1]. Також директор Центру міжнародних судів і трибуналів із Лондона Філіп Сендс зазначив, що головне довести в суді, що Путін зі своїм оточенням знали, чи могли знати про військові злочини, що коються в Україні. «Головне щоб суд не зупинився на «стрілочниках», тоді як головні винні – Путін, Лавров, Шойгу та інші – зіскочать із гачка» [1]. На жаль, наразі керівництво нашої держави до МКС звернутися не може, оскільки МКС розпочав свою роботу 20 років тому, метою якого є переслідування винних у геноциді та злочинах проти людства, а такі країни як США, Китай, Україна та Росія не є його членами. Важливим фактором є те, що Росія не викриє своїх винних у скоєнні військових злочинів, а МКС не може судити когось заочно. Щодо альтернативних інститутів правосуддя, то нещодавно десятки відомих політиків і юристів, серед яких і міністр закордонних справ Дмитро Кулеба, і колишній прем'єр-міністр Великої Британії Гордон Браун, розпочали кампанію зі створення спеціального трибуналу для суду над Росією за злочин агресії в Україні [1].

З огляду на окреслене вище, зауважимо, що заяви міністрів закордонних справ Німеччини, Канади, Сполучених Штатів, Франції, Італії, Японії, Великобританії та Високого представника Європейського Союзу (далі країни – G7) щодо Росії та України будуть в нагоді, при наданні свідчень про скоєння військових злочинів і проведення агресивної політики Росії проти України, в яких йдеться про: « – засудження звірства, що вчинені російським збройними силами у Бучі та інших містах України будуть додані до списку звірств і серйозних порушень міжнародного права, в тому числі міжнародного гуманітарного права та прав людини, вчинених агресором на українській землі » [2]; – висловлення про глибоку солідарність з українським народом, про найщиріші

співчуття жертвам цієї війни та їхнім родинам, про непохитну підтримку України в її міжнародно визнаних кордонах, про готовність надати посилену допомогу , зокрема в частині військової техніки та фінансових ресурсів [2]; – «…наполяганні на тому, щоб винуватці цих огидних дій та звірств були притягнуті до кримінальної відповідальності та переслідування. … Про підтримку роботи з розслідування та збору доказів, які нині проводяться щодо цих злочинів проти людства, зокрема з боку офісу прокурора Міжнародного кримінального суду, Комісії з розслідування, направленої ООН, Ради з прав людини, моніторингової місії з прав людини в Україні, Управління Верховного комісара з прав людини та експертної місії, призначеної державами-учасницями організації з безпеки та співробітництва в Європі. Про підтримку в розслідуванні, технічну експертизу та фінансування. Про продовження боротьби проти безкарності всіх спільників цієї війни, обраних Москвою, і зокрема режиму Олександра Лукашенка в Білорусі. Про переконання в тому, що настав час призупинити право Росії бути членом Ради з прав людини» [2]; – «… закликання Росії негайно виконати юридично обов'язкове розпорядження Міжнародного суду ООН (МС) про припинення військових операцій, які вона розпочала 24 лютого 2022 року на території України, а також вивести свої військові сили та техніку з усієї території України в межах її міжнародно визнаних кордонів» [2]. Варто зазначити, що країни G7 солідарні з країнами усього світу щодо підтримки координаційних структур уряду України з надання та швидкого фінансування гуманітарної допомоги. Водночас використання інструментів і механізмів фінансування з одного боку буде сприяти вирішенню нагальних питань, що стосуються продовольчої безпеки, а з іншого – утриманню відкритих ринків і стійкості аграрного сектора в усьому світі [2]. Разом з тим країни G7 зі своїми міжнародними партнерами підтримують та будуть продовжувати посилювати тиск на Росію, запроваджуючи нові скоординовані дії щодо здійснення перешкод зірвати чи обійти санкції.

У цьому контексті фінансування війни в Україні вважається злочином проти людства. Адже попри введених санкцій щодо Росії багато промислових корпорацій не відмовляються від ведення бізнесу, а уряди західних країни від купування російської нафти та газу і, у такий спосіб продовжуючи фінансування країни-агресора. Так, цього року, за оцінками Bloomberg, злочинний режим Путіна отримає від продажу нафти та газу 321 млрд доларів США [3], що дасть можливість Росії продовжувати війну. Витрачаючи кошти на виготовлення та придбання ракет і військової техніки. Єдиним виходом щодо припинення фінансування РФ є свідома відмова всіх цивілізованих країн від

придбання російських нафти та газу. Такі злагоджені дії урядів країн призведуть до економічного колапсу країни-агресора та недоотримання фінансування, що негативно відобразиться на військовій галузі. Сьогодні для більш ефективної роботи створено єдиний енергетичний фронт «ДЕТЕК», мета якого полягає в переконанні припинення фінансування війни корпораціями та урядами тих країн, які продовжують співучасть у злочинах проти людства. Тому ««ДЕТЕК» спільно з колегами «Укренерго» та «Нафтогаз» запустили проєкт Stop Bloody Energy. Слід додати, що «…на сайті http://bloody.energy/ зібрано інформацію про корпорації, які продовжують співпрацювати із військовим злочинцем і платити за газ, вугілля та інші енергоресурси, а також постачати комплектуючі та надавати нафтосервісні послуги» [3]. Отже, кожен пересічний та свідомий громадянин, якому не байдужа доля України, може побачити та проаналізувати діяльність тих корпорацій, що залишаються на боці Путіна та є прихильниками вбивств і зла.

Висновки. З огляду на викладе вище зазначимо, що міжнародна спільнота засуджує неправомірні дії країни-агресора, яка розпочала повномасштабну війну проти України та носить руйнівний характер, а також наполягає на кримінальній відповідальності та переслідуванні тих, хто є її винуватцем. Водночас добровільна відмова всіх цивілізованих країн від придбання нафти та газу в РФ призведе до економічного колапсу країни-агресора та недофінансування військової галузі. Маємо надію, що оприлюднення інформації про корпорації, які продовжують співпрацювати із військовим злочинцем допоможуть переконати їх припинити співпрацю та приймати участь у скоєні злочинів проти людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Західна преса про війну в Україні: кримінальна відповідальність Путіна, дипломатія після Бучі, зброя для ЗСУ та економічні лещата для РФ. URL: https://mind.ua/publications/20239297-zahidna-presa-pro-vijnu-v-ukrayini-kriminalna-vidpovidalnist-putina-diplomatiya-pislya-buchi-zbroya

2. Заява міністрів закордонних справ G7 щодо Росії та України. URL: https://ua.ambafrance.org/Zayava-miiniistriiv-zakordonnih-sprav-G7-schodo-Rosiiyi-ta-Ukrayini

3. Сахарук Дмитро. StopBloodyEnergy – світ не має залишатися спільником злочинів проти людства. URL: http://reform.energy/news/vikonavchiy-direktor-dtek-dmitro-sakharuk-stopbloodyenergy-svit-ne-mae-zalishatisya-spilnikom-zlochiniv-proti-lyudstva-20137

УДК 351

Ельвіра Молдован,
канд. держ. упр.,
провідний науковий співробітник
відділу митної та економічної безпеки
Науково-дослідного інституту фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН

Ключові слова: *принципи, управлінська модель, митний кордон, незаконне переміщення товарів через митний кордон.*

Elvira Moldovan,
Ph. D. in the field of State Government,
Leading Scientist
Department of the Customs and Economic Safety
Scientific and Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

PRINCIPLES OF ACTIVITIES OF MANAGEMENT MODELS OF THE SYSTEM OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO ILLEGAL MOVEMENT OF GOODS ACROSS THE CUSTOMS BORDER

Keywords: *principles; management model; Customs Border; illegal movement of goods across the Customs Border.*

Феномен незаконного переміщення товарів через митний кордон будь-якої держави, незалежно від рівня її соціально-економічного розвитку та ролі на світовій політичній арені, завжди мав місце. Однак, як свідчить історичний контекст, виникнення та розвиток кризових явищ та процесів економічного, соціального чи політичного характеру в країні стає каталізатором катастрофічного зростання масштабів незаконного переміщення товарів через митний кордон.

З огляду на те, що в Україні з 24 лютого 2022 року триває війна з росією, питання запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон нашої держави набуває очевидної актуальності. Зокрема, надзвичайно важливо сфокусувати увагу на аспектах удосконалення системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон України. Одним зі шляхів такого удосконалення, на нашу думку, є трансформація концептуальних засад функціонування вітчизняної управлінської моделі досліджуваної системи.

Щонайперше, йдеться про напрацювання засадничого базису функціонування управлінської моделі системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон, тобто *принципів,* відповідно до яких здійснюватиметься управління названою системою.

Необхідно зазначити, що наразі в українській митній науці не напрацьовано комплексу чітко визначених, зрозумілих принципів функціонування управлінських моделей системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон. Відтак найімовірніше, у практичній діяльності щодо управління системою запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон Державна митна служба України та її органи послуговуються загальними принципами, відповідно до котрих здійснюється митна справа. Зокрема, у контексті нашого дослідження йдеться про принципи виключних повноважень митних органів України щодо здійснення митної справи; законності; єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; спрощення законної торгівлі; додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб; заохочення доброчесності; гласності та прозорості; відповідальності (ст. 8) [1].

Однак варто зауважити, що зазначені вище принципи лише опосередковано можуть слугувати засадничим базисом для функціонування управлінської моделі вітчизняної системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон. Причинами цього, вважаємо, є надто конкретний характер принципів (при зміні чи трансформації управлінської моделі вони уже не зможуть виконувати функцію універсальних засад); неналежність даних принципів безпосередньо до управлінських; а також відсутність прив’язки зазначених вище принципів до умовно вузького напряму роботи митних органів – запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон.

Зважаючи на вищезазначене, вбачаємо доцільність у формулюванні таких принципів функціонування управлінських моделей системи запобігання та

протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон, які б: 1) мали загальний (універсальний) характер для будь-якої управлінської моделі; 2) були концептуально управлінськими; 3) відображали специфіку діяльності митних органів у сфері запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон.

З огляду на зазначене вище, пропонуємо такі *принципи* функціонування управлінських моделей системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон:

– *принцип превенції* – у найзагальнішому вигляді означає, що, як і будь-якому негативному явищу, незаконному переміщенню товарів через митний кордон легше запобігти, ніж усувати його наслідки. Саме тому управлінська модель системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон у процесі свого функціонування має бути спрямована на усунення умов, процесів та факторів, котрі потенційно можуть обумовлювати незаконне переміщення товарів через митний кордон. Зокрема, напрями превентивної діяльності можуть охоплювати: 1) спрощення та гармонізацію митних правил, систем і процедур [2]; 2) попереднє інформування [3], включаючи надання даних до прибуття й відправлення вантажів;

– *принцип валюації* – полягає у тому, що система запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон повинна бути здатною об’єктивно оцінити ризики, які виникають у зовнішньому середовищі (на митному кордоні, в економічній та соціальній площинах суспільного розвитку) та у внутрішньому, власне «митному» середовищі. Саме тому управлінська модель, крім іншого, повинна виконувати функцію оцінювання ризиків, на основі чого можна вносити корективи у подальшу діяльність досліджуваної системи;

– *принцип планування* – передбачає, що система запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон функціонуватиме ефективно за умови, що управління нею здійснюватиметься відповідно до виробленої стратегії (тобто довгострокового плану діяльності) і тактики її реалізації (тобто короткострокових покрокових планів). Такий підхід забезпечує бачення функціонування та розвитку досліджуваної системи у довгостроковій перспективі та у поточний проміжок часу. Порівняння планових показників із досягнутими фактичними – запорука виявлення недоліків роботи та внесення коректив у подальшу діяльність. Крім того, планування – передумова якісного подальшого контролю;

– *принцип контролю* – базується на тому, що контроль є однією із аксіоматичних управлінських функцій. Її здійснення дозволяє не лише вчасно виявити відхилення системи від заданих параметрів, але й уникнути колективної безвідповідальності за такі відхилення (у класичному розумінні управлінської науки, контроль передбачає визначення конкретних відповідальних осіб за виконання того чи іншого завдання). У контексті нашого дослідження застосування принципу контролю як однієї із засад функціонування управлінської моделі системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон означає, що усі заходи – як превентивного характеру, так і ті, що спрямовані на протидію – мають усі шанси відбутися у визначені строки та за відповідальності конкретних осіб;

– *принцип діджиталізації* – передбачає максимальну інформатизацію та комп'ютеризацію процесів, пов'язаних із запобіганням та протидією незаконному переміщенню товарів через митний кордон. Такий підхід не лише в рази пришвидшує та спрощує процеси, пов'язані із перетином митного кордону, але й дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані із людським фактором;

– *принцип співробітництва* – випливає із положень Кіотської Конвенції, котрими співробітництво з іншими національними органами, митними адміністраціями інших країн і бізнесом визначено як один зі шляхів спрощення та гармонізації митних процедур [2], а також зі ст. 47 Митного кодексу України Європейського Союзу, де йдеться про співпрацю між митними та іншими компетентними органами за необхідності здійснити контроль щодо певного товару, та про обмін інформацією між митними адміністраціями різних країн [4];

– *принцип комплексного підходу* – корелюється із цілісним підходом до забезпечення збалансованого поєднання заходів безпеки, котрий визначено Рамковими стандартами безпеки і полегшення світової торгівлі Всесвітньої митної організації [3]. У контексті нашого дослідження даний принцип означає, що управлінська модель системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон функціонуватиме ефективно за умови врахування усіх аспектів та ризиків даної діяльності, факторів впливу на неї.

Отже, можна виділити *сім основних принципів* функціонування управлінської моделі системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон: 1) превенції; 2) валюації; 3) планування; 4) контролю; 5) діджиталізації; 6) співробітництва; 7) комплексного підходу.

Запропонований перелік у жодному разі не претендує на вичерпність і може бути доповнений (або скорочений) у разі подальшого дослідження теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України: Закон від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

2. Про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція): Міжнародна конвенція від 18.05.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/995_643/page

3. Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації: Міжнародна Угода від 01.06.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976_003#Text

4. Про встановлення Митного кодексу Союзу: Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text

УДК 351.713

Сергій Попель,
канд. екон. наук,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *Держмитслужба, воєнний стан, матеріально-технічне забезпечення, надходження до бюджету, спрощення.*

Sergii Popel,
PhD (Economics), Senior Research
of Research Institute for Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

ACTIVITIES OF THE STATE CUSTOMS SERVICE IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *State Customs Service, martial law, logistics, budget revenues, simplification.*

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України з 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан. Відповідно до частини другої статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» органи державної виконавчої влади, здійснюють повноваження, надані їм Конституцією, Законом «Про правовий режим воєнного стану» та іншими законами України.

У таких умовах діяльність органів державної влади спрямована на організацію та забезпечення виконання законодавства у сфері оборони та сприянні Збройним Силам України у виконанні ними завдань. Не виключенням є і діяльність Державної митної служби України, яка у межах своїх повноважень допомагає підвищенню обороноздатності країни, а також нею вживаються найоперативніші заходи з врегулювання питань сьогодення у сфері митно-тарифного регулювання.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечувати оперативне, належне та безперервне виконання безпосередніх функцій Державної митної служби України. З цією метою Кабінетом Міністрів України було прийнято низку нормативно-правових актів, які покликані врегулювати питання переміщення через кордон товарів в умовах, що склалися, зокрема:

– Постанова КМУ від 27.03.2022 № 379 «Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану» [1]. Визначено порядок пропуску гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану та уточнено товари, що визнаються гуманітарною допомогою;

– Постанова КМУ від 01.03.2022 № 174 «Про Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» [2]. Визначено завдання окремих державних органів щодо пропуску гуманітарної допомоги, що необхідна для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та цивільного захисту населення;

– Постанова КМУ від 26.03.2022 № 362 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. №174» [3]. Зазначено, що пропуск через митний кордон України товарів гуманітарної допомоги здійснюється за умови подання до митних органів гарантійного листа кінцевого користувача товарів;

– Постанова КМУ від 24.02.2022 № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту» [4]. Затверджено перелік товарів критичного імпорту та рекомендовано Національному банку забезпечити здійснення транскордонних валютних платежів за операції з імпорту цих товарів;

– Постанова КМУ від 19.03.2022 № 324 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153» [5]. Визначено товари, які виключено з переліку товарів критичного імпорту, які замінено та якими доповнено;

– Постанова КМУ від 09.04.2022 № 426 «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації» [6]. Установлена заборона ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з Російської Федерації;

– Постанова КМУ від 09.04.2022 № 422 «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424» [7]. Визначено товари які виключено, а також товари якими доповнено перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню.

Ще однією важливою сферою діяльності Держмитслужби є матеріально-технічне забезпечення Збройних сил України. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 186-р «Про передачу майна для потреб Збройних Сил» майно конфісковане та таке, що на інших законних підставах перейшло у власність держави, передається Збройним силам України. Так, лише за перший місяць війни митниці Держмитслужби передали на потреби Збройних сил України товарів та транспортних засобів вартістю майже 200 млн грн.

Серед груп товарно-матеріальних цінностей, що найчастіше передавалися оборонцям України: 1 026 автомобілів; 1,4 млн пачок цигарок; 842 одиниці комп'ютерної техніки; 411 мобільних телефонів; одяг, взуття, тканини різного найменування; медичні вироби різного асортименту; продуктів харчування швидкопсувних та тривалого використання; 450 м^3 лісоматеріалів; 5 тис. одиниць запчастин до авто; 6,4 тис. одиниць майна військового призначення (бронежилети, каски, запчастини до зброї, рації, тепловізори); інші категорії майна. Вартісне вираження товарів, що було передано для задоволення потреб армії представлено на рис. 1.

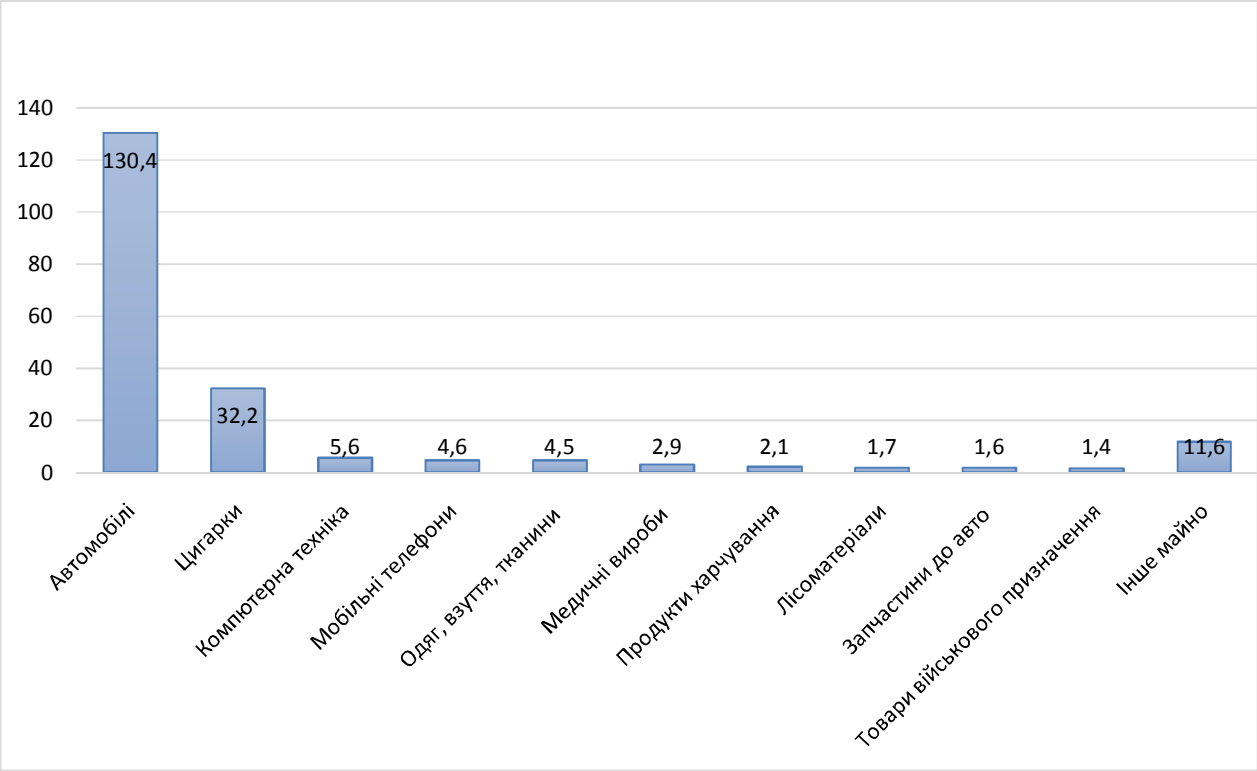


Рис. 1. Вартість майна, переданого Держмитслужбою України Збройним силам України, млн грн

Джерело: [8].

Якщо розглядати обсяги майна, які були передані в розрізі митниць, то варто зазначити, що передача здійснювалася усіма митними підрозділами, що продовжують працювати в штатному режимі, окрім тих, що тимчасово зупинені у зв'язку із веденням активних бойових дій у зоні їх діяльності, зокрема в Чернігівській, Сумській, Харківській, Миколаївській, Херсонській, Донецькій та Луганській областях (при цьому Держмитслужбою здійснено перерозподіл працівників цих митниць для виконання ними посадових обов'язків в інших регіонах країни). Інформація щодо вартості переданого майна митницями відображено на рис. 2.



Рис. 2. Вартість переданого майна митницями ДМСУ, млн. грн.
Джерело: [8].

Також Держмитслужба продовжує перераховувати кошти до Державного бюджету. Так, упродовж березня 2022 року до нього було перераховано майже 7 млрд грн за плановим показником у 39 млрд грн (для порівняння за аналогічний період 2021 року до Держбюджету було перераховано 40,6 млрд грн). Наразі митниці вдається зібрати лише п'яту частину запланованих надходжень.

Отже, з початку повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію нашої країни працівники Державної митної служби України не лише виконують свої безпосередні функції, дбаючи про економічну безпеку країни, а й намагаються забезпечувати Збройні сили України всім необхідним для виконання поставлених перед ними завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 379. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-zdijsnennya-gumanitarnoyi-dopomogi-yaka-perevozitsya-zaliznichnim-transportom-v-umovah-voyennogo-stanu-379 (дата звернення: 17.04.2022).

2. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 174. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/ deyaki-pitannya-propusku-gumanitarnoyi-dopomogi-cherez-mitnij-kordon-ukrayini-v-umovah-voyennogo-stanu-174 (дата звернення: 17.04.2022).

3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 174: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 362. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-1-bereznya-2022-r-174-362 (дата звернення: 17.04.2022).

4. Про перелік товарів критичного імпорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perelik-tovariv-kritichnogo-importu-153-240222 (дата звернення: 17.04.2022).

5. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-u-dodatok-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-24-lyutogo-2022-r-153-324-2

6. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2022 р. № 426. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zastosuvannya-zaboroni-vvezennya-tovariv-z-rosijskoyi-federaciyi-426 (дата звернення: 17.04.2022).

7. Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2022 р. № 422. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2022-п#Text (дата звернення: 17.04.2022).

8. Митна служба передала Збройним Силам за місяць конфіскованого майна на 200 мільйон. URL: https://biz.censor.net/news/3328583/mytna_slujba_peredala_zbroyinym_sylam_za_misyats_konfiskovanogo_mayina_na_200_milyioniv (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 336.14.352

Маргарита Потапенко,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ)

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

Ключові слова: *фінанси, фінансова політика, фінанси війни.*

Marharyta Potapenko,
PhD student of the department of finance,
State University of Trade and Economics (Kyiv)

INSTITUTIONAL GROUNDS OF FORMATION FINANCIAL`S POLICY OF THE COUNTRY

Key words: *finance, financial policy, finance of war.*

Важливою складовою економічної політики держави є її фінансова політика, яка є комплексом заходів держави з формування фінансових ресурсів, їх розподілу. За допомогою фінансової політики здійснюється багатосторонній регулюючий вплив на процес економічного відтворення. Фінансова політика є важливим чинником реалізації функцій держави, пов'язаних з управлінням економікою, покращенням добробуту населення підвищенням ефективності розвитку національного виробництва. Важливою та основною метою фінансової політики є підвищення рівня суспільного добробуту шляхом оптимального розподілу валового внутрішнього продукту між соціальними групами населення, галузями економіки. Здійснюючи регулювання соціально економічними процесами, держава за допомогою інструментів фінансової політики спроможна сприяти створенню умов для розвитку вагомих напрямів економіки, інвестиційно-інноваційної діяльності. Нині питанням формування ефективної фінансової політики держави, вибору стратегічної моделі соціально-економічного розвитку країни, проблемам функціонування окремих складових фінансової політики присвячені наукові дослідження. Значення фінансової політики виявляється у стимулюванні зростання виробництва, раціональному розміщенні продуктивних сил по країни, підвищенні зацікавленості територій у розвитку економіки [1].

Держава відіграє важливу роль у стимулюванні соціально-економічного розвитку. Фінансова політика є однією з вагомих складових системи державного регулювання, основою реалізації впливу держави на економічні процеси. Становлення світової фінансової системи ступінь впливу державного регулювання на темпи економічного зростання був різним, що обумовлювалось обраною моделлю соціально-економічного розвитку країни, пріоритетами економічної політики, дієвістю фінансово-інституційних механізмів. Фінансова політика, як складова інституційного розвитку економіки, полягає у реалізації сукупності відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами розбудови країни з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної економіки, що надасть можливість зміцнити дієвість трансформації економіки. Принципи фінансової політики, на основі яких вона базується, належать сприяння розвитку виробництва, підтримання підприємницької активності й підвищення рівня зайнятості населення. Формування та використання фінансових ресурсів на забезпечення соціальних гарантій населення, обсяг яких визначає рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему [2]. Фінансова політика, яка ґрунтується на поєднанні і взаємоузгодженості стратегії і тактики, їх єдності і підпорядкованості, може мати успіх.

Фінансове забезпечення економічного розвитку держави має ґрунтуватися на використанні комплексності заходів виваженої бюджетної політики, грошово-кредитного регулювання. Фінансова політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність за необхідності досягнення зростання реального валового внутрішнього продукту. Вагомого значення набувають питання подальшого розвитку перспективного бюджетного планування. Формування фінансової політики країни має ґрунтуватися на дотриманні системи принципів, які забезпечують її соціальну спрямованість. Функціональна дієвість інституційних фінансових механізмів обумовлюється характером взаємозв'язку із завданнями сталого розвитку суспільства [3].

На сьогодні в умовах обмеженості ресурсів необхідно обґрунтовано ставитись до бюджетних видатків. Усі вільні кошти мають спрямовуватись на безпеку та оборону. Наразі держава скоротила усі капітальні видатки, які планувались для капітального будівництва чи розвитку. Майже 140 млрд гривень було спрямовано у резервний фонд, відбувається фінансування поточних та захищених видатків, до яких належать, зокрема, заробітна плата працівникам бюджетної сфери, оплата комунальних послуг, закупівля енергоносіїв, обслуговування державних і місцевих заборгованостей, тощо. Кошти витрачаються на безпеку та оборону, виплату пенсій, зарплати бюджетникам та обслуговування державного боргу.

У січні-березні 2022 року план видатків виконаний лише на 67,8 %.

Держава фінансує передусім основні напрями видатків. До початку повномасштабного вторгнення військ рф на територію України бюджет переважно поповнювався надходженнями від сплати податку на імпорт товарів, тобто 2022 року було заплановано отримати 405 млрд гривень ПДВ, 76 млрд гривень акцизу, 37,5 млрд гривень державного мита, непрямі податки з імпортних товарів повинні були становити майже 520 млрд гривень – 40 % від усіх доходів бюджету. Замість прогнозованих 39 млрд гривень за березень 2022 року до бюджету надійшли 7 млрд гривень.

Надходження податків становить не значний рівень показників порівняно від показників до початку повномасштабного вторгнення. Основною причиною є закриття багатьох підприємств та промислових потужностей. У зв’язку із такою ситуацією державні підприємства та Національний банк України достроково перерахували кошти прибутку за 2021 рік до бюджету країни. Національний банк України перерахував 19 млрд гривень, Нафтогаз – 2,3 млрд гривень. Загалом у березні 2022 року державні підприємства переказали 32,5 млрд гривень дивідендів. Завдяки таким діям план доходів бюджету був виконаний на 93 % станом на березень 2022 року.

За січень-березень 2022 року держава отримала пільгових кредитів на 96,7 млрд гривень. Міжнародний валютний фонд – 41,3 млрд гривень, Європейська комісія – 120 млн євро у рамках загального пакета надзвичайної фінансової допомоги Україні, яка була оголошена 24 січня 2022 року. Кошти, надані Україні, будуть спрямовані до загального фонду державного бюджету для фінансування найактуальніших видатків держави, зокрема пов'язаних із забезпеченням гарантованого соціального захисту громадян, функціонуванням критичної інфраструктури та сектору безпеки. Україна також ініціювала перемовини з іншими державами про залучення грантового фінансування. Уряди ряду країн надають такі кошти для підтримки Державного бюджету України в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.: КНТУ, 2021. 532 с.

2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки / І. Я.Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний та ін.; за ред. І. Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.

3. Chugunov I. Y., Pasichnyi M. D. Fiscal policy for economic development. Scientific bulletin of Polissia. 2018. № 1 (13), ч. 1. Pp. 54–61.

УДК 657.1

Тетяна Руда,
канд. екон. наук, с.н.с.,
провідний науковий співробітник
відділу розвитку митної справи
Науково-дослідного інституту фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Андрій Артеменко,
начальник управління забезпечення
митного контролю та оформлення,
Одеська митниця

РЕФОРМУВАННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК НАПРЯМ ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *війна, вторгнення росії на територію України, спільний транзит, NCTS, реформування митної справи.*

Tatiana Ruda,
Candidate of Science (Economics), Senior Researcher,
Department of the Development of Customs Affear
Scientific and Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin);
Andriy Artemenko,
Head of the customs control department and design,
Odesa customs

REFORM OF CUSTOMS PROCEDURES AS A DIRECTION TO COMBAT FINANCING OF MILITARY CRIMES IN UKRAINE

Key words: *war, russian invasion of Ukraine, joint transit, NCTS, customs reform.*

24 лютого 2022 року – це день, який увійшов у життя нашої держави та кожного українця як один із найболючіших та найважчих, що розкрив історію повномасштабного, ганебного, кривавого вторгнення росії та початок терору й

геноциду проти України і всього українського. Нові реалії сьогодення суттєво змінили уклад та основні аспекти розвитку й функціонування держави, що вплинуло на всі без виключення сфери діяльності та вітчизняні ініціативи.

За цих умов зрозумілим є сповільнення та подекуди унеможливлення здійснення окреслених напрямів реформування вітчизняної економіки. Проте, керуючись базовими економічними теоріями, маємо пам'ятати про те, що глибока криза, навіть на тлі руйнації економічного потенціалу завжди дає змогу, за наявності інвестиційних потоків та сприятливих організаційних передумов, забезпечити санацію та кардинальне оновлення економічних систем і механізмів, що й має стати основним лейтмотивом відновлення нашої держави.

На сьогодні зовнішня загроза, як ніколи, об'єднала всіх українців в єдину міць, яка прагне зберегти свою державність, національні ідеї та історію. Це є тим історичним моментом в якому народжується нова надпотужна нація та держава, яка попри усі економічні та матеріальні труднощі демонструє усьому світу здатність до боротьби й жагу до збереження та розвитку своєї країни.

Саме за цих умов Україна не має права втратити і в подальшому не забезпечити торування тих економічних та соціальних ініціатив, які були започатковані в рамках євроінтеграції. Насамперед це стосується тих аспектів, які спрямовані на забезпечення безпеки країни, однією із найбільш вагомих складових якої є митна.

Метою дослідження є окреслення необхідності реформування митної сфери в Україні в контексті євроінтеграції з урахуванням умов, що склались унаслідок військового вторгнення росії на територію України.

У дослідженні використано загальнонаукові методи, а саме: аналіз, синтез та узагальнення.

Як уже зазначалось, на сьогодні митна сфера є тією складовою держави, яка значною мірою впливає на економічну безпеку країни, її здатність швидко та оперативно реагувати на покриття дефіциту товарів, транспортних засобів, які необхідні для убезпечення від гуманітарної кризи та забезпечення військових потреб. Отже, спрощення та сприяння прозорості митних процедур дасть змогу значною мірою захистити Україну від зовнішніх загроз, зокрема й сприятиме мінімізації джерел для фінансування війни проти нашої держави.

Враховуючи той аспект, що у найближчому майбутньому Україна може набути статусу країни кандидата на членство в ЄС, продовження реформування митної сфери є одним із пріоритетних напрямів. При цьому одним із ключових питань євроінтеграції на сьогодні залишається забезпечення здійснення спільного транзиту.

Застосування NCTS розпочалось в Україні 16 лютого 2020 року й передбачає реалізацію наступних етапів:

– пілотний проєкт;

– національне застосування (розпочато 17 березня 2021 року);

– міжнародне застосування (розпочнеться після приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту).

Планувалось, що у другій половині 2022 року Україна зможе приєднатись до Конвенції, проте, враховуючи військові реалії, ймовірно, що цей процес буде продовжено та певним чином відтерміновано [1].

Забезпечення реалізації процедури спільного транзиту створить передумови для здійснення належного контролю за транзитними товарами, сприятиме запобіганню шахрайству із супровідними документами, скороченню витрат на здійснення митних процедур та зменшенню їх тривалості, що, безумовно, дозволить прискорити вантажопотік та підвищить якість митних процедур.

Крім того, застосування NCTS дозволить забезпечити інформаційний обмін з митних питань між Україною та 35 країнами-учасницями Конвенції.

При цьому транзитне переміщення товарів відбуватиметься в межах однієї митної процедури, за однією транзитною декларацією, під забезпеченням однієї фінансової гарантії й за наявності обов'язкового гарантування та пломбування усіх переміщень, які визнаватимуться країнами ЄС. А це передусім сприятиме підвищенню рівня безпеки здійснення транзитних переміщень товарів.

Реалізація окреслених етапів імплементації NCTS в Україні має поступальний характер і підкріплюється допомогою європейських партнерів, які безоплатно надали Україні своє програмне забезпечення для його апробації у вітчизняній практиці.

Варто зазначити, що у цьому напрямі здійснено значні напрацювання з боку вітчизняних митних органів, проте на сьогодні прерогативою є забезпечення наступних напрямів для повноцінного приєднання України до NCTS, зокрема:

– внесення відповідних змін до вітчизняного митного законодавства в частині реалізації процедури спільного транзиту, що дозволить гармонізувати вітчизняну нормативно-правову базу з європейською в контексті досліджуваної проблематики;

– напрацювання механізмів організаційно-економічного спрямування з питань обслуговування фінансових гарантій та митного боргу під час здійснення спільного транзиту;

– удосконалення розробленої національної системи NCTS із врахуванням проблемних аспектів, що виникли в процесі її практичного застосування;

– забезпечення належного технологічного оснащення реалізації проєкту спільного транзиту;

– навчання та стажування працівників митних органів з питань спільного транзиту.

Саме реалізація практичних кроків в межах окреслених напрямів дозволить вітчизняним митних органам швидше адаптуватись до європейської практики здійснення спільного транзиту та створить передумови для підвищення рівня митної безпеки країни. Усе це насамперед має стати надійним митним фронтом на шляху до відбудови нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про процедуру спільного транзиту (CCTP), Нова комп'ютеризована система транзиту (NCTS) та Україна. URL: https://customs.gov.ua/rezhim-spilnogo-tranzitu-ncts (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 336.22

Павло Селезень,
канд. юрид. наук, с.н.с.
відділу дослідження публічних фінансів
НДІ фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПЛИВ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ СТОСОВНО УКРАЇНИ НА ОБМІН ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Ключові слова: *додаткові процедури, обмін податковою інформацією, податкове співробітництво, договори про подвійне оподаткування, санкції.*

Pavlo Selezen,
PhD, Senior Research Fellow
Research Department on Public Finances
Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

IMPACT OF AGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE ON TAX INFORMATION EXCHANGE

Key words: *tax procedures, exchange of tax information, tax cooperation, double tax treaties, sanctions.*

Прийняття резолюції ГА ООН ES-11/1 від 02.03.2022 із засудженням і закликом зупинити агресію Росії стосовно України представниками 141-ї держави-учасниці ООН однозначно засвідчило негативне ставлення світової спільноти до відповідних дій, спрямованих проти нашої країни [1]. Таке негативне ставлення отримало своє логічне продовження в обмеженні співпраці з державою-агресором з різних питань суспільного життя, зокрема й у сфері обміну податковою інформацією. Підтвердженням цьому є запроваджені обмеження на обмін податковою інформацією зі сторони Канади [2], Сполученого Королівства [3], США [4], а також окремих держав-членів ЄС, зокрема Естонії, Латвії, Литви, Німеччини, Польщі, Словаччини, Словенії [5]. Крім того, до цього кола держав приєдналися також такі юрисдикції, як острів Гернсі [6], острів Джерсі [7], острів Мен [8].

Такі кроки наділені рядом особливостей стосовно як форми, так і механізму їх запровадження.

По-перше, зазначені обмеження пов'язані лише з призупиненням співробітництва з обміну податковою інформацією, а не повним припиненням співпраці з податкових питань, наприклад, щодо запобігання подвійного оподаткування в цілому. З цієї причини логічно припустити, що подібний «урізаний» формат співпраці має тимчасовий характер, де останній безпосередньо залежить від подальших рішень Росії як держави-агресора.

По-друге, рівень формалізації прийнятих рішень урядами відповідних юрисдикцій істотно відрізняється. Наприклад, якщо у випадку Сполученого Королівства відповідне рішення оформлене через зареєстровану та оприлюднену заяву фінансового секретаря Казначейства, то, наприклад, у випадку Німеччини наразі відсутня підтверджена інформація про те, що відповідне рішення є офіційно оприлюдненим чи наділеним нормативно-правовим характером [9; 10].

По-третє, окремі юрисдикції доповнюють запроваджені обмеження на обмін податковою інформацією також заходами, які негативно впливають на платників податків, зареєстрованих на території Росії. Як повідомляється, зокрема, федеральний уряд Німеччини утримуватиметься від відшкодування резидентам Росії надмірно утриманого податку на приріст капіталу, розмір якого обмежений застосовними нормами договору про уникнення подвійного оподаткування, що створюватиме передумови для подвійного оподаткування [10].

По-четверте, згадані обмеження стосуються усіх трьох форматів обміну податковою інформацією, які найчастіше використовуються у міжнародному податковому співробітництві – автоматичного обміну, спонтанного обміну, обміну за запитом.

По-п'яте, унеможливлення обміну податковою інформацією стосується не лише двосторонніх договорів про уникнення подвійного оподаткування як найпоширенішого виду міжнародних податкових договорів, але й багатосторонніх податкових договорів, зокрема, Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах від 25.01.1988.

Загальна мета запровадження відповідних обмежень на обмін інформацією з державою-агресором окреслена фінансовим секретарем Казначейства Сполученого Королівства Л. Фрейзер: «Не є прийнятним, що Сполучене Королівство здійснює співробітництво, яке створюватиме економічну вигоду для Росії … Призупинення обміну податковою інформацією покликане забезпечити те, що Сполучене Королівство не надаватиме Росії … інформацію, яка

може призводити до примноження податкових вигід або відповідних результатів» [9]. Зазначена мета, по суті, є загальною для усіх юрисдикцій, які здійснили відповідні кроки щодо Росії.

Для розуміння ролі обміну податковою інформацією важливим є встановлення тих причин, які обумовили включення відповідних положень у міжнародні податкові договори, зокрема, договори про уникнення подвійного оподаткування. Як зазначають експерти ОЕСР, у цьому контексті «на першому місці є бажаним надання адміністративного сприяння в цілях встановлення фактів стосовно яких відповідні правила [двостороннього] договору застосовуються. Більше того, у світлі зростаючої інтернаціоналізації економічних зв'язків договірні держави мають все більший інтерес у взаємному наданні інформації на підставі якої внутрішньодержавні податкові закони мають адмініструватись, навіть якщо тут відсутнє питання застосування будь-якої конкретної статті [двостороннього] договору» [11, с. 487]. Звідси очевидно, що обмін податковою інформацією є особливо важливим як для верифікації отриманої інформації від платників податків, так і виявлення прихованої інформації стосовно транскордонних операцій. З цієї причини податкова інформація, отримана в рамках співробітництва з компетентними органами інших договірних держав, має істотне значення для підвищення ефективності податкового контролю у випадку транскордонних операцій. Наприклад, понад 400 тис. резидентів Росії на понад 700 тис. фінансових рахунках в закордонних установах (банках тощо) мали більше 177 млрд дол. США, про що свідчать результати автоматичного обміну податковою інформацією за 2019 р. [12] Зрозуміло, що здійснення належного контролю за своєчасністю та повнотою сплати податків у даному випадку безпосередньо залежить від результативності обміну інформацією між компетентними органами.

Крім того, обмін податковою інформацією є також виключно важливим і при здійсненні ряду інших пов'язаних податкових процедур (наприклад, укладення договорів про попереднє узгодження ціноутворення, проведення процедури взаємного узгодження, одночасні або спільні податкові перевірки тощо). Зокрема, параграф 4 коментарю до ст. 25 Модельної податкової конвенції ОЕСР (МПК ОЕСР) як відправної точки для більшості сучасних договорів про уникнення подвійного оподаткування безпосередньо вказує, що відповідні договірні положення щодо обміну інформацією застосовуються для цілей положення щодо процедури взаємного узгодження [11, с. 429]. Зі свого боку процедура взаємного узгодження на підставі п. 3 ст. 25 МПК ОЕСР безпосередньо закріплює можливість консультацій компетентних органів один з одним для усунення подвійного оподаткування у випадках, які не охоплені

відповідними договірними нормами, що використовується під час укладення договорів про попереднє узгодження ціноутворення (параграф 4.150 розділу IV Настанов ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб) [13, с. 217]. Крім того, у параграфі 9.1 коментарю до ст. 26 МПК ОЕСР зазначається, що відповідна стаття не обмежує можливості обміну виключно інформацією, яка надається за запитом, спонтанно або автоматично, а тому «договірні держави можуть використовувати інші техніки для отримання інформації, які можуть бути релевантними для них обох, так як одночасні перевірки, закордонні податкові перевірки (*tax examinations abroad*) та секторальний обмін (*industry-wide exchange*)», а отже, без належного обміну інформації як передумови таких форм співпраці їх використання на практиці стає неможливим [11, с. 494].

Отже, в сучасних умовах глобалізації обмеження можливості отримання компетентними органами Росії податкової інформації, яка є необхідною для забезпечення належного податкового контролю, може істотно вплинути на ефективність такого контролю, зокрема у випадку контролю за трансфертним ціноутворенням чи контрольованих іноземних компаній. Більше того, такі обмеження фактично унеможливлюють використання інших форм адміністративного співробітництва у сфері оподаткування, зокрема процедури взаємного узгодження, оскільки в їх основі все рівно перебуває обмін податковою інформацією. На підставі викладеного бачиться виправданим подальше просування подібної ініціативи серед провідних торговельних партнерів держави-агресора, передусім серед держав-членів ЄС, оскільки у такий спосіб можливим є обмеження результативності заходів податкового контролю на Росії, що потенційно негативно впливатиме на податкові надходження, а отже, і на можливості подальшого фінансування військової агресії в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UN. Aggression against Ukraine: UN GA Res. ES-11/1 dd 02.03.2022. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3965290/files/A_RES_ES-11_1-EN.pdf

2. Munson, J. Canada Suspends Tax Cooperation with Russia over War / BLOOMBERG. URL: https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/canada-suspends-tax-cooperation-with-russia-over-war

3. HM Treasury. UK suspends tax co-operation with Russia. URL: https://www.gov.uk/government/news/uk-suspends-tax-co-operation-with-russia

4. Lawder, D. U.S. Suspends Tax Information Exchange with Russian Authorities / REUTERS. URL: https://www.reuters.com/world/us/exclusive-us-suspends-tax-information-exchange-with-russian-authorities-treasury-2022-04-05/

5. Courtney, S. Countries Stop Sharing Tax Info in Ongoing Russia Sanctions / BLOOMBERG. URL: https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report/countries-stop-sharing-tax-data-in-ongoing-russia-sanctions

6. Press-release. Guernsey suspends all tax cooperation with Russia. URL: https://www.gov.gg/article/188502/Guernsey-suspends-all-tax-cooperation-with-Russia

7. Press-release. Jersey suspends tax cooperation with Russia. URL: https://www.gov.je/news/2022/pages/JerseySuspendsTaxCooperationRussia.aspx

8. Treasury. Isle of Man suspends tax co-operation with Russia. URL: https://www.gov.im/news/2022/mar/18/isle-of-man-suspends-tax-co-operation-with-russia/

9. UK Parliament. Statement UIN HCWS697 dd 17.03.2022: UK suspension of exchange of tax information with Russia and Belarus. URL: https://questions-statements.parliament.uk/written-statements/detail/2022-03-17/hcws697

10. Der Spiegel. Lindner stoppt Steuerzusammenarbeit mit Russland und Belarus. URL: https://www.spiegel.de/wirtschaft/christian-lindner-stoppt-steuer-zusammenarbeit-mit-russland-und-belarus-bei-steuern-a-904989ba-85fc-46ec-9261-7ab0b4d14bdd

11. OECD. Model Tax Convention on Income and on Capital. Condensed Version (as it read on 21 November 2017). Paris: OECD Publishing, 2017. 654 p.

12. РБК. В налоговой службе насчитали 13 трлн руб. на заграничных счетах россиян. URL: https://www.rbc.ru/economics/14/01/2021/60004f529a794753630f3379

13. OECD. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. Paris: OECD Publishing, 2022. 655 p.

УДК 351

Валерій Хома,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач відділу митної та економічної безпеки
Науково-дослідного інституту фінансової політики
Віта Жданова,
науковий співробітник відділу розвитку митної справи
Науково-дослідного інституту фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ МИТНОЇ СЛУЖБИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

***Ключові слова**: управлінська модель, митна система, митний кордон, організаційна структура, переміщення товарів.*

Valeriy Khoma,
Candidate of Law, Associate Professor,
head of the customs and economic department
security Scientific and Research Institute of Financial Policy;
Vita Zhdanova,
department of the development of Customs Affear
Scientific and Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

FOREIGN EXPERIENCE OF FUNCTIONING OF MANAGEMENT MODELS OF THE SYSTEM OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO ILLEGAL MOVEMENT OF GOODS ACROSS THE CUSTOMS BORDER OF UKRAINE ON THE EXAMPLE OF THE CUSTOMS SERVICE OF THE REPUBLIC OF POLAND

***Keywords**: management model, customs system, customs border, organizational structure, movement of goods.*

Митна служба Республіки Польща (Służba celna) діє на благо своєї країни, а також на благо Європейського Союзу та його товариства шляхом ефективного отримання доходів, активної підтримки підприємництва й ефективної боротьби у запобіганні та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон країни.

Відповідно до Закону «Митне право» (далі – Закон МП) від 19 березня 2004 року із змінами та доповненнями від 13 жовтня 2021 року [1] до органів митного провадження Республіки Польща належать:

1) начальник митно-податкової служби – як орган першої інстанції;

2) директор податкової палати – на відповідній посаді:

а) орган оскарження рішення керівника митниці та податкової служби;

б) орган першої інстанції з питань, визначених положеннями митного законодавства та окремими нормативними актами;

в) орган оскарження рішень, яким воно було винесено у першій інстанції, якщо інше не встановлено спеціальним законом;

3) Голова Управління національних доходів – як:

а) орган першої інстанції з питань щодо внесення до списку, зазначеного у ст. 52 Закону МП;

б) орган оскарження рішень, винесених у випадках, зазначених у пункті (а) a і в ст. 70 абзац. 2 Закону МП;

4) міністр, уповноважений у справах державних фінансів – як орган оскарження рішень, винесених цим органом у першій інстанції.

Органи апеляційної інстанції є органами вищого рівня.

Організаційну структуру митної системи Республіки Польщі становлять Департамент акцизного та митного податку, Департамент митної служби, Департамент митної політики, Департамент митного й акцизного контролю, що є структурними елементами Міністерства фінансів Республіки Польща.

Корпус рядового складу митної служби:

- стажист митниці;
- старший стажист митниці;

Сержанти митної служби:

- молодший митний аудитор;
- митний аудитор;
- старший митний аудитор;
- молодший митний бухгалтер;
- митний бухгалтер;
- старший митний бухгалтер;

Корпус аспірантів митної служби:

- молодший претендент на митницю;
- претендент на митницю;
- старший митник;

Молодший співробітник митної служби:

- митний субкомісар;
- митний комісар;
- суперкомісар митниці.

Корпус вищого офіцерського складу митної служби:

- митний субінспектор;
- молодший митний інспектор;
- митний інспектор;

Корпус генералів митної служби:

- начальник митниці;
- Генерал митної служби.

Система управління митною системою Республіки Польщі функціонує з чітким розподілом компетенції.

До компетенції міністра фінансів у сфері митної справи входять такі функції:

1. Контроль за справами, які належать до компетенції митних органів.
2. Контроль за виконанням бюджетних завдань митними органами.
3. Формування кадрової та освітньої політики митних органів.

До завдань директора митниці належить:

1. Реалізація державної митної політики.
2. Здійснення контролю за діяльністю начальників митних відділів.
3. Прийняття рішень у другій інстанції у справах, перша інстанція – начальники митних відділів.
4. Реалізація кадрової політики і підвищення кваліфікації в структурних підрозділах митниці.
5. Виконання інших завдань, закріплених статутом митниці.

До завдань начальника митного відділу входить:

1. Контроль за справлянням митних платежів.
2. Контроль за справлянням акцизного податку.
3. Контроль за справлянням митних зборів і платежів з імпортованих товарів.
4. Контроль за здійсненням митного контролю та митного огляду.
5. Здійснення податкового нагляду.
6. Здійснення інших функцій, перелічених в окремих правилах [2].

Крім того, у своїй діяльності митні органи Республіки Польща керуються Регламентом Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу від 9 жовтня 2013 року № 952/2013, яким було затверджено Митний кодекс Союзу (далі – МКС).

Нормами МКС регламентується виконання повноважень, а саме:

1. Міністр з питань державних фінансів (далі – Міністр фінансів).

До повноважень Міністра фінансів уповноважений у справах державних фінансів, може своїм положенням призначати орган митної служби для виконання окремих завдань митної служби та визначати територіальні рамки її діяльності з урахуванням необхідності ефективного виконання завдань митниці.

2. Керівник митної служби.

Керівник митної служби здійснює керівництво митною службою та забезпечує ефективне виконання покладених на неї завдань, зокрема шляхом:

– здійснення контролю за діяльністю директорів митних палат та керівників митних установ;

– виконання державного бюджету в обсязі, визначеному для митної служби;

– формування кадрової та навчальної політики в митній службі та виконання завдань керівника апарату щодо посадових осіб організаційних підрозділів з питань митної справи, акцизного збору, азартних ігор, служби підтримки міністра, відповідального за державні фінанси, надалі – «організаційні підрозділи в апараті міністра» ;

– співпраця з компетентними органами інших країн та з міжнародними організаціями.

3. Директори митних палат.

До повноважень належать:

1) контроль за діяльністю керівників митних органів;

2) виявлення, попередження та протидія фіскальним злочинам і фіскальним правопорушенням та притягнення до відповідальності їх винних у межах, визначених Кримінальним кодексом, а також виявлення, запобігання та протидія злочинам і правопорушенням, а також притягнення винних до відповідальності в межах МКС;

3) співпраця з місцевими органами фіскального контролю;

4) виконання завдань, що випливають з правил Співтовариства, що регулюють статистику торгівлі товарами між державами-членами Європейського Союзу (ІНТРАСТАТ) та товарообігу держав-членів Європейського Союзу з іншими країнами (ЕКСТРАСТАТ).

При цьому варто зауважити, що директори митних палат виконують свої повноваження за допомогою підпорядкованих їм митних палат.

4. Керівники митних установ.

До повноважень входять:

1) поміщення товарів під митну процедуру та прийняття декларацій до реекспорту, здійснення нарахування та стягнення митних зборів та інших платежів, пов'язаних з ввезенням та вивезенням товарів, та інші види діяльності, передбачені нормами митного законодавства;

2) нарахування та стягнення податку на товари та послуги при імпорті товарів;

3) виявлення, попередження та протидія фіскальним злочинам і фіскальним правопорушенням та притягнення до відповідальності їх винних у межах, визначених Кримінальним кодексом, а також виявлення, запобігання та протидія злочинам і та притягнення їх винних до відповідальності в межах норм МКС;

4) співпраця з органами місцевого самоврядування та іншими органами державної влади;

5) виконання інших завдань, визначених окремими положеннями.

При цьому начальники митних органів виконують свої завдання за допомогою підпорядкованих їм митниць [3].

Отже, проведений частковий огляд зарубіжного досвіду на прикладі діяльності Митної служби Республіки Польща доцільно використати для удосконалення управлінської моделі системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Prawo celne. USTAWA z dnia 19 marca 2004 r. URL: https://sip-lex-pl.translate.goog/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-celne-17088507

2. Гуцул І. А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 198.

3. Митний кодекс Республіки Польща від 27 серпня 2009 року URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-skarbowy-16852901

УДК 336.145.2:335.01

Оксана Чеберяко,
д-р істор.наук, канд. екон. наук,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (Київ)

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА

Ключові слова: *війна, воєнна доктрина, фінансування оборони, оборонний бюджет, національна безпека.*

Oksana Cheberyako,
Doctor of Habil. in Historical Sciences,
PhD in Economics, Professor,
Taras Shevchenko National University (Kyiv)

FINANCIAL SECURITY OF DEFENSE: FOREIGN EXPERIENCE AND UKRAINE

Key words: *war, military doctrine, defense financing, defense budget, national security.*

Військових сил недостатньо для захисту країни,
між тим країна, яка захищається народом, - непереможна.
Наполеон Бонапарт

Сьогодні, на жаль, Україна перебуває у стані війни з росією, яка ставить під сумнів нашу державність і прагне переглянути наш статус-кво, оскільки набуття Україною незалежності в результаті розпаду СРСР з самого початку розглядалося і розглядається російською елітою як прикре історичне "непорозуміння", яке має бути якнайшвидше виправлене.

Війна росії проти України питання захисту державної незалежності, територіальної цілісності України перенесла в практичну площину, починаючи з

24 лютого 2022 року. Наявність у третьому тисячолітті зброї масового ураження та високоточної зброї, зростання їх потужності, складність обладнання, бойової техніки, використання нових способів і засобів бойових дій призвели до істотних змін у функціях і завданнях збройних сил, збільшенні їх чисельності та витрат держав на оборонні цілі. Сьогодні в світі існує близько 200 армій загальною чисельністю 24–25 млн осіб (близько 0,4 % кількості населення світу). Стан військ будь-якої держави повинен відповідати її економічним можливостям і водночас забезпечувати виконання завдань з національної безпеки.

Загалом фінансування оборони тієї чи іншої країни залежить від прийнятої нею воєнної доктрини. Існують три основні підходи до її формування:

- повна відмова від військових видатків (Андора, Коста-Ріка, Гренада, Ліхтенштейн, Маршалові острови, одна з найменших країн світу – Наура, острівна країна Палау, Самоа, Соломонові острови);
- створення могутньої воєнної супердержави (США, Китай, Росія, Саудівська Аравія, Франція, Японія, Німеччина, Індія, Бразилія);
- фінансування оборони за принципом мінімальної достатності (Україна до збройної агресії РФ) [1, с. 50].

Основним джерелом фінансування оборони в Україні до початку війни був Державний бюджет, а обсяги відповідних витрат визначаються Законом України "Про державний бюджет України на відповідний рік". При цьому оборонні видатки, відповідно до законодавства, мають становити не менше 3 % від запланованого обсягу ВВП (ст. 2 Закону України "Про оборону України"). Крім того, починаючи з 2014 року, з’явилося ще й додаткове джерело – благодійні пожертви фізичних та юридичних осіб (Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави").

Рівень видатків на національну оборону у відсотках до ВВП та до загальних видатків державного бюджету, як прийнято, є одним з найважливіших показників обороноздатності держави (таблиця 1).

Таблиця1

Видатки на оборону з державного бюджету України у 2011-2021 роках

Показник	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021 (план)**
Видатки на оборону увідсотках до ВВП, %	1,04	1,16	1,05	0,97	2,32	2,5	2,5	2,7	2,68	**2,6**	**2,89**
Видатки на оборону в структурі видатків ДБ, %	3,9	3,6	3,7	6,36	9,01	8,67	8,86	9,84	9,94	**9,96**	**8,9**
У поточних цінах, млн грн	13241,1	14485,7	14843,0	27363,4	52005,2	59348,9	74346,2	97024,0	106627,7	**117510,0**	**117504,7**

Джерело: розраховано та складено за даними. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense

Видатки МОУ впродовж 2011–2021 рр. складали менше 3 % ВВП. У країнах НАТО асигнування на оборону зазвичай становлять 2,2–2,5 % від ВВП, а зменшення цього показника фінансування не забезпечує необхідного рівня захищеності держави.

Сьогодні в десятку найсильніших армій світу входять збройні сили США, Китаю, Росії, Індії, Франції, Японії, Південної Кореї, Великобританії, Туреччини,Німеччини. Трійка лідерів: США, Китай і Росія, – залишається незмінною. Витрати цих держав на фінансування оборони з 2014 року подано у таблиці 2.

Таблиця 2

**Військові витрати могутніх військових супердержав
у 2014-2020 рр., млрд дол**

Країна	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
США	753,6	736,4	767,6	818,9	890,8	904,3	935,8
Китай	200,0	213,5	225,6	238,5	253,4	261,0	–
Росія	68,4	73,7	79,0	63,6	61,4	65,1	–

Джерело: складено автором за даними [4; 6].

Після виходу із Великої депресії та перемоги в Другій світовій війні США стали найбільш впливовою країною світу з ринковою економікою. Цей статус США визначили і повоєнні документи. Серед них головними стали результати Бреттон-Вудської конференції, що закріпили за США статус світового економічного лідера та Північноатлантичний договір 1949-го року, який об'єднав північноамериканські та західноєвропейські країни (США, Канада, Ісландія, Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Данія, Італія та Португалія) у військовий союз (Північноатлантичний Альянс, або НАТО) для протидії соціалістичним країнам. Згідно з ним країничлени об'єднання взяли на себе зобов'язання колективно захищати будь-якого учасника договору, на якого буде здійснено напад. Фактично Північноатлантичний Альянс став системою колективної безпеки "західного" світу від СРСР та подальшого союзу країн Варшавського договору [5].

Видатки на військові потреби у США – це друга за величиною стаття федерального бюджету після соціального забезпечення (майже 20 % від усього федерального бюджету країни).

У Китаї на зміну Старій доктрині "народної війни" прийшла стратегія "активної оборони", яка є військовою доктриною Китаю нового століття. Підтримуючи світову тенденцію у військовій сфері і спираючись на зростаючу економічну міць, Китай бере курс на вдосконалення якісних параметрів оборонного потенціалу на базі досягнень науки і передових технологій. Згідно з новою стратегією країна повинна мати порівняно компактні, добре збалансовані за видами і родами збройні сили, готові як до оборонних, так і до наступальних дій відповідно до формули: "Китай не збирається ні на кого нападати, але в разі агресії відповість контрударом".

Ядерна стратегія Китаю, який зобов'язався не застосовувати ядерну зброю першим, відповідає концепції "ядерного стримування": КНР не прагне досягти ядерного паритету з розвиненими країнами, але його ядерні сили за будь-яким розвитком військово-політичної обстановки повинні бути здатні завдати неприйнятного збитку противнику, що змусить останнього відмовитися від застосування ядерної зброї. Водночас варто зазначити, що стратегічні ядерні сили Китаю за своїми бойовими можливостями є наступальною зброєю і роль їх в глобальному балансі ядерних сил значна.

Витрати на оборону в КНР щорічно зростають на 7–8 % швидше, ніж в інших країнах. Відсутність прозорості у військових витратах Китаю призводить до розбіжностей між офіційними даними та реальними кошторисами.

Для бюджетного фінансування національної оборони росії та КНР характерна надвисока секретність і частка засекречених асигнувань на порядок вище аналогічних показників в розвинених країнах. Військові витрати росії подвоїлися після прийняття кремлівським керівництвом рішенням про агресію в Україну, яка передбачала не лише анексію Криму, а і завоювання так званої Новоросії. У лютому-квітні 2014 р. російські військові витрати становили 31 млрд дол., або 6,7 % ВВП (27,7 % усіх бюджетних витрат) [7].

Росія, яка після розвалу СРСР почала масштабну програму переозброєння, зберігає тренд агресивного зростання військових витрат, які носять засекречений характер, і являє собою загрозу для миру і міжнародної стабільності. Підтвердженням цього є Придніпровський конфлікт, війни в Південній Осетії та Абхазії, російсько-грузинська війна, громадянська війна в Сирії, анексія РФ Криму, розв'язана росією війна проти України.

Безпідставна війна, яку розпочала росія проти України 24 лютого 2022 року є свідченням знецінення в сучасному світі глобальних та регіональних структур безпеки, виникає необхідність не лише розробки новітніх військових доктрин, але і заміни традиційних підходів до війни та миру, їх сприйняття. Адже і дотепер Західний світ ще не сформував адекватної політики, ефективних засобів та механізмів протидії війні росії.

Ще з найдавніших часів збройні сили були головним і основним гарантом незалежності будь-якої країни і безпеки її громадян. Дипломатія, міждержавні договори – це також важливі чинники міжнародної стабільності, але як показує практика, коли доходить справа до війни, вони часто не працюють, а події в Україні – яскравий доказ цьому.

Доблесть та майстерність України увійдуть у військову історію. Україна вже 63дні відбиває атаки російських військ. Ставки виходять за межі України та навіть за межі Європи. Вторгнення росії безпідставне, безрозсудне і беззаконне. І якщо два місяці тому більшість країн в Європі сумнівалися, чи варто реагувати на нашу війну в принципі, то зараз відбулося усвідомлення, що українці воюють не лише за себе, а й за подальше спокійне життя Заходу.

Війна в Україні показала, що державі слід зміцнювати власні спроможності протистояти новим викликам і загрозам. Щоб виграти війну і повернутися з фінансової прірви,Україні зараз потрібно:

- значна, більш пільгова, багатостороння фінансова підтримка;
- грантове фінансування – ми не можемо допустити збільшення боргу, оскільки вже зараз думаємо про масштабне відновлення України після війни;
- більше СПЗ. МВФ надає всім країнам надійний механізм – керований рахунок.

Світ має діяти негайно. Ця війна має закінчитися!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чеберяко О. В., Варналій З. С. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся.* Чернігів, 2017. № 4. С. 143–149.

2. Чеберяко О. В. Фінансове забезпечення оборони України як основа національної безпеки в умовах збройної агресії РФ. *Scientific Letters of Academik Society of Michal Baludansky.* 2017. № 5. Part 2. P. 49–58.

3. National defense budget estimates for FY 2020. URL: https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/FY20_Green_Book.pdf

4. Stockholm International Peace Research Institute. URL: https://www.sipri.org/

5. North Atlantic Treaty Organization. URL: https://www.nato.int/

6. US Military Budget, Its Components, Challenges, and Growth. URL: https://www.thebalance.com/u-s-military-budget-components-challenges-growth-3306320

7. Единый портал бюджетной системы Российской Федерации. URL: http://budget.gov.ru/

УДК 351.716:336.2

Оксана Яковенко,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач відділу розвитку митної справи
Науково-дослідного інституту фінансової політики,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЗВЕДЕНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: *загальна декларація прибуття, система контролю за імпортом, попереднє інформування, економічна безпека, безпека держави.*

Oksana Yakovenko,
PhD, Head of the Department
of Development of Customs Affairs
Scientific and Research Institute of Financial Policy,
State Tax University (Irpin)

PRACTICE OF USING THE CONSOLIDATED DECLARATION TO ENSURE THE SECURITY OF THE STATE

Key words: *general declaration of arrival, import control system, prior information, economic security, state security.*

Сприяння зовнішній торгівлі, забезпечення надходження митних платежів до державного бюджету є основними завданнями митних органів у контексті забезпечення економічної безпеки держави. Водночас контроль за рухом товарів через митні кордони держав з метою недопущення переміщення таких, які становлять загрозу для життя та здоров'я людей є іншим, надзвичайно важливим напрямом діяльності митних органів за будь-яких обставин. За виникнення надзвичайних умов, за військового стану коригуються митні формальності, але не знімається початкове завдання.

Україна розпочала використання із 2020 року загальної декларації прибуття із метою гармонізації вітчизняного та європейського митного законодавства. На основі запровадження даного інструменту у Європі створено «зону

безпеки», у якій дозволяється вільних рух товарів без подання попереднього повідомлення про прибуття товарів. Крім території ЄС, ця «зона безпеки» охоплює Норвегію та Швейцарію [1].

Основою цього поєднання є функціонування системи контролю за імпортом (Import Control System, ICS), яка набула чинності із 2011 року [1]. З 2021 року відбувається поетапне впровадження нової системи контролю за імпортом (далі – ICS 2). Програма є одним з основних елементів впровадження інтегрованого підходу ЄС до посилення управління митними ризиками у рамках загальної системи управління ризиками (CRMF). ICS2 – це нова IT-система, яка призначена для збору даних про всі товари, що ввозяться на територію Євросоюзу, до їх фактичного прибуття. Суб'єкти економічної діяльності зобов'язані надавати дані щодо безпеки та надійності вантажів у систему ICS2, заповнюючи спрощену митну декларацію (ENS) [2].

Завдання ICS2 полягають у [2]:

– підвищенні рівня захисту громадян ЄС та внутрішнього ринку від загроз, що супроводжують міжнародну торгівлю;

– покращенні можливостей митних органів ЄС ідентифікувати вантажі з високим рівнем ризику;

– швидкому реагуванні на кризові ситуації на будь-якому етапі ланцюга постачання;

– сприянні транскордонному митному оформленню;

– спрощенні обміну інформацією між економічними операторами та митними органами ЄС.

Швейцарія бере участь у європейському проєкті ICS2 та його технічній реалізації на основі взаємної угоди про митні спрощення та безпеку між ЄС та Швейцарією. Ця Угода (ZESA) була впроваджена 2011 року, в результаті було створено спільну зону безпеки, у якій не потрібно подавати попереднє повідомлення. Водночас перевезення вантажів між Швейцарією та країнами, які не є членами ЄС, підпадає під дію тих самих правил безпеки, що й у ЄС. За цією угодою існує домовленість про те, що відповідні подальші розробки ЄС повинні прийматися та застосовуватися у Швейцарії.

Норвегія була включена до зони безпеки ЄС з 1 липня 2009 року [3]. Цю угоду було додано до розділу IIa Протоколу 10 до Угоди про Європейську економічну зону. Це дозволило усунути перешкоди в торгівлі, які виникали внаслідок необхідності подання попереднього повідомлення при переміщенні товарів між Норвегією та ЄС. Водночас була запроваджена вимога щодо попереднього повідомлення про переміщення товарів між Норвегією та третіми країнами. До Угоди між Норвегією та ЄС вносились зміни у 2012 та 2021 роках.

ЄС уклав відповідну угоду про безпеку зі Швейцарією, а потім між Норвегією та Швейцарією була укладена аналогічна двостороння угода. Тому переміщення товарів між Норвегією та Швейцарією також звільняється від подання попереднього повідомлення.

У Норвегії за подання попереднього повідомлення митним органам у формі зведеної декларації на в'їзд або виїзд несе відповідальність перевізник, який переміщує товари через кордон до/або з третіх країн. Усі учасники ланцюжка постачання повинні домовитися про спосіб обміну інформацією та вирішити, хто подаватиме попереднє повідомлення до митних органів.

Під час подання мінімального набору даних в ICS2 інформація може надаватися безпосередньо перевізником, імпортером, вантажоодержувачем або іншою особою, від імені якої діє перевізник, або будь-якою іншою особою, яка має можливість представити або надати вантаж у першому пункті пропуску. Також може вимагатися інформація від інших осіб, що беруть участь у постанні товарів, за умови, що вони нею володіють та мають необхідні права для її надання. Особа, яка надає інформацію, несе за неї відповідальність.

Попереднє повідомлення зазвичай подається до Нової комп'ютеризованої транзитної системи (New Computerised Transit System, NCTS). Інформація може надаватися у вигляді окремої зведеної декларації на в'їзд та виїзд або в поєднанні з транзитною декларацією (комбінована декларація). Під час використання комбінованої декларації застосовуються звичайні транзитні процедури відповідно до правил Конвенції про транзит.

Для всіх вантажів, що перетинають норвезький кордон безпосередньо з третьої країни, зведена декларація на в'їзд подається до прибуття на кордон і відповідно до встановлених строків. Для всіх вантажів, що переміщуються через норвезький кордон безпосередньо до третьої країни, зведена декларація на виїзд подається до виїзду з країни та відповідно до встановлених строків. Особа, яка подає зведену декларацію, повинна мати можливість подати всю необхідну для норвезької митниці інформацію.

У разі подання окремої зведеної декларації на в'їзд та виїзд норвезьким законодавством передбачена можливість роздрукувати відповідний талон як документальне підтвердження того, що раніше було подано попереднє повідомлення. Такий талон перевізник пред'являє при прибутті на кордон.

Комбінована зведена / транзитна декларація застосовується для вантажів, які повинні бути зареєстровані у NCTS і які транспортуються автомобільним транспортом від митниці в'їзду до іншої митниці призначення в Норвегії або далі до митниці призначення в ЄС або Швейцарії. Отже, може бути використана процедура транзиту до кінцевого пункту в межах зони безпеки. Якщо

вантаж має переміщуватися з Норвегії до іншої країни в зоні безпеки, відповідна(і) митниця(и) транзиту повинна бути введена, на додаток до першої митниці ввезення. Під час використання комбінованої зведеної декларації в'їзду / транзитної декларації роздруковується супровідний документ TSAD (супровідний документ безпеки транзиту) із зазначенням реєстраційного номера (Movement Reference Number, MRN) та штрих-коду. Цей документ супроводжує транспорт. Транзитне переміщення завершується в митниці призначення відповідно до транзитних процедур.

Під час транспортування товарів з Норвегії в третю країну через ЄС зведена декларація на виїзд подається до митної служби виїзду в ЄС. Якщо транспортуються товари з третьої країни до Норвегії через ЄС, подається зведена декларація на в'їзд до першої митниці в'їзду в ЄС. Зведена виїзна декларація для товарів, які перевозяться через ЄС з Норвегії в третю країну (непряме транспортування в третю країну), може бути подана до норвезької митниці як комбінована зведена / транзитна декларація в системі NCTS.

У разі використання комбінованої зведеної декларації на виїзд / транзитної декларації роздруковується TSAD (супровідний документ безпеки транзиту) із зазначеними MRN та штрих-кодом. Цей документ має супроводжувати транспорт. Отже, немає необхідності знову надавати дані безпеки у формі зведеної декларації на виїзд (EXS) у митницю виїзду в ЄС.

Для подання зведеної декларації на в'їзд або виїзд для товарів, що ввозяться в зону безпеки (територія країн ЄС, Норвегії та Швейцарії) або вивозяться з неї, застосовуються встановлені строки

Норвезька митниця проводить оцінку ризику всіх попередніх повідомлень, які отримуються. Оцінка ризиків проводиться для забезпечення безпеки міжнародного руху товарів. У деяких випадках норвезькій митниці може бути необхідна додаткова інформація про товари, тому вимагається надання контрактної інформації особи, яка подає попередні повідомлення.

У NCTS неможливо виправити попереднє повідомлення, яке вже було надіслано до норвезької митниці. Якщо інформація в попередньому повідомленні неправильна, декларант повинен надіслати нове попереднє повідомлення з правильною інформацією. Потім декларант повинен попросити норвезьку митницю скасувати початкове попереднє повідомлення, надати обґрунтування скасування та звернутися до MRN щодо нового попереднього повідомлення.

Для мінімальних наборів даних, поданих в ICS2, особа, яка подала зведену декларацію або дані в ній, може подати запит на зміну або визнання недійсною декларації або відомостей, які вона подала через систему.

У випадках коли вантаж прибуває на кордон без будь-якого попереднього повідомлення, перевізник забезпечує негайне подання попереднього повідомлення. При цьому перевізник або його представник повинні дотримуватись встановленого терміну чотирьох годин. Якщо для вказаного типу перевезення передбачається довший час для подання попереднього повідомлення, то вибирається максимальний строк для подання.

Отже, Норвегія, не будучи членом ЄС, приєдналася до ICS2, що дозволило сприяти швидкому переміщенню товарів, без подання попереднього повідомлення. Це дозволило спростити митні процедури, а, отже, збільшити торгівлю між країнами.

З іншого боку, приєднання до ICS надало можливість отримати доступ до великого масиву даних щодо товарів, які переміщуються через кордони. Це дозволяє завчасно отримувати інформацію про партії із високим ризиком та обирати відповідні митні процедури.

Існуючий варіант взаємодії між Норвегією та ЄС вказує Україні на можливості тісної співпраці на основі використання попереднього інформування навіть без приєднання до інтеграційного об'єднання. Впровадження Україні загальної декларації прибуття, безумовно, дозволяє запобігти ввезенню на нашу територію небезпечних товарів, але, крім того, це створює умови для подальшого поглиблення зв'язків із ЄС, відновлення та економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. PWS. URL: https://www.pwc.nl/en/insights-and-publications/tax-news/vat/customs-update-import-control-system-2-ICS2.html

2. Import Control System 2 (ICS2) / European Commission website. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/customs-4/customs-security/import-control-system-2-ics2-0_en

3. Toll Customs. URL: https://www.toll.no/en/corporate/transport-and-customs-warehouse/prenotification

ПАНЕЛЬ 5
ТРАЄКТОРІЇ ТА ДРАЙВЕРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ Й ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

УДК 336.74:004(477)

Сергій Башлай,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
Сумський національний аграрний університет (м. Суми)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *цифрова економіка, фінансові технології, аграрне підприємство.*

Serhii Bashlai,
PhD, Associate Professor of the Department
of Economics and Entrepreneurship,
Sumy National Agrarian University (Sumy)

DIGITAL TRANSFORMATION OF FINANCIAL SERVICES OF AGRICULTURAL SPHERE OF UKRAINE

Key words: *digital economy, financial technologies, agrarian enterprise.*

Актуальність дослідження. Виробництво сільськогосподарської продукції для України було і залишається одним із трьох стратегічних напрямків розвитку вітчизняної економіки. Разом із металургією та ІТ-сферою аграрний сектор є головним генератором валютних надходжень в країну – практично 1/3 загального обсягу. Продукція сільськогосподарських галузей – це «продовольча подушка» національної безпеки країни. До того ж Україна є одним із

найбільших постачальників продовольчої продукції у світі. Так, за результатами 2020/2021 маркетингового року, вітчизняний експорт продовольства займав провідні позиції. Зокрема, це лідерство за поставками соняшникових олії та шроту. Входження до трійки лідерів за експортом зерна кукурудзи та ріпаку. Перебування в п'ятірці найбільших країн-постачальників ячменю, жита, волоських горіхів та меду. За основними видами продукції тваринництва (приріст живої маси ВРХ, свиней та птиці, молоком) Україна перебуває в чільній десятці. Результати неповного поточного маркетингового року (з урахуванням війни проти росії): близько 50 % світового експорту соняшникових олії та шроту; більше третини – за експортом жита, 1/5 частина світового ринку – вітчизняна експорт зерна ріпаку та ячменю. У світі лише 35 країн не імпортують сільськогосподарську продукцію з України [1; 2].

З іншого боку, аграрному сектору економіки притаманні специфічні особливості господарювання, до яких, в першу чергу, варто віднести сезонність, концентрація, спеціалізація, залежність від кліматичних умов та природніх (зокрема, земельних, біологічних) ресурсів виробництва продукції.

В сучасному виробництві сільськогосподарської продукції все більш активніше стає використання інформаційних технологій. Інформаційні технології та електронне обладнання сільськогосподарської техніки відкривають нові можливості для розвитку «розумних технологій» в галузі. Йдеться про менеджмент із використанням інформаційних технологій (зокрема, точного землеробства та автоматизованого тваринництва), формування управлінських рішень на основі даних із різноманітних джерел, що оперативно оновлюються. Практичне впровадження інформаційних технологій дозволяє завчасно та досить точно розраховувати витрати на виробництво сільськогосподарської продукції, програмувати рівні урожайності рослин та продуктивності тварин, а відтак вираховувати собівартість і прогнозувати результативність діяльності аграрних підприємств. Зазвичай ключовим ресурсом підтримки конкурентоспроможного рівня діяльності аграрних господарств залишаються фінансові форми його прояву (грошові кошти та послуги (технології оперування ними), пов'язані з їх обігом).

Мета дослідження. Розглянути основні тенденції розвитку та практичної реалізації фінансових технологій в світі та Україні, в контексті адаптації умов та способів їхнього застосування для підтримки функціонування «розумного» (інформаційно-технологічного) аграрного виробництва.

Матеріали та методи дослідження. Так зване, розумне аграрне виробництво стало результатом еволюційного переходу людства від Інтернету

людей до Інтернету речей. Останні зі свого боку стали продуктом удосконалення технологій хмарного обчислення (модернізованих з початку XXI століття) та розвитку концептуальної моделі хмарних послуг. Результати ретроспективного дослідження процесів вказують на те, що обсяги світового ринку хмарних послуг щорічно невпинно зростають і нарощування обсягу цього ринку прискорюється в 4–5 разів швидше за всю IT-галузь. Яскравим підтвердженням цього є активна заміна використання програмного забезпечення на умовах роялті моделями його продажу із зовнішніх хмар та хмарних обчислень за підпискою. Крім того, стимулюючим чинником розглянутого розвитку вважається зростання зацікавленості до оперування технологіями «великих даних». Промисловість, транспорт, торгівля і навіть медицина та соціальна сфера все активніше використовують датчики та різноманітні сенсорні пристрої, що забезпечують оперативний збір та передачу даних про відповідні промислові об’єкти чи поведінку (стан) людини. Отже, людина вже створила такий стан цифрової економіки, в якій суб’єкти та об’єкти реального світу контактують (обмінюються інформацією, даними) з об’єктами віртуального простору. Цей зв'язок забезпечуються за допомогою дротового та бездротового каналів, нарощуючи масштаби інформаційних потоків та їх форми, тим самим створюючи наступний формат хмарних технологій – інтернет-речей. Аграрний комплекс реального сектору економіки, як і суб’єкти фінансово-кредитної інфраструктури, стали достатньо активними користувачами форм даної технології [3–5].

Результати дослідження. Забезпечення фінансовими послугами виробників сільськогосподарської продукції в Україні залишається напрямом діяльності банківських установ. При цьому сфера фінансових послуг розвивається з одночасним динамічним розвитком цифрових технологій, значний перелік форматів яких, як було зазначено раніше, вже присутній в аграрному виробництві. Відтак знайомі кредитне, депозитне, розрахункове, касове та інші види класичного банківського обслуговування під впливом сучасних інформаційних технологій в економіці перетворюють традиційне банківництво на цифрові фінансові супермаркети. Все частіше на теренах вітчизняного класичного банківського формату будуються відносини за принципом фінансової екосистеми «банк-партнер». Для аграрного сфери господарювання подібне фінансове середовище є доволі зручним. Фінансові послуги, які аграрне підприємство може отримати в такому середовищі, надаються «в одному місці чи з одних рук». При цьому витрати часу, оплата та фахове обслуговування оптимізуються до мінімуму або реалізуються автоматично без додаткових витрат. Банк – власник такої екосистеми формує єдині зручні правила, умови та

порядок обслуговування, а виробник сільськогосподарської продукції може активніше зосереджуватися на виробничій діяльності, не переймаючись проблемами пошуку агентів, посередників, кредиторів, інвесторів, страховиків, напрямків та каналів встановлення зв'язку (відносин). Крім того, партнерські відносини між суб'єктами бізнесу (фінансового та аграрного) дозволяють оперативно та безпечно для сторін розповсюджуватися на власників і працівників агропідприємства. Завдяки доступу до сучасних фінансових технологій у них також з'являються додаткові можливості та гарантії. Управління вільними заощадженнями, розрахунки, споживче кредитування, валюто обмінні операції, гарантування та страхування як в межах країни, так і за кордоном можуть бути оперативно доступними. І для цього достатньо лише повсякденно використовуваний універсальний пристрій – смартфон. Поряд з цим фізичні особи отримують доступ до соціально-правових інститутів (послуг) та підвищують власну фінансово-економічну (а часто і правову) грамотність.

Діяльність з виробництва продукції рослинництва та тваринництва відбувається під впливом різноманітних факторів ризику. При цьому ряд їх, пов'язаний з природнім середовищем. Цифрові технології також забезпечують оперативність, зручність, економність і безпечність страхового обслуговування виробників аграрної продукції. Сучасний рівень цифрової економіки в страховій сфері дозволяє страховику не тільки зв'язуватися з потенційним клієнтом, але і фактично постійно супроводжувати його виробничу діяльність не зважаючи на її масштаби та спеціалізацію. Подібно банківському, страхове обслуговування агровиробників – це насамперед індивідуалізація економічних відносин в екосистемі «страховик – агровиробник». Цифрові, досить часто автоматизовані пристрої та способи збору інформації про суб'єкта та його об'єкти страхування (приміщення, техніку, урожай, тварин, життя та здоров'я працівників тощо) сприяють отриманню розширеного переліку даних (показників) з подальшим формуванням індивідуальних умов адаптованих страхових програм. Подібна комплексна взаємодія створює додаткові конкурентні переваги як для страховика (обслуговування суб'єкта стратегічного сектору економіки України – виробника сільськогосподарської продукції), так і для аграрного підприємства (додатковий постійний захист та фінансова (гарантійна, інвестиційна) підтримка, зокрема під час взаємодії з банківськими, іноземними та державними установами).

Висновки. Цифрове економічне середовище все більшою мірою стає реальним простором функціонування сільськогосподарських товаровиробників. З одного боку, інформаційні технології – це сучасний та конкурентоспроможній спосіб організації виробництва продукції рослинництва та тваринництва на

засадах максимізації економності та ефективності (рентабельності). Це необхідна концепція побудови діяльності агровиробника, заснована на впровадженні сучасних технологій: створення повноцінних баз даних, геоінформаційного забезпечення, супутникової навігації, цифровізація виробництва сільськогосподарської продукції, що мають сприяти підвищенню продуктивності та якості засобів виробництва (продукції) у разі одночасної економії ресурсів (зниження собівартості).

З іншого боку, отримання фінансових послуг (забезпечення фінансовими ресурсами) на умовах застосуваннях цифрових технологій для аграрного підприємства не обмежується лише фінансовою складовою обслуговування. Це також додатковий інструмент комплексності, прогресивності та оперативності отримання цілого ряду супутніх послуг нефінансового характеру. Подібні фінансово-кредитні, страхові, інвестиційні, інформаційні, правові чи соціальні взаємовідносини набудуть нових форм та проявів у післявоєнний час для всіх учасників економічних відносин в Україні, а особливо важливою швидкість впровадження та адаптації передових технологій цифрової економіки стане для галузей, що забезпечують безпеку країни, зокрема і продовольчу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2021 United States Agricultural Export Yearbook. URL: https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Yearbook-2021-Final.pdf

2. Ковтун О. Не в курсі справа: як через війну страждають експорті гривня, але врятувати їх все складніше та складніше. URL: https://delo.ua/uk/economy/ne-v-kursi-sprava-yak-cerez-viinu-strazdayut-eksport-ta-grivnya-ale-vryatuvati-yix-vse-skladnise-ta-skladnise-396065/

3. Гриценко А А., Гриценко О. А. Інституалізація цифрової економіки : суперечності та напрямки їх вирішення. *Економічна теорія та право*. 2021. № 1. С. 11–28.

4. Самойленко А. О., Богдан Ю. Д. Розвиток мережевої економіки у контексті глобалізаційних процесів. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 93–97. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.93

5. Інституційно-організаційні основи проведення форсайт-дослідження «Економіка України – 2050»: колективна монографія / за ред. М. І. Скрипниченко. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогн. НАН України», 2021. 485 с.

УДК 336.761.6

Олена Береславська,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: *банківська система, фінансовий сектор, ліквідність, банківські ризики, НБУ, антикризові заходи.*

Olena Bereslavska,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department
of Financial Markets and technology,
State Tax University (Irpin)

BANKING SYSTEM OF UKRAINE: CHALLENGES AND POST-WAR RECONSTRUCTION

Key words: *banking system, financial sector, liquidity, banking risks, NBU, anticrisis measures.*

Вітчизняна економіка на сьогодні перебуває у глибокій кризі, що зумовлена воєнними діями в Україні. Ця криза значно ускладнює роботу фінансового сектору та знижує ефективність управління фінансовими ресурсами, яка зі свого боку залежить від забезпечення гармонійного функціонування і взаємодії фінансового з реальним сектором економіки. Оскільки воєнними діями охоплена не вся територія України, а тільки її частина, вже сьогодні необхідно розробляти та реалізовувати ряд заходів, спрямованих на відновлення зростання економіки та посилення взаємодії фінансового сектору з економічним. Від чіткої взаємодії фінансового сектору економіки з реальним залежатиме економічне зростання країни.

Вагомий внесок у післявоєнне відновлення фінансового сектору може здійснити вітчизняна банківська система, яка стикнулася з певними викликами та змінами у тенденціях своєї діяльності. Оцінка цих тенденцій та їх аналіз представляють беззаперечну актуальність.

Банківська система України, як і весь фінансовий сектор, під час проведення воєнних дій зазнала певних змін у своїй діяльності. Зокрема, за даними опитування банків України у І кварталі 2022 року відбувся злам попередніх тенденцій: попит на кредитні ресурси знизився як з боку населення, так і бізнесу [1]. Крім того, банки на окупованих територіях втратили: по-перше, свої відділення та інші активи; по-друге, грошові потоки від обслуговування кредитів громадян та підприємств; по-третє, доходи у вигляді комісійних з обслуговування торговельних угод експортно-імпортного характеру. При цьому вітчизняна банківська система зазнала великого відтоку коштів з рахунків клієнтів.

Незважаючи на виклики, банківська система Україна залишилася стабільною та ліквідною завдяки проведеним у 2015–2017 роках реформам та антикризовим заходам, які розробив та реалізував Національний банк України (далі – НБУ). Злагоджена і безперебійна робота банків в умовах війни є важливішою, ніж у мирний час. Заходи регулятора ґрунтуються на трьох ключових принципах:

– захист інтересів клієнтів банків, перш за все вкладників. Вони мають зберігати доступ до власних та кредитних коштів, платежів і переказів;

– підтримання діяльності банків та їх ліквідності. Негативний тимчасовий вплив бойових дій на показники діяльності банків не має призводити до визнання найбільш постраждалих з них неплатоспроможними. Такі фінансові установи за потреби матимуть час на відновлення фінансової стійкості після припинення воєнного стану;

– прозоре та чесне відображення реального фінансового стану банків. Якими б не були збитки за результатами війни, їх не можна приховувати шляхом "прикрашання" звітності. Досить важливо бачити справжню картину. Без цього складно буде впровадити ефективний план оздоровлення банківської системи після завершення війни [2].

Стабільна робота вітчизняної банківської системи забезпечується шляхом стримування девальвації гривні, яка унеможливлена введенням обмежень на проведення валютних операцій та підтриманням необхідної ліквідності через механізм рефінансування. Банкам доступне рефінансування на умовах "овернайт" із заставою високоліквідних активів, зокрема державних цінних паперів. Запас таких активів у банків дуже значний. З 24 лютого донині НБУ надав банкам рефінансування на суму 125 млрд грн під ставку 11 % річних [3].

Антикризові заходи з боку НБУ забезпечили ефективну роботу банківської системи України. База фондування банків залишається відносно стабільною. Гривневі вклади населення від початку бойових дій зросли на

близько 16 %. На рахунки надійшли значні обсяги виплат зарплат, соціальних платежів, деякі з них сплачувалися авансом. Водночас зняття коштів із рахунків ускладнилося. У регіонах, що нині перебувають у зоні найактивніших бойових дій, працюють менше 15 % відділень великих банків. Натомість у Центральній та Західній Україні працюють понад 90 % відділень великих банків, але мотивація знімати кошти з рахунків у цих порівняно спокійних регіонах є значно нижчою [2].

Разом з тим після закінчення воєнних дій, банківська система України стикнеться з певними проблемами та ризиками, серед яких будуть основними валютний, операційний та кредитний. За прогнозами експертів, економіка України скоротиться майже на 50 %, що є також приблизною оцінкою втрати банківського сектору [4]. Блокування портів призведе до суттєвого скорочення експорту продукції з України, тобто експортної виручки, що позначиться на роботі валютного ринку. Сьогодні НБУ адміністративно обмежує коливання валютного курсу гривні, однак це тимчасовий захід, який з часом буде відмінений і банки стикнуться з валютним шоком.

Операційний ризик обумовлюється втратою відділень та їх майна.

Але найбільш суттєвим для банків буде кредитний ризик. Під час проведення воєнних дій багато українських банків взяли на себе соціальну відповідальність і надали кредитні канікули до закінчення війни. При цьому вони скасували не лише погашення, а й нарахування відсотків за поточними кредитами. Це означає, що банки не отримають істотну частину із запланованих доходів та відповідну ліквідність у вигляді планових погашень за кредитним портфелем. Існує величезний ризик того, що частина цього портфеля виявиться неробочою – люди не матимуть можливості гасити кредит через втрату доходу або інші трагічні події. Все це спричинить суттєве навантаження на капітал банків, а отже, і їхню життєздатність у майбутньому. І тут досить важливо, щоб з боку НБУ та уряду було створено програму підтримки банківської системи у питаннях докапіталізації цих банків, оскільки вимагати покривати ризики, що виникли через військові дії, засобами акціонерів банків буде неефективно. Якщо цього не зробити, банківська система стикнеться з ризиками банкрутства окремих банків і, як наслідок, відпливом коштів з депозитних рахунків та зниження рівня довіри до банківської системи України та збільшення кількості безробітних. Під високим ризиком знаходяться банки, що спеціалізувалися на кредитуванні населення, малого та середнього бізнесу.

Проте банківська система може стати одним з основних драйверів відновлення економічного зростання. Упродовж останніх шести тижнів, доки триває російська агресія, Верховна Рада України та Уряд України ухвалили

десятки рішень для послаблення фіскального тиску на економіку, покращення фінансування реального сектору та полегшення доступу українського бізнесу до кредитних ресурсів. Зокрема, 10 найбільших банків повідомили про виділені ліміти на 40 мільярдів гривень. Державні банки, починаючи з 24 лютого, наростили кредитні портфелі на 12,5 мільярдів гривень, що відповідає 15 % приросту за 2021 рік. За інформацією Голови Ради НБУ, державні та комерційні банки мають ресурс для розширення програм кредитування. Ліквідність банківської системи (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) сягає 200 мільярдів гривень, що майже вчетверо перевищує норматив обов'язкового резервування. Основою зростання ліквідності є витрати уряду, що надходять до банківської системи [5].

За даними опитування банків у І кварталі 2022 році, у наступні 12 місяців 46 % респондентів прогнозують зростання обсягу корпоративного кредитування [1]. Уряд також намагається стимулювати банки до більш активного використання вільних коштів для розширення програм кредитування шляхом взяття на себе зобов'язання щодо компенсації кредитних ставок для бізнесу. Знаковим рішенням є розширення та зміна на час війни умов програми "Доступні кредити 5-7-9 %". Згідно з ухвалою Кабінету Міністрів України будь-який бізнес упродовж дії воєнного стану та місяця після його завершення зможе отримати кредит під 0 %. Після цього діятиме кредитна ставка у 5 %. Максимальну суму кредиту збільшили до 60 мільйонів гривень.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що під час проведення воєнних дій фінансовий сектор економіки в цілому, та банківський сектор зокрема, стикнулися з певними проблемами та викликами. Однак антикризові заходи НБУ та заходи уряду сприяли стабільній та ефективній роботі банків. У перспективі вітчизняна банківська система має всі шанси стати драйвером відновлення економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Опитування про умови банківського кредитування. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BLS_Q2-2022.pdf?v=4

2. Дадашова П. Фінансова оборона України. Як працює банківська система під час війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/

3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic

4. Через війну активи банків можуть скоротитися на 50 %. Що робити з курсом, кредитами та інфляцією після перемоги: думки фінансистів. URL: https://forbes.ua/inside/iz-za-voyny-aktivy-bankov-mogut-sokratitsya-na-50-chto-delat-s-kursom-kreditami-i-likvidnostyu-mneniya-finansistov-17032022-4618

5. Кредитування економіки під час війни як двигун для повоєнної відбудови. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452500-krediruvanna-ekonomiki-pid-cas-vijni-ak-dvigun-dla-povoennoi-vidbudovi.html

УДК 339.7;330.3

Оксана Гордей,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Ключові слова: *інвестиційна діяльність, міжнародні кредити, війна, прямі інвестиції, економічний розвиток.*

Oksana Hordei,
Doctor of Econ. Sciences, Professor,
Professor of the Public Finance Department,
State Tax University (Irpin)

ACTIVATION OF INVESTMENT AND CREDIT ACTIVITIES IN POST-WAR UKRAINE

Key words: *Investment Activity, International Loans, War, Direct Investment, Economic Development.*

Перебуваючи на етапі інтенсивного економічного розвитку, Україна опинилася під інтенсивною військовою агресією росії. Розпочавши 24.02.2022 повномасштабне вторгнення, країна-агресор не тільки зупинила економічний розвиток нашої держави, але й зумовила економічний спад за короткий період часу. Війна вже за два місяці призвела не тільки до шалених людських втрат, але й до критичного руйнування інфраструктурних об’єктів, навчальних закладів, лікарень, фінансових втрат, зокрема за рахунок руйнування логістичних виробничих зав’язків.

Зважаючи на поточну ситуацію з нестачею фінансових ресурсів для забезпечення збереження функціонування економіки, Україна потребує іноземних інвестицій та міжнародних кредитів. Така ситуація спостерігається внаслідок відсутності або не можливості залучення власних інвестиційних та кредитних коштів, і тому держава змушена звертатися до різноманітних

міжнародних організацій для отримання додаткових ресурсів. Уряд України під час війни великі надії пов'язує саме зі зростанням надходжень із світового ринку позикових капіталів, а після її переможного завершення – на іноземні інвестиції.

Сьогодні уряд має тісні зв'язки з міжнародними фінансово-кредитними організаціями. Наша країна отримує міжнародні кредити від Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ), Світового банку (далі – СБ), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (далі – МБРР), Європейського банку реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР). При чому ці організації спрямовують кошти на різні цілі.

СБ та МВФ також відомі під спільною назвою як бреттон-вудські інститути. Вони становлять подвійну міжурядову опору, яка підтримує всю структуру світового економічного порядку. Метою цих двох бреттон-вудських установ є зміцнення міжнародної економіки після закінчення Другої світової війни. Вони співпрацюють із багатьма країнами світу. Умови співробітництва передбачають також, що ці країни можуть бути членами цих міжнародних фінансово-кредитних організацій.

Кредити МВФ спрямовані насамперед на стабілізацію та нормальне функціонування грошово-кредитної системи. За рахунок цих кредитів формувалися резерви НБУ для підтримки стабільності національної валюти та фінансувалося покриття дефіциту платіжного балансу.

Кошти СБ в основному направлені на такі процеси, як:

– підтримка бюджетної політики;

– підтримка експорту українських підприємств;

– підготовка та реалізація довгострокових інвестиційних проектів, що мають відповідати пріоритетним напрямкам економічного розвитку України;

– страхування імпорту.

Кредити, що отримуються від МБРР, направляються на макроекономічну стабілізацію та регулювання процесів приватизації. ЄБРР своє фінансування не здійснює через Уряд України, а напряму співпрацює з комерційними та приватними структурами з програмами підтримки малого та середнього бізнесу. Ці кредити можуть стати визначальними для стимулювання підприємницької діяльності у післявоєнний період відновлення та розвитку економіки нашої держави.

У міжнародній інвестиційній та кредитній діяльності (отримання іноземних інвестицій та кредитів) провідне місце займає Уряд України. Саме в урядових ініціативах визначаються пріоритетні напрями вкладання інвестиційних

ресурсів, оскільки гарантом повернення міжнародних кредитів та задоволення інтересів інвесторів виступає держава. Тому необхідно розглянути існуючі слабкі сторони та загрози, які необхідно врахувати та забезпечити мінімізацію їх негативного впливу у післявоєнний період. Насамперед в Україні відсутня ефективна система страхування інвестиційних ризиків. За рахунок цього інвестиційні ресурси будуть вкладатися тільки в найменш ризикові проекти. Однак противагою слабким сторонам та загрозам виступають сильні сторони та невикористані потенційні можливості інвестиційної діяльності, які обов'язково необхідно реалізовувати при відновленні економіки. Так, саме інвестування відіграє значну роль у розвитку національної економіки, так як це прибутковий вид діяльності, який заохочує до збільшення вкладання інвестицій. Деякі види інвестицій, наприклад фінансові, приносять швидкі прибутки, тому що належать до діяльності з переважно швидким оборотом капіталу.

Найбільшу увагу необхідно приділити прямим інвестиціям, оскільки їх забезпеченість покривається у вигляді об'єкту інвестицій. Як наслідок, інвестори зацікавлені у кінцевих результатах діяльності цього об'єкту. Володіючи беззаперечною інвестиційною привабливістю держави, у післявоєнний період необхідно залучити велику кількість приватного національного та іноземного інвестиційного капіталу. Враховуючи нереалізований інноваційний потенціал, можливо досягти швидкого мультиплікативного ефекту.

Потреба в ефективній інвестиційній та кредитній діяльності зумовлена рядом факторів, які визначають поточну економічну ситуацію в Україні:

– надзвичайна необхідність економічної стабілізації;

– потреба відбудови зруйнованих інфраструктурних і соціальних об'єктів, інколи цілих міст;

– стимулювання розширеного відтворення, адже в умовах існуючої кризи, стагнації виробництва процес внутрішнього капіталотворення за два місяці майже призупинився;

– існуюча криза платежів (зокрема, заробітної плати працівникам бюджетної сфери), при якій украй нагальною залишається проблема пошуку джерел грошових ресурсів на всіх рівнях та для всіх економічних одиниць;

– гостра необхідність технічної та технологічної модернізації власного виробництва шляхом залучення інвестиційних та кредитних коштів для впровадження сучасних технологій, машин, устаткування тощо.

Отже, саме надійні капіталовкладення є фундаментальними основами для швидкого відновлення загального економічного стану та для забезпечення конкурентоспроможності національного товаровиробника. А це зі свого боку є

базовою умовою для успішного якнайшвидшого вступу нашої країни до ЄС. Саме європейські партнери стали гарантами швидкого відновлення України. Так, прем'єр-міністр Великобританії Борис Джонсон після зустрічі з лідерами країн Вишеградської четвірки (Чехія, Словаччини, Польща та Угорщина) запевнив, що «Захід підготує аналог «плану Маршалла» для відновлення України після розв'язаної росією війни» [1]. (Загальновідомий «план Маршалла» як програма фінансової допомоги Європі після Другої світової війни у 1947 році. Назва плану пов'язана з американським державним секретарем Дж. К. Маршаллом, який став ініціатором його створення і полягав у швидкій відбудові зруйнованої економіки країн Європи). Обговорення необхідності «плану Маршалла» в Україні розпочалося ще 2017 року, після трьох років війни з росією та існування окупованих територій [1]. Оскільки наша держава втратила не тільки частину своєї території, але й частину людського потенціалу та виробничих потужностей.

Крім «Плану Маршалла для України», наша держава отримала надзвичайну фінансову і матеріальну допомогу від найпотужнішої економіки світи – США. Підтримка США та Великобританії на усіх рівнях дозволяє Україні забезпечувати гідну відсіч ворога. Так, Сенат США схвалив законопроєкт під назвою Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022 [2]. Його ще має схвалити Палата представників та підписати президент Джо Байден.

Програма ленд-лізу застосовується США другий раз за усю історію існування людства. Перший ленд-ліз був прийнятий для допомоги країнам антигітлерівської коаліції для отримання зброї і техніки за прискореною програмою. Сьогодні країною, для якої у США ухвалили програму ленд-лізу, є Україна.

Незаперечним фактом є те, що міжнародна інвестиційна та кредитна діяльність є найважливішими складовими елементами у здійсненні внутрішніх економічних перетворень, особливо у післявоєнний період розвитку. Ця діяльність під час ефективного її виконання є необхідною умовою та може стати рушійною силою стабілізації зокрема та економічного зростання взагалі. Інвестиційна діяльність впливає на стан економіки, але ним і визначається, перебуваючи у складній та неоднозначній взаємозалежності, яка проявляється на макро- та мікроекономічному рівні. Першочерговим завданням після війни стане швидка реалізація розроблених механізмів відбудови нашої незалежної країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «План Маршалла» для України стане новим якісним рівнем співпраці з країнами Європейського Союзу» / пресслужба Апарату Верховної Ради України. Опубліковано 14 квітня 2017 о 17:29. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/143797.html

2. S.3522 – Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022117th Congress (2021–2022). URL: https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/3522/text

УДК 336.7:330.16(477)

Natalya Dobranska,
Post-graduate student of the Financial Markets Department and Technologies, State Tax University (Irpin)

INFLUENCE OF FINANCIAL LITERACY LEVEL ON THE FINANCIAL BEHAVIOR OF UKRAINIAN HOUSEHOLDS

Key words: *financial literacy, financial behavior. households, financial resources.*

The efficient functioning of the market is closely linked to the speed of circulation of goods and services, as well as their consumption by households in the country. This is due to the fact that households form the basic basis for economic stability through participation in the economic process and the redistribution of resources, and in relation to production, as well as the consumption of goods, fully participates in the reproduction system. The role of households is especially growing in conditions of instability, when the rationality of their decisions and behavior affects the stability of the balance of socio-economic and financial systems, determines the distribution of income and their use, value of fixed resources, savings, investment and financial education possess.

In view of the above, one of the most important factors influencing the economic growth of the state as a whole and increasing the level of household income is financial education and financial literacy. Thus, it can be argued that the financial literacy of citizens is a powerful tool in overcoming poverty.

Despite the significant contribution to the study of issues related to the functioning of households, the peculiarities of the formation and use of their financial resources and the impact of financial literacy on these processes, many scholars, including works by T. Kizima, S. Yuri, I. Lomachynska, O. Kovtun, G. Tovkanets and many others, this issue contains many unresolved and controversial issues. As a systemic sphere, financial literacy plays an important role in economic decision-making, minimizing risks in the formation and use of financial resources of households as part of the country's overall financial potential and outlining strategic guidelines for such activities, which requires a proper theoretical basis.

This is due to the fact that the issue of improving the financial literacy of households is especially relevant for Ukraine, as the majority of the population not only has a low level of knowledge about the financial system, financial markets in the country and especially about investment opportunities, but also distrust to financial institutions.

It is worth noting that to date in the economic literature there are differences in the definition of financial literacy. O. Kovtun considers financial literacy as "the ability of Ukrainian citizens to effectively manage personal finances" and "a set of abilities that are acquired in the process of financial education, but are learned and tested in practice throughout life" [1, p. 239]. To this can be added that the term "financial literacy" has a broad concept, as it encompasses both understanding and the ability to use knowledge in making sound decisions to improve the current financial situation of households and their future.

The understanding of financial literacy in the works of I. Lomachynska is presented in a broad sense and in more detail, in particular, as:

– a set of knowledge about the laws, rules of economic and financial activities;

– ability to make informed decisions on this basis, to take effective action to implement life goals and plans in the present and future periods, which will increase the welfare of the population;

– reasonable consumption and consumer ability;

– independence, competitiveness and investment activity;

– economic and social inclusion [2, p. 118].

Thus, the scientist emphasizes that it is financial literacy that determines the success of the interaction of households and businesses with domestic and foreign financial institutions.

However, in our opinion, the most comprehensive is the understanding of the concept of financial literacy proposed by S. Yuri and T. Kizima, who interpret financial literacy as "a set of attitudes, knowledge and skills of citizens on effective personal finance management and the ability to apply them in the adoption process financial decisions" [3, p. 19].

From the standpoint of the British Financial Services Agency, a financially literate population is one that:

– keeps a monthly record of income and expenses of the family budget;

– lives without loans for their own income;

– carries out financial planning of resources for the future in order to be financially prepared for unforeseen expenses;

– consciously buys financial products and services;

– focuses on issues related to the financial sphere [4, p. 4].

Financial literacy, as an important prerequisite for effective personal budget management, includes the following main components: money, price and budget literacy. Monetary literacy includes knowledge and skills of using cash and non-cash payments (this is the opening of a current account, payment documentation). Price literacy is an understanding of pricing policy and the mechanism of its implementation, which is important for understanding the value of goods. Budget literacy is associated not only with the ability to maintain a personal budget, but also with an understanding of state budget policy [5, p. 304].

It is clear that a high level of financial literacy of citizens will optimize the level of their spending. After all, an economically educated society is able to consciously plan its own budget, analyze it, rationally assess the impact of advertising on various goods and services, thus refraining from "unexpected" purchases and save a large amount of money used to buy durable goods or invest in financial products for future profit.

According to modern researchers, from the point of view of behavioral economics, a person who has a low level of awareness of certain financial instruments (such as government debt securities) will treat them with caution and refuse to use them. It is difficult to disagree with the statement that the general increase in the level of financial knowledge of the population will lead to an increase in financial inclusion - the involvement of citizens in the system of public debt. In turn, this should lead to an increase in the level of financial well-being of the population and increase the level of socio-economic living standards in our country in general without additional tax burden [6, p. 578].

It should be noted that the main characteristics of financial literacy that will affect the use of households' own income are: a balanced approach to money; accounting and ability to plan their financial resources; basics of cooperation with financial institutions; knowledge of their rights and responsibilities, namely knowledge of the field of legal regulation helps to use financial resources correctly and not to fall for fraudsters; ability to save; responsible approach to the acquisition of financial services. With the right mathematical calculation of benefits, you can choose a financial service, while getting the most out of it.

Factors that lead to an inadequate level of financial literacy include the following: lack of awareness of financial services; lack of knowledge in the financial sphere regarding the rights and obligations of consumers of financial services; ignorance about the types of financial risks and their management. In addition to

these factors, the lack of state interest in financial education inherited from the former command-and-control system has a negative impact on financial literacy, which has led to such negative consequences as low incomes and psychological unwillingness of the population to accept new financial knowledge.

In our opinion, the necessary conditions for raising the level of financial literacy of Ukrainian citizens are: creation of a specialized information resource on the Internet; opening courses for the population with the involvement of professional financial market participants; creation of appropriate social advertising; creation of institutes of independent financial advisers, which would carry out their activities only with a license; teaching the basics of personal finance in school educational programs and higher education institutions, etc.

This leads to the conclusion that financial literacy of households has a significant impact on their financial behavior, namely, expands the choice of strategies for financial behavior and increases opportunities for both income and personal financial stability and independence.

REFERENCES

1. Kovtun O. A. (2016). Pidvyshchennya rivnya finansovoyi hramotnosti yak faktor aktyvizatsiyi finansovoyi diyalnosti domohospodarstv. Prometey, (1(37), 238–242.

2. Lomachynska I. A. (2011). Finansova hramotnist yak osnova optymizatsiyi finansovoyi povedinky v umovakh hlobalnoyi transformatsiyi. Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova, (16 (20)), 116–124.

3. Yuri S. I. (2012). Finansova hramotnist naselennya u konteksti suchasnykh osvitnikh tendentsiy. Finansy Ukrayiny, (2(195)), 16–25.

4. Kizima T. O. (2010). Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku: monograph. Kyiv: Znannya.

5. Tovkanets H. V. Finansova osvita yak zabezpechennya ekonomichnoyi hramotnosti u Cheskiy respublitsi. 302–306. URL: http://www.nbuv.gov.ua

6. Dolinskyy L. B., Onyshko S. V. (2021). Rol derzhavnykh borhovykh zapozychen u systemi nefiskalnykh metodiv napovnennya byudzhetu: II International tax congress electronic management: collection of materials (Irpen, November 26, 2021). Irpen, University SFS of Ukraine, 575–578.

УДК 37.01

Світлана Камаралі,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін;
Ольга Павлюх,
старший викладач
кафедри теоретико-правових дисциплін,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНОГО Й ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТИ

Ключові слова: *моральне та естетичне виховання, освіта, історія, правознавство, післявоєнне відновлення.*

Svetlana Kamarali,
Cand. jurid. sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Theoretical and Legal Disciplines;
Olga Pavlyukh,
Senior lecturer of the Department
of Theoretical and Legal Disciplines,
State Tax University (Irpin)

THE IMPORTANCE OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION IN THE PROCESS OF STUDYING HISTORY AND LEGAL SCIENCE FOR THE POST-WAR RESTORATION OF EDUCATION

Key words: *moral and aesthetic education, education, history, jurisprudence, post-war restoration.*

Кожен день для України сьогодні є надзвичайно змістовним та вагомим у сфері внутрішньої та зовнішньополітичної ситуації під час війни. Наша держава за останніх п’ятдесят сім днів переживає повномасштабну збройну агресію російської федерації (далі росії) проти України. Сміливі та відданні українські

захисники продовжують стримувати агресора. Світ захоплюється нашою звитягою, рішучістю, сміливістю та наполегливістю у веденні бойових дій для захисту Батьківщини. Українці – мужні, відважні, талановиті, креативні, сміливі і розумні! Органи влади, політичні сили і народ України, попри всі негаразди, об'єдналися і відповідально боронять державу, працюють над її іміджем та позитивно впливають на інтеграційні процеси. І отже, Україна з початку квітня 2022 року досить швидко й інтенсивно влилася в євроінтеграційні процеси про що свідчать численні заяви з боку Президента України та інших органів влади.

Українці та весь світ дивуються люті, жорстокості та нелюдяності росіян, які воюють проти України. Хто народив? Хто виховав таких нелюдів, що чинять звірства та мародерять в українських містах і селах?

Історики, політичні діячі, аналітики досліджують нові етапи розвитку подій в Україні і впевнені, що росіяни здавна були і є такими, яких ми пізнали у нашому сьогоденні. Вони зомбовані російською антиукраїнською пропагандою. Засоби масової інформації, інтернет ресурси друковані джерела інформації – все під контролем держави і президента, який 20 останніх років активно впливає на світогляд свого народу.

Як так сталося, що велика російська державна машина включила свою пропагандистську діяльність із зомбування росіян? Причинами цього є відголоски тоталітарного режиму та радянщини. З часу нашої незалежності певний прогрес у розвитку української демократії дратував російську владу. Аналізуючи попередні роки нашої «дружби» і «добросусідських відносин» постійно відчувався тиск з боку росії на українців і їх спосіб життя.

Одним із способів впливу росії на українців є освітня платформа та виховання дітей і молоді у навчальних закладах. Російська пропаганда активно впливала на молодь та дітей за допомогою соціальних мереж, мультиплікаційних фільмів, реклами та добре натренованих агітаторів. У кожному випадку прославлялася росія, її досягнення та сфальсифіковані, перероблені історичні аспекти розвитку.

Освітній простір визначається основним і важливим напрямком інтеграції України в ЄС. А з огляду на події сьогодення, актуальною темою залишається моральне та естетичне виховання дітей і молоді у процесі їх навчання та вивчення ними достовірної історії розвитку держави і правознавства з метою захисту свої прав і своєї державності.

Загальновідомим є те, що визначальним у процесі навчання є виховання. Саме за допомогою виховання відбувається вплив на свідомість і підсвідомість особи та формуються певні світоглядні, наукові позиції і погляди на аспекти

розвитку людства і держави, високі моральні якості, громадянські, громадські і професійні риси особистості.

Важливим у освітній діяльності є моральне виховання дітей та молоді, яке полягає у цілеспрямованій системі формування моральної поведінки, почуттів та свідомості [1, с. 106]. А основою морального виховання є мораль як система ідей, норм, правил, принципів поведінки і діяльності, що регулюють гуманні стосунки між людьми за будь-якої ситуації. У такому випадку наша моральність вміщує наші почуття, погляди, стосунки з тими, хто нас оточує.

Естетичне виховання дітей та молоді також цілеспрямований процес формування здатності переживати і оцінювати прекрасне в різних сферах людської діяльності [1, с. 107]. Проявом естетичного виховання є наша емоційність, осмисленість, момент оцінювання і активність. Естетичне виховання людини проявляється глибоко у процесі сприйняття мистецтва, вивчення культури, архітектури тощо. У цих процесах визначальними є відчуття людини, її уява і пам'ять, мислення і мовлення. Але особливий вплив на естетичне виховання має розвиток психічних процесів людини, від якого дуже залежить повнота і глибина сприйняття всього, що нас оточує.

Отже, моральне та естетичне виховання задає тон нашій світоглядній позиції і повсякденній діяльності. І якщо українці позиціонують себе освіченою, миролюбивою, сміливою нацією, то росіяни своїми діями тільки викликають відразу і огиду у нас і всього світу.

Щодо росії, то вона досягла апогею у цілеспрямованому негативному впливі на своє населення щодо всього, що пов'язане з Україною і українцями. І наслідком страшної війни в Україні можна з упевненістю назвати моральне та естетичне виховання росіян. А Україна, навпаки, своїм моральним та естетичним вихованням виховала націю героїв – самовідданих та правильно патріотично зорієнтованих.

Вивчення історії та правознавства також є дієвим механізмом формування світоглядної позиції людини. Насамперед про вплив історії на сучасні події свідчить безліч історичних фактів щодо виникнення росії, москви і України, які ми бачимо у соціальних мережах та про які читаємо у різних друкованих джерелах. Пропаганда через моральне та естетичне виховання під час вивчення історії створила страшних нелюдів, які масово знищували мирних жителів, яких росія охрестила «бандерівцями». Пафос ситуації також полягав у тому, що росіяни своєї справжньої історії не знали і українською не цікавилися, а тому шукали серед живих мертвих, наприклад Степана Бандеру.

Щодо морального та естетичного виховання у процесі вивчення правознавства, то знання права, законів відкриває високоморальній людині безліч можливостей захисту свої прав, свого життя і здоров'я, сімейних цінностей та матеріальних благ. В умовах війни українці неодноразово переконалися, що закон має силу і дію, рятує їх життя та захищає їх інтереси. На відміну від українців росіянам не дають можливості вивчати право, знати механізми захисту себе від свавілля держави та державних органів. Їх рівень людської свідомості та підсвідомості настільки деградував, що вони не можуть відрізнити правду від брехні, виправдовують себе страхом за своє життя у зв'язку з жорстоким поводженням влади і підтримують агресію росії.

Отже, значення морального та естетичного виховання у навчальній діяльності під час вивчення історії і правознавства може мати двоякий ефект і їх наслідки, мабуть, залежать від того, у якій країні, якими органами влади / державним лідером, за якого політичного режиму вони є інструментами впливу.

Безпосередньо моральне та естетичне виховання тісно пов'язане з освітньою діяльністю та навчальним процесом. Українці – це унікальна нація, яка прагне знань та розвивається у науковій сфері освоюючи нові методи навчання. Нещодавно у соціальних мережах відбувся інформаційний бум пов'язаний з тим, якими ми українці є в умовах війни. Так, країни, які прийняли переселенців, дали суб'єктивну оцінку нашому моральному і етичному вихованню і не тільки та відзначили, що більшість, заповнюючи інформаційні форми при перетині кордону мають вищу освіту або здобувають її. Також ми прагнемо до комфортних умов життя, маємо бажання працювати та забезпечувати себе усім необхідним і хочемо вчитися з метою отримання освіти чи перекваліфікації, тощо. З цього видно, що українці наполегливі у досягнені мети та вважають, що знання дають кращі можливості до реалізації.

Однак війна в Україні після двох років карантину дуже змінила ситуацію у сфері освіти. З одного боку, вона породила нові виклики і завдання для освітян, дітей та студентів, батьків. А з іншого – дистанційне навчання, освоєне під час карантину, сприяло майже безперервному продовженню освітньої діяльності. Іншим викликом для організації навчальної діяльності є ситуація із міграцією населення як в межах України на території, де ще не ведуться активні бойові дії, так і за кордон.

АрміяINFORM – інформаційне агентство Міністерства оборони України, створене у грудні 2018 року у публікації від 15 квітня 2022 року інформує, що «майже п'ять мільйонів людей виїхали з України за 50 днів від початку вторгнення росії. Про це передає Укрінформ із посиланням на Агентство ООН у

справах біженців. Нова статистика, опублікована 14 квітня УВКБ ООН, показує, що 4 736 471 українців залишили країну через війну, що майже на 80 тисяч більше, ніж напередодні. В ООН повідомили, що 90 відсотків тих, хто втік від війни, становлять жінки і діти, оскільки чоловікам призовного віку заборонено залишати Україну. Нагадаємо: 5 квітня ООН заявила, що через війну в Україні внутрішньо переміщені – близько 7,1 мільйона людей. Польща, яка прийняла приблизно 2,69 мільйона біженців, була основним пунктом призначення для тих, хто перетинає кордон. Наступною є Румунія з приблизно 716,7 тисячі людей, які прибули на її територію. Верховний комісар ООН у справах біженців Філіппо Ґранді раніше назвав хвилю біженців з України «найбільшою міграційною кризою в Європі з часів Другої світової війни» [2].

Міністерство освіти і науки України дуже оперативно та рішуче долає всі проблеми, які виникли через міграцію населення України у сфері організації навчання в умовах війни. Наприклад, за допомогою «Методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 20212022 навчального року» [3] та інших нормативних актів організовує навчання у сфері освіти. Потрібно наголосити на тому, що під час сучасної навчальної діяльності моральне та естетичне виховання набуло ще більшого значення, а застосування їх при вивченні історії і правознавства не тільки дасть результат для формування національної позиції кожному громадянину України, але й буде сприяти поверненню українців на батьківщину.

Отже, через війну, агресію росії, міграцію населення освітній процес утруднений, але не зупинений.

Навчатися українці продовжують, а органи державної влади та інноваційні методи навчання цьому сприяють. Моральне та естетичне виховання українців сприяє їх самоорганізації та навчальній діяльності. Вивчення історії, правознавства відбувається як на регіональному так і на місцевому рівнях.

Насамперед Міністерство освіти і науки України та навчальні заклади України створюючи умови для навчання, йдуть на зустріч і працівникам освіти і тим, що навчаються.

Дистанційна форма освіти сприяє мобільності учасників освітнього процесу, завдяки цьому у час війни можна навчатися та працювати в Україні перебуваючи закордоном. Інтернет-ресурси та новітні методи викладання дозволяють у зручний час та за сприятливих умов опанувати необхідні знання. Навчальні заклади та місцеві органи управління освіти забезпечують належні матеріально-технічні умов для надання якісних освітніх послуг. Практикується тимчасове зарахування на навчання дітей та студентів з числа внутрішньо

переміщених осіб за місцем їх тимчасового проживання для продовження навчання. Навчальний процес спирається у своїй організації на гнучкий розклад, цілодобовий доступ до освітніх платформ, вільний вибір часу роботи з матеріалами на дистанційних курсах та лояльні строки виконання залікових та екзаменаційних робіт. Виділяються матеріальні кошти та інші ресурси для забезпечення всім необхідним тих, хто викладає та навчається за місцем їх перебування.

Навчання ускладнене ще й тим, що більшість українців у теперішній час важко переживають з різних причин: розлука з рідними та близькими чи їх втрата; тривале очікування звістки про членів родини, які перебувають у місцях ведення активних бойових дій або виконують свій громадянський обов'язок у лавах Збройних сил України; перебування у бомбосховищі / підвальному приміщенні під час обстрілів та частих повітряних тривог; вимушений переїзд та адаптація до нових умов життя через війну, тощо. І тому моральне та естетичне виховання українців сприяє реалізації основного завдання освітян та тих, хто навчається – опануванню своїм психологічним станом та налаштуванню себе на процес навчання.

Завдяки пропагуванню ідей дієвості морального та естетичного виховання у навчанні, органами державної влади у сфері освіти постійно залучаються громадські, неурядові організації, психологи щодо надання підтримки особам, які перебувають / перебували у складних життєвих обставинах та особам, які живуть у місцях, розташованих на лінії ведення бойових дій, пережили та переживають травматичні події різного характеру. Досить часто проводяться онлайн семінари на тему профілактики психологічного здоров'я учасників освітнього процесу під час війни, що також сприяє моральному та естетичному вихованню українців.

Важливо відмітити, що діючі навчальні заклади організовують навчання та підвищення кваліфікації для належної фахової підтримки працівників освіти з урахуванням сучасних реалій.

Історію і правознавство вивчають за допомогою тестів та ситуативних завдань. Такі способи вивчення передбачають наявність глибоких знань та орієнтації у засвоєному матеріалі для формулювання правильної обґрунтованої відповіді та виявлення рівня знань для оцінювання.

Отже, з огляду на події сьогодення актуальною темою залишається моральне та естетичне виховання дітей і молоді у процесі їх навчання. Також необхідно зазначити, що важливими є вивчення історії і правознавства.

Для післявоєнного відновлення освіти в Україні всі напрацювання за час карантину і війни будуть доречними та вплинуть на її подальший розвиток. Сучасне моральне та естетичне виховання має бути реалізоване шляхом розробки та впровадження інноваційних освітніх систем і технологій. Якість дистанційної форми навчання залежить від досконалості рівня реалізації технологічного підходу для отримання знань. Це зі свого боку забезпечить українцям конкурентоспроможність та підтвердить престиж закладів освіти, які надають освітні послуги. Нові освітні технології забезпечення високої ефективності морального та естетичного виховання у навчанні та для вивчення історії і правознавства сприяють системності, цілеспрямованості, ефективності та результативності знань. Технічні удосконалення освітньої діяльності сприяють підвищенню мотивації учасників освітнього процесу до навчання та вказують на зв'язок навчального матеріалу з реальними викликами сьогодення.

Урізноманітнення функцій освітніх технологій призводить до варіювання структури і змісту навчальної діяльності від звичних традиційних форм до новітніх засобів навчання у дистанційній формі, які нині набули особливої популярності в Україні, країнах Європейського Союзу та світі в цілому.

Значення морального й естетичного виховання сучасних українців цілеспрямовано направлено на відстоювання правоти України у протистоянні росії, на самовідданий захист держави від Президента України до звичайного етнічного українця в іншій державі, на перемогу і повернення до мирного щасливого життя, на достовірне вивчення історичних аспектів розвитку України і на вивчення законів для захисту своїх прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / О. І. Федоренко, В. О. Тюріна, С. П. Гіренко, С. М. Бойко, М. О. Котелюх, П. Д. Червоний, О. В. Медведєва; за заг. ред. О. І. Федоренко. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.

2. АрміяINFORM. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku

3. Наказ про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року. URL: https://armyinform.com.ua/2022/04/15/vnaslidok-napadu-rf-z-ukrayiny-vyyihaly-majzhe-pyat-miljoniv-osib-oon/

4. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / за заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.

УДК 336.7

Юлія Коваленко,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПІСЛЯВОЄННИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНСТРУКТИ ВИБОРУ МОДЕЛІ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ

Ключові слова: *економічний розвиток, капітал, сектори економіки, фінансовий сектор, фінансові корпорації.*

Yuliia Kovalenko,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Deparent
of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

POST-WAR EXPERIENCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT RESTORATION: THEORETICAL CONSTRUCTS FOR CHOOSING A MODEL FOR ITS FINANCING

Key words: *economic development, capital, sectors of the economy, financial sector, financial corporations.*

Актуальність теми дослідження. Проблематика подальшого розвитку економіки країн світу після перемоги у Другій світовій війні набула актуальності у зв'язку з взаємодією суперечливих інститутів ринку нового типу зі старими неформальними нормами. Це призвело до поглиблення проблем, відображених у практиці інституційних одиниць економіки, зокрема фінансових корпорацій, і негативно позначилось на поточному стані фінансового ринку. Економічне зростання є одним з проявів сценаріїв економічного розвитку з кількісними змінами параметрів системи.

Економічний розвиток у цілому полягає в якісних змінах системи переходу від одного стану до іншого внаслідок структурних змін і новітніх технологій. Особливо це стосується сучасного економічного розвитку країн світу,

зокрема України, яка несе величезні втрати і людські життя, через агресію Російської Федерації та ескалацію військових дій. У цьому контексті для України корисним буде вибудовування теоретичного конструкту вибору моделі фінансування економічних процесів – через банківську систему або ринок цінних паперів з емісією боргових цінних паперів.

Метою дослідження є визначення основних підвалин банківської і ринкової моделі фінансування економічних процесів, а також визначення прийнятної для відновлення економічного розвитку України у період воєнної агресії Російської Федерації на території нашої країни.

Матеріали та методи. Дослідженню проблем економічного розвитку та його фінансового забезпечення приділили увагу такі західні вчені, як П. Бернстайн, З. Боді, Дж. Ван Хорн, Р. Габбард, А. Грінспен, А. Деміргуч-Кунт, Ф. Додд, Л. Зінгалез, Дж. Кейнс, Р. Колб, П. Кругман, Р. Левін, Г. Мінські, Ф. Мишкін, Р. Мертон, Р. Раджан, Т. Райс, Р. Родрігес, Л. Росс, Дж. Сакс, П. Самуельсон, Дж. Сорос, Дж. Стігліц, Ю. Фама, С. Фішер та ін. Наразі їх теоретичні та практичні розробки, що розраховані на розвинуті країни, не повною мірою відповідають умовам розвитку вітчизняної економіки, зокрема пов’язаних з війною, що триває сьогодні в Україні. Адаптація зарубіжних напрацювань до умов і специфіки фінансової науки в Україні становить значний науковий і практичний інтерес і потребує спеціальних досліджень. В основу дослідження покладено загальнонаукові методи пізнання: системний (для адаптації різних теорій до реалій війни); наукової абстракції, аналізу та синтезу, функціонального й системного аналізу, індукції та дедукції – для розкриття теоретичних положень моделей фінансування економічного розвитку; екстраполяції – при проекції зарубіжного досвіду на вітчизняну практику; метод логічного узагальнення – для обґрунтування теоретичного концепту формування моделей фінансування економічних процесів і вибору найоптимальнішого.

Результати й обговорення. У ході розвитку економіки відбувається трансформація великої кількості цілей, проте фундаментальні залишаються без змін. Виникає ще одна задача, яка є складною для економістів, – мінімізація вірогідності неефективного (хреодного) сценарію і недопущення найнеефективнішого.

Досліджуючи сучасні типології фінансових секторів країн світу, потрібно зазначити, що їх вихідною точкою слід вважати роботу А. Гершенкрона [1], який виділяє банківську (континентально-європейську) і фондову (американську) модель. У цілому виділяється система екзогенної пропозиції грошей

(фінансування через ринки цінних паперів) і система ендогенної пропозиції грошей (банківське кредитування).

Підвалини теорії ендогенної пропозиції грошової маси були закладені у маловідомих статтях Дж. Кейнса, які були опубліковані у довоєнні 1937 р. і 1939 р. [2; 3], незабаром після видання «Загальної теорії зайнятості, відсотку і грошей». З них випливає, що безпосередній закупці капіталу передує отримання підприємцем грошей від фінансових установ, тобто кредитування є необхідною умовою інвестування. Згодом посткейнсіанці висунули тезу про те, що грошова маса визначається здебільшого всередині економіки, оскільки її зміни відображають очікування майбутньої кон'юнктури з боку компаній і банків, а у випадку недостатності резервів фінансові установи задовольняють інвестиційний попит фірм на гроші через фінансові інновації. У підсумку знижуватиметься ефективність монетарної політики і ще більше зростатиме ендогенність грошової маси.

Усе це сприяло появі гіпотези фінансової ламкості (або, як її ще називають, гіпотези фінансової нестабільності), яка базується на ідеях Дж. Кейнса, І. Фішера і Г. Саймонса про те, що економіка ендогенно породжує фінансову структуру, яка підвладна фінансовим кризам та критичним ситуаціям, що пов'язані з загрозою життю. Тобто, як напише Г. Мінські [4], перша теорема цієї гіпотези полягає у тому, що економіка має режими фінансування, за яких вона стабільна, і режими фінансування, за яких вона нестабільна. Друга теорема полягає в тому, що внаслідок періодів тривалого процвітання економіка переходить від фінансових відносин, які сприяють стабільній системі, до тих, які сприяють нестабільній системі. Позбавити економіку від нестабільності можуть ініційовані державою інституційні реформи.

Потрібно зазначити, що прибічники банківської моделі часто виступають з критичними оцінками ринку цінних паперів, його суб'єктів, корпоративного управління і розподілу ресурсів. Наведемо основні з них:

1) Дж. Стігліц [5]: розвинуті ринки акцій породжують так звану «проблему безбілетника» (free rider): інформація на таких ринках є більш доступною для інвесторів, що не стимулює пошук найперспективніших компаній. Це знижує вірогідність того, що саме найефективніші проекти отримають фінансування, і позначається на економічному розвитку країни;

2) А. Шлейфер і Л. Саммерс [6]: ліквідні фондові ринки полегшують злиття і поглинання, однак призводять до збагачення корпоративних піратів, а також породження негативних соціальних явищ. Висока ліквідність призводить також і до того, що інвестори мають змогу швидко продати свої фінансові інструменти, що знижує стимули займатись корпоративним управлінням.

Зі свого боку прибічники «ринкової» концепції відмічають проблеми, пов'язані з банками:

1) Р. Раджан і Л. Зінгалез [7]: викачування своєрідної інформаційної ренти за отримання інсайдерської інформації про компанію; надмірне опікування і надання підтримки фірмам, що відчувають труднощі або провалились. У періоди радикальних перетворень це може призвести до тривалого неефективного використання ресурсів;

2) Р. Морк і М. Накамура [8]: формування пасивів за рахунок переважно боргових інструментів; проведення достатньо зваженої інвестиційної політики щодо кредитування нових інноваційних проєктів, стримуючи тим самим економічний розвиток;

3) Ф. Аллен і Д. Гейл [9]: успішна реалізація функції збору і обробки інформації, проте неефективність у нестандартних ситуаціях, коли йдеться про нові продукти і технології. Підтвердженням цьому є те, що такі країни, як Гонконг, Корея, Сінгапур, Тайвань обирають фінансування через емісію цінних паперів, передусім, акцій, а не кредитування.

Досліджуючи моделі фінансування економічних процесів, не можна оминути увагою потреби основних секторів економіки у формуванні певної моделі фінансування їх діяльності, тобто кожна з них має свої переваги і недоліки у фінансуванні економіки (табл. 1). Тож не дивно, що дослідники досі не можуть вирішити, яка з його моделей є найвигіднішою для економічного розвитку. Хоча останні дослідження свідчать про те, що зі зростанням економіки послуги ринку цінних паперів стають більш важливими для стимулювання економічної активності, тоді як ті, що надаються банками, стають менш важливими.

У зв'язку з цим особливу роль відіграють індикатори алокації капіталу у країнах світу. За економетричними дослідженнями Дж. Вюрглера [10] було розраховано коефіцієнти еластичності інвестицій за доданою вартістю, які визначають чутливість інвестиційних потоків до потенціалу зростання. Так, у країнах з банківською моделлю фінансового сектору виявлена більш висока ефективність алокації капіталу: у Німеччині показник еластичності інвестицій за доданою вартістю становить 0,988 і є найвищим у світі. Японія, Великобританія і США займають дев'яте (0,819), десяте (0,812) і тринадцяте (0,723) місце у світі відповідно. Причому у США зміна потенціалу зростання у тій чи іншій галузі лише на 12,6 % визначає потоки інвестицій (для порівняння, у Німеччині – на 36,4 %). Було зроблено висновок, що ринкова модель має позитивний вплив на алокацію ресурсів у межах одного року, тоді як банківська домінує за тривалих інвестиційних рішень.

Таблиця 1

Потреби секторів економіки у виборі моделі фінансового сектору [11, с. 292]

Сектор економіки	Групи складових нефінансових секторів	Модель фінансового сектору	
		Банківська	**Ринкова**
Сектор нефінансових корпорацій	Малі та середні корпорації (традиційні)	+	
	Малі та середні корпорації (високотехнологічні)		+
	Великі корпорації (великий борг)	+	
	Великі корпорації (малий борг)		+
Сектор домогосподарств	Високі доходи		+
	Середні доходи	+	
	Низькі доходи	+	
Сектор державного управління	Високий державний борг		+
	Низький державний борг	+	

Наразі темпи економічного зростання у країнах з різними моделями фінансового сектору показують ідентичну динаміку. У країнах з ринковою моделлю динаміка ВВП суттєвіше відчуває коливання, ніж у країнах з банківською моделлю фінансового сектору. У підсумку ВВП, з одного боку, значною мірою залежить від розвитку ринку цінних паперів, а з іншого – банків як регуляторів грошового обігу. У цьому випадку останні обмежують волатильність ринку і через це згладжують кризи у реальному секторі, що виникають під впливом монетарних факторів [12].

Висновки. Типології систем фінансування й організації фінансового сектору економіки викликані еволюційними чинниками розвитку економік світу. Виділяється система екзогенної (фінансування через ринки цінних паперів) і ендогенної пропозиції грошей (банківське кредитування), які мають свої переваги і недоліки у фінансуванні економіки. У сучасних умовах, як свідчить розвиток економік світу, чим вищим є рівень їх розвитку, тим більшою є фінансова глибина, тим більш диверсифікованим є фінансовий сектор і меншою частка банків у сукупних активах.

З метою відновлення економічного розвитку у повоєнний період варто усвідомити, що економіка потребує розвитку не певної складової сектору фінансових корпорацій, а всіх його елементів і забезпечення довгострокового економічного зростання. За цих обставин виникає концепція загального рівня

фінансових послуг, або комплементарна модель фінансового сектору. Її основними підвалинами стануть посилення конкурентної боротьби на ринках товарів, робіт і послуг; зміни у державному регулюванні; диверсифікація фінансової діяльності і розмивання кордонів між його підсекторами; розвиток інформаційних технологій; зміна інвестиційних уподобань домогосподарств; демографічні чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gerschenkron A. Economic Backwardness in Historical Perspective. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1962. 456 p.

2. Keynes J. M. Alternative Theories of the Rate of Interest. *Economic Journal.* 1937. Vol. 47. № 186. p. 241–252.

3. Keynes J. M. The Process of Capital Formation. *Economic Journal*. 1939. Vol. 49. № 195. p. 569–574.

4. Minsky H. P. The Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynes and Alternative to «Standard» Theory. London: McMillan, 1983. 411 p.

5. Stiglitz J. E. Credit Markets and the Control of Capital. *Journal of Money, Credit and Banking*. 1985. № 17. p. 133–152.

6. Shleifer A., Summers H. L. The noise trader approach to finance. *The Journal of Economic Perspectives*. 1990. Vol. 4. Issue 2. p. l9–33.

7. Rajan R. G., Zingales L. Banks and Markets: the Changing Character of European Finance. *National Bureau of Economic Research Working Papers*. 2003. № 9595. URL: http://www.ecb.int/events/pdf/conferences/zingales_comp.pdf

8. Morck R., Nakamura M. Banks and Corporate Control in Japan. *Journal of Finance*. 1999. № 54. p. 319–340.

9. Allen F., Gale D. Comparing Financial Systems. Cambridge, MA: MIT Press, 2000. 519 p.

10. Wurgler J. Financial markets and the allocation of capital. *Yale International Center for Finance Working Paper.* 1999. № 99 (8). p. 1–39.

11. Коваленко Ю. М. Економіка фінансового сектору: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 320 с.

12. Коваленко Ю. М. Формування інституційних передумов розвитку фінансового сектора економіки України. *Економіка України*. К.: 2011. № 7. С. 49–60.

УДК 336.71 (477)

Наталія Козій,
канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: КРИЗА ЧИ СТІЙКІСТЬ

Ключові слова: *банківська система, банки, криза, НБУ, війна.*

Nataliia Kozii,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

THE STATE OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE UNDER WAR CONDITIONS: CRISIS OR SUSTAINABILITY

Key words: *banking system, banks, crisis, NBU, war.*

Сьогодні в умовах війни злагоджена і безперебійна робота банків є важливішою, ніж у мирний час, адже банківська система це своєрідна «кровоносна система» економіки, тому на її стійкість повинні працювати усі, як регулятор так і населення.

Актуальність даного дослідження не викликає сумнівів, оскільки банківська система вважається однією із основних секторів економіки країни, так як від кінцевих результатів її діяльності залежить функціонування майже всіх інших секторів економіки. По-перше, банки забезпечують платежі населення та бізнесу. По-друге, вільні кошти бізнесу та значна частка заощаджень населення зберігаються на рахунках у банках. Ці кошти банки у подальшому використовують для кредитування.

Багато хто із науковців, експертів та фахівців банківської сфери останні події називає черговою «кризою», розглянемо чи так це насправді.

Невід'ємною ознакою ринкової економіки є кризи, які виникають у банківському секторі та призводять до паралічу платіжної системи та коливань курсу національної валюти. За останні сорок років банківські кризи вплинули

на економічні системи понад 70 країн. З метою подолання та подолання кризи в США, країнах ЄС та СНД, банківські системи яких пережили кризу, використовувалися різноманітні антикризові інструменти: підтримка ліквідності «кредитор останньої інстанції», зниження обов'язкових резервних вимог, диверсифікований підхід. до економічних стандартів, перехід проблемної кредитної організації банку під управління спеціалізованого інституту реструктуризації, рекапіталізації та націоналізації соціально важливих для країни банків.

Насамперед банківська криза спочатку носить локальний характер і є однією зі складових фінансової кризи і її розширення призводить до серйозних макроекономічних наслідків, що постійно супроводжується зниженням реального економічного зростання і, як наслідок, призводить до різкого падіння добробуту. У разі банківської кризи реалізується системний ризик – ризик втрати, який пов'язаний із несприятливими змінами на ринку. Тому поняття «криза» походить від грецького слова «krisis», що означає рішення, поворотний момент, результат, важкий перехід. Криза як економічна категорія – це фактичний стан нестабільного функціонування системи, якою може бути будь-яка з її підсистем.

У сучасному світі роль ефективної організованої комунікації під час інформаційних війн стрімко зростає, оскільки від правильності та спрямованості дій банків залежить точність і своєчасність інформації, а відтак – позитивний імідж та репутація кредитно-фінансових установ.

До кризових явищ в банківському секторі, найчастіше за все, призводить паніка серед населення. За останнє десятиріччя в Україні спостерігалося 4 етапи загострення банківської паніки, а саме:

1. Перший етап загострення банківської паніки стався в результаті перестановок на політичній арені та відтоку капіталу з попередньої правлячої еліти. Перші прояви банківської паніки у вигляді скорочення депозитів фізичних осіб зафіксовано у листопаді-грудні 2013 року [1, с. 35] Згідно з аналізом часових рядів максимальне зниження гривневих депозитів припало на березень-квітень. 2014 р. в умовах наростання політичної нестабільності та анексії Криму.

2. Другий, менш потужний, етап ескалації паніки був суто інформаційним, імовірно як відповідь на загрозу повномасштабного військового вторгнення російських військ у вересні 2014 року після трагічних подій в Іловайську.

3. Третій етап масового вилучення депозитів пов'язаний із різкою девальвацією гривні в січні-лютому 2015 року.

4. Четвертий етап пов'язаний з повномасштабним вторгненням на територію РФ 24 лютого 2022 року.

Ми спробуємо не погодитися із останнім твердженням, оскільки факт паніки дійсно був у перші дні, це був шок для усіх сфер. Але завдяки діям регулятора 24 лютого було прийнято постанову про роботу банківської системи та валютного ринку у період воєнного стану, яка, на нашу думку, стримувала подальшу паніку.

Також, крім постанови, Національним банком України прийняті такі антикризові рішення, які базуються на трьох ключових принципах:

– захист інтересів клієнтів банку, особливо вкладників. Вони повинні підтримувати доступ до власних і кредитних коштів, платежів і переказів;

– підтримання діяльності банків та їх ліквідності. Негативний тимчасовий вплив бойових дій на діяльність банків не повинен призводити до визнання найбільш постраждалих з них неплатоспроможними. За необхідності такі фінустанови встигнуть відновити фінансову стабільність після закінчення воєнного стану;

– чесне відображення реального фінансового стану банків. Якими б не були наслідки війни, їх не можна приховати «прикрашаючими» рахунками. Важливо бачити реальну картину. Без цього буде важко реалізувати ефективний план відновлення банківської системи після війни [1].

На основі цих принципів регулятор визначив перелік заходів підтримки банківської системи. Проте доцільність застосування певних заходів на практиці залежить від подальших сценаріїв.

Важливим рішенням стало запровадження кредитних канікул, які деякі банки запровадили на найближчі місяці. Вони передбачають відсутність обов'язкових платежів, які громадяни зазвичай мають вносити щомісяця, а також скасують відсотки за користування кредитним лімітом. Крім того, є можливість зняття кредиту без комісії, яка раніше становила значний відсоток [2].

Звісно, пільгові умови залежать від банку, але переважна більшість фінансових установ запропонували своїм клієнтам певні послаблення.

Найбільші банки запровадили пільги для комерційних підприємств, скасувавши збори за безготівкові розрахунки. Отже, банки закликали бізнес під час воєнного стану зробити першочерговим безготівковий розрахунок за товари банківськими картками.

Корисним нововведенням стала можливість для українців зняти готівку безпосередньо на касах великих торгових мереж і АЗС: просто під час покупок можна зняти до 6 тис. грн. Отже, хоча б якось спрощує повсякденне життя українців у нинішніх надзвичайно складних умовах.

З усіма нововведеннями та перевагами стабільність банківської системи стала запорукою відносного спокою українців у цій важливій сфері нашого життя.

Підбиваючи підсумок, варто зазначити, що завдяки оперативному реагуванню та діям регулятора національна банківська система сьогодні працює в штатному режимі та залишається стійкою і ліквідною, населення може здійснювати платежі й отримувати кошти на свої рахунки, незважаючи на початкові побоювання та прогнози експертів. У сучасних умовах важливо мати можливість здійснювати безготівкові розрахунки, щоб ні люди, які шукають працюючі банкомати, ні працівники банку, яким доводиться підтримувати банкомати грошима, не ризикували своїм життям і здоров'ям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дадашова П. Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни. *Інтернет-видання «Економічна правда»*. 2022 р. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/ (дата звернення: 21.04.2022).

2. Жирій К. Як банки допомагають вистояти економіці та громадянам у часи війни. *Інформаційне агенство «УНІАН»*. 2022 р. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/yak-banki-dopomagayut-vistoyati-ekonomici-ta-gromadyanam-u-chasi-viyni-novini-ukrajina-11753254.html (дата звернення: 21.04.2022).

3. Коптюх О. Дефолти країн та банківські кризи: історичний погляд на їх взаємозв'язок. *Вісник Національного банку України.* 2012. № 11. С. 34–38.

УДК 336.1

Володимир Корнєєв,
д-р екон. наук, професор,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ – 2022

Ключові слова: *фінансова політика, державна підтримка, воєнний стан.*

Volodymyr Korneev,
Doctor of Economics, Professor,
State Research Institute
of Informatization and Modeling of Economy (Kyiv)

PECULIARITIES OF FINANCIAL POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIME – 2022

Key worlds: *financial policy, state support, martial law.*

Фінансова система держави в поточних умовах війни функціонує у стані стресу, що потребує десятків мільярдів доларів додаткового фінансування. Дефіцит бюджету України у березні 2022 р. становив 2,7 млрд дол., і надалі зберігаються очікування його понад двократне зростання до можливих 7 млрд дол. наприкінці травня цього року.

Введення воєнного стану 24 лютого стали форс-мажором і мега-викликом для фінансової системи держави. За даними Міністерства фінансів України, місяць воєнних дій коштує Україні 10 млрд дол., або 300 млрд грн [1]. Сума збитків, нанесених цивільній та військовій інфраструктурі України, станом на 11 квітня досягла $ 270 млрд. Оцінювання наслідків впливу війни та нанесення збитків економіці України постійно оновлюється й уточнюється.

Війна в Україні змінила не тільки внутрішній, а й зовнішній економічний і політичний мега-світ, що «погрожує дестабілізувати захід» [2]. За таких екстремальних умов фінансова політика держави швидко трансформувалась як мобілізаційна і ресурсозабезпечуюча. У цих аспектах і фокусується прояв її сучасних особливостей. Роль державних фінансів різко зросла інституційної основи фінансового сектора економіки.

Функціонування державних фінансів України розглянемо через призму діяльності Міністерства фінансів та Національного банку України у таких двох основних на сьогодні напрямках: а) фінансування армії і потреб оборони; б) обслуговування і погашення державного боргу.

Фінансування армії у воєнних умовах є першим пріоритетом державної фінансової політики. Міністерство фінансів України для фінансування воєнних та соціальних потреб держави в умовах воєнного стану запровадило аукціони з продажу військових облігацій внутрішньої державної позики (військові ОВДП, або скорочено військові облігації). Перший аукціон був проведений 1 березня 2022 року. В рамках бюджетного процесу військові облігації є спеціальним інвестиційним інструментом, доступний для широкого кола інвесторів – громадян, бізнесу та нерезидентів.

Перемовини представників Міністерства фінансів і Національного банку України з міжнародними партнерами і донорами щодо надання необхідної фінансової допомоги Україні з початку війни відбувалися інтенсивно і регулярно.

Позиція МВФ і Світового банку щодо підтримки України в період нав'язаної війни достатньо акцентована і партнерська. Це проявилось у спільній заяві МВФ і Світового банку від 1 березня 2022 р. МВФ затвердив надання Україні коштів за програмою RFI (Rapid Financial Instrument) у розмірі 1,4 млрд дол. для фінансування необхідних витрат та пом'якшення негативного фінансового шоку, спричиненою війною.

За сприяння та участі МВФ і Світового банку станом на кінець березня 2022 р. до державного бюджету України кумулятивно надійшло більше 3 млрд дол. США від міжнародних партнерів. На порядку денному актуалізується питання механізму розподілу Спеціальних прав запозичень МВФ (SDR IMF), які не були використані іншими країнами. За оцінками НБУ, міжнародна фінансова, технічна та гуманітарна підтримка України сумарно сягне понад 15 млрд дол. США в еквіваленті, з них більше 5 млрд дол. – безпосередньо до бюджету [3].

Також погоджено і досягнуто домовленостей про створення адміністративного рахунку МВФ для зарахування коштів від країн-донорів та спрямування цих коштів (кредити і гранти) на підтримку фінансової стабільності Україні. Грошові кошти у формі кредитів та грантової допомоги, що надійдуть на цей рахунок, будуть спрямовані на підтримку фінансової стабільності Україні. Надавати кошти матимуть можливість не тільки уряди країн-членів МВФ, а й міжнародні організації. Представники МВФ та уряди низки країн засвідчили готовність надати допомогу, використовуючи рахунок Фонду.

Координація цієї ініціативи з боку донорів здійснюється Урядом Канади. МВФ оцінює загальні потреби України у зовнішньому фінансуванні у розмірі 4,8 мільярда доларів на тлі глибокої рецесії, спричиненою війною [4].

Міністерство фінансів України ініціювало і забезпечило надходження додаткових фінансових ресурсів, зокрема: отримання 120 млн євро грантової допомоги від Європейської Комісії у рамках загального пакету надзвичайної фінансової допомоги Україні; підписання кредитної угоди про надання 500 млн канадських дол. від Уряду Канади зі строком погашення 10 років; отримання 150 млн євро від німецької Кредитної установи для відбудови (KfW) на підтримку малого та середнього бізнесу; підписання угоди з Французьким агентством розвитку про отримання 300 млн євро пільгових кредитних коштів, з періодом погашення кредиту у 15 років; отримання від Швеції 44,5 млн євро через Світовий банк в рамках Угоди про політику розвитку у сфері економічного відновлення. Серед очікуваних грантових надходжень відзначається намір США надати Україні $500 млн для фінансування потреб держбюджету.

У частині обслуговування державного боргу Україна 1 березня ц.р. сплатила 110 млн дол купону за євробондами 2015 року. Згодом 9 березня були погашені гривневі ОВДП обсягом майже 19 млрд грн, а наступного дня 10 березня ОВДП – в іноземній валюті.

Згідно з графіком платежів за державним боргом [5] у 2-ому кварталі ц. р. потрібно буде сплатити 167 млрд грн заборгованості. Питання реструктуризації державного боргу з огляду на підтримання репутаційних переваг України як суверенного позичальника і здатності обслуговувати борг наразі на порядку денному не стоїть.

Вкрай важливою з точки зору виконання ресурсно-стабілізаційних завдань вирізняється діяльність НБУ під час війни. Основні заходи та результати діяльності НБУ під час теперішнього воєнного стану такі [3]: 1. Забезпечення належного функціоналу платіжної системи в умовах війни. Електронні платежі в інтересах клієнтів здійснюються безперебійно, безготівкові розрахунки не мають обмежень. 2. Відкриття спецрахунку для допомоги армії. НБУ перерахував на потреби військових майже 14,8 млрд грн (станом на 12 квітня ц.р.), залишок коштів на цьому спецрахунку становить майже 130 млн грн. 3. Термінове перерахування частини прибутку до розподілу в сумі майже 19 млрд грн до Державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану. 4. Тимчасове припинення проведення короткострокових тендерів з розміщення депозитних сертифікатів, – для обмеження обігу короткострокових спекулятивних грошей. 5. Підтримка

ліквідності банківської системи регулюється через механізм рефінансування, зокрема бланкового рефінансування. Це дозволяє забезпечувати фінансову стабільність. Обсяги такої підтримки, за оцінками, знаходяться в межах 55–60 млрд грн. 6. Використання прямого фінансування бюджету через купівлю облігацій державної позики на первинному ринку. *Довідково:* станом на 13 квітня портфель військових ОВДП у власності НБУ становив 40 млрд грн. 7. Утримання обсягів міжнародних резервів України більше 28 млрд дол., що є достатньо прийнятним показником. 8. Збереження облікової ставки на рівні 10 %. Заплановане рішення щодо зміни облікової ставки у березні ц.р. відкладено. За даними НБУ, інфляція у березні 2022 р. становила 13,7 %.

Регуляторне адміністрування на валютному ринку проявляється у таких аспектах. Відсутні обмеження на продаж (постійно) і купівлю (з 18.03.2022) іноземної валюти, як готівкової так і безготівкової. Банкомати підкріплюються готівкою без обмежень. Щоденний ліміт на зняття готівки в Україні з рахунків в іноземній валюті збільшено з 30 тис. грн до 100 тис. грн. Натомість за кордоном зняття валюти з гривневих рахунків обмежено лімітом у 100 тис. грн на місяць, що запобігатиме надмірному відпливу валюти. НБУ дозволив клієнтам на територіях, які перебувають під загрозою окупації державою-агресором, знімати готівкову національну та іноземну валюту з рахунків без обмежень за сумою та ідентифікувати військових за військовим квитком.

Також зафіксований валютний курс на рівні, на якому він діяв 24 лютого 2022 року, – для покращення прогнозованості вартості грошей. НБУ на період дії воєнного стану зафіксував валютний курс гривня/долар США на рівні 29,254 грн. Це дозволяє як уникати невизначеності, утримувати девальваційні та інфляційні очікування під контролем, так і не дає надмірно розкручуватися інфляції, яка могла б додатково дестабілізувати макроекономічну ситуацію. Інформаційний ефект такого рішення є мультиплікативним.

Поточна війна показала (як і попередні невоєнні катаклізми), що фінансовий авторитет держави, це, передусім, авторитет бюджету. У цій площині зміни акцентів проведення фінансової політики держави стосуються двох моментів. По-перше, у нестабільні часи бюджетна політика стає більш активною порівняно з грошово-кредитною, оскільки здатність держави протистояти загрозам і викликам забезпечуються її спроможністю бюджетного фінансування необхідних витрат – оборонних, соціальних і превентивних у різних сферах життєдіяльності. По-друге, саме виклики нових, – і екстремальних на сьогодні воєнних загроз, спонукають виконавчу і монетарну владу співпрацювати разом в одному ключі задля досягнення спільних цілей. Минулі тези

про заперечення домінування бюджетної політики на противагу політиці монетарній у поточних умовах стали явно недоречними. І економічний блок уряду разом з центробанком повинен і надалі забезпечувати регуляторний синхронізований мікст. Це й спостерігається у нинішніх умовах воєнного стану як узгоджена регуляторна спільність із взаємною підтримкою відповідних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нарада Президента України Володимира Зеленського з економічними блоками Офісу Глави держави та Кабінету Міністрів. URL: https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-proviv-naradu-shodo-rozvitku-ukrayinskoy-74037

2. Rachman G. Ukraine war risks destabilizing the west. – Financial Times, 28.03.2022. URL: https://www.ft.com/content/c0a7e365-2cd6-4b3b-b5de-0500aec8c830

3. Стан фінансового сектору України та заходи НБУ з підтримки його безперебійного функціонування в умовах воєнного стану / Сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan-finansovogo-sektoru-ukrayini-ta-zahodi-nbu-z-pidtrimki-yogo-bezperebiynogo-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu

4. Сайт інформаційного агентства Bloomberg. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-14/imf-sees-deep-ukraine-recession-working-on-trust-to-boost-funds

5. Боргові платежі та прогнози / Сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/borgovi-platezhi-ta-prognozi

УДК 67.401.212я73

Євген Котух,
канд.тех.наук, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Ольга Кучма,
начальник Управління нормативно-методологічного забезпечення процесу державного фінансового контролю, Державна аудиторська служба України

ЗАСАДИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Ключові слова: *кібербезпека, кібервійна, кібератака, воєнний стан, критична інфраструктура.*

Yevgen Kotukh,
PhD in Information Security, Associate Professor of department computer systems and information technology, State Tax University (Irpin);
Olga Kuchma,
Head of the Department of regulatory and methodological support of the process of state financial control, State Audit Service of Ukraine

PRINCIPLES OF CYBER SECURITY IN THE ECONOMIC SPACE OF THE STATE IN CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION

Keywords: cybersecurity, cyberwar, cyber attack, martial law, critical infrastructure.

Військова агресія росії з використанням збройних сил на суші, морі, у повітрі та у кіберпросторі безпосередньо вплинуло на життєвий уклад у всіх сферах суспільного життя, завдавши особливих збитків об'єктам критичної інфраструктури та економіці.

Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] одним з об'єктів кібербезпеки є об'єкти критичної інфраструктури. До **критично важливих об'єктів інфраструктури** (далі – об'єкти критичної інфраструктури, ОКІ) відносять підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, діяльність яких безпосередньо пов'язана з технологічними процесами та/або наданням послуг, що мають стратегічне значення для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення, виведення з ладу або порушення функціонування яких може справити негативний вплив на стан національної безпеки і оборони України, навколишнього природного середовища, заподіяти майнову шкоду та/або становити загрозу для життя і здоров'я людей.

Досвід двомісячної військової агресії дозволив кіберсуспільству проаналізувати та оцінити основні напрями спрямованих кібератак, які здійснюються безпосередньо в рамках російсько-української кібервійни та виділити ОКІ які зазнають найбільш руйнівного, за економічними показниками, впливу.

За секторальним (галузевим) принципом виділяються об'єкти критичної інфраструктури, які забезпечують:

– послуги, що надаються підсекторами електроенергетики, ядерної енергетики, нафти та нафтопродуктів, постачання газу;

– послуги постачання теплової енергії та гарячої води, централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, поводження побутовими відходами;

– послуги, що надаються підсекторами авіаційного, автомобільного, залізничного морського та річного транспорту;

– послуги, що надаються фінансовим сектором, поштовим підсектором;

– послуги, що надаються сектором харчової промисловості та агропромислового комплексу, сектором охорони здоров'я, сектором промисловості, сектором цивільного захисту населення та територій.

За рівнем негативного впливу у разі знищення, пошкодження або порушення функціонування ОКІ (міжсекторальні критерії) поділяють за принципом значущості:

– соціальна значущість об'єкта критичної інфраструктури;

– суспільна значущість об'єкта критичної інфраструктури;

– економічна значущість об'єкта критичної інфраструктури;

– значущість взаємозв'язків між об'єктами критичної інфраструктури;

– значущість об'єкта критичної інфраструктури для забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни.

Росія вже давно використовує онлайн-атаки поряд із традиційною війною. Лише за кілька годин до початку російського вторгнення, 24 лютого, кібератака вразила критичну інфраструктуру України, зокрема Міністерство оборони України та два банки [1].

У 2015 та 2016 роках українська електромережа була атакована двічі, що спричинило масові відключення електроенергії. Хакери, пов'язані з ГРУ, підрозділом військової розвідки Росії, були відповідальними за атаку, використовуючи зловмисне програмне забезпечення, подібне до того, що було розгорнуто під час злому 2016 року, в результаті якого щонайменше 100 000 людей залишались без електроенергії більше 48 годин. Впродовж всієї гібридної агресії на Донбасі та в Криму в 2014–2022 роках Росія вела активні спроби кіберрозвідки та не зупиняла спроби організації кібератак за для нанесення руйнівної дії перш за все в найбільш значуших секторах української економіки. Атака на передодні військової агресії хоча й була невдалою характеризувалась високим ступенем складності у реалізації та використовувала складний ланцюжок шкідливих програм. Упродовж останніх тижнів американські чиновники попереджали, що у відповідь на санкції, що обуло запроваджено, Росія може спробувати розширити свою кібервійну на територію США, можливо, навіть шляхом розриву американських трубопроводів і електромереж [2].

Отже, актуальною проблемою є аналіз принципів розбудови системи кіберзахисту в умовах активної фази військової агресії Російської Федерації з метою захисту найбільш чутливих ОКІ та секторів економіки України.

Сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем визначають як **систему кіберзахисту** [3].

Однією зі стратегічних цілей в Стратегії кібербезпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021, визначено потребу у розбудові **кіберготовності та системи кіберзахисту** – Україна запровадить і реалізує чіткі та зрозумілі для всіх зацікавлених сторін **заходи щодо національної кіберготовності в інтересах забезпечення економічного добробуту та захисту прав і свобод кожного громадянина України**.

Посилення національної кіберготовності та кіберзахисту має забезпечуватися з урахуванням наступних засад:

– впровадження **ризик-орієнтованого підходу в частині заходів забезпечення кібербезпеки ОКІ та державних органів, зокрема, розроблення методики ідентифікації та оцінки кіберризиків** на національному рівні та

для секторів критичної інфраструктури держави, врегулювання на законодавчому рівні обов'язковості здійснення періодичної оцінки ризиків на підставі розроблених методик;

– **впровадження системи сертифікації продукції**, яка використовується для функціонування та кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем, насамперед ОКІІ;

– забезпечення розвитку **організаційно-технічної моделі кіберзахисту**;

– завершення процесів **визначення ОКІ та ОКІІ**, створення і забезпечення функціонування державного реєстру ОКІІ, постійного перегляду та оновлення вимог щодо їх кіберзахисту з урахуванням сучасних міжнародних стандартів з питань кібербезпеки;

– запровадження на постійній основі **оцінки стану захищеності ОКІІ** та **державних інформаційних ресурсів** на вразливість, встановлення обов'язковості та періодичності проведення такої оцінки з урахуванням **категорій критичності об'єктів**, стимулювання участі у цих заходах фахівців з кібербезпеки приватного сектору;

– **впровадження системи аудиту інформаційної безпеки**, насамперед **на ОКІ**, визначення механізмів та базових методик проведення аудитів, встановлення вимог до аудиторів інформаційної безпеки, їх сертифікації, атестації (переатестації), навчання та підвищення кваліфікації, а також щодо обов'язковості та періодичності проведення аудитів, надання **узагальненої інформації** про результати аудитів до Національного координаційного центру кібербезпеки;

– забезпечення **розвитку систем технічного і криптографічного захисту інформації**, пріоритетності використання засобів технічного і криптографічного захисту інформації вітчизняного виробництва для кіберзахисту **державних інформаційних ресурсів** та **ОКІІ**;

– посилення спроможностей у проведенні негласних **перевірок стану готовності ОКІ до можливих кібератак та кіберінцидентів**, поступово охопивши такими заходами всі такі об'єкти;

– створення технологічних можливостей для автоматичного виявлення кібератак у режимі реального часу в потоках даних загальнодержавних інформаційно-комунікаційних систем та **на окремих ОКІ, їх блокування та визначення пріоритетності** [4].

Нагальну потребу у запровадженні зазначених заходів підтверджують численні випадки кібератак на об’єкти критичної інфраструктури та на об’єкти критичної інформаційної інфраструктури **країн світу**.

Як свідчать результати аналізу стратегічних цілей національних стратегій кібербезпеки, у багатьох країнах (США, Німеччина, Франція, Люксембург) захист ключових об'єктів інфраструктури визнається пріоритетною ціллю [5].

Відсутність законодавчого акта про критичну інфраструктуру України та її захист, відсутність реєстру (переліку) ОКІ значно ускладнюють формування системи кіберзахисту такої інфраструктури.

З огляду на зазначене з метою унормування понятійної бази щодо кіберзахисту критичної інфраструктури, напрацювання ефективних методів оцінки досягнення стратегічної цілей кіберзахисту найбільш чутливих секторів економіки потребують дослідження міжнародні практики та узагальнення українського досвіду протидії кібератакам в умовах гібридної війни та відкритої військової агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. "A hack of the Defense Ministry, army and state banks was the largest of its kind in Ukraine's history". URL: https://www.nytimes.com/2022/02/15/world/europe/ukraine-cyberattack.html

2. How the World Is Seeking to Put Pressure on Russia. URL: https://www.nytimes.com/article/russia-us-ukraine-sanctions.html

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text

4. Стратегія кібербезпеки України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0% BB%D1%83#w1_1

5. Котух Є. В. Кібербезпека у публічному секторі: монографія. Харків: Колегіум, 2021. 271 с.

УДК 336.115

Юлія Мацелюх,
аспірантка кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: *кредитний ринок, інституційна структура кредитного ринку, трансакції, культура кредитування, необанки.*

Yuliia Matseliukh,
Postgraduate student of the Department
of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE CREDIT MARKET IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Keywords: *credit market, institutional structure of credit market, transactions, lending culture, neobanks.*

Системні зрушення в архітектурі фінансового ринку – регуляторні, наукові та технологічні, докорінно змінили його структуру, різко збільшуючи його складність і взаємозв'язки. Розвиток та вдосконалення торкнулися й окремих складових фінансового ринку, зокрема кредитного ринку, який має потужну розгалужену внутрішню структуру, сформовану з ряду інститутів, які є провідними в організації, регулюванні, контролі кредитних потоків всередині ринку та взаємозв’язків з іншими складовими фінансового ринку і національної економіки.

У вітчизняній економічній науці дослідження у сфері інституційних аспектів здійснюють: Т. Гайдай, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, В. І. Малий, Ю. Павленко, В. Решетило, В. Смагін, В. Тарасевич, А. Чухно, В. Якубенко та ін. Метою нашого дослідження є огляд діяльності інститутів

кредитного ринку в умовах воєнного стану та виокремлення напрямів розвитку інституційної структури кредитного ринку в Україні в умовах післявоєнного відновлення.

Інституційна структура кредитного ринку – це відкрита, динамічна система інститутів, яка забезпечує належні умови для безперешкодного проходження позикових коштів від одних інститутів до інших та виступає основою для забезпечення належних умов кредитування суб'єктів економіки [1].

Крім того, інституційну структуру кредитного ринку можна визначити як набір законів та інститутів, який забезпечує ефективний та дієвий доступ до фінансів, фінансової стабільності та соціально відповідального економічного зростання за допомогою кредитної звітності, забезпечених транзакцій та реєстрів застав; неплатоспроможності та врегулювання заборгованості [2].

Доступ до кредитів для приватних осіб та підприємств дуже обмежений у більшості країн, що розвиваються. Слабка правова та інституційна база для кредитування та врегулювання заборгованості у поєднанні з відсутністю передбачуваності для кредиторів, нездатністю використовувати виробничі активи та відсутністю кредитної інформації створюють кредитне середовище, несприятливе для мікро-, малих та середніх підприємств та фізичних осіб. Інституційна структура кредитного ринку відноситься до набору законів та інститутів, що забезпечує ефективний та дієвий доступ до фінансування за допомогою сучасних механізмів банкрутства, кредитування під заставу рухомого майна, що підвищує фінансову стабільність за рахунок диверсифікації фінансових продуктів та послуг та покращує управління ризиками, їх оцінку та пом'якшення через інформаційну асиметрію та підтримує соціально відповідальне економічне зростання. Експертиза в галузі обміну кредитною інформацією, забезпечених угод та кредитування під заставу активів, а також прав кредиторів / боржників та процесів неплатоспроможності та врегулювання боргів є основними елементами послуг інституційної структури кредитного ринку.

Аналіз функціонування кредитного ринку в Україні дає підстави припустити, що подальший розвиток кредитних відносин буде визначатися поступовим удосконаленням елементів інституційної структури кредитного ринку.

Динамічний розвиток кредитного ринку, що забезпечує потреби економіки в ресурсах і при цьому не допускає надмірних ризиків, надійність і стійкість кредитної системи – це ті критерії, які повинні визначати загальний вектор формування інституційної структури у сфері кредитних відносин в Україні.

В умовах сьогодення, незважаючи на війну, державні та комерційні банки володіють ресурсом для розширення кредитних програм. Ліквідність банківської системи (у вигляді залишків на коррахунках і в депозитних сертифікатах НБУ) становить приблизно 200 млрд гривень, що майже в чотири рази більше за норматив обов'язкового резервування. Базою збільшення ліквідності є витрачання уряду, які надходять до банківської системи. Крім того, впродовж воєнних дій на території України скорочуються обсяги готівки поза банками.

У цій ситуації держава як головний інститут регулювання кредитного ринку розширила перелік інструментів, що дадуть змогу банкам надавати кредити в межах програми за нестачі забезпечення (застави). Експортно-кредитне агентство буде страхувати кредити підприємців-експортерів, що надасть їм можливість користуватися дешевим фінансуванням.

Кредитування аграріїв є одним із пріоритетних напрямів діяльності банків. Умови для кредитування максимально спрощені. При цьому банки надають кредити нашим аграріям навіть у регіонах, де йдуть запеклі бої, бо потрібно сіяти.

Крім того, нещодавно урядом було запроваджено пільгове кредитування торговельних мереж, соціальна відповідальність яких за забезпечення населення продовольчими товарами та іншими засобами першої необхідності в умовах воєнного стану, безперечно, зросла. У ході розширення програми пільгового кредитування бізнесу інститут-регулювання збільшив розміри доступних для роздрібних торгових мереж позик до 1 млрд гривень. Ставка для тих, хто користуватиметься кредитом величиною до 60 мільйонів гривень, також буде нульовою. Ще одною перевагою є визначення розміру компенсації річної ставки до 5 % для кредитів обсягом від 60 мільйонів до 1 млрд гривень, які будуть надаватися суб'єктам мережевої роздрібної торгівлі [3].

Очевидним є те, що банки не зможуть одержувати звичні прибутки, буде втрачена частка кредитних портфелів, погіршена їх якість, що негативно вплине на можливості кредитування бізнесу. Проте, безумовно, банки повинні продовжити працювати навіть у випадку, коли показники їхнього функціонування та капіталу будуть нижчими за визначені нормативи. З цією метою Нацбанк вніс зміни до своєї нормативної бази. Крім того, вони ініціювали внесення змін до законодавства, які направлені на унеможлення використання заходів впливу за погіршення банківськими установами нормативів, зокрема достатності капіталу та ліквідності. Отже, можна стверджувати, що забезпечено спроможність банків кредитувати економіку, навіть у випадку їх збиткової діяльності.

Тому обсяги кредитування будуть прямо залежати від ініціативи з боку головного інституту – держави. У тих галузях, які вона буде підтримувати (компенсувати банківські проценти, надавати часткові чи повні гарантії), кредитування, можливо, й не відновиться до докризових рівнів, проте буде достатнім для підтримки економіки.

Подальший розвиток кредитного ринку в Україні буде пов'язаний з розробкою та прийняттям нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти кредитного процесу. Координація діяльності учасників кредитного ринку в нашій країні ускладнюється тим, що у законодавстві про банківську діяльність відсутній опис процедур, що регулюють процеси злиття та приєднання кредитних організацій за їх реорганізації.

Отже, ринковий досвід участі в кредитній трансакції змушує учасників кредитного ринку виходити на нові ринки, використовувати нові інструменти, що зі свого боку потребує постійної роботи держави щодо розробки нормативно-правових актів, які створюють формальні правила здійснення таких трансакцій.

Заслуговує на увагу думка експертів ПриватБанку стосовно того, що еволюція споживчого кредиту залежить від розвитку фінансових технологій інтернет-банкінгу та відповідного законодавства України. При цьому зникне необхідність попереднього моніторингу пропозицій на ринку кредитних продуктів. Можливо, буде діяти єдиний державний тариф на отримання позики.

Фахівці прогнозують в недалекому майбутньому перехід зі звичного поняття банку на «необанк». Необанк зможе надавати послуги клієнту, де б він не знаходився. Фінансові організації будуть розміщені в мережі з єдиною географічною прив’язкою - центральним офісом. Зустріч з клієнтом банку буде відбуватися віддалено і тільки в момент отримання кредитної картки та верифікації за допомогою системи Bank ID. У поєднанні із системою розпізнавання особи Face ID в майбутньому зникне потреба в картах і готівці [4].

Отже, сьогодні в умовах воєнного стану та подальшого післявоєнного відновлення на кредитну систему України покладається особлива роль досягнення стабільного економічного зростання країни. Розширення можливостей підприємств із залучення інвестиційних ресурсів, збереження та збільшення заощаджень громадян, стимулювання споживчого попиту є першочерговими завданнями кредитного ринку. Досягнення поставлених завдань передбачає створення нових ринкових інститутів, що регулюють діяльність учасників кредитного ринку та сприяють зниженню витрат на їхню взаємодію. Процес оптимізації інституційної структури кредитного ринку, що відповідає рівню розвитку сучасної практики кредитування, має всі підстави стати потужним інструментом економічного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацелюх Ю. В. Науково-методичні підходи в дослідженні інституційної структури кредитного ринку. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Мукачево, 21–22 березня 2017 р. Мукачево: Мукачівський державний університет, 2017. С. 50–53.

2. Credit Infrastructure / сайт Світового банку. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/creditinfrastructure

3. Кредитування економіки під час війни як двигун для повоєнної відбудови. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452500-kredituvanna-ekonomiki-pid-cas-vijni-ak-dvigun-dla-povoennoi-vidbudovi.html

4. 1991–2021 – еволюція і перспективи розвитку ринку кредитування. URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/487884/1991-2021-evolyutsiya-i-perspektyvy-rozvytku-rynku-kredytuvannya

УДК 336.2:336.5

Ганна Мельничук,
канд. екон. наук, доцент,
заступник декана факультету
фінансів та цифрових технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІСКАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДОХІДНОЇ ТА ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИН БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Ключові слова: *бюджет, джерела наповнення бюджету, видатки бюджету, видатки на оборону.*

Anna Melnichuk,
Candidate of Sc. (Economics), Associate Professor,
Deputy Dean of the Faculty finance
and digital technologies,
State Tax University (Irpin)

FISCAL CHALLENGES OF REVENUE AND EXPENDITURE PARTS OF UKRAINE'S BUDGET DURING THE WAR

Key words: *budget, sources of budget filling, budget expenditures, defense expenditures.*

Бюджет виступає ключовим інструментом реалізації органами виконавчої влади та місцевого самоврядування законодавчо закріплених за ними функцій та відображає масштаби діяльності держави. Акумульовані в бюджетах – державному та місцевих, фінансові ресурси забезпечують фінансування надання суспільних послуг, спрямованих на дотримання конституційних гарантій громадян країни та задоволення різноманітних потреб суспільства. У переліку доходів і видатків бюджету, їх складі та структурі відображаються пріоритети економічної політики держави в цілому й фінансової та бюджетної зокрема. Водночас зміни в підходах до формування доходів і розподілу видатків є відповіддю на переміни політичної, економічної та соціальної ситуації в країні та світі, а також нові виклики й загрози, які постають перед державою.

Нині актуальним для України є забезпечення трансформації бюджету відповідно до вкрай складних військових реалій – повномасштабної війни з російським агресором. Загострюється проблема фінансового забезпечення реалізації державою в повній мірі військової функції, направленої на збереження територіальної цілісності, незалежності та суверенності України в умовах часткового припинення діяльності та обмеження економічної активності суб'єктів господарювання.

Метою дослідження є аналіз змін джерел формування дохідної частини бюджету та структури видаткової частини через воєнні дії на території України.

Обсяг та джерела наповнення бюджету та напрями витрачання коштів зазнали кардинальних змін з початком війни в Україні. Щодо видатків бюджету, то, безумовно, воєнний час вимагає великих видатків на оборону країни. Тому зміни структури видаткової частини бюджету відбулись у напрямі зростання видатків на воєнні напрямки. Передусім цього досягнуто за рахунок відмови від усіх запланованих видатків на капітальне будівництво чи розвиток, й спрямування відповідних коштів до резервного фонду. Обсяг таких видатків становив 140 млрд грн. Нині в обмеженому вигляді фінансуються лише такі види поточних і захищених видатків як: виплата заробітної плати працівникам бюджетної сфери, виплата пенсій, закупівля енергоносіїв та ліків, оплата комунальних послуг, обслуговування державного боргу.

Забезпечення вчасності виплат за державними запозиченнями, незважаючи на нестачу фінансових ресурсів, є досить важливим з позицій збереження довіри іноземних кредиторів, підтримання стабільних зв'язків й хорошого боргового іміджу та можливості отримання в майбутньому нових кредитних і грантових коштів, насамперед задля повоєнної відбудови країни. Зазначимо, що, незважаючи на активні військові дії наприкінці лютого поточного року, 1 березня Міністерством фінансів України було виплачено 292 млн дол. купона за єврооблігаціями. Значні суми боргу потрібно буде погасити в травні, червні, вересні та листопаді: 68,3 млрд грн, 51,7 млрд грн, 54,13 млрд грн і 45,6 млрд грн, відповідно. Найважчим буде вересень, оскільки потрібно сплатити за зовнішніми боргами в іноземній валюті 51 млрд грн. Наразі джерелом таких виплат залишаються євробонди, які Україна може випустити під ще невикористані кредитні гарантії уряду США на суму 1 млрд дол. [1].

Враховуючи різке зростання видатків бюджету на потреби оборони країни нині та найближчим часом, в умовах воєнного стану загострюється проблема джерел доходів для їх фінансування. До війни одним із основних

джерел доходів бюджету були податкові надходження. Однак з початком бойових дій втрати щоденних надходжень податків були близько 80 % й фактично становили 15–20 % від довоєнних показників. Це значною мірою зумовлено тим, що в мирний час основну частку надходжень забезпечували непрямі податки з імпорту товарів. Оскільки в березні не працювали найбільші митниці, тому сукупні надходження від Держмитслужби за оцінками складуть лише 7 млрд грн, замість планових 39 млрд грн. Складна ситуація й з надходженнями податків від господарюючих суб'єктів всередині країни. Оскільки, за даними Мінекономіки, 30–35 % бізнесів було закрито [2], знищено багато складів і потужностей промисловості. Підприємства, які здійснювали свою діяльність в охоплених війною зонах й формували половину ВВП України, не зможуть сплачувати податки найближчим часом.

Наприкінці лютого та в березні зростаючі видатки бюджету покривались за рахунок надходжень з таких джерел, як:

1. Авансові виплати дивідендів державними банками та компаніями з державною часткою власності, які згідно плану повинні були відбутись в червні. Зокрема, Приватбанк переказав 28 млрд грн, Нацбанк України – 19 млрд грн. В цілому у березні держпідприємства переказали 32,5 млрд грн дивідендів. З одного боку, це дозволило вирішити поточні фінансові проблеми – на 93 % виконати план доходів бюджету, а з іншого – створює додаткові ризики невиконання держбюджету в ті майбутні місяці, коли ці надходження передбачено під час складання бюджету-2022.

2. Кошти, одержані від розміщення на аукціонах військових облігацій. Шляхом розміщення таких облігацій н**а чотирьох аукціонах було залучено 26 млрд грн.** Ще на 20 млрд грн військових облігацій придбав НБУ за рахунок емісії грошей, скориставшись правом, наданим йому державою на період воєнного стану.

3. Довгострокові кредити від міжнародних організацій та урядів, зокрема від МВФ і ЄС**.** За січень-березень 2022 р. Україна отримала пільгових кредитів на суму, еквівалентну 96,7 млрд грн, з них від МВФ – 41,3 млрд грн (1,4 млрд дол.), від Єврокомісії – 19,5 млрд грн (600 млн євро).

4. Кошти, залучені у формі грантового фінансування. Зокрема, грант на суму 110 млн. євро було надано урядом Італії [1].

У квітні одним з основних джерел надходжень до бюджету продовжує залишатись продаж військових облігацій. Зокрема, Національний банк України 12 квітня здійснив другий викуп таких облігацій на суму 20 млрд грн. А Міністерством фінансів України на аукціоні з продажу військових облігацій

12 квітня залучено до держбюджету 6 170 млн грн. Крім того, Україна продовжує отримувати значну фінансову, військову та гуманітарну допомогу від міжнародних партнерів [3] й розраховує в подальшому насамперед на істотну фінансову допомогу з боку світової спільноти.

Ключовим завданням для держави в умовах війни постає відновлення бізнесу та зростання підприємницької активності. Нині, як свідчать результати опитування представників малого та середнього бізнесу, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією (EBA), взагалі припинили працювати 42 % підприємців. Близько третини призупинили роботу, але планують відновлювати її. Повним обсягом працює лише 13 % малого та середнього бізнесу. Щодо великого бізнесу, то лише 17 % компаній працюють у довоєнному режимі, а близько 30 % компаній не працюють узагалі [4].

Відповідно до дослідження, проведеного Gradus Research Company, в режим часткової роботи або взагалі до припинення функціонування вдалося до 85 % бізнесу, серед яких 1 % припинили діяльність та не планують відновлення, а 35 % призупинили діяльність тимчасово, до більш сприятливих умов [5, с. 3].

Важливим кроком на шляху до відновлення економіки стало законодавче впровадження податкових стимулів для бізнесу, спрощення податкових і митних правил на час війни. Серед введених новацій найбільш значущі такі:

– надано право перейти на спрощену систему оподаткування та сплату єдиного податку підприємствам з обігом до 10 млрд грн. При цьому знято всі інші обмеження по кількості працівників і видам діяльності, окрім підакцизних товарів та грального бізнесу. Замість ПДВ та податку на прибуток підприємці платитимуть лише 2 % від обороту;

– ФОПам I та II групи надано право добровільної сплати єдиного податку. Якщо впродовж воєнного часу вони не отримуватимуть доходу, тоді також можуть не сплачувати ЄСВ;

– ФОПам II–III груп дозволено не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників;

– звільнено власників від сплати податку за землю, розташовану на територіях, де йдуть бої на період з 24 лютого 2022 р. до кінця 2022 р.;

– знижено ставку ПДВ на пальне з 20 % до 7 % (зокрема, і на його імпорт), а також скасовано акцизи на нафтопродукти;

– скасовано штрафи за порушення закону про РРО до завершення воєнного стану тощо [4].

Окреслені податкові новації, спрямовані на зниження податкового навантаження та спрощення адміністрування, окрім додаткових стимулів для розвитку бізнесу, позитивний результат від яких отримаємо не одразу, а з деяким часовим лагом, містять у собі значні ризики скорочення податкових надходжень до бюджету в короткостроковому періоді, насамперед ПДВ. Більше того, у випадку поганої імплементації внесених змін до податкового законодавства це може призвести до погіршення фінансової стійкості країни.

Підсумовуючи проведене дослідження, зазначимо, що основним викликом для видаткової частини бюджету залишається потреба в подальшому нарощуванні видатків на військові цілі, обсяг яких прямо залежить від того, скільки ще триватимуть бойові дії на території України. Зі свого боку вирішення окресленої проблеми значно ускладнюється наявністю та подальшим зростанням дефіциту державного бюджету. Щодо дохідної частини бюджету, то стан наповнення останнього залежатиме від ефективності роботи органів державної влади одночасно за декількома напрямами – це і залучення фінансової допомоги від міжнародних партнерів у вигляді кредитних ресурсів і грантів, одержання доступу до пільгового фінансування від міжнародних фінансових організацій та інших країн, впровадження дієвих стимулів до відновлення та активізації розвитку підприємництва тощо. При цьому саме розвиток бізнесу та відновлення експорту продукції, зниження рівня нелегальної підприємницької діяльності мають стати основою наповнення бюджету та фінансової стабільності в Україні в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінокуров Я. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. *Економічна правда.* 05.04.2022. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/

2. Максимчук М., Кравець Р. Міністр фінансів: Росія на межі дефолту нас не тішить. У нас своїх проблем вистачає. *Економічна правда.* 30.03.2022. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/30/684939/

3. Гордійчук Д. Нацбанк знову профінансував бюджет на 20 мільярдів військовими облігаціями. *Економічна правда.* 13.04.2022. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/13/685669/

4. Зануда А. Бізнес під час війни: яку підтримку запропонувала влада і як виживає бізнес. *BBC News Україна.* 16.03.2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-60757453

5. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною: аналітичний звіт. Березень, 2022. 13 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/03/KSE_Business_Report.pdf

УДК 330.3:004.9

Владислав Ніжегородцев,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних
та інформаційних технологій і систем,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ

Сучасна економічна розбудова нашої держави вимагає використання сучасних досягнень програмних продуктів. Реалізація реформ з надання електронних послуг може стати джерелом покращення надання кола якісних та швидких адміністративних послуг для громадян і суб'єктів господарювання.

Ключові слова: *електронні послуги, інформаційні системи, державна програма.*

Vladyslav Nizhehorodtsev,
PhD, Associate Professor of the Department, docent
Department of Computer and Information
Technologies and Systems,
State Tax University (Irpin)

THE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC INTERACTION IN THE SYSTEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE AND BUSINESS

The modern economic development of our state requires the use of modern achievements of software products. Implementing e-services reforms can be a source of improving the quality and speed of administrative services for citizens and businesses.

Key words: *electronic services, information systems, state program.*

На сучасному етапі розвитку українського суспільства характерний наголос ставиться на значенні будь-яких змін та реформ, які оцінюються з точки зору їх відповідності до інтересів кожної людини.

До сучасної системи державного становлення наразі ставляться вимоги, які повинні стати запорукою формування довіри громадян до держави. У напрямі надання послуг у центрі уваги реформ стають пріоритетними заходи з покращення якості обслуговування громадян та бізнесу.

В умовах становлення економіки в період післявоєнного стану стає гострою проблемою надання своєчасної, повної та достовірної інформації в сфері взаємозв'язку витрат, оцінки та діагностики альтернативних варіантів виявлення ресурсного забезпечення діяльності сектора з розвитку економічного стану держави. Так, дослідження та оцінка взаємозв'язків між окремими показниками розвитку діяльності підприємств та організацій різних секторів здійснюється за даними статистичного обліку, в результаті чого отримується інформація щодо кількісних характеристик масових явищ і процесів в економіці.

Інформаційно-аналітичний підхід в системах становлення економічної безпеки держави та бізнесу наразі потребує глибокого дослідження, а також вимагає залучення новітніх інформаційних технологій роботи та сукупності інтелектуальних та технологічних засобів, які забезпечують виконання поставлених завдань.

Метою даного дослідження стало висвітлення шляхів з вирішення проблем інформаційного та електронного забезпечення в системі становлення економічного розвитку та пошуку електронних інформаційних ресурсів для оптимальної взаємодії держави та бізнесу.

Сучасна економічна розбудова нашої держави вимагає нових підходів в обробці стрімких інформаційних потоків, аналізі на всіх рівнях. Наразі інформаційна взаємодія стає ключовою ланкою в процесі управління знаннями для їх застосувань в практичній діяльності майже в усіх сферах держави.

Інформаційну роботу розуміють як діяльність, пов'язану зі збором і обробкою відкритої інформації, формуванням відповідних інформаційних документів та наданням їх керівництву суб'єкта господарювання, це насамперед діяльність у середовищі відкритої інформації, причому діяльність, пов'язана зі збором інформації, її обробкою та формуванням відповідних інформаційних документів [2].

Проведений нами пошук шляхів досвіду використання інформаційних систем в Україні показав, що ефективною комп'ютерною підтримкою може стати реалізація електронних інформаційних ресурсів в системах управління взаємодії державних програм.

На сьогодні існує широкий спектр електронної взаємодії, які застосовують в економіці та фінансах. Однак далеко не всі методи забезпечують високоякісні запити в конкретних випадках до застосування інтересів держави та людини.

Ефективне впровадження електронних послуг неможливе без налагодження електронної взаємодії реєстрів державних установ та відомств. Використання сучасних досягнень сучасних програмних продуктів у галузі прогнозування, ситуаційного моделювання та експертних оцінок, що базується на інформаційному забезпеченні управління, дозволить значно підвищити результативність та ефективність управлінського процесу в умовах реалізації планів відновлення економічного відновлення в державі.

На макрорівні інформаційне забезпечення повинно охоплювати всі процеси, що здійснюють економічні суб'єкти, та, враховуючи особливість трансформацій в економіці, приділяти пильну увагу освіті та науці, формуванню людського капіталу, створенню умов для розвитку інноваційної діяльності, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, забезпеченню трансферу знань [1, с. 26].

При цьому необхідним є постійне проведення моніторингу економічного стану відновлення суб'єктів господарювання для забезпечення систематизації необхідної управлінцям інформації.

На нашу думку, ефективним засобом реалізації інформаційних технологій у втілення реформ в повоєнний час може стати процес покращення надання кола якісних та швидких адміністративних послуг для громадян та суб'єктів господарювання.

В електронний формат сучасний уряд наразі переводить ті послуги, на які є найбільший запит від суспільства та бізнесу («Пошкоджене майно», «єПідтримка», «Пільгове розмитнення», тощо) та ті, що мають суттєвий антикорупційний ефект.

Модернізація існуючих комунікацій та підключення нових опцій в системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів не лише зможе забезпечити зручність та доступність послуг, але й допомагає мінімізувати корупційні ризики в реалізації відносин держава-людина. Також такі кроки дозволять реалізувати принцип «єдиного вікна», де державні органи зможуть одержувати інформацію стосовно клієнтів за одним запитом, без використання кількох облікових записів у різних інформаційних системах.

Отже, реалізація інформаційно-технологічних нововведень в умовах сучасного економічного розвитку держави, її безпеки та державного управління повинні мати комплексний характер, бути пов'язані з одночасним і погодженим використанням інформаційних, організаційних, правових, соціально-психологічних, кадрових, технічних і багатьох інших факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова В. В. Модель організації інформаційного забезпечення економіки, заснованої на знаннях / В. В. Іванова // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 3. – С. 25–41.

2. Квасова О. П. Організація інформаційно-аналітичної діяльності у забезпеченні фінансово-економічної безпеки банку [Електронний ресурс] / О. П. Квасова, Т. В. Куксюк // Международный научный журнал. – 2015. – Выпуск 2. – Режим доступу: http://www.inter-nauka.com/uploads/public/14314596071682.pdf

УДК 336.71

Юрій Прозоров,
науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України» (м. Київ)
ORCID ID 0000-0003-4749-432X

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОКАЛЬНИХ ТА ГЛОБАЛЬНИХ БАНКІВ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *банки розвитку, інституційна трансформація, локалізація, глобалізація, післявоєнна реконструкція.*

Yuriy Prozorov,
Research Fellow,
Institute for Economics and Forecasting,
NAS of Ukraine (Kyiv)

INSTITUTIONAL TRANSFORMATION OF LOCAL AND GLOBAL DEVELOPMENT BANKS IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF ECONOMY

Key words: *development banks, institutional transformation, localization, globalization, post-war reconstruction.*

Як показує успішний світовий досвід, глобальний банк розвитку IBRD, що входить до Групи Світового банку, та локальні банки розвитку (далі – БР), що були створені при реалізації у 1945–1950-х роках плану Маршалла як спеціалізовані установи для відбудови зруйновних Другою світовою війною західних ринкових економік, продовжують відігравати значну роль і сьогодні, особливо під час криз.

Актуальність теми надзвичайно зросла під час підготовки держави до післявоєнного відновлення економіки України. Питання ефективності та інституційного механізму побудови банків реконструкції та розвитку досліджують В. Геець, А. Гриценко, Я. Жаліло, І. Лютий, Т. Коляда, В. Корнєєв,

Т. Кричевська, В. Міщенко, Л. Примостка, В. Шапран, В. Фурман та інші. Але, як було показано нами ще 2003 р., засадниче інституційне питання: першого чи другого рівня повинна бути така банківська установа розвитку, тобто «безпосередньо чи опосередковано (через інститут уповноважених комерційних банків) УБРР проводитиме кредитування підприємств пріоритетних галузей народного господарства» [1, с. 37] досі не вирішено в Україні ні теоретично, ні практично.

Мета дослідження. Шляхом компаративного та міжрівневого аналізу виявити протиріччя інституційних функцій БР локального та глобального рівнів і форми їх розв'язання на етапі післявоєнної реконструкції.

Основний матеріал. Аналіз міжнародного досвіду, проведений Національним інститутом стратегічних досліджень [4, с. 4] свідчить, що більшість національних спеціалізованих БР мають формально закріплений особливий правовий статус. На відміну від приватних та неспеціалізованих державних банків, діяльність яких регулюється загальним банківським законодавством, БР в переважній більшості випадків створюються відповідно до окремого спеціального закону або нормативного акту. На такі банки як на інститути законодавчо покладаються функції фінансування та/або кредитування проектів, які створюють вагомі економічні, соціальні й екологічні переваги.

Як довела Т. Кричевська, значний ефект можуть дати, з одного боку, інституційні реформи, а з іншого – «величезний потенціал криється у розвитку інституцій, таких як банки розвитку, які збільшують ефективність взаємодії цих економік з глобальним ринком капіталу»[3, с. 13].

Наприклад, Німецький банк розвитку – Установа для відбудови (Kreditanstalt fur Wiederaufbau або скорочено KfW), що був створений після Другої світової війни у ФРН), брав участь у 2007–2008 роках у реструктуризації німецької банківської системи. Так, за даними В. Корнєєва, на порятунок Німецького промислового банку через механізм KfW Уряд Німеччини витратив 8,4 млрд євро [2, с. 88].

Для полегшення доступу до кредитних ресурсів для компаній, що мають потенційно ефективні бізнес-плани, Федеральний уряд Німеччини 2009 р. створив спеціальний державний фонд у сумі 10 млрд євро), розпорядником якого став Німецький банк розвитку. Ще більші суми підтримки були під час Ковід-19.

Багато у європейських країнах приділяється уваги державній підтримці малого та середнього бізнесу, а також фінансуванню екологічного та кліматичного переходу через нові та існуючі вже БР (табл. 1).

Таблиця 1

Інститути підтримки малого, середнього, зеленого та інноваційного бізнесу

Країна	Установа, рік	Особливості функцій
ВЕЛИКА БРИТАНІЯ	2014 Британський Діловий Банк – BBB	100 % державної участі, незалежне керування та корпоративне управління. Фокус-сектор малого та середнього бізнесу https://www.british-business-bank.co.uk/
ВЕЛИКА БРИТАНІЯ	2015 Зелений Інвестбанк Green Investment Bank	http://www.greeninvestmentbank.com/ Державний банк. Фокус на зелене кредитування та залучення коштів приватного сектора на фінансування екологічних проєктів
Польща	1924 Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK)	Банк, що перебуває у власності держави Польщі. Діяльність банку концентрується на підтримці і прямому фінансуванні громадських об'єктів, відібраних секторів і підприємств промисловості. Непрямим способом – через систему гарантій до інших банків, які зв свого боку забезпечують надання позик малому та середньому бізнесу. Також діє з Польським Фондом Фондів Розвитку разом з EIB
Хорватія	1991 HBOR Hrvatska banka za obnovu i razvitak	Банк розвитку та експорту Хорватії, надає позики та кредитні гарантії малому та середньому бізнесу
Угорщина	1991 Hungarian Development Bank (MFB)	https://www.mfb.hu/en Угорський банк розвитку 100 % належить Угорській Державі. MFB кредитує як безпосередньо, так і через надання фінансування малий і середній бізнес, публічні та державні компанії, муніципалітети та підтримувані державою проєкти національного значення

Джерело: [6, с. 44–46], вебсайти банків, групування функцій автора.

Глобальний банк розвитку IBRD (МБРР) надає найдешевіші кредити у вільноконвертованих валютах на строк до 15–20 років, з яких пільговий період становить 3–5 років (іноді до 10 років). Відсоткові ставки за кредитами значно нижчі, ніж за кредитами комерційних банків. Базою для їх встановлення є здебільшого ставка LIBOR. Банк надає кредити позичальникам через три фінансові інструменти [5, с. 51]:

1) фінансування інвестпроєктів (фінансування відповідних витрат);

2) фінансування програм (здійснення виплат при досягненні результатів);

3) фінансування політики розвитку (здійснення виплат при впровадженні заходів політики).

Інколи кредитування МБРР та регіональні БР здійснюють за гібридними фінансовими інструментами, тобто із використанням двох або більше фінансових інструментів. Гібридні інструменти глобального БР зазвичай складаються з комбінації 1 + 3 або 1 + 2 інструментів, тобто наявність інвестпроєкту є ключовим.

Система Міжнародних фінансових організацій МФО містить на сьогодні інституції, що діють на ***глобальному*** (МВФ, інституції групи Світового банку, Банк міжнародних розрахунків) і ***регіональному рівнях*** (ЄБРР, ЄІБ, Азійський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку та ін.). Інституційну координацію МФО було посилено після глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2010 років внаслідок перегляду ролі окремих МФО (насамперед МВФ) і створення нової інституції глобального фінансового регулювання – Ради із фінансової стабільності.

Державний контроль за БР здійснюється спеціальними уповноваженими органами, а не центральними банками – як для банків другого рівня. БР не підпадають під звичайні норми банківського регулювання й пруденційного нагляду за банками, включаючи вимоги створення обов'язкових резервів і виконання встановлених нормативів та коефіцієнтів ліквідності. До БР застосовується особливий механізм регулювання їх операцій, зокрема, на основі встановлення Законом спеціальних обов'язкових нормативів діяльності і визначення рівня банківських ризиків.

Результати та обговорення. Особливий статус і підтримка, яка надається державою локальним БР, дозволяють кредиторам розглядати ці банки як квазі-суверенних позичальників, що мають рівний із державой суверенний рівень ризику, що істотно поліпшує умови запозичення на внутрішньому і міжнародному ринках. Структура власності під час створення БР в Україні у післявоєнний час потребує додаткового обговорення – на нашу думку, найоптимальнішим був би не 100 % держбанк, а банк з державною участю та іноземними акціонерами – з кредитним рейтингом найвищого інвестиційного рівня ААА.

Висновки. Основним фінансовим інститутом у сфері фінансово-кредитної підтримки післявоєнної відбудови економіки в Україні, на нашу думку, повинен стати новостворений після закінчення війни Український банк відбудови (УБВ), який має бути утворений Верховною Радою України шляхом

прийняття відповідного Закону України як нова спеціалізована державна банківська установа, яка функціонуватиме на засадах та принципах, визначених у ЄС для Національних банків підтримки та розвитку. Таке поєднання глобального та локального підходів особливо важливо для найшвидшого відновлення кредитування малого та середнього бізнесу після війни у доповнення до існуючої вже системи компенсації відсоткових ставок «5-7-9» через колишній Німецько-Український фонд, засновниками якого свого часу були НБУ і згадуваний вище БР Німеччини KfW – з найвищим кредитним рейтингом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коляда Т., Прозоров Ю. Створення Українського банку реконструкції та розвитку як вихід з інституційної пастки на шляху залучення інвестицій в економіку України. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки.* 2003. № 12. С. 33–38.

2. Корнєєв В. В., Кульпінський С. В. Подолання дефіциту інвестиційних ресурсів за допомогою інструментарію банку розвитку. *Фінанси України.* 2016. № 5. С. 82–96.

3. Кричевська Т. О. Глобальні і національні фактори ефективності грошово-кредитних та фінансових механізмів стабілізації економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: http://www.economy. nayka.com.ua/?op=1&z=9133 (дата звернення: 22.04.2022).

4. Покришка Д. ЩОДО СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ УСТАНОВИ ДЕРЖАВНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ. *Аналітична записка* / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/bank-rozvytku1_ 0.pdf (дата звернення: 20.04.2022).

5. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник. Частина 4. Проєкт «ПАРТНЕРСТВО ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСТ». К.: ПРОМІС, 2020. 96 с.

6. Whittle M., Malan J., Bianchini D. New Financial Instruments and the Role of National Promotional Banks / Study for the Policy Department on Budgetary Affairs, European Parliament. – Brussels: European Parliament, 2016. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572687/IPOL_STU(2016)572687_EN.pdf (дата звернення: 21.04.2022).

УДК 336.71:338.28

Марина Рябокінь,
канд. екон. наук,
в.о. декана факультету фінансів та цифрових технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

FINTECH РИНОК В УКРАЇНІ ТА ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЙОГО РОЗВИТОК

Ключові слова: *фінансові технології, цифровізація, фінансовий сектор, віртуальні активи.*

Maryna Riabokin,
PhD, Acting dean Faculty
of Finance and Digital Technologies,
State Tax University (Irpin)

FINTECH IN UKRAINE AND THE IMPACT OF THE WAR ON ITS DEVELOPMENT

Kay words: *financial technologies, digitalization, financial sector, virtual assets.*

Актуальність. Упродовж останнього десятиріччя ми спостерігаємо стрімкий розвиток фінансових технологій (далі – Fintech) як в Україні, так і в усьому світі. За останні два роки пандемія COVID-19 значно прискорила цифровізацію фінансових послуг та розвиток інноваційних технологій. Також змінилась і поведінка споживачів, які стали набагато активніше використовувати цифрові послуги та платежі. Проте з початком широкомасштабного військового вторгнення росії на територію України, вітчизняна економіка та фінансовий сектор зазнали суттєвих трансформацій, зокрема і сфера Fintech.

Метою є дослідження сучасного стану розвитку фінансових технологій в Україні та визначення впливу воєнних дій на діяльність Fintech компаній.

Завдяки швидкому розвитку Fintech давно всім знайомі речі трансформуються та набувають нових форм. Більшість операцій відбуваються за допомогою кількох натискань кнопок у мобільному додатку або на веб сайтах. Тенденції до цифровізації всіх процесів швидко завойовують прихильність споживачів різноманітних фінансових послуг, зокрема:

✓ зростає популярність безконтактних розрахунків і токенізованих платіжних карток;

✓ стабільно зростають обсяги та кількість безготівкових платежів, які здійснюються з використанням платіжних карток;

✓ банки постійно цифровізують свої сервіси з метою підвищення рівня якості обслуговування клієнтів, збереження їхньої лояльності та залучення нових клієнтів;

✓ збільшуються масштаби електронної комерції;

✓ відкриття банківських рахунків без відвідування банківської установи набуває все більшої популярності.

За даними Української асоціації фінтех та інноваційних компаній, Україна посідає 47 місце з цифрової якості життя у світі. На сьогодні на вітчизняному ринку Fintech налічується 203 компанії: 49 % працюють на міжнародному ринку, 29 % засновані на останні 3 роки, 73 % пройшли точку беззбитковості, 13 % мають жінок засновниць, 79 % базуються у Києві, 65 % фінансуються виключно власним коштом, 90 % операцій із платіжними картками – безготівкові.[1]

Вже другий рік поспіль лідером за сферою діяльності українських стартапів є технологічна інфраструктура, тобто безпосереднім продуктом є створення ІТ-рішень для фінансових компаній та банків (рис. 1).

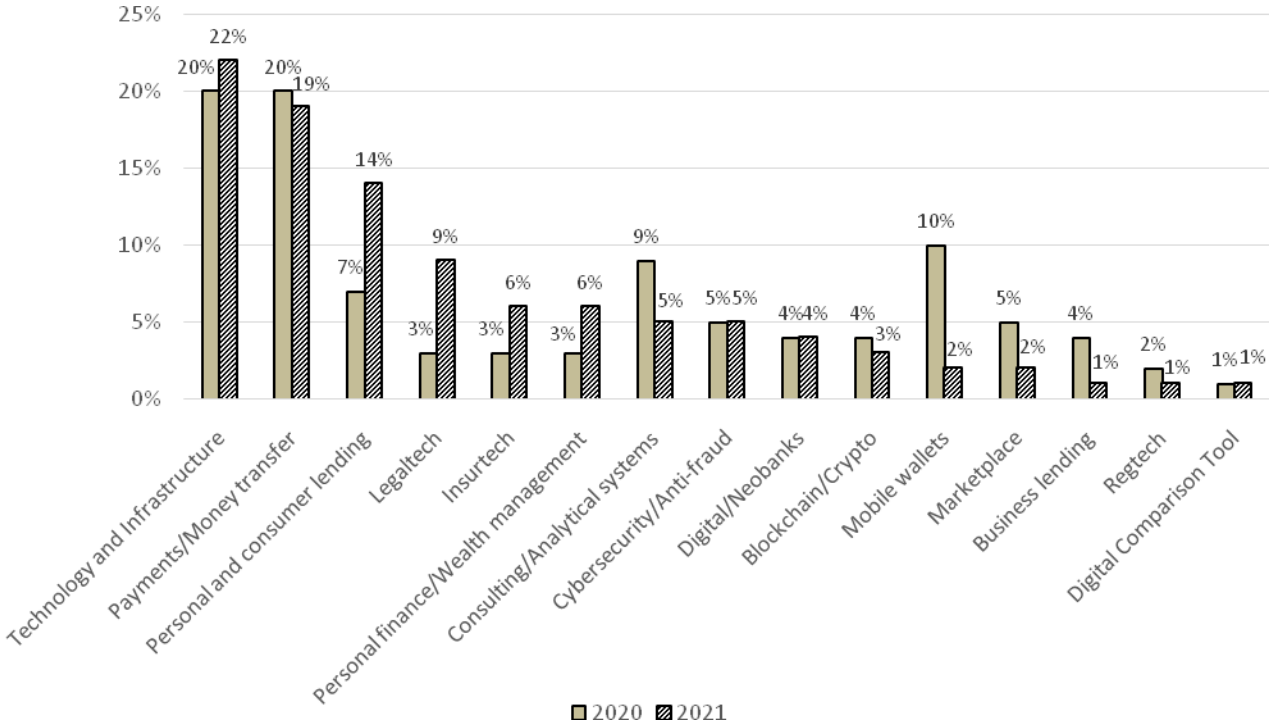


Рис. 1. Розподіл Fintech компаній за сферами діяльності

Джерело: складено автором за даними [1, с. 18].

Надавачі цього виду послуг становлять 22 % від опитаних компаній. 2020 року їхня частка становила 20 %. Загалом 23 % компаній, створених у 2020–2021 роки, відносять себе до галузі Technology and Infrastructure. Частково таку популярність серед бізнесу саме цієї галузі можна пояснити другим роком пандемії, яка змушує переходити бізнеси в онлайн і створює попит на продуктові компанії, які могли б забезпечити легкість ведення підприємницької діяльності у цифровому просторі [1].

Друге місце також залишається незмінним – платіжні сервіси та перекази, що становлять 19 % ринку. Згідно зі статистикою НБУ 9 з 10 операцій є безготівковими. У першому півріччі 2021 року покупки в Інтернеті становили 25 % від усіх безготівкових операцій. Тому варто очікувати, що ця сфера буде залишатись у лідерах і надалі.

Компанії, які займаються споживчим кредитуванням, становлять 14 % ринку, 2020 року було лише 7 %. Швидкість онлайн-кредитів, можливість оформлення позики 24/7 та нижчі, ніж у банків вимоги до скорингу, роблять швидкі кредити популярними серед населення. Попит штовхає пропозицію і посилює конкуренцію серед компаній-представників сегменту.

Найменш розвиненими нішами залишаються краудфандинг та сервіси з порівняння фінансових послуг. Свої позиції погіршили сфери кредитування бізнесу та блокчейн, а покращили – сфери права та страхування. [1, с. 19].

За останні 2 роки також варто відмітити суттєвий розвиток законодавчої бази, яка регулює Fintech ринок та сприяє її активному розвитку. Так, 30 червня 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про платіжні послуги», який є підґрунтям для комплексного оновлення платіжного ландшафту України, а також прискорює інтеграцію українського платіжного ринку з європейським. Одним із найважливіших нововведень, що стало можливим завдяки закону, є впровадження в Україні відкритого банкінгу (Open banking).

Прийняття цього Закону – потужний поштовх для розвитку Fintech ринку та інновацій в платіжному просторі. На шляху впровадження Open banking центробанк уже почав працювати разом із учасниками українського платіжного ринку над виробленням єдиних стандартів відкритих API – зручних, зрозумілих та прийнятних для всіх.

Крім того, Закон про платіжні послуги передбачає право регулятора випускати цифрову валюту Національного банку України. Тож нині центробанк зосереджений на пошуках ефективної моделі впровадження е-гривні, що максимізує її користь для всіх потенційних користувачів. Ураховуючи опитування експертів, найбільший потенціал у застосуванні е-гривні вбачається в таких сферах:

- для роздрібних безготівкових платежів (із можливим функціоналом «програмованих» грошей та можливістю здійснення цільових соціальних виплат);
- для використання у сфері, пов'язаній з обігом віртуальних активів;
- для транскордонних платежів.

Також з прийняттям Закону України «Про платіжні послуги» Національний банк України отримав повноваження створити Регуляторну пісочницю. Регуляторна пісочниця – це платформа для тестування інноваційних послуг, технологій та інструментів на платіжному ринку. Функціонування цієї платформи передбачає тісну взаємодію регулятора зі стартапами та провідними учасниками ринку для кращого розуміння їхніх потреб.

17 лютого 2022 року було прийнято Закон України «Про віртуальні активи» [3]. Цей Закон дасть змогу запустити ринок віртуальних активів в Україні. Іноземні та українські криптокомпанії зможуть працювати офіційно та сплачувати податки, а українці отримають зручний та захищений доступ до світового ринку віртуальних активів.

Загалом оновлення законодавства вкрай важливе для фінансового ринку та Fintech екосистеми. Адже застаріле та недосконале регулювання гальмувало його розвиток та призводило до накопичення системних проблем.

Війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, зумовила суттєве скорочення попиту на всіх ринках, так як з України, за даними ООН, виїхало понад 5 млн людей та близько 10 млн стали внутрішньо переміщеними особами. Проте завдяки скоординованим діям НБУ та швидкості реакцій банків фінансова система України вистояла.

Звичайно, війна вплинула і на Fintech провайдерів суттєвим скороченням попиту і навіть спричинила зникнення таких послуг, як цифрове кредитування. Це не дивно, адже такі послуги містять багато ризиків, особливо у воєнний час.

Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній провели опитування серед учасників Fintech ринку. За його результатами, компаніям довелося зіштовхнутися з такими ключовими викликами протягом першого місяця війни:

- зменшення штату за рахунок мобілізації співробітників у ЗСУ, а також важливість підтримки стабільного психологічного стану в колективі;
- неможливість планувати свою діяльність (горизонт планування зменшився до днів, у кращому випадку – тижнів);
- необхідність релокації бізнесу в інші, більш спокійні регіони;
- падіння платоспроможності клієнтів, що впливає на діяльність компанії [1].

Незважаючи на важкі воєнні часи, 99 % опитаних фінтех компаній мають план відновлення після війни. Так, 77 % опитаних компаній продовжують виплачувати співробітникам зарплату, а деякі виплатили оклад наперед.

Пріоритетними для Fintech ринку 2022 року будуть:

1. Подальша цифровізація банківського сектора і курс на банкінг у форматі «digital-only». Цифрова трансформацію банківського сектора вже не сприймається як примха чи «модна тенденція», діджиталізація вже не вважається лише конкурентною перевагою – це необхідність сучасності.

2. Впровадження машинного навчання та штучного інтелекту. Компанії Fintech ринку формують тренди у сфері покращення customer experience завдяки впровадженню технологій машинного навчання та штучного інтелекту.

3. Розвиток мобільних технологій та блокчейн-рішень. Найближчими роками уявити безпечні фінансові транзакції, міжнародні платежі та навіть перевірку цифрової ідентичності буде неможливо без використання блокчейн-технологій. Блокчейн – основа для фінтех екосистеми майбутнього. Вона допомагає зробити фінансові процеси абсолютно прозорими і безпечними. Завдяки децентралізованості блокчейну, безпечності технології, незмінності блоків після запису та розподіленій обробці транзакцій застосування блокчейну у фінтех-секторі стає навіть не доцільним, а обов'язковим.

4. Гейміфікація. Щоб залишатися конкурентоспроможним на ринку, особливо для покоління сучасної молоді, треба впроваджувати в продукти гейміфікацію: діджитал-банки, інвестиційні платформи, платіжні сервіси, кредитні продукти тощо.

Експерти прогнозують, що популярністю серед нового покоління користуватимуться так звані SuperApp-застосунки та сервіси типу «все в одному»: ритейл, банкінг тощо [4].

Безумовно, війна негативно впливає на Fintech ринок та фінансовий сектор вцілому. Проте державні регулятори та учасники ринку оперативно адаптуються до нових реалій в умовах воєнного стану, приймаючи рішення, які дозволяють підтримувати належні умови для відносно стабільного функціонування Fintech компаній.

Закон України «Про хмарні послуги» [2] дозволить суттєво зменшити корупційні ризики в державному ІТ-секторі, більш ефективно і безпечно для інфраструктури використовувати ІТ-бюджети, вводити такі поняття, як технологічна / регуляторна пісочниця для тестування нових продуктів та послуг, а також дозволить легше, безпечніше та дешевше інтегрувати продукти Fintech компаній та банків.

Щодо Закону України «Про віртуальні активи», то він дозволить легалізувати дуже великий сегмент бізнесу, який не тільки буде сплачувати великі суми податків, але і залучатиме інвестиції в Україну, створюючи нові робочі місця.

Як наслідок, на фінансовий ринок зможуть вийти нові учасники, що сприятиме зростанню здорової конкуренції, а клієнти будуть отримувати більш якісні послуги за нижчу ціну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каталог фінтех-компаній України 2021. *Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній.* URL: https://fintechua.org (дата звернення: 21.04.2022).

2. Про хмарні послуги: Закон України від 17.02.2022 № 2075-IX: станом на 21 квіт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text

3. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX: станом на 21 квіт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

4. Майбутнє за поколінням «З», або які тренди вже завтра визначатимуть фінтех реальність. *Бізнес-новини.* URL: https://biz.nv.ua/ukr/markets/4-trendi-ukrajinskogo-fintehu-dlya-pokolinnya-z-ekspert50197525.html (дата звернення: 22.04.2022).

5. Шевченко О. М., Рудич Л. В. Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8053 (дата звернення: 22.04.2022).

УДК 336.027

Liliya Filipishyna,
Ph.D., Professor,
Professor of Economics, Accounting and Entrepreneurship,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Nikolaev);
Kristina Filipishyna,
Master's, gr. FMF-21-1,
State Tax University (Irpin)

DIGITALIZATION OF THE ECONOMY AS AN ELEMENT OF DEVELOPMENT

Key words: *digitalization, digital economy, digital transformation, development.*

Digitalization, which is positioned as a qualitatively new type of information and telecommunication technologies that cover and change all spheres of modern industrial and social life, although in the process of formation, already has a powerful potential that gives a chance to achieve and companies and leading countries in key areas of socio-economic development.

The problems of digitalization of the economy, the challenges facing business, the state and society as a whole, the challenges posed by digitalization, and the opportunities it provides are the subject of intense reflection among professionals. Researchers also pay attention to such important topics as the socio-economic consequences of the 4th Industrial Revolution, with particular emphasis on ensuring employment in the digital economy, achieving sustainable development goals and environmental security, including the operation of large database centers. This complex issue is the subject of active discussion among a wide range of scientists [3; 4; 5; 6; 7], business representatives, the state [1; 2].

The aim is to determine the main directions of development of the digital economy, to analyze the place of Ukraine in the world by the level of digitalization.

Digital transformation is the transformation of a business by reviewing a business strategy or digital strategy, models, operations, products, marketing approach, goals, etc., by adopting digital technologies [1]. It contains the following key aspects:

1. External communication. It is necessary to rethink the model of building relationships with customers and partners. The model when companies create a product that is convenient for them, and then try to convince the customer that this

is what he needs to buy – becomes ineffective. You need to prepare a product for a specific customer, his needs and consumption situation.

2. Business model – it becomes a sharing, not a commodity, and omnichannel, and does not impose its channel on the market. This is the Collaborative Consumption economy, or the sharing economy, the so-called economic business model, where people can use technology to share values they do not use.

3. Project processes. Today, project management is used in traditional businesses. However, less than 1 % of started projects in Ukraine are commercially successful, and in the IT sector the figures are slightly higher. These figures largely explain why it is difficult for businesses to survive today. In contrast to project management, new businesses are moving to Agile and Lean technologies, or flexible change technologies. This helps to avoid most problems [3].

4. Lean production – management seeks to constantly minimize losses. Attracts to optimize the business of each employee and maximizes consumer focus.

5. Working with data – rethinking. It is based on the use of not just BigData, today deep machine learning, the use of artificial intelligence allows you to make decisions in a situation with incomplete and asymmetric information [4].

6. Internal communications and relationships. In the conditions of digital transformation it is necessary to build work with people differently. Remote work, outsourcing and freelancing are emerging.

As a result, digital transformation or digitalization is a holistic rethinking of the business model, transformation of all processes and the transition to new tools in areas and areas of banking, financial market, market, manufacturing, economics, professions, education, business and society.

Consider in more detail these areas and areas:

1. Digitalization of banks. Over the last few years, the banking system has undergone major changes. The advantage of providing digital services and exceptional interaction with customers were caused by the restructuring of the financial market, including the development of cryptocurrency, bitcoins and blockchains.

The main directions of the modern banking system in terms of digitalization are: digital transformation of bank transfers (in the absence of banking staff); rethinking the banking business model (using Blockchain technologies, cloud technologies and others).

2. Digitalization of the financial market. Experts from PwC, a consulting and auditing company, believe that the digitization of the financial market is due to two factors: the full adaptation of Generation C to the digital environment; emergence of new economic benefits.

3. Digitalization of the market. The IT solutions segment dominates and is expected to reach $ 798.44 billion in 2025. USA. This trend can be explained by the rapid development of new technologies. In the coming years, we will see an increase in the share of services at 19.5 %. The increase in the number of digital technologies stimulates the demand for higher education programs to train the existing workforce that is successfully adapting to new technologies. The healthcare sector will reach the highest growth of 19.5 %, all thanks to the growing demand for electronic devices with built-in artificial intelligence and the ability to monitor the general condition of the patient online. The share of small and medium-sized businesses will increase by 20.1 % by 2025. Phenomenal growth can be explained by such factors as lower device costs and increased attention to cloud and peripheral computing [5].

4. Digitalization of production. The key question for production owners is how quickly and flexibly they can respond to changing markets and customer needs. Another promising area is network production. Sinumerik Integrate provides the industry with a wide range of solutions for network machines and their connection to high-level IT systems.

5. Digitalization of the economy, we can identify two main areas in which digitalization is moving – it is to increase productivity and create "digital enterprises". Digitization of business data reduces costs, increases profits and increases the pace of economic development.

The second direction is "digital enterprises". They are created thanks to cloud technologies and consist entirely of remote workgroups.

6. Digitalization of business. The process of digital transformation has affected all areas of business: from how a company acquires and retains new customers, to how management represents and manages the company's reputation on the Internet. In the near future, the entire business will retain and manage customers 100% digitally. And this, in turn, has the following advantages: high competitiveness; simplification of work with information; affirmation of a positive image; improving customer loyalty to the brand; cost savings [5].

7. Digitalization of education. The field of education is also undergoing irreversible changes. The most important trend nowadays is to receive additional education. Therefore, in such an era, it is important to be constantly "capable of learning." The main vectors of educational development are: speed; enthusiasm and motivation; availability of materials in real time; interdisciplinary content is a field that blurs the boundaries between industry, business and other areas, so it requires combining knowledge from different walks of life.

8. Digitalization of professions Digital processes are challenging traditional jobs. This applies to HR professionals. Digitization of this area reduces the workload when hiring and training trainees. Thanks to the new tools, professionals can communicate with candidates through mobile applications, social networks and cloud technologies.

9. Digitalization of society. Digitalization has dictated new principles in all areas of our lives, from the banking system to healthcare. Society itself is no exception [6].

Another trend is the decentralization of cooperation. Now shopping and many other tasks can be done when connected to the Internet. For example, the use of cryptocurrency, which replaced checks and cash.

Of interest are comparative data on the level of digitalization of the economy and society as a whole in different countries, which are contained, in particular, in the Rating of Global Digital Competitiveness [1]. The comparative assessment of countries in this ranking is based on their ability to perceive and effectively use digital technologies as a means of transforming regulatory practices, business models and society as a whole. This assessment is based on three complex factors, which have received the following generalized names: knowledge, technological environment, openness to the future. The knowledge factor means the system of knowledge necessary for the discovery, understanding and creation of new technologies and which are divided into the following three subfactors: talent, education and retraining, scientific concentration. The factor "technological environment" is divided as a subfactor into regulatory framework conditions, capital and technological framework conditions. Openness to the future is detailed through the subfactors of adaptability, business flexibility and IT integration.

In 2020, the United States held the number one spot in this ranking, with all five of the best economies in the country, the index has not changed: the United States, Singapore, Sweden, Denmark and Switzerland.

As for Ukraine, according to this rating, it took 60th place in 2020, losing 2 positions – in 2019 it was 58th; in the ranking of 63 countries and the last three places are respectively Peru, Mongolia and Venezuela. The country's situation is characterized by instability and does not show positive dynamics (see Table 1).

As can be seen from table. 1, the most problematic indicators for the country are related to the factor of "openness to the future" and especially with regard to IT integration – 61st place (here of the four indicators the worst score in cybersecurity and software piracy – 60th place in 2020) and adaptive attitude (59th place). In the field of technological environment, the most problematic indicators are the sub-factors of capital, including the country's credit rating (62nd place) and the development of venture financing (61), as well as sub-factors of the regulatory framework, including research legislation (61) and intellectual property law (61).

Table 1

The level of digitalization in Ukraine according to a set of key indicators [7]

Years	The assessment is general and by individual factors			
	Overall rating	Knowledge	Technological environment	Openness to the future
2016	59	40	60	61
2017	59	44	60	61
2018	60	45	62	61
2019	58	39	61	61
2020	60	40	61	62

It is clear that in the roadmap for the development of the digital economy, which is currently under development and implementation, these problem areas should be given attention by both the regulator and the business. There is a field of activity for universities in this field, especially with regard to a number of parameters of the 1st complex factor – "knowledge". Here, within the subfactor "talent" among the weak are the following parameters: international experience (49th place in 2017); foreign highly qualified staff (57); urban environment management (57).

At the same time, this factor has the best developed indicators, namely: in the subfactor of education and training, the indicator of total public expenditure on education takes 10th place, and the ratio of student teachers (higher education) 11th place. The sub-factor of scientific concentration also includes indicators with high places – these are women researchers (16) and the productivity of research work according to the publication (23) [1].

Today Ukraine's economy has both an applied and theoretical and legislative basis in order to strengthen its position among the countries of the world. However, its digitalization is still mostly innovative. Therefore, a combination of theoretical research with the current needs and capabilities of stakeholders is a must for the national economy.

Thus, in the new economy, with fierce competition, rapidly aging technologies, professions, ideas, the penetration of the Internet into all parts of the economy, digitalization has reached a new level of importance for business organizations. To maintain the competitiveness of the enterprise, enterprises need to use the opportunities of digitalization in all possible areas and forms: customer experience; partnership and collaboration; work with data; introduction of innovations; HR strategy and culture; value management, etc. The structural and logical sequence of

development and implementation of digitalization strategy is offered in the work, the content of separate stages of work is revealed. Consistent and cyclical implementation of the above recommendations will allow companies to minimize errors and effectively implement digital technology in their activities.

REFERENCES

1. The IMD World Digital Competitiveness Ranking (2019). Retrieved from: https://www.imd.org/wcc/worldcompetitiveness-centerrankings/world-digital competitiveness-rankings-2019

2. Про концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-tasuspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planuzahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi

3. Hudz O. (2018). Tsyfrova ekonomika: zmina tsinnostey ta oriyentyriv upravlinnya pidpryyemstvamy, [Digital economy: changing the values and benchmarks of enterprise management]. Ekonomika. Menedzhment. Biznes, 2 (24), 4–12 [in Ukrainian].

4. Sokolova, H. B. (2018). Deyaki aspekty rozvytku tsyfrovoyi ekonomiky v Ukrayini [Some aspects of the development of the digital economy in Ukraine], Ekonomichnyy visnyk Donbasu, 1 (51), 92–96 [in Ukrainian].

5. Filipishina L., Gonchar V., & Bohachov, O. (2020). Research of IT influence on the price perception. Economics Ecology Socium, 4(2), 40–51 [Online]. Available at: https://doi.org/10.31520/2616-7107/2020.4.2-5

6. Demianchuk, M., Bezpartochnyi, M., Filipishyna, L., & Živitere, M. (2021). The Model of Achieving a Balanced Balance between Economic Efficiency and Ecological-Social Responsibility of Digitalized Enterprise. Journal of Optimization in Industrial Engineering, 14 [Online]. Available at: https://doi.org/10.22094/joie.2020.677817

7. Nowak D., Dolinskyi L., Filipishyna K. (2021) Digital challenges in the economy and their impact on regional development Economics. Ecology. Socium, Vol. 5, № 4, 2021 [Online]. Available at: https://doi.org/10.31520/2616-7107/2021.5.4-5

УДК 336.7

Едвард Ширінян,
магістр фінансів,
аспірант кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: НОВИЙ ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ БАНКІВСЬКОЇ НАУКИ

Ключові слова: *ринок банківських послуг, учасники ринку, процентні ставки, ціна грошей.*

Edvard Shirinian,
Master Science in Finance,
Ph D Student of the Deparent
of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

MARKET OF BANKING SERVICES: A NEW CONCEPTUAL TOOL OF BANKING SCIENCE

Keywords: *market of banking services, market participants, interest rates, money price.*

Topicality. The essence and structure of the banking services market and the banking system of Ukraine were largely regulated by law in the 1990s. Many changes have taken place since then. At the same time, professional literature still not cover and not fully takes into account the legislative changes in the composition of participants and the structure of the market of banking services of Ukraine. Therefore, scientific research and a new understanding of key concepts of modern banking science become relevant.

The aim of the study is to reveal and improve the essence of the concept of "market of banking services", taking into account current realities and legislation in the banking sector.

The research methodology is based on the use of a systematic approach, comparative analysis and generalization of notions.

Methodological aspects of the banking services market is investigated by foreign scholars K. Gavald, J. Matuk, P. Rose, J. Stufle. Numerous Ukrainian scientific researches are devoted to banking operations. It is possible to single out O. Dzyublyuk, G. Karchev, N. Koretska, I. Lutyy, V. Mishchenko, L. Primostka. Transactions with financial assets are discussed by Yu. Kovalenko, S. Naumenkova, V. Khodakovskaya. The study of the laws of the banking services market of Ukraine is revealed in the works of G. Karcheva, N. Koretskaya, N Radova, T. Sak, S. Chernova, V. Rashkovan, L. Shirinyan. At the same time, most researchers do not touch on the issues of contradictions in the legislative field regarding the list of market participants and from the standpoint of the methodology of describing the banking services market.

The information base of the study are the legislation and normative acts of Ukraine regulating the banking sector of Ukraine, scientific and methodical works and scientific publications of domestic and foreign scientists on the issue, Internet resources.

Some of the issues of the analysis presented here correlate with the approaches of the authors: (i) V. Khodakovskaya and O. Danilov [1, p. 76] concerning the financial services market and (ii) Yu. M. Kovalenko [2, p. 108] concerning the difference between the market of financial services and the financial market in the work of.

Results and discussion. Similar definitions of "banking system", "banking services market" and "banking market" are used in the economic literature. Hereby, researchers argue only the supply and demand for banking products and ignore the issue of prices for banking metals and related services, prices and quantities of money.

In the framework of the presented research, it is substantiated that the Law of Ukraine "On Banks and Banking" [3] provides an incomplete list of regulators of the banking services market, which should include the Deposit Guarantee Fund for individuals, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine. The work systematizes and expands the range of participants in the banking services market of Ukraine, taking into account today's realities.

We present a list of banking services in accordance with the text of the General Agreement on Trade in Services [4] and argue the need for implementation in domestic banking legislation.

Conclusions. For the first time, a complete definition of the term "market of banking services" is proposed, which takes into account the interaction of regulators, sellers and buyers of banking services, other market participants, supply and demand for money, banking metals and banking services, pricing through interest rates (as the price of money).

REFERENCES

1. Khodakivs′ka V. P., Danilov O. D. Rynok finansovykh posluh: navchal′nyy posibnyk. Irpin: Akademiya DPS Ukrayiny. 2001. 501 p.

2. Kovalenko Yu. M. Finansovyy rynok i rynok finansovykh posluh: sutnist′, sehmenty, sub″yekty. Finance of Ukraine. 2013. № 1. P. 101–112.

3. Law of Ukraine "On Banks and Banking". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

4. General Agreement on Trade in Services. WTO, 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_017#n76

УДК 336

Яна Борисюк,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: *фінанси, інфляція, фінансова система.*

Yana Borisyuk,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

Key words: *finance, inflation, financial system.*

З початком війни з Росією фінансова система України зазнала сильного удару. Незважаючи на закриття багатьох підприємств, руйнування підприємств, блокаду морських портів та проблеми з податковими та митними надходженнями, українська економіка не зупинилася повністю. Підприємства працюють, де можуть, економіка адаптується до умов війни, а долар не злетів. Що ще важливіше, держава продовжує фінансувати не лише армію, а й виплачувати пенсії та зарплати, обслуговувати державні та місцеві борги.

Метою роботи є дослідження особливостей розвитку фінансової системи України в сучасних умовах.

Фінансова система – сукупність фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму. Розгляд фінансової системи за складом суб’єктів передбачає

визначення підсистем такої діяльності. Такими підсистемами є державні фінанси, фінанси недержавних підприємств і установ, фінанси громадян, фінанси спільних підприємств, фінанси закордонних юридичних і фізичних осіб та ін. Зі свого боку кожен з наведених елементів охоплює певний комплекс фінансових операцій. Зокрема, до складу державних фінансів входять державний бюджет, фінанси державних цільових фондів, державний кредит, фінанси державних підприємств і установ та ін. [1].

Фінансова система будь-якої країни має певні характерні риси:

– кожна ланка фінансових систем має властиві їй методи мобілізації коштів для створення фондів фінансових ресурсів та свої напрямки й методи їхнього використання;

– кожна ланка фінансової системи є відносно самостійною, має власну специфічну сферу застосування;

– між ланками фінансової системи існують тісний взаємозв'язок і взаємна обумовленість, кожна ланка може успішно функціонувати лише при досконалості й ефективності системи в цілому;

– фінансова система держави досягає найбільшої ефективності лише тоді, коли відлагоджена та законодавче закріплена діяльність кожної її ланки;

– залежно від факторів, що впливають на організацію фінансів, насамперед на формування й використання фондів фінансових ресурсів, кожна ланка фінансових систем може поділятися на менші підрозділи [2].

Найважливішим підсумком першого кварталу цього року є те, що фінансова система України в сучасних військових умовах є інституційно спроможною, забезпечує грошовий обіг, не допускала паніки на фінансових ринках, як це було 2014 року.

Незважаючи на обстріл всієї території та те, що територія країни стала наслідком бойових дій у результаті бойових дій, незважаючи на майже 11 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, з яких понад 4 мільйони є переміщеними особами, фінансова система постійно надає фінансову підтримку. Зокрема, розрахунки за кордоном за допомогою гривневих пластикових карток українських банків. А пенсійна система для людей похилого віку є обов’язковою. Розрахункова палата безперервно обслуговує міжбанківський грошовий обіг.

Макроекономічна ситуація непроста: інфляція зросла з 10 % у січні до 13,7 % у березні. Але НБУ залишив облікову ставку на рівні 10 % з огляду на попередні помилки, які не можна ігнорувати.

Вдалими можна вважати введені НБУ обмеження на валютному ринку, але які не викликали паніки у вигляді втечі від національної валюти. І хоча в мирний час це заборонено, схему фінансування дефіциту бюджету за рахунок купівлі «військових облігацій» Нацбанку можна вважати виправданою.

За прогнозами різних фінустанов, інфляція 2022 року очікується на рівні 20 %, що теж не такий страшний показник – після 2014 року було гірше. Як очікується на початку квітня, відбувається відновлення бізнесу у відносно спокійних регіонах, налагодження логістики експортно-імпортних потоків. Варто зазначити своєчасне рішення та позитивний вплив на ситуацію щодо державних гарантій банківських вкладів. Офіційний курс змінився на 7,2 %, ослаблення гривні на небанківському ринку також було дещо більшим, але не катастрофічним.

Враховуючи те, що «дочки» російських державних банків Промінвестбанк та Ощадбанк Росії в цей період були вилучені з ринку, їх активи не враховуються при розгляді даних балансу станом на 1 квітня 2022 р., тоді як на початок року вони мали частку в Україні.

За даними балансу, кошти фізичних осіб у першому кварталі навіть зросли на 5,6 %. Але якщо прибрати коефіцієнт девальвації гривні, загальний обсяг зменшиться на 1,6 %. У фінансових потоках спостерігається збільшення гривневої складової майже на 46 млрд грн, а від'ємних – майже на 850 млн доларів. Ці цифри свідчать про довіру громадян до заходів, які вживають монетарні органи.

Кошти юридичних осіб у банківській системі за І квартал зменшилися на 10,9 % за даними балансу з урахуванням девальвації курсу гривні на 16,9 %. Бізнес скоротив залишок коштів у банківській системі майже на 75 млн грн та 950 млн доларів у валютному еквіваленті. Враховуючи втрату основних фондів, логістичних можливостей, експортних та імпортних потоків, очікувати збільшення оборотних коштів підприємства в цей період не варто було. За даними балансу, кредитний портфель юридичних осіб зменшився на –0,4 %, з урахуванням девальвації на –7,1 %. Крім того, кредитний портфель у гривнях зріс на 16,5 млрд грн. При цьому враховуються всі проблеми: проблеми клієнтів з обслуговуванням боргів, кредитні канікули, втрата активів клієнтами.

Уряд України продовжує виконувати свої зобов'язання не лише перед населенням, а навіть має намір здійснити платежі за міжнародними позиками у 2022 р. При цьому було порушено один із основних принципів бюджетної системи – принцип збалансованості. Тобто видатки бюджету значно переважають надходження. Це ставить стабільність фінансової системи України в пряму

залежність від міжнародної фінансової допомоги. Без міжнародної підтримки зменшаться не тільки видатки, наприклад, на соціальну сферу (78 мільярдів за попередні три місяці), а й поставить під загрозу фінансування національної оборони загалом.

Отже, можна зробити висновок, що сучасний стан фінансової системи в Україні виявив її негативні тенденції та виявив велику кількість проблем у цій сфері, які потребують негайного формування ефективних заходів щодо їх подолання. Наявність кризових явищ у фінансовій системі країни призвела до формування низької фінансової безпеки України, що не дозволяє їй бути конкурентоспроможною на сучасному світовому ринку. Тому аналіз сучасного стану фінансової системи має практичне значення для виявлення проблемних сфер, які можна методично вирішувати в подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фінанси: підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій та ін.; за ред. І. О. Лютого. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 720 с.

2. Зелені інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст: аналітична доповідь. Центр Разумкова, 2019. 316 с.

3. Як працює банківська система України в умовах війни. URL: https://mind.ua/openmind/20239949-yak-pracyue-bankivska-sistema-ukrayini-v-umovah-vijni (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 316.4

Тетяна Варважицька,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМІВ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: *економіка, ВВП, інвестиції, післявоєнне відновлення.*

Tetiana Varvazhytska,
Fist-level student (bacherol) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

THE CURRENT STATE OF THE ECONOMY OF UKRAINE AND DIRECTIONS FOR INVESTMENT IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Key words: *economy, GDP, investments, post-war recovery.*

У сучасних умовах як ніколи важливо оцінювати економіку та шукати напрямки залучення додаткових коштів для стимулювання її розвитку. Впродовж довготривалого періоду економіка України знаходиться під впливом низки несприятливих факторів: АТО, пандемія Covid-19 та, на разі, війна.

Під час збройного конфлікту 2014 року економіка України зазнала кризи: валютні резерви скоротилися, ВВП знизився майже на 20%, а інфляція сягнула майже 60 %. За рахунок підтримки міжнародного співтовариства та кредитів МВФ 2015 р. економічну ситуацію вдалося стабілізувати і навіть досягти зростання ВВП [1, с. 76].

У зв’язку з війною, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, падіння реального ВВП України в березні 2022 року становило 45 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, дефіцит державного бюджету цього року може досягти 16–26 % ВВП [2].

За прогнозами інвесткомпанії, якщо бої продовжаться в межах території, окупованої російськими військами на середину квітня, а ризик ракетних ударів на решті території залишиться високим, економіка України скоротиться приблизно на третину і навряд чи зростатиме наступного року. Водночас уточнюється, що стійке припинення вогню в найближчі місяці прискорить відновлення економіки і дасть змогу зменшити річне падіння ВВП до «мінус» 25 % рік проти року з подальшим зростанням на 6,5 % 2023 року, вважають аналітики.

Варто зазначити, що ступінь скорочення (економіки) залежить від високого ступеня невизначеності, пов'язаної з тривалістю та інтенсивністю війни. Проте наслідки, як очікується, вийдуть за рамки короткострокового колапсу внутрішнього попиту та експорту, оскільки обсяг виробництва страждає через руйнування виробничих потужностей, збитки орним землям та скорочення пропозиції робочої сили, особливо якщо біженці не поспішатимуть повертатися чи робитимуть вибір назавжди залишитися за межами України.

Саме тому одним із основних завдань програми післявоєнної реконструкції України має стати відновлення та створення нової фізичної інфраструктури для забезпечення життєдіяльності суспільства і підтримки довгострокового економічного розвитку.

Програма реконструкції повинна скеровуватися на відновлення промислового виробництва із масовим впровадженням новітніх технологій. Просування за цим напрямом зі свого боку вимагатиме наявності дешевих кредитів для реструктуризації діючих чи зруйнованих промислових підприємств [3].

Загалом процес відбудови повинен мати кілька вимірів:

- фізичний,
- економічний,
- соціальний
- інституційний.

Для швидкого післявоєнного відновлення економіка України провинна вийти на темпи інвестицій приблизно 35 % ВВП. Обсяг ВВП 2021 року становив 200 мільярдів доларів, від якого 35 % становили інвестиції, тобто 70 мільярдів доларів. Такі довготривалі інвестиційні очікування спричинені обсягами руйнувань та нанесених економіці збитків.

Завдяки збільшеному інтересу до України з боку як іноземних держав, так і іноземних компаній, у країни є шанс запросити провідних інвесторів.

Відновлення економіки має відбуватися на основі розробки спеціальних програм з «реанімації» господарської діяльності країни, спрямування всіх зусиль на відновлення сфери промисловості та сільського господарства. Відновлення економіки після війни вимагає розробки заходів, необхідних для відродження і подальшого розвитку економіки конкретного регіону, повернення населення та забезпечення гідних умов його існування, вирішення породжених конфліктом різноманітних соціальних проблем, відновлення інфраструктури та її інтеграції з іншими регіонами країни, розробки механізму забезпечення джерел відновлення.

Ключовий принцип – повоєнне відновлення не має фінансуватися завдяки кредитам – Україна і так у дуже складному становищі. Значна увага під час розробки програми реконструкції економіки України повинна приділятися питанням активізації приватних інвестицій в малі та середні підприємства й створення нових робочих місць для людей, що втратили роботу під час війни, для мігрантів, що повертатимуться, та для демобілізованих військовослужбовців [4].

План уряду стосовно післявоєнного відновлення та розвитку України включає покриття матеріальних збитків, завданих війною, відновлення зруйнованих інфраструктурних потужностей та структурну модернізацію української економіки. До його розробки долучилися міжнародні аудиторські компанії, українські аналітичні центри, парламентські комітети та міністерства.

Отже, досі ще важко передбачити, як буде відбуватися післявоєнне відновлення економіки України та формування можливих сценаріїв цього процесу є важливим для залучення інвестицій в економіку. Проте надзвичайно важливо налагоджувати зв’язки з потенційними партнерами, планувати відбудову та намагатись працювати максимально ефективно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України.* 2019. № 1 (686). С. 75–89.
2. Інвестиційна компанія України. URL: https://dragon-capital.com/
3. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. 2022. URL: https://biz.censor.net/m3330248
4. Власюк В., Максюта. А. Економічне відродження через індустріальний розвиток України. Харків: Повноколір, 2020. 432 с.

УДК 336.71

Олександра Зубенко,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ключові слова: *банки, НБУ, кошти, банківська система.*

Aleksandra Zubenko,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

ACTIVITY OF BANKS IN WAR

Key words: *banks, NBU, money, banking system.*

Банківську систему слушно називають кровоносною системою економіки. По-перше, банківські установи забезпечують платежі населення та бізнесу. По-друге, вільні кошти бізнесу та значна частка заощаджень населення зберігаються на рахунках у банках, дані кошти банки використовують для кредитування.

Метою дослідження є аналіз діяльності банківських установ в умовах воєнного стану.

Сьогодні Україна перебуває в складних умовах воєнного часу. Але потрібно віддати належне і роботі Національного банку України. Незважаючи на введення воєнного стану на території України, українська банківська система продовжує працювати, але з урахуванням деяких тимчасових обмежень, встановлених Постановою Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану».

Відповідно до положень вищезазначеної Постанови:

– банки продовжують роботу з урахуванням обмежень, визначених цією постановою;

– банки забезпечують роботу відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення;

– безготівкові розрахунки здійснюються без обмежень;

– банкомати поповнюються готівкою без обмежень;

– забезпечується доступ до сейфових скриньок в безперебійному режимі;

– платежі Уряду здійснювати без обмежень згідно законодавства про особливий період [1].

«Гроші люблять тишу, а війна цю тишу руйнує. За цією логікою, українська банківська система мала б зіштовхнутися зі зміною ставлення до себе з боку клієнтів із початку повномасштабної агресії Російської Федерації. Але цього не відбувається. Навпаки, вітчизняні банки зберігають довіру клієнтів. Завдяки чому? Цей парадокс на своєму прикладі пояснив один із державних банків із найбільшою кількістю відділень.

На власні очі люди бачать, що поза територією активних воєнних дій двері відділень Ощадбанку відчинені для клієнтів, банкомати поповнюються готівкою, картки працюють, функціонують мобільні банківські додатки.

Це додає впевненості у стабільності фінансового інституту. Безперервність роботи досягається відданою працею тисяч працівників Ощадбанку, яка часом межує з героїзмом. Свідченням збереження довіри до банку під час війни є те, що залишки коштів фізичних осіб на рахунках Ощаду протягом місяця війни зросли більш ніж на 8,6 млрд грн» [2].

Ощадбанк запровадив кредитні канікули, пролонгував картки, знизив або взагалі обнулив тарифи для роздрібних клієнтів та представників мікро-, малого та середнього бізнесу. Щоб забезпечити продовольчу безпеку країни, Ощадбанк тримає у фокусі, як і раніше, сільське господарство: його нормальне функціонування. Нещодавно Ощадбанк видав перший з початку війни кредит клієнту на проведення посівної – 20 млн грн отримало сільськогосподарське підприємство з Київщини.

Населення та підприємства можуть безперешкодно сплачувати за товари й послуги. Більшість магазинів та заправних станцій приймають безготівкові платежі.

24 лютого 2022 року Національний банк України прийняв рішення встановити ліміт 100 тисяч гривень на щоденне зняття гривневих коштів із банківських рахунків.

Зняття валютних коштів було повністю заборонено. На сьогодні такі початкові обмеження послаблено. Зокрема, валютні кошти можна знімати до 30 тис. гривень на добу в еквіваленті.

База фондування банків залишається відносно стабільною. Гривневі вклади населення від початку бойових дій зросли на близько 16 %. На рахунки надійшли значні обсяги виплат зарплат, соціальних платежів, деякі з них сплачувалися авансом [3].

Водночас зняття коштів із рахунків ускладнилося. У регіонах, що нині знаходяться в зоні найактивніших бойових дій, працюють менше 15 % відділень великих банків. Доставляти готівку до банкоматів там також вкрай складно. Та й мобільність населення в межах цих міст досить обмежена.

Натомість у Центральній та Західній Україні працюють понад 90 % відділень великих банків, але мотивація знімати кошти з рахунків у цих порівняно спокійних регіонах є значно нижчою.

Проте, безумовно, війна впливає на настрої вкладників. Нині їх кошти переважно акумулюються на поточних рахунках, строкові вклади скорочуються.

Помітно скоротилися обсяги коштів підприємств – на близько 5 % у гривні та в іноземній валюті. Значна частина пішла на виплати заробітних плат та податків [3].

Оскільки багато підприємств припинили роботу, надходження на їх рахунки будуть помірними. Проте багато роботодавців планують і надалі сплачувати заробітну плату співробітникам, що призведе до зниження коштів бізнесу в банках.

Отже, банківська система залишається ліквідною, незважаючи на початкові побоювання. Початок бойових дій, пов’язані з ними перебої в роботі банківської інфраструктури та вимушена міграція, могли спровокувати масовий відтік коштів клієнтів та погіршити ліквідність банківських установ. Ефективність, прозорість та стійкість банківської системи – це те надбання останніх років, яке нині дає змогу утримувати міцні позиції України на «фінансовому фронті».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18

2. Стабільність під час війни: як банки зберігають довіру клієнта у воєнний час. *Воєнний номер Forbes*. 2022. URL: https://forbes.ua/ru/company/stabilnist-pid-chas-viyni-yak-banki-zberigayut-doviru-klienta-u-voenniy-chas-1204 2022-5320

3. Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни? *Економічна правда*. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/ 684104/

УДК 336.76 (477)

Марина Лещенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ОБЛІГАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: *облігації, фондовий ринок, боргові інструменти.*

Maryna Leshchenko,
Second-level student (master) of higher education
Supervisor:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

TRANSFORMATION OF THE BONDS MARKET IN WAR CONDITIONS: STATE AND PROSPECTS

Key words: *bonds, stock market, debt instruments.*

Ринок державних цінних паперів – один з найголовніших сегментів фінансового ринку України, саме завдяки механізму його функціонування залучається та перерозподіляється значна частина тимчасово вільних коштів населення. Облігації внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) – один із основних видів боргових фінансових інструментів, що мають найбільшу питому вагу в структурі інструментів фондового ринку України. В кризових умовах сьогодення викликаними військовими діями, що проходять на території України потреба в посиленні захисту та подальшому відновленні нормального функціонування економіки України, шляхом залучення додаткових фінансових ресурсів не тільки до соціального, а й до оборонного сегменту є досить нагальною та актуальною.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану ринку облігацій, а саме облігацій внутрішньої державної позики, вивчення основних проблем на ринку та перспектив їх подальшого вирішення.

Ринок облігацій є вагомим сегментом ринку цінних паперів будь-якої країни, є прогресивною формою залучення та розміщення грошового капіталу. Функціонування ринку облігацій сприяє вирішенню таких важливих завдань: надходження інвестиційних фінансових ресурсів до емітентів (держави, фінансових установ чи підприємств); забезпечення переливу капіталу між галузями і секторами економіки; створення фінансових інструментів для забезпечення кругообігу капіталу; задоволення потреб інституційних та індивідуальних інвесторів в розміщенні тимчасово вільних коштів і заощаджень; альтернативи традиційному банківському кредитуванню діяльності шляхом емісії боргових інструментів [2, с. 3].

Міністерством фінансів України, визначено, що облігації внутрішніх державних позик України – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій. ОВДП випускаються Міністерством фінансів України та продаються дилерам і їх клієнтам на первинному ринку для фінансування потреб державного бюджету України. Обіг облігацій в Україні здійснюється виключно в електронному вигляді. Депозитарієм ОВДП, тобто установою, яка веде їх централізований облік в бездокументарній формі, є НБУ [1].

Важливим показником, що характеризує стан ринку облігацій в Україні, є обсяг випуску ОВДП (рис. 1).

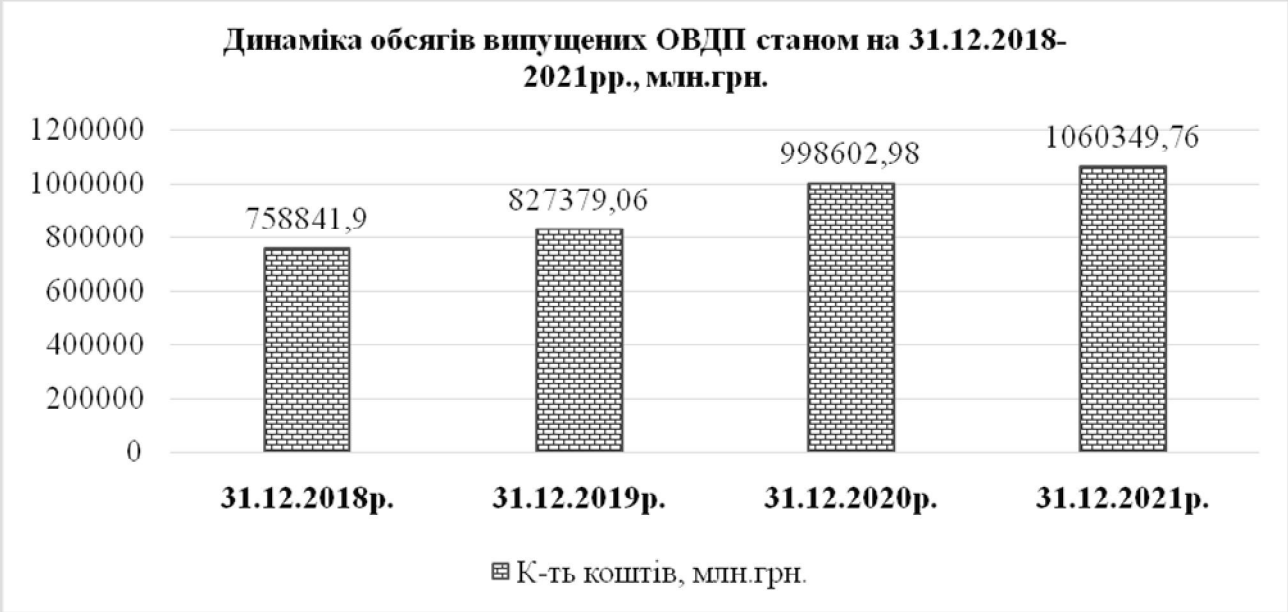


Рис. 1. Динаміка обсягів випущених ОВДП станом на 31.12.2018–2021 рр., млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [4].

Отже, як бачимо з рисунку 1, загальна динаміка випущених ОВДП має позитивну тенденцію на ринку. Найбільший обсяг державних цінних паперів був зафіксований 2021року і становив 1 060 349,76 млн грн, а найменший у 75 881,9 млн грн 2018 року, що можна пояснити інфляційними процесами в економіці, а також зміною уряду, й відповідно зміною урядових програм. За 4 проаналізованих роки кількість випущених облігацій на ринку зросла на 301 507,9 млн грн, що є позитивним явищем, і свідчить про досить високий попит на цінні папери. Варто зазначити, що навіть за наявності позитивних тенденцій на ринку, невирішеними залишаються проблеми низького рівня добробуту населення, відсутність фінансової грамотності серед населення та ін.

Одним із нових видів державних облігацій виступають так звані військові облігації. Військові облігації – це боргові цінні папери, аналог ОВДП, призначені для запозичень на ринку. Їх особливість у тому, що облігації цільові. Гроші від їхнього розміщення держава спрямовуватиме виключно на фінансування потреб Збройних сил України та потреб країни в умовах війни. За допомогою випуску військових облігацій уряд планує залучити сумарно до 400 млрд грн. Номінальна вартість 1 облігації – 1 000 грн. Термін обігу – 1 рік. Облігації є дисконтними. Це означає, що дохід інвестора розраховується як різниця між ринковою ціною покупки та номіналом. Наприклад, облігацію з датою погашення 1 березня 2023 можна купити за 901,67 грн. Але наприкінці терміну обігу цінного паперу інвестору виплатять його номінальну вартість – 1 000 грн. Як і за звичайними ОВДП, податок із доходу за військовими облігаціями платити не потрібно [3].

Основні ключові моменти, щодо військових облігацій наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Внутрішні державні облігації, випущені під час війни

Інструмент	Внутрішні державні облігації військового часу є інструментом інвестування, спрямованим на підтримку державного бюджету України у важкі часи російського військового вторгнення з 24 лютого, і доступні для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів.
Напрями використання коштів	Залучені кошти спрямовуються на забезпечення безперебійного фінансування пріоритетного державного бюджету витрати, у тому числі соціального та оборонного сектору в умовах воєнного стану.
Частота випуску	Мінфін проводить аукціони щовівторка.

Джерело: побудовано автором за даними [4].

Отже, облігації внутрішньої державної позики – важлива складова, що здатна не лише активізувати внутрішній ринок облігацій, а й стати новим способом захисту та підтримки економічної безпеки держави. Міністерством фінансів України було прийнято рішення про випуск окремого виду облігацій – військових, головні напрями використання коштів отримані від їх випуску, здатні підтримати соціальну та оборонну сфери національної економіки додатковими фінансовими ресурсами. Обсяги випущених ОВДП протягом 2018–2021рр. мають позитивну тенденцію до зростання, хоча досі є ряд проблем, пов'язаних з низьким рівнем фінансової грамотності населення, досить високим рівнем недовіри серед населення до держави та низьким рівнем доходів громадян. Основними перспективами розвитку та активізації ринку облігацій вважаємо введення в освітні програми шкільних закладів предмета, пов'язаного з фінансовою культурою, проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів у засобах масової інформації, проведення безкоштовних семінарів для дорослого покоління на тему ОВДП, вивчення та імплементація досвіду зарубіжних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Облігації внутрішньої державної позики. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/ovdp (дата звернення: 21.04.2022).

2. Якушева І. Є. Ринок облігацій в Україні: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Ефективна економіка.* 2021. Вип. 4. С. 1–6.

3. Як купити військові облігації та допомогти країні. Інструкція. *Міністерство фінансів України*. URL: https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/kak-kupit-voennye-obligacii-i-pomoch-strane-instrukciya/ (дата звернення: 21.04.2022).

4. Обсяги ОВДП, які знаходяться в обігу. *Мінфін*. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/bonds/volumes/2018-12/ (дата звернення: 21.04.2022).

УДК 336.761

Віктор Палій,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

***Ключові слова**: фондовий ринок, цінні папери, економіка, біржа, цифровізація.*

Viktor Palii,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (econ)Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF THE STOCK MARKET OF UKRAINE IN CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

***Key words:** stock market, securities, economy, stock exchange, digitalization.*

Сучасний фондовий ринок є одним з важливих структурних елементів будь-якої національної економічної системи та виступає одним з головних джерел для залучення коштів компаніями. Це дозволяє бізнесу бути публічним, торгуватись або залучати додатковий капітал для розширення, шляхом продажу публічних акцій компанії на ринку. Ліквідність, яку надає біржа, дає інвесторам можливість швидко і легко продати цінні папери.

Це приваблива особливість інвестування в акції порівняно з іншими менш ліквідними інвестиціями, такими як нерухомість. Історія показує, що ціна акцій та інших активів є важливою частиною розвитку економіки, а також може впливати або бути показником соціального розвитку країни. Економіка,

де фондовий ринок зростає, вважається перспективною економікою. Саме тому дослідження питання особливостей функціонування фондового ринку України в умовах післявоєнного відновлення, є досить актуальним для ефективного розвитку економіки нашої країни.

Мета дослідження полягає у пошуку та аналізі нових драйверів післявоєнного відновлення фондового ринку України.

Через воєнні дії наша країна на сьогодні зіткнулася з різким скороченням економічної діяльності. Малий бізнес шукає допомоги уряду та великих підприємств, які також зіткнулися зі складними ситуаціями, щоб утримати своїх працівників на час відсутності господарської діяльності. Це зниження економічної діяльності впливає на фондові ринки, ринки сировини та обсяги торгівлі між країнами.

У зв'язку з вище викладеним можна констатувати, що національна економіка зазнала значного впливу, і як результат відбулося зниження економічної активності на фондовому ринку.

Відповідно до даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в Україні на сьогодні функціонує 4 фондові біржі, а саме: ПАТ «Фондова біржа «Перспектива»; ПАТ «Фондова біржа ПФТС»; ПАТ «Українська міжбанківська валютна біржа»; ПАТ «Українська біржа» [1].

Однією з головних характеристик фондового ринку є обсяг біржової торгівлі цінними паперами. Загальний обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі у 2020 році становив 335 410,42 млн грн, що більше на 7,94 % порівняно із попереднім роком (рис. 1). У червні 2021 року цей показник становив 204 142,67 млн грн.

Упродовж січня-серпня 2021 року спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами на двох операторах організованих ринків капіталу, а саме: ПАТ «Фондова біржа «Перспектива» та ПАТ «Фондова біржа ПФТС», що становило 97,9 % вартості торгів фінансовими інструментами. Загальний обсяг біржових контрактів з цінними паперами протягом аналізованого періоду на організаторах торгівлі на вторинному ринку становив 99,93 % від загального обсягу біржових контрактів. Найбільшу частку торгів у розрізі фінансових інструментів проведено з ОВДП – 272 122,37 млн грн, друге місце займають ОЗДП – 1 403,71 млн грн, найменшу частку торгів проведено з акціями КІФ, всього лиш 200 тис. грн, з чого можемо дійти висновку, що перевага належить саме облігаціям. Зважаючи на ситуацію сьогодення на фондовому ринку, можемо зауважити, що МФУ випустила новий вид облігацій – військові на допомогу ЗСУ. Так, до державного бюджету станом на 21 березня 2022 року залучено більше 20 млрд грн та майже 12 млн дол. США [3].

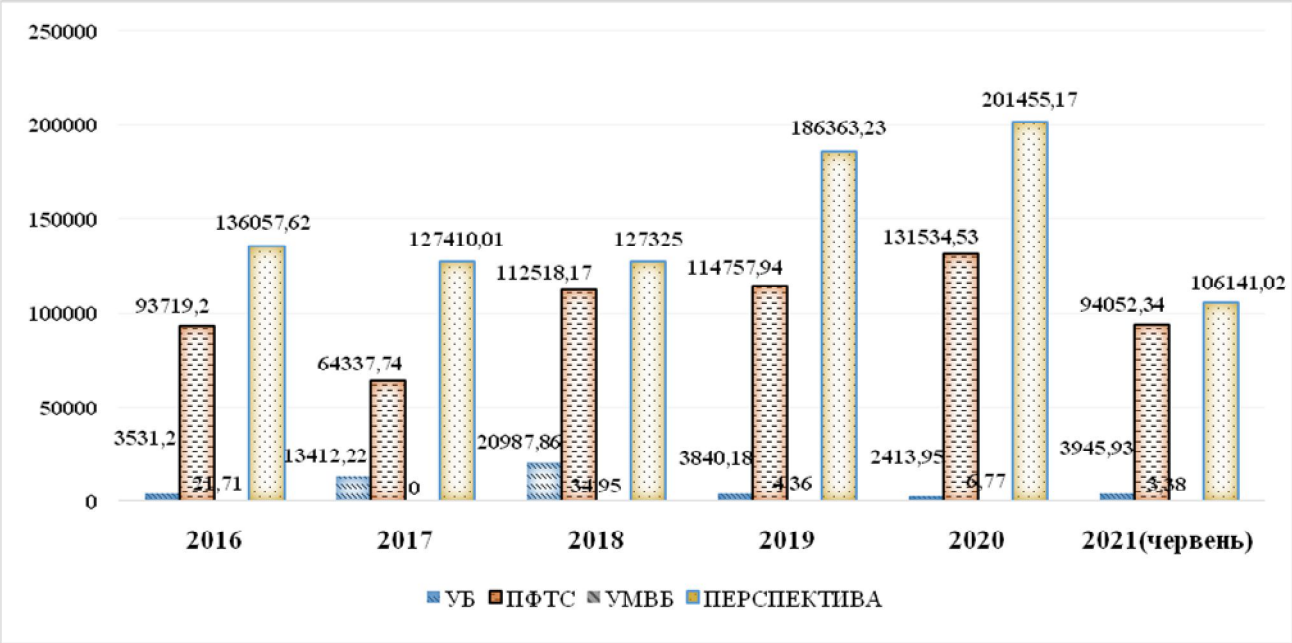


Рис. 1. Обсяг біржових контрактів на організаторах торгівлі з розподілом за видом фінансового інструменту (у розрізі організаторів торгівлі) за період з 2016 по червень 2021 року.

Джерело: побудовано автором на основі даних [1].

Незважаючи на значну різницю у розвитку вітчизняного біржового ринку порівняно з іншими фондовими ринками світу, все ж таки існують позитивні тенденції його подальшого розвитку.

Разом з тим існує ряд проблем, без вирішення яких неможливе післявоєнне відновлення та успішне виконання фондовим ринком покладених на нього функцій.

До основних проблем (особливо в адміністративній сфері), які перешкоджають ефективному виконанню фондовим ринком свого основного завдання – перерозподілу фінансових ресурсів у реальний сектор економіки, варто віднести такі:

– скорочення функцій різних регуляторів фінансового ринку і слабка координація між ними;

– відсутність цілісної стратегії розвитку фондового ринку [2];

– нестабільність та недосконалість правової бази (частково постають питання щодо порушень прав інвесторів, як в управлінні так і випуску акцій);

– низька інвестиційна привабливість національної економіки;

– недосконалість депозитарно-клірингової інфраструктури [5].

Для вирішення вищезазначених проблем потрібно буде вжити ряд заходів з метою покращення та ефективного розвитку вітчизняного фондового ринку у майбутньому, а саме:

– підвищити ефективність регулювання емітентів;

– розвивати наявний та впроваджувати новий інструментарій на фондовому ринку, застосовувати нові інструменти на біржових ринках;

– стимулювати залучення інвестицій на фондовий ринок;

– підвищувати активність іноземних інвесторів на українському фондовому ринку;

– забезпечувати надійне і ефективне функціонування ринкової інфраструктури, особливо у післявоєнний час;

– формувати прогресивну нормативну базу, враховуючи помилки попередніх періодів та керуючись набутим досвідом;

– стимулювати розвиток сучасних систем Internet-трейдингу [4];

– посилювати інформаційну кампанію серед населення про переваги і можливості вкладання коштів до фондового ринку.

Отже, підсумовуючи викладене вище, можемо стверджувати, що відновлення фондового ринку України буде надскладним завданням, проте впровадження оперативних та системних заходів сприятимуть ефективному удосконаленню моделі функціонування вітчизняного фондового ринку у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біржові біржі / Офіційний сайт НКЦПФР. URL: https://www.nssmc.gov.ua/stock-exchanges/ (дата звернення: 16.04.2022).

2. Вергелюк Ю., Філіпішина К. Фондовой ринок України: проблеми та тенденції розвитку. *InterConf*. 2020. Вип. (35). С. 71–75.

3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/ponad-2-tisyachi-gromadyan-ta-predstavnikiv-biznesu-pidtrimali-ukrayinu-pridbavshi-viyskovi-ovdp--depozitariy-nbu (дата звернення: 16.04.2022).

4. Савіна Н. Б., Подлевський А. А., Подлевська О. М. Сучасні тенденції розвитку фондового ринку України. *Вісник Національного університету водного господарства і природокористування. Серія «Економічні науки»*. 2021. Вип. 2(94). С. 185–197.

5. Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 103–107.

УДК 368.02

Гліб Поліщук,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАХОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *страховий ринок, інновації, економіка, послуга, трансформація.*

Hlib Polishchuk,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

DIGITAL TRANSFORMATION OF THE INSURANCE SECTOR OF UKRAINE

Key words: *insurance market, innovation, economy, service, transformation.*

На сучасному етапі розвитку страховий ринок України зіткнувся зі значними проблемами у своєму розвитку. Фундаментальний зрив, який був викликаний пандемією у 2019 році, та ще більші труднощі 2022 року у зв'язку з війною. Така надскладна ситуація прирівнюється до можливості для галузі перелаштуватися відповідно до нових суспільних реалій і потреб ринку.

Щоб успішно виконувати цілеспрямовані стратегії трансформації в складний період, страховики повинні зосередити свою діяльність на потребах клієнтів. Передові технології та нові бізнес-моделі дозволять страховикам стати більш цифровими та гнучкими у задоволенні цих потреб. Чим і зумовлена актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає в дослідженні цифрової трансформації страхового сектору України в післявоєнний час.

Процес цифровізації в страховому секторі з технологічним розвитком, зниженням прибутку та потребами зниження витрат, показує вплив цифровізації на страхову галузь через використання великих даних, штучного інтелекту / когнітивних обчислень, прогнозного моделювання, пристроїв, телематики та Інтернету речей у створенні ланцюга вартості. Природу IT у страхуванні також було показано через Green IT (Essvale Corporation Limited, 2009) [4].

Проаналізуємо сучасний стан страхового ринку в умовах війни. Значна частина страховиків вже спостерігає значне падіння премій на 50–90 %. Крім того, громадяни нашої країни та бізнес у ролі страхувальників втратили велику кількість об'єктів страхування – приміщень, устаткування, житла, автівок тощо.

Падіння рівня життя та доходів громадян, вимушена необхідність відновлювати та ремонтувати зруйноване цілком або ж частково власне житло, купувати нову побутову техніку, автомобілі замість знищених або викрадених окупантами потребуватиме великих коштів, зі свого боку це призведе до того, що витрати на страхування будуть недоступними через фінансовий стан українців у повоєнний період [1].

Тому саме завдяки цифровим технологіям страховикам потрібно максимально намагатись втримати свої позиції та не збанкрутувати. На нинішньому етапі розвитку перевагу отримує та страхова компанія, яка пропонує різним категоріям споживачів розширений спектр послуг:

– орієнтований на клієнтів набір послуг;

– оптимальний час реалізації цих послуг;

– максимально зручна форма укладання полісу та найбільш ключовий фактор – доступна його ціна [2].

Важливим елементом виступає інтернет-страхування, чат-боти у Viber та Telegram стали ключовим інструментом страховиків: за допомогою месенджерів клієнти можуть надіслати до СК документи та фото пошкоджень для оцінки збитків і погодження виплат.

Використання е-полісів у страхуванні має певні переваги, які збільшують його попит до використання в будь якому куточку нашої держави. До таких переваг належать:

1. Дуже швидке та зручне оформлення. Таке оформлення можна здійснити з будь-якого пристрою, який має доступ до мережі Інтернет.

2. Реєстрація е-полісу в базі Моторного страхового бюро України займає не більше однієї хвилини (якщо це автострахування).

3. Майже виключено шахрайство і підробка за рахунок швидкої перевірки дійсності е-полісу.

4. Зручність використання – завантаживши в телефон, який у сучасної людини завжди з нею, виключає можливість пошкодження, знищення е-полісу.

5. Придбання е-полісу через Інтернет, відсутність тиску з боку агента, який пропонує додаткові види страхування, що є досить зручним для потеційних страхувальників [3].

На сьогодні ринок страхування України має досить багато проблем, які виникли з початком війни, проте впровадження сучасних новітніх технологій в діяльність страхових компаній, виступатиме ключовим напрямком розвитку страховиків, та страхового ринку загалом, і сприятиме виходу з кризового стану в післявоєнний час на новий значно вищий рівень розвитку.

На відновлення економічної інфраструктури після завершення війни підуть десятки років. Варто зауважити, що страхування не формує економіку, а є похідним інструментом від неї, тому відновлення страхового сектору буде певним чином відставати навіть від темпів відновлення економіки та домогосподарств. Проте саме цифрова трансформація страхового сектору України може стати каталізатором відновлення вітчизняного страхового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Життя довше за війну. Воєнні дії вдарили по українському страховому ринку, але він продовжує працювати. *FORBES*. URL: https://forbes.ua/inside/zhittya-dovshe-za-viynu-viyskovi-dii-vdarili-po-ukrainskomu-strakhovomu-rinku-ale-vin-prodovzhue-pratsyuvati-shcho-varto-znati-klientam-v-ukraini-ta-za-kordonom-01042022-5219 (дата звернення: 15.04.2022).

2. Заволока Ю., Єфременко А., Малашенко Ю. Особливості функціонування страхового ринку України в умовах сучасної цифрової трансформації. *Економіка та держава.* 2020. № 6. С. 102–106. URL: http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4659&i=15 (дата звернення: 15.04.2022).

3. Сосновська О., Сіренька І. Тенденції інноваційного розвитку страхових компаній в Україні. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2021. № 2(8). С. 20–30. URL: https://journal.eae.com.ua/index.php/ journal/article/view/136 (дата звернення: 15.04.2022).

4. Чуницька І. І., Ясентюк А. С. Функціонування страхового ринку України в умовах сучасної цифрової трансформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка».* 2021. № 23(51). С. 89–94. URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/download/3403/3100/6105 (дата звернення: 15.04.2022).

УДК 336.763

Вадим Продан,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІНВЕСТИЦІЇ РЕЗИДЕНТІВ У ДЕРЖАВНІ ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ПОТУЖНИЙ ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Ключові слова: *цінні папери, облігації, економіка, система, інструмент.*

Vadim Prodan,
first-level student (bachelor) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

RESIDENT INVESTMENTS IN GOVERNMENT SECURITIES AS A POWERFUL DRIVER OF FINANCIAL SYSTEM DEVELOPMENT

Key words: *securities, bonds, economy, system, instrument.*

Державні цінні папери виступають привабливим фінансовим інструментом, який надає можливість приватним інвесторам тримати кошти в низькоризикових і високоліквідних активах та, будучи потужним елементом боргового фінансування, – впливати на економіку країни. Інвесторів приваблюють державні боргові цінні папери більшим відсотком дохідності у порівнянні з банківськими депозитами, низькою ризикованістю та тим що гарантом виступає саме держава. В сучасних складних умовах діяльності фінансового

сектору України, що викликано війною, питання державних цінних паперів, як важливого інструмента фінансової політики, потребує детальнішого дослідження.

Метою дослідження є аналіз інвестицій резидентів, як потужного драйвера у розвитку фінансової системи України в післявоєнний період.

Державні боргові цінні папери – це вид боргових емісійних цінних паперів, які випускають від імені держави уповноважені державні органи та місцеві органи влади для мобілізації позикового капіталу з метою фінансування дефіциту державного чи місцевого бюджетів [1].

В Україні до боргових державних цінних паперів, які випускаються урядом України, та інвестуються резидентами є: облігації внутрішньої державної позики (ОВДП); облігації зовнішньої державної позики (ОЗДП); казначейські зобов'язання.

Також варто зауважити, що у зв'язку з військовими діями, Міністерство фінансів України випустило нові облігації – військові.

Військові облігації – це фактично різновид облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), тобто цінні папери, емітентом яких є держава в особі Міністерства фінансів України [5].

Військові облігації відрізняються від звичайних ОВДП наявністю цільового призначення – для потреб Збройних сил України та потреб держави у військовий час, а також випущенням їх в період воєнних дій на території України. Запущений Міністерством фінансів України механізм випуску військових облігацій є реальною фінансовою допомогою Збройним силам України та державі під час війни, а також можливість всім охочим допомогти захисникам держави, при цьому на умовах повернення вкладених коштів з отриманням прибутку за їх користування державою. Так, до державного бюджету станом на 21 березня 2022 року залучено більше 20 млрд грн та майже 12 млн дол. США [2].

Номінальна вартість ОВДП становить 1 000 грн, також може бути визначена в іноземній валюті. Структура розміщення ОВДП упродовж 2017 – квітня 2022 рр. представлена на рис. 1.

Найбільшими утримувачами ОВДП є банки. На думку фінансиста Степана Джуса, варто звернути увагу і придбати ОВДП з довгим строком погашення – від 2023 року з 9–11 % прибутковості у гривні, 4–5 % у доларах і 3–5 % в євро. До слова, ці інвестиції податком і військовим збором для фізичних осіб не обкладаються [2].

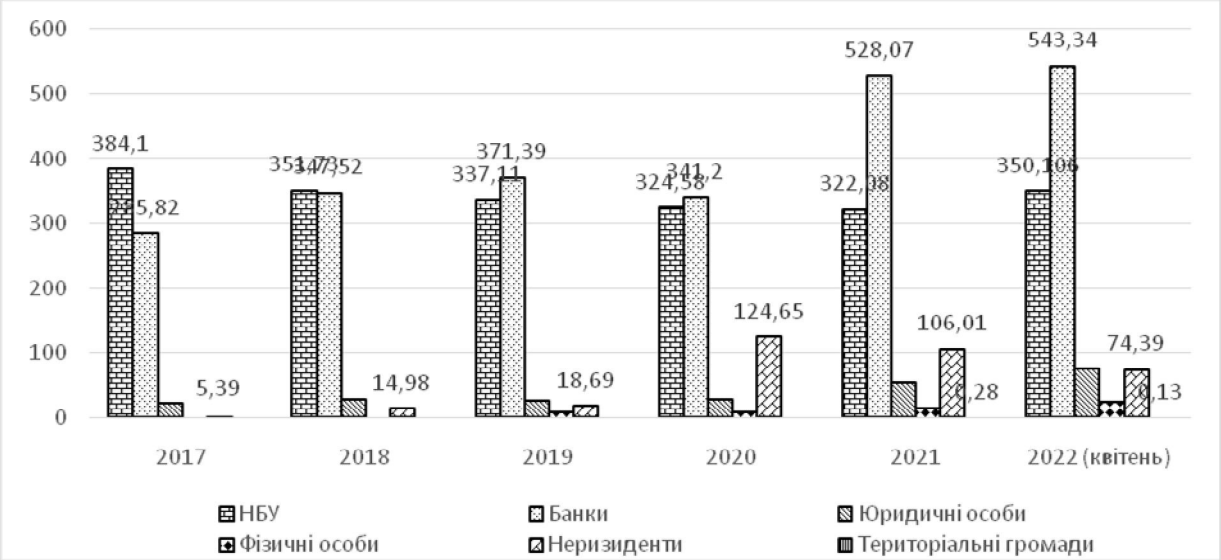


Рис. 1. Структура розміщення ОВДП упродовж 2017 – квітня 2022 рр.
Джерело: розроблено автором за даними Національного банку України [4].

Наприкінці 2020 – на початку 2021 року (рис. 1) у зв'язку з децентралізацією до суб'єктів долучилися територіальні громади, звичайно їх частка є незначною всього лише 0,13 млрд грн, у відсотковому значенні це становить 0 %, проте в майбутньому періоді, на нашу думку, вони матимуть на балансі значно більші відсотки.

Проаналізуємо динаміку середнього номінального рівня дохідності за роками для ОВДП, що перебувають в обігу станом на 16.04.2022 (рис. 2).

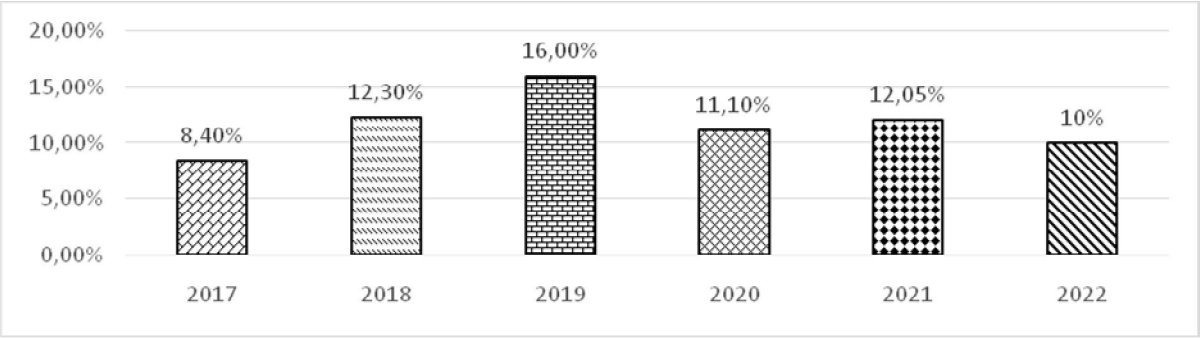


Рис. 2. Динаміка середнього номінального рівня дохідності за облігаціями, які перебувають в обігу станом на 16.04.2022 в Україні
Джерело: розроблено автором на основі даних [4].

Найбільший номінальний середній рівень дохідності розміром 16 % зафіксований для позик, розміщених станом на 01.04.2019. Найменший рівень спостерігається для позик, розміщених 2017 р., із номінальним рівнем дохідності у 8,4 %. 2022 року цей показник становить 10,00 %, чим вищий рівень дохідності державних боргових інструментів, тим вищий рівень їх ризиковості.

Щодо облігацій зовнішньої державної позики, за наданою інформацією Міністерства фінансів України, інвестори з українським резидентством придбали менше відсотка від нового випуску українських суверенних єврооблігацій [4].

Інвестиції резидентів у казначейські зобов'язання в Україні були здійсненні лише декілька разів. На сьогодні найбільшим попитом користуються ОВДП.

Проведений аналіз свідчить про те, що резиденти інвестують свої кошти в облігації внутрішніх держаних позик, що пояснюється такими факторами, як:

– висока надійність, адже гарантом погашення фінансових зобов'язань виступає держава, зокрема інвестору гарантується повернення 100 % коштів;

– мінімальне оподаткування. Облігації не обкладаються податком на доходи;

– висока прибутковість ОВДП. Процентні ставки за банківськими депозитами на сьогодні поступаються відсоткам за держоблігаціями.

Отже, в післявоєнний період під час налагодженого правового забезпечення механізмів захисту інтересів інвесторів, емітентів, посередників ринок державних цінних паперів може стати потужними драйвером розвитку фінансової системи, а на окремих етапах розвитку фондового ринку і всієї економічної системи. Це виступить основою до наближення функціонування вітчизняного ринку державних цінних паперів до сучасних світових моделей та збільшить інвестування коштів резидентів у державні цінні папері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Ключові тенденції ринку цінних паперів в Україні. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків*: матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовтня 2019 р. / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «Університет банківської справи», Черкаський навч.-наук. ін-т. Черкаси, 2019. С. 75–77. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/4389/1/4222_IR.pdf (дата звернення: 16.04.2022).

2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/ponad-2-tisyachi-gromadyan-ta-predstavnikiv-biznesu-pidtrimali-ukrayinu-pridbavshi-viyskovi-ovdp--depozitariy-nbu (дата звернення: 16.04.2022).

3. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: www.nssmc.gov.ua (дата звернення: 16.04.2022).

4. Статистика ОВДП, які знаходяться в обігу. *Міністерство фінансів України*. URL: https://www.minfin.gov.ua/news/borg/ovdpshcho_perebuvaiut-v-obihu (дата звернення: 16.04.2022).

5. У Мінфіні розкрили географію і структуру інвесторів в українські ОЗДП. URL: https://thepage.ua/ua/news/u-minfini-rozpovili-hto-kupuye-ozdp (дата звернення: 16.04.2022).

УДК 004.73

Дмитро Роговий,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Світлана Грищенко,
канд. пед. наук, ст. дослідник,
доцент кафедри комп'ютерних
та інформаційних технологій і систем,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАФІКУ МУЛЬТИСЕРВІСНИХ МЕРЕЖ

Ключові слова: *трафік, мультисервісні мережі, галузь телекомунікацій.*

Dmutro Rohovoi,
Applicant of the second (master's) level of higher education
Scientific adviser:
Svitlana Hryshchenko,
PhD (Pedagogy), Senior Researcher,
Associate Professor of the Department
Intelligent Control and Computer systems,
State Tax University (Irpin)

RESEARCH OF MULTISERVICE NETWORK TRAFFIC

Keywords: *traffic, multiservice networks, telecommunications industry.*

Актуальність. Сучасний рівень розвитку інформаційного суспільства та інтелектуальних сфер діяльності людини в сучасному суспільстві базується на використанні цифрових та телекомунікаційних технологій. Постійне зростання обсягу інформації, збільшення швидкості передачі інформаційних потоків у цифрових мережах зв'язку, як і раніше, залишається актуальним завдання оцінки якості обслуговування потоків трафіку. Задачею сучасних телекомунікаційних систем є забезпечення заданого рівня якості обслуговування.

Метою статі є дослідження трафіку та якості забезпечення для користувачів.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: аналіз різних поглядів науковців на проблему, що досліджується, – для вивчення стану її розробленості; структурно-функціональний – для виділення та характеристики моделей та інженерних методів; порівняння – для виявлення якісних характеристик забезпечення якості обслуговування, узагальнення – для визначення стану дослідження трафіку та забезпечення якості для користувачів.

Виклад основного матеріалу. Постійне вдосконалення галузі телекомунікацій змінило як політику ціни, так і в цілому зниження навантаження на передачу даних. Для вирішення проблем аналізу телекомунікаційних систем необхідно мати у своєму розпорядженні відповідні моделі та інженерні методи, що дозволяють на основі даних вимірювань оцінювати якість надання послуг та прогнозувати характеристики їх роботи. І тому широко застосовується теорія систем масового обслуговування (СМО).

Цією проблематикою займалися вчені А. Л. Литвинов, С. А. Майоров, А. К. Ерланг, В. Феллер та ін.

Наприклад, науковець А. К. Ерланг заклав основи теорії масового обслуговування в перші два десятиліття XX століття. В. Феллер ввів поняття процесу розмноження і загибелі, і теорія систем масового обслуговування привернула увагу математиків, як об'єкт серйозного дослідження.

Різноманітні підходи побудови мультисервісних сетей і аналізу трафіку відображено у працях зарубіжних авторів W. E. Leland, M. S. Taqqu, W. Willinger, D. V. Wilson, A. S. Tanenbaum, D. J. Wetherall та ін.

У загальній математичній моделі СМО займає вагоме місце модель вхідного потоку заявок, що у системі обслуговування (модель трафіку) [2]. Контроль функціонування мережі, усунення перевантажень все це є частиною в забезпеченні надійності необхідного рівня надійності якості мережі [1]. Відсутність адекватних моделей трафіку мереж часто для аналізу та синтезу спрощено, і зі значною втратою точності використовують пуасонівську модель. Форми оцінки розмірів черг, що застосовувалися раніше, придатні виключно для пуассонівських потоків, і під час розрахунків трафіку дають похибки, що перевищують 100–200 %.

Спостереження за потоком трафіку називається політикою трафіку (policing and shaping – формування та регулювання трафіку) [1].

Збільшення обсягу наданих послуг призводить до необхідності швидкої реорганізації мережі, появи нових абонентів та перерозподілу навантажень. Все це викликає необхідність швидкої оцінки необхідної пропускної спроможності інтерфейсів доступу.

У цих умовах розробка нових методів аналізу трафіку мультисервісних мереж, що забезпечують простоту розрахунків та їхню прийнятну точність, стає особливо актуальною.

У пакетних мультисервісних мережах зв'язку потоки пакетів (трафік) суттєво відрізняються від моделі пуассонівського потоку, що описується експоненційною функцією розподілу інтервалу часу між моментами надходження сусідніх пакетів. Тут потоки пакетів формуються безліччю різних джерел запитів на послуги, що надаються мережею, та мережними додатками, що забезпечують послуги передачі відео, даних, мовлення та ін. Джерела запитів, беручи участь у процесі створення потоку пакетів, істотно відрізняються між собою значеннями питомої інтенсивності навантаження. Інтенсивність навантаження результуючого потоку пакетів у кожний момент часу залежить від того, якими додатками обслуговуються джерела запитів та співвідношення їх чисельності для різних додатків. На структуру трафіку також впливають і технологічні особливості алгоритмів обслуговування. Якщо, наприклад, послуга забезпечується декількома додатками, або, якщо в протоколах застосовується повторна передача невірно прийнятих пакетів, то моменти виникнення запитів на встановлення сеансів зв'язку сильно кореловані. Через це в процесі обслуговування вихідні потоки зазнають значних змін і в підсумковому трафіку з'являються довгострокові залежності в інтенсивності надходження пакетів. Клієнти вимагають від мережі більш надійних гарантій продуктивності. Зокрема, мультимедійні програми часто потребують мінімальної пропускної здатності та максимальної затримки для працювання продуктів. Якість, надійність, точність послуг є ознаками контролю.

Це сфера, в якій Інтернет переживає тривалий період оновлення.

Простим рішенням для забезпечення високої якості обслуговування є побудова мережі достатньої потужності для будь-якого трафіку, який буде кинутий на нього. Назва цього рішення – надмірне надання. Отримана мережа буде переносити трафік додатків без значних втрат і, за умови гідної схеми маршрутизації, доставлятиме пакети з низькою затримкою. Продуктивність не стає кращою, ніж це.

Висновки. Узагальнюючи, можемо виокреслити, що трафік вже не є простою сумою безлічі незалежних стаціонарних та ординарних потоків, що властиво пуасонівським потокам телефонних мереж зв'язку. У мультисервісних мережах з комутацією пакетів трафік є різнорідним, а потоки різних програм вимагають забезпечення відповідних рівнів якості обслуговування. Ознаками контролю на об’єкті є показники якості функціонування, такі як ефективність, надійність, точність та інші.

Для забезпечення якості обслуговування необхідно вирішити чотири аспекти:

– поставленого завдання контролю перевантажень мережного сегменту;

– досягнення необхідного рівня достовірності за визначенням стану об'єкта;

– інформаційній значущості параметрів, використовуваних для визначення ознаки;

– виглядом функціональної залежності показника якості від параметрів;

– чутливості параметрів до змін, що відбуваються в об'єкті за появи несправності [3, с. 66].

Резюмуючи, варто зазначити, що напрямами подальших розвідок є розробка методу дослідження трафіку мультисервісних мереж на основі аналізу розподілу кількості заявок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tanenbaum A. S. Computer Networks; 5th Ed. / Andrew S. Tanenbaum, David J. Wetherall. Cloth: Prentice Hall, 2011. 960 p.

2. Литвинов А. Л. Теорія систем масового обслуговування: навч. посібник / А. Л. Литвинов; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 141 с.

3. Штіммерман А. М. Управління мережним трафіком на основі диференційованих і інтегрованих послуг. *Науковий журнал «Телекомунікаційні та інформаційні технології».* К.: ДУТ., 2020. № 4 (69). С. 60–68. DOI: 10.31673/2412-4338.2020.046068

УДК 366.1

Анастасія Ясентюк,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Чуницька,
д-р екон. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: *інновації, економіка, фінансовий сектор, інноваційний розвиток, держава.*

Anastasiia Yasentiuk,
Second-level student (master) of higher education
Scientific leader:
Iryna Chunytska,
D.Sc (Econ), Professor,
Acting Head of the Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University (Irpin)

INNOVATIVE DEVELOPMENT AS A NECESSARY COMPONENT OF THE FINANCIAL SECTOR OF THE STATE

Key words: *innovations, economy, financial sector, innovative development, state.*

На сучасному етапі розвитку як світу, так і України невід'ємною складовою розвитку будь-якого сектору економіки держави стають інновації. Особливо в складний період післявоєнного відновлення. Саме їх впровадження у роботу компаній стане ефективним засобом для збільшення прибутків і завоювання нових сегментів ринку, а також інновації стають панацеєю для прискорення економічного зростання країни шляхом підвищення міжнародної конкурентоспроможності на міжнародних ринках чим і обумовлена актуальність даного дослідження.

Мета дослідження полягає в аналізі процесу впровадження інновацій у фінансовий сектор України.

Така необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, має на меті забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні проблеми, підвищити конкурентоспроможність національної економіки, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі.

Розглянемо рівень розвитку інноваційних тенденцій в Україні, в післявоєнний період, які активно сприятимуть пожвавленню ділової активності та забезпечать сталий розвиток нашої держави:

1) блок-ланцюг. У галузевому плані, за даними Gartner, найбільший інтерес до блок-ланцюга проявляють CIO у сфері телекомунікацій, страхування та фінансів. Впровадження блочного ланцюга в бізнес-процеси вимагає значних знань у багатьох областях, таких як безпека, право, децентралізоване управління, а організації, які вирішать використовувати блочний ланцюг, будуть змушені повністю змінити свою історичну структуру, чиї традиційні бізнес-процеси не відповідають ідеї. блок-ланцюга. також, намагаючись інтегрувати ланцюг блоків у застарілі потоки створення цінності, і системи стикаються з втратою інвестицій або виявляють, що технологія їм не підходить.

2) цифровий маркетинг. На жаль, сьогодні рівень використання цифрових технологій в Україні значно нижчий, ніж у розвинених країнах. За даними Miniwatts Marketing Group, яка досліджує розвиток інтернет-індустрії у світі з 2000 р., Україна посідає останнє місце в Європі за рівнем проникнення Інтернету. Всесвітньою мережею користуються лише 43,4 % українців, тоді як середній показник по Європі становить 73,5 %, а в найбільш розвинених країнах, таких як Німеччина, Ісландія, Норвегія та Нідерланди, частка користувачів Інтернету перевищує 95 % [3].

3) CRM. Переваги використання CRM-систем на перший погляд очевидні: крім зменшення обсягу рутинної роботи та зручності контролю за бізнесом, вони дозволяють збільшити дохід компанії за рахунок оптимізації продажів.

4) технологія сітки. Основними поточними завданнями українського Грід-сектору є: розширення інфраструктури, збільшення потужності ресурсних центрів, пошук завдань для вирішення за допомогою Грід-технології, навчання користувачів, залучення молоді [2; 4].

5) цифрове страхування. На жаль, цей вид фінансових інновацій на небанківському ринку в Україні взагалі не розвинений. У нас немає жодної

страхової компанії, яка б запровадила цю технологію. Така ситуація пов'язана не стільки з ціною на таку технологію, скільки з фінансовою грамотністю українського населення, адже більшість людей навіть не бачить потреби у запровадженні цифрового страхування, тому страховий ринок в нашій країні досить слабо розвинений [1].

Отже, нові технології, зокрема фінансові, докорінно і швидко змінюють структуру світової економіки. Неспроможність країни здійснити структурну перебудову економіки відповідно до нового технологічного укладу не просто гальмує її розвиток, але й призводить до економічної деградації та відсуває її на периферію світових економічних процесів, тому для нашої держави основним пріоритетом економічного післявоєнного відновлення має стати цілеспрямований перехід до інноваційної моделі розвитку економіки, у всіх його секторах.

Швидке та ефективне впровадження досліджених напрямків інноваційного розвитку економіки значно активізують реформування національної економіки на шляху її інноваційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко В. В. Розвиток фінансових інновацій у небанківських фінансових установах. *Приазовський економічний вісник.* 2020. Вип. 1 (18). С. 244–250. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/1_18_ukr/45.pdf (дата звернення: 20.04.2021).

2. Дзюблюк О. Роль банківської системи в інноваційному розвитку економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 1. С. 81–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2019_1_9 (дата звернення: 20.04.2021).

3. Прес-служба Єврокомісії. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage/area/press (дата звернення: 20.04.2021).

4. Онишко С. В. Роль фінансових інновацій у забезпеченні стійкого розвитку фінансового ринку. *Фінансове право.* 2021. URL: http://ndi-fp.nusta.com.ua/thesis/461/ (дата звернення: 20.04.2021).

ПАНЕЛЬ 6
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 351.72:347.73 (447)

Віктор Білоус,
д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри публічного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Михайло Тернущак,
д-р юрид. наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород)

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЩОДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Ключові слова: *фінансова безпека, правові гарантії, органи публічної адміністрації, міжнародні програми.*

Victor Tarasovich Belous,
Doctor of Law, Professor,
Professor of Public Law,
State Tax University (Irpin);
Mikhail Mikhailovich Ternushchak,
Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Administrative,
Financial and information law,
Uzhhorod National University (Uzhhorod)

LEGAL GUARANTEES OF FINANCIAL SECURITY TO PROVIDE ASSISTANCE TO UKRAINE AFTER THE WAR

Key words: *financial security, legal guarantees, public administration bodies, international programs.*

Після завершення військових дій в Україні насамперед розпочнеться процес відновлення вітчизняної економіки та відбудови зруйнованої інфраструктури, що неможливо без залучення міжнародної фінансової допомоги. Варто зазначити, що наразі уже ведеться активна робота міжнародним співтовариством щодо розробки форм допомоги на відновлення України після війни, розробляються варіанти залучення фінансових джерел як гуманітарної допомоги різними державами, так і можливості використання арештованих активів РФ за кордоном.

Тому розробка «Програми допомоги на поновлення української держави після війни» повинна стати одним із ключових напрямів координованої діяльності публічних органів України в цей складний для країни час. Відповідна узгоджена робота, на наш погляд, має проводитися на внутрішньому (національному) рівні в тісній координації органів публічної адміністрації, правоохоронних та судових органів, муніципалітетів та представників наукових кіл, інститутів розвитку громадянського суспільства так і на міжнародному рівні із залученням держав G20 та міжнародних організацій (ООН, ЄС, ОБСЄ, РЄ, NATO, МБРР, МВФ, ЄБРР, ВООЗ, МАГАТЕ, ЮНЕСКО та інших).

Вважаємо, що в основі розробки «Програми допомоги на поновлення української держави після війни» має бути напрацьований механізм, який би визначив організацію порядку втілення та реалізації заходів.

Спочатку необхідно розробити загальнотеоретичні та праксеологічні засади програми допомоги на поновлення держави після війни, а саме дослідити такі складники:

– по-перше, поняття формування міжнародної програми допомоги Україні на прикладі Програми поновлення Європи (European Recovery Program): прогрес і недоліки;

– по-друге, застосування правового забезпечення Плану Маршалла (програми економічної допомоги європейським державам після Другої світової війни): погляд із сьогодення;

– по-третє, врахування недоліків та прорахунків у використанні міжнародної донорської допомоги для відбудови і реформування України після Революції гідності та в період агресії РФ 2014 року.

У подальшому доцільно напрацювати дипломатичні та політико-правові підстави для розробки і запровадження міжнародної програми допомоги світовим співтовариством Україні у відновленні економіки у післявоєнний період. Тут варто проводити роботу у площині:

– розробки і подальшої реалізації законодавчих актів в Україні щодо відновлення понесених збитків, завданих російською агресією, та розробка

шляхів юридичних практик стягнення з РФ контрибуції. Варто зазначити, що перші кроки вже зроблені: 03.03.2022 був прийнятий Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів»;

– залучення міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, МВФ та ін.) до оцінки нанесених збитків до розшуку та арешту російських активів за кордоном для вилучення та компенсації на користь України;

– визначення ролі правоохоронних органів України в проведенні експертизи з оцінки завданих матеріальних та моральних збитків юридичним та фізичним особам, в підготовці матеріалів до міжнародних судів;

– обґрунтування фактичних сум допомоги на підставі експертних оцінок завданих збитків Україні та надання можливості іноземним спонсорам переконатися у достовірності розрахунків.

У результаті варто провести фактичну правову роботу відносно подання пропозицій керівникам країн G20 щодо здійснення фінансової та технічної допомоги Україні впродовж 20 років.

Розробити й ухвалити комплекс законодавчих актів, які гарантуватимуть ефективне використання міжнародної фінансової та технічної допомоги для розвитку економіки та військового потенціалу.

Створити і запустити на інституційному рівні в дію органи контролю та моніторингу за ефективним використанням міждержавної допомоги за участю громадськості та представників держав спонсорів.

Результатом забезпечення фінансової допомоги Україні в післявоєнний період мають стати розроблені цільові (секторальні) програми економічної допомоги міжнародним співтовариством без обмежень військово-технічного потенціалу України та безпекових гарантій.

УДК 343.9

Олеся Бодунова,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СПІВПРАЦЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *правоохоронні органи, засоби масової інформації, інформаційні технології, кримінальне правопорушення, війна в Україні, кіберзлочинність, запобігання.*

Olesia Bodunova,
PhD, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Criminal Justice,
State Tax University (Irpin)

COOPERATION OF THE MEDIA WITH LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES IN THE CONDITIONS OF MARITIME STATE IN UKRAINE

Keywords: *law enforcement agencies, mass media, information technologies, criminal offense, war in Ukraine, cybercrime, prevention.*

Одним із важливих елементів реалізації права громадянина на інформацію є право доступу до публічної інформації. Це право виступає саме елементом права на інформацію та їх неможливо ототожнювати. Право на інформацію є більш ширшим, складається з ряду правомочностей і полягає в свободі слова та праві збирати, зберігати і поширювати інформацію в той час, як право на доступ до публічної інформації можливості отримання інформації. Сьогодні правове забезпечення права людини та громадянина на доступ до публічної інформації виступає важливою гарантією побудови демократичного суспільства.

Право на вільний доступ до інформації, свободу слова, думки, на отримання інформації про діяльність державних органів є одним із найважливіших прав людини, яке можливе у демократичному суспільстві. Основну роль у

реалізації цих прав відіграють засоби масової інформації (далі – ЗМІ), які під час взаємодії з державними органами мають доступ до відповідної інформації і можливості для її донесення до кожної особи. Подальший розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов'язані з підвищенням ефективності діяльності державних органів [1, с. 29].

Впровадження сучасних інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства, стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій на основі використання глобальної мережі Інтернет і спрощення доступу до неї широкого кола користувачів обумовило поширення високотехнологічних злочинів – злочинів, пов'язаних з використанням високих інформаційних технологій. Необхідність створення ефективної системи кібернетичної безпеки України відбулася після вторгнення росії на територію України 2014 року. Інформаційна війна, яка відбувається між російською федерацією й Україною, включає не тільки воєнні дії та інформаційно-психологічні операції, а також проведення кібернетичних атак [2, с. 18].

Так, російські окупанти, починаючи з 24 лютого 2022 року, крім активних бойових дій, розстрілів мирного населення, агресивного знищення житлових будинків та розкрадання майна населення, здійснюють активну інформаційну війну. Вона проявляється у використанні несправжніх профілів у соціальних мережах з метою отримання інформації про місцезнаходження Збройних сил України, територіальної оборони та дезінформації мирного населення, надання українцям за допомогою мобільного зв'язку неправдивої інформації з метою змусити їх повернутися у зону активних бойових дій. Також здійснювалася активна інформаційна атака на загальнодержавні засоби масової інформації для того, аби припинити поширення інформації про російську агресію і вбивства мирних людей.

У зв'язку з цим на перший рівень виходить взаємодія уповноважених державних органів, територіальної оборони із засобами масової інформації і їх звернення пов'язане з потребою допомоги в виявленні, розслідуванні та запобіганні злочинів, а саме: виявлення свідків і потерпілих, одержання даних про обставини вчиненого кримінального правопорушення, встановлення й розшук таких злочинців, виявлення викраденого й слідів кримінального правопорушення.

Про російську пропаганду та її вплив на український медійний простір говорять вже вісім років. У грудні 2014-го в Україні створили Міністерство інформаційної політики України, одним із завдань якого було протистояння російській агресії. Крім того, у вересні 2019 року в нашій державі створено

Міністерство цифрової трансформації України – центральний орган виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтероперабельності – взаємодії мережевих систем базі уніфікованих інтерфейсів або протоколів, впровадження електронних послуг та розвиток цифрової грамотності громадян.

Думки науковців і практиків різняться: одні вважають, що журналісти повинні бути воїнами на цій війні, інші наполягають на тому, що ЗМІ мають робити свою основну роботу – чесно інформувати населення.

Особливе значення це має при формуванні взаємодії засобів масової інформації із правоохоронними органами в процесі запобігання злочинності. В умовах війни це питання стало одним із актуальних як в наукових колах, так і серед практичних працівників, адже засоби масової інформації – провідник населення до достовірної і об'єктивної інформації.

Варто зазначити, що під час війни в Україні вчиняється значна кількість злочинів. Їх можна поділити на два види – ті, які вчиняються російськими окупантами на території України (геноцид, вбивства, зґвалтування тощо), і ті, які вчиняються громадянами України (мародерство тощо). Об'єктивне і своєчасне висвітлення інформації про вчинені кримінально протиправні діяння дає змогу швидко встановити особу злочинця, зібрати доказову базу і притягнути таку особу до кримінальної відповідальності.

Правоохоронні органи повинні надавати ЗМІ інформацію про свою діяльність щодо виявлення злочинців, розкриття кримінальних правопорушень, а суспільство має право цю інформацію отримувати задля забезпечення власної безпеки та попередження кримінально-караних діянь. Водночас і поліцейські, і представники ЗМІ, відповідно до законодавства, ретельно визначають обсяг інформації, що повідомляється, для того, щоб надати відомості, які мають суспільний інтерес, і не оприлюднити ті, які становлять таємницю досудового розслідуванні.

Варто відмітити, що в умовах воєнного стану в Україні у м. Ірпінь Київської області, яке було звільнено від російських загарбників, з'явилося багато мародерів. Відразу було прийнято рішення про посилення взаємодії з поліцією щодо цілодобового патрулювання вулиць. Правоохоронці та захисники кожного дня затримували мародерів з вже награбованим майном місцевих мешканців грошима, ноутбуки, телефонами, ключами від авто, золотом. Таких осіб передавали поліції, але перед розглядом справи мародери залучалися до робіт по прибиранню міста [3].

Така діяльність з боку правоохоронців і територіальної оборони активно й оперативно висвітлювалася в засобах масової інформації. Повідомлення керівництва досить швидко підхоплювали місцеві масмедіа. Вважаємо, що такі дії позитивно впливають на правосвідомість громадян, викликаючи зневагу до осіб, що розкрадають чуже майно під час війни.

Отже, взаємодія правоохоронних органів із засобами масової інформації дозволяє їм у процесі своєї діяльності більш ефективно і раціонально використовувати власні інтелектуальні та матеріальні ресурси; оптимізувати рішення слідчих і оперативно-розшукових завдань; підвищувати результативність процесуальних, розшукових, правовиховних і профілактичних заходів; формувати адекватну громадську думку про роботу правоохоронних органів [4].

Найбільш вдалим прикладом взаємодії правоохоронних органів із засобами масової інформації в умовах воєнного стану є створення Telegram-чатботу «Єворог», у якому можна повідомити про окупантів, причетних до геноциду українського народу. Завдяки цьому диверсанти не можуть спамити фейковими фото чи відео, а військові отримують правдиву інформацію. Варто зазначити, що за невеликий проміжок дії чатботу, правоохоронні органи вже отримали 31 заявку про вбивць, які понесуть жорстоке покарання за свої вчинки [5].

Також Міністерство цифрової трансформації України оприлюднило перелік сервісів для пошуку зниклих під час війни людей. Від початку масштабного російського вторгнення українці змушені ховатися у бомбосховищах, евакуюватися до більш безпечних регіонів, а декого примусово вивозять військові рф. Тому у міністерстві зібрали перелік онлайн-сервісів, які допоможуть шукати зниклих родичів та близьких. Зокрема, у Мінцифри пропонують Telegram-канал «Пошук зниклих» – один із найбільших ресурсів для пошуку дітей і дорослих. Тут легко орієнтуватися за допомогою хештегів з назвами міст. Також є Телеграм-канал «Пошук Україна 2022» для пошуку людей по всій Україні. Щоб подати заявку на пошук, треба заповнити Google-форму, яка надійде волонтерам і бійцям територіальної оборони. Є бот «Знайди рідних», створений за ініціативи «Міжнародної асоціації кібербезпеки» та інших громадських організацій. «Розшук за даними Національного інформаційного бюро» надає інформацію про зниклих військових і цивільних – як загиблих, так і полонених або депортованих з України [6].

Отже, на сьогодні в Україні співпраця засобів масової інформації з правоохоронними органами є більш-менш налагодженою. Наша держава стала на шлях розроблення ефективної інформаційної політики, спрямованої на інформування громадян і забезпечення розуміння ними того, в чому полягають

причини вчинення кримінальних правопорушень, – підвищення медіаграмотності (вміння протистояти спробам маніпулювання собою за допомогою інформаційних потоків) і довіри до держави та інші складові, які допоможуть вибудувати систему захисту кожної людини від негативного впливу злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Liashuk O. M., Yatsyk T. P. Mass media as a factor in promoting the implementation of international wanted persons: Monograph. *Actual problems of the humanities*. Volum 1. Vienna 2015, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH., 2015. C. 29.

2. Бодунова О. М. (2019). Теоретико-правові засади визначення поняття злочинів у сфері інформаційних технологій. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2019. № 3. С. 17–21.

3. В Ірпені затримали групу мародерів з награбованим майном мешканців / офіційний сайт видання Zahid.net. URL: https://zaxid.net/v_irpeni_zatrimali_grupu_maroderiv_z_nagrabovanim_maynom_meshkantsiv_n1540156* (дата звернення: 20.04.2022).

4. Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. Криміналістика: підручник. Х.: ХНУВС, 2011. 666 с.

5. У чат-бот «єВорог» тепер можна повідомити про вбивць у Бучі, Ірпені та Гостомелі / офіційний сайт видання «Українська правда». URL: https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/7/248140/ (дата звернення: 20.04.2022).

6. Сервіси для пошуку зниклих під час війни людей / офіційний сайт видання «Укрінформ». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3453125-servisi-dla-posuku-zniklih-pid-cas-vijni-ludej.html (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 343.1

Ірина Бородій,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

БЕЗПЕКА СВІДКІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ключові слова: *кримінальне провадження, захист, програма захисту свідка.*

Irina Borodiy,
third-level higher education recipient,
State Tax University (Irpin)

WITNESS SAFETY AS A PRIORITY AREA OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Keywords: *criminal proceedings, defense, witness protection program.*

Ефективність кримінального провадження значною мірою залежить від повноти та всебічного дослідження обставин справи, встановлення фактів та відомостей, які дають змогу правильно оцінити докази та прийняти рішення у конкретному провадженні. Найважливішим і «надійним» джерелом подібних фактів та інформації завжди були показання свідків, потерпілих та інших учасників кримінального провадження, хоча такі докази не мають заздалегідь встановленої сили. За даними опитування прокурорів та слідчих: 40 % кримінальних проваджень проти життя та здоров'я особи мали протиправний вплив на свідків. За формами впливу на перше місце посідає насильство – 43 % випадків, на другому – хабарництво – 23 %. Внаслідок таких дій близько третини осіб, які брали участь у кримінальному провадженні, змінили свої показання, а третина ухилилася від кримінального провадження [1, с. 208].

Наразі в Україні відсутня комплексна система забезпечення захисту свідків та потерпілих у кримінальному провадженні. Основу правового регулювання в цій сфері складає Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Також чинний Кримінальний процесуальний кодекс України містить положення, спрямовані на унеможливлення впливу на потерпілого чи свідків та інших учасників кримінального судочинства.

Історично в США мають найбільший досвід створення та розвитку інституції, де нині існує ефективна та надійна система підтримки жертв злочинів та громадян, які добровільно співпрацюють із правоохоронними органами та ризикують зазнати нападу з боку злочинців [3, с. 90]. Конгрес США прийняв Закон про боротьбу з організованою злочинністю, який надав Генеральному прокурору США право виділяти кошти для забезпечення захисту свідків, які перебувають у небезпеці [4, с. 24]. Проте за цим законом захист надавався лише свідкам у справах про організовану злочинність, а у справах загальної злочинної спрямованості свідки та інші учасники процесу не захищалися. Тобто запроваджено критерії визначення категорій справ та осіб, які потребують захисту, це було зроблено для уникнення зловживань та раціонального використання засобів та заходів. У цьому випадку можна свідчити про запровадження принципу пропорційності у застосуванні відповідних заходів до свідка, коли допомога відповідає витраченим коштам. Згодом на виконання вищезазначеного закону Сполучені Штати прийняли ряд нормативно-правових актів, які сприяли розвитку інституту безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному процесі.

Основна мета прийняття закону «Про захист потерпілих і свідків злочинів» [6] – «забезпечення громадянам відносно безпечних і більш прийнятних форм участі у кримінальному провадженні, підвищення їх безпеки та значення в судовій системі». Законодавчі збори штатів також активно розглядають потреби свідків злочину: 39 штатів запровадили компенсацію тим, хто дає правдиві свідчення та потребує захисту. Крім того, кримінально-процесуальні закони окремих держав закріплюють конкретні норми, спрямовані на забезпечення безпеки свідка [4, с. 29].

Важливим критерієм довіри є те, що ця система не є виключною прерогативою лише одного державного органу, вона багаторівнева. До безпеки свідків залучаються як федеральні, так і державні органи влади, а також окремі муніципальні служби (Служба маршалів – безпосередньо вживає заходів щодо забезпечення безпеки свідків; приміщення для переміщення надаються органами державної влади; окружними та окремими міськими органами влади). прийняти рішення про залучення свідків) [7; 8].

Сьогодні Федеральна програма безпеки свідків (WITSEC) є найтривалішою програмою у світі, яка перебуває у підпорядкуванні Служби судових приставів протягом 30 років. Основним елементом її роботи є скритність і постійний рух. Також практикується зміна персональних даних свідків та членів їх сімей. Через значну вартість програма зачіпає лише невелику

кількість людей, за критеріями, це люди, які перебувають в особливо небезпечній ситуації [9, с. 124; 7; 8]. Отже, можна говорити про поступове розширення в законодавстві США кола осіб і заходів, що використовуються для захисту свідків, при перетворенні основного закону на комплексний міжгалузевий акт, що регулює наступні питання. WITSEC став зразком для таких програм у всьому світі. У Канаді та Австралії існують подібні федеральні програми, які співіснують із програмами, встановленими окремими штатами [9, с. 123].

У Німеччині відповідні інститути та правова база сформувалися значно пізніше, ніж у США. Довгий час у Німеччині подібні заходи здійснювали спецпідрозділи поліції, керуючись у своїй діяльності відомчими нормативними актами МВС та Мін'юсту, які часто суперечили чинному законодавству через дискреційні повноваження ухвалювати рішення. органів [9, с. 195].

1998 року у ФРН прийнято Закон «Про регулювання питань забезпечення безпеки свідків, яким загрожує небезпека», відповідно до яких осіб, які підлягають захисту, належать свідки (потенційні свідки), які дають або можуть бути розглянуті значні ознаки з метою виявлення особливо тяжких злочинів, зокрема насильницьких злочинів та інших, скоєних організованими групами, а також їхні родини та близькі, якщо їхньому життю, здоров'ю чи добробуту загрожує небезпека. Цим законом було передбачено програму процедури прийому до захисту свідків і її завершення.

Застосовуваний захід захисту свідка може бути скасовано, якщо людина досягає його реалізації шляхом обману, погрози, підкупу, умисного надання недостовірних чи неповних даних [4, с. 34]. Цим законом також передбачено такі заходи забезпечення безпеки свідків як використання відеозапису показань свідків, особливо дітей, потерпілих від насильницьких злочинів; забезпечення конфіденційності персональних даних свідків на всіх стадіях кримінального судочинства; надання юридичної допомоги потерпілим та свідкам. З 1 січня 2002 року у ФРН діє закон «Про узгодження захисту вразливих свідків», що розкриває безпосередній механізм забезпечення безпеки свідків. згідно з пунктом 1 § 1 («Сфера застосування») цього закону забезпечення безпеки має особу, без показу якої встановлення фактичних прав у кримінальному процесі або з'ясування виявлення обвинуваченого є істотно утрудненим, за умови отримання згоди особи та у разі загрози її життю, здоров'ю, свободи чи особистому майну [4, с. 35].

Програмою захисту свідків у ФРН також передбачено низку вимог, які мають обидві зацікавлені сторони, а саме: добровільність участь особи у програмі захисту свідків; здійснення регулярного контролю за укладеними

домовленостями; спрямування матеріальної та фінансової допомоги в межах захисту для підтримки відповідного рівня забезпечення, а також не збагачення підзахисної особистості; двостороння відповідальність за забезпечення режиму конспірації щодо всіх заходів захисту свідка тощо [10, с. 143–144]. У ФРН, як і в США, розроблені комплексні програми, створені спеціальні підрозділи, що забезпечують безпеку осіб, які беруть участь і сприяють кримінальному судочинству. Наведені інститути мають багато спільного: поєднання процесуальних гарантій безпеки з фізичним захистом осіб, їх майна та найближчих; визначення категорії злочинів, за якими може бути застосований захист; визначення критеріїв «придатності» зв'язку до співпраці та поширення на його захист; гарантування фінансової та психологічної допомоги особам; використання методу зміни персональних даних; системний характер живих заходів: допомога особам надає як урядові служби, так і органи місцевого самоврядування (штату / округу). Міжнародна спільнота нападників XX століття підписувала курс на розробку та впровадження інституту захисту учасників кримінального провадження, почала активні обговорення насущних досліджень та створення загальних принципів та рекомендацій. Це пов’язано із транскордонним характером багатьох та особливо тяжких злочинів (особливо тероризм) та загальної глобалізації, а в Європі – потребу уніфікації законодавства та співробітництва держави в рамках ЄС. Важлива роль у створенні інституту забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному судочинству, відіграла Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950, а також прийнята резолюцію Генеральної асамблеї від 29.11.1985. У цих документах закріплено права та інтереси громадян, які беруть участь або сприяють кримінальному судочинству, а саме забезпечення їхньої безпеки [11; 10].

Особливо увагу у Рекомендаціях приділено жертві злочину, оскільки головне їх спрямування – зміцнення довіри до правосуддя. Крім того, вони звертаються за необхідністю відшкодування з потерпілої фізичної, психологічної, матеріальної та соціальної шкіл, а також із заходами, які доцільно вживати задля заохочення жертв до співпраці з правоохоронними органами [12]. Основним надбанням Рекомендації щодо становища потерпілого у рамках кримінального права і процес є розроблення керівних принципів перегляду відповідного національного законодавства та практики. Крім цього рекомендованого режиму, який з наявних громадських та приватних організацій доцільно покласти на функцію сприяння жертвам злочинів. Таке сприяння можливість надання термінової допомоги, а саме [12]: фізичного захисту від помсти злочинця; тривалої медичної, психологічної, соціальної та матеріальної допомоги;

правової підтримки, спрямованої на запобігання потенційної віктимізації; сприяння під час кримінального судочинства.

Комітет міністрів Ради Європи вважає неприйнятним те, що система кримінального судочинства може не доставляти підсудних до суду і не отримувати судове рішення у зв'язку з тим, що свідки відмовилися надавати правдиві та добровільні ознайомлення [12]. Наведені стандарти є мінімальними вимогами, які закликають до створення ефективної системи захисту учасників кримінального судочинства шляхом імплементації відповідних рекомендацій у національному законодавстві, створюють передумови до співпраці вдосконалення інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підтримання прокурором державного обвинувачення: підручн. для студентів вищих юридичних навчальних закладів / Є. Блажівський, М. Якимчук, І. Козьяков, М. Туркот та ін. К. Національна академія прокуратури України, 2014. 512 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ (дата звернення: 10.09.2021).

3. Гриньків О. О. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства: становлення і розвиток в окремих зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2007. № 4. С. 89–92.

4. Гриньків О. О., Ляш А. О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: монографія. URL: irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r_15/ (дата звернення: 10.09.2021).

5. Victim and Witness Protection Act of 1982. – Public Law. 97-291-Oct.12/1982. URL: https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-96/pdf/STATUTE-96-Pg1248.pdf (дата звернення: 10.09.2021).

6. Witness Security Program. U.S. Marshals Service. URL: https://www.usmarshals.gov/witsec/7 (дата звернення: 10.09.2021).

7. Falcon, G. (2013, 2 16). Inside the witness protection program. CNN. URL: http://edition.cnn.com/2013/02/16/justice/witness-protection-program/ (дата звернення: 10.09.2021).

8. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3(15). С. 119–128. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2017/semkiv.pdf (дата звернення: 10.09.2021).

9. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: навчальний посібник / В. К. Шкарупа, М. В. Коваль, В. М. Андрущук та ін. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2007. 194 с.

10. Азаров М. Ю. Досвід роботи Італії та Німеччини щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика):* наук.-практ. журн. К., 2003. № 7. С. 139–145.

11. Рекомендація Комітету міністрів державам-членам стосовно положення потерпілого в межах кримінального права та кримінального 33 процесу. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_127 (дата звернення: 10.09.2021).

12. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державамчленам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям. URL: http://scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf (дата звернення: 10.09.2021).

УДК 347.73

Інна Вовкочин,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІНАНСУВАННЯ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МИРУ

Ключові слова: *сектор національної безпеки та оборони, видатки бюджету, фінансове забезпечення, воєнний стан.*

Inna Vovkochyn,
applicant of the third (educational and scientific) level of higher education,
State Tax University (Irpin)

FINANCING THE NATIONAL SECURITY AND DEFENSE SECTOR UNDER THE CONDITION OF MARTIME AS A PRIORITY TASK OF THE STATE TO ACHIEVE PEACE

Key words: *national security and defense sector, budget expenditures, financial support, martial law.*

У зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [1] введено воєнний стан, строк дії якого продовжено Указом Президента України від 14.03.2022 № 133/2022 [2]. Верховна Рада України 24 лютого 2022 року прийняла Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [3], а 15 березня 2022 року – Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [4].

З урахуванням ситуації, що склалася в країні, основним завданням та обов’язком держави є забезпечення потреб сектору безпеки і оборони України. Адже державна політика у сферах національної безпеки і оборони в першу

чергу повинна спрямовуватися на захист людини і громадянина (їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності); суспільства (його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку); держави (її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності); території, навколишнього природного середовища (від надзвичайних ситуацій) [5].

Важливе місце у законодавстві України належить тим нормативно-правовим актам, що спрямовані на належне фінансове забезпечення національної безпеки і оборони з метою відсічі збройної агресії проти України, а також захисту нашої держави і її громадян. У зв'язку з посиленням збройної агресії Російської Федерації, визнанням самопроголошених утворень на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей України та задля забезпечення здійснення необхідних видатків на національну безпеку і оборону Верховна Рада України прийняла такі законодавчі акти:

1) Закон України «Про внесення зміни до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України» від 23.02.2022 № 2098-IX, за яким Кабінету Міністрів України 2022 року надається право приймати рішення за погодженням з Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України щодо скорочення видатків і кредитування державного бюджету та їх спрямування до резервного фонду державного бюджету з метою використання на потреби Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів, залучених до виконання завдань щодо відсічі збройної агресії, забезпечення недоторканності державного кордону та захисту держави, а також приймати інші потрібні рішення для виконання бюджету в умовах воєнного стану [6];

2) Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 23.02.2022 № 2099-IX, за яким збільшено видатки державного бюджету на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави [7]. Однак в умовах дії воєнного стану законодавчим органом держави – Парламентом – було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 15.03.2022 № 2135-IX, відповідно до положень якого визначено видатки Державного бюджету України у сумі 1 593 495 680,8 тис. грн, зокрема видатки загального фонду Державного бюджету України – у сумі 1 372 382 556,6 тис. грн та видатки спеціального фонду Державного бюджету України – у сумі 221 113 124,2 тис. грн [8]. Принагідно зауважити, що вказаний Закон збільшує видатки спеціального фонду державного бюджету для Міністерства оборони

України за бюджетною програмою «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» на 67 565,1 млн грн [9]. Таке збільшення видатків повинне реалізуватися за рахунок залучення на цю суму позики від уряду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії задля втілення нового інвестиційного проєкту «Офіційна кредитна підтримка обороноздатності Збройних сил України».

Поряд з цим в умовах дії воєнного стану в Україні був прийнятий Закон України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» від 15.03.2022 № 2134-IX, яким забороняється зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань як заходи впливу за порушення бюджетного законодавства до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів сектору національної безпеки і оборони, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, залучених до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану [10].

Відповідно до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» (із змінами) від 09.06.2021 № 590, пріоритетність здійснення видатків Казначейством та органами Казначейства визначається так.

Перша черга: видатки на національну безпеку і оборону, а також на здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Друга черга:

а) видатки загального фонду (зокрема, але не виключно: оплата праці працівників бюджетних установ; погашення та обслуговування державного та місцевого боргу, виконання гарантійних зобов'язань тощо; виплата пенсій, надбавок та підвищень до пенсій; соціальне забезпечення, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; придбання води питної; забезпечення продуктами харчування; медичне обслуговування населення; комунальні послуги та енергоносії; поточні трансферти місцевим бюджетам; інші захищені видатки);

б) видатки спеціального фонду (зокрема, але не виключно: оплата праці працівників бюджетних установ; витрати на погашення та обслуговування місцевого боргу; соціальне забезпечення; оплата комунальних послуг та енергоносіїв; придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; придбання

води питної; забезпечення продуктами харчування; підтримка внутрішньо переміщених та/або евакуйованих осіб; оплата послуг зв'язку та поштових послуг, інтернет-послуг; благоустрій населених пунктів; усунення аварій в житловому фонді);

в) видатки загального та спеціального фондів (функціонування державних реєстрів; видатки за рахунок коштів резервного фонду бюджету).

Третя черга: інші видатки [11].

Традиційно розподіл видатків на сектор національної безпеки й оборони виглядає так:

1) грошове забезпечення та заробітна плата (з нарахуваннями);
2) створення, закупівля, модернізація та ремонт озброєння і військової (спеціальної) техніки;
3) одноразова грошова допомога;
4) продукти харчування;
5) оплата комунальних послуг та енергоносіїв;
6) будівництво (придбання) житла;
7) медикаменти та перев'язувальні матеріали.

Грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб становить значну частину видатків на забезпечення національної безпеки і оборони України. Правове регулювання цього питання здійснюється постановою Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» від 30.08.2017 № 704, наказом Міністерства оборони України «Про встановлення тарифних розрядів за посадами осіб офіцерського складу Збройних сил України» від 01.03.2018 № 90, постановою Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» (із змінами) від 28.02.2022 № 168. Принагідно зауважити, що із введенням воєнного стану в країні було прийняте рішення про належне грошове забезпечення військовослужбовців Збройних сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, військовим прокурорам Офісу Генерального прокурора України, особам рядового і начальницького складу Державної служби з надзвичайних ситуацій, співробітникам Служби судової охорони, особам начальницького

складу управління спеціальних операцій Національного антикорупційного бюро та поліцейським, а також особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, які несуть службу в органах і установах зазначеної Служби, що розташовані в межах адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога в рамках Програми «єПідтримка», призначивши додаткову винагороду в розмірі 30 000 гривень щомісячно, а тим з них, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах у період здійснення зазначених заходів (зокрема, військовослужбовцям строкової служби), – розмір цієї додаткової винагороди збільшується до 100 000 гривень у розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах [12].

Як відомо, резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути враховані під час складання проєкту бюджету. В умовах дії воєнного стану Кабінетом Міністрів України з метою забезпечення здійснення необхідних видатків на сектор національної безпеки та оборони було прийнято рішення про спрямування коштів резервного фонду державного бюджету на потреби Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів, залучених до виконання відповідних завдань щодо відсічі збройної агресії. Так, близько 73,3 млрд грн було виділено із резервного фонду державного бюджету на забезпечення ключових потреб армії [13].

Варто зазначити, що на спеціальний рахунок, відкритий Національним банком України, упродовж лютого-квітня поточного року для максимального забезпечення потреб сектору національної безпеки та оборони було перераховано на потреби військових понад 14,96 млрд грн. Водночас, за інформацією Міністерства цифрової трансформації України, більше 250 тисяч громадян України через застосунок «Дія» здійснили переказ коштів на потреби армії в сумі, що перевищує 260 млн грн [14].

З огляду на вказане дієві та оперативні, злагоджені та ефективні заходи Президента України, Кабінету Міністрів України та Національного банку України сприяють залученню додаткових надходжень для підтримки економіки та фінансового сектору нашої країни, а також допомоги Збройним силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним та державним органам, що залучені до виконання відповідних завдань щодо відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Втім належне забезпечення міцного та боєздатного українського війська, що є запорукою свободи та незалежності

України, залежить від оперативного прийняття управлінських рішень для виконання бюджету в умовах воєнного стану та забезпечення необхідними видатками суб'єктів сектору національної безпеки й оборони з метою покращення матеріально-фінансового забезпечення вказаного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 15.04.2022).

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14.03.2022 № 133/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text (дата звернення: 15.04.2022).

3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 15.04.2022).

4. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15.03.2022 № 2119-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-20#Text (дата звернення: 15.04.2022).

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 15.04.2022).

6. Про внесення зміни до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України: Закон України від 23.02.2022 № 2098-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2098-20#Text (дата звернення: 15.04.2022).

7. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік»: Закон України від 23.02.2022 № 2099-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2099-20#Text (дата звернення: 16.04.2022).

8. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text (дата звернення: 16.04.2022).

9. Плюс 67,5 млрд грн на озброєння – ухвалено новий закон. Армія INFORM / вебсайт. URL: https://armyinform.com.ua/2022/03/17/plyus-675-mlrd-grn-na-ozbroyennya-uhvaleno-novyj-zakon/ (дата звернення: 16.04.2022).

10. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022 № 2134-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text (дата звернення: 16.04.2022).

11. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n9 (дата звернення: 17.04.2022).

12. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.04.2022).

13. Кабмін збільшив розміри резервного фонду. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна» / вебсайт. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/economic/820209.html (дата звернення: 17.04.2022).

14. Стало відомо, скільки українці зібрали для армії через Дію. Армія INFORM / вебсайт. URL: https://armyinform.com.ua/2022/04/14/stalo-vidomo-skilky-ukrayinczi-zibraly-dlya-armiyi-cherez-diyu/ (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 343.9

Максим Забарний,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ АНАЛІЗІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Ключові слова: *особа злочинця, типи злочинців, фактори, сім'я, проблеми, структура особистості.*

Maxim Zabarniy,
cand. jurid. sciences,
associate professor of criminal justice,
State Tax University (Irpin)

CRIMINAL IDENTITY AND PLACE IN CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF CRIME PREVENTION

Keywords: *identity of the criminal, types of criminals, factors, family, problems, structure of the personality.*

Кримінологічне вивчення особи злочинця здійснюється в основному для виявлення та оцінки тих її властивостей і рис, які породжують злочинну поведінку. Більше того, це центральна проблема кримінології, оскільки особистість є джерелом, суб'єктивною причиною злочинних дій.

Під особою злочинця розуміється особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, в якому проявилася його антигромадська спрямованість, що відображає сукупність негативних соціально значущих властивостей психіки людини, які розвилися в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з людьми.

Пізнання особи злочинця неможливе без вивчення її структури.

Кримінолог В. Д. Малков у структурі особистості злочинця виділяє біофізіологічні, соціально-демографічні та соціально-рольові, морально-психологічні, кримінально-правові та кримінологічні елементи.

До біофізіологічних ознак належать стан здоров'я, особливості фізичної конституції, природні властивості нервової системи.

Соціально-демографічна підструктура включає такі ознаки, як вік, стать, освіта, соціальний стан, національну та соціальну приналежність, сімейний стан, рівень матеріальної забезпеченості. Вік – це «якісно визначений етап становлення особистості, з властивими йому особливостями сприйняття людиною навколишнього світу». З віком змінюються соціальні функції людини, звички, характер, способи реагування на конфліктні і складні ситуації. Несприятливі сімейні відносини і важке матеріальне становище часто несуть в собі кримінальне навантаження і при збігу певних умов сприяють скоєнню кримінальних правопорушень. «Освіта є важливою соціальною характеристикою злочинця. Вона позитивно впливає на розвиток особистості, формування її світоглядних і моральних установок. Звичайно, немає прямої залежності між рівнем освіти і формою поведінки. Однак рівень освіти впливає на правосвідомість і на здатність вибору певного варіанта поведінки». Так, наприклад, низький рівень освіти може ускладнити вибір людиною прийнятних варіантів поведінки в складній життєвій ситуації.

Морально-психологічні характеристики передбачають погляди, переконання, життєві прагнення, ціннісні орієнтації, ставлення до норм моралі.

Найважливішим показником, що характеризує моральний вигляд особистості злочинця, є його ставлення до антицінностей.

Кримінально-правовий елемент варто розглядати як найбільш важливий у розумінні особи злочинця. Саме кримінально-правова характеристика відображає ступінь деформації особистості, її особливі властивості, дозволяє визначити найбільш істотні ознаки злочинців. «До їх числа належать: характер вчиненого кримінального правопорушення, роль при вчиненні кримінального правопорушення, дані про минулу злочинну діяльність, спрямованість і мотивація злочинних дій, тривалість та інтенсивність злочинної діяльності, ступінь підготовленості до кримінального правопорушення, ставлення до злочинних наслідків, наявність судимості». Дані про судимість можуть охарактеризувати стійкість антигромадської спрямованості поведінки, поглядів, навичок, звичок, що проявляються найбільш активно в повторному скоєнні кримінального правопорушення [7; 10].

Загалом характеризуючи особу злочинця, варто зауважити, що вона не відрізняється від особи наявністю або відсутністю будь-яких компонентів у своїй структурі. Відмінність є в змісті цих самих компонентів у злочинців і не злочинців. Погляди, інтереси, потреби і звички злочинців ґрунтуються на антигромадській спрямованості, яка виступає загальною причиною вчинення конкретних кримінальних правопорушень.

Під час проведення цього дослідження доцільно звернути увагу на процес формування злочинців. Дослідження виявляють, що впродовж усього раннього і дошкільного дитинства основним фактором формування особистості дитини продовжує залишатися доросла людина, підтримка і схвалення якої становлять необхідну умову «врівноваженості» дитини з навколишнім її середовищем і переживання нею емоційного благополуччя. «Прагнення до схвалення дорослих, особливо батьків, є в цьому віці настільки сильним, що саме воно спонукає дитину до такої поведінки, в якій вона не відчуває безпосередньої потреби». Отже, «санкції» дорослих за «погану» поведінку є найважливішими регуляторами вчинків дитини [2; 4].

У процесі формування особистості у свідомості людини виробляється реакція, в силу якої вона машинально ухиляється від соціально несхвальної поведінки.

У ранньому дитинстві – це схвалення або не схвалення батьків. Згодом – вчителів, шкільних товаришів, інших референтних груп. Усталена звичка уникати неправильної поведінки попереджає бажання обрати кримінальний спосіб досягнення мети.

У випадках коли процес ранньої соціалізації деформований, відсутній позитивний вплив, виникає загроза формування криміногенного запалу. Тому сімейне виховання відіграє першорядну роль у формуванні особистості злочинця.

Досліджуючи сім'ю як фактор формування особистості злочинця криміналогі звертають увагу на психологічний вплив, що чиниться дорослими на дітей, а також членами сім'ї один на одного. Турбота, любов, захищеність необхідні дитині. Жоден матеріальний достаток не здатний замінити емоційний зв'язок з батьками. «Батьки, які забезпечують дитину окремою кімнатою, безліччю іграшок, які оплачують її заняття в секціях, гуртках і тим обмежують свій виховний вплив, роблять непоправну помилку». Нерідкі випадки, коли діти з таких зовні благополучних сімей здійснюють крадіжки, грабежі та інші, які неможливо пояснити корисливістю. У цих ситуаціях проблема полягає в тому, що дитина, яка виросла в атмосфері емоційного недоліку, прагне заповнити його, шукає визнання у груп однолітків, які характеризуються не кращим чином. З метою самоствердження в цій групі така дитина і вчиняє кримінальні правопорушення.

Маргінальні родини, де батьки пиячать, вживають наркотичні засоби, здійснюють аморальні, антигромадські вчинки сприяють несприятливому формуванню особистості. Дитина таким сім'ям не потрібна, з нею явно

поводяться жорстоко, не годують, змушують займатися жебрацтвом, крадіжками для забезпечення свого існування, про неї не піклуються. Всі особи, які вчинили кримінальні правопорушення, відрізняються один від одного за різними ознаками. Тому виникає необхідність класифікації та типології злочинців.

В. Н. Кудрявцев і В. Є. Емінов вважають, що класифікація і типологія при всій їх схожості не одне й те саме.

Класифікація представляє стійке угруповання досліджуваних об'єктів за їх окремим ознакам і будується на досить жорстких критеріях груп і підгруп, кожна з яких займає чітко фіксоване місце.

Під час побудови типології, на відміну від класифікації, не потрібно виокремлення всіх без винятку типів, що становлять частини пізнаваного об'єкта. Важлива відмінність класифікації від типології полягає в тому, що перша дає опис вивчення об'єкта, а друга його пояснення. За допомогою типології можна успішніше розкрити його природу, причини, закономірності зародження.

Кримінологи пропонують таку класифікацію злочинців:

1. За соціально-демографічними ознаками:

– чоловіки і жінки;

– віком: 14–15; 16–17; 18–24;25–29; 30–40 років; старше 50 років;

– за рівнем освіти: з початковим, з 8-класним; із середнім і середньоспеціальним; з вищим і незакінченим вищим.

2. За ознаками соціального становища та заняттями:

– робітники, службовці, учні, приватні підприємці, фермери, пенсіонери; працездатні, але не учні і не працюючі; безробітні.

3. За ознаками місця проживання та тривалості проживання:

– місто, сільська місцевість;

– постійний житель, мігрант, переселенець.

4. За даними інтенсивності та характером злочинної діяльності:

– повторність, рецидив;

– у групі, в організованій групі.

5. За даними про стан особи в момент вчинення кримінального правопорушення:

– у стані алкогольного сп'яніння, у стані наркотичного збудження [5].

Кримінологічна типологія дозволяє виділити з усього різноманіття злочинних проявів та осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, найбільш характерні типи і образи їх дій. Ця типологія повинна давати уявлення про

ступінь розвитку криміногенних властивостей особистості, їх стійкості або можливості зміни в позитивну сторону.

У вітчизняній кримінології на підставі мотивів вчинення кримінальних правопорушень виділяють: корисливих, престижних, ігрових, насильницьких, сексуальних злочинців [8].

За характером взаємодії криміногенної особи з факторами ситуації вчинення кримінального правопорушення злочинці поділяються на послідовно-криміногенних, ситуативно-криміногенних, ситуативних.

За ступенем суспільної небезпеки злочинці поділяються на такі типи.

Абсолютно небезпечний тип. До нього належать злочинці, які здійснюють серійні вбивства, зокрема наймані і сексуальні, а також вбивства кількох людей одночасно, як правило, раніше незнайомих, або загальнонебезпечним способом.

Особливо небезпечний тип. Це злочинці, які здійснюють вбивства, як правило, в конфліктної ситуації, а також тривалий час корисливі і корисливо-насильницькі злочини. Сюди ж належать керівники злочинних організацій.

Небезпечний тип – скоюють злочини проти особи, порушує громадський порядок, але не зазіхають на життя.

Цікавою є типологія особистості злочинця, заснована на глибині стійкості та інтенсивності антисоціальної спрямованості. Виділяють випадковий, ситуаційний, нестійкий, злісний і особливо злісний типи. Випадковими злочинцями прийнято вважати осіб, які вперше вчинили кримінальне правопорушення невеликої тяжкості, суперечать загальній соціально-позитивній спрямованості їх колишньої поведінки.

Осіб, які вперше вчинили тяжкі злочини під впливом несприятливого збігу обставин і характеризуються, крім того, в основних сферах життєдіяльності позитивно, прийнято відносити до ситуаційного типу злочинців.

Нестійкий тип складають особи, які вчинили кримінальне правопорушення вперше, але допускали і раніше правопорушення та аморальні проступки.

Злісний тип представляють особи, які неодноразово вчиняли кримінальні правопорушення, в тому числі раніше судимі.

Особливо злісними злочинцями кримінологи вважають осіб, які вчинили небезпечний і особливо небезпечний рецидив [9].

Отже, різні категорії особистості злочинців володіють своїми відмінними особливостями, які піддаються аналізу та узагальненню, а потім успішно використовуються в інтересах правоохоронної діяльності.

На злочинну поведінку особи впливають обставини, які вона сприймає як загрозу для себе. Страх і тривога у криміногенної особистості виражені сильніше, ніж у звичайної людини. Тому, намагаючись захиститися часом від уявних загроз, особа вчиняє кримінальне правопорушення. Високий рівень тривоги викликаний відчуженням, недоліком уваги і турботи, відсутністю єднання з іншими людьми. Від того, на скільки особа здатна нормально адаптуватися в суспільстві, як вона сприймає загальні культурні, етичні, правові норми, залежить прийнятність для неї кримінального або соціально допустимого способу дій. Якщо психологічні зв'язки особистості із соціумом сформовані слабо, то злочинний спосіб поведінки суб'єкт вибирає досить легко. Саме соціальне середовище впливає на формування особистості злочинця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А., Іншаков С. М., Лебедєв С. Я., Еріашвілі Н. Д. Кримінологія: підручник / за ред. Г. А. Аванесова. 5-е вид., переробл. і доп. М. ЮНІТІДАНА, 2010. 495 с.

2. Божович, Л. І. Соціальна ситуація і рушійні сили розвитку дитини. Психологія особистості у працях вітчизняних психологів. СПб., 2000. С. 161.

3. Долгова А. І. Кримінологія: підручник для ВНЗ. 4-е вид., переробл. і доп. (ГРИФ). ІНФРА-М, Норма, 2010. 1008 с.

4. Кургузкіна Є. Б. Особистість злочинця: питання формування. *Слідчий.* 2008. № 24.

5. Кримінологія: підручник / за ред. В. М. Кудрявцева, В. Є. Емінова. Норма: Інфра, 2010. 800 с.

6. Курганов С. І. Кримінологія: підручник. М.: Вид-во ЮНІТА-ДАНА, 2010. 575 с.

7. Малков В. Д. Кримінологія: підручник для вишів. Вид-во Юстицинформ, 2011. 544 с.

8. Познишов С. В. Кримінальна психологія. Злочинні типи. Про психологічне дослідження особистості як суб'єкта поведінки взагалі і про вивчення особи злочинця зокрема. *Юридична психологія.* 2008. № 2.

9. Родимушкіна О. В. До питання про особу злочинця-девіанта, який скоює корисливо-насильницькі злочин. *Слідчий.* 2009. № 17. С. 32–34.

10. Шиханцов Г. Г. Кримінологія: навчальний посібник. М., 2001. С. 131.

УДК 336.1

Юлія Касперович,
канд. екон. наук,
старша наукова співробітниця відділу економічної стратегії
Центру економічних та соціальних досліджень,
Національний інститут стратегічних досліджень (м. Київ)

АДАПТАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ДО УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ключові слова: *резервний фонд бюджету, видатки на оборону, внутрішньо переміщені особи, програма «єПідтримка», військові облігації.*

Yuliia Kasperovych,
PhD, Senior Researcher of Department of Economic Strategy,
Center for Economic and Social Research,
The National Institute for Strategic Studies (Kyiv)

BUDGET POLICY ADAPTATION TO WAR TIME CONDITIONS

Key words: *budget reserve fund, defense expenditures, internally displaced persons, "eSupport" program, military bonds.*

Військова агресія РФ на Україну призвела до тяжких втрат. У перші дні війни економічну стійкість вдалося утримати за рахунок мобілізації наявних резервів держави, громадян та бізнесу. Необхідність переходу від коротко- до середньострокової стійкості економіки зумовила нагальну необхідність адаптації вітчизняної фінансової політики до умов воєнного стану. В обох складових фінансової політики – грошово-кредитній та бюджетно-податковій були оперативно та професійно вжиті управлінські заходи. У першій складовій заходи швидко дали економічний ефект через специфіку імплементації монетарної політики. У другій складовій перелік заходів був набагато ширшим. Він потребує довшого часового лагу для впровадження, нерідко коригування та доповнення через нормативно-правові акти парламенту та уряду.

Метою дослідження є узагальнення та систематизація напрямів адаптації бюджетної політики України до умов воєнного часу, який спричинений нічим не спровокованим, агресивним та жорстоким військовим нападом РФ.

Ключові заходи адаптації бюджетної політики в умовах воєнного стану полягали у наступному:

1) *Пріоритизація видатків на оборону та соціальне забезпечення.* До початку війни в Україні була широка множина пріоритетів бюджетного фінансування. З початком війни в умовах обмеженості фінансового ресурсу відбулася кристалізація пріоритетів бюджетного фінансування. Такими пріоритетами нині є армія та соціальний захист. Так, зокрема, від початку війни з 24.02.2022 відбулося підвищення грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України (Постанова КМУ від 28.02.2022 № 168). Як зазначалося на початку квітня ц.р. Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, в умовах воєнного стану змінилися також пріоритети у проведенні видатків з місцевих бюджетів. Насамперед забезпечуються соціально чутливі потреби з функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад.

2) *Трансформація інструментарію резервного фонду бюджету*. Змінами до Бюджетного кодексу України зупинено норму, згідно з якою резервний фонд бюджету не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Кабінет Міністрів України може приймати рішення за погодженням з Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України (Президентом України) щодо скорочення видатків і кредитування державного бюджету та їх спрямування до резервного фонду державного бюджету з метою використання на потреби Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів, залучених до виконання завдань щодо відсічі збройної агресії, забезпечення недоторканності державного кордону та захисту держави або для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації. Урядом України 01.04.2022 встановлено *Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану*, який застосовується з 24.04.2022. У межах цих норм Урядом упродовж березня-квітня ц.р. (станом на 18.04.2022) було прийнято відповідні рішення про скорочення видатків за багатьма бюджетними програмами загалом майже на 164,7 млрд грн із спрямуванням цих коштів до резервного фонду державного бюджету та подальшим виділенням із зазначеного фонду коштів у сумі майже 129,8 млрд грн, зокрема: Міноборони (46,7 млрд грн), МВС (26,8 млрд грн), Мінекономіки (22,9 млрд грн), Мінінфраструктури (18,0 млрд грн), Мінсоцполітики (10 млрд грн), Мінфіну (2,3 млрд грн) та ін.

3) *Зупинення капітальних видатків.* У довоєнний рік пріоритетним у капітальних видатках було дорожнє будівництво. З початком війни у рамках фактично проведеного секвестру бюджету Уряд відмовився від всіх капітальних видатків. Змінами до Державного бюджету України внесена нова стаття 38, згідно якої у 2022 р., як виняток з положень статті 24-2 Бюджетного кодексу України, кошти державного дорожнього фонду спрямовуються першочергово на виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, отриманими державою або під державні гарантії, а також на забезпечення потреб сектору оборони.

4) *Використання авансової сплати дивідендів державним сектором економіки для наповнення бюджету*. Одразу в перший же день початку війни 24.02.2022 Національний банк України оперативно перерахував частину прибутку до розподілу за підсумками 2021 р. у сумі майже 19 млрд грн до Державного бюджету України. У попередні роки такі перерахування НБУ здійснював 01.04.2020 у сумі 42,7 млрд грн та 20.04.2021 24,4 млрд грн. Зменшення податкових та митних надходжень у березні 2022 р. також частково вдалося компенсувати завдяки авансовій сплаті дивідендів державними банками і компаніями з державною часткою власності. Уряд розпорядився забезпечити суб'єктам господарювання державного сектору економіки в одноденний строк авансове перерахування повним обсягом до державного бюджету суми річних дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності 2021 р. (Постанова КМУ від 08.03.2022 № 230, Розпорядження КМУ від 25.03.2022 № 244-р). На їх виконання 03.03.2022 ПриватБанк повним обсягом здійснив авансове перерахування до державного бюджету 28 млрд грн річних дивідендів. Це становить 80 % чистого прибутку банку за 2021 р. згідно з попередніми показниками результатів фінансово-господарської діяльності 2021 р. Також ПриватБанк перерахував до бюджету понад 5 млрд грн авансових податкових платежів. Наприкінці березня 2022 р. Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» авансом перерахувала в державний бюджет 2,3 млрд грн дивідендів за 2021 р. Ця сума становить 95 % від обсягу чистого прибутку, попередньо розрахованого за результатами фінансово-господарської діяльності компанії 2021 р. Авансову сплату податків на заклик посадових осіб держави для підтримки обороноздатності здійснював також приватний бізнес.

5) *Призупинення норм щодо звітування та середньострокового бюджетного планування*. В умовах воєнного стану призупинена дія низки норм Бюджетного кодексу України щодо складання та схвалення Бюджетної декларації, складання та схвалення прогнозів місцевих бюджетів, термінів

подання місячної, квартальної та річної звітності про виконання Державного бюджету України, термінів подання звітності про виконання місцевих бюджетів, захищених видатків бюджету та ін. З початку війни відключений сайт Державної казначейської служби України, де у довоєнний час своєчасно та якісно публікувалася розгорнута інформація про стан виконання державного та місцевих бюджетів всіх рівнів. Експерти, науковці та журналісти з розумінням ставляться до такого кроку, який цілком може бути виправданим в умовах воєнного стану. Короткі текстові повідомлення надають Мінфін та ДПС щодо виконання державного бюджету. Подекуди місцеві органи влади повідомляють щодо стану виконання місцевих бюджетів.

6) *Спрощення бюджетних процедур*. Уряд прийняв рішення для оптимізації та спрощення порядку затвердження паспортів бюджетних програм, кошторисів, інших планових документів та внесення змін до них, а також спрощення порядку казначейського обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів в умовах воєнного стану (раніше ухвалені Розпорядження КМУ від 25.02.2022 № 182 та Постанова КМУ від 02.03.2022 № 177 пізніше замінені Постановою КМУ від 13.03.2022 № 267).

7) *Незастосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства* (зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення / зменшення бюджетних асигнувань) до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів сектору національної безпеки і оборони.

8) *Впровадження програм державної фінансової підтримки для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) для вирішення проблем житла та роботи*:

– оновлена програма надання щомісячної допомоги на проживання ВПО у розмірах: для осіб з інвалідністю та дітей – 3 000 грн; для інших осіб – 2 000 грн (Постанова КМУ від 20.03.2022 № 332);

– запроваджена нова програма компенсації витрат власниками житлових приміщень приватного фонду за тимчасове розміщення ВПО (які не отримують вище зазначену допомогу). Сума компенсації за кожен людино-день визначається на рівні 14,77 грн (тобто на одну людину за 30 днів – 443,1 грн, за 31 день – 457,87 грн). Загальна сума компенсації власнику жилого приміщення визначається шляхом визначення добутку загальної кількості людино-днів на суму компенсації за кожен людино-день (Постанова КМУ від 19.03.2022 № 333);

– запроваджена нова програма з надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО у розмірі 6 500 грн щомісяця за кожну особу впродовж двох місяців (Постанова КМУ від 20.03.2022 № 331).

9) *Розширення державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», передусім для підтримки сільськогосподарських товаровиробників під час посівної кампанії*. Цьому передувало внесення змін до Закону України «*Про Державний бюджет України на 2022 рік*» (Законом України від 15.03.2022 № 2135-IX), якими було знято обмеження щодо граничного обсягу надання у ц.р. державних гарантій на портфельній основі (первинно визначеного у сумі до 10 млрд грн).

10) *Інноваційна реалізація програми «єПідтримка»*. Програма трансформована із виплати т.зв. «вакцинальної тисячі» (виплата яких зупинена) на надання одноразової матеріальної допомоги у зв'язку із втратою частини заробітної плати (доходу), робота (економічна діяльність) яких тимчасово зупинена внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні (Постанова від 9 грудня 2021 р. № 1272 зі змінами). Допомога надавалася найманим працівниками та ФОП у розмірі 6 500 грн (мінімальна заробітна плата 2022 р.) на території 13 областей та м. Київ, де на той час велися бойові дії. Діджитальний формат реалізації програми зробив отримання грошей державної фінансової допомоги швидким та простим. Особливо просто подати заявку було тим, хто раніше подавав заявку за попередніми програмами та отримував кошти. Втім раптово Постановою від 26.03.2022 № 367 було обмежено, що останнім днем подання запитів (заявок) для отримання допомоги в рамках Програми «єПідтримка» є 31 березня 2022 р. На наше глибоке переконання, таке обмеження порушило права громадян, що впродовж березня перебували в окупації без електричної енергії, зв'язку та інтернету, а відтак без працюючого смартфону з мобільним додатком «Дія». Отже, реалізація програми залишила по собі прикру несправедливість, яка обов'язково має бути залагоджена у майбутніх повоєнних продовженнях програми «єПідтримка». Широко відомо принаймні про двох народних депутаток (О. М. Василевська-Смаглюк та Н. П. Южаніна), які звернулися до Уряду України для вирішення зазначеної проблеми.

11) *Надання права сільським, селищним, міським радам та радам об'єднаних територіальних громад приймати рішення про встановлення місцевих податків та/або зборів та податкових пільг із сплати місцевих податків та/або зборів без застосування регуляторних процедур.* Втім Асоціація міст України наполягала на більш широкій редакції норми законодавства, яка б знімала часові та процедурні обмеження для таких рішень. Аналогічна норма діяла 2020 р. під час карантину COVID-19.

12) *Спрямування залишків коштів за субвенціями* з державного бюджету місцевим бюджетам, збережених на рахунках місцевих бюджетів станом на 01.01.2022, на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення, евакуацію / вивезення / переміщення цивільного населення із місцевості, де ведуться бойові дії. Згідно з даними Держказначейства такі залишки коштів станом на 1 січня 2022 р. становили майже 10 млрд грн.

13) *Проведення аукціонів військових облігацій*. Можна згадати, як на початку війни 2014 р. Міністерство фінансів України здійснило випуск казначейських зобов'язань «Військові» на пред'явника в документарній формі для розміщення на добровільних засадах серед фізичних осіб. Таких боргових зобов'язань було продано населенню на загальну суму лише 88,4 млн грн. Нині новітній формат продажу військових облігації є більш універсальним завдяки діджиталізації банків-первинних дилерів та ліцензованих брокерів. Станом на 18.04.2022 Міністерство фінансів України з початку повномасштабного нападу РФ на Україну провело 16 аукціонів з продажу військових облігацій, залучивши до державного бюджету близько 36,4 млрд грн, 12 млн дол. США та 143,4 млн євро. Крім того, станом на середину квітня ц.р. Національний банк України двічі здійснював викупи військових облігацій на суму 40 млрд грн (08.03.2022 та 12.04.2022 по 20 млрд грн). Для надання можливості проведення таких операцій між Урядом та Національним банком Верховна Рада України внесла відповідні зміни до законодавства. Так, тимчасово на період дії воєнного стану зупинено дію статті 54 Закону України «Про Національний банк України», яка забороняє надання НБУ кредитів державі. Як зазначалося, підтримка бюджету Національним банком України є необхідним кроком з огляду на потребу забезпечення належної відсічі широкомасштабній збройній агресії РФ проти України. Водночас центробанк фінансуватиме лише критичні видатки уряду в обмежених обсягах та в прозорий спосіб. Продовження аналогічних дій варто обачно розглядати як винятковий тимчасовий захід в умовах воєнного стану, що може загострити існуючі високі макрофінансові ризики.

14) *Посилення співпраці України з міжнародними партнерами, які надають масштабну військову, фінансову та гуманітарну підтримку*. Із затягуванням війни міжнародна допомога набула критично важливого значення для фінансової стійкості держави. Згідно з внесеними змінами до Бюджетного кодексу України на період дії воєнного стану в Україні залучення позик від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій на підставі міжнародних договорів України, а також внесення змін

до відповідних укладених міжнародних договорів України здійснюється міністром фінансів за рішенням Кабінету Міністрів України. Зазначені міжнародні договори України не потребують ратифікації Верховною Радою України. Верховна Рада України 14.04.2022 прийняла закон про зарахування іноземних грантів до загального фонду Державного бюджету України (законопроєкт реєстр. № 7246 від 02.04.2022). Виконавча рада Міжнародного валютного фонду 08.04.2022 схвалила створення Адміністративного рахунку для України, що надає донорам надійний інструмент для прямої фінансової допомоги Україні. Існують великі сподівання, що такий рахунок буде інституціолізований у Фонд повоєнного відновлення України у рамках реалізації сучасного «плану Маршалла». Країни G7 надали та анонсували 21.04.2022 додаткову підтримку Україні обсягом понад 24 млрд дол. США у 2022 р.

15) *Відкриття шести урядових благодійних рахунків допомоги армії та постраждалим для доповнення бюджетного фінансування, зокрема з використанням інноваційної криптовалютної складової*. Крім того, великою була підтримка бюджетного фінансування приватними волонтерами та благодійними фондами, передусім: фондом «Повернись живим», американської компанії «Epic Games» доходом від гри «Fortnite», зборами благодійних концертів Джамали, фондом голлівудських акторів М. Куніс та Е. Катчера, Червоним Хрестом України, литовською громадською організацією «Blue/Yellow Ukraine», компанією «Google», благодійним фондом «Razom» та ін.

Комплекс оперативно та професійно вжитих управлінських заходів з адаптації вітчизняної бюджетної політики до надскладних умов воєнного часу дозволив почати розбудовувати надійний економічний тил, що стає найкращою підтримкою Збройним силам України у боротьбі з країною-агресором РФ.

УДК 343.119

Мирон Курилич,
здобувач третього рівня вищої освіти,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Ключові слова: *медіація, примирення, кримінально-правовий конфлікт.*

Miron Kurilich,
third-level higher education recipient,
State Tax University (Irpin)

HISTORICAL ASPECT OF THE INSTITUTION OF MEDIATION IN THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE

Keywords: *mediation, reconciliation, criminal law conflict.*

Історія розвитку та становлення медіації на даний час не здається чимось структурованим та впорядкованим. По-перше, через те, що медіація може відбуватись у різних галузях права, як то приватних так і публічних, що є причиною того, що у кожній галузі вона розвивалась по-своєму. По-друге, медіація виникала у різних державах по-різному. Тому для того, щоб відслідкувати увесь ланцюг виникнення та розвитку медіації, потрібно дослідити велику кількість джерел стосовно цієї процедури альтернативного вирішення спорів.

Дослідження історії розвитку медіації також має значення для того, щоб її впровадження в Україні проходило не стихійно, а спираючись на вже існуючий досвід, отриманий іншими державами, який можна проаналізувати і перейняти.

Для початку потрібно визначити період, з якого дослідження виникнення медіації може вважатись доречним. Як зазначає автор статті «Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні його тенденції», багато науковців шукаючи перше застосування процедури медіації людством, вказують на Біблію або зазначають, що вирішення спорів вождями племен в Африці – можна рахувати за таку спробу, інші згадують медіацію в Китаї або способи вирішення суперечок рабинами в західній культурі, що використовуються вже багато тисяч років [1, с. 31].

Багато вчених намагаються досліджувати історію для знаходження певних рис, які б могли об'єднувати певні процедури по примиренню із медіацією, і причина цих досліджень може полягати у бажанні підтвердити той факт, що медіація, начебто, завжди була у людства, і це щось очевидне і відоме усім, але, на нашу думку, медіація – це відносно нова процедура. І до неї ще треба звикати.

Що стосується згадування про медіацію в Китаї, то це окремий аспект, на якому вважаємо за потрібне зупинитись. Як наголошують автори статті «Світоглядні та етико-правові засади медіації в Китаї», китайці мають вже трьох тисячолітню практику медіації [2, с. 28]. Але та медіація, що є у Китаї, трохи відрізняється від сучасної класичної медіації. Як зазначають автори вищезгаданої статті, медіатори в Китаї обираються на зборах громад, а самій процедурі медіації властива публічність, хоча сучасній медіації властива конфіденційність, а медіатора обирають сторони самостійно. Також варто зазначити, що медіацію називають примирливою процедурою, а медіатори входять до так званих «примирливих комісій», що відрізняється від цілей сучасної медіації, мета якої не примирити сторін, а відновити їх майновий та психологічний стан шляхом відшкодування шкоди, завданої злочином, та спробами прийти до взаєморозуміння. Ну і як зазначає Діамант у своїй статті «Conflict and conflict resolution in China…», реальний стан справ у Китаї відрізняється від офіційної статистики, а самі примирливі процедури носять чисто формальний характер [3].

Рід і Міхельсон [4] стверджують, що до послуг примирних комісій звертаються переважно сільські мешканці. Мешканці Пекіна звертаються до медіації значно рідше, переважно для вирішення сусідських спорів. Також було виявлено, що незаможні люди та жінки більше схильні звертатися до послуг (безкоштовних) примирних комісій [2, с. 30].

Як зазначає Т. О. Подковенко у статті «Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів», вважається, що соціальний конфлікт – це суспільні відносини між двома або більшою кількістю сторін, цілі яких реально або уявно несумісні. Варто зазначити, що конфлікти у суспільстві – цілком природнє явище, яке невідворотно трапляється при взаємодії людей. Як зазначає автор вищезгаданої статті, 14 конфлікти, що розв'язуються мирними шляхами, не лише не приносять шкоди суспільним відносинам, а навпаки, сприяють прогресу і мають позитивне значення для функціонування суспільства [5, с. 31].

Один з основних інструментів медіації – це питання. І як ми розуміємо, людство має велику практику застосування питань. Варто зазначити, що філософи Стародавньої Греції вже за тих часів володіли ефективними способами розв'язання конфліктів та віднаходження істини. Якщо порівнювати ці способи із інструментами медіації, то можна зрозуміти, що в них є багато спільного. Наприклад, медіатор у більшості випадків, працю саме за допомогою питань, влучно формулюючи їх у вдалий момент. Один із найвидатніших філософів тих часів Сократ також використовував питання як інструмент пошуку істини, а також відповідей на важливі запитання, коли до нього приходили його учні, шукаючи відповідь, він починав вести з ним діалог, і врешті-решт та людина сама відповідала собі на своє запитання. В цьому випадку Сократ виступав посередником між істиною та людиною, яка до нього зверталась. Він ставив різні питання, зокрема ті, які ставили під сумнів певні речі, і таким способом допомагав дійти до істини. На сьогодні цей метод наукового пізнання називається діалектика. Незважаючи на те, що його не можна ототожнювати з медіацією, вона передбачає використання цього методу пізнання [6].

Досліджуючи історію виникнення медіації, деякі автори знаходять перші згадки про примирливі процедури, що для історії виникнення медіації може бути цікавим з тієї сторони, коли люди почали замислюватись над тим, щоб дати змогу сторонам конфлікту, домовитись про вирішення спору або конфлікту без подальшого покарання. Тут справа більше йде про тяжіння до відновного правосуддя.

Як зазначає у своїй статті А. Огренчук, теоретичні передумови застосування медіації до розв'язання конфліктів, що виникли у сфері 16 юриспруденції, з'явились у 20-х роках XII століття як перші згадки примирливих процедур. Мається на увазі один із принципів «Законів Генріха Першого», що згадувався в одному з підручників англійського права. Цей принцип передбачав наступне: «У разі компенсування однієї особи іншій завданої шкоди, та пропонування миру з метою укласти мирову угоду, а також, у разі проголошення клятви про примирення винною особою, потерпілому, якому зробили таку пропозицію, рекомендується все пробачити і не тримати образу при собі. Укладена мирова угода має ту саму силу, що і судове рішення [7, с. 64]. Такі спроби полегшити розв'язання конфліктів характеризували розуміння необхідності пошуку мирних способів вирішення спорів, що було прогресивною ідеєю у законах тих часів, які у певному вигляді зумовлювали появу відновного правосуддя.

Західну медіацію, перш за все, визначають спроби закріпити її на законодавчому рівні, окреслюючи її конкретне місце серед більш формальних способів вирішення спорів, а також вироблення системного підходу щодо формування професії «медіатор». У результаті чого створюється відповідна ніша альтернативного вирішення спорів, яка здатна функціонувати у відповідних межах, які створює держава за допомогою законів, а також попит серед населення, оплачуваних послуг медіаторів. Відповідні установи здійснюють навчання та підготовку медіаторів, займаються маркетингом медіаційних послуг, приймають заявки від населення, організовують проведення і моніторинг процедур медіації, займаються просвітницькою та громадською діяльністю. Роль держави при цьому полягає у легітимізації такої діяльності, законодавчому закріплені певних стандартів медіації а також у загальній підтримці і заохоченні до застосування альтернативних способів вирішення спорів та конфліктів.

У Сполучених Штатах Америки медіацію почали застосовувати до розв'язання кримінально-правових конфліктів після того, як побачили позитивний ефект від її використання у Канаді. У багатьох випадках медіація у США також стосувалась нетяжких майнових злочинів та нападів. Не усі програми примирення користуються великим попитом, але стабільно до них звертається певна кількість конфліктуючих сторін. Також в США деякі програми примирення отримують гранти, що дозволяє їм відвертати неповнолітніх та дорослих злочинців від переповнених судових систем та повертати у нормальне життя.

Варто зауважити, що спочатку медіація в кримінально-правових конфліктах була сприйнята скептично через те, що цей вид конфліктів має надзвичайно руйнівний впив на суспільні відносини, зокрема на потерпілого, але з часом, цей вид медіації був прийнятий завдяки пілотним проєктам, які показали ефективність цієї процедури.

Отже, медіація як процедура вирішення спорів пройшла довгий шлях перед тим, як розповсюдитись по всьому світу і стати визнаною на рівні багатьох розвинених держав. Деякі країни тільки приєднуються до цього способу розв'язання конфліктів, що може свідчити про зміни в сприйнятті конфліктів і соціальних відносин взагалі. Що стосується медіації в кримінально-правовій сфері, ця сфера потребує ґрунтовного аналізу й осмислення. Щодо медіації, у кримінально-правових спорах ще виникає багато питань, на які потрібно відповісти саме вітчизняним науковцям, тому що суспільство різне, і результати подібних проєктів запровадження медіації теж можуть бути різними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10–2. С. 31–33.

2. Гірник А. М., Резаненко В. Ф. Світоглядні та етико-правові засади медіації в Китаї. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2013. № 149. С. 27–31.

3. Diamant N. J. Conflict and conflict resolution in China: Beyond mediation-centered approaches. *Journal of Conflict Resolution*. 2000. Vol. 44. P. 523–546.

4. Read B. L., Michelson E. Mediating the Mediation Debate: Conflict Resolution and the Local State in China. *Journal of Conflict Resolution*. 2008. Vol. 52. P. 737–763.

5. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів. *Держава і право.* 2009. № 45. С. 31–38.

6. Малазонія Н. Історія розвитку та становлення медіації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 4. С. 166–170.

7. Огренчук А. К вопросу о формировании научных знаний о медиации как способе альтернативного разрешения споров. *Legea si Viata*. 2015. 4/4 (280). С. 64.

УДК 343.61

Наталія Лугіна,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ «ГРУПАМ СМЕРТІ» У КІБЕРПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Ключові слова: *«групи смерті», самогубство, доведення до самогубства, протидія.*

Nataliia Luhina,
cand. jurid. sciences, associate professor,
associate professor of the Department of Criminal Justice,
State Tax University (Irpin)

FEATURES OF CRIMINOLOGICAL CHARACTERIZATION AND PREVENTION OF "DEATH GROUPS" IN CYBERSPACE OF UKRAINE

Keywords: *"death groups", suicide, bringing to suicide, opposition.*

У сучасному житті Інтернет відграє неабияку роль. І це зрозуміло, адже уявити хоча б один день без Інтернету та гаджетів доволі важко. Зрозуміло, що так наше життя стало простішим та легшим, але водночас разом з появою Інтернету з'явилися й нові види злочинів, зокрема й доведення до самогубства через мережу. До таких злочинів можна віднести появу та розвиток так званих «груп смерті», які досить стрімко поширились Україною.

Проаналізувавши дані ЗМІ, можна зрозуміти, чому ця проблема є такою актуальною та доцільною. Статистика свідчить, що працівниками кіберполіції виявлено понад 434 «групи смерті», з яких 102 було заблоковано. Кількість облікованих «записів», які вдалося ідентифікувати як такі, що зареєстровані на території України, становила 34 970 [1]. Дійсно, дивлячись на ці цифри розумієш наскільки гостро постає дана проблема, адже «групи смерті» розраховані на найцінніше – життя, а саме життя малолітніх дітей та підлітків.

«Групи смерті» – це певні спільноти, які у процесі гри заманюють і всілякими засобами проявляють зацікавленість та інтерес у підлітка, стимулюючи його таким чином вступити в гру. Ця гра включає в себе певні завдання, виконуючи які підліток ніби переходить на новий рівень. З кожним рівнем завдання стають більш складнішими, які поступово психологічно готують та штовхають до вчинення самогубства. Сам процес гри супроводжується маніпуляціями та різноманітними способами впливу з метою встановлення психологічного контролю над підлітками.

«Групи смерті» є доволі небезпечними й тим, що їх кураторами та адміністраторами виступають доволі обізнані люди, які знаються на людській психіці, володіють навиками впливу на неї. Нині не встановлено основних мотивів їх діяльності, оскільки доволі важко зрозуміти логіку їх дій.

Нині існує безліч видів «груп смерті», які водночас ґрунтуються на однакових способах та методах впливу і спрямовані на один результат. 2017 року найбільшого поширення набула група «синій кит», яка зацікавлювала своєю таємничістю та містичністю, оскільки символом даної групи став кит – доволі одинока тварини, вважається однією з небагатьох, яка здатна вчинити самогубство. Ця гра складається з п’ятдесяти завдань, які поступово надає куратор, а останнім із завдань є вчинення самогубства. Вступаючи в «синій кит», підліток стає заручником, потрапляє в пастку, з якої досить складно врятуватись [2].

Різновидом «групи смерті» є також гра під назвою «Собачий кайф», а також «Сьоме небо», «Гестапо» тощо. Сутність цієї гри полягає в тому, що її учасник з метою відчути стан ейфорії, втікти від всіх проблем, поринути в «інший світ», «ввійти в астрал» повинен удушити самого себе за допомогою хустинки або шляхом надавлювання на грудну клітку іншою людиною. Жертвою цієї гри став 14-річний Едик із м. Сміла, який не розрахувавши силу, вчинив самогубство [2].

Гра «Червона сова» також доволі популярна серед підлітків. Її сутність полягає у тому, що куратор змушує учасника постійно бути онлайн не спати упродовж 12 діб, дивитися відео із жахами, наносити собі пошкодження та постійно звітувати про виконання цих завдань. На 12-ий день цієї гри учаснику приходить повідомлення про те, що він має вчинити самогубство. В Україні офіційно зафіксовано 5 випадків утечі дітей з дому і кілька випадків самогубства, офіційно пов'язаних із «Червоною совою».

Також можна охарактеризувати гру під назвою «Біжи або помри». Суть її полягає у тому, щоб раптово перебігати дорогу на червоне світло та у заборонених місцях. Оскільки підлітки досить часто прагнуть відчути екстрим, гострі

відчуття, ця гра є доволі поширеною, але водночас вона є дуже небезпечною та може закінчитися трагічними наслідками [3].

Ще одна гра, яка вражає своєю жорстокістю, має назву «Рожева фея». Ця гра розрахована на дівчаток віком до 12 років і являє собою інструкцію, як стати «рожевою феєю». Закінчується головним завданням – дитина повинна прокинутися вночі, увімкнути всі газові конфорки і лягти далі спати. Зрозуміло, що за таких обставин, на небезпеку наражається не тільки дитина, а й батьки та інші люди, які знаходяться в будинку [4].

Водночас деякі групи дещо застаріли і відійшли, набула поширення нова гра смерті під назвою «Момо». Момо являє собою певного персонажа, комп'ютерну гру, що поширюється переважно у месенджерах та розрахована на дітей молодших класів та підлітків. Ця гра є більш жорстокою, оскільки передбачає реальні загрози, тобто відразу спрямовує на вчинення самогубства, а сам образ Момо навіює жах і стає очевидним, що таким способом можна легко впливати на психіку підлітків [5].

Проаналізувавши все вищезазначене, можна наголосити, що ця проблема потребує негайного втручання та вирішення. А саме необхідно проводити заходи з боку держави щодо залучення до цієї проблеми різноманітних фахівців та спеціалістів.

Саме тому необхідно запровадити на державному рівні такі заходи:

1. Соціальним працівникам, педагогам, психологам проводити бесіди з батьками, із самими дітьми щодо безпечного користування Інтернетом.

2. Розробити та затвердити на рівні Кабінету Міністрів України Програму запобігання та профілактики поширенню «груп смерті» в Україні, яка включає в себе ряд заходів щодо запобігання поширенню «груп смерті».

3. Внести зміни до КК України, додавши статтю 120-1, де доцільно було б додати до об'єктивної сторони схиляння до самогубства шляхом психологічного впливу через мережу Інтернет «Схиляння до самогубства з використанням мережі Інтернет», в якій передбачити кваліфікуючі ознаки «щодо неповнолітньої чи малолітньої особи» та викласти її у такій редакції:

1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком умовлянь, пропозицій, підкупу, обману або іншим способом з використанням мережі Інтернет, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

2. Те саме діяння, вчинене щодо неповнолітньої або малолітньої особи, – карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.

4. У перспективі доцільно було б створити Єдиний державний орган щодо протидії та запобігання суїцидам. До складу такого органу ввійдуть представники силових структур, Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України. Його основними завданнями стануть створення системної роботи адресної допомоги, розробка єдиного плану дій в освітніх та інших закладах, формування професійно підготовленого суспільства тощо.

Отже, можна дійти висновку, що проблема діяльності «груп смерті» дійсно є доволі серйозною та актуальною, адже вони поширюються з блискавичною швидкістю просторами Інтернету. Саме тому необхідно запровадити комплекс заходів на державному рівні, які б забезпечили протидію та боротьбу з даними групами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінченко О. В., Шутько І. Ю. Мережева маніпуляція як причина підліткових самогубств: теоретичний аналіз проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2017. С. 25–30.

2. Веприцький Р. С., Гладкова Є. О. Групи смерті: що це таке і як уберегти дитину: наук.-метод. рекомендації. Харків, 2017. 15 с.

3. Павленко С. А. Тактика запобігання доведенню неповнолітніх до самогубств через соціальні мережі (інтернет-спільноти): сучасні вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 11. С. 217–225.

4. Найуразливіші для «груп смерті» – підлітки у віці 13–17 років. *УНІАН* / вебсайт. URL: https://www.unian.ua/health/country/1801092-nayurazlivishi-dlya-grup-smerti-pidlitki-u-vitsi-13-17-rokiv.html (дата звернення: 06.11.2019).

5. Грінченко М. С. Кібербулінг як чинник розвитку девіацій у процесі соціалізації молоді. *Збірник наукових праць.* 2016. № 19, т. 3. С. 31–35.

УДК 342.2

Наталія Новицька,
д-р юрид. наук, с.н.с.,
професор кафедри публічного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Андрій Новицький,
д-р юрид. наук, професор,
ДНДІ МВС (м. Київ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *період дії воєнного стану, акцизні марки, оподаткування нерухомості, податкові пільги.*

Natalia Novytska,
Doctor in Law, Professor on Private
Law Department,
State Fiscal University (Irpin);
Andriy Novytskyi
Doctor of Law, Professor,
State Reasearch Institute
Of the Ministry of Internal Affairs of Ukrain (Kyiv)

CERTAIN ISSUES OF TAXATION DURING MARTIME

Key words: *martial law, excise stamps, real estate taxation, tax benefits.*

З початком війни, яку розпочала Російська Федерація 24 лютого 2022 року, виникла нагальна проблема забезпечити функціонування економіки держави в надзвичайному стані. Велика кількість підприємств тимчасово закрились, призупинили діяльність, приватні підприємці частина змушені були виїхати з територій, на яких велися бойові дії, або з тих територій, де очікувались такі бойові дії. Необхідно зазначити, що багато економічно активних громадян та працівників нашої держави через підставні побоювання за життя та загрозу ракетних обстрілів по всій території держави призупинили підприємницьку діяльність та вимушені були змінити постійне місце проживання та місце

здійснення підприємницької діяльності. Військові дії, ракетні та авіаудари спричинили ряд проблем з транспортним забезпеченням, енергозабезпеченням, водозабезпеченням та іншими видами потреб для здійснення підприємницької діяльності. Це лише окремі проблеми, які виникли відразу після початку широкомасштабної військової агресії. Тому для відновлення функціонування багатьох сфер забезпечення населення держави різними видами товарі та послуг необхідно були надати додаткові державні гарантії та створити додаткові спеціальні умови для здійснення підприємницької діяльності в Україні.

Одним із таких інструментів забезпечення підтримки та заохочення до здійснення підприємницької діяльності в період військового та надзвичайного стану став прийнятий закон про внесення змін до Податкового кодексу України щодо спеціальних умов оподаткування на період дії воєнного стану.

Опрацювання цього нормативного акта дає можливість позитивної оцінки його загальної ідеології та конкретизації визначених спеціальних умов оподаткування для певних категорій платників податків та видів діяльності. Водночас більш глибокий аналіз показує, що є необхідність додаткових доопрацювань у зазначеній сфері та визначення додаткових умов створення податкових пільг для окремих платників податків.

Зокрема, Законом України від 15 березня 2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» передбачено ряд спеціальних податкових норм, які діють на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану в Україні. Так, законом передбачено, що у разі наявності інформації на офіційному вебпорталі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, про відсутність можливості забезпечити продаж марок акцизного податку імпортерам тютюнових виробів дозволяється ввезення на митну територію України тютюнових виробів, маркованих марками акцизного податку, які не є документами суворого обліку, та надрукованими за межами митної території України на замовлення виробників або імпортерів тютюнових виробів. Акцизний податок з тютюнових виробів, маркованих такими марками, сплачується платниками податку до подання митної декларації [1].

Ця норма створює прецедент, відповідно до якого держава передає право друку акцизних марок – документів суворої звітності – невідомому виробнику, який перебуває за межами юрисдикції України, на який неможливо звернути контрольну функцію держави. Це може негативно вплинути на економічні та фінансові чинники держави. Позитивним є те, що термін дії цієї норми обмежено трьома місяцями після скасування воєнного стану.

Водночас може виникнути ситуація, що з певних причин, наприклад зниження покупної можливості громадян, партія таких тютюнових виробів не буде реалізована. Законом не передбачена процедура дій щодо залишків нереалізованих залишків. При цьому необхідно зазначити, що законом передбачено авансовий акцизний платіж за таку партію тютюнових виробів. Очевидно, необхідно передбачити процедуру видачі акцизних марок державного зразка на встановлені залишки тютюнових виробів суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють свою діяльність у межах чинного законодавства.

Водночас зазначеним законом не передбачено спеціальні умови щодо оподаткування нерухомості. Особливо тієї, яка перебувала в місцях проведення активних бойових дій, була пошкоджена або повністю знищена.

Очевидно, що є необхідність встановлення певних правил оподаткування такої нерухомості. З одного боку, виникає необхідність обліку такої нерухомості для належного забезпечення повного відшкодування за втрачене чи пошкоджене нерухоме майно, з іншого – виникла ситуація неможливості користування такими об'єктами нерухомості. Неможливість користування об'єктами нерухомості можуть бути різними: повне знищення, часткове пошкодження, пошкодження або знищення інфраструктури забезпечення (світло, вода, каналізація, газ тощо), що також унеможливлює повною мірою використовувати об'єкти нерухомості. Очевидно, що і в підходах до оподаткування нерухомості повинні бути різні підходи та пріоритети, що визначення ставок, пільг, умов оподаткування об'єктів нерухомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#top

УДК 364-7(477)

Оксана Обривкіна,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *правове забезпечення надання допомоги, внутрішньо переміщена особа, воєнний стан, евакуація.*

Oksana Obryvkina,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Private Law,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF PROVISION OF ASSISTANCE TO INTERNALLY DISPLACED PERSONS DURING MARTIAL LAW

Keywords: *legal regulation of provision of assistance, internally displaced person, martial law, evacuation.*

На сьогодні, починаючи з 2014 року, наша держава входить в десятку країн світу, яка налічує велику кількість внутрішньо переміщених осіб. Сучасна напружена військово-політична ситуація в Україні, а саме війна з Російською Федерацією, величезна кількість внутрішньо переміщених осіб, яка постійно збільшується, сприяє виникненню важливих питань, які потрібно негайно вирішувати.

Згідно з українським законодавством внутрішньо переміщеними особами вважаються громадяни України, що змушені залишити свої місця проживання для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, порушень прав людини, або стихійних лих чи техногенних катастроф [1].

Ведення бойових дій на території України, знищення житлових будинків змусило громадян залишати свої домівки. Незважаючи на визволення територій, де велися бойові дії, на них відсутні будь-які умови для фактичного

проживання людей. Людям, які втратили свої домівки, потрібна матеріальна та психологічна підтримка, тому держава надає фінансову допомогу для цієї категорії осіб.

Згідно з офіційною інформацією Міжнародної організації з міграції, яка була оприлюднена 5 квітня 2022 року, більше 7,1 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами. Після першого місяця війни доходи внутрішньо переміщених осіб зменшилися. На сьогодні цей відсоток становить 61 %. Станом на березень 2022 року в державних органах соціального захисту було зареєстровано 260 тисяч внутрішньо переміщених осіб [3].

Особи, які були вимушені набути статусу «внутрішньо переміщених осіб» стикаються з рядом проблем, що потребують системного підходу до їх вирішення. До основних проблем належить втрата більшості майна особи, знищення або пошкодження власного житла, втрата особистих документів, неможливість працевлаштування і проблеми пристосування до ринку праці, складність отримання матеріальної допомоги тощо. Держава має сприяти поверненню таким особам їхнього майна, а якщо це неможливо – компенсувати всі можливі збитки [4].

Для того щоб покращити становище внутрішньо переміщених осіб, від початку повномасштабного вторгнення Уряд України запровадив виплати з державного бюджету, що повинні допомогти бізнесу та економіці, а найголовніше – переселенцям [2]. Зі свого боку держава та міжнародні організації запровадили такі види соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні:

1. Одноразова допомога у розмірі 6 500 гривень для офіційно працевлаштованих і фізичних осіб-підприємців від «єПідтримки».
2. Виплати щомісячно (з місяця звернення на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування) на кожну внутрішньо переміщену особу допомоги на проживання у зазначених розмірах: для осіб з інвалідністю та дітей – 3 000 гривень; для інших осіб – 2 000 гривень [2].
3. Виплати 440 гривень на місяць компенсації за комунальні послуги на одного переселенця.
4. Виплати 2 200 гривень на місяць від ЮНІСЕФ для родин з дітьми на кожного члена сім’ї, але не більше ніж на п’ять осіб.
5. Виплати 2 200 гривень на місяць від ООН для переселенців на кожну особу впродовж трьох місяців за рахунок коштів міжнародних донорів [5].

Отже, питання внутрішньо переміщених осіб є досить актуальним не тільки для України а і для самих переселенців. Українська держава має здійснювати всі заходи, необхідні для забезпечення подальшого життя таких осіб, співпрацювати з іншими державами, які надають допомогу таким особам, формувати концепції захисту та підтримки, а також нагальному формуванні національних інструментів надання першочергової допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 1. Ст. 1.
2. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.04.2022).
3. Держава надаватиме належну допомогу внутрішньо переміщеним особам, – в цьому переконані у Комітеті з питань бюджету. *Інформаційне управління.* URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/221644.html (дата звернення: 15.04.2022).
4. Чуприна О. О. Формування національних інструментів надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Вісник донецького національного університету, сер. В: економіка і право.* 2015. Вип. 1. С. 408–412.
5. Які виплати можна отримати під час війни. *Інтернет видання Полтавщина.* URL: https://poltava.to/news/65762/ (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 343.13

Андрій Свінцицький,
канд. юрид. наук,
заслужений юрист України, директор,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки (м. Київ)

СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІДОЗРЮВАНОМУ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНОМУ У ВИПАДКУ ВІЙСЬКОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *запобіжні заходи, мобілізація, скасування, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, війна в Україні.*

Andriy Svintsytskiy,
PhD, Honored Lawyer of Ukraine, Director,
Ukrainian Research Institute of Special Equipment
and Forensic Science of the Security Service of Ukraine (Kyiv)

CANCELLATION OF PREVENTIVE MEASURES FOR A SUSPECT OR ACCUSED IN CASE OF MILITARY MOBILIZATION IN UKRAINE

Keywords: *precautionary measures, mobilization, abolition, criminal proceedings, criminal offense, war in Ukraine.*

Збройна агресія і вторгнення військ російської федерації на територію України змінило всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Не винятком є і кримінальна процесуальна діяльність, яка після 24 лютого 2022 року зазнала кардинальних змін.

Враховуючи те, що в Україні було введено воєнний стан, Верховною Радою України було прийнято закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану» на базі проєкту №7118 від 01.03.2022. Цим правовим актом вносяться зміни до процесу здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Перша зміна – стосується внесення відомостей до ЄРДР – моменту, з якого починається кримінальне провадження. Згідно з новою редакцією п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, про що виноситься постанова. Відомості, що підлягають унесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості. Ще до опублікування Закону № 2111-IX Верховний Суд в інформаційному листі від 03.03.2022 №1/0/2-22 наголошував на можливості винесення подібної постанови. ВС вказував, що в разі неможливості формування витягу із ЄРДР інформація про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування може бути підтверджена мотивованою постановою органу досудового розслідування про початок досудового розслідування, яка має містити всі відомості, визначені ст. 214 КПК України [1].

Вочевидь, в такій постанові слідчого або прокурора слід вказати на неможливість внесення інформації до ЄРДР. Варто зазначити, що наведене правило стосується всіх злочинів, а не лише певного переліку.

Крім того, законодавець приділив значну увагу питанню продовження запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою. У новій ч. 2 ст. 615 КПК України встановив можливість продовження на строк до 30 днів строку дії ухвали про тримання під вартою або постанови прокурора про тримання під вартою. Таке продовження здійснюється керівником органу прокуратури (постановою) за клопотанням прокурора або слідчого, погодженим з прокурором. І таке продовження можливе неодноразово в межах строку досудового розслідування [2].

Також закон передбачив по суті автоматичне продовження запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, які закінчуються. Так, згідно з ч. 6 ст. 615 КПК в разі закінчення строку дії ухвали про тримання під вартою, і неможливістю розгляду судом питання продовження такого строку, ухвала вважається продовженою до вирішення судом відповідного питання, але не більше ніж на 2 місяці [2].

Аналогічно за ч. 5 ст. 615 КПК України в разі неможливості проведення підготовчого судового засідання в справах, де є запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, він вважається продовженим (по суті, автоматично) до вирішення відповідного питання в підготовчому судовому засіданні, але не більше, ніж на 2 місяці.

Верховний Суд в Інформаційному листі від 03.03.2022 № 1/0/2-22 вказує на такі особливості проведення засідань щодо запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою:

– можливості врахування оцінки певних обставин, яка надавалися в попередніх ухвалах, без витребування відповідних матеріалів в сторін;

– можливості (як виняток) проведення відеоконференцій з власних технічних засобів, з необхідністю приділення належної уваги роз'ясненню прав учаснику, що бере участь віддалено;

– у виняткових випадках – розгляду цих питань за відсутності підозрюваного, з належною мотивацією такого процедури;

– під час колегіального розгляду клопотання може бути розглянуто головуючим або іншим суддею з колегії, якщо колегіальний розгляд неможливий (звернемо увагу на те, що подібне правило діє на період карантину в п. 20-5 розділу XI КПК України) [1].

Ураховуючи складну ситуацію, яка склалася у зв'язку вторгненням Російської Федерації на територію України та введенням воєнного стану на всій території України, нагальною є потреба оперативно доукомплектовувати українську армію та інші військові формування. У зв'язку з цим пропонується надати можливість особам, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення та стосовно яких обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, звернутись до прокурора із заявою про скасування такого запобіжного заходу для подальшого призову такої особи на військову службу під час мобілізації.

Верховною Радою України ухвалено Закон, яким передбачається можливість скасування запобіжного заходу підозрюваним та обвинуваченим особам у випадку військової мобілізації.

Закон доповнює Кримінальний процесуальний кодекс України новою статтею 616, якою передбачається можливість скасування запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав, для призову такої особи на військову службу під час мобілізації [3].

Зазначені положення не стосуються громадян, які підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115 , 146-147, 152-156, 255, 2551, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 Кримінального кодексу України.

Зазначається, що рішення про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою ухвалюється слідчим суддею або судом за клопотанням прокурора. Контроль за виконанням ухвали слідчого судді або суду про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для призову підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовано цей запобіжний захід, на військову службу під час мобілізації покладається на прокурора [3].

Крім того, передбачається, що підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано інший запобіжний захід, крім запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, має право звернутись до прокурора для скасування відповідного запобіжного заходу для призову на військову службу під час мобілізації.

Отже, внесені зміни до кримінального процесуального законодавства у більшій мірі адаптують кримінальну процесуальну діяльність до умов воєнного стану, забезпечують можливість брати участь у воєнних діях осіб, яким оголошено про підозру. Така діяльність держави направлена, в першу чергу, на збереження суверенітету і територіальної цілісності, тому у будь-якому випадку заслуговує на схвалення. Звичайно ж, такі зміни повинні діяти лише на період воєнного стану в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: лист Верховного Суду від 03.03.2022 № 1/0/2-22. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820 (дата звернення: 19.04.2022).

2. Кравчук О. Кримінальне провадження під час війни: аналіз змін КПК / Офіційний сайт видання «Закон і бізнес». URL: https://zib.com.ua/ua/150803-kriminalne_provadzhennya_pid_chas_viyni_analiz_zmin_kpk.html (дата звернення: 19.04.2022).

3. Відтепер під час мобілізації передбачено скасування запобіжного заходу. Офіційний сайт АрміяInform. URL: https://armyinform.com.ua/2022/03/17/vidteper-pid-chas-mobilizacziyi-peredbacheno-skasuvannya-zapobizhnogo-zahodu/ (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 349.3 (477)

Ірина Чеховська,
д-р юрид. наук, професор,
в.о. завідувача кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *соціальні гарантії, соціальний захист, соціальні послуги, державний бюджет, позабюджетні фонди.*

Iryna Chekhovska,
Doctor of Law, Professor,
head of the department of private law,
State podatkovy university (Irpin)

LEGAL SECURITY OF SOCIAL GUARANTEES OF THE POPULATION OF UKRAINE IN THE MIND OF THE MILITARY STATION

Key words: *social guarantees, social defense, social services, state budget, state budget funds.*

Актуальність. Одним із напрямів фінансової політики держави є забезпечення її соціального розвитку, а головна мета її полягає у «підвищенні рівня суспільного добробуту шляхом оптимального розподілу ВВП між галузями національної економіки, *соціальними групами населення* та окремими територіями» [1, с. 210]. Одним із принципів фінансової політики є мобілізація й використання фінансових ресурсів на забезпечення соціальних гарантій населення розмір яких визначає розміри перерозподілу ВВП через державний бюджет.

В умовах воєнного стану, коли можливості державного бюджету є вкрай обмеженими, постає питання концептуального переосмислення існуючої в країні системи соціального захисту і соціального забезпечення населення України. Доцільність реформування системи соціального захисту і соціального забезпечення (далі – Система) нами було обґрунтовано у попередніх працях

[2; 3; 4]. Водночас приходиться констатувати, що суттєвих змін не відбулось. Так, і досі, не здійснено концептуальне переосмислення діючої системи, не визначено її модель. Видатки з бюджету на забезпечення соціальних гарантій щорічно збільшуються.

Відтак ***метою*** нашого дослідження є здійснення аналізу правового забезпечення соціальних гарантій населення України в умовах воєнного стану та розробка пропозицій щодо його удосконалення.

Матеріали та методи. Під час дослідження використовувалися теоретичні (аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації) та емпіричні (спостереження, класифікація) методи. У статті також використані методи статистичного, порівняльного аналізу, діалектичний, екстраполяції тощо.

Результати й обговорення. Наведемо окремі тези, діючої в Україні системи соціального захисту і соціального забезпечення.

1. Відсутність єдиного кодифікованого акта (кодексу або основ законодавства), у якому встановлювалися б загальні підходи до регулювання системи соціального захисту та соціального забезпечення, а також вичерпний перелік критеріїв і підстав, що дають право на соціальний захист з боку держави та визначають характер і обсяг державних соціальних гарантій.

Натомість діюча Система базується на великій кількості законодавчих і інших нормативно-правових актів. Так, державну політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення визначають близько 30 законодавчих актів, серед яких провідне місце належить законам України, указам Президента та постановам Кабінету Міністрів України. Різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах. Крім того, діючі законодавчі і нормативно-правові акти містять „радянський” (соціальне забезпечення, пільги, соціальні і компенсаційні виплати) і новітній європейські підходи (соціальні послуги, соціальна робота, житлові субсидії).

Ще одним суттєвим недоліком чинних нормативно-правових актів, що визначають державну політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, є те, що в них здебільшого відсутні чітко визначені показники результативності, які б дали змогу оцінити актуальний стан реалізації та ефективність державної політики. Варто також зазначити, що значна частина актів чинного законодавства у сфері соціального захисту та соціального забезпечення або окремі їх положення на сьогодні втратили актуальність чи ніколи не застосовувалися на практиці, проте формально продовжують діяти.

2. Щорічне необґрунтоване зростання видатків у Державному бюджеті України. Акцентуємо увагу на те, що найбільш видатковою статтею зведеного бюджету України, обсяг якої перевищує навіть видатки на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність, є "Соціальний захист та соціальне забезпечення". Для прикладу 2008 року видатки за статтею "Соціальний захист та соціальне забезпечення" становили майже 34,7 млрд. грн., або 21,7 % усіх видатків зведеного бюджету України, що становило 8,3 % ВВП [5]. 2022 року сума видатків сягнула вже 37,5 млрд грн, що становило майже 23% усіх видатків зведеного бюджету України [6]. Отже, спостерігаємо стабільну тенденцію до зростання видатків зведеного бюджету України, що в умовах воєнного стану є неприпустимим.

Необґрунтованість полягає у тому, що планування бюджетних коштів на фінансування пільг окремим категоріям громадян залежить не від кількості пільговиків та вартості послуг, а від фінансових можливостей держави. До того ж видатки на надання пільг практично плануються не органами місцевого самоврядування, яким делеговано повноваження щодо фінансування пільг, а центральними органами виконавчої влади. Натомість органам місцевого самоврядування, які безпосередньо здійснюють призначення та надання пільг громадянам, просто доводяться централізовано розраховані показники.

3. Декларативний характер більшості соціальних допомог. Акцентуємо увагу і на те, що переважна більшість соціальних стандартів залишаються деклараціями через застарілість та неефективність діючих механізмів соціального захисту, неадресність, зрівняльний характер і невідповідність реальним потребам українського суспільства діючої системи соціального захисту та соціального забезпечення, а також неефективність та непрозорість системи бюджетного фінансування соціальних видатків держави.

До того ж розмір виплат суттєво не впливаю на матеріальний стан їх отримувачів. Так, у розрахунку на одну особу соціальні видатки в Україні є одними з найнижчих у світі (2019 року вони становили 1 677 дол. США на рік. У зазначений період нижчими були тільки відповідні показники у Кореї та Мексиці) [7, с. 2].

4. Велика кількість отримувачів соціальних виплат і пільг.

Окремо варто зауважити, що в Україні загальна чисельність громадян, які мають право на використання тих або інших видів пільг, встановлених чинним законодавством, становить близько 15 млн [8]. Проте більшість передбачених чинним законодавством соціальних виплат не спрямовуються чітко тим категоріям громадян, що дійсно їх потребують. Це призводить до неефективного використання бюджетних коштів та нерівності, що виникає у системі

соціального захисту та соціального забезпечення. Так, окремі види соціальних виплат призначаються без урахування реальних доходів громадян (домогосподарств), які претендують на їх отримання.

5. Суттєвого вдосконалення, на нашу думку, потребує система міжбюджетних трансфертів на фінансування видатків у сфері соціального захисту та соціального забезпечення – більшу частку бюджетного фінансування слід спрямувати на надання соціальних послуг у громадах, а не утримання громіздкої системи бюджетних установ стаціонарного типу, як це відбувається нині.

Акцентуємо увагу на те, що нами наведено окремі тези, що характеризують діючу Систему. Проте обґрунтованою, на нашу думку, є теза про доцільність концептуального реформування діючої в Україні системи соціального захисту та соціального забезпечення.

Висновки. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне:

1. Обрати, як найбільш оптимальну для України, консервативну модель соціальної політики. Така модель запроваджена у Австрії, Голландії, Німеччині, Італії і Франції. Ця модель передбачає наявність корпоративної системи соціального захисту в рамках підприємств. Уряд використовує соціальне партнерство як механізм узгодження інтересів робітників і роботодавців. Варто зауважити, що бюджетні відрахування на соціальні заходи приблизно дорівнюють страховим внескам працівників і роботодавців, а основні канали перерозподілу перебувають або в руках держави або під її контролем. Водночас держава прагне надавати перевагу системі страхового захисту. Саме завдяки цьому розмір соціальної допомоги перебуває у пропорційній залежності від трудових доходів і розмірів відрахувань на страхові платежі. Більш детальний аналіз цієї моделі і обґрунтування доцільності її запровадження в Україні наведено нами у монографії «Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації» [4, с. 229–231].

2. Провести аудит всієї системи діючих пільг, соціальних та компенсаційних виплат, зокрема переглянути перелік критеріїв та підстав, на основі яких громадянам надається право на соціальний захист з боку держави. Для прикладу у попередніх публікаціях ми звертали увагу на так звані «тіньові сім'ї», які отримують виплати і мають пільги [9]. Варто також забезпечити баланс потреб і можливостей їх фінансування з державного бюджету в умовах воєнного стану.

3. Розглянути можливість запровадження альтернативних форм соціальної підтримки населення в Україні. Так, у попередніх працях ми обґрунтовували доцільність запровадження сімейного оподаткування [10; 11] як однієї з

альтернативних форм соціальної підтримки. Це дозволить знизити навантаження на державний бюджет і, на нашу думку, запровадження сімейного оподаткування могло б забезпечити справедливий перерозподіл податкового навантаження між платниками з різним складом сім'ї, уникнути маргіналізації сімей і стати реальною мірою з реалізації і перетворення у життя закріплених у Конституції України прав людини.

4. Розробити і прийняти Соціальний кодекс (здійснивши попередній аналіз діючих законів і інших нормативно-правових актів на відповідність Європейській соціальній хартії [12]), орієнтований на консервативну модель, у якому встановлювалися б загальні підходи до регулювання системи соціального захисту та соціального забезпечення, а також вичерпний перелік критеріїв і підстав, що дають право на соціальний захист з боку держави та визначають характер і обсяг державних соціальних гарантій.

5. Делегувати повноваження щодо планування і розпорядження бюджетними ресурсами на соціальний захист та соціальне забезпечення, надання пільг, призначення і здійснення соціальних виплат та організації надання соціальних послуг органам місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теорія фінансів: підручник / Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін.; за заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.

2. Чеховська І. В. Правові підстави запровадження сімейного оподаткування в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2011. № 4 (55). С. 160–168.

3. Чеховська І. В. Державна соціальна допомога сім'ям в Україні: аналіз правозастосовної практики. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 255–261.

4. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ „Друкарня "Рута", 2013. 736 с.

5. Соціальний захист населення у 2020 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf

6. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text

7. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. К.: Центр громадської експертизи, 2019. 104 с.

8. Соцзахист в Держбюджеті – 2022. Аналіз Асоціації міст України. URL: https://auc.org.ua/novyna/soczahyst-v-derzhbyudzheti-2022-analiz-asociaciyi-mist-ukrayiny

9. Чеховська І. В. Соціальний захист одиноких матерів: аналіз основних положень законодавства. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика*). 2017. № 1 (5). С. 191–201.

10. Чеховська І. В. Правові підстави запровадження сімейного оподаткування в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2011. № 4 (55). С. 160–168.

11. Чеховська І. В. Міжнародний досвід правового регулювання сімейного оподаткування. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 148–157.

12. Європейська соціальна хартія. 18.10.1961. Турін. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text

УДК 327.8; 339.5+347.7

Наталя Шаптала,
д-р юрид. наук, доцент, заслужений юрист України,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Державний податковий університет (м. Ірпінь);
Наталія Камінська,
д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь),
головний науковий консультант,
Інститут законодавства Верховної Ради України

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, органи державної влади України, Верховна Рада України, Конституційний Суд України, законодавство, російська агресія, відповідальність.*

Natalia Shaptala,
Doctor of Law, Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Theoretical and Legal Disciplines
Educational and Scientific Institute of Law;
Natalia Kaminska,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Theoretical and Legal Disciplines
Educational and Scientific Institute of Law,
State Tax University (Irpin),
chief scientific consultant,
Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine

PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF THE STATE AUTHORITIES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIME

Key words: *martial law, state authorities of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Constitutional Court of Ukraine, legislation, Russian aggression, responsibility.*

Російська агресія, супроводжуючись широкомасштабним неспровокованим та невиправданим вторгненням на територію України, стала новою стадією війни, що триває вже дев'ятий рік, і гібридної агресії, зумовленої неготовністю рашистів сприйняти незалежність нашої держави і, можливо, навіть існування українського народу. Тому перед Українською державою постала низка невідкладних завдань, одним з яких є координація діяльності усіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні, забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій, зокрема з огляду на запровадження воєнного стану.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 року визначено особливості здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах воєнного стану, зокрема Верховна Рада України, як і Президент України, діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. В умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальність, зокрема кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту (ст. 9). Верховна Рада України в разі введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях працює в сесійному режимі. Передбачено, що у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного стану. До того ж, повноваження Верховної Ради України, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені (ст. 12) [1–2].

Варто підкреслити, що законодавством встановлені додаткові гарантії законності в умовах воєнного стану, а саме забороняються: зміна Конституції України; зміна Конституції Автономної Республіки Крим; проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; проведення страйків, масових зібрань та акцій.

Крім того, відповідно до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» 2010 р. визначено порядок організації та проведення позачергової сесії Верховної Ради України, розгляду питань про затвердження указів

Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації та оголошення за поданням Президента України стану війни чи укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України (стст. 11, 189–191) [3].

Упродовж дії правового режиму воєнного стану українським парламентом було розглянуто і прийнято більше 80 законів, а також постанови про звернення до іноземних держав та міжнародних організацій. Серед головних напрямів роботи законотворчості Верховної Ради України на сьогодні можна виокремити: 1) обороноздатність країни; 2) економічний блок; 3) соціальний блок; 4) покарання колаборантів, диверсантів, мародерів [4]. Окремо зазначимо активізацію законопроєктної діяльності, що стосується спеціальних механізмів застосування різних обмежувальних заходів (санкцій), демонструє тенденції посилення кримінальної відповідальності у даному напрямі. Також останні законодавчі новації стосуються збільшення обсягу внутрішніх і зовнішніх запозичень на потреби оборони; підвищення ефективності цивільного захисту населення від воєнної загрози; посилення заходів для недопущення втручання ворожих сил у функціонування електронної комунікаційної мережі держави; визнано такими, що не застосовуються на території України, майже 1300 законодавчих актів органів держвлади й управління Союзу РСР, Української РСР (Української СРР) тощо.

Аналіз положень Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII свідчить про належну регламентацію статусу судді Конституційного Суду, зокрема, повноваження судді Конституційного Суду та гарантії його діяльності не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях (ст. 18) [5].

За офіційною інформацією, у даний період судді Конституційного Суду України проводять пленарні засідання і засідання Великої палати Суду, засідання сенатів Суду та колегій суддів Суду. Впродовж січня-квітня 2022 р. орган конституційної юрисдикції України ухвалив 273 акта, з них: 228 ухвал Великої палати Суду; 5 постанов Суду; 2 рішення сенатів Суду; **7** ухвал сенатів Суду; 31 ухвала колегій суддів Суду. З початку року до Суду надійшла 71 конституційна скарга, за результатами їх попередньої перевірки 34 конституційні скарги розподілено суддям-доповідачам, суб'єктам права на конституційні скарги повернуто 36 скарг, які за формою не відповідали вимогам

Закону України «Про Конституційний Суд України», одна конституційна скарга перебуває на опрацюванні в Секретаріаті Суду [6].

6 квітня 2022 року Другий сенат Конституційного Суду України ухвалив Рішення у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 163 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). Конституційний Суд України зважає на реалії, пов'язані зі збройною агресією Російської Федерації проти України, роль Збройних Сил України та інших військових формувань в обороні Української держави, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Відповідні конституційні принципи є осердям конституційного ладу України, тож від їх захисту залежить його втілення загалом, зокрема й гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина. У цьому Рішенні Суд виклав низку юридичних позицій, які стосуються обороноздатності держави, зокрема ролі Збройних сил України, в умовах воєнного стану. Конституційний Суд України, зокрема, наголосив, що «головну роль в обороні України відіграють Збройні сили України та інші військові формування, які своєю мужньою боротьбою здійснюють ефективний захист Української держави та Українського народу». В умовах воєнного стану держава зобов'язана мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави. Отже, установлені оспорюваними приписами Закону обмеження є невиправданими та такими, що непропорційно обмежують право на посилений соціальний захист військовослужбовців, не узгоджуються з засадничими конституційними цінностями, зокрема такими, як принцип захисту прав людини, принцип верховенства права в аспекті домірності та вимог щодо соціального захисту військовослужбовців [7].

Безумовно, визначальною є роль глави держави – Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних сил України у складних умовах, що переживає наша держава, громадяни України та інші особи. Так само це стосується і Ради національної безпеки і оборони України як координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, що координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у цій сфері.

Однією з останніх ініціатив, затверджених Указом Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022, є створення Національної ради з відновлення України від наслідків війни, відповідне Положення про неї. Основними

завданнями Національної ради з відновлення України від наслідків війни як консультативно-дорадчого органу при Президентові України є: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [8].

Якнайшвидше здобуття перемоги та постконфліктне миробудівництво, відновлення територіальній цілісності України, державного суверенітету на всій території Української держави, миру і безпеки, відновлення прав та інтересів людини та громадянина, на наше переконання, змушує до активних і координованих дій органів державної влади України різних рівнів, різних гілок влади, а також громадськості, інституцій громадянського суспільства та світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України 1996 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution

2. Про правовий режим воєнного стану Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Про Регламент Верховної Ради України Закон України 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15, № 16–17. Ст. 133. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text

4. Офіційний сайт Верховної Ради України. Головні напрями роботи законотворчості Верховної Ради на сьогодні. URL: https://parlament.org.ua/2022/04/04/shho-robila-verhovna-rada-protyagom-misyatsya-vijni; https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/222089.html

5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

6. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL https://ccu.gov.ua/

7. Усебічна підтримка військовослужбовців Збройних сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави / Конституційний Суд України. URL: https://ccu.gov.ua/novyna/usebichna-pidtrymka-viyskovosluzhbovciv -zbroynyh-syl-ukrayiny-ye-odnym-iz-zasobiv

8. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни: затверджено указом Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022. URL: https://www.president.gov.ua/

9. Камінська Н. В., Щербань Є. В. Проблеми імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду у контексті сучасних подій в Україні *Деокупація. Юридичний фронт*: матеріали Міжнар. експертного круглого столу, Київ, 18 берез. 2022 р. / упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 71–75. DOI: 10.31617/k.knute.2022-03-18

УДК 347.7

Альбіна Бондаренко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *економіка, банки, банківська діяльність, фінансовий сектор, валютні операції.*

Albina Bondarenko,
applicant for higher education
of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Luibov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

MEASURES OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE DURING MARTIAL STATUS

Key words: *economy, banks, banking activity, financial sector, currency operations.*

Банківська система України залишається стійкою і ліквідною навіть в умовах воєнного стану. Актуальності темі додає те, що Національний банк України (далі – НБУ) продовжує вживати заходів для підтримання стабільності даної системи шляхом мінімізації негативного впливу наслідків російської військової агресії проти України. Ефективне вирішення цих проблем знаходиться на організаційному рівні, проте результативність таких заходів значною мірою покращує становище у сфері банківської діяльності.

Метою дослідження є аналіз нововведень в банківській системі та співвідношення їх з кінцевими результатами при застосуванні на практиці.

У роботі використовувалися такі методи дослідження як діалектичний метод, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Національний банк України – єдиний емісійний центр держави, державний орган грошово-кредитного та валютного регулювання, нагляду за комерційними банками. Головна ціль НБУ у сфері грошово-кредитної політики є збереження фінансової стабільності в країні, як головної передумови забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення [1].

З початку війни до 28 лютого 2022 року обсяг коштів населення на рахунках найбільших банків зріс, зокрема внаслідок надходження значних виплат наприкінці місяця на рахунки клієнтів банків, зокрема зарплат. Стримує відплив депозитів доступність безготівкових операцій та обмежена робота банків у низці регіонів.

Додатковою "подушкою безпеки" для банків є класичне заставне, а також запроваджене Національним банком бланкове рефінансування терміном до одного року (максимальний обсяг – до 30 % вкладів населення) [2, с. 13].

Першим і суттєвим кроком Правління НБУ стало ухвалення змін до постанови від 24 лютого 2022 року № 18 "Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану", зокрема:

- визначено випадки, у яких уповноваженим установам дозволяється здійснювати за дорученням клієнтів торгівлю валютними цінностями, а також порядок здійснення цих операцій;
- зафіксовано офіційний курс гривні до іноземних валют, офіційний курс гривні до спеціальних прав запозичення, а також розрахункову ціну банківських металів на рівнях, на яких вони діяли 24 лютого 2022 року;
- припинено до окремого рішення розрахунок довідкового значення курсу гривні до долара США згідно з укладеними на валютному ринку України угодами станом на 12.00;
- визначено випадки, у яких уповноваженим установам дозволено здійснювати за дорученням клієнтів транскордонні перекази валютних цінностей з України та ін. [3].

Прийнявши цю постанову, НБУ значно обмежив можливості купівлі іноземної валюти та здійснення розрахунків з нерезидентами. Одразу зазначимо, що до Постанови № 18 постійно вносяться зміни, тому варто звертати увагу, яку редакцію саме переглядаєте. Варто відмітити, що починаючи від 24 лютого валютний ринок працює в режимі обмежень. Офіційний курс

зафіксовано та введено низку тимчасових валютних обмежень. Але обмеження не поширюються на операції з купівлі іноземної валюти для придбання товарів критичного імпорту за переліком, який затвердив Кабінет Міністрів України.

НБУ з 14 квітня 2022 року дозволив банкам продавати готівкову інвалюту. Але для запобігання тиску на валютний ринок банк може здійснювати продаж валюти тільки у межах різниці між загальним обсягом купівлі ними готівкової інвалюти та обсягом її продажу.

Крім того, Національний банк ввів заборону на здійснення транскордонних валютних платежів. Винятком до відповідної заборони є розрахунки та отримання готівки з використанням платіжних карток за кордоном та ряд інших операцій.

Відповідні дії наразі несуть в собі гостру необхідність, яка надасть можливість забезпечити надійне функціонування фінансової системи нашої країни та можливість максимального забезпечення діяльності Збройних сил України, а також безперебійної роботи об’єктів критичної інфраструктури.

НБУ закликає громадян під час покупок надавати перевагу безготівковим розрахункам, а операторів торговельних мереж та заправних станцій – не допускати жодних відмов у прийнятті безготівкової оплати.

Водночас з метою подальшого підтримання належного рівня ліквідності в банківській системі Правління Національного банку ухвалило такі рішення:

- припинити проведення тендерів із розміщення депозитних сертифікатів строком на 14 днів;
- надалі здійснювати тендери з надання рефінансування банкам, зокрема бланкового, в межах постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 22 "Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану". Тендери оголошуватимуться залежно від розвитку ситуації (зараз вони відбуваються щоденно);
- скасувати лютневе рішення щодо збільшення нормативів обов’язкового резервування. [4]

Висновки. З огляду на дослідження цього питання, підкреслимо таке: крім наведених заходів, Національний банк України продовжує вживати й інші заходи для підтримання стабільності банківської системи шляхом мінімізації негативного впливу наслідків російської військової агресії проти України.

НБУ терміново перерахував частину прибутку до розподілу в сумі майже 19 млрд грн до Державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану.

Отже, через швидке реагування та залучення НБУ міжнародних організацій та країн-партнерів, які також взяли зобов'язання із виділення значних обсягів фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримання економіки України та гуманітарні питання, покращує становище роботи відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, а також забезпечення доступу до сейфових скриньок та здійснення платежів без обмежень згідно із законодавством про особливий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національний банк України: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page#top (дата звернення: 19.04.2022).
2. Проблеми розвитку фінансових послуг. Оновлено: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 19 лист. 2018 р. Частина 2. Харків: Харк. нац. ун-т будів. та архіт., 2018. 104 с
3. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: постанова від 24 лютого 2022 року № 18. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/pb22027?an=1&ed=2022_03_04 (дата звернення: 19.04.2022).
4. Офіційний вебсайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 347.7

Андрій Вербовий,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ключові слова: *бізнес, військовий стан, підприємство, обмеження, перспективи.*

Andrey Verbovoi,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF BUSINESS IN UKRAINE DURING MILITARY STATUS

Key word: *business, military status, factory, limitation, perspectives.*

Кожна держава має фонди кошті, які існують для забезпечення нормального здійснення функцій держави. Одним із суб'єктів, який забезпечує поповнення фондів коштів, є приватні та публічні юридичні особи, а також фізичні особи підприємці (ФОП). Тема дослідження є, безперечно, актуальна, адже діяльність бізнесу в умовах воєнного стану є запорукою економічної стабільності та перемоги.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання діяльності бізнесу в умовах воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи, як порівняльно-правовий, формально-логічний, емпіричного аналізу.

З початком військової агресії Росії на територію України економічна безпека і взагалі нормальне функціонування підприємницького сектору для деяких регіонів держави стало доволі ускладненим або навіть неможливим. Факторами, які стали джерелами для таких ускладнень, стали: проведення військових дій на території, де здійснювалась підприємницька діяльність; накладання обмежень на підприємства внаслідок впровадження військового стану; перешкоди у нормальному функціонуванні ринку збуту продукції, а також можливість знищення товару під час перевезень, що призводить до значних збитків.

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 у зв'язку із введенням воєнного стану можуть бути тимчасово накладені обмеження на громадян які можуть стосуватися бізнесу. Стосовно громадян, а в нашому випадку працівників підприємств, можна виділити такі обмеження, як: обмеження свободи пересування, вільного вибору місця проживання, права вільно залишати територію України [1]. Такі обмеження можуть бути виражені у вигляді запровадження комендантських годин, що перешкоджають роботі підприємства у нічну зміну і призводить до зменшення доходів підприємства.

Під час військового стану армія та правоохоронні органи здійснюють охорону об'єктів державного значення, об'єктів транспортної системи України та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, запроваджується особливий режим їх роботи. Запроваджується трудова повинність для осіб, які не були мобілізовані до лав армії і можуть здійснювати свій трудовий обов'язок для використання робіт оборонного характеру або для запобігання наслідкам надзвичайних ситуацій, або до здійснення суспільно корисних робіт [2].

Аналізуючи можна окреслити таку проблему для підприємств як залучення громадян, які займаються трудовою діяльністю на підприємствах для здійснення військових обов'язків перед державою, що може створити проблему у їхній подальшій діяльності, особливо якщо вилучається працівники з посад, без яких функціонування підприємств стає неможливим. Попри такий недолік держава надала можливість здійснювати «Бронювання» працівників у військкоматах, таким чином підприємство може зберегти працівників які є життєво необхідними для них.

Наступним аспектом, який може створити незручності, може стати примусове відчуження майна, яке перебуває у приватній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану, таке право надається військовому командуванню. З позитивного можна відзначити, що внаслідок примусового вилучення майна, надається відповідний документ, з яким підприємець може вимагати повного відшкодування примусово відчуженого майна.

Окремої уваги потребують підприємства, які здійснюють виготовлення та збут алкогольної продукції. Під час запровадження військового стану держава наклала заборону на торгівлю алкогольними напоями, що призвело до повної зупинки їх діяльності, що створює умови, через які працівники не отримують заробітну плату, внаслідок неплатоспроможності підприємства, якщо обмеження на діяльність буде запроваджені досить тривалий час, то це може спровокували банкрутство підприємства.

Попри зазначення негативних наслідків від військового стану для підприємства українські політики для забезпечення нормального функціонування внутрішнього ринку держави, а також збереженням можливості поповняти бюджет держави за рахунок діяльності підприємств розробила поправки до значної кількості нормативних актів, які спростили умови для функціонування підприємств, залучення бажаючих до створення нових підприємств, а також залучення іноземного капіталу для їх розвитку на території України.

Однак в умовах воєнного стану держава зменшила податковий тиск на бізнес. Зазначається, що особа, яка не має можливості своєчасно сплатити податки та збори, подати звітність, здійснити реєстрацію акцизів та накладних тощо, звільняється від адміністративної та фінансової відповідальності. Таке звільнення поширюється як на фізичних так і на юридичних осіб. Попри те, для погашення такого виду заборгованості, держава надає 3 місяці після скасування військового стану [3]. Такого виду поступки створюють сприятливі умови для діяльності бізнесу та надають час для певного виду реабілітації підприємств від наслідків війни.

Як одну із умов початку діяльності нового учасника ринкових відносин, можна зазначити спрощений порядок отримання ліцензії на зайняття певним видом діяльності. Такі поступки від держави є перспективою для створення свого власного бізнесу в період військового стану та подальшого його розвитку у мирний час, хоча закон зазначає, що після закінчення військових дій упродовж 30 днів такий суб'єкт повинен на загальних засадах підтвердити право на отримання ліцензії на зайняття вибраним видом [4].

Найбільш значущої уваги держава приділила для розвитку власного бізнесу ФОПам. Законодавці створили умови, за якими з 01.03.2022 і до закінчення терміну в 12 місяців після скасування або припинення військового стану мають право на те, щоб не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний соціальний внесок за себе, а також ФОПи, які належать до третьої та другої груп платників єдиного державного податку, а також юридичні особи, які входять до третьої групи платників єдиного державного податку, мають

право на власний розсуд вирішувати чи сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, які були призвані під час мобілізації на здійснення військової службу до лав Збройних сил України. Отже, держава надала податкові канікули для ФОПів терміном на 1 рік, щоб розвинути свій бізнес при цьому зменшивши їх витрати на сплату єдиного соціального внеску.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що: діяльність бізнесу в період військового стану країни, військової агресії з боку країни сусіда Росії, досить обтяжлива, складна і збиткова, оскільки власники можуть понести величезні збитки внаслідок пошкодження їх майна; вилучення працівників та майна на потреби армії; впровадження обмежень для працівників, що спровокує порушення внутрішнього розпорядку і призведе до збоїв у роботі тощо.

Попри увесь негатив, який для бізнесу принесла війна, держава також йде на зустріч своїм громадянам і вносить поправки до законодавчих актів, які надають певного виду привілеї для бізнесу. Отже, держава створила сприятливі умови для розвитку малого бізнесу, збереження середнього та великого бізнесу на території України в період військового стану, а також умови для їх реабілітації та ефективного функціонування та розвитку після закінчення війни, скасування військового стану та поверненням до мирного життя населення країни та бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воєнний стан в Україні – які будуть особливості роботи бізнесу. *Система для бізнесу*: вебсайт. URL: https://sys2biz.com.ua/news/voyennyj-stan-v-ukrayini-yaki-budut-osoblyvosti-roboty-biznesu/ (дата звернення: 17.04.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану від 12 травня 2015 р. № 28 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 17.04.2022).

3. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану: Інформаційне управління від 11 квітня 2022 р. / Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html (дата звернення: 17.04.2022).

4. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 347.7

Валерія Волинець,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, податкова політика, податкова звітність, режим звільнення від оподаткування.*

Valeriia Volynets
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

TAX POLICY IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *martial law, tax policy, tax reporting, tax exemption regime.*

На сьогодні податкова політика в умовах воєнного стану – досить актуальне питання, адже запроваджено ряд тимчасових змін саме в цій сфері. Ця тематика ще зовсім не досліджена та вимагає хоча б загального опису через те, що змін щодо податкового законодавствав було вже немало.

Метою роботи є вивчення змін в податковій політиці в умовах воєнного стану.

Методи дослідження – у роботі було використано систему наукових та спеціальних методів. Зокрема, дефініційний аналіз – був застосований для того, щоб пояснити сутність поняття «податкова політика», описово-аналітичний метод – використаний для підбиття підсумків та висвітлення результатів роботи.

Податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави [1, с. 65].

Основним документом, що регулює відносини, пов'язані із встановленням, зміною та скасуванням податків і зборів в Україні, визначає вичерпний перелік податків і зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків і зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів і повноваження їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю та інших адміністративних функцій, а також відповідальність за порушення податкового законодавства є Податковий кодекс України.

15 березня 2022 р. Верховною Радою України 340 голосами ухвалила за основу та загалом Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України [2].

З приводу акцизного податку, то тут Законом було доповнено положення Податкового кодекса України про те, що не є реалізацією пального передача його на військові потреби або для гуманітарної допомоги, тому на такі операції не виникає обов'язок з нарахування податкового зобов'язання. Ще на період дії воєнного стану встановили пільгові ставки акцизного податку на пальне у розмірі 0 %.

Починаючи з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком закінчення або скасування воєнного стану, на територіях, на яких ведуться (велися) і тимчасово окуповані російською федерацією, не сплачуються збори за землю. Вони визначаються як засмічені вибухонебезпечними предметами або мають фортифікаційні споруди.

Законом також скасовується обов'язок сплати мінімального податкового зобов'язання на земельні ділянки за звітні 2022, 2023 роки у подібних випадках.

Також на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або які тимчасово окуповані Російською Федерацією, було звільнено платників від сплати екологічного податку за 2022 р. за об'єктами оподаткування.

На період дії воєнного стану законодавець передбачив пільгову ставку ПДВ у розмірі 7 % на пальне. Але якщо платники податків мають від'ємне значення ПДВ у результаті операцій з паливом, до якого застосовано пільгову ставку, то ці платники податків втрачають право на бюджетне відшкодування (якщо такий показник не сформований в результаті експорту товарів), а від'ємне значення дозволяється лише за податковим кредитом зараховуваним на наступний розрахунковий період.

Питання щодо отримання податкового кредиту також вирішується у випадку, якщо постачальник товарів чи послуг не зареєстрував податкові накладні в Єдиному реєстрі податкових накладних. Ці платники податків мають право включати до податкового кредиту суму ПДВ, сплачену раніше постачальнику на підставі наявних первинних документів. Однак після припинення

або скасування воєнного стану такі постачальники зобов'язані протягом 6 місяців зареєструвати такі податкові накладні, а одержувачі товарів чи послуг – відкоригувати раніше вказані показники суми податкового кредиту з ПДВ.

У разі знищення (втрати) під час дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану товарів, придбаних з ПДВ, як до запровадження дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану, а також у разі передачі у державну чи комунальну власність, зокрема податкові зобов'язання з ПДВ не нараховуються та податковий кредит, створений у разі їх придбання, не коригується.

Крім того, закон врегулював випадок неповернення державою суми бюджетного відшкодування платникам ПДВ у зв'язку з введенням воєнного чи надзвичайного стану. При цьому пеня в розмірі цієї заборгованості не застосовується.

Під час дії режиму воєнного стану на території України санкції за порушення у сфері РРО не застосовуватимуться, крім санкцій за порушення порядку здійснення розрахункових операцій при реалізації підакцизних товарів. Також позитивним є те, що законодавець дозволив платникам податків використовувати РРО в автономному режимі за межами закону.

Однією не менш важливою зміною є те, що передбачено режим звільнення від оподаткування ПДВ операцій з ввезення та постачання на митній території України окремих товарів для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони.

Режим звільнення від оподаткування ПДВ також поширюється на операції з ввезення та постачання на митній території України спеціальних засобів індивідуального захисту та бронежилетів для добровольчих формувань

Отже, як бачимо із переліченого вище, законодавець спростив систему оподаткування та вніс певні зміни Законом № 2120-IX. Його ухвалили для підтримки громадян та бізнесу в Україні під час воєнного стану.

Спрощення стосувалося як тих територій, на яких ведуться чи велися бойові дії, так і всієї території України загалом. Кожна зміна є значимою та трохи вигіднішою для громадян податкову політику в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов Ю. Б., Єськов О. Л. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. 328 с.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: // zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755 (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 347.4

Олександра Голодиченко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РИНОК СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ключові слова: *ринок страхування, страхові компанії.*

Oleksandra Goloduchenko,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

WAR INSURANCE MARKET

Key words: *insurance market, insurance companies.*

Ринок страхування є великою частиною всього фінансового ринку України. Тож актуальність обраної теми полягає у необхідності постановки питання у секторі страхових відносин України за умови життя у воєнний час. Розглянувши викладене питання ми будемо розуміти яких змін зазнав ринок страхування, та яким чином продовжують свою діяльність страхові компанії у цей нелегкий час для всієї країни, і світу в цілому. Це і визначає актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є аналіз ринку страхування в умовах воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи, як порівняльно-правовий, діалектичний метод, формально-логічний.

Наголосимо на тому, що ринок страхування, як важливий елемент фінансової системи України продовжує свою роботу, хоч воєнні дії вдарили по ньому.

Війна змушує страховиків «попотіти» під час вирішення складних питань, небачених досі. Тому є прикладом банальні задачі пов'язані з опрацюванням великої кількості дорожньо-транспортних пригод, що сталися під час залишення своїх домівок на перетині кордонів у пошуках безпечного місця. Допомагати українським біженцям у Європі, вчитися обробляти заявки через чат-боти у месенджерах та, зрештою, шукати резерви для виконання зобов'язань перед клієнтами – це все зараз гострі питання у роботі страховиків.

Хоч індустрія страхування в Україні і продовжує свою подальшу роботу, але бізнес-модель великої кількості компаній похитнулася.

У березні 2022 року українські страхові компанії втратили близько половини своїх надходжень від страхових премій – регулярних платежів від застрахованих клієнтів, українців.

Більшість страхових компаній зараз працюють не на залучення нових страхових платежів, а саме на виплату. Разом зі страхуванням авто (КАСКО та ОСЦПВ) трійку найбільш популярних видів страхування в Україні становлять добровільне медичне (ДМС) та туристичне страхування. Але кількість звернень по всім цим популярним у мирний час страховим полюсам зменшилась. На нашу думку, банальна причина цій ситуації, криється у простих речах, наприклад кількість автівок залишених на паркінгаг значно велика. І поки ці автомобілі не потребують страхування, тож і звернень їх власників зменшилась. Оскільки продажі впали приблизно у 2,5 рази, ритмічність виплат залежить від того, чи швидко банки будуть повертати страховим компаніям кошти, що зберігалися на депозитах.

У воєнний час більшість основних великих та середніх страхових компаній продовжують свою роботу. Що правда за винятком філіалів у містах де йдуть активні бойові дії, чи окупація. Їх агенти продають полюс навіть в таких містах як Харків, у тому числі КАСКО, так як більшість процесів автоматизовано й не займають багато часу. Більшість страхових компаній працюють віддалено, та за допомогою своїх колл-центрів.

Результати опитування страховиків, проведеного Національним банком України у березні 2022 року свідчать про те що сьогодні на ринку нон-лайф (страхові компанії, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя) працює 132 страхові компанії. З них 25 страховиків, на які припадає 9 % загального обсягу ринку, не надали відповідей щодо діяльності у період війни. 17 страховиків (менше 2 % обсягу ринку) заявили, що на час надання відповідей ще не налагодили процес виплати страхових відшкодувань.

Усі інші страхові компанії, а це 89 % страхового ринку за обсягами діяльності, повідомили, що продовжують працювати, своєчасно і в повному обсязі виконувати власні зобов'язання за договорами страхування та навіть укладати нові договори. Відповідно до наданих страховиками відповідей 42 % страховиків мають проблеми з повним та своєчасним поданням звітності. 25 страховиків, на які припадає 10,5 % страхового ринку, зазначають про проблеми з виконанням нормативів. Із них сім найбільших за обсягами діяльності (8,9 % ринку) мали проблеми з дотриманням нормативів і до війни, у 2021 році. Фінансова спроможність страховиків у воєнний час прямо залежить від якості та структури їх активів і запасу капіталу у довоєнний період [1].

Щодо ринку страхування життя, то за тим самим опитуванням НБУ на страховому ринку сьогодні працюють 13 страховиків зі страхування життя. Усі вони провадять діяльність, обслуговують клієнтів та здійснюють страхові виплати. Водночас компанії повідомляють про значне зниження надходжень страхових платежів, фіксуються обмеження в діяльності компаній, пов'язані зі складнощами організації зв'язку та роботи персоналу, ускладненим доступом до офісів та оригіналів документів. Усе це ускладнює здійснення страхових виплат, особливо внаслідок смерті осіб, застрахованих на окупованих територіях.

Страховий ринок потребує підтримки з боку держави. У такий складний час урядовці намагаються сприяти налагодженій та стабільній роботі небанківських фінансових установ. Тож Національний банк України з огляду на воєнний стан продовжив строки подання інформації учасниками ринку небанківських фінансових послуг щодо врахованих рекомендацій за результатами інспекційних перевірок, проведених 2022 року. Національний банк України з огляду на воєнний стан продовжив строки подання інформації учасниками ринку небанківських фінансових послуг щодо врахованих рекомендацій за результатами інспекційних перевірок, проведених 2022 року [2].

Водночас до страховиків не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика.

Але все ж таки, на нашу думку, є вагомим вчасне подання звітності та іншої важливої інформації щодо діяльності ринку страхових компаній та інших небанківських установ Національному банку України, адже це дає можливість вчасно реагувати на проблематичні аспекти роботи учасників ринку. Отже, завдяки цьому змінювати, редагувати законодавство та нормативно-правові акти НБУ.

Щодо підтримки українського страхового ринку на період воєнного стану Національний банк України як регулятор ринків небанківських фінансових послуг з метою підтримки страхового ринку та забезпечення виконання страховиками зобов'язань за укладеними договорами страхування та перестрахування звертається до іноземних перестраховиків з наступним, які надають перестраховий захист українським страховикам, у разі надходження запитів від таких страховиків щодо відстрочки у сплаті платежів за укладеними договорами перестрахування та/або продовження надання за такими договорами перестрахового захисту у разі закінчення строку дії таких договорів, приймати позитивні рішення [3].

Відповідно до постанов Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. № 18 та № 21 розрахунки в іноземній валюті тимчасово обмежені. Національний банк України рекомендує страховикам провести необхідні комунікації з іноземними брокерами та перестраховками щодо подовження термінів оплати перестрахувальних платежів на період, доки обмеження щодо валютних розрахунків не будуть зняті.

Для комфортності громадян України 31 березня Національний банк України презентував сайт «Фінансова оборона України», на якому зібрана вся інформація про особливості надання фінансових послуг банками та небанківськими фінансовими установами під час війни. На сайті зібрані основні питання, які виникають нині у споживачів фінансових послуг, та вичерпні відповіді на них від регулятора.

Ще раз зауважмо, що, незважаючи на дію воєнного стану у нашій країні, суб'єкти ринку небанківських фінансових послуг повинні виконувати свої зобов'язання перед клієнтами у повному обсязі, наскільки це можливо. Національний банк України рекомендував страховикам спростити процедуру врегулювання випадків, які мають ознаки страхових. Зокрема, максимально використовувати електронні документи, коли необхідних документів у разі неможливості або ускладнення можливості отримання оригіналів документів, інші засоби дистанційного врегулювання страхових випадків. Це забезпечить страховий захист споживачів за спрощеною процедурою врегулювання страховиками подій з випадків, що мають ознаки страхових, за всіма видами страхування та всіма типами контрагентів.

Водночас НБУ проводить додаткові комунікації з Державною податковою службою та Міністерством фінансів України щодо незастосування штрафних санкцій до страховиків на період запровадження воєнного стану в Україні при використанні копій документів (на папері або електронних), які підтверджують факт настання страхового випадку [4].

Понад 4 млн осіб, за даними Агентства ООН, виїхали з України через російське вторгнення, шукаючи прихисток за кордоном. Багато українців перетинали кордони країн-сусідів на власному автомобілі. Тож неможливо не звернути увагу на досягнуті домовленості України щодо моменту обов'язкового полісу "зелена картка" для тих, хто їде за кордон на автомобілі. На сьогодні громадяни України можуть перетинати кордони Польщі, Словаччини, Угорщини та Молдови на власних автомобілях без полісів "зелена карта". Прямуючи до інших країн, поліси "зелена карта" є можливість оформити в українських страховиків, зокрема через Інтернет, як на короткий термін (до 60 днів) зі знижкою 50 %, так і на будь-який термін.

Покладаючись на все вищесказане, робимо висновок, що ринок страхування в умовах воєнного стану, хоч і зазнав змін, та все ж таки намагається продовжувати стабільний режим роботи та подальшого обслуговування своїх клієнтів. Більшість компаній у такий кризисний час стійко тримаються на ринку небанківських фінансових установ. Національний банк України сприяє продовженню функціонування ринку страхування та створює умови для більшої ефективності роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційні повідомлення від Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/ofitsiyni-povidomlennya-vid-natsionalnogo-banku-onovlyuyetsya (дата звернення: 19.04.2022).

2. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 30.03.2022 № 66. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_30032022_66 (дата звернення: 19.04.2022).

3. Лист заступника голови НБУ С. Ніколайчука перестраховикам-нерезидентам партнерам українських страховиків щодо підтримки українського страхового ринку на період воєнного стану. 1 березня 2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Letter_01032022.pdf?v=4https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Letter_01032022.pdf?v=4

4. Фінансова оборона України. URL: https://promo.bank.gov.ua/fin-defense/#section-22 (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 347.4

Анастасія Довматюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДО ПИТАННЯ КРЕДИТНИХ КАНІКУЛІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключові слова: *кредитні відносини, кредитні канікули.*

Anastasiy Dovmatuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

ON THE ISSUE OF CREDIT HOLIDAYS DURING THE WAR

Key words: *credit relations, credit holidays.*

Актуальність обраної теми полягає у нагальності питання регулювання кредитних відносин у цей нелегкий час, оскільки під час війни дехто із позичальників втратив роботу, житло та поніс інші збитки. Розглянувши цю тему, ми матимемо змогу зрозуміти, як держава проводить політику лояльності до позичальників під час війни.

Метою дослідження є вивчення окремих питань правового регулювання кредитних канікул під час війни.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи дослідження як порівняльно-правовий, формально-логічний, діалектичний.

Кредитні канікули певною мірою нагадують шкільні канікули. Дитина залишається учнем, проте їй тимчасово непотрібно ходити до школи, водночас домашнє завдання рано чи пізно все одно доведеться здавати. Так і кредитні

канікули є лише відтермінуванням у розрахунках клієнта з банком на період війни. Така «перерва» може стосуватися сплати основної суми кредиту («тіла» кредиту) чи нарахованих відсотків залежно від пропозиції банку. Домовленість між банком і позичальником є добровільною. Якщо клієнт відчуває, що через падіння доходів «не тягне» кредит, варто звертатися до банку [1, с. 109].

В Україні прийнята Постанова правління Національного Банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [2].

Війна не скасовує зобов'язань за кредитом. Кредитні канікули не зменшують суму боргу. Нині банки пропонують переважно відстрочку сплати тіла кредиту. Тобто клієнти тимчасово не платять основний борг, а ось відсотки банки просять платити. Адже паралельно банки продовжують платити своїм клієнтам відсотки за депозитами.

Банки проводять реструктуризації кредитів. Їх мета – зменшити фінансове навантаження на клієнта, більш зручно розподілити оплату за кредитом у часі. Реструктуризація може відбутися, наприклад, за рахунок зменшення розміру обов'язкових платежів за кредитом після завершення війни з паралельним подовженням терміну кредиту.

Національний банк України у зв'язку із суттєвим погіршенням фінансового стану позичальників, які втратили роботу у період війни, рекомендує фінансовим установам активніше пропонувати своїм клієнтам-споживачам реструктуризацію заборгованості за споживчим кредитом або кредитні канікули.

Про це йдеться у відкритому листі Національного банку, адресованому банкам, небанківським фінансовим установам і колекторським компаніям [3].

Такі кроки з боку фінансових установ дадуть можливість громадянам, які зараз опинилися в скрутному становищі, тимчасово не обслуговувати кредити та повернути їх тоді, коли це буде можливим

Водночас маємо такі моменти:

1. Про кредитні канікули потрібно домовитися безпосередньо з банком. Якщо позичальники мають достатній запас ресурсів аби продовжувати діяльність та обслуговувати позики, варто надалі сплачувати.

2. Кредитні канікули – це відтермінування сплати боргу, а не його прощення. Кредитні канікули – це тільки пауза, тобто відтермінування у розрахунках клієнта з банком під час воєнного стану в країні. Така "перерва" може стосуватися сплати основної суми кредиту ("тіла" кредиту) чи нарахованих відсотків.

3. Домовленість між банком і позичальником – добровільна. Багато банків вже самостійно ініціювали відтермінування сплати за позиками, ця інформація доступна на їхніх офіційних сайтах. Якщо клієнт відчуває, що через падіння доходів "не тягне" кредит, варто звертатися до банку.

4. Кредитні канікули не зменшують суму боргу. Опція кредитних канікул не зменшує суму боргу. Можливість відстрочки сплати основної суми кредиту чи нарахованих відсотків за кредитом залежить від пропозицій конкретного банку.

Цікавими з цього питання є пропозиції окремих банків України.

Наприклад, у ПриватБанку впровадили канікули для власників кредиток і скасували обов'язковий мінімальний платіж з 1 березня. За лютий відсотки ще спишуть, а нововведення діятиме до 1 червня. Упродовж цього періоду діятимуть і кредитні канікули для ОСББ за "Теплі кредити" й "Енергодім". Скористатися послугою зможуть об'єднання співвласників багатоквартирних будинків і кооперативів, які не мали прострочення або його термін становить до 90 діб. Крім того, в банку на пів року (180 днів) продовжили дію кредитних карток, у яких закінчився термін. Втім замовити чи перевипустити картку на Digital можна за допомогою Приват24.

Щодо Ощадбанку, з 1 березня по 31 травня кредитні канікули для фізичних осіб діятимуть по всіх продуктах в Ощадбанку. Платежі за кредитами та штрафні санкції на цей період також скасували. Процентні ставки, комісію за обслуговування та плату за користування коштами у випадку овердрафту встановили у розмірі 0,001 % річних. Кредитні канікули запровадили автоматично для всіх клієнтів.

Національний банк України також нагадав небанківським фінансовим установам та колекторським компаніям про необхідність дотримання наступних правил в обслуговуванні споживчих кредитів:

– у період дії воєнного стану та в 30-денний строк після дня його припинення або скасування споживач за договором про споживчий кредит не нестиме відповідальності перед кредитодавцем у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом; у разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором;

– неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання за таким договором, підлягають списанню;

– забороняється в разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачене кредитним договором чи договором про споживчий кредит;

– не передбачене скасування відсотків за користування кредитними коштами – таке нарахування є правомірним з боку кредитора;

– необхідно дотримуватися законодавчо встановлених вимог щодо взаємодії зі споживачами та іншими особами під час врегулювання простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки). Наслідком недотримання таких вимог може бути застосування відповідних заходів впливу з боку регулятора.

Отже, враховуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що така політика НБУ допомагає українцям у час війни пережити період скрутного матеріального становища, та витрачати кошти на товари першої необхідності, або переміщення. Адже кожен українець зазнав різного роду втрат і оплата за кредитними зобов'язаннями відійшла на останній план. Кредитні канікули неабияк допомагають нашим громадянам. Також можна дійти висновку, що НБУ під час війни працює злагоджено та оперативно для комфорту громадян нашої країни. Після перемоги України обов'язково будуть вирішені всі фінансові питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громова А. О. Проблеми правового регулювання договору споживчого кредиту та шляхи їх вирішення. Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: мат. третьої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 23 квітня 2020 року. Суми, 2020. С. 108–111.

2. Постанова правління Національного Банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text

3. Відкритий лист Національного банку, адресованому банкам, небанківським фінансовим установам і колекторським компаніям. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article

УДК 344.13

Владислав Іваніцький,
Валентин Підгородецький,
студенти групи Пб-20-2
Науковий керівник:
Олеся Бодунова,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ У ВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Ключові слова: *колабораціонізм, колаборант, воєнний час, військовий, кримінальна відповідальність.*

Vladyslav Ivanitskyi,
Valentyn Pidhorodetskyi,
students of the first (bachelor's) level
of higher education of the group PB-20-2
Scientific adviser:
Olesya Bodunova,
Candidate of Legal Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Justice,
State Tax University (Irpin)

COLLABORATIONISM AS A SOCIO-POLITICAL PHENOMENON IN MILITARY UKRAINE

Key words: *collaborationism, collaborator, wartime, military, criminal responsibility.*

Україна – незалежна суверенна держава, проте так було не завжди. З історії дізнаємось про важкий, тернистий шлях українського народу до становлення власної державності. Багаторазова зміна влади, знущання над патріотами, каторги – все це загартовувало дух і терпіння. Так може бути не завжди і закономірно трапляються переломні моменти, де українці постають як нація сильна. В історії відомі такі постаті як: Богдан Хмельницький, Нестор Махно,

Володимир Винниченко, Степан Бандера, Михайло Грушевський, В'ячеслав Чорновіл. Всі вони і багато інших, нами не згаданих, яскраво уособлювали мужність, нескореність, оптимізм та сильний бойовий дух.

Сьогодні Україна переживає нелегкий період, який буде записаний окремою главою в її історії. Під час військових дій кожен із свідомих громадян старається неабияк допомогти військовим, мирним, які попали у скрутну ситуацію. Весь український багатостраждальний народ згуртувався навколо однієї проблеми, що показує незламність, стійкість нашого вільного та сильного народу. Це відрізняє нас з-поміж інших. Проте, крім героїв нашого часу, які часто безкорисливо віддають останнє, допомагають, не жаліючи власного здоров'я і навіть життя, трапляються справжні зрадники, "чужі серед своїх". Ті, хто переходить на сторону ворога, допомагає йому тилу, де кожен вважає їх друзями.

Одним із доказом актуальності цієї теми є справа проти жителя Бучанського району Київської області який, в умовах воєнного стану неодноразово надавав російським військовослужбовцям відомості про розташування особового складу Збройних сил України та територіальної оборони. Також вчиняв інші дії, спрямовані на співпрацю зі збройними силами РФ. Наразі, за даними Офісу Генерального прокурора України, підозрюваний перебуває під вартою на період досудового розслідування [1].

Термін "колабораціонізм" використовувався у Франції для визначення французів, які співпрацювали із нацистською окупаційною владою у роки Другої світової війни. Згодом нове слово почало з'являтись у словниках багатьох мов, під яким розумілись громадяни, що співпрацювали із ворогом.

Сьогодні одразу ж видно ту паралель між 1940-ми та 2022 роками, коли й наше законодавство повинне мати такий термін для визначення та притягнення до відповідальності громадян, які почали працювати із рашиською владою проти свого українського народу, адже, у широкому сенсі – колабораціонізм є сприянням реалізації воєнних, політичних, ідеологічних, культурних та інформаційних цілей противника. Проте варто обов'язково відмежовувати й різницю між колабораціонізмом та вимушеним співробітництвом, що має на меті виживання в умовах жорсткого окупаційного режиму, як засіб самозбереження.

Воєнний час вносить свої корективи у законодавство держави, що певною мірою дає окремий поштовх для прийняття законопроєктів, які мали б бути прийняті одразу за Конституцією України. Одним із таких є законопроєкт "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колаборайну діяльність".

В Україні кримінально-правові аспекти колабораціонізму у його сучасному прояві вивчали М. Акімов, О. Головкін, О. Ілларіонов, В. Кубальський, А. Політова, М. Рубащенко, І. Сказко, Є. Письменський та інші, які внесли не аби який внесок для сьогоднішнього стану регулюючих актів.

15 березня 2022 року, набрав чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність", зміст якого передбачає окрему форму державної зради, та закріплює доповнення Кримінального кодексу України статтею 111[1] – Колабораційна діяльність.

Кримінально-караним злочином «колабораційною діяльністю» є:

співпраця з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та її збройними формуваннями;

добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, зокрема в окупаційній адміністрації держави-агресора;

участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, або публічні заклики до їх проведення;

здійснення пропаганди та впровадження освітніх стандартів держави-агресора у навчальних закладах;

передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням;

організація та проведення заходів політичного характеру та/або здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором.

Зазначені дії караються штрафами, позбавленням волі строком від 3 до 12 років із конфіскацією майна, забороною обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на 15 років тощо.

Вчинення колаборантами дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, – карається позбавленням волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі [2].

Як підкреслює Є. О. Письменський, ідея встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм актуалізується з огляду на перебування частини території України поза контролем української влади [3, с. 160].

На думку О. Ілларіонова, прийняття і реальне впровадження законодавства про колабораціонізм має бути поштовхом для оновлення міжнародного права з питань запобігання та засудження цього явища на рівні, наприклад, Організації Об'єднаних Націй. Досвід України у цьому розумінні є унікальним і може слугувати моделлю для розроблення відповідних міжнародно-правових документів[4].

Показово, що питання агресії проти України до сьогодні перебуває на порядку денному світової спільноти, хоч би як представники найвищої влади Російської Федерації не прагнули його зняти. Ось уже 8 рік Україна, постає перед усім світом як незламна, могутня, відважна держава яка робить усе для якнайшвидшого відновлення суверенітету, як на внутрішньому (законодавчому), міжнародному та військовому фронтах.

Узагальнюючи все вище написане, можна чітко усвідомлювати що дійсно воєнний час в українському законодавстві дав значний поштовх для покращення та більш реального розставлення пріоритетів для зміцнення України.

Звісно, що кримінально-правова проблематика колабораціонізму має низку сторін у яких слід продовжувати науково-дослідницьку роботу для покращення та більш детального вивчення уже нової теми законодавства нашої країни колабораціонізму. Згодом саме це питання буде важливим для як найшвидшої допомоги під час деокупації окупованих територій України.

Дивлячись на актуальність саме цієї теми, варто й засвідчити те що, відповідно до прийнятого Закону України, Кабінет Міністрів України впродовж двох місяців має підготувати досить значну кількість нормативно-правових актів, для реалізації положень цього Закону та привести усі відповідні акти уже відповідно до цих норм.

Прийнятий Закон посилює ефективну протидію колабораціонізму та іншим гібридним загрозам у ході триваючої військової агресії РФ проти України, посилює захист державного суверенітету та територіальної цілісності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Співпраця з окупантами: офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/spivpracya-z-okupantami-psevdostarosti-odnogo-iz-sil-bucanskogo-raionu-povidomleno-pro-pidozru (дата звернення: 20.04.2022).

2. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III, редакція від 13.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 20.04.2022).

3. Письменський Є. О. Кримінально-правова політика України із забезпечення охорони національної безпеки в умовах гібридної війни. *ІІ Львівський форум кримінальної юстиції «Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку»*: збірка тез Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 23–24 верес. 2016 р. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 159–165.

4. Ілларіонов О. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України*. 2017]. № 13 (1133).

УДК 347.7

Владислава Іванюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМЕНШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ТИСКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *податковий тиск, оподаткування, бюджет, воєнний стан.*

Vladyslava Ivanyuk,
applicant for higher education
of the first (bachelor's) level
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF REDUCTION OF TAX PRESSURE IN THE CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *tax pressure, taxation, budget, martial law.*

Актуальність цієї теми полягає у тому, що 24 лютого 2022 року на всій території України було введено воєнний стан внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України і введення воєнного стану призвело до змін у податковій системі України, оскільки надзвичайно важливо, щоб була можливість забезпечити стабільне надходження податків до бюджетів з метою нормального функціонування держави в умовах війни.

Мета наукового дослідження полягає у аналізі новацій податкового законодавства під час дії воєнного стану.

Податковий тиск відіграє досить важливу роль у системі управління податками загалом, оскільки є прямим об’єктом указаного управління. Саме податковий тиск визначає як кількісну, так і якісну оцінку або характеристику

наслідків впливу податків на їх платників, а також дає можливість оцінити стан добробуту й достатку населення країни, яке сумлінно виконує свій податковий обов'язок.

А. Соколовська під податковим навантаженням(тиском) розуміє вартісне вираження всієї сукупності податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, які повинна сплачувати юридична чи фізична особа згідно з чинним податковим законодавством країни. [1, с. 5].

Зміст податкового навантаження на підприємство можна визначити як частку підприємницького доходу, яка вилучається державою у суб'єкта підприємництва через систему податків та зборів до бюджетів різного рівня або, іншими словами, ступінь впливу системи оподаткування на результати діяльності підприємства. Податкове навантаження (тиск) реалізується на таких чотирьох рівнях [2, с. 107]:

– перший – податковий тиск безпосередньо податкових важелів;

– другий – податковий тиск всієї сукупності податків, зборів і платежів;

– третій – використання механізму пільг платниками, надання пільгових кредитів, дотацій. При цьому податковий тиск переміщується з одних платників податків на інших.

– четвертий – використання податкової техніки, при якій посилюється податковий тиск на платника податку. Наприклад, авансові платежі, які передбачають сплату податку платником до моменту отримання результатів його господарської діяльності.

Зменшення чи збільшення загального податкового навантаження можна здійснювати не тільки регулюванням розміру податкових ставок, а й шляхом збільшення чи зменшення обсягів податкових пільг для певних суб'єктів господарювання.

Дослідження А. Лаффера підтверджує, що держава зобов'язана завжди проводити помірковану політику податкового тиску для забезпечення стабільних надходжень. Ця концепція спрямована на зменшення навантаження на суб'єктів оподаткування, а зростання надходжень до бюджету має здійснюватися за рахунок збільшення платників податків та розширення податкової бази. [3, с. 117].

Спрощена системи оподаткування зазнала чи не найбільших змін з моменту введення воєнного стану. Це відбулося завдяки кардинальним змінам внесеним у підрозділ 8 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України [4].

Верховна Рада України схвалила податкові стимули для бізнесу на час війни.

За відповідний Закон України №7137-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» проголосували 340 народних депутатів.

Згідно із законом на період дії воєнного стану сплачувати єдиний податок зможуть не лише ФОПи-"спрощенці", але й великі підприємства.

Спочатку відзначимо, що на весь час воєнного стану, частина мікробізнесу, до якої належать фізичні особи-підприємці - платники єдиного податку 1-ої та 2-ої групи, звільнена від сплати єдиного податку і подачі податкової звітності з цього податку.

Але більш глобальні зміни у спрощеній системі оподаткування відбулися не для фізичних осіб, а для малих, середніх і навіть деяких великих підприємств.

З 1 квітня 2022 року право на застосування спрощеної системи оподаткування, а саме можливість стати платником єдиного податку 3-ої групи, отримали без будь-яких обмежень за кількістю працівників, юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми та фізичні особи-підприємці, у яких за 2021 рік обсяг доходу не перевищив 10 мільярдів гривень. Так, саме мільярдів, а не мільйонів, якими раніше вимірювалися вартісні критерії для застосування спрощеної системи оподаткування.

Закон підвищує ліміт доходів для використання єдиного податку з 10 млн до 10 млрд гривень. Це значно розширює коло підприємств, які зможуть зменшити податкове навантаження на час війни та зберегти свою діяльність. Податок з обороту встановлюється на рівні 2 %.

Крім того, для таких підприємств знімається обмеження за кількістю працівників та видів діяльності (виняток становить діяльність, пов’язана з підакцизними товарами та гральним бізнесом).

Отже, підсумовуючи все вищесказане можна зробити висновок, що зниження податкового навантаження на платників податків в умовах воєнного стану звільнить фінансові ресурси, які вони зможуть використати у виробничих процесах, забезпечить збільшення інвестиційних коштів та підвищить ділову активність підприємства, що сприятиме зростанню обсягів податкових надходжень до бюджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 4–12.

2. Жукевич О. Ефективність податкової системи України: принципи оподаткування та напрями реформування законодавчої бази / О. Жукевич // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 2. – С. 105–113.

3. Іванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект: монографія / Ю. Б. Іванов, О. Л. Єськов. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 328 с.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755 (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 347

Ангеліна Іващук,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *господарська діяльність, особливий період, воєнний стан, суб'єкт господарювання, правовий режим.*

Anhelina Ivashchuk,
applicant for gicher education of the first (bachelors) level
Scientific adviser:
Olena Myniuk,
Cand. Sci. (law), Associate Professor,
Acting Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *economic activity, special period, martial law, business entity, legal regime.*

Актуальність теми. В умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання. Ефективне правове регулювання такої діяльності є основою формування національних оборонних спроможностей. Діюча на сьогодні нормативно-правова база частково регулює питання, що виникають і можуть виникнути в майбутньому у сфері господарської діяльності, але існує нагальна необхідність наукової розробки механізмів для подальшого правового регулювання її здійснення після введення на території України воєнного стану.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення господарської діяльності в умовах воєнного стану, надання пропозицій щодо його вдосконалення.

Методи дослідження. В роботі використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких забезпечило об'єктивний аналіз господарської діяльності в умовах воєнного стану. Діалектичний метод дозволив дослідити та обґрунтувати основні поняття, використані в роботі, та вивчити соціально-правові явища в контексті їх виникнення, функціонування та розвитку. Історико-правовий метод використовувався у процесі дослідження розвитку поглядів на господарську діяльність в умовах війни у законодавстві та юридичній літературі. Формально-логічний метод допоміг сформулювати висновки і рекомендації, які ґрунтуються на таких принципах логіки, як визначеність і послідовність суджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Ще з 2014 року після початку збройного конфлікту на сході України науковці почали займались дослідженням проблеми правового регулювання господарської діяльності під час особливого правового режиму воєнного стану. Серед них О. Р. Зельдіна, А. В. Матвєєва, М. М. Прохоренко, Н. С. Сергєєва та інші.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Запровадження спеціального правового режиму воєнного стану має свою мету, яка полягає у запобіганні збройній агресії чи загрозі нападу, небезпеці державній незалежності України та її територіальній цілісності. Досягнення вказаної мети забезпечується системою певних заходів, правил, розроблених на рівні нормативно-правових актів, що регулюють цю сферу. Для органів державної влади, військового командування та органів місцевого самоврядування це – захист публічних інтересів, які в цей час мають важливе значення для відвернення загрози державі, а для суб'єктів господарювання -гарантії та преференції для їх господарської діяльності.

Регулювання господарсько-правових відносин у період дії воєнного стану здійснюється низкою ключових нормативно-правових актів, а саме: Господарським кодексом України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану», Законом України «Про оборону України», Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», Постановою Кабінету Міністрів України № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану».

Господарську діяльність в особливий період можна віднести до окремих спеціальних режимів господарської діяльності. Господарський кодекс України регулює господарську діяльність лише за однією із складових особливого періоду, яку віднесено до спеціальних режимів – це здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану.

У період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі Закону України «Про оборону України» [2], інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [3].

Без економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану. Саме з цією метою держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на підтримку української економіки.

Кабінет Міністрів України установив, що у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки України, а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до Міністерства внутрішніх справ України, декларації про провадження господарської діяльності. Також Постановою визначено, що суб'єкти господарювання, які набули право на провадження господарської діяльності на підставі декларації, у разі відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності [4].

Також на період воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення. Строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану [4].

На нашу думку, правове забезпечення господарської діяльності у період дії воєнного стану, потребує постійного перегляду та пристосування до реалій сьогодення, з метою уникнення колізій, заповнення законодавчих прогалин та підвищення ефективності правового регулювання в цій сфері, особливо з огляду на останні події в країні.

Висновки. Під час дії воєнного стану держава має в екстренному режимі вносити зміни в нормативно-правові акти і їх сформована система повинна забезпечувати права та інтереси всіх суб'єктів господарювання, які функціонують у державі, гарантуючи при цьому захист їх прав і надаючи певні пільги залежно від їх внеску у виконання невідкладних завдань держави щодо захисту публічних інтересів. Нормативне врегулювання господарської діяльності у воєнний період та подальше належне застосування і реалізація норм права у цій сфері дадуть змогу запровадити ефективні умови господарської діяльності, які дозволять досягнути поставленої мети введення такого режиму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 20.04.2022).

2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (дата звернення: 20.04.2022).

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 20.04.2022).

4. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 347.4

Тетяна Іващук,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *бюджетне фінансування, воєнний стан, оборонні видатки, ризики, заходи щодо фінансової стабільності.*

Tetyna Ivaschuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

PRESERVATION OF FINANCIAL STABILITY IN THE CONDITIONS OF MARITIME STATE IN UKRAINE

Key words: *budget financing, martial law, defense expenditures, risks, financial stability measures.*

Актуальність теми дослідження. Оборонна функція – одна з найвагоміших функцій держави України в умовах воєнного стану, проте ефективне її виконання залежить від інших механізмів, зокрема фінансових – достатнього накопичення і виправданого розподілу коштів. Забезпечення фінансової стабільності – це гарантування економічного стану України, від якого залежить її існування в умовах воєнного стану.

Мета дослідження. Дослідити та визначити напрямки бюджетного фінансування оборони України в умовах обмежених фінансових ресурсів,

збройного конфлікту з Російською Федерацією; виявити ризики та заходи щодо забезпечення фінансової стабільності в Україні є основною метою дослідження.

Під час проведення дослідження були використовувалися такі методи, як порівняльно-правовий, діалектичний метод, емпіричного аналізу.

Досвід історичного розвитку України свідчить про те, що на її культуру, природно-ресурсний потенціал і, що найвагоміше, на її державність зазіхали численну кількість разів недобросовісні держави-сусіди, зокрема Росія. Вона намагалася визначити долю українців, знищити українське слово і фінансову самостійність тоді, і робить це зараз. Ефективне протистояння з боку України може виражатися різноманітними методами, але незамінними залишаються фінансові, які за своєю правовою природою в змозі забезпечити стабільне функціонування економіки України, достатні надходження та виправданий розподіл коштів, виконання найважливіших бюджетних функцій і застосування антикризових заходів.

До 2014 р. Україна не надто приділяла увагу питанням національної безпеки. І лише вторгнення Російської Федерації й анексія нею Криму, розгортання військових дій на сході України показали всю слабкість та неефективність існуючої на той час системи національної оборони, тому наша країна була змушена відбудовувати свій оборонний комплекс практично з нуля.

Тож для визначення прогресу, ресурсно-економічних можливостей, фінансової стабільності доцільно поділити розвиток України на 2 етапи: з 2000–2013 рр. та 2014–2022 рр. Співвідношення цих періодів дає такі висновки: чисельність ЗС України до 2014 року мала постійний спадаючий характер, оскільки державна політика була націлена на зменшення армії та розбудову демократичного суспільства, 2021 року її кількість перебуває на рівні 2004 року; з 2017 року динаміка щодо обсягів витрат на оборону постійно зростаюча; незважаючи на події з 2014 року, стан розміру валового внутрішнього продукту на душу населення (ППС) має в середньому зростаючу динаміку; індекс споживчих цін з 2016–2021 рр. є нижче рівня 2014 р; чисельність змін особового складу ЗС України до 2014 року та після в середньому перебуває на одному рівні; з 2014 року обсяг імпорту товарів та послуг залишався майже на сталому рівні; з 2014 року обсяг державного боргу почав стрімко зростати – пояснюється нераціональним розподілом оборонних видатків [1, с. 183].

Виклики, спроможні спричинити кризу, завжди нові. Такими й повинні бути методи боротьби з викликом. Проте доречно і цілком ефективно, коли спеціальні нормативні акти закріплюють формування спеціальних міжвідомчих

органів (поради зі стабілізації), відповідальних за координацію, вироблення рекомендацій та моніторинг дій виконавчих органів державної влади щодо проведення стабілізаційної політики. Поради зі стабілізації мають високий статус, формуються з керівників економічних та фінансових органів можуть бути підзвітними безпосередньо парламенту країни [2, с. 81].

Таким спеціальним міжвідомчим органом в Україні є Рада з фінансової стабільності (далі – РФС). Нацбанк повідомляє, що 12 квітня 2022 року відбулося чергове засідання Ради з фінансової стабільності (далі – РФС).

Ключове питання порядку денного – обговорення системних ризиків фінансового сектору та вжитих кроків зі збереження фінансової стабільності в Україні в умовах воєнного стану.

Висновками засідання є наступні твердження. Втрати ВВП України 2022 року будуть суттєвими. Інфляційний тиск залишається значним через виведення з ладу об'єктів виробничої та транспортної інфраструктури, вищі виробничі витрати. Відповідно, значно зростає обсяг бюджетних витрат на підтримку бізнесу та поступове відновлення економіки. У І кварталі доходи бюджету вдалося підтримати за рахунок авансових виплат дивідендів державними підприємствами та перерахування прибутку НБУ. З урахуванням очікуваних обмежених надходжень у ІІ кварталі все вагомішою є подальша підтримка від міжнародних донорів. Члени РФС відзначили стійкість фінансової системи у поточних умовах, якій сприяли реформи фінансового сектору останніх років та вчасні антикризові заходи регуляторів з початку війни. У ІІ кварталі банки планують надати 68 млрд грн позик бізнесу, переважно с/г виробникам та із використанням державних програм. Прогнози РФС стосовно фінансової стабільності України є досить обнадіюючими, проте проблемою залишається те, що положення РФС мають лише рекомендаційний характер [3].

Оскільки фінансова система України є банкоцентричною, то велика увага банкам під час війни цілком виправдана. Національний банк України продовжує здійснювати антикризові заходи для підтримки банків в умовах воєнного стану. Зокрема, банки отримали дозвіл на «кредитні канікули» та неврахування реструктуризації кредитів боржникам, що постраждали через агресію Росії. До банків не будуть застосовані заходи впливу за порушення нормативів достатності капіталу та ліквідності тощо.

З деяких досліджень випливає, що останні 10 років були присутні три наявних "дисбаланси"(у 2011-му, 2016-му та 2020-му роках), за яких витрачання бюджетних коштів на збільшення валового нагромадження не мало вплив на зміну ВВП, тобто присутня можливість "проїдання державного бюджету" за ці

періоди. Зміна рівня ВВП з 2011 року не корелює з динамікою обсягів складових матеріальних ресурсів, що використовуються на створення доданої вартості, а фінансується в більшій мірі з інших джерел. Є великі ризики щодо руйнування промислового потенціалу країни, через непослідовну і нераціональну державну політику, що зумовлює відсутність достатнього фінансування галузей несільськогосподарської промисловості, як транспортне і важке машинобудування, оборонно-промисловий комплекс та суміжних до них (металургія, видобувна промисловість), які поруч з іншими елементами складають фундамент, військово-економічної безпеки [4, с. 135].

Темпи зростання оборонних видатків в Україні доволі високі, є ряд питань щодо їх структури, адже близько 74,17 % усіх видатків на національну оборону йдуть на забезпечення діяльності Збройних сил України, підготовку кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, лише 21,3 % – на переоснащення, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання, що для країни, яка перебуває у збройному конфлікті, є недостатньо. Стосовно вирішення проблеми щодо нераціонального розподілу оборонних видатків, то варто взяти до уваги світову практику. Ця практика показує, що видатки мають розподілятися так: 40 % – утримання збройних сил, 20 % – підготовка військ, 40 % – розвиток озброєння та військової техніки [5, с. 82].

Висновки. Отже, докорінні зміни, які відбулися у фінансуванні оборони країни після початку військової агресії РФ, є закономірними та вкрай необхідними. Основні зусилля держави повинні бути спрямовані на військово-економічну безпеку. Зі статистичних даних вбачається, що частка фінансів спрямованих на оборону збільшилась, проте також спостерігається їх неефективне використання. Положення РФС є досить ґрунтовними і послідовними, проте вони за природою є рекомендаційними. У процесі реформування постає низка питань щодо зміни підходів у плануванні, пошуку додаткових джерел фінансування та контролю за ефективним витрачанням фінансових ресурсів. Основні заходи, за допомогою яких можна оптимізувати фінансування національної оборони України, а також для підтримки фінансової стабільності, – це: забезпечити належний рівень грошового забезпечення військовослужбовців; збільшити фінансування сектору оборони; змінити структуру видатків на національну оборону відповідно до стандартів НАТО; запровадити у механізмі формування оборонного бюджету інструменти довгострокового планування й ефективного бюджетного контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семенко О. В. Українська військово-економічна ядерна бомба вже розірвалася у економіці Росії (ретроспектива, дійсне та майбутнє). *Соціальний розвиток і безпека.* 2022. № 1. С. 179–197.

2. Атаєва О. А. Реалізація оборонної реформи в Україні: проблеми фінансування та шляхи їх вирішення на основі міжнародного досвіду реформування сектору оборони. *Interconf.* 2022. № 99. С. 79–90.

3. Як планують зберігати фінстабільність під час війни: результати засідання НБУ / Національний банк України. 2022. URL: https://news.dtkt.ua/finance/bank-system/75816

4. Добровольський Ю. А. Фінансові та матеріальні можливості України щодо забезпечення необхідного рівня розвитку складових елементів воєнно-економічної безпеки. *Соціальний розвиток і безпека*. 2022. № 1. С. 133–144.

5. Проць Н. О. Видатки державного бюджету на національну оборону: проблеми і перспективи. *Світ фінансів.* 2021. № 4. С. 79–88.

УДК 347.7

Валентина Козлова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Ключові слова: *воєнний стан, фінансова система, ризики, бюджетні надходження.*

Valentina Kozlova,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

THE INFLUENCE OF THE MILITARY STATE ON THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE: THE REALITIES OF TODAY

Key words: *martial law, financial system, risks, budget revenues.*

Підставою для введення воєнного стану стала повномасштабна збройна агресія з боку Російської Федерації та загроза державній незалежності та територіальній цілісності України. За такого правового режиму значно зріс рівень усіх ризиків, у тому числі тих, що впливають на стабільність фінансової системи. Економічні проблеми відобразились в площині реальних показників, а саме падіння ВВП, зниження прибутків підприємств, суттєве зниження валютного курсу, зростання частки неплатоспроможних позичальників. Тому тема дослідження є безперечно актуальна.

Метою дослідження є аналіз впливу воєнного стану на фінансову систему України.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи дослідження, як порівняльно-правовий, діалектичний метод, емпіричного аналізу.

Порушена логістика на значній частині України: наземне, морське, повністю обмежене повітряне сполучення, обмежені обсяги транзиту (або повна зупинка) газу через Україну через реалізацію проектів «Північний потік-2» та «Турецький потік». Зменшення споживання товарів та скорочення потоку інвестицій, у свою чергу, вже призводить до значного зниження імпорту порівняно з довоєнним періодом. Експорт товарів також зазнав значних втрат через зупинку підприємств, обмежене використання значної кількості посівних площ та неможливість ефективного проведення сільськогосподарських робіт через бойові дії, блокаду морських портів, проблеми із постачанням палива та добрив.

Україна, хоча й не повністю занурена у міжнародні логістичні ланцюги, значно впливає на стабільність у світовій економіці, оскільки є малою відкритою економікою з переважно сировинною структурою експорту. Ситуація ускладнюється накопиченням значної заборгованості, сформованої ще до початку введення воєнного стану, разом із погіршенням бюджетних надходжень, викликаним уповільненням ділової активності внаслідок карантинних заходів.

В умовах воєнного стану необхідно проводити жорстку монетарну політику, яка б компенсувала негативні наслідки. Для кращого розуміння поточної ситуації необхідно розглянути ряд макроекономічних показників, що визначають стан фінансового ринку України.

За прогнозами аналітиків, до кінця 2022 року інфляція прискориться майже до 20 %, а на період з 2023 року – 10 %. Україна може стабілізувати зростання цін на рівні 5 %, на що орієнтується Національний банк України лише за три-чотири роки. Фактично річна інфляція в березні прискорилася до 13,7 % у річному обчисленні. Базова інфляція у березні до лютого склала 3,8 %, з від початку року – 4,9 %. Враховуючи викладене, стає зрозумілим, що війна прискорить інфляцію в Україні. Також, за даними Національного банку України, які відбулися після першого тижня війни, до кінця 2022 року ВВП може знизитися на третину. Водночас Світовий банк прогнозує скорочення ВВП України на 45,1 % на 2022. На нашу думку, сьогодні досить важко оцінити ВВП, а робити реалістичні прогнози до кінця року ще складніше, тому що цей показник прямо залежить від тривалості бойових дій. Також зауважимо, що

витрати на оборону нашої країни зараз мають пріоритет, обсяг видатків на фінансування сектору безпеки та оборони має становити не менше 5 відсотків запланованого валового внутрішнього продукту, з яких не менше 3 відсотків – на фінансування сил оборони, не сприяють зростанню валового внутрішнього продукту [1].

Загалом витрати держбюджету в березні перевищили надходження приблизно на 2,7 мільярда доларів, а Україна вцілому очікує, що ця сума зросте до 5–7 мільярдів доларів на місяць у квітні та травні. На сьогодні фінансування непріоритетних напрямів скоротилося близько на 107 млрд грн.

Дещо прискорилося зростання вартості послуг – до 11,3 %. На тлі евакуації населення з регіонів, де ведуться активні бойові дії, значно зростають ціни на проживання та оренду житла в західних областях України. Водночас деякі з цих послуг в індексі споживчих цін є особливими. Зростання цін на продукти харчування значно прискорилося до 20,7 %. Через порушення ланцюгів поставок, зростання цін на енергоносії, збільшення виробничих витрат бізнесу та тимчасове захоплення частини території на півдні України значно подорожчали овочі та фрукти. Особливо зросла ціна на банани та цитрусові через перекриття морських шляхів, що привело до труднощів з їх імпортом. На сьогодні ціни на пальне зросли – на 30 %. Насамперед це пов’язано зі стрімким зростанням цін на нафту у світі, руйнуванням паливної інфраструктури російськими загарбниками та проблемами з швидким заключенням договору з іншими постачальниками. Водночас встановлене державою зниження податку на додану вартість та скасування акцизу на пальне у другій половині березня стримували зростання цін [2].

Проаналізувавши вихідні дані, ми дійшли висновку, що ціни на продукти харчування зросли до 16,6 % у річному обчисленні через зазначені вище фактори. А зростання вартості непродовольчих товарів у річному вимірі залишилося відносно низьким – 3,6 % з огляду на фіксований курс гривні та переорієнтацію попиту суспільства на пріоритетні товари. Значно зростають обсяги бюджетних видатків на підтримку бізнесу та поступове відновлення економіки.

Ризики, які залежать від продовження воєнного стану, актуалізують пришвидшення розробки комплексу заходів, спрямованих на недопущення надмірної фінансової дестабілізації національної економіки. Особливого значення набуває завдання визначення факторів стабільності фінансової системи та обґрунтування рекомендацій щодо протидії зростаючим ризикам.

Для забезпечення стабільності фінансової системи було запропоновано ряд заходів. Уряд розпочав ряд програм підтримки населення. Зокрема, ті, хто втратив роботу через війну або був змушений покинути свої домівки. Люди отримують виплати по 6 500 гривень за програмою є-Підтримка. Кошти вже отримали 3,4 млн українців. Зміни до програми кредитування «5-7-9», що стосуються аграрного сектору. Національний банк України ухвалив рішення відкрити спеціальний рахунок для збору коштів для збільшення фінансування оборонної сфери держави, зважаючи на потребу інноваційних розробок та капітальних вкладень у виробництво військової техніки; формування державного замовлення для промислових підприємств машинобудівної галузі, здатних виготовляти комплектуючі для потреб оборонного промислового комплексу; залучення іноземних інвестицій для оснащення високотехнологічними, зразками озброєння і військової техніки. Станом на 19 квітня на спеціальні рахунки армії витрачено понад 15,2 млрд [3].

Для подальшого стимулювання розвитку промисловості необхідно: підтримати критичні галузі, найбільш постраждалі галузі та соціальне підприємництво, підтримувати підприємства за цільовими напрямками діяльності. Налагоджувати міжнародні зв’язки для залучення інвестицій. На сьогодні вже запропоновано впровадження спеціальних режимів оподаткування, розвиток індустріальних парків, сприятливі умови для зелених інвестицій, розвиток інновацій та поліпшення бізнес-клімату.

Війна поставила нові виклики як для громадянина, який є суб'єктом господарювання, так і для фінансової системи в цілому. Попереду ще довгий шлях до відновлення від негативних наслідків та стабілізації і пристосування до нових умов. Щоб пришвидшити цей процес, необхідно зробити такі кроки: переосмислити реалізовані рішення фінансової системи, перейти від негайного реагування до середньострокових програм відновлення. Актуальним є питання підтримки економіки, її стимулювання та забезпечення відновлення після завершення воєнного стану. В умовах цього правового режиму також важливо забезпечити оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів. За прогнозами Нацбанку, навіть часткове вирішення проблем з логістикою приведе до подальшого зростання експорту порівняно з результатами березня. Також помірними темпами зростатиме імпорт товарів та послуг в Україну завдяки можливості відновлення споживчого та інвестиційного попиту.

Стаціонарні та кризові виклики стійкості сфери державних фінансів України підтверджують нагальність подальшої роботи у сфері реформування підходів до формування та реалізації бюджетної політики. Вона має бути

орієнтована на перетворення державного бюджету з формального кошторису доходів та витрат на повноцінний план фінансової підтримки розвитку держави, покликаний стимулювати наявними інструментами економічний та соціальний розвиток, сприяти підвищенню добробуту громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 16.04.2022).

2. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції в березні 2022 року Дата звернення: 17.04.2022. URL: https://news.dtkt.ua/finance/banks/75813

3. Сергій Марченко щодо забезпечення стабільності державної фінансової та бюджетної політики в умовах воєнного стану. *Урядовий портал.* 30 березня 2022 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/sergij-marchenko-shchodo-zabezpechennya-stabilnosti-derzhavnoyi-finansovoyi-ta-byudzhetnoyi-politiki-v-umovah-voyennogo-stanu

УДК 347.4

Уляна Ліщук,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КРЕДИТНІ КАНІКУЛИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *кредитні зобов'язання, військовий стан, кредитні канікули, банк.*

Uliana Lishchuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

CREDIT VACATION DURING THE MILITARY STATUS

Key word: *credit obligations, military status, credit vacation, bank.*

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що повномасштабна війна проти України, яка здійснюється Російською Федерацією, значно вплинула на усі сфери життя суспільства, та стала приводом для термінових змін у більшості напрямків діяльності держави. Зокрема, досить швидкі і значні зміни довелося провести в економіці нашої країни для становлення її на «воєнні рейки». Зазначаючи про фінансовий сектор діяльності, варто приділити увагу кредитуванню.

Мета дослідження – це охарактеризувати правове регулювання кредитних канікул в умовах воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи дослідження, як порівняльно-правовий, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Досить зрозумілим є той факт, що за теперішніх умов матеріальне положення усіх суб'єктів кредитних відносин є нестабільним та продовження дії умов кредитування, як у довоєнний період, може мати негативні наслідки не лише для окремих фізичних або юридичних осіб, але й для усієї сфери економіки, яка у післявоєнний період потребуватиме відновлення. Беручи до уваги ці факти, законодавець затвердив перелік вимог на період війни до банків та небанківських установ, що займаються кредитуванням. Розроблені правила було закріплено у Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану».

Норми цього Закону передбачають запровадження для позичальників так званих кредитних канікул. Важливо зазначити, що «кредитні канікули – це відтермінування сплати боргу, а не його прощення. Кредитні канікули – це тільки пауза, тобто відтермінування у розрахунках клієнта з банком під час воєнного стану в країні. Така "перерва" може стосуватися сплати основної суми кредиту ("тіла" кредиту) чи нарахованих відсотків» [1]. Крім того, варто нагадати, що кредитні канікули не зменшують суму вашого боргу. Також Національний банк України зазначає, що надання такої можливості не є обов'язком банку, але його правом, звісно значною частиною банків заздалегідь було введено відтермінування сплати позик, таку інформацію можна знайти на їх офіційних сайтах. Проте така теза закликає позичальників звернутись безпосередньо до банку у разі виникнення потреби в отриманні кредитних канікул.

Вказаний вище Закон встановлює такі рекомендації: «на час дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести відповідальності перед кредитодавцем у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом. Крім того, у разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором. Також забороняється у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит». Позитивний плив таких заходів на економіку можна помітити фактично одразу, адже завдяки отриманню таких умов, багато юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців,

змогли продовжити роботу, що зі свого боку дає змогу не лише забезпечувати суспільство необхідними товарами та послугами, але й зберегти робочі місця і підтримати наповнення бюджету. Попри це громадянам радять за можливості все ж сплачувати кредитні зобов'язання.

Окремо можна розглянути, які нововведення було запроваджено у різних банках, відповідно до зазначених вище рекомендацій, зокрема на офіційному сайті ПриватБанку зазначено «для підтримки наших клієнтів у непростий час ПриватБанк з 1 березня 2022 року до 1 червня 2022 року запровадив кредитні канікули для фізичних осіб за всіма кредитними картками» [2].

Зі свого боку Олег Гороховський, співзасновник monobank, щодо цього зазначив: «Ми не обіцяли не списувати відсотки. Ми обіцяли продовжити грейс-період та скасували необхідність внесення мінімального платежу за кредитами. Ми дуже ретельно ставимося до своїх обіцянок та зобов'язань» [3]. Проте на сьогодні чимало банків відновило нарахування відсотків, аргументуючи такі дії, як необхідність подальшого стабільного існування різних банківських операцій. Зі свого боку Національний банк України підтверджує необхідність сплати за кредитами, але забороняє нараховувати додаткові пені та штрафи.

Незважаючи на це, думки юристів певним чином розходяться з таким твердженням, зокрема юрист Дмитро Головко вважає, що «введення воєнного стану на всій території країни стало приводом назвати це форс-мажором. Відповідний лист є на сайті Торгово-промислової палати України. Це означає, що сторони, які уклали будь-які договори, зокрема кредитні, звільняються від їх виконання. Тобто за кредитами не можна нараховувати відсотки та якісь додаткові пені та штрафи» [4]. Також сучасні фахівці вважають можливим певне продовження податкових канікул і після війни, які передбачатимуть легші умови погашення заборгованостей.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що впровадження кредитних канікул під час воєнного стану є важливим кроком для полегшення становища позичальників. Надання таких умов також може стати рятівним для чималої кількості підприємців та дозволить їм продовжувати свою діяльність. Водночас громадянам варто пам'ятати про необхідність зі свого боку підтримувати економіку та, за можливості, все ж сплачувати відсотки за кредитами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нові правила роботи банків і небанківських фінансових установ, що займаються кредитуванням, під час війни. Національний банк України 18 бер. 2022 / вебсайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/novi-pravila-roboti-bankiv-i-nebankivskih-finansovih-ustanov-scho-zaymayutsya-kredituvannyam-pid-chas-viyni (дата звернення: 17.04.2022).

2. Кредитні канікули за кредитними картками ПриватБанку діють до 1 червня 2022 року. ПриватБанк / вебсайт. URL: https://privatbank.ua/ru/news/2022/4/5/1607 (дата звернення: 17.04.2022).

3. Кредитні канікули – не прощення боргів. Мінфін 3 березня 2022 р. / вебсайт. URL: https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/kreditnye-kanikuly--ne-proschenie-dolgov/ (дата звернення: 17.04.2022).

4. Банки скасовують кредитні канікули: що буде з боргами під час та після війни. Сьогодні 4 квітня 2022. / вебсайт. URL: https://economics.segodnya.ua/ua/economics/finance/banki-otmenyayut-kreditnye-kanikuly-chto-budet-s-dolgami-ukraincev-vo-vremya-i-posle-voyny-1612852.html (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 347.7

Аліна Лупай,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *банківська система, Національний банк України, фінансові установи.*

Alina Lupay,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

FUNCTIONING OF NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *banking system, National Bank of Ukraine, financial institutions.*

Банківська система України залишається стійкою і ліквідною навіть в умовах воєнного стану, це також стосується і небанківських установ.

Актуальність цієї теми, як ніколи набуває уваги саме в такий складний час для нашої країни та її громадян. Адже саме небанківські фінансові установи є важливим чинником економічного зростання країни та забезпечення її економічної безпеки. Вони відіграють основну роль в утворенні оптимального середовища для мобілізації та вільного пересування капіталів, нагромадження коштів для структурної перебудови економіки, розвитку підприємництва.

Метою дослідження є аналіз законодавства щодо функціонування небанківських установ в умовах воєнного стану.

Для дослідження використовувалися такі методи як діалектичний метод, формально-логічний, порівняльно-правовий.

Небанківська фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" надає одну чи кілька фінансових послуг та яка внесена до Державного реєстру фінансових установ в установленому законодавством України порядку [1].

До небанківських фінансових установ належать кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Особливого значення на сучасному етапі розвитку фінансової системи набувають небанківські фінансові установи, діяльність яких на фінансовому ринку набуває все більшого значення, особливо також і в період дії воєнного стану. Вони дозволяють покращити сферу фінансового обслуговування як підприємств, так і фізичних осіб.

Національний банк України на час дії воєнного стану врегулював діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації.

Підтримуючи їх діяльність, Національний банк не застосовуватиме заходи впливу до зазначених учасників ринку за порушення:

- строків подання звітності, установлених Правилами складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку, затвердженими постановою Правління НБУ від 25 листопада 2021 року № 123;
- строків подання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності за 2021 рік, проміжної фінансової звітності та проміжної консолідованої фінансової звітності за 2022 рік, складених на основі таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами в єдиному електронному форматі, до центру збору фінансової звітності, операційне управління яким здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- вимог щодо наявності власного капіталу;
- вимог щодо подання документів та надання інформації регулятору, передбачених рядом нормативно-правових актів Національного банку України, зокрема Положенням про ліцензування та реєстрацію.

Також для окремих учасників ринку встановлюється ряд додаткових послаблень.

Наприклад, до страховиків не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика.

Також до кредитних спілок не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових фінансових нормативів та вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами кредитних спілок. Також регулятор не застосовуватиме заходи впливу за порушення строків проведення чергових загальних зборів членів кредитної спілки за підсумками 2021 року.

До фінансових компаній-гарантів не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових фінансових нормативів та вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами.

До небанківських фінансових груп, відповідальної особи, інших учасників небанківської фінансової групи не застосовуватимуться заходи впливу за порушення вимог щодо достатності регулятивного капіталу, складання та подання консолідованої та субконсолідованої звітності та інформації.

Звертаємо увагу, що Національний банк не застосовуватиме заходів впливу за зазначені порушення, якщо вони були вчинені, починаючи з 24 лютого 2022 року та спричинені негативним впливом військової агресії Російської Федерації проти України.

Одночасно постановою запроваджується низка обмежень для зазначених учасників ринку з метою мінімізації нових ризиків, що виникли внаслідок початку військової агресії.

Незважаючи на дію воєнного стану, учасники ринку небанківських фінансових послуг зобов'язані виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

Крім того, постановою визначено особливості застосування ряду нормативно-правових актів Національного банку України у зв'язку з початком військової агресії з метою зниження регуляторного навантаження на учасників ринку.

Зазначені нововведення запроваджені постановою Правління Національного банку України від 6 березня 2022 року № 39 "Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації" [2].

Отже, всі нововведення Національного банку України наразі є необхідними для забезпечення надійного та стабільного функціонування ринку небанківських фінансових установ в нашій державі в умовах воєнного стану та забезпечення перебудови економіки, розвитку підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 11 лютого 2022 року № 2664-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14

2. Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації: Постанова Правління Національного банку України від 6 березня 2022 року № 39. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06032022_39

УДК 343.3

Олександра Лямзіна,
здобувачка І бакалаврського рівня ННІ права
Науковий керівник:
Олеся Бодунова
канд. юрид. наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ ЧОЛОВІКІВ ПРИЗОВНОГО ВІКУ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ВІЙНИ 2022 РОКУ: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ»

Ключові слова: *життя особи, законопроєкт, виїзд за кордон, військовозобов'язані особи, кримінальна відповідальність.*

Oleksandra Liamzina,
candidate of the I bachelor's level
of educational scientific institute of law
Supervisor:
Olesia Bodunova,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Justice,
State Tax University (Irpin)

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR NON-RETURN TO UKRAINE OF CALL-OLD MEN AFTER THE BEGINNING OF THE WAR IN 2022: ARGUMENTS FOR AND AGAINST

Keywords: *life of a person, bill, going abroad, conscripts, criminal liability.*

Життя кожної особи є найголовнішим благом. Досліджуючи природні та невід'ємні права людини можна констатувати, що першим є право на життя, з якого випливають всі інші права та відсутність якого унеможливлює вирішення питань щодо поваги інших прав та свобод людини.

Законодавча система нашої держави свідчить, що життя і здоров'я людини – це найвища соціальна цінність [1]. Цей принцип створює належну правову систему, яка допомагає реалізації різноманітних елементів права на життя.

24 лютого 2022 року настала подія, яка змусила значну кількість українців залишити свою Батьківщину, цим самим захистити себе та свою родину. Кожна особа, яка намагалася перетнути кордон України, бажала зберегти своє життя.

За даними Організації Об'єднаних Націй, починаючи з 24 лютого 2022 року, з території України виїхало 3 328 692 українців. Приблизно 90 відсотків з тих, хто покинув Україну, – були жінки та діти [4]. Відповідно до законодавства України на період воєнного стану в країні чоловікам віком від 18 до 60 років заборонено перетинати кордон [2].

6 квітня 2022 року команда незалежних професійних журналістів «Слідство.Інфо» опублікувала на своєму вебсайті інформацію про те, що понад 2000 чоловіків призовного віку намагалися незаконно перетнути кордон, а також приблизно 300 чоловіків використовували для свого виїзду підроблені документи [5].

У зв'язку з цим до Верховної Ради України було внесено законопроєкт **№ 7265** «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо встановлення відповідальності за невиконання вимог закону щодо повернення в Україну після введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» [3].

Цей законопроєкт має на меті доповнити норми Кримінального кодексу України статтею, яка передбачатиме відповідальність осіб, які підлягають призову на військову службу під час мобілізації, осіб, які відповідно до закону зобов'язані повернутися в Україну, які не виконали вимоги закону щодо повернення в Україну без поважних причин після введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях **– позбавлення волі на строк від 5 до 10 років [3].**

Розглядаючи вказаний законопроєкт з точки зору соціальної рівності та справедливості, **–** проєкт є повністю логічним, адже чоловіки, які знаходяться за межами України в умовах воєнного стану, дійсно ухиляються від участі у захисті своєї держави.

Але з іншого боку, запровадження кримінальної відповідальності за невиконання вимог даного закону для всіх військовозобов'язаних, які наразі заходяться, або працюють за кордоном буде стимулювати їх взагалі не повертатись на територію України, адже особи, які намагалися зберегти своє життя та здоров'я – мають відбувати покарання. Також у деяких військовозобов'язаних, які вирішили покинути країну, або вже перебувають за кордоном, стан їхнього здоров'я може не відповідати вимогам щодо придатності до військової служби, а також вік, що є близьким до граничного, після настання якого особа вже не підлягає призову по мобілізації [5].

Негативним наслідком приписів у зазначеному законопроєкті також є те, що в країні зменшиться кількість чоловіків, які б мали змогу працювати, розвивати економіку країни, а також сплачувати податки.

Отже, зазначені вище наслідки запровадженого законопроєкту можуть виявитись надзвичайно серйозною проблемою для країни. Звертаючи увагу на те, що частина, яка намагалась виїхати за межі України, або змогла це зробити є незначною для суспільства, щоб приймати вагомі зміни на законодавчому рівні та вводити окрему статтю до Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022.
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо встановлення відповідальності за невиконання вимог закону щодо повернення в Україну після введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: Закон України від 08.04.2022 № 7265. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1255581 (дата звернення: 16.04.2022).
4. Шепелева А. 90 відсотків українців можуть опинитися за межею бідності через війну – ООН. *Deutsche Welle.* URL: https://www.dw.com/uk/90-vidsotkiv-ukraintsiv-mozhut-opynytysia-za-mezheiu-bidnosti-cherez-viinu-oon/a-61142147 (дата звернення: 16.04.2022).
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо встановлення відповідальності за невиконання вимог закону щодо повернення в Україну після введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: висновок на проєкт Закону України від 10.04.2022 № 16/03-2022/61121. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1256701 (дата звернення: 17.04.2022).

УДК 344.13

Поліна Миколаєнко,
студентка групи Пб-20-1;
Валентин Підгородецький,
студент групи Пб-20-2
Науковий керівник:
Олеся Бодунова,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ В ПЕРІОД ВІЙНИ 2022 РОКУ: АНАЛІЗ СТАТТІ 410 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *корупційне кримінальне правопорушення, військова особа, воєнний стан.*

Polina Mykolayenko,
student of the first (bachelor's) level
of higher education of the group PB-20-1;
Valentyn Pidhorodetskyi,
student of the first (bachelor's) level
of higher education of the group PB-20-2
Scientific adviser:
Olesya Bodunova,
Candidate of Legal Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Justice,
State Tax University (Irpin)

CORRUPTION OFFENSES IN THE MILITARY FIELD DURING THE 2022 WAR: ANALYSIS OF ARTICLE 410 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Key words: *corruption, criminal offense, military person, martial law.*

На сьогодні в період війни особливе місце серед корупційних правопорушень займає тема корупційних проявів у військовій сфері. Адже надзвичайно важливим є те, щоб усе відповідало законам для регулювання різноманітних ситуацій у такий важкий період, які у подальшому можуть врятувати тисячі життів та згодом допомагатиме у період відновлення після завершення війни.

Як справедливо відзначає Т. С Голоднікова, проблема корупції у державі є загрозою верховенства права, демократії та правопорядку, а також прямою перешкодою проведенню реформ у сфері безпеки та оборони, що надалі знижує ефективність боєздатності армії та військової організації загалом [1, с. 155]. Тому актуальність проблеми запобігання та протидії корупції у сфері оборони є надзвичайно важливою та доцільною на цьому етапі для вдосконалення військового потенціалу. Також варто наголосити на тому, що корупція у сфері безпеки та оборони є негативним чинником, який стримує розвиток держави, а в умовах воєнного стану виступає значною загрозою для захисту держави.

З цього приводу юридична література має відповідні напрацювання та думки щодо корупції в період воєнного часу. Важливими досягненнями у цій сфері є праці таких вчених, як: Т. С. Голоднікова, З. С. Варналій, А. Л. Баланда, А. В. Волошенко, І. Ю. Грищова та ін.

Насамперед необхідно зрозуміти причину появи корупційних правопорушень, у юридичній літературі розглядається поняття «корупційний ризик». За визначенням Національного агентства з питань запобігання корупції, корупційний ризик – це ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення (чи правопорушення, пов’язаного з корупцією), що негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей і завдань [2, п. 2. абз. 4]. Тому, що стосується корупційних ризиків у сфері військових потужностей України, їх варто розглядати сукупність чинників, які виникають під час управління військовим майном спеціальним суб’єктам, а саме військовою службовою особою, створюючи умови для вчинення корупційних правопорушень у цій сфері. Варто зауважити, що військовим майном визначається, відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних силах України», державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних сил України [3].

Що стосується корупційних кримінальних правопорушень суб'єктом, якого виступає військова службова особа, Кримінальним кодексом України передбачено ст. 410 [4], відповідно до якої склад кримінального правопорушення характеризується таким. Основним безпосереднім об’єктом правопорушення є суспільні відносини, які захищають встановлений законодавством

порядок несення або проходження військової служби, пов'язаний із збереженням зброї, бойових припасів, вибухових чи інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна. Об'єктивна сторона характеризується способом – зловживанням службовим становищем та альтернативними діями, такими як а) викраденням; б) привласненням; в) вимаганням; г) заволодінням шляхом шахрайства.

Як уже і зазначалося, суб'єкт спеціальний – військова службова особа, а суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу. Варто наголосити, що мотив є обов’язковою ознакою суб'єктивної сторони, оскільки кримінальне правопорушення вчиняється в особистих інтересах, або в інтересах третіх осіб. Кваліфікуючими ознаками відповідно до цієї статті є вчинення таких дій в умовах особливого періоду, крім воєнного стану; вчинені в умовах воєнного стану; вчинені в бойовій обстановці. Відповідно до Закону України «Про оборону України» воєнним станом вважається особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України [5]. На сьогодні Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» запроваджений воєнний стан, тож вчинення протиправних дії буде каратися відповідно до ч. 4 ст. 410 КК України.

Важливою стороною щодо застосування регулюючих норм є практика суду. До прикладу можна взяти вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова № 759/6185/17 Провадження № 1-кп/751/54/19 від 13.12.2019. Яке стосувалося притягнення до відповідальності Особу 1, за правопорушення здійснене відповідно до ч. 3 ст. 410 КК України. Обвинувачений визнав свою вину частково. Суд ухвалив: відповідно до ч. 3 ст. 410 КК України покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років. На підставі ст.75 КК України звільнити Особа 1, від відбування покарання з випробуванням, якщо він протягом іспитового строку 3 роки не вчинить новий злочин. На підставі ст. 76 КК України, покласти на обвинуваченого ОСОБА_1 обов'язки: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання [6].

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що корупційні кримінальні правопорушення у сфері безпеки та оборони є стримуючим фактором, який загрожує обороноздатності держави, тож вимагає як найшвидших змін в умовах воєнного стану. Начальник Управління з питань запобігання та виявлення корупції МОУ доцільно зазначає, що без викорінення корупції

неможливі забезпечення проведення реформ в умовах захисту суверенітету держави та її економічне зростання [7].

Україну після війни очікують великі реформи, зокрема щодо питання регулювання корупційних кримінальних правопорушень у оборонній сфері, частина з яких була вчинена з початку бойових дій 2022 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голоднікова Т. С Корупційні ризики у сфері управління майном військових формувань україни: поняття, чинники та шляхи мінімізації. URL: https://web.archive.org/web/20211130234221id_/http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/23.pdf (дата звернення: 18.04.2022).

2. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 грудня 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16#Text (дата звернення: 18.04.2022).

3. Про правовий режим майна у збройних силах: Закон України від 19.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text (дата звернення: 18.04.2022).

4. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України; Закон від від 05.04.2001 № 2341-III, редакція від 13.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 18.04.2022).

5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Редакція від 01.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (дата звернення: 18.04.2022).

6. Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова / офіційний сайт ZakonOnline. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86396576 (дата звернення: 18.04.2022).

7. «Проведення реформ в умовах захисту суверенітету держави, її економічне зростання неможливі без викорінення корупції» 27.04.2021. URL: https://armyinform.com.ua/2021/04/27/provedennya-reform-v-umovah-zahystu-suverenitetu-derzhavy-yiyi-ekonomichne-zrostannya-nemozhlyvi-bez-vykorinennya-korupcziyi/ (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 346.21

Дар'я Михайлюта,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Олена Минюк,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАХОДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *фінансовий контроль, воєнний стан, декларування.*

Daria Mykhailiuta,
higher education seeker, first (bachelor's) level
Educational and Scientific Institute of Law
Scientific adviser:
Olena Myniuk,
Cand. Sci. (law), Associate Professor,
Acting Associate Professor,
State Tax University (Irpin)

FINANCIAL CONTROL MEASURES IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *financial control, martial law, declaration.*

Постановка проблеми. Питання фінансового контролю завжди лишається однією з найважливіших проблем внутрішньої та зовнішньої політики держави, особливо в надзвичайних умовах. Саме стан справ у сфері правового забезпечення фінансового контролю, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Особливої актуальності набуває ця проблема в умовах воєнного стану. 24 лютого 2022 року Указом Президента України та Законом України «Про затвердження Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» [1] на всій території України було введено воєнний стан. Основним

Законом України права та свободи людини і громадянина є найвищою цінністю, тому насамперед за будь-яких обставинах мають бути гарантії, які є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та свобод, а також законних інтересів людини.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблемі захисту прав людини в умовах воєнного стану присвячені праці таких учених, як Ю. О. Фігель, В. О. Коломієць, Т. Ю. Дашо, Л. Васечко, В. О. Осинська та деяких інших.

Питання щодо заходів фінансового контролю від час війни не має достатнього наукового підґрунтя та потребує подальшого вивчення. Інформаційною базою дослідження питання правового регулювання фінансового контролю в умовах воєнного стану є нормативно-правові акти державних органів влади: Укази Президента України, закони Верховної Ради України (далі – ВРУ), роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) тощо.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання фінансового контрою під час воєнної ситуації, механізму захисту прав фізичних осіб, визначення національних нормативно-правових актів, які гарантують забезпечення їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 64 Основного Закону України передбачає, що конституційні права й свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, встановлених Конституцією України. Основним з цих випадків є виникнення виключної (воєнної) ситуації в державі й суспільстві [2].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Верховна Рада України прийняла Закон України «Про захист інтересів

суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», що постановляє:

1) фізичні особи, фізичні особи – підприємці, юридичні особи подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи;

2) у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення до фізичних осіб, фізичних осіб – підприємців, юридичних осіб не застосовується адміністративна та/або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітності та/або документів;

3) особи, які не мають фізичної можливості протягом трьох місяців подати звітність чи документи, у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях, звільняються від адміністративної та/або кримінальної відповідальності та подають звітність чи документи протягом одного місяця з дня закінчення наслідків, які унеможливлювали їх подання;

4) у період дії воєнного стану або стану війни будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи документів звітового характеру уповноваженими органами не здійснюються [4].

7 березня Національне агенство з питань запобігання корупції надало роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок). У документі надаються роз'яснення та приклади застосування Закону України від 03.03.2022 № 2115-IX «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни».

Фізичні особи подають документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або електронній формі, упродовж трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період обов'язку подати документи [4]. Початок перебігу строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок (ст. 253 ЦКУ). Строк, що визначений місяцями, спливає у відповідне число останнього місяця строку (ч. 3 ст. 254 ЦКУ) [5].

Декларація щорічна (з будь-якою позначкою) за 2021 рік подається у період з 00 годин 00 хвилин дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, до 00 годин 00 хвилин відповідного числа третього місяця від такого дня. Така декларація охоплює звітний рік (період з 1 січня до 31 грудня 2021 року включно) та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року.

Декларація при звільненні, якщо звільнення відбулось під час дії воєнного стану, подається у період з 00 годин 00 хвилин дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, до 00 годин 00 хвилин відповідного числа третього місяця від такого дня. Така декларація подається за період, який не був охоплений деклараціями, раніше поданими суб'єктом декларування, та містить інформацію станом на останній день такого періоду, яким є останній день здійснення діяльності, яка передбачає обов'язок подання декларації, перебування на посаді, яка зумовлює здійснення такої діяльності.

Декларація кандидата на посаду, якщо особу призначено на вакантну посаду державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у період дії воєнного стану, подається у період з 00 годин 00 хвилин дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, до 00 годин 00 хвилин відповідного числа третього місяця від такого дня.

Повідомлення про суттєві зміни у майновому стані (далі – ПСЗ), обов'язок подання якого виник під час дії воєнного стану, суб'єкт декларування подає у період з 00 годин 00 хвилин дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, до 00 годин 00 хвилин відповідного числа третього місяця від такого дня. Повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента (далі – ПВВР), обов'язок подання якого виник під час дії воєнного стану, суб'єкт декларування подає у період з 00 годин 00 хвилин дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, до 00 годин 00 хвилин відповідного числа третього місяця від такого дня. При цьому ПВВР, обов'язок подання якого виник після припинення чи скасування воєнного стану, суб'єкт декларування подає у строк, визначений у ст. 52 Закону України «Про запобігання корупції».

За кожним фактом отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку суб'єктом декларування на суму, яка перевищує 50 ПМ, подається окреме ПСЗ. Одне ПСЗ подається у разі, якщо здійснено разовий видаток на суму, який перевищує 50 ПМ, пов'язаний із набуттям права на майно. У такому повідомленні у відповідних розділах зазначаються відомості щодо придбаного майна та здійсненого видатку (абз. 2 п. 6 Порядку № 450/21).

Якщо суб'єкт декларування / член його сім'ї під час дії воєнного стану відкрив декілька валютних рахунків в одній установі банку-нерезидента, суб'єкт декларування подає одне ПВВР із зазначенням номерів відповідних валютних рахунків і місцезнаходження установи банку-нерезидента. Якщо валютні рахунки відкриті в цей період як суб'єктом декларування, так і членом його сім'ї, або якщо валютні рахунки відкриті в різних установах банку-нерезидента, подаються окремі ПВВР стосовно кожної особи чи кожної установи банку-нерезидента.

Період дії воєнного стану або стану війни повні перевірки декларацій та заходи контролю щодо правильності та повноти заповнення декларації не проводяться. Позиція Національного агентства з питань запобігання корупції щодо декларування в часи війни єдина: до перемоги над ворогом загарбниками та припинення воєнного стану суб'єкти декларування не повинні втрачати час на заповнення та подання Декларацій, та повідомлень про суттєві зміни в майновому стані або відкриття валютного рахунку. Всі зусилля повинні бути спрямовані на захист власної свободи, миру, оборону Української держави. Тому за можливості Декларацію можна подати до 31 березня 2022 року включно, або необхідно буде подати впродовж трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану [6].

Висновки. Отже, права та свободи людини і громадянина у своїй основі створюють міцний фундамент правової і суверенної держави, яка зі свого боку є необхідним інструментом для їх реалізації та захисту. Органи державної влади в умовах воєнного стану прийняли необхідні нормативно-правові акти та роз'яснення до них у сфері регулювання фінансового контролю, що дозволяють громадянам продовжувати власну діяльність з мінімізацією втрат без витрачання часу на формальні перевірки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX про затвердження Указу Президента від 24.02.2022 № 64/2022. Дата оновлення: 18.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 22.04.2022).

2. Конституція України: Закон від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 22.04.2022).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VII. Дата оновлення: 01.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 22.04.2022).

4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 № 2115-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text (дата звернення: 22.04.2022).

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 17.03.2022 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 22.04.2022).

6. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок): роз'яснення Національного агенства з питань запобігання корупції від 07.03.2022 № 4. URL: https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-4-vid-07-03-2022-shhodo-zastosuvannya-okremyh-polozhen-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi-stosovno-zahodiv-finansovogo-kontrolyu-v-umovah-voyennogo-stanu-podannya-deklaratsiyi-p/ (дата звернення: 22.04.2022).

УДК 347.73

Марія Морозюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *спрощення умов, бізнес, фізична особа-підприємець.*

Maria Moroziuk,
applicant for higher education (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF BUSINESS CONDUCT OF SMALL ENTERPRISES IN DURATION

Key words: *simplification of conditions, business, natural person-entrepreneur.*

Фізична особа-підприємець – це один з найрозповсюдженіших суб'єктів здійснення підприємницької діяльності, це ідеальна організаційно-правова форма для ведення бізнесу, в тому ж числі якщо плануються надаватися послуги або продаватися товари кінцевим споживачам – фізичним особам.

Актуальність дослідження полягає в тому, що підтримка роботи українського малого бізнесу – важливе завдання для забезпечення економічної спроможності нашої країни протистояти викликам війни. Навіть у поточних надскладних умовах держава здійснює доступні кроки, аби підтримати підприємства, що опинились у скрутних умовах.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання ведення бізнесу суб'єктів малого підприємництва у період дії воєнного стану.

Нами використовувалися такі методи дослідження як порівняльно-правовий, індукції, формально-логічний.

На сьогодні в Україні запровадженний правовий режим воєнного стану. Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Одночасно з проведенням на фронті бойових дій, не менш важливим є фронт економічний. Підприємці та бізнес , які здатні працювати в умовах війни є справжнім хребтом української економіки. Адже через налагодження бізнесу в Україні буде збільшуватися та налагоджуватися держаний бюджет країни, що дасть можливість населенню зберігати платоспроможність. Саме тому уряд в умовах воєнного стану значно спростив умови для відкриття та подальшого ведення бізнесу, що є досить актуальним та позитивним в теперішній час. Щоб почати свою справу, тепер достатньо подати лише декларацію через ЦНАП або онлайн, зокрема через додаток «Дія». Також для бізнесу на час війни продовжено термін дії дозволів на підприємницьку діяльність, надалі готові оперативно реагувати на потреби бізнесу та здійснювати кроки, необхідні для його ефективної діяльності. В цей надзвичайно важкий час для України намагається також підтримати бізнес і тим самим забезпечити продовження сплати податків до бюджету на пільгових умовах.

У період воєнного стану заслуговує на увагу ухвалення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [2]. Його метою, серед іншого, є сприяння продовженню ведення бізнесу на території України та підвищення необхідного забезпечення військових і правоохоронних підрозділів у протистоянні та відбитті збройного нападу російської федерації. Цим

Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України» передбачені такі пільги для суб'єктів малого підприємництва:

– ФОПи 1,2 груп мають право не сплачувати єдиний податок з 01.04.2022. Ця норма є добровільною, якщо бізнес приносить прибуток, єдиний податок краще сплачувати, так як це допоможе нашій державі;

– ФОПи як на спрощеній, так і на загальній системі оподаткування звільняються від сплати ЄСВ за себе. Ця норма стартувала з 1 березня 2022 року і припиняє дію через рік після закінчення воєнного стану;

– ФОПам 2,3 груп дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників. Такі суми будуть сплачені з коштів держбюджету, треба буде подати спеціальну з разом зі звітом;

– з 1 квітня можна перейти на спрощену систему з особливостями, 2 % від оборота. Обрати цю систему оподаткування дозволяється і юридичним, і фізичним особам, незалежно від виду діяльності (виняток становить діяльність, пов'язана з підакцизними товарами, гральним бізнесом, обміном валют та видобуток і реалізація корисних копалин, банки, страхові компанії, ломбарди ФОП, юрособи нерезиденти та ін.). Перехід на цю систему не є автоматичним, а потребує подачі спеціальної заяви до останнього числа місяця, що передує місяцю переходу;

– упродовж воєнного стану та 3 місяці потому штрафи та пеня з ЄСВ не стягується, а перевірки не проводяться;

– до завершення воєнного стану підприємці звільняються від санкцій за порушення закону про РРО. Єдиний виняток – порушення під час продажу підакцизної продукції, а саме пального. Розширено часові рамки, в межах яких програмні РРО можуть працювати без підключення до інтернету. Санкції за порушення РРО не будуть застосовуватися до завершення воєнного стану;

– введено окремий штраф за відмову від торговців у сплаті покупцями за товари картками. Адміністративний штраф для фізичних осіб-підприємців та посадових осіб підприємств становить від 1 700 до 3 400 гривень.

Отже, війна завдала значних збитків економіці України, тому варто зазначити, що налагодження національного бізнесу, спрощення умов, спрямованих на підтримку підприємництва під час війни за яких фізичним особам-підприємцям значно легшим є ведення бізнесу, є досить ефективним засобом для відновлення та підняття бюджету нашої держави хоча би на мінімальному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану від 12 травня 2015 р. № 28 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 18.04.2022).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 347.7

Дарина Новгородська,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

НОВАЦІЇ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *оподаткування, воєнний стан, податкові пільги.*

Darina Novgorodska,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

INNOVATIONS REGARDING TAXATION DURING MARITIME

Key words: *taxation, martial law, tax benefits.*

Система оподаткування є суттєвим етапом економічної політики будь-якої держави, базою для економічного інтегрування, джерелом її ефективного функціонування, адже впливає на акумулювання коштів в державному бюджеті, що в результаті допомагає країні виконувати свої функції. Тому тема дослідження є беззаперечно актуальною, адже питання оподаткування під час дії воєнного стану потребує виваженості та обґрунтування доцільності.

Метою дослідження є аналіз новацій щодо оподаткування під час дії воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи дослідження як порівняльно-правовий, діалектичний, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Українська система оподаткування зазнала великого потрясіння у зв'язку із оголошенням воєнного стану, адже це потребує швидкої адаптації податкового законодавства до нових реалій. І тому вже з початку війни було впроваджено перші, проте точно не останні, зміни до податкового законодавства, а саме Верховна Рада України прийняла податкову реформу, яка мала відношення як до приватного бізнесу, так і до громадян нашої держави.

Така реформа була ухвалена 15 березня 2022 р. ВРУ за підтримки 340 голосів було затверджено за основу та в цілому Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [1].

Одним з позитивних наслідків цієї реформи є те, що фізичні особи – підприємці II та III групи, які не мають можливості сплачувати єдиний податок, мають право цього не робити під час війни. Поки діє воєнний стан існує правило "плати, якщо можеш". Це означає, що несплата податків не буде тягнути за собою відповідальність, тобто особа тимчасово звільняється від податків, їй не нараховується пеня, але у випадку, коли особа може сплатити податки, вона сплачує.

Варто зауважити, що фізичним особам-підприємцям і юридичним особам з оборотом до 10 мільярдів гривень ця реформа дає можливість сплачувати єдиний податок в обсязі 2 % від обороту, а це менше ніж до воєнного часу, що не може не тішити. Також вони звільняються від податку на прибуток і ПДВ. Ці трансформації стосуються усіх типів бізнесу, окрім азартного та виробництва спиртного та тютюну. Але є одна особливість: залишатися платником єдиного податку за ставкою 2 % можна до такого терміну, як останнього дня місяця, у якому буде закінчено або скасовано воєнний стан. Як тільки воєнний стан скасовують, ті, хто обрав такий варіант спрощеної системи оподаткування, автоматично з наступного місяця переходять на ті умови оподаткування, на яких платник податків перебував до такого переходу [2].

На період воєнного стану в Україні відмінили податок на нерухомість для всіх громадян. Для українців набули такі умови, що вони протягом двох років можуть не платити за 2021 рік і за поточний 2022 рік. Тобто громадян України звільнили від обов'язку сплати податку за житло, яке може вже бути зруйноване російськими окупантами.

Також на період воєнного стану, податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті зупиняються. Проте це правило не належить до таких перевірок: камеральних перевірок декларацій або уточнюючих розрахунків, до яких подано заяву про повернення суми бюджетного відшкодування; фактичних перевірок.

У разі виявлення порушень за результатами цих перевірок до платника податків застосовується відповідальність, незважаючи на мораторій на застосування штрафних санкцій та нарахування пені.

Під час воєнного стану платники ПДВ створюють податковий кредит посилаючись на наявні первинні документи, складених за операціями з придбання товарів та послуг [3].

Упродовж 6 місяців після скасування воєнного стану ці платники є зобов'язаними внести податкові накладні в реєстр та за необхідності з'ясувати задекларований податковий кредит.

З 1 березня 2022 року та до кінця воєнного стану впродовж 12 місяців після скасування воєнного стану ФОПи, особи, які реалізовують незалежну професійну діяльність та члени фермерського господарства мають право не обчислювати, не сплачувати, не нараховувати ЄСВ за себе. Розрахунок єдиного внеску в податковій звітності за цей період не заповнюється.

Також мають право за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу: юридичні особи, які належать до 3-ї групи; ФОП, які належать до 2-ї та 3-ї групи.

Контроль щодо правильності нарахування та сплати єдиного внеску не проводяться на час дії воєнного стану, а також протягом 3 місяців з дня його скасування [4].

Упродовж дії воєнного стану в Україні підприємців можуть звільняти від податкової відповідальності, навіть якщо не можуть вчасно виконати свої зобов'язання: дотримання термінів подання податкової звітності; дотримання термінів сплати зборів і податків; дотримання термінів реєстрації акцизних і податкових накладних.

Варто зауважити, що це не є звільненням підприємців від зобов'язань, тому що їх потрібно все одно виконати, але упродовж трьох місяців після того, як буде закінчена війна.

Такі законодавчі ініціативи дозволяють хоч і частково, але все-таки оживити заморожену через війну бізнес-активність і стимулювати утворення нових робочих місць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України / ЛІГА ЗАКОНІВ. URL: https://ips.ligazakon.net/ document/view/t211914

3. Про забезпечення підтримки громадян та бізнесу в Україні на період воєнного стану: Закон України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/ 220552.html

4. Про правовий режим воєнного стану / Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

УДК 347.7

Анна Онищук,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *фінансування, місцеві бюджети, воєнний стан, виконання бюджету.*

Anna Onyshchuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

PECULIARITIES OF FINANCING OF EXPENDITURES OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *financing, local budgets, martial law, budget execution.*

В умовах воєнного стану надзвичайно актуально забезпечити оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів. Від якості планування доходів місцевих бюджетів значною мірою залежить ступінь ефективності здійснення органами місцевого самоврядування покладених на них функцій і повноважень, запланованих заходів, результативність бюджетної децентралізації.

Метою дослідження є характеристика особливостей фінансування видатків місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Під час дослідження нами використовувалися методи порівняльно-правовий, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Бюджетний період в Україні починається з 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року. Але в умовах воєнного стану бюджетний період може бути іншим (ст. 3 БКУ). Також у разі перевиконання або недовиконання бюджету більш як на 15 % уряд має підготовити зміни до бюджету. Під час воєнного стану норма не обов'язкова. Або навпаки – змінювати дуже часто. Нині підстави для зміни Закону про Державний бюджет прописано в Бюджетному кодексі України (ст. 52 ч. 1). В умовах воєнного стану ці обмеження не застосовують і змінити бюджет ще простіше [1].

На місцях у разі потреби за рішенням Президента України можуть почати свою дію військові адміністрації. Запровадження цих адміністрацій означає більший рівень централізації. Вони здійснюють також повноваження зі складання та затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін, затвердження звітів про їх виконання; розподілу переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення; можуть встановлювати нові ставки податків і запроваджувати пільги зі сплати місцевих податків і зборів.

11 березня Уряд прийняв постанову № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», якою визначив особливості формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану [2].

Постанова № 252 передбачає, що у період воєнного стану з метою оперативного та ефективного прийняття управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», виконання та формування місцевих бюджетів здійснюється відповідно до бюджетного законодавства з урахуванням певних особливостей.

Аналізуючи постанову № 252 можна виокремити низку деяких особливостей здійснення фінансування місцевих бюджетів:

1) бюджетні повноваження продовжують здійснювати органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації, а у разі утворення військових адміністрацій такі повноваження здійснюють військові адміністрації відповідно до статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»;

2) виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації приймають за поданням місцевих фінансових органів рішення про внесення змін до рішень про місцеві бюджети.

Здійснюють без погодження відповідною комісією місцевої ради передачу бюджетних призначень від одного головного розпорядника бюджетних коштів до іншого, перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) за бюджетною програмою.

Вони можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету для здійснення, згідно із законом, заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України і забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державної незалежності України, її територіальної цілісності відповідно до пункту 22-2 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України; затверджують місцеві (цільові) програми (вносять до них зміни) з дотриманням вимог статті 91 Бюджетного кодексу України;

3) відповідно до вимог Бюджетного кодексу України місцеві фінансові органи забезпечують складення проектів місцевих бюджетів, які затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій;

4) Державна казначейська служба України забезпечує розрахунково-касове обслуговування місцевих бюджетів та складення звітності про виконання місцевих бюджетів із застосуванням електронних носіїв під час обміну інформацією та з урахуванням положень постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» [3].

Тимчасово, на період до припинення чи скасування воєнного стану, перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються.

Також варто зазначити, що уряд доповнив перелік пріоритетних видатків, що можуть здійснюватися з місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

10 березня 2022 року Уряд постановою № 240 ухвалив зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590 [4].

Внесеними змінами доповнено перелік видатків загального та спеціального фондів державного та місцевих бюджетів, що можуть здійснюватись в умовах воєнного стану, а саме з місцевих бюджетів дозволяється здійснювати видатки: на придбання пального, запчастин та ремонт автомобільного транспорту; пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам; забезпечення продуктами харчування, видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам, придбання миючих та дезінфікуючих засобів (зокрема, для закладів соціального захисту).

Крім того, внесеними змінами дозволяється здійснювати видатки загального та спеціального фондів державного бюджету на оплату послуг із забезпечення функціонування державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Підсумовуючи вищезазначене, можна наголосити, що в умовах воєнного стану прийнятий певний перелік відповідних рішень Кабінетом Міністрів України, Президентом України, Верховною Радою України для ефективного, належного та оперативного виконання місцевих бюджетів. Також ці певні рішення сприятимуть прискоренню здійснення видатків з місцевих бюджетів на вищезазначені цілі, посилять заходи із забезпечення національної безпеки і територіальної оборони, зміцнять протидію військовій агресії Російської Федерації проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 16.04.2022).

2. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова № 252 Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252 (дата звернення: 16.04.2022).

3. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.04.2022).

4. Про внесення змін до пункту 19 Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2022 р. № 240. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 16.04.2022).

УДК 347.7

Яна Покорська,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ТА БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *бюджетна політика, воєнний стан, стабільність.*

Yana Pocorska,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

ENSURING STABILITY OF STATE FINANCIAL AND BUDGETARY POLICY IN CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *budget policy, martial law, stability.*

Державна фінансова та бюджетна політика займає вагоме місце у формуванні фінансової системи країни в цілому. Актуальність даної теми дуже важлива, адже наразі у нашій країні відбувається ряд незмінних подій, а саме: з 24-го лютого розпочалось повномасштабне вторгнення на українські землі російських військ. На сьогодні ситуація є складною та багатоетапною у вирішенні, тому український народ, який має змогу покращувати економічний та фінансовий стан держави, повинен робити це щодня.

Мета цієї роботи полягає у з’ясуванні можливостей забезпечення стабільності державної фінансової та бюджетної політики в умовах воєнного стану держави.

Під час проведення дослідження використовувалися такі методи дослідження, як порівняльно-правовий, індукції, емпіричного аналізу.

Важлива роль у фінансовому розвитку будь-якої країни належить фінансовій та бюджетній політиці. У широкому значенні фінансова політика – це управління розподілом, формуванням і використанням фінансових ресурсів із метою вирішення поставлених завдань. Загалом фінансова політика проводиться на різних рівнях: державному; підприємницьких та установчих; об'єднанських; міжнародних [1, с. 608].

На кожному із цих рівнів використання та мобілізація фінансових ресурсів спрямована на досягнення конкретних цілей.

Центральна роль у розвитку економіки належить державній фінансовій політиці, яка є діяльністю державних органів управління, спрямована на забезпечення розвитку фінансово-кредитної системи країни. Вона здійснює проведення заходів із залучення фінансових ресурсів у розпорядження держави, використання та розподіл їх з метою забезпечення реалізації державних програм. Наприклад, грошові кошти, які залучаються державою, використовуються для фінансування соціальних програм, регулювання економічного розвитку та міжнародної діяльності, також забезпечення розвитку державного сектору економіки. Державна фінансова політика проводиться на декількох рівнях [2, с. 648]:

– республіканському;

– загальнодержавному;

– місцевому.

Основна мета проведення фінансової політики в державі є забезпечення стабільного розвитку фінансової системи країни. Реалізація мети досягається шляхом вирішення конкретних задач, які виникають у процесі розвитку фінансової системи. До них належать: фінансування державних видатків, забезпечення фінансовими ресурсами державних програм, розподіл грошових коштів між регіонами та галузями, стимулювання підприємницької діяльності, кредитування фізичних та юридичних осіб, забезпечення розвитку міжнародних відносин, фінансування державних видатків та багато інших. Для вирішення поставлених задач використовують такі інструменти: ціни, податки, валютні ресурси, дотації, пільги, гарантії, оренда та лізинг, цінні папери, інвестиції, кредити та тарифи.

Щоб державна фінансова політика успішно функціонувала, її здійснюють за певними напрямами. Кожний із напряму – особливий сегмент державної політики, у процесі виконання якого вирішуються певні задачі та застосовуються інструменти [3, с. 54–61].

Всі напрями пов'язані між собою і поєднанні, вони мають забезпечувати реалізацію цілей фінансово-кредитного розвитку держави. Зазначимо основні напрями фінансової політики:

– бюджетна політика;
– податкова політика;
– кредитна політика;
– інвестиційна політика;
– валютна політика;
– інші напрями (митна, цінова, амортизаційна та інші).

Розглядаючи бюджетну політику, як складову частину фінансової політики, варто зазначити, що вона представляє собою сукупність адміністративних та економічних заходів, які застосовує держава із метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи податкові та бюджетні механізми.

Сформулюємо основні завдання бюджетної політики:

1. Здійснення практичних дій, які спрямовані на досягнення поставлених цілей.

2. Визначення напрямів мобілізації і використання бюджетних ресурсів на перспективу та поточний період.

3. Розроблення наукової концепції розвитку бюджету як важливого інструменту регулювання економічних процесів. Ця концепція формується на основі вивчення потреб сучасного стану розвитку суспільства, аналізу стану розвитку економіки та соціальної сфери тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави.

На бюджетну політику впливає чимало чинників, зокрема внутрішніх та зовнішніх. До зовнішніх чинників можна віднести залежність держави від економічних взаємовідносин із іншими державами, інтеграції держави із світовою економікою. Внутрішніми чинниками будуть виступати: стан розвитку економіки та соціальної сфери, організація грошового обігу, стан розвитку кредитування та забезпечення стабільності грошової одиниці [4, с. 203].

В Україні бюджетна політика є основою розвитку держави, зростання добробуту населення та утвердження нових соціальних стандартів. Із допомогою бюджетної політики, держава перерозподіляє та розподіляє валовий внутрішній продукт, здійснює значний вплив на формування структури виробництва, проводить соціальні перетворення у країні.

Аналізуючи основні напрями бюджетної політики протягом останніх років, варто додати, що вони розроблені з метою стабілізації національної

економіки та формування сприятливого макроекономічного становища, дотримання фінансової дисципліни, підвищення рівня прозорості та раціональності бюджетного процесу [1, с. 154].

Отже, бюджетна політика є невід'ємною складовою фінансової політики, особливо у воєнний час.

В умовах воєнного стану Уряд продовжує забезпечувати безперебійне фінансування важливих інфраструктур та медичних закладів. Усі органи, які підпорядковані Міністерству фінансів України, працюють та продовжують виконувати всі свої функції у режимі воєнного стану.

У такий непростий час досить важливо забезпечувати стабільність фінансової та бюджетної політики в державі, зокрема:

– не припиняти соціальні виплати українцям, особливо пенсіонерам та людям-інвалідам;

– забезпечувати державу електропостачанням, водопостачанням та газопостачанням;

– надавати ринок праці, адже у такий період потрібно, щоб малий та середній бізнес функціонував хоча б частково, він становить велику частину економіки держави.

Звичайно, з початком війни, економіка держави різко впала, майже на 50 %, тому що бойові дії тривають на багатьох територіях держави і також, на деяких територіях зупинились поставки продуктів та втрати робочої сили. Однак після невеликого проміжку часу, люди почали пристосовуватись до таких умов. Важливо, що банки працюють та забезпечують платежі, немає проблем із гривнею, компанії сплачують податки та працюють. Надто важливим завданням на сьогодні залишається забезпечити стабільність фінансово-бюджетної політики держави, не на 100 %, але хоча б частково. Звичайно, економіка не буде працювати настільки досконало, наскільки працювала до війни, але важливо те, що наш народ та уряд не втрачає надії та сил, і працює заради нашої безпеки та миру.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що забезпечення стабільності фінансово-бюджетної політики держави у період воєнних дій складне, але можливе. Наш уряд демонструє підйом економіки у такий тяжкий стан. Аби держава не втрачала свій економічний потенціал, їй потрібно функціонувати у сфері фінансів, поповнюючи бюджет країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василик О. Д. Державні фінанси України: підруч. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 608 с.

2. Чугунов І. Я. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку / І. Я. Чугунов, М. Д. Пасічний // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 1 (13). – Ч. 1. – С. 54–61.

3. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень / І. Я. Чугунов , В. Д. Макогон // Вісник КНТЕУ. – 2018. – № 5. – С. 5–18.

4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І. Я. Чугунова. – К.: Глобус-Пресс, 2018. – 354 с.

УДК 347.7

Даша Полнікова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Менів Любов,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *бюджет, бюджетний процес, Бюджетний кодекс України, бюджетна система, проблеми бюджетного процесу.*

Dasha Polnikova,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

PECULIARITIES OF THE BUDGET PROCESS IN THE CONDITIONS OF MARTIME

Key words: *budget, budget process, Budget Code of Ukraine, budget system, problems of budget process.*

Актуальність дослідження полягає в тому, що в умовах воєнного стану надзвичайно важливо є забезпечити належне та безперервне виконання бюджетів. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери у період дії воєнного стану Офіс Президента України, Уряд України, Верховна Рада України, РНБО та інші органи виконавчої влади приймають низку швидких, ефективних, оперативних рішень.

Метою дослідження є оцінка особливостей бюджетного процесу в умовах воєнного стану.

У роботі використовувалися такі методи дослідження як порівняльно-правовий, діалектичний метод, індукції.

Бюджетний процес є складним процесом визначення пріоритетів держави, її завдань та функцій на певному етапі, розробки відповідних цільових програм, визначення управлінських стратегій, оцінки ефективності використання коштів, контролю за дотриманням законодавства та виконанням бюджетних повноважень. Проаналізувавши Бюджетний кодекс України, можна визначити чітку структуру бюджетної системи. Бюджетна система України складається з державного та місцевих бюджетів.

Доходи місцевих бюджетів відповідно до нормативної та економічної літератури класифікують за такими ознаками: за їхніми джерелами, економічною природою, за участю у рахунку міжбюджетних трансфертів, способами, методами та повнотою зарахування. А також місцеві бюджети формуються на принципах бюджетної системи, принципі бюджетної еквівалентності та національної солідарності, принципах фіскальної та економічної ефективності і соціальної справедливості. Основними проблеми формування доходів місцевих бюджетів є недостатня самостійність органів місцевого самоврядування, висока частка міжбюджетних трансфертів, недоступність або низька якість публічних послуг, відмінність між діями влади та потребами і інтересами громадян.

Оскільки місцеві бюджети є складовою частиною бюджетної системи, то бюджетний процес на місцевому рівні – це бюджетні правовідносини з приводу формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій і повноважень, відповідно, органів державної влади, органів місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [1, с. 42–43].

Під час воєнного стану в Україні виконання та формування місцевих бюджетів здійснюється, відповідно до бюджетного законодавства, враховуючи такі особливості:

- виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації: приймають за поданням місцевих фінансових органів рішення про внесення змін до рішень про місцеві бюджети; можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України і забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державної незалежності України, її територіальної цілісності
- відповідно до вимог Бюджетного кодексу України місцеві фінансові органи забезпечують складення проектів місцевих бюджетів, які затверджуються

рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій

- Державна казначейська служба України забезпечує розрахунково-касове обслуговування місцевих бюджетів та складення звітності про виконання місцевих бюджетів із застосуванням електронних носіїв під час обміну інформацією [2].

Згідно із законодавством під час воєнного стану було встановлено рішення про незастосування норм, які лежать в основі Бюджетного кодексу України. Відповідно до ст. 27 БК прийнято рішення про незастосування норм про те, що закони України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету, тобто зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету приймаються: не пізніше 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку планового бюджетного періоду; після 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим [3].

Щодо Резервного фонду бюджету, то в період воєнного стану він може перевищувати один відсоток обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Відбулись зміни щодо обов'язковості погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету рішення Кабінету Міністрів України про перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету.

Кабінет Міністрів України продовжує забезпечувати виконання Державного бюджету України. За допомогою Міністерства фінансів України здійснюється загальна організація та управління виконанням Державного бюджету України, координується діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Для підтримання бюджетного процесу в Україні в умовах воєнного стану потрібно дотриматись певних вимог. На нашу думку, потрібно розпочати з бюджетної політики щодо територіальних громад та міжбюджетних відносин. Бюджетна політика щодо бюджетів територіальних громад та міжбюджетних відносин має бути спрямована на ефективне використання інструментів середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, покращення планування та прогнозування доходів і видатків громад на середньострокову перспективу, зміцнення фінансової спроможності місцевого самоврядування, а також збереження дворівневої системи міжбюджетних відносин.

Фінансову допомогу регіонам треба надавати так, щоб спонукати органи державної влади на місцях розширювати власну доходну базу, розвивати інвестиційну активність, структурно перебудовувати економіку регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугай Т. В. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 2. – С. 40–48.

2. Про державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 21.02.2022 № 1928-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2022. № 3. Ст. 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text (дата звернення: 18.04.22).

3. Бюджетний кодекс України від 20.09.2015 № 2456-VI (зі змінами та доповненнями): URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920 #Text (дата звернення: 18.04.22).

УДК 349.2

Олеся Рупа,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНИХ ОСІБ ДО СУСПІЛЬНО КОРИСНИХ РОБІТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *суспільно корисні роботи, трудова повинність, громадські роботи, праця.*

Olesya Rupa,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

SPECIAL ISSUES OF INVOLVEMENT OF WORKING PERSONS IN SOCIALLY USEFUL WORKS IN CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *socially useful work, compulsory labor, public works, labor.*

Проводячи вже не перший тиждень героїчної боротьби за незалежність, кожний українець робить усе можливе від нього для наближення дня перемоги над російською агресією. Кожна справа сьогодні є необхідною і корисною для укріплення обороноздатності держави. Тому питання правового регулювання щодо залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану набуло нового значення для України, що і визначає актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є вивчення окремих питань залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану.

У дослідженні використовувалися такі методи, як індукції, порівняльно-правовий, діалектичний метод, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Порядок залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану визначає правові та організаційні засади участі працездатних людей у суспільно корисній роботі в умовах воєнного стану в умовах воєнного стану на строкову військову службу, а також регулює соціальні проблеми і захищає працездатних осіб, що залучаються до їх виконання.

Членкиня Комітету НААУ з трудового права Галина Лисенко наголошує що суспільно корисні роботи це тимчасова трудова діяльність працездатних осіб у період воєнного стану для виконання робіт з оборони країни, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру та їх наслідків, що виникли під час дії воєнного стану, забезпечення потреб збройних сил, інших військових формувань та сил цивільної оборони для забезпечення функціонування економіки та системи життєзабезпечення населення [1].

У воєнний період до суспільно корисних робіт залучаються працездатні особи, зокрема що не є військовозобов'язані, які не мають обмежень щодо роботи на воєнному стані за віком та станом здоров'я (крім працездатних осіб, що беруть участь у забезпеченні життєдіяльності населення та забронювані підприємствами на виконання робіт, що мають оборонний характер). Робота в галузі оборони та засобів до існування, а в мобілізаційний та воєнний час віддана справі для виконання оборонних робіт) [2].

До них можна віднести:

– безробітні та інші незайняті особи;

– працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств (за погодженням з їх керівниками), що не залучені до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) та не зараховані до складу позаштатних (невоєнізованих) формувань цивільного захисту, – у порядку переведення;

– особи, зайняті в особистому селянському господарстві;

– студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів;

– особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

З кожною із зазначених осіб укладається строковий трудовий договір [3].

Іншою формою є повинність – короткострокові трудові зобов'язання в мобілізаційний і воєнний час для виконання оборонних робіт, або ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру, що виникли під час воєнного стану, та їх наслідків, без необхідного отримання обов'язкової згоди особи [4].

Частина третя статті 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює, що під час прийняття на роботу примусових робітників необхідно дотримуватись таких нормативів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний період відпустки та відпочинку між змінами, максимальна тривалість робочого часу тощо. годин з урахуванням стану здоров'я особи тощо. У разі залучення працівника до виконання трудових обов'язків за межами свого місця роботи, зберігати відповідну роботу (посаду) після виконання за ним такої роботи відповідно до трудового договору.

Працівники підприємств воєнного стану, які займаються суспільно корисною роботою, отримують винагороду відповідно до умов оплати праці, визначених професією (посадою), яку вони займають, і розмір заробітної плати не може бути нижчим від середньої заробітної плати галузі, в якій вони працюють на основному місці роботи. Інші працездатні особи отримують винагороду за заняття суспільно корисною працею відповідно до умов оплати праці, визначених професією (посадою), яку вони навчають, при цьому розмір оплати праці, що відповідає нормам праці, не може бути нижчим від нарахованої мінімальної заробітної плати.

Отже, тільки в умовах воєнного стану можуть прийматися повноправні військові командири та військові адміністрації за строковими контрактами (навіть без їх згоди) для виконання громадських робіт із заробітною платою не нижче мінімальної заробітної плати відповідної категорії робітників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисенко Г. Залучення громадян до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану / Коментар експерта. URL: https://profpressa.com/blogs/zaluchennia-gromadian-do-suspilno-korisnikh-robit-v-umovakh-voiennogo-stanu (дата звернення: 19.04.2022).

2. Кого можуть залучити до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану / Організація діяльності підприємства. URL: https://www.golovbukh.ua/news/29872-kogo-mojut-zaluchiti-do-susplno-korisnih-robt-v-umovah-vonnogo-stanu (дата звернення: 19.04.2022).

3. Баранова О. Як оформлювати працівників, які були залучені до трудової повинності або суспільно корисних робіт / ЛІГА: Закон. Бізнес. Персонал. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210511_yak-oformlyuvati-pratsvnikv-yak-buli-zaluchen-do-trudovo-povinnost-abo-susplno-korisnikh-robt (дата звернення: 19.04.2022).

4. Як оформлювати працівників, які були залучені до трудової повинності або суспільно корисних робіт? / Офіційне джерело Управління Держпраці у Полтавській області. URL: https://pl.dsp.gov.ua/news/iak-oformliuvaty-pratsivnykiv-iaki-buly-zalucheni-do-trudovoi-povynnosti-abo-suspilno-korysnykh-robit/ (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 336

Вероніка Скидан,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Анна Амеліна,
канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

Ключові слова: *фінансова політика, фінансова система, післявоєнний період.*

Veronica Skydan,
student in higher education
Academic Advisor:
Anna Amelina,
PhD, Associate Professor, Professor of the Department,
State Tax University (Irpin)

THE ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF FINANCIAL POLICY IN THE CONDITIONS OF MODERN PRACTICE

Key words: *financial policy, financial system, post-war period.*

Актуальність. В умовах сучасної практики фінансова політика досліджується як вагома складова системи економічного регулювання, підвищення дієвості бюджетної та монетарної політики, яка зі свого боку сприяє посиленню результативності структурних змін економіки. В умовах сьогоднішньої агресії з боку Російської Федерації посилюється необхідність стимулювання інвестиційної активності, вдосконалення механізму державного фінансового регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Метою нашого дослідження є окреслення значення фінансової політики в умовах сучасної практики.

Матеріали та методи. У ході нашого дослідження було опрацьовано достатньо матеріалу вітчизняних авторів, серед яких були: Н. А. Мостицька, В. Дем'янишин, З. Лободіна та В.М. Коваленко.

Слушно зазначає Н. А. Мостицька, що вагомим завданням фінансової політики на сьогодні є забезпечення економічної та соціальної стабільності шляхом створення відповідних умов для довгострокового економічного зростання [1, с. 24].

Результати та обговорення. Зі свого боку фінансова політика є складовою економічної політики держави, яка впливає на суспільний розвиток держави. Зазначена політика є комплексом державних заходів, що забезпечують ефективне функціонування фінансової системи, стимулює економічний розвиток і створює відповідне підґрунтя для здійснення державою покладених на неї функцій і завдань. Варто зазначити, що саме формування та реалізація ефективної політики у сфері державних фінансів займають достатньо важливе місце у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави [1, с. 24].

Деякі вчені зазначають, що в умовах сьогодення фінансизм охопив усі сфери суспільного буття. Жодне важливе політичне чи економічне рішення не приймається, не вважається оптимальним і розумним без фінансової складової. Саме фінансова система у процесі формування і реалізації раціональної фінансової політики за допомогою фінансових ресурсів шляхом використання дієвого фінансово-кредитного механізму, як кровоносна система суспільства, наповнює кожну його клітину необхідною поживою, без якої це суспільство не зможе вижити, або буде виживати з великими проблемами чи труднощами [2, с. 120].

На сучасному етапі державне регулювання розвитку економіки є вагомою, динамічною складовою фінансового механізму економічного зростання, що спрямований на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку суспільства. Необхідність реалізації механізму державного регулювання обумовлена, значною мірою, виконанням державою економічної функції на належному рівні, потребою встановлення та підтримки оптимальної структури національної економіки, виявлення пріоритетних напрямів економічного розвитку, формування і подальшого удосконалення інституційного забезпечення функціонування економіки та соціальної сфери, покращання добробуту населення та надання йому відповідних соціальних послуг, підтримкою достатнього рівня зайнятості населення.

Зазначимо думку В. М. Коваленка, який зазначає, що однією з вагомих ознак кожної країни є фінансова система та здатність проведення відповідними державними інститутами соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб та інтересів суспільства. З огляду на це фінансова політика як складова економічної розвитку України є дієвим інструментом регулювання соціальних та економічних процесів [3, с. 57].

У післявоєнний період важливим постає, що найбільш необхідним завданнями в процесі розробки та реалізації фінансової політики є підвищення якісного рівня життя населення, удосконалення системи державних фінансів, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, зокрема шляхом покращення рівня інвестиційної привабливості країни та її адміністративно-територіальних одиниць, здійснення структурних змін в економіці, що спрямовано на підвищення темпів економічного зростання.

Не менш важливим є той фактор, що саме держава відіграє провідну роль у стимулюванні соціально-економічного розвитку. З цього випливає, що фінансова політика є однією з найбільш вагомих складових системи державного регулювання, основою реалізації впливу держави на економічні процеси.

Висновок. Підсумовуючи, варто зазначити, що на різних етапах становлення світової фінансової системи ступінь впливу державного регулювання на темпи економічного зростання був різним, що обумовлювалось обраною моделлю соціально-економічного розвитку країни, пріоритетами економічної політики, дієвістю фінансово-інституційних механізмів. Проте на сьогодні фінансова політика як складова інституційного розвитку економіки полягає у використанні та реалізації сукупності відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами розбудови країни з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної економіки, що надасть можливість посилити дієвість трансформації економіки у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мостицька Н. А. Фінансова політика як складова державного регулювання економіки. *Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ. 2020. С. 24–26.

2. Дем'янишин В., Лободіна З. Розвиток вчення про фінансову політику, фінансову систему, фінансово-кредитний механізм та фінансові ресурси у працях українського науковця Михайла Крупки. *Світ фінансів* 4(69). 2021. С. 118–140.

3. Коваленко В. М. Фінансова система України: концептуальні основи та стратегія розвитку: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08. Львів, 2020. 40 с.

УДК 351.72:347.73

Вероніка Слободяник,
студентка Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Оксана Гладченко,
*канд. пед. наук, доцент кафедри
комп'ютерних та інформаційних технологій та систем,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)*

ОГЛЯД ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *фінансова безпека, воєнний стан, заходи.*

Veronika Slobodianyk,
student of the educational and scientific institute of law
Scientific adviser:
Oksana Hladchenko,
*Phd, Candidate of Pedagogical Sciences departments
computer and information technology and systems,
State Text University (Irpin)*

REVIEW OF MEASURES TO ENSURE THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Key words: *financial security, martial law, measures.*

Актуальність дослідження. Останнім часом майже всі сфери функціонування нашої країни зазнали значних кібератак з боку хакерів країни-агресора. Проте, як бачимо, банківська система України залишається стійкою та ліквідною навіть в умовах воєнного стану. Згідно з даними Нацбанку з початку війни до 28 лютого обсяг коштів населення на рахунках найбільших банків зріс, зокрема внаслідок надходження значних виплат наприкінці місяця на рахунки клієнтів банків, зокрема зарплат. Обмеження роботи банків у деяких регіонах та доступність безготівкових операцій стримує відплив депозитів [4]. Проте варто зазначити, що все це стало можливим завдяки скоординованим діям Міністерства фінансів та економічного сектору держави.

Мета дослідження: виокремити основні заходи, які забезпечують фінансову безпеку країни в умовах воєнного стану.

Результати й обговорення. Забезпечення фінансової безпеки країни є важливим складником глобальної на національної безпеки. Економічна безпека – це важлива частина фінансової та національної безпеки держави, що впливає на військову, політичну, інформаційну, технологічну, екологічну системи національної безпеки держави [2, с. 99–103].

Фінансова безпека держави – це узагальнюючий якісний стан функціонування фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, умов, правил та інструментів їх регулювання, що забезпечують ефективне функціонування національної економічної системи та її захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз [3, с. 148–152].

Сьогодні, як ніколи, варто докласти максимум зусиль для забезпечення фінансової безпеки країни. Насамперед акцентувати на відновлення роботи малого бізнесу, що сприятиме наповненню бюджету та створенню робочих місць. Адже в цей непростий для всіх час кожен може принести користь.

Наступним важливим кроком у забезпеченні фінансової безпеки, на думку Т. Хавунка, є оперативна дерегуляція та оновлення державної політики у податковій та митній сферах. Суттєве зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес дозволяє залишати більше коштів в обороті та мати ресурс на подолання викликів, які зараз виникають. Стабілізувати ситуацію на українському ринку вже допомагає Міністерство економіки України. Зокрема, за підтримки Мінцифри та проєкту «Дія». Бізнес компанія Prozorro. Продажі запустила платформу цифрової взаємодії для допомоги релокації бізнесу [5].

Розроблення інструментарію, який передбачає надання безповоротної фінансової допомоги виробничим підприємствам, які релокувались, стимулювання створення нових робочих місць та експортної діяльності полегшить роботу малих підприємств.

На думку Б. Данилишин, головне завдання України нині – інтенсифікувати економічні процеси на територіях, де не ведуться бойові дії. Зокрема, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Водночас держава має максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення та підтримання інфраструктури, забезпечення продуктової безпеки. Вкрай важливе завдання – залучити до роботи максимальну кількість працездатного населення [1].

Висновки. Варто зазначити, що пріоритетними напрямами розвитку фінансової безпеки держави нині мають бути: гарантування конституційних прав і свобод людини й громадянина у фінансовій сфері; підтримка малого бізнесу; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку; підвищення вітчизняного інвестиційного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363

2. Обрусна С. Ю., Пасинчук К. М., Чубань В. С. Організаційно-правові аспекти фінансової безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 99–103.

3. Сергієнко Л. К. Фінансова безпека – складова економічної безпеки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 13. С. 148–152.

4. Стан фінансового сектору України та заходи НБУ з підтримки його безперебійного функціонування в умовах воєнного стану. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan-finansovogo-sektoru-ukrayini-ta-zahodi-nbu-z-pidtrimki-yogo-bezperebiynogo-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu

5. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/

УДК 347.73

Маріанна Смородінова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *бюджет, надходження, фінансові відносини, фінансова політика.*

Maryana Smorodinova,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

FORMATION OF FINANCIAL POLICY IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *receipts, financial relations, financial policy.*

З 24 лютого наша держава перебуває під дією воєнного стану, що кардинально змінює принципи роботи інфраструктури та інших важливих сфер державного управління. Не виключенням є і фінансова політика, яка за останні півтора місяці зазнала значних змін. Ця тема дослідження тому і є актуальною, щоб дослідити ці процеси детально і неупереджено.

Метою мого дослідження є аналіз і характеристика процесу формування фінансової політики в умовах воєнного стану.

У роботі використані такі методи дослідження як порівняльно-правовий, діалектичний метод, формально-логічний.

О. Д. Василик вважає, що фінансова політика є сукупністю заходів держави з організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального її розвитку [1, с. 120]. Фінансова політика за своєю природою є способом впливу фінансових відносин на економічний і соціальний розвиток суспільства; вона знаходиться в безпосередній залежності від характеру виробництва й сутності виробничих відносин; проявляється в системі форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх розподілу.

В умовах сьогодення уряд продовжує забезпечувати безупинне фінансування важливих об'єктів інфраструктури. Міністерство фінансів України тісно співпрацює з підпорядкованими йому органами виконавчої влади (Державною митною службою України, Державною податковою службою України, Державною казначейською службою України). Всі ці органи продовжують здійснювати свої повноваження навіть в таких складних умовах.

Під час формування фінансової політики в умовах воєнного стану було прийнято багато нововведень. Зокрема, значні кошти акумулюються на потреби Збройних сил України та інших добровольчих формувань. Наприклад, у зв’язку з початком збройної агресії РФ Національний банк України ухвалив рішення відкрити окремий рахунок для збору коштів для військових формувань. Також у Національному банку України було відкрито шість благодійних фондів для збору коштів переселенцям, постраждалим, родинам загиблих тощо. Зі слів міністра фінансів Сергія Марченка, Національний банк України також перерахував частину прибутку до розподілу в сумі 19 млрд грн до державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану.

З початком бойових дій на Сході та Півночі України значна кількість підприємств покинули свої території та евакуювалися в безпечні місця. Кабінет Міністрів України з метою оперативного переселення цих об’єктів визначив міністерства та окремі області, які мають повноваження для визначення переліку вільних виробничих площ, які можуть використовуватися переміщеними підприємствами, та створення з цією метою єдиної бази даних (цифрової карти) [2].

На сьогодні проводяться тільки ті видатки, які забезпечують життєдіяльність держави. Зокрема, фінансуються соціально чутливі і спрямовані на підтримку армії.

Найбільшого потрясіння Державний бюджет зазнав від невиконання надходжень у перші тижні війни. Багато підприємств припинили роботу і цим самим не підтримували бізнес. Бюджет зазнав недовиконання податків орієнтовно на 7 млрд гривень.

Також у зв'язку з напруженою ситуацією у державі почало розширюватися коло інвесторів в українські облігації. Наголосимо, що уряд ухвалив рішення про випуск військових облігацій, чим планується збільшити внутрішні запозичення до 400 млрд гривень. Перший такий аукціон вже було проведено, покупцем став Національний банк, а до Державного бюджету надійшло близько 30 млрд гривень.

Позитивним нововведенням є виплата допомоги у розмірі 6 500 гривень за програмою «ЄПідтримка». Допомога надається застрахованим особам, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, та фізичним особам – підприємцям. Її отримали вже близько півмільйона українців.

Отже, незважаючи на непросту ситуацію в державі, Кабінет Міністрів України та інші профільні міністерства та органи оперативно і якісно виконують свої функції. Кожен їх крок спрямований на належне формування і укріплення фінансової політики, яка є невід'ємною складовою існування держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України : підруч. Київ: ЦУЛ, 2003. 608 с.

2. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: розпорядження КМУ від 25 березня 2022 р. № 246-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 347.4

Богдана Солом'янюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *заборгованість, фінансові установи, реструктуризація, кредит.*

Bogdana Solomynuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

RESTRUCTURING OF CONSUMER CREDIT DEBT UNDER MARTIAL STATUS

Key words: *debt, financial institutions, restructuring, credit.*

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що 24 лютого 2022 у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації в Україні було введено воєнний стан. Через війну в нашій державі значно зросла кількість позичальників, рівень кредитоспроможності яких погіршився, а стан обслуговування кредитного боргу набув ознак проблемного характеру, оскільки багато людей залишились частково або повністю без роботи. Така ситуація, що склалася на фінансовому ринку, зумовила необхідність пошуку нових шляхів вирішення проблем стабілізації банківської системи.

Метою дослідження є характеристика реструктуризації кредитної заборгованості в умовах воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи дослідження, як порівняльно-правовий, діалектичний метод, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Питання реструктуризації кредитної заборгованості знайшли своє наукове обґрунтування в працях багатьох вітчизняних авторів, зокрема, О. І. Барановського, Г. І. Жигайло, В. І. Міщенка та ін. [1, с. 103]. Однак введення воєнного стану в Україні вимагають додаткового осмислення та обґрунтування ефективних шляхів реалізації інструментів для послаблення умов виплати боргів учасників ринку кредитних відносин.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про споживче кредитування» реструктуризація зобов'язань за договором про споживчий кредит – це зміна істотних умов договору про споживчий кредит, що здійснюється кредитодавцем на договірних умовах із споживачем і впливає на умови та/або порядок повернення такого кредиту [2].

Отже, реструктуризація боргу – це зменшення кредитного навантаження за договором кредитування завдяки зміні умов у кращий бік для позичальника, який не має можливості погасити поточну заборгованість. Реструктуризація застосовується, якщо боржник не мав серйозних прострочень у поточного кредитора або незакритих проблемних кредитів у інших кредитно-фінансових установах [3].

Метою реструктуризації є сприяння відновленню господарської діяльності боржників, які перебувають у критичному фінансовому стані, шляхом реструктуризації їхніх грошових зобов'язань та/або їхньої господарської діяльності та підтримки стабільності фінансової системи.

Завданням реструктуризації є пом'якшити вплив кризи на фінансовий стан позичальників та не створювати ризиків втрати банками капіталу. Такі кроки на зустріч з боку фінансових установ нададуть можливість громадянам, які в даний час перебувають у скрутному становищі, тимчасово не обслуговувати кредити та повернути кредит тоді, коли таке буде можливим для клієнта.

Відповідно до частини першої статті 17 Закону України «Про фінансову реструктуризацію» процедура фінансової реструктуризації проводиться без звернення до суду шляхом переговорів між боржником, його пов'язаними особами та залученими кредиторами щодо реструктуризації грошових зобов'язань перед такими кредиторами [3].

15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», яким розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України доповнено новими пунктом 18 відповідно до якого:

У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитодавцем (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем).

Новий закон змінює ряд правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування. Мета цих змін – насамперед полегшити ситуацію для українців-позичальників на час війни та післявоєнного відновлення економіки.

Проте варто зазначити, що нові правила не передбачають скасування відсотків за користування кредитними коштами. Таке нарахування є правомірним з боку кредитора. Кредитні канікули – це відтермінування сплати боргу, а не його прощення. Також кредитні канікули – це право кредитора, а не його зобов'язання. Саме тому рекомендується домовитися безпосередньо з кредитором про кредитні канікули. Однак, якщо позичальники мають достатній запас ресурсів, щоб продовжувати діяльність та обслуговувати позики, варто їх надалі сплачувати.

Тому можна зробити висновок, що процес реструктуризації кредитів є реальним дієвим механізмом в умовах воєнного стану для відновлення оптимального рівня кредитоспроможності позичальників та підтримки належного рівня якості кредитного портфелю банків. Методи реструктуризації кредитної заборгованості, повинні забезпечити уникнення надмірних витрат та зловживань з боку задіяних учасників та використовуватися лише у відповідності до жорстких критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коноплицька О. М. Споживче кредитування в Україні та світі: проблеми та перспективи / О. М. Коноплицька // Збірник наукових праць РДГУ. – 2013. – № 2 (48). – С. 102–112.

2. Про споживче кредитування: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 1. – Ст. 2. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19

3. Про фінансову реструктуризацію: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 32. – Ст. 555. – URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19

УДК 347.4

Артем Теслицький,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *майно, вилучення майна, відчуження майна, право власності.*

Artem Teslytsky,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

ON THE QUESTION OF LEGAL REGULATION OF EXTRACTION OF PROPERTY IN CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *property, seizure of property, alienation of property, property right.*

В умовах ведення активної стадії бойових дій на території суверенної і незалежної України, швидке вичерпування ресурсів для підтримки обороноздатності держави, потребує чіткого правового регулювання вилучення майна в даних умовах що є досить гострим і актуальним питанням сьогодення, що і обумовлює вибір теми дослідження.

Тому метою статті є дослідження правового регулювання вилучення майна в умовах воєнного стану.

У дослідженні використовувалися такі методи як порівняльно-правовий, метод індукції, формально-логічний.

Позбавлення права власності шляхом примусового вилучення майна регулюється перш за все Конституцією України (стаття 41) [1], Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [2], постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [3], Цивільний кодекс України (ч. 2 стаття 353, стаття 346) [4] та інші нормативно-правові акти.

Окремо варто наголосити про новий Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [5], що був прийнятий нещодавно в період сьогоднішньої військової агресії з боку Російської Федерації. Цей закон визначте правові підстави для примусового відкликання права власності на майно через суспільну необхідність (включаючи невідкладні військові потреби) для країни, яка веде тотальну війну проти України та її мешканців.

Вилучення майна – це позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Примусове відчуження майна – позбавлення права власності на індивідуально визначене майно, яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Рішення про примусове вилучення майна під час воєнного стану приймається військовим командуванням, погодженим відповідно військово-цивільними адміністраціями, або військовим командуванням у місцевостях, де ведуться бойові дії.

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється з попереднім повним відшкодуванням його вартості військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта, з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів.

Стаття 41 Конституції України передбачає, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного стану.

Ч. 2 ст. 353 Цивільного кодексу України встановлює, що в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості, а у разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Новий Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», Верховна Рада України прийняла цей Закон, який визначає правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) об'єктів права власності Російської Федерації як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів.

Закон передбачає визначення кола фізичних і юридичних осіб, на яких поширюється дія цього Закону, – це громадяни Росії, а також осіб, які не є громадянами Росії, але мають найближчий зв'язок з неї, постійно перебувають за межами України або тимчасово окуповані на території України, ті, хто відкрито заперечує або підтримує здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України, встановлення та схвалення тимчасової окупації частини території тощо.

На сьогодні на території України діє понад 13,6 тисяч російських компаній [6].

Виключення становлять фізичні особи – громадяни Російської Федерації, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, беруть безпосередню участь у відсічі та стримуванні (нейтралізації) збройної агресії проти України та забезпеченні національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності в період дії воєнного, надзвичайного стану або в період збройного конфлікту.

Виключенням є громадяни, які захищають незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, роблять все можливе для стримування збройної агресії Росії в даному періоді ведення активних бойових дій.

Законом визначається правові підстави для примусового вилучення об'єктів права власності громадян Росії на території суверенної України через суспільну необхідність (включаючи невідкладні військові потреби).

Отже, для вилучення приватної та публічної власності в умовах воєнного стану може застосовуватися лише процедура примусової відчуження майна та подальшої компенсації його вартості.

Рішення про примусове відчуження майна може бути прийнято лише за згодою військового командування. Для цього потрібна процедура документального оформлення (складання акта про примусове відчуження чи конфіскації майна та проведення належної оцінки). **У разі примусового відчуження майна до акта додається документ, що містить висновок про вартість майна** на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження. Оцінка майна, яка проводиться у порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. У разі **неможливості залучити до оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання така оцінка проводиться суб'єктами оціночної діяльності – органами державної влади або органами місцевого самоврядування за погодженням із власником майна.** У разі відмови або відсутності власника майна зазначені органи мають право проводити таку оцінку самостійно.

Підсумовуючи зазначене, вбачається, що сьогодні в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, які чітко регулювання порядок вилучення майна в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28.06.1996, станом на 19 квіт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 19.04.2022).

3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 23.04.2021 № 4765-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text (дата звернення: 19.04.2022).

3. Про порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 № 998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text (дата звернення: 19.04.2022).

4. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 19.04.2022).

5. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text (дата звернення: 19.04.2022).

6. Ліга. Блоги. Відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану URL: https://blog.liga.net/user/emorozov/article/43740 (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 347.7

Владислав Фуртак,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *бюджет, органи місцевого самоврядування, воєнний стан.*

Vladyslav Furtak,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

FINANCIAL SECURITY OF LOCAL BUDGETS IN MILITARY CONDITIONS

Key words: *budget, local governments, military conditions.*

В умовах воєнного стану надзвичайно актуальним є питання забезпечення функціонування місцевих бюджетів, адже саме такі бюджети відіграють досить важливу роль підчас війни.

Тому метою дослідження є вивчення питання правового забезпечення фінансування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Під час проведення наукового дослідження нами використовувалися такі методи, як порівняльно-правовий, емпіричного аналізу, індукції.

На територіях, де ведуться активні бойові дії, на місцеві бюджети покладено обов’язок забезпечувати діяльність територіальної оборони, яка несе

службу на території відповідної громади. Часто на територіях без активних бойових дій місцева влада виділяє кошти на облаштування місця проживання внутрішніх переселенців, забезпечення їх продовольчими товарами та речами першої необхідності.

Рішенням уряду було доповнено перелік видатків, які можуть здійснюватися місцевою владою в умовах воєнного стану. Так, 10 березня 2022 року Уряд України постановою № 240 ухвалив зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою України в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. №590 (далі – постанова № 590) [1].

Внесеними змінами доповнено перелік видатків загального та спеціального фондів державного та місцевих бюджетів, що можуть здійснюватись в умовах воєнного стану, а саме із місцевих бюджетів дозволяється здійснювати видатки: на придбання пального, запчастин та ремонт автомобільного транспорту; пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам; забезпечення продуктами харчування, видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам, придбання миючих та дезінфікуючих засобів (зокрема для закладів соціального захисту).

Крім того, внесеними змінами дозволяється здійснювати видатки загального та спеціального фондів державного бюджету на оплату послуг із забезпечення функціонування державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Для інформування громад щодо останніх ключових змін у бюджетному законодавстві, створення умов для своєчасного та оперативного реагування на потреби фінансового забезпечення заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери, комунальних підприємств у період воєнного стану підготовлено ключові зміни у галузі правового регулювання місцевих бюджетів для полегшення орієнтування в нормах бюджетного законодавства:

1. Внесення змін до місцевого бюджету приймається виконавчими комітетами відповідних місцевих рад, місцевими державними адміністраціями,

військово-цивільними адміністраціями або військовими адміністраціями за поданням місцевих фінансових органів без ухвалення відповідного рішення Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою.

2. Перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків здійснюється без погодження відповідною комісією місцевої ради.

3. Виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.

4. Передача коштів між місцевими бюджетами можлива без укладання договору.

5. Проєкти місцевих бюджетів затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій.

6. Перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються (Постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану») [2].

7. Дозволено перевищення обсягу резервного фонду бюджету понад 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету (відповідно до абзацу четвертого частини першої пункту 22 Розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, далі – Кодекс).

8. У рішенні про виділення коштів з резервного фонду зазначається: головний розпорядник бюджетних коштів, якому виділяються кошти з резервного фонду бюджету; напрям використання коштів з резервного фонду бюджету; обсяг коштів, що виділяються з резервного фонду бюджету; код програмної класифікації видатків та кредитування бюджету та інші умови (щодо виділення, використання, ведення обліку, звітності) у разі необхідності. Структура кодування програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету для бюджетних програм, видатки або кредитування за якими здійснюються за рахунок резервного фонду, для яких п’ятим знаком визначається цифра «7», може не застосовуватися;

9. Виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради (Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 175) [3].

10. Скасована заборона здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти.

11. В умовах воєнного стану стаття 55 Бюджетного кодексу України (Захищені видатки) не застосовується.

12. Перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких введено воєнний стан, Казначейством не здійснюється.

13. Фінансування добровольчих формувань територіальної оборони: З метою чіткого розмежування видатків та кредитування за головними розпорядниками коштів місцевого бюджету Міністерством фінансів України наказом від 20.09.2017 № 793 «Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» (далі – Наказ) затверджено Типову програмну класифікацію видатків та кредитування місцевого бюджету.

Коди програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів конкретизують напрями використання коштів відповідно до функцій, з виконанням яких пов’язані видатки бюджету.

Для відображення видатків на реалізацію програм і заходів з організації та діяльності територіальної оборони Наказом передбачено код 8240 «Заходи та роботи з територіальної оборони».

14. Підтримка внутрішньо переміщених та/або евакуйованих осіб: з метою здійснення видатків з місцевих бюджетів для підтримки внутрішньо переміщених та/або евакуйованих осіб у зв’язку із введенням воєнного стану в Україні Типову класифікацію видатків місцевих бюджетів доповнено такими позиціями:

- 3230 – видатки, пов’язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв’язку із введенням воєнного стану в Україні (1070);
- 8755 – допомога внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв’язку із введенням воєнного стану в Україні за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету (1070).

15. Платежі, які містять відомості, що становлять державну таємницю, незалежно від суми разового платежу здійснюються на підставі платіжних доручень без подання підтвердних документів.

16. Акцизний податок з пального (Акцизний податок з пального 13,44 %) у першому півріччі 2022 року буде надходити до бюджетів місцевого самоврядування відповідно до часток на основі продажів у другому півріччі 2021 року).

17. Для покриття витрат місцевих бюджетів, понесених на оплату комунальних послуг, спожитих у будівлях (приміщеннях) комунальної форми власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб на безоплатній основі з резервного фонду державного бюджету надається відповідна компенсація місцевим бюджетам.

Для отримання компенсації зазначені заклади до 20-го числа місяця, наступного за звітним, забезпечують оплату комунальних послуг, а відповідні органи місцевого самоврядування не пізніше третього робочого дня після оплати подають до відповідної обласної військової адміністрації заяву на отримання компенсації за формою згідно з додатком до Порядку та умов, затверджених постановою КМУ від 11 березня 2022 р. № 261 та підтвердні документи щодо фактичної оплати комунальних послуг за попередній звітний місяць. Обласні військові адміністрації протягом двох робочих днів після отримання заяв надають узагальнену інформацію Мінрегіону для опрацювання питання виділення фінансування.

Отже, в умовах воєнного стану важливу роль приділяють саме місцевим бюджетам, адже доцільнішим та ефективнішим є виділення коштів саме з місцевого бюджету, це допомагає розподілити кошти швидко і саме на ті потреби, які є нагальними на певній території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до пункту 19 Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 10 березня 2022 р. № 240. URL: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/240-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.04.2022).

2. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 252. URL: //www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252 (дата звернення: 18.04.2022).

3. Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 175. URL: ://www.kmu.gov.ua/npas/timchasovij-poryadok-vidilennya-ta-vikoristannya-koshtiv-z-rezervnogo-fondu-byudzhetu-v-umovah-voyennogo-stanu-175 (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 341.16:336

Ганна Чайка,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, міжнародна фінансова підтримка, благодійна допомога.*

Anna Chayka,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

INTERNATIONAL FINANCIAL SUPPORT IN THE MARTIAL LAW

Key words: *martial law, international financial support, charity.*

Актуальність цієї проблеми на сьогодні є досить гострою як для України, так і для кожного українця в цілому. 24 лютого 2022 року рано вранці росія почала повномасштабну війну проти Української держави та проти нашого народу. На жаль, останні події стали переломними для української економіки, культури й освіти, інфраструктури. Але, незважаючи на це, в перші дні війни, за словами міністра фінансів України Сергія Марченко, нам вдалося забезпечити функціонування казначейства – сплату податків, соціальних платежів, забезпечення армії, вирішити нормативні питання та технічний супровід.

Тому метою дослідження є аналіз фінансової підтримки в умовах воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи, як порівняльно-правовий, діалектичний, емпіричного аналізу.

За весь період воєнного стану було завдано великих втрат для українського народу. Найбільше постраждали такі міста, як Київ, Харків, Маріуполь, які робили значний вклад до ВВП країни. «Багато логістичних ланцюжків повністю розірвані, багато підприємств знищено фізично, деякі – не можуть працювати в режимі воєнного стану, багато працівників просто виїхали з країни. Міністерство економіки вважає, що втрати становитимуть від третини до половини ВВП. За іншою оцінкою, йдеться про $500 млрд», – поділився з кореспондентами Сергій Марченко [1].

Усі ці жахливі, нелюдські діяння проти українського народу не можуть залишити весь світ байдужим. На початку війни Рада директорів Європейського інвестиційного банку (далі – ЄІБ) одноголосно засудила невиправдані жорстокі дії росії та її нелюдяну агресію проти українського народу. Рада затвердила пакет екстреної фінансової допомоги для України в розмірі 668 млн євро. Насамперед наданий ЄС пакет повинен покрити найнагальніші потреби населення в напівзруйнованій російською агресією країні, такі як витрати на необхідні продовольчі товари, ліки та пальне для населення. Рада директорів Світового банку затвердила подібний пакет фінансової допомоги для України в обсязі $723 млн.

Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) надав Україні заплановане раніше додаткове фінансування за програмою екстреної підтримки Rapid Financing Instrument. Ця підтримка була оцінена у $1,4 млрд. Голова НБУ Кирило Шевченко повідомив: «Остаточне рішення щодо використання коштів Україною ухвалюватиме Міністерство фінансів як фінансовий агент України у відносинах із Фондом» [2].

За відповідною процедурою макрофінансову підтримку Україна отримала від Європейської комісії, яка становила 300 млн євро.

Світовий банк ухвалив проєкт Міністерства освіти і науки України та виділив майже $100 млн на екстрену допомогу у галузі вищої освіти, насамперед для погашення заборгованості у виплаті академічних та соціальних стипендій для студентів, які навчаються за освітньою програмою 2021/2022 навчального року у закладах вищої освіти [3].

Такі країни, як США, Польща, Франція та інші країни ЄС, ухвалили законопроєкти про фінансування допомоги Україні на найнеобхідніші потреби.

Також Енергетичним співтовариством було створено Фонд відновлення зруйнованої російською війною енергетичної інфраструктури, допомогу безпосередньо будуть надавати країни-члени ЄС.

Відбудова країни почнеться обов’язково, у найближчий час. Як показує практика попередніх років ЄІБ, під час впровадження Надзвичайної кредитної програми для відновлення України, постраждалої від окупаційної війни

2014 року, на відбудову цивільних та комунальних споруд, таких як школи, лікарні, дитсадки та інші житлові приміщення була залучена й міжнародна допомога. Для прикладу можна навести зруйнований окупантами Драматичний театр у Маріуполі, відновлення якого взяла на себе Італія, за попередньою пропозицією міністра культури Даріо Франческіні.

В осторонь не залишаються й такі великі компанії, як:

- криптовалютна біржа Binance, яка випустила благодійну картку для громадян, яким довелося покину країну через війну;
- фінтех-сервіс Wise, яка спростила зберігання, поповнення та переказ грошових коштів для біженців;
- SpaceX від Ілона Маска вже працюють на території України, забезпечуючи підключення до супутникового інтернету Starlink.

Кількість біженців, яким довелося покинути свої домівки через окупаційну війну росії, сягає понад 4 мільйоні осіб. Країнам, які створили на території своїх держав тимчасовий притулок для українських біженців, Рада ЄС вділила 3,5 млрд євро на облаштування та першочергові потреби біженців.

Загальна сума благодійної допомоги Україні станом на 18 квітня 2022 року від громадян та корпорацій усього світу складає майже $1 млрд.

Кожен день триває запекла боротьба України за свій суверенітет та незалежність. Країни світу допомагають нам фінансовою підтримкою, гуманітарною допомогою, технікою, добровольцями, різноманітними акціями на підтримку України, аби назавжди подолати автократичний режим, який несе нашому демократичному світу серйозну загрозу.

Разом до перемоги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федорін В. В. На 10 охоплених війною регіонів припадає 50 % ВВП України. *Forbs*. 2022. URL: https://forbes.ua/ru/inside/na-desyat-okhoplenikh-viynoyu-regioniv-pripadae-50-vvp-ukraini-ministr-finansiv-sergiy-marchenko-pro-ekonomichni-naslidki-viyni-intervyu-14032022-4595 (дата звернення: 18.04.2022).

2. Україна обговорює з МВФ варіанти підтримки економіки та фінансового сектору України. *Укрінформ.* 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3414749-nbu-obgovorue-z-mvf-varianti-pidtrimki-ekonomiki-ta-finansovogo-sektoru-ukraini.html (дата звернення: 18.04.2022).

3. Світовий банк виділив майже $100 млн екстреної підтримки вищій освіті України. *Interfax.* 2022. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/815212.html (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 347.73

Єлизавета Чернецька,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, податкові перевірки, суб'єкт підприємницької діяльності, податкова звітність.*

Yelyzaveta Chernetska,
Applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF INSPECTIONS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES DURING MARTIME

Key words: *martial law, tax audits, business entity, tax reporting.*

24 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський ввів воєнний стан в Україні. Таке рішення ухвалено у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки й оборони відповідно до українського законодавства. Україна продовжує своє героїчне протистояння російському вторгненню. Звідси і актуальність теми дослідження, адже економічний фронт також є важливим фактором до перемоги.

Тому метою дослідження є визначити правове регулювання проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

У роботі використовувалися такі методи дослідження, як порівняльно-правовий, діалектичний метод, формально-логічний, емпіричного аналізу.

Війна коштує Україні багато коштів, які необхідні для забезпечення підтримання і відновлення інфраструктури країни. Підприємництво та бізнес повинні стабільно працювати в умовах воєнного стану. Створення чітких умов діяльності національного бізнесу є гарантією наповнення державного бюджету. Парламентом та урядом було запроваджено ряд ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва під час воєнного стану. Нові правила передбачають послаблення вимог щодо ведення бізнесу, доступне кредитування, можливості переміщень з територій, де ведуться активні бойові дії.

Відповідно, відбувається зменшення податкового тиску, спрощення та поліпшення податкових правил під час воєнного стану. Якщо під час дії воєнного стану в особи немає можливості своєчасно сплатити податки та збори, подати звітність (за винятком податкової), зареєструвати податкові та акцизні накладні тощо – вона звільняється від фінансової та адміністративної відповідальності. Таке звільнення поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб. Такі обов'язки необхідно виконати протягом 3 місяців після припинення або скасування воєнного стану.

Під час воєнного стану зупиняється перебіг строків, контроль за дотриманням яких покладено на податкові органи. Згідно зі змінами податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються [1].

Фізичні особи - підприємці - платники єдиного податку першої та другої групи мають право не сплачувати єдиний податок. При цьому такими особами декларація платника єдиного податку – фізичної особи – підприємця не заповнюється за період, в якому відповідно до абзацу першого цього підпункту єдиний податок не сплачувався [2].

Варто зазначити, що на період воєнного стану дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) в окремих сферах, а саме:

– щодо запобігання неконтрольованому зростанню цін на товари, які мають істотну соціальну значущість, виключно на підставі рішення центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у відповідній сфері;

– за наявності загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави. З цією метою податкові органи наділяються повноваженнями щодо здійснення контролю у сфері ціноутворення на період воєнного, надзвичайного стану в межах проведення фактичних перевірок платників податків [3].

Особи, які беруть безпосередню участь у воєнних діях, звільняються від відповідальності за невиконання податкових обов'язків. Однак їх потрібно буде виконати протягом 1 місяця з дня закінчення дії наслідків, які унеможливили виконання таких обов'язків. Санкції за невикористання реєстраторів розрахункових операцій не застосовуються. Соціально значущі харчові продукти, лікарські засоби та медичні вироби, визначені Кабінетом Міністрів України, не оподатковуються ввізним митом.

Також звільняються від оподаткування митними платежами операції з ввезення товарів, кінцевим отримувачем яких визначено правоохоронні органи, Міністерство оборони України, Збройні сили України, формування територіальності оборони.

У період дії воєнного стану, а також протягом 3 місяців після його завершення адміністративна та кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітних документів не застосовується. Будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів уповноваженими органами не здійснюються [4]. Фізичні особи, ФОП, юридичні особи подають податкові звітні документи упродовж 6 місяців після припинення чи скасування воєнного стану за весь період неподання звітності.

Пропоную детальніше розглянути послаблення вимог щодо отримання та перевірок дозвільних документів. У період воєнного стану для початку діяльності підприємцю необхідно подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки, а у випадках здійснення охоронної діяльності – до Міністерства внутрішніх справ. Після закінчення воєнного стану необхідно не пізніше 1 місяця звернутися до органу ліцензування та отримати дозвільні документи на загальних умовах, передбачених законодавством.

Якщо за ліцензію не сплачено черговий платіж або її термін дії закінчився, така ліцензія все одно вважається чинною [5]. Продовжити ліцензію буде необхідно протягом 30 днів після припинення або скасування воєнного стану.

За рішенням Кабінету Міністрів може дозволятися ввезення окремих категорій товарів без надання митникам дозвільних документів. Отримання дозвільних документів не вимагається, за окремими винятками (діяльність, пов'язана з радіоактивними та іншими небезпечними речовинами, видобуток корисних копалин, виробництво лікарських засобів, зовнішньоекономічна діяльність, організація та проведенням азартних ігор, оцінка відповідності щодо технічних регламентів тощо).

Отже, виконаний аналіз підтверджує, що економічна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без

вироблення єдиних державних законів забезпечення економічної безпеки неможливо. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні є основним завданням для підтримки стабільної економіки країни під час воєнного стану. Тому законодавчі рішення щодо проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану сприятиме зменшенню податкового тиску, спрощення та поліпшення податкових правил під час воєнного стану та розвитку підприємництва в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 №2118-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану: Закон України № 7234 (прийнято, але не опубліковано). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text (дата звернення: 19.04.2022).

3. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 13 березня 2022 р. № 303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.04.2022).

4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 № 2115-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text (дата звернення: 19.04.2022).

5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 18 березня 2022 року № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text (дата звернення: 18.04.2022).

УДК 347.4

Марія Шадура,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАРАНТІЙ ЗА БАНКІВСЬКИМИ ВКЛАДАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *банківська система, вклад, вкладник, гарантії.*

Mariy Shadura,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

LEGAL REGULATION OF GUARANTEES ON BANK DEPOSITS IN CONDITIONS OF MARITIME

Key words: *banking system, deposit, depositor, guarantees.*

Актуальність обраної теми полягає в тому, що банківська система є невіддільною частиною фінансової системи країни, саме тому важливою умовою дієвого функціонування економіки України в умовах воєнного стану є ефективна робота банківського сектору. Від початку воєнного стану в Україні збереження стабільності та ефективної роботи банківської системи України є головним завданням Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та банківської спільноти.

Метою дослідження є оцінка правового регулювання гарантій за банківськими вкладами на підставі змін в законодавстві у зв'язку із введенням воєнного стану.

У роботі використані такі методи дослідження як порівняльно-правовий, діалектичний метод, формально-логічний.

До початку воєнного стану банківська система мала значний запас фінансової міцності, демонструвала солідні показники прибутковості, капіталізації та ліквідності [1]. Оскільки всупереч пандемії COVID-19 банківський сектор все ж зміг втриматися, банки швидко адаптувалися до роботи в умовах карантинних обмежень, зуміли розширити пропускну здатність своїх цифрових каналів і підвищити надійність надання онлайн-послуг клієнтам, що суттєво збільшило чисті процентні та комісійні доходи.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану відбулися певні зміни в законодавстві, не став виключенням і банківський сектор.

Починаючи з 13 квітня 2022 року вступили в дію зміни до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Запровадження 100 % гарантії на банківські вклади фізичних осіб та ФОП на період дії воєнного стану є додатковим механізмом підтримання банків [2].

Упродовж дії воєнного стану в Україні та трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб відшкодовує кожному вкладнику банку кошти в повному розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані станом на кінець дня, що передує дню початку процедури виведення банку з ринку. Виключення становлять випадки, передбачені ч. 4 ст. 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Нова гарантія передбачена Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 01.04.2022 № 2180-IX.

Згідно із частиною 1 статті 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором [3].

Поняття «вклад» у законодавстві трактується як кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського рахунку, банківського вкладу (депозиту) (крім коштів, залучених від видачі ощадного сертифіката банку), включаючи нараховані відсотки на такі кошти. Вкладник – фізична особа (зокрема, фізична особа – підприємець), яка

уклала або на користь якої укладено договір банківського рахунку, банківського вкладу (депозиту), крім фізичної особи (зокрема, фізичної особи – підприємця), яка є власником лише ощадного сертифіката банку [4].

Запроваджена гарантія стосуватиметься вкладників платоспроможних банків, на вкладників банків, які вже проходять стадію ліквідації, дія закону не розповсюджуватиметься.

Першочерговим джерелом покриття стовідсоткової гарантії депозитів є кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, у разі неплатоспроможності банків під час воєнного стану держава візьме частину відповідальності на себе та розділить з фондом ризики. Згідно з прийнятим законом ФГВФО може звернутися за кредитами до НБУ та уряду або отримати безповоротну допомогу з державного бюджету.

Запровадження 100 % покриття вкладів гарантіями («бланкова гарантія») передбачено ключовими принципами Міжнародної Асоціації Страхування Депозитів (далі – МАСД), що затверджені Базельським комітетом з банківського нагляду. Запровадження бланкової гарантії є світовою практикою. Бланкова гарантія була застосована в Японії 1997 року, у Туреччині – 2000 року, під час глобальної кредитної кризи 2008 року в таких країнах, як Данія, Ірландія, Ісландія, Німеччина [3].

Висновки. Проаналізувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 1 квітня 2022 року № 2180-IX передбачається розв’язання проблеми реструктуризації боргових зобов’язань Фондом гарантування вкладів фізичних осіб перед Міністерством фінансів України, а також підвищення гарантованої державою суми коштів за вкладами до 600 тисяч гривень через три місяці з дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану в Україні, в той час, як гарантована сума відшкодування за банківськими вкладами у мирний час становила 200 000 гривень. Найголовніше та основне – це те, що запровадження 100 % гарантій за вкладами запевнить українців у збереженні їхніх заощаджень, а отже, дасть змогу запобігти дестабілізації на банківському ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ta-fond-garantuvannya-vkladiv-fizichnih-osib

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 1 квітня 2022 р. № 2180-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40–44. Ст. 356.

4. Держава гарантує повне повернення банківських вкладів – який період буде діяти Закон? URL: https://buh.ligazakon.net/news/210570_derzhava-garantu-povne-povernennya-bankvskikh-vkladv--yakiy-perod-bude-dyati-zakon

УДК 347.7

Ольга Шмигельська,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, фіскальна політика, єдиний внесок, спрощена система оподаткування.*

Olga Shmygelska,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Lyubov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

FISCAL POLICY IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Key words: *martial law, fiscal policy, VAT, single contribution, simplified taxation system.*

Фіскальна політика є одним із визначальних факторів успішного функціонування будь-якої держави. На сьогодні питання фіскальної політики в умовах воєнного стану досить актуальне, адже запроваджено ряд тимчасових змін саме в цій сфері. Ця тематика ще зовсім не досліджена та вимагає хоча б загального опису через те, що змін щодо податкового законодавства було вже немало.

Метою роботи є розгляд фіскальної політики в умовах воєнного стану.

Нами використовувалися такі методи дослідження, як порівняльно-правовий, формально-логічний, емпіричного аналізу.

У роботі було використано систему наукових та спеціальних методів наукового дослідження, зокрема дефініційний аналіз, описово-аналітичний метод.

На сьогодні фіскальна політика в умовах воєнного стану займає досить важливу позицію у зв'язку з тим, що були внесені зміни до Податкового кодексу України та запроваджено так звану мініподаткову реформу, яка націлена на покращення стану економіки під час воєнного стану.

Фіскальна політика – це дії уряду, спрямовані на регулювання доходів та витрат держави, для забезпечення належного рівня зайнятості, обмеження і запобігання інфляції та інших негативних економічних явищ.

Реалізація фіскальної політики суттєво впливає на загальне економічне становище країни, забезпечує перерозподіл національного доходу, відповідає за мобілізацію коштів до державних бюджетів для фінансування державних програм, що забезпечують соціальну та економічну безпеку країни.

Невизначеність економічного розвитку нашої держави включає зараз головний фактор – війна. Саме він негативно впливає на можливість використання фіскальних інструментів та їх ефективність.

Фактор невизначеності, що є необхідною умовою прийняття ризику є невід'ємною частиною прийняття рішень. Причини невизначеності сьогодні – це імовірнісний та нечіткий характер важливих економічних процесів, що неможливо передбачити з високим ступенем ймовірності. Це порушує множинність і складність інтересів різних сторін, які вони висловлюють [1, с. 224].

15 березня 2022 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX, який покликаний допомогти громадянам та бізнесу в Україні під час воєнного стану [2].

Однією з перших змін, яку варто зазначити – це зміни щодо єдиного податку, де зазначено, що 1 та 2 група єдиного податку можуть не сплачувати єдиний податок та не подавати відповідні декларації. Ніякі штрафні санкції за несплату податків чи не подачу декларацій не вживатись.

Щодо 3 групи єдиного податку, то тут ставка єдиного податку 2 %, річний дохід повинен не перевищувати 10 мільярдів грн, а також платник звільняється від зобов'язання сплачувати ПДВ та подавати відповідну звітність. Перейти на спрощену систему оподаткування можна вже з 1 квітня цього року.

Законодавець також надав право не сплачувати ЄСВ. Це відноситься до фізичних осіб-підприємців, осіб, що займаються незалежною діяльністю та членам фермерських господарств – за себе упродовж строку дії воєнного стану, а також 12 місяців після його припинення; платникам єдиного податку 2

та 3 групи – за мобілізованих робітників. В цьому випадку за власника єдиний внесок сплатить держава за рахунок державного бюджету.

Також Верховна Рада України встановила ряд податкових пільг на благодійну підтримку від державних органів, корпорацій, таким чином стимулюючи українців допомагати державі під час воєнного стану.

Наприклад: гуманітарна допомога у вигляді пального та пальне передане Збройним силам України або територіальній обороні не оподатковується ПДВ, не оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором цільова благодійна допомога, надана учасникам бойових дій та особам, які проживають на території бойових дій або які вимушено покинули місце проживання у зв'язку з бойовими діями та нецільова благодійна допомога, яка надається особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації; особи, які провадять незалежну професійну діяльність та фізичні особи-підприємці на загальній системі оподаткування можуть віднести на витрати усю суму коштів або вартість майна передану у якості благодійної допомоги державним органам, підприємствам, організаціям тощо.

Палива теж торкнулися ці зміни, зокрема на період дії воєнного стану для таких товарів як бензин, дизельне паливо, інші нафтопродукти та скраплений газ ставка ПДВ знижується до 7 %, а акцизний податок – 0 %.

Основною метою зменшення податкового навантаження на постачання палива є упорядкування нових та безперебійних ланцюгів постачання палива на український ринок та задоволення існуючого попиту, а також зниження податкового навантаження зменшить ціну палива для кінцевого споживача.

Отже, впровадження змін до податкового законодавства мають на меті не лише зменшити податкове навантаження на суб'єктів господарювання, чи стабілізувати такі важливі галузі економіки, як імпорт палива, а й надати благодійну підтримку Збройним силам України та іншим державним структурам, компаніям та організаціям, робота яких є дуже важливою під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воскресенська О. Є., Савчук О. А. Умови невизначеності як економічна категорія для реалізації завдань стратегічного планування. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2012. № 6(2). С. 223–228.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: // zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755 (дата звернення: 19.04.2022).

УДК 349.2

Юлія Шпирко,
Анна Динюк,
здобувачки вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник:
Любов Менів,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Ключові слова: *система соціального партнерства, напрями вдосконалення, соціальні партнери.*

Yulia Shpyrko,
Anna Dyniuk,
applicant for higher education of the first (bachelor's) level
Scientific leader:
Luibov Meniv,
PhD, department of private law,
State Tax University (Irpin)

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE SOCIAL PARTNERSHIP SYSTEM IN UKRAINE

Key words: *social partnership system, directions of improvement, social partners.*

Для функціонування будь-якої політичної системи необхідний мінімальний ступінь стабільності. Необхідність формування нових трудових відносин у державі зумовлена появою нових соціальних ризиків, які потребують нових концептуальних підходів до соціального захисту працівників в умовах воєнного стану. Це визначає актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є запропонувати напрями вдосконалення соціального партнерства в умовах воєнного стану.

Під час проведення дослідження нами використовувалися такі методи, як діалектичний метод, формально-логічний, порівняльно-правовий.

Сьогодні говорити про збалансоване співвідношення праці та капіталу в Україні, на жаль, не приходиться. Прямим підтвердженням цього є кількість протестів. У першому півріччі 2020 року відбулося 33 соціальні протести та 12 страйків, у яких взяли участь понад 15,6 тис. працівників. Але реальний рівень незадоволеності своїм соціально-економічним становищем, а отже, і ситуацією в трудових відносинах між працівниками незрівнянно вищий [1, с. 165].

Причини протистояння – невдоволення низькими зарплатами, пенсіями, затримки їх виплати, низький рівень захисту від загрози звільнення (особливо в приватному бізнесі). А в умовах воєнного стану додалися ще і такі загрози як незаконне звільнення, не виплата вчасно заробітної плати, ненадання відпусток тощо.

Хоча необхідні інституційні – законодавчі та організаційні – механізми для функціонування системи соціального партнерства в Україні створені (зокрема, прийняття в грудні 2010 р. базового Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [2], формування спільних представницьких органів (СПО) соціальних партнерів, створення спільних органів соціального діалогу, таких, як Національна служба посередництва та примирення (1998 р.) та Національна тристороння соціально-економічна рада (2011 р.), партнерство має здебільшого формальний характер. Воно істотно не впливає на покращення соціальної ситуації в країні та зниження рівня соціальної напруженості, в тому числі і в період дії воєнного стану.

За механізмом правового регулювання договірного процесу у світі виділяють три основні моделі соціального партнерства. Перший характеризується високим рівнем централізації договірного процесу, що більше характерно для країн Північної Європи: Бельгії, Данії, Швеції, Норвегії, Нідерландів та Фінляндії. Друга модель характерна для Західної Європи (Австрія, Італія, Німеччина, Франція, Швейцарія) та Ірландії та Великобританії. У цих країнах постійні органи соціального партнерства зазвичай не створюються на національному рівні. Уряди регулярно консультуються з національними профспілками та асоціаціями роботодавців.

Третя модель характеризується тим, що переговорний процес відбувається на мікроекономічному рівні. Це характерно для таких країн, як Іспанія, Португалія, Греція, а також для США та Японії. Роль профспілкового руху в цих країнах незначна, оскільки в постіндустріальному суспільстві захисна функція профспілок анулюється [3, с. 70–86].

Метою соціального партнерства на сьогодні, в умовах війни, гостро стоїть питання узгодження інтересів працівників і роботодавців. Концепції соціального партнерства можуть бути як індивідуалістичними, так і колективними, співіснуючими. Індивідуальні відносини між працівником і власником регулюються індивідуальним трудовим договором. Організація відносин між підприємцями та профспілками на підприємствах регулюється колективним договором. Положення колективного договору (угоди) набувають нормативно-правового значення. Закон України «Про колективні договори і угоди» додатково легалізував ще й колективні угоди на національному, галузевому і регіональному рівнях.

На сьогодні в умовах оголошеного воєнного стану для нашої країни характерні такі проблеми щодо соціального партнерства, як: слабкість профспілок як представника та захисника інтересів працівників та соціального діалогу; домінування роботодавця в процесі соціального діалогу; формальний характеру процесу колективних переговорів; послаблення відповідальності соціальних партнерів за невиконання ними колективних договорів та угод тощо.

Серед можливих кроків держави, які могли б сприяти створенню ефективної системи соціального партнерства в Україні в умовах воєнного стану, є такі:

1. З метою вдосконалення існуючої моделі соціального партнерства, зокрема подолання негативного впливу реальної нерівності соціального діалогу на функціонування системи соціального партнерства, до Закону України «Про соціальний діалог в Україні» необхідно внести зміни, які передбачають спільний діалог на основі домовленості між сторонами.
2. Розглянути перехід від тристоронньої (роботодавець-держава-спілка) до двосторонньої (роботодавець-спілка) моделі соціального діалогу, яка надає державі роль арбітра процесу соціального діалогу та захисника національних інтересів.
3. Надати профспілкам додаткові права та повноваження у сфері захисту інтересів працівників та соціального діалогу, зокрема щодо вирішення важливих для працівників питань – зміни умов праці, звільнення чи скорочення штатів в умовах воєнного стану.
4. З метою посилення відповідальності соціальних партнерів за невиконання ними колективних договорів та угод внести зміни до статті 18 Закону України «Про колективні договори і угоди яка передбачає суттєве збільшення розміру штрафу за порушення законодавства в умовах воєнного стану.

Тому для подальшого вдосконалення системи соціального партнерства в Україні потрібно: залучати до системи партнерства соціальні групи та верстви,

які на даний момент до неї не входять; реформування законодавства про соціальне партнерство та соціально-трудові відносини з метою приведення їх у відповідність до міжнародного права; прискорення прийняття законодавчих актів, що безпосередньо стосуються системи соціального партнерства та її складових; вжиття державою додаткових заходів щодо мотивації роботодавців до участі в соціальному діалозі; вжиття заходів щодо підвищення обізнаності населення щодо соціального партнерства. Всі ці заходи потрібно здійснювати уже сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моцна І. В. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2021. № 25. С. 166–170.

2. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text

3. Ляшенко Т. Система соціального партнерства в Україні на сучасному етапі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. № 3. С. 70–86.

Наукове електронне мережеве видання

МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС «ФІНАНСИ, ЕКОНОМІКА, ПРАВО VS ВІЙНА»

Збірник тез

Відповідальні за випуск *С. В. Новицький*

Форматування та
комп'ютерна верстка *Д. П. Завальніцька*

Друк. арк. 53,71
Замовлення № 1019

Підготовлено до друку
Видавничо-поліграфічним центром «Державний податковий університет»,
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*